

FANNIE FLAGG:

SREĆA ISPOD DUGE

Za Eudoru Welty i Willieja Morrisa

Širokoj javnosti:

Kao jedan od likova u ovoj knjizi mogu vam reći da se sve u njoj uistinu dogodilo pa vam je toplo preporučujem bez ikakve grižnje savjesti. Iako nisam glavni lik knjige, reći ću vam sljedeće: Imam vlastitu kuću, redovito je čistim i plaćam porez. Nikad nisam bila u zatvoru i najvjerojatnije sam starija od vas, osim ako vam je jedna noga u grobu, a u tom slučaju: Bog, prijatelju!

Ne tvrdim da sam profesionalna kritičarka, ali volim knjige s početkom, sredinom i krajem te po mogućnosti sa sadržajem i pokojom smiješnom situacijom. Mrzim knjige koje skaču naprijed-natrag. Također vam jamčim da ovo nije jedna od onih osobnih ispovijesti koja će vam nasmrtno dosađivati pričom o tome kako je netko sad prekrasan, kako je nekad bio grozan, ali kako je spašen i sad je ponovno prekrasan. Ne, nisam od jutros pošandrcala kao moja susjeda, gospođa Whatley, koja misli da njezin unuk Travis još uvijek radi u odjelu guma u Searsu, a ne da je tamo gdje doista jest i gdje će biti sljedećih pet godina ako mu ne smanje kaznu zbog dobrog ponašanja. No, nisam ja od onih što tračaju. Ne mogu si to priuštiti u svome poslu. Vjerovali ili ne, još uvijek zarađujem za život, iako se katkad pitam zašto, jer bih uz sve te poreze koje plaćam mogla komotno ostati kod kuće i primati potporu i bilo bi mi jednako dobro, ali kad nekoliko dana ne pravim frizure, počnu me svrbjeti prsti. Osim toga, moram ići u salon kako bih pripazila da moja kći ne uništi kosu još koje mušterije (ispadne im nekoliko dlaka i već te žele tužiti) ili ponovno zapali radnju. A i trebam novac. Još uvijek otplaćujem svoj automobil, koji je slupao Dwayne Mlađi, i to ne jednom, nego dvaput u šest mjeseci.

Ne mogu se osloniti na vlastitu djecu, ali to je druga priča. Dovoljno sam govorila. Stekli ste sliku. U meni je mnogo nervozne energije, ali nisam prpošna. Nema ništa gore od prpošnog starčića. To je neprirodno. Iako nisam glavni lik, činjenica da sam u knjizi navela me da stanem i razmislim. Stoga ću vam, prije no što vam se maknem s puta i pustim vas da započnete, reći sljedeće: Ljudskim životom upravljaju mnogi «što da», zar ne? Na primjer, na mome osobnom planu... Što da sam umrla na porodu Dwaynea Mlađeg (što nije tako neugodna pomisao, uzevši u obzir nedavna događanja)? Ne bih uopće bila ovdje. No, ono što je važnije za priču koju ćete upravo početi čitati: Što da Dorothy Smith nikad nije susrela Obitelj Oatman, pjevače gospela? Što da Betty Raye Oatman nikad nije ni upoznala Hama Sparksa? Što da Hamm Sparks nije bio suočen s prljavom igrom? Ah, mogla bih nastaviti, ali neću. Mrzim kad mi netko kaže kako priča završava. A evo i savjeta mudrima: ne budite poput mene, nemojte odmah poletjeti na posljednju stranicu. Mnoge sam knjige upropastila učinivši upravo to. Kao što sam već rekla, samo se tu i tamo pojavljujem u priči, ali kad završite, kladim se u krafnu da ćete se upitati kako sam uspjela ostati ovako dobrodušna.

*S poštovanjem,
gđa Tot Whooten*

P.S. Nikad se nemojte udati za muškarca koji pije.

POČETAK

MJESTO: JUŽNI MISSOURI

VRIJEME: ČETRDESETE GODINE DVADESETOG STOLJEĆA

RASPOLOŽENJE: PUNO NADE

Elmwood Springs

Gotovo svatko u gradu tko je imao slobodnu sobu uzimao je podstanare. Još nije bilo apartmanskih zgrada ni hotela. *Howard Johnson** (**američki lanac hotela i motela*) izgrađen je nekoliko godina poslije, no u međuvremenu je netko trebao voditi brigu o neženjama, a neudane su žene nedvojbeno trebale pristojno mjesto za život. Većina je ljudi smatrala kršćanskom dužnošću primiti ih, bez obzira je li im bilo potrebno tih nekoliko dodatnih dolara tjedno, a neki su podstanari ostajali godinama. Gospodin Pruiet, neženja iz Kentuckyja dugih, mršavih nogu, toliko je dugo stanovao s Haygoodovima da su na koncu zaboravili kako nije član obitelji. Kad god su se oni selili, selio se i on. Kad je konačno umro u dobi od sedamdeset osam godina, sahranjen je na obiteljskoj parceli, a na nadgrobni su spomenik dali napisati:

GOSP. PRUIET

I DALJE S NAMA

PODMIRIO SVE TROŠKOVE

Kuće u sjevernom dijelu Prve avenije bile su nekoliko minuta hoda udaljene od grada i škole, a u njima je živjela većina gradskih podstanara.

Podstanar obitelji Smith u tom je trenutku bio Jimmy Head, kuhar brze hrane u zalognici *Tramvaj*; kod njihovih prvih susjeda, Robinsonovih, stanovala je Beatrice Woods, Slijepa ptica pjeвица; kod Whatleyevih, malo dalje niz ulicu, živjela je gospođica Tuttle, srednjoškolska učiteljica engleskog jezika. Ernest Koonitz, ravnatelj školskog orkestra i solo svirač tube, stanovao je kod gospođice Alme, koja je – kakve li sreće – bila nagluha. No, Smithovi će uskoro primiti novu podstanarku, a ona će pokrenuti niz događaja, koji će konačno završiti na stranicama udžbenika iz povijesti. Nitko od njih, naravno, u to doba to još nije znao, naročito ne njihov desetogodišnji sin Bobby. On se upravo nalazio u središtu grada; stajao je ispred brijačnice s prijateljem Monroeom Newberryjem i zurio u crvene i bijele pruge koje su se okretale na reklamnom stupu brijačnice. Igra se sastojala u tome da zure u njega sve dok ne počnu gledati u križ, što im se činilo nekako fantastičnim postignućem. Prema stupnju zabave to je otprilike bilo ravno zadržavanju daha dok se ne onesvijetiš ili padu s užeta u ledenu jamu izvan grada pod imenom Plavi vrag, koja je toliko hladna da ti se kad udariš u vodu, čak i po vrućem danu, od prvog šoka strese sve do očnih jabučica, srce ti prestane kucati, tijelo ti tako obamre da ne osjetiš gdje su ti noge, a usne ti poplave, po čemu je jama i dobila ime. Ali dječaci, luda stvorenja kakva jesu, ne mogu dočekati da ispužu iz nje potpuno naježeni i ponovno skoče unutra.

Bile su to neke aktivnosti koje su do srži ushićivale Bobbyja. Međutim, za njega je život kao takav općenito bio uzbudljiv. I doista, u to vrijeme i na tom mjestu, koji to krepki američki dječak nije ustajao svako jutro skačući od veselja, spreman za pokret? Živio je usred najfantastičnije zemlje na svijetu – neki kažu najfantastičnije zemlje koja je ikad postojala i koja će ikad postojati. Baš smo nedavno u poštenoj borbi potukli Nijemce i Japance. Spasili smo Europu i svi su nas te godine voljeli, naročito Francuzi. Naše su djevojke bile najkrasnije,

naši momci najzgodniji, naši vojnici najhrabriji, a naša zastava najljepša. Te se godine činilo da svi na svijetu žele biti Amerikanci. Ljudi sa svih strana svijeta kao sumanuti su pokušavali doći u Ameriku. Tko bi im mogao zamjeriti? Imali smo Johna Waynea, Betty Grable, Mickeya Mousea, Roya Rogersa, Supermana, Dagwooda i Blondie, Sestre Andrews i Kapetana Marvela. Bucka Rogersa i Crvenog Jahača, zračne puške, Braću Hardy, *FBI*-jevce, Miss Amerike, šećernu vunu. Ne treba zaboraviti ni Charlieja McCarthyja i Edgara Bergena, Amosa i Andyja, Fibbera McGeeja i Molly, a baš *svatko* je kad odraste mogao postati predsjednik Sjedinjenih Država.

Bobby je čak žalio svakoga tko nije bio dovoljno sretan da se rodi u Americi. Mi smo, uostalom, izumili sve uistinu važne stvari na svijetu: *hot dog*, hamburger, *roller coaster*, koturaljke, kornet, električnu energiju, *frapé*, plesanje *swinga*, bejzbol, američki nogomet, košarku, roštilj, dječji pištolj na metke, sladoled s vrućim preljevom i *bananu split*. Imali smo *Coca-Colu*, kikiriki preliven čokoladom, džubokse, deterdžente *Oxydol* i *Ivory Snow*, oleomargarin i atomsku bombu!

Bili smo veći, bolji, bogatiji i jači od svih, ali ipak smo igrali po pravilima i uvijek bili fer. Čak smo pružili ruku Japanu i Njemačkoj te im pomogli da ustanu i otrese prašinu sa sebe nakon što smo ih pobijedili... a ako to ne znači biti fer igrač, što onda znači? Bobbyjeva savezna država Missouri dala je svijetu Marka Twaina, Walta Disneya, Ginger Rogers i veliku svjetsku izložbu u St. Louisu, a na ratnom brodu *Missouri* Japanci su se predali generalu Douglasu MacArthuru. I to nije sve. Bobbyjeva četa mladih izviđača (*Patrola Bobwhite*) osobno je obišla cijeli grad skupljajući stare gume, stari papir te aluminijske lonce i tave. To je pridonijelo pobjedi u ratu. A ako to nije bilo dovoljno da se dječak osjeća ponosnim, bila je tu i činjenica da je predsjednik cijelih Sjedinjenih Američkih Država, gospodin Harry S. Truman, bio pravi, odani, nepokolebljivi Missouriijanac, a St. Louis je osvojio Svjetsko prvenstvo u bejzbolu* (**završnica bejzbolske sezone u SAD-u, u kojoj igraju prvaci dvije lige – Američke i Nacionalne*). Čak je i drveće te godine stajalo malo uspravnije, ili se barem Bobbyju tako činilo.

Imao je majku, oca i baku i nikad nije poznao nekoga tko je umro. Samo je u izlozima trgovina vidio fotografije momaka poginulih u ratu. On i njegov najbolji prijatelj Monroe službeno su postali braća po krvi, što je bio tako dostojanstven čin da nijedan nije ni zucnuo na putu kući. Njegova starija sestra, Anna Lee, ljupka plavooka i plavokosa djevojka, bila je veoma omiljena kod starijih momaka, koji su se ponekad smucali oko kuće i igrali se s njim bacanja i hvatanja lopte. Ponekad bi uspio zaraditi četvrt dolara, koje bi mu ti momci dali samo kako bi ih ostavio same s Annom Lee na verandi ispred kuće. Tisuću devetsto četrdeset šeste četvrt je dolara značilo kokice, slatkiš, igrani film, crtić i jedan nastavak serije, plus izlet u projekcijsku kabinu u posjet Snookyju, koji je čitao knjige Mickeya Spillanea* (**američki pisac krimića, rođen 1918. godine, autor romana o slavnom detektivu Mikeu Hammeru*). A nakon kina mogao je otići u susjednu zalogajnicu *Tramvaj*, gdje bi mu Jimmy, njihov podstanar, napravio hamburger ako ne bi bio suviše zauzet.

Ili je mogao skoknuti do drogerije* (**u Americi: trgovina u kojoj se prodaju lijekovi, kozmetika, tisak, laka hrana i bezalkoholna pića*) na uglu i pročitati nekoliko najnovijih stripova. Njegov je otac bio ljekarnik te ih je Bobby smio besplatno pregledavati, pod uvjetom da ih ne zgužva i ne umrlja hranom. Thelmi i Berthi Ann, djevojkama koje su radile za pultom sa sokovima i sladoledom, bio je sladak te bi mu ponekad potajno tutnule u ruku *Colu* od trešnje ili, ako bi imao sreće, gazirani sok od korijenja s kuglom sladoleda. Središte grada Elmwood Springsa sastojalo se od samo jedne duge ulice pa nije bilo opasnosti da će se čovjek izgubiti, a vremenske prilike tijekom cijele godine bile su savršene, kao da ih je naručio iz jelovnika. Svakog bi se listopada lijepi, veliki, okrugli, narančasti, puni jesenski mjesec pojavljivao točno na vrijeme za Noć vještica. Na Dan zahvalnosti uvijek bi bilo

dovoljno svježije i prohladno pa bi nakon velike purice za večeru mogao izaći iz kuće i igrati lovice, a snijeg bi pao jednom ili dvaput godišnje, baš kad mu je trebao slobodan dan u školi. Onda bi došlo proljeće sa cvrčcima, žabama i novim zelenim listićima na stablima, a za njim bi uslijedilo ljeto, spavanje vani na zakriljenoj verandi, pećanje, vrući, svijetli, sunčani dani na gradskom bazenu *Kaskadni skok*, a svakog četvrtog srpnja* (**nacionalni praznik u SAD-u, Dan nezavisnosti*) dosad – nakon što bi nestale sve prskalice, čegrtaljke i petarde – pojavile bi se krijesnice i veliki, sjajni, plavo-zeleni skarabeji, točno na vrijeme da još malo produlje noć. U vruća, sparna kolovoska poslijepodneva, baš kad bi čovjek pomislio da će umrijeti od vrućine, počeli bi se skupljati oblaci, a udaljena bi grmljavina zatutnjala tako duboko da bi je osjetio u grudima. Hladni bi se povjetarac iznenada pojavio niotkud, a nebo bi poprimalo tamnu olovnosivu boju, tako tamnu da bi se sve ulične svjetiljke u gradu zbunile i počele paliti. Nekoliko sekunda kasnije na grad bi se sručio teški, brzi, pošteni missourijevski pljusak, koji bi se zatim bez upozorenja skupio i odjurio u sljedeći grad, ostavljajući za sobom dovoljno hladne vode da napuni žlijebove uz pločnik pa bi Bobby istrčao iz kuće želeći osjetiti vodu kako mu teče preko bosih nogu.

Iako je gospodin Bobby Smith bio tek veoma kratko na ovom planetu i trenutačno zauzimao samo sto četrdeset dva centimetra u visinu, već je raspolagao znatnom imovinom. Veći dio te imovine čuvao je u svojoj sobi, na podu, zidovima, krevetu, ispod kreveta, obješenu sa stropa, ili gdje god je bilo praznog prostora. Kao što bi rekli stručnjaci za uređenje interijera, bio je sklon onom ležernom, bezbrižnom, prenatrpanom izgledu, za koji je njegova majka imala petlje reći da nalikuje trgovini starudije Vojske spasa. Bila je to samo spavaća soba prosječne veličine s malim garderobnim ormarom, ali Bobbyju je predstavljala osobno i intimno čarobno kraljevstvo puno neprocjenjivog blaga. Mjesto gdje je bio gospodar svega dokle mu pogled seže, bogat poput sultana. Iako u sobi zapravo nije bilo ničega što bi sultan – ili bilo tko drugi, kad smo već kod toga – poželio, osim ako bi htio kupiti kutiju kornjača ili izbor kamenja, spljošteni peni kojeg su on i Monroe postavili na tramvajske tračnice, ili kartonski lik u prirodnoj veličini Sunseta Carsona, njegovog omiljenog kauboja, koji mu je dao Snooky iz Elmwoodskog kina. Ili možda dva srebrna dolara, ili umjetno žuto riblje oko koje je pronašao iza dvorane Veterana inozemnih ratova, ili mali stakleni džip u kojem se nekad, otprilike pet sekundi, nalazio bombon. Među njegovim se stvarima te godine nalazila i praćka iz kućne radinosti, vrećica špekula, mali bedž za dekodiranje junakinje stripa Orphan Annie, prsten koji svijetli u mraku, kompas, komplet elemenata za sastavljanje, tri jo-joa, model zrakoplova, dječaćka četka za kosu s otisnutim likom Usamljenoga jahača (rođendanski dar od Monroea koji je kupila Monroeova majka), kartonska benzinska stanica *Firestone*, kompletna s crpkama, polica puna knjiga za deset centi o Terryju i Gusarima, Joeu Palooki i Crvenom Jahaču. Ispod kreveta ležalo je nekoliko stripova o Čovjeku pauku, Praščiću Porkyju, Maloj Audrey i Casperu, dobrom duhu; zatim model željeznice *L&N*; njegova plastična isprepletana indijanska narukvica koju mu je vratila jedna djevojčica, a mislio je da ju je izgubio; te jedan bijeli gumeni štitičnik ručke starog bicikla.

No, Bobbyjev svijet nije bio ograničen samo na ono što je mogao vidjeti i dotaknuti, niti na prostor unutar četiri zida njegove sobe. Vlakom tvrtke *L&N* putovao je milijune kilometara ispod kreveta, vozio se uz varljive planine, kroz duge crne tunele, preko pobješnjelih rijeka; a u zrakoplovčiću koji je visio sa stropa letio je oko svijeta, često iznad džungla Amazone pune aligatora. Čak je i ulična svjetiljka na uglu pružala Bobbyju prekrasnu predstavu. Dok je ležao u krevetu tijekom ljetnih noći ispunjenih povjetarcem i promatrao kako sjene jablanova lišća plešu po zidu susjedne kuće, one bi se ubrzo pretvorile u palme koje se njišu na toplim pasatnim vjetrovima najbližeg tropskog otoka. Ponekad bi noću čuo tihe zvuke havajske glazbe i vidio redove *hula* djevojaka kako plešu točno iznad prozora spavaće sobe Robinsonovih. Bobby je bio toliko očaran tim prizorom da je naručio *ukulele*. Strahovito se razočarao. Očekivao je da će *ukulele* zasvirati neku pjesmu kad zadrnda po njemu, ali to se

nije dogodilo. Zvuk koji je izlazio iz instrumenta bio je daleko od glazbe, havajske ili bilo koje druge, pa se brzo prebacio na harmoniku i bio uvjeren da uistinu svira pjesmu, iako to nije činio. Njegova je mašta bila tako snažna da je jašući na dršku metle po dvorištu vidio prašinu i čuo zvuk tutnjanja kopita dok je galopirao preko suhe pustinje na Zapadu. Te je godine svake večeri lijegao sa slikama kauboja i Indijanaca ispred očiju, glave ispunjene glasovima. *Tom Mix i Precizni strijelci iz Ralstona su u eteru!; Sa Zapada dolazi ratoborni američki kauboj!; Zobeni krekeri... ukusni, hranjivi, od njih postajete neranjivi!; Možeš se kladit', Crveni jahaču; Ponovno sam u sedlu; Ma, nek' sam dugouhi klokan ako nije vrijeme za skupljanje stoke; Ja Tonto, ti Kemo Sabe.* I njegov omiljeni navod: *Hej-ho, Silveru, kreni!* Netko sa strane pomislio bi da mu je život savršen. No, ako čovjek želi biti pošten, mora reći da je biti Bobby Smith imalo dva značajna, tegobna nedostatka. Prvi je bio njegov izgled. Bio je prilično zgođušan dječak smeđih očiju i smeđe kose. Zubi su mu bili ravni. Uši su mu stršile, ali ne naročito jako. Poteškoća je, međutim, bila u tome što su mu se kutovi usana pomalo uzdizali pa je izgledao kao da zna neku tajnu i da mu je drago zbog toga. Taj je izraz lica navodio njegovu majku i učitelje da ga neprekidno zapitkuju: *Što smjeraš?*, čak i kad ništa nije smjerao. Koliko god on tvrdio da je nevin, uvijek bi odgovarali: *Ne laži mi, Bobby Smithe, po izrazu tvoga lica vidim da nešto smjeraš.*

Drugi su nedostatak bili njegovi roditelji. Svi su znali tko su oni i tužakali bi ga isti tren kad bi učinio nešto loše. Njegov otac, jedini ljekarnik u gradu, slobodni zidar, *Rotarijanac, Elkovac** (*pripadnik Reda Elkova, organizacije muškaraca naročito popularne u gradovima SAD-a) i pastor u Prvoj metodističkoj crkvi, bio je, naravno, na «ti»s cijelim gradom. A da bi stvari bile još gore, njegova je majka bila lokalna radio voditeljica poznata pod imenom Susjeda Dorothy, koja je pet dana tjedno emitirala emisiju iz njihove dnevne sobe. Svake je godine slala svojim slušateljima Božićne čestitke s obiteljskom fotografijom, tako da su i kilometrima udaljeni ljudi znali tko je on i kako izgleda, a kad joj se ponekad neki gost ne bi pojavio, majka bi zgrabila Bobbyja i natjerala ga da bude njezin gost te mu postavljala raznorazna pitanja, kao da je potpuni stranac. Za praznike bi ga postavila za mikrofon da recitira neku glupu pjesmu. A što je bilo još gore, često je komentirala njegov privatni život na radiju i pričala o svemu što bi učinio, dobrom i lošem, tako da svi živi to čuju.

Jedina mu je utjeha bila što je isti križ moralo nositi oboje djece Smithovih. No, to baš i nije bila utjeha za Annu Lee. Prošle je godine njegova sestra pošizila kad je majka slučajno spomenula kako još uvijek nema pratitelja za završni ples, jer se odupire ponudama, nadajući se da će je pozvati dječak za kojeg misli da je isti Glenn Ford – filmski glumac u kojeg je u to doba bila zatreskana. Dorothy je uvijek pričala slušateljstvu pojedinosti o svojoj obitelji, ali kad je Anna Lee začula taj podatak preko radio valova, protrčala je kroz kuću vrišteći kao da ju je netko ustrijelio i bacila se na krevet ridajući: – O, majko, kako si mogla? Uništila si mi život. Više nikad neću izaći na spoj. Mogu se jednostavno ubiti. – Dva je dana ostala u krevetu s mokrom krpom preko glave, a majka, koja je požalila zbog svojih riječi, pokušala se iskupiti donoseći joj domaći sladoled od breskve i obećavši joj da više nikad neće spomenuti njezino ime u eteru.

U to je doba Bobbyju to bilo prilično zabavno, no on još nije bio u onoj osjetljivoj fazi kad ti je mišljenje drugih pitanje života i smrti. I stoga, osim što je najčešće morao platiti za nestašluke, trenutačno nije imao nijednu brigu na svijetu te je, kao većina desetogodišnjaka, uvijek vjerovao da se nešto prekrasno upravo treba dogoditi.

Susjeda Dorothy

Kasnih 1920-ih i ranih 1930-ih godina, dok se sve više električnih vodova rastezalo seoskim cestama do farmi, dugi, osamljeni dani izoliranih kućanica na seoskim gospodarstvima, koje su živjele daleko od najbližih susjeda, iznenada su se ispunili toplim i prijateljskim glasovima. Bili su to glasovi drugih žena koji su dolazili u njihove domove putem radio prijamnika. Već tisuću devetsto dvadeset četvrte godine žene širom Srednjeg zapada, poznate kao *radio kućanice*, počele su voditi emisije opskrbljujući slušateljice novim receptima, savjetima za odgoj djece, održavanje domaćinstva i rad u vrtu, kao i lokalnim novostima i zabavom, ali – što je bilo najvažnije – predstavljale su svakodnevni posjet dobre prijateljice. Svakoga su dana slušatelji u Iowi preko postaje *KMA* u Shenandoahu slušali *Kuhinjski kletet* Leanne Driftmiller ili *Niz seosku ulicu* Evelyn Birkby. Ako bi okrenuli na *WNAX* u Yanktonu u Južnoj Dakoti, čuli bi Wynn Speece, *Ženu iz susjedstva*. Emisije su imale i Adella Shoemaker, Ida Bailey Allen, Bernice Currier, Alma Kitchell, Edith Hansen i druge.

Jedna od tih radio kućanica bila je i Bobbyjeva majka, gospođa Dorothy Smith, koja je od devet i trideset do deset sati prijepodne vodila emisiju iz svoje kuće u Elmwood Springsu u Missouriju, preko lokalne radio postaje *WDOT*, broj 66 na vašoj skali. Bila je uistinu stručno osposobljena za taj posao. Osim što je voljela pričati, pohađala je fakultet u Bostonu i vratila se kući poslije dvije godine, naoružana diplomom iz ekonomike domaćinstva i predškolskog odgoja, sa simpatijama prema Robertu (Docu) Smithu, koji je upravo diplomirao na Farmaceutskom fakultetu Sveučilišta u Tennesseeju. Šest mjeseci nakon toga njih su dvoje koračali prolazom Prve metodističke crkve, jedva čekajući da se skrase i osnuju obitelj. Do kraja rata već je devet godina vodila emisiju, a brojnim je slušateljima postala poznata pod jednostavnim nadimkom Susjeda Dorothy. Svakoga ju je dana Nalon Klegg, voditelj na glavnoj postaji u Poplar Springsu, predstavljao rečenicom: – A sada, iz one bijele kućice vama iza ugla, ma gdje živjeli, žena s osmijehom u glasu, Susjeda Dorothy... i Mama Smith na harmoniju. – Njezina bi svekrva tada započela sa strastvenom izvedbom uvodne teme emisije, *Na sunčanoj strani ulice*.

Ta pjesma nije slučajno odabrana. Kad je Doc tisuću devetsto trideset četvrte kupio kuću, znao je da bi njegova supruga voljela imati cvijeće u svakom prozoru, u i među svim onim kobaltnim violinicama koje je skupljala, te se potrudio da kuća uistinu bude na sunčanoj strani ulice. Susjeda Dorothy bila je ugodno popunjena žena umiljata osmijeha na licu, licu koje je naposljetku uresilo korice njezinih kuharica i oglasnih ploča širom Srednjeg zapada. Većina ljudi, vidjevši njezinu sliku ili slušajući njezin smiren i ljubazan, uvijek vedar glas na radiju, nikad ne bi ni pomislila da je ikad u životu imala briga ili problema. Ono što većina ljudi nije znala i o čemu ona nikad nije govorila, bilo je njihovo prvo dijete, četverogodišnji plavokosi dječčić pod imenom Michael. Dorothy je mislila da se radi tek o još jednoj dječjoj povišenoj temperaturi ili početku prehlade, nije ni slutila da je u pitanju nešto ozbiljno. No, već prije podneva počeo se grčiti. Umro je iznenada, gotovo bez upozorenja. Jednoga je dana bio nasmijan i živ, a sutradan ga više nije bilo.

Liječnici su rekli da se radilo o neuobičajeno zlokobnoj bakterijskoj infekciji koja ga je snašla preko noći, a do pet i trideset istoga poslijepodneva već je bio mrtav. Nikad nisu otkrili što je to točno bilo i zašto ju je dobio, no dok su stigli u bolnicu, infekcija se već proširila i zahvatila mu pluća. Nitko se ne može uistinu pripremiti za smrt voljene osobe, ali gubitak djeteta zasigurno je najstrašnija bol koju ljudsko biće mora podnijeti.

Zadesila ih je tako iznenada i tako ih snažno pogodila da se Docova majka, udovica, doselila kako bi vodila brigu o njima. Nakon nekog vremena Doc se vratio na posao, ali Dorothy je i dalje sve vrijeme provodila sjedeći u dječakovoj sobi i zureći u njegov krevet.

Nije željela jesti, koliko god se Mama Smith trudila, i nije mogla spavati ako ne bi uzela pilulu koju joj je Doc donio. Iako su liječnici stalno ponavljali da nitko nije mogao ništa učiniti, nikada zapravo nije povjerovala u to. U mislima se neprestano preispitivala. Postavila si je tisuću *Zašto?* i *Što da?*, ali nije mogla pronaći odgovor koji bi imao smisla. U to doba

Doc joj gotovo uopće nije bio od pomoći. Ako ništa drugo, prezirala je način na koji je naizgled nastavio sa životom kao da se ništa nije dogodilo. Nije želio ni razgovarati o tome s njom, a kad bi ona pokušala, jednostavno bi izišao iz sobe. Bila je mlada i nije znala da se muškarci na različite načine nose s boli. Doc, također mlad, pogrešno je mislio da treba biti miran i snažan kako bi joj pružio oslonac. Nije znala da bi se često odvezao automobilom izvan grada, parkirao negdje, sjeo i jecao.

Gubitak djeteta bila je rana koja nije htjela zacijeliti, nešto što nikad neće u potpunosti preboljeti. No, nakon nekih godinu dana nekako im je uspijevalo prebroditi dane.

U to je doba Dorothy prvi put počela peći kolače. To ju je držalo u pokretu. Bilo je dana kad bi ispekla čak pet ili deset kolača. Uskoro su svi u gradu počeli nositi vilicu u džepu ili torbici, jer bi svakome tko bi prošao pokraj njezine kuće ponudila komad kolača. Ubrzo je bila pretrpana kolačima i očajnički ih se željela riješiti pa kad bi rekla: *Molim te, uđi i posluži se kolačem*, čovjek bi znao da doista tako i misli. Gerta Nordstrom, njezina prijateljica, vlasnica pekare, rekla je da joj se prodaja kolača prepolovila, jer ih Dorothy toliko dijeli. Ubrzo je Dorothy počela peći za Nordstromove i postala poznata po svojim kolačima. One godine kad je njezin recept za prevrnuti kolač iznenađenja od ananasa sa šest kora osvojio drugo mjesto na *Pillsburyjevom natjecanju u kulinarstvu* * (*poznato natjecanje utemeljeno 1919. godine, u kojem se stotinu finalista bori za visoke novčane nagrade), pozvana je da gostuje u radio emisiji u Poplar Bluffu. U tijeku razgovora slučajno je spomenula da uvijek koristi brašno *Zlatne pahuljice, lako poput pera*. Kad se prodaja brašna *Zlatne pahuljice* preko noći udvostručila, ponudili su joj vlastitu emisiju. Nedugo zatim u njezinu se stražnjem dvorištu uzdigao velik radijski toranj s crvenim svjetlom na vrhu i Dorothy je bila *u eteru*. Poslije nekog vremena, nakon rođenja Anne Lee, ona i Doc ponovno su postali oni stari, iako nisu zaboravili plavokosog dječaka. Život je tekao manje-više uobičajeno, sve dok se jednoga dana, kad su Dorothy bile četrdeset tri godine, dugo nakon što je ijedno od njih dvoje uopće pomislilo na to, život ponovno nije promijenio. Liječnik ju je izvijestio da ne prolazi kroz promjenu, kao što je sumnjala, nego da je trudna. I naizgled iz vedra neba stigao je Bobby, u svakom smislu te riječi beba koja im je uistinu promijenila život.

Vodotoranj

Možda stoga što su još uvijek niski i blizu zemlji, ili im godine još nisu otupjele osjetila, djeci se dani čine duljima, mirisi jačima, boje življima, zvuci glasnijima, a zabava zabavnijom. Bobby nije bio izuzetak. Svakoga je dana promatrao svijet potpuno novim očima, gotovo titrajući od uzbuđenja. Kad bi ga se moglo uključiti u struju, zasjao bi poput žarulje od pet stotine vata. Sve je to za njega bilo veoma dobro i prekrasno, ali njegova je obitelj imala osjećaj da živi sa štetom od trideset jednog kilograma koje po cijeli dan jurca u kuću i iz kuće. A danas su, kao i obično, on i Monroe namjeravali učiniti nešto što nisu smjeli.

Pješačili su gotovo kilometar i pol izvan grada, do vodotornja na kojem je ogromnim crnim slovima pisalo ELMWOOD SPRINGS, s izričitom namjerom da se popnu sve do vrha. Da je Bobbyjeva majka znala za tu zamisao, dobila bi srčani udar ili nešto još gore. Prije mnogo godina jedan je maturant pao s tog tornja i ubio se. Ali kad si mlad, ne zanimaju te činjenice. Uvjeren si da ti se nikad neće ništa dogoditi. Osim toga, on i Monroe uzajamno su se višestruko izazvali da će se popeti pa više nije bilo povratka.

Potajno su obojica bili pomalo nervozni. Bojali su se da bi se u zadnji tren mogli preplašiti i odustati. No, veća od bilo kojeg straha da će te onaj drugi nazvati šmokljanom bila je privlačnost pomisli da će se moći hvalisati pred svima koje poznaju, osim pred roditeljima, da

su se popeli. A kako bi bili sigurni da će svi sto posto znati da su to doista učinili, Bobby je smislio plan.

Toga je jutro u *Warrenovoj željezariji* kupio veliko klupko jakog konopca. Monroe je imao pun džep crvenih balona koje su namjeravali napuhati i privezati za vrh tornja, kako bi svim nevjericima dokazali da su bili gore. Kad su, međutim, konačno stigli u podnožje tornja i podigli pogled, ono što im je izdaleka izgledalo tek kao okrugla srebrna lopta koja visi na nebu, sad im se učinilo velikim poput nogometnog igrališta. Bilo je tako visoko da ih je bolio vrat od gledanja prema gore. Ljudi su govorili da s vrha, ako pogledaš uokolo, možeš vidjeti šest saveznih država, a po bistrom danu i sve do Iowe... Tako se barem govorilo. Bobby i Monroe nakašljavali su se, kratko vrijeme šutali tlo i raspravljali o planu s balonima.

– Misliš da bismo ih trebali napuhati prije no što krenemo? – upita Monroe, želeći dobiti na vremenu.

– Ne. Zar se ne sjećaš što smo rekli? Ako ih prvo napušemo, netko bi ih mogao vidjeti dok se penjemo.

– O da, tako je.

– Kad stignemo na vrh, napuhat ćemo ih i zavezati za rub, a onda se spustiti što brže možemo. Monroe, zdepast dječak crvene kose i ružičaste kože, iznenada pomalo probljedi. Ponovno pogleda prema vrhu. – 'Ko će prvi?

Bobby na trenutak razmisli, ali se ne pomakne. Zatim Monroe reče: – Ovo je bila tvoja ideja. Mislim da bi ti trebao ići prvi.

– Ne, u redu je, možeš ti ići prvi ako hoćeš. Nije mi bitno.

– Ne, pošteno je pošteno. Ti si ovo smislio, ti ideš.

Monroe ga je nasamario. Bobby sad više nije mogao uzmaknuti. – U redu, ako se bojiš, idem prvi ako ti tako želiš.

– Ne bojim se, samo... ovo je bila tvoja ideja, ništa drugo.

– Onda ti idi prvi ako želiš.

Monroe ponovno podigne pogled prema vrhu. To je riješilo dilemu. – Ne želim.

Bobby zauzme ravnodušan stav. – U redu, ja idem prvi, ali zapamti: Macky Warren je rekao da je štos u tome da ne pogledaš prema dolje sve dok se ne popneš.

– Dobro.

– U redu onda, idemo. – Bobby duboko udahne i stavi nogu na prvu prečku ljestava te se počne uspinjati dugim, tankim, čeličnim stubama koje su vodile do vrha. Kako su obojica uskoro otkrili, uspon je bio dug i strm. Nisu računali da će ih sunce sve žešće peći što se više budu uspinjali i da će biti teško držati se znojnim rukama za sklisku ogradu, a da se ni ne spominje vjetar koji ih je gotovo otpuhao s ljestava. Kad im se učinilo da se uspinju već sat vremena, napokon su uspjeli, obojica bez daha, potpuno mokri od znoja, skuhani i žedni. Sišli su s ljestava na okruglu platformicu od valovitog čelika na samome vrhu, a noge su im se toliko tresle od uspona da su morali sjesti i odmoriti se. Monroevo je lice bilo žarko crveno, poput balona u njegovu džepu.

Nakon nekog vremena skupili su snagu i hrabrost ustati i pogledati preko ruba. Prvo što je Monroe rekao pogledavši bilo je: – Čovječe!... Sigurno smo tristo tisuća metara visoko... više od zrakoplova ili čak *Empire State Buildinga** (**neboder od 102 kata u New Yorku, godinama je bio najviša zgrada na svijetu*)!

Naravno da nisu bili, ali čovjek bi ih lako mogao prevariti. Bobby i Monroe nikad prije nisu vidjeli svijet s veće visine od stabla ili krova garaže. Sad su mogli vidjeti kilometrima uokolo, a kad je Monroe zapazio polje kukuruza u velikoj daljini, bio je siguran da je vidio sve do Iowe.

Bobbyja je toliko dojmio taj pogled da je ostao bez riječi. Stajao je zaprepašten. Nije znao kako će svijet izgledati s tolike visine. Mislio je da će možda biti okrugao, poput globusa u očevoj radnoj sobi, ali na njegovo iznenađenje, sve je bilo ravno! Ispred njega nije bilo ničega

osim velikih, ravnih, smeđih i zelenih kvadrata, dokle god mu je pogled sezao. Podsjećalo ga je na zemljovid! No, kad je Monroe daleko na desnoj strani opazio njihov grad i pokazao prema njemu, Bobby je doživio drugi šok u svome mladom životu. – Pogledaj – reče Monroe, – tamo su crkva i škola, vidiš?

Bobbyjeva se usta razjape u potpunoj nevjerici. Elmwood Springs, koji mu se još prije sat vremena činio kao ogromno mjesto, sad je bio tek skup zgrada, kuća i ulica velikih tek nekoliko centimetara, a stajao je tamo zakopan usred ničega. Vidio je gdje se nalazi središte grada, s crkvom na jednoj, a Masonskom dvoranom na drugoj strani. Sićušne crne točkice koje su hodale amo-tamo nisu bile veće od mrava, automobili su izgledali poput minijaturnih igračkica, a zgrade su bile veličine onih u *Monopolu*.

– Pogledaj, tamo je tvoja kuća – reče Monroe. – Vidiš radijski toranj u dvorištu?

Bobby poviri u smjeru u kojem je Monroe pokazivao. To je uistinu bila njegova kuća. Vidio je crveno svjetlo na vrhu radijskog tornja, a kad bi zaškiljio, jedva bi razaznao crnu mrljicu kako vješa odjeću na užu. U tom mu trenutku sine: ta je mrljica njegova majka! Iznenada ga pogodi druga misao, gotovo ga nasmrt preplašivši. Što da je sad kod kuće na dvorištu, a da je netko drugi tu gore i gleda ga s visine? Onda bi *on* bio malen poput mrava. Ne, pola mrava... ne bi bio veći od buhe! S ove visine više ne bi bio ogromno središte svoga ogromnog svemira, očna jabučica svojih roditelja; s ove visine ne bi bio nitko i ništa naročito, bio bi samo crna točka. Odjednom ga oblije hladan znoj.

– Moram ići kući, majka me zove – reče i počne se spuštati, ostavivši zaprepaštenog Monroea da viče za njim: – Čekaj. Ne možeš otići... Nismo još zavezali balone. Čekaj!

No, Bobby ga nije čuo. Čuo je jedino zvuk vlastita srca kako mu bubnja u ušima, a jedina mu je misao bila što prije stići na tlo. Mora se vratiti kući, tamo gdje je prave veličine.

Ali Monroe, koji je ostao sam i napušten, nije imao namjeru sići. Bio je odlučan. Ako se već popeo sve do vrha, ljudi će znati za to. K vragu i Bobby Smith; jednostavno će sam napuhati balone. Izvukavši jedan balon iz džepa i počevši puhati, iznenada se sjeti. Potrči do ruba i poviče niz ljestve: – Bobby, čekaj, stani, konopac je kod tebe! Dobaci mi ga! – No, bilo je kasno. Bobby se već spustio više od pola puta niz ljestve.

Nešto poslije Bobby je dojurio do ulaznih vrata svoje kuće i nije se zaustavio sve dok nije došao do svoje sobe i kreveta. Kad je Anna Lee, koja je bila na trijemu, ugledala izraz njegova lica u prolazu, zaključila je kako ga netko lovi. Ustala je i pogledala nije li to Luther Griggs, veliki školski siledžija koji je tukao Bobbyja kad god bi stigao, no Luthera nije bilo nigdje u blizini.

Jadni je Monroe još najmanje četrdeset pet minuta ostao gore na tornju, iz petnih se žila trudeći pričvrstiti jedan od onih crvenih balona za rub ograde, ali svi su odletjeli.

No, za Bobbyja je taj dan bio mnogo, mnogo više od neuspjeha vragolije s balonima. Po prvi je put vidio svoj život iz daljine ili, bolje rečeno, s nekog drugog mjesta osim iz središta svoga divovskog svemira. Je li doista moguće da je samo jedna točkica u mnoštvu drugih točkica? Uvijek je mislio da je drukčiji, da je poseban. A sad je ostao potpuno preneražen.

Krpena Ann

Te je večeri Bobby bio posebno umiljat, a nakon večere, kad su svi izašli na trijem, prišao je majci, koja je sjedila na ljuljački, legao i stavio joj glavu u krilo te zaspao – nešto što nije učinio otkad mu je bilo šest godina. Večer je bila iznimno topla i cijela je obitelj, uključujući Jimmyja i Dorohtynog crvenkasto-bijelog kokera španijela, Princezu Mary Margaret, sjedila vani pokušavajući uhvatiti malo noćnog povjetarca. Noć je bila tiha pa su uživali u pjsemi zrikavaca i nježnom cviljenju ljuljačke. Dorothy spusti pogled na Bobbyja. Tako je duboko

spavao da se nije probudio kad je prekrížila noge s njegovom glavom u krilu. Pogladi mu kosu, sklanjajući je s čela. – Danas je sigurno nešto smjerao; večeras ne zna za sebe.

– Mislila sam da ga opet progoni Luther Griggs – reče Anna Lee. – Popodne je utrčao u kuću sto na sat.

Majka uzdahne. – Bojim se da će ga taj mali Griggs jednoga dana uistinu ozlijediti. Već je sad za glavu viši od Bobbyja.

Doc otrese pepeo iz lule o zid trijema. – Ma, ne bih se ja previše brinuo. Prvo ga mora uhvatiti. Bobby je možda malen, ali je brz.

Razmislivši o njegovim riječima, Dorothy se pomalo umiri. – To je istina. Neki dan, dok sam donijela šibu, već je izjurio iz kuće i bio toliko daleko u polju da sam mu vidjela samo tjeme.

Anna Lee, sad već tinejdžerica, koja je nedavno počela govoriti o svome bratu kao o *tom djetetu*, dobaci primjedbu: – To dijete doista stalno pravi probleme, zar ne, majko?

– Da, ali zna biti mio kad hoće. Pretpostavljam da je sad jednostavno u toj dobi.

– Jesam li ja kad bila takva? – upita Anna Lee.

– Nisi. Ti si bila pravi mali anđeo, zar ne, mama?

Mama Smith se složi. – Svakako. Bila si najbolje odgojena djevojčica. Svuda sam te vodila sa sobom. Trebala sam te samo posjesti negdje s kojom od tvojih lutkica, a ti bi mirno sjedila i igrala se, ne bi ni pisnula.

– Voljela si lutke – reče Dorothy. – Ona velika Krpena Ann bila ti je omiljena; posvuda si je vukla.

Još su nekoliko minuta sjedili u tišini slušajući zrikavce. Zatim se Dorothy okrene prema Anni Lee. – Što se uopće dogodilo s tvojom Krpenom Ann?

– Bobby joj je otkinuo glavu.

– O!

Upravo u tom trenutku Tot Whooten, žena iscrpljena izgleda, u žurbi prođe pločnikom pokraj njihove kuće. Ne zaustavi se, nego mahne rukom i dovikne preko ramena: – Mama je opet ostavila torbicu u kinu pa moram stići tamo prije zatvaranja.

Mama Smith odmahne glavom. – Sirota Tot, to je drugi put ovaj tjedan.

– Sirota Tot – složi se Dorothy.

Nekoliko minuta poslije, Tot se ponovno pojavi, ovaj put s majčinom ogromnom crnom torbom na ramenu. Mama Smith joj dobaci: – Imaš je, ko što vidim.

– Da, hvala Bogu, Snooky ju je pronašao i čekao me je. Laku noć.

Svi odgovoriše: – Laku noć. – Mama Smith doda: – Pozdravi majku.

– Hoću.

Kad je otišla izvan domašaja zvuka, Dorothy ponovno reče: – Sirota Tot. – Još je nekoliko ljudi prošlo po kraj njih na putu kući iz kina i mahnulo im. Nakon nekoliko trenutaka Dorothy ponovno progovori. – Voljela bih da Bobby to nije učinio Krpenoj Anni. Nadala sam se da ćeš je jednoga dana dati svojoj djevojčici. Stvarno si voljela tu lutku. Čak si je nosila u prvi razred sa sobom. – Ona uputi kćeri tužan, sjetan pogled. – Kao da je bilo jučer kad sam te prvi dan vodila u školu.

– Zar nisam jednostavno sama otišla do tamo? – upita Anna Lee. – Škola je samo dvije ulice odavde.

– Ne. Prvi sam te dan ja odvela, ali nisi se bojala. Doista si izgledala sretna što odlaziš, ti i Krpena Ann. Stajala sam i promatrala kako se uspinješ stepenicama, a kad si došla do vrha, okrenula si se, kratko mi mahnula i otišla unutra. A joj, srce mi se slamalo, gubila sam svoju djevojčicu. Stajala sam na ulici i plakala ko kiša, svi su me vidjeli.

– Stvarno? – upita Anna Lee.

Doc klimne glavom. – O, da – reče i ponovno upali lulu, a zatim pokretom ruke ugasi šibicu i stavi je u pepeljaru pokraj stolice. – Tvoja je majka došla u drogeriju skoro histerična. Čovjek bi pomislio da te upravo stavila na teretni brod za Kinu.

Anna Lee je prvi put čula tu priču. – Jesi li bila toliko uzrujana i kad je Bobby krenuo u prvi razred?

Dorothy baci pogled na usnulog sina. – Ne. Teško mi je to priznati, ali mislim da sam zapravo osjetila olakšanje. Dan prije uništio je svih šest torti koje sam ispekla za crkveni sajam: prstom je prešao po dnu svake i pojeo glazuru. I stoga mi je bilo drago što će se nekoliko sati dnevno netko drugi brinuti o njemu. Ali dječaci su drukčiji. Kad se budeš udala i sama imala jednog, vidjet ćeš.

Anna Lee odmahne glavom. – A, ne. Ja neću imati dječaka. Imat ću samo djevojčice.

Mama Smith se nasmije. – To nije nešto čime možeš upravljati, dušo. Možeš željeti djevojčice, ali želje su jedno, a stvarnost drugo.

– Onda se nikad neću udati.

Mama Smith se osmjehne. – Sve mi to govorimo dok na vrata ne pokuca onaj pravi. Je l' tako, Dorothy?

– Sa mnom je bilo tako. Svima sam rekla da idem u New York na kazališne daske i da ću postati nova Sarah Bernhardt* (**poznata francuska kazališna glumica, 1844-1923.*). A onda me je tvoj otac pozvao na Božićni ples, a svi su moji planovi o broadwayskoj karijeri odletjeli kroz prozor. – Dorothy se malko pomakne na ljučjači, a Bobbyjeva se glava pomakne s njom. – Sad mi je druga noga utrnula. Ne znam što mu je to u glavi, teži tonu.

– Najvjerojatnije kamenje – reče Anna Lee.

Jimmy ustane, zijevne i protegne se. – E, narode, čini mi se da je vrijeme. Vidimo se sutra.

– Laku noć, Jimmy.

Dorothy pogleda Doca. – Hajde, dođi ovamo, gospodine Pravi, i odnesi svoga sina u krevet.

Moram poći unutra pripremiti emisiju prije no što bude jako kasno. Skoro je deset sati.

Duc spusti lulu, priđe joj, podigne Bobbyja i stavi ga preko ramena. – Da mu navučem pidžamu?

– Ne, pusti ga nek' spava u odjeći. Neće mu ništa biti.

– Laku noć svima – reče Doc. Došavši do mrežastih vrata, okrene se prema Dorothy i doda: – Laku noć, gospođice Bernhardt.

Doc Smith

Doc je bio mnogo stariji od očeva Bobbyjevih prijatelja i to ga je zabrinjavalo, jer se nije mogao tući i ludirati sa sinom ili igrati nogomet s njim, kao što su činili ostali očevi. No, što se Bobbyja ticalo, bilo je mnoštvo stvari koje je poduzimao s ocem, a koje su to i više nego nadoknađivale. Doc je u mladosti bio dobar igrač bejzbola, a i dalje je bio zagriženi navijač, kao i Bobby. Zajedno su slušali radijske prijenose svih utakmica i proučavali statističke podatke o igračima. Zahvaljujući golemom poznavanju bejzbola, Doc je naučio Bobbyja cijeniti finije i istančanije elemente igre. A iako Doc nikad nije bio naročit lovac, volio je pecati i počeo je voditi Bobbyja na pecanje čim je prohodao. Ušao bi u njegovu sobu oko tri i trideset ujutro, mnogo prije svitanja, i probudio bi ga. Bobby bi ustao i odjenuo se te bi se obojica tiho išuljali kroz ulazna vrata, kako kokoši Robinsonovih ne bi probudile susjedstvo. Doc se trudio što tiše upaliti *dodgea* iz 1938. s lošim prigušnikom te ga je vozio po mraku sporednim cestama sve dok ne bi stigli do rijeke. Tih mu je jutara otac dopuštao da popije gutljaj kave iz termosice koju bi ponio sa sobom, uz riječi: – U redu, samo gutljaj, ali nemoj reći majci. – Taj je mali ritual davao Bobbyju osjećaj da su on i otac partneri u nekoj velikoj zavjeri. Iako je kava uvijek bila gorka i užasnog okusa, izdržao bi ne praveći grimase. Bila je to muška stvar. Ponekad su išli s Glennom Warrenom i njegovim sinom Mackyjem, ali najviše je volio kad su otac i on sami. Bilo mu je drago kad bi ga otac predstavio drugim

muškarcima u kampu kao svoga sina. Znao je da svi poštuju njegova oca i ponosio se time. Također je uživao u odlascima u ribički kamp *Stari Johnson*, gdje bi unajmili brod. Trošna drvena koliba bila je puna štapova i ribičkog pribora. Uokvirene ribe svih vrsta i veličina prekrivale su svaki centimetar zida. Pokraj riba također je visio kalendar iz tisuću devetsto četrdeset pete, sa slikom koja je Bobbyju izgledala egzotično, a prikazivala je lijepu djevojku u kratkim hlačicama kako lovi ribe muhom u potoku. Uvijek bi kupili živi mamac iz hladnjaka, zajedno s dva hladna pića, krekerima i limenkama sardina te hrenovkama za ručak, a na vodi bi obično bili već u praskozorje. Bobbyjev je zadatak bio veslati uzvodno do dubokih, sjenovitih mjesta, gdje se vole skrivati velike, debele pastrve i somovi, dok bi otac zabacivao udicu što bliže obali. Krekeri koje je prodavao gospodin Johnson bili su pljesnivi, a piće bi se do podneva zagrijalo, ali to nije bilo važno. Kad si gladan, sve prija. Ponekad bi ulovili dugi niz riba, a ponekad samo tri-četiri. Jednoga je dana ulov bio tako slab da je otac kupio nekoliko pastrva od Staroga Johnsona i odnio ih kući. Te je večeri Bobby toliko dugo, uz najmanje pojedinosti, prepričavao kako su ulovili koju pastrvu i koliko su se snažno opirale, da je majka postala sumnjičava. No, Bobbyju zapravo nije bilo važno koliko su riba ulovili; jednostavno je volio biti sam s tatom. Prije nekoliko godina otac je nonšalantno stavio svežanj ulaznica za bejzbol na kuhinjski stol i upitao: – Sine, bi li volio poći sa mnom na Svjetsko prvenstvo? Za divno čudo, njihova je momčad, *St. Louis Browns*, te godine igrala protiv *St. Louis Cardinals* i svi su u državi Missouri pokušavali nabaviti ulaznice. Ispostavilo se da je Docov prijatelj s farmaceutskog fakulteta, Luke Sewell, šurjak menadžera *St. Louis Brownsa*, pa je Doc uspio nabaviti karte od njega. Doc je pronašao zamjenu za posao u drogeriji, a Dorothy im je spakirala torbe. Trećeg listopada njih su se dvojica ukrcala na vlak za St. Louis s ulaznicama za svih šest utakmica u džepu, za slučaj da potraje toliko dugo, a oni su se nadali da hoće. Kakav grad! Kakvo putovanje! Samo on i njegov tata. Odsjeli su u pravom hotelu i jeli u restoranima, baš kao dvojica odraslih muškaraca. Odvezli su se *Žutim taksijem* do ogromne drogerije *Rexall* u središtu St. Louisa, gdje su posjetili jednog očevo prijatelja, i natrag. Slikao se ispod velikog čeličnog luka *Gateway Arch* i dobio novu novcatu bejzboldsku kapu *Brownsa*. Svakoga su se dana vozili tramvajem iz središta grada do Sjeverne velike avenije, sve do stadiona *Sportsman's*. Odlasci i dolasci uvijek su bili ispunjeni mirisom losiona za brijanje *Old Spice* i dima cigareta te gomilom glasnih, razdraganih muškaraca i dječaka svih dobi koji su išli na utakmicu i vraćali se s nje. Pogled na stadion toga prvog dana... gužva... galama... mirisi... udaranje palica... zelena trava... *hot dog*... kikiriki... onaj gutljaj piva *Pabst Blue Ribbon*! Bilo je to previše. Bobby je bio toliko uzbuđen da mu se vrtjelo u glavi. Njihova je momčad u prvoj utakmici pobijedila dva naprama jedan, što im je dalo nadu, ali je, prema očekivanju, na kraju izgubila. Ipak, bili su tamo i bodrili su ih. Obojica su se predivno provela. Iako jadni *St. Louis Browns* više nikad nisu ponovno zaigrali u finalu, Bobby se barem nije vratio kući praznih ruku. Bio je ponosni vlasnik prave, izvorne bejzboldske lopte sa Svjetskoga prvenstva, loše lopte koju je njegov otac uspio uhvatiti, a na koju se potpisao nitko drugi do najkorisniji igrač Nacionalne lige te godine, međubazni igrač Marty Marion. Bobby i njegov tata otprilike su dva sata čekali u redu kako bi dobili taj potpis, ali isplatilo se. Kad su se vratili kući, Bobby je svima pokazivao loptu. Bio je glavni u gradu nekoliko dana, ili barem dok je svi nisu vidjeli više puta. Što se Doca ticalo, vratio se kući sretan i odmoran, a odmor mu je itekako trebao.

Površno gledano, posao ljekarnika u gradiću ne izgleda naročito težak, to ni u kom slučaju nije opasno ili naporno zanimanje. Ipak, i u njemu se kriju uzročnici stresa za koje malo ljudi zna. Raznolik je to posao s mnogo obveza. Osim što je morao stajati i s velikim strpljenjem slušati sve svoje sugrađane, koje kao da je netko tjerao da mu nadugačko i naširoko pripovijedaju o svakoj i najmanjoj boljci ili poteškoći koju imaju, ljudi su mu također donosili ptice slomljenih krila koje je trebalo izliječiti, djecu s ogrebotinama i porezotinama, smrskanim prstima i uganutim člancima koje je trebalo zaviti, kao i razne prehlade, pokvarene

želuce, grlobolje, ogrebotine mačaka, ugrize pasa, modrice na oku i osipe od otrovnog bršljana o kojima su trebali savjet. Sve je to rado činio, ali kako je bio jedini farmaceut u Elmwood Springsu, to je ujedno značilo da je upućen u osobne podatke i tajne koje bi ponekad više volio ne znati. Budući da je poznavao medicinu, često je točno znao što je čovjeku prema onome što mu je liječnik prepisao.

Prema jačini lijeka i učestalosti primjene bio je, na primjer, bolno svjestan da njegov najbolji prijatelj ima težak oblik srčane bolesti, no nikad to nije spomenuo. Također je znao da je Sirota Tot Whooten dobila recept za *Antabuse* i da ga svako jutro kradomice ubacuje u kavu suprugu, Jamesu Dwayneu, pokušavajući ga navesti da prestane piti. Znao je koji se vojnik vratio iz rata zaražen sifilisom, koja žena uzima tablete za slabe živce, koji se muškarci liječe od impotencije, koje žene imaju ženske probleme, koje više ne žele imati djecu, a koje to žele. Sve je to čuvao za sebe. Bilo mu je posebno teško kad se radilo o njegovoj obitelji. Onoga dana kad je njegovom ocu prepisan morfij, znao je da mu tata umire, mnogo prije no što je njegov otac to saznao.

No, ako mu je posao ponekad i bio složen, obiteljski mu je život predstavljao ugodan bijeg. I ni u kom slučaju nije mu bilo dosadno. Baš prošlog tjedna potpuni je stranac ušetao u njihovu kuću i večerao s njima.

Ispred njihove kuće zaustavljao se autobus prijevozničke tvrtke *Greyhound* pa su ljudi uvijek sjedili po njihovom trijemu i u dnevnoj sobi. To je, u kombinaciji s brojnim ljubiteljima Susjede Dorothy koji su svakodnevno svraćali k njima, navelo tog čovjeka na nedužnu pogrešku. Vidjevši mnoštvo ljudi kako ulazi i izlazi te dozivni signal radio postaje ispisan na prednjem prozoru, sasvim je prirodno zaključio da se radi o restoranu pod imenom *WDOT* te odlučio svratiti poslije do njega i nešto prezalogajiti prije no što nastavi vožnju prema Poplar Bluffu. Oko pet sati i trideset minuta parkirao je automobil, ušetao u kuću, sjeo u dnevni boravak pokraj Doca i Jimmyja, koji su čitali novine, te upitao: – Kad se poslužuje večera? – Doc nije znao tko je taj čovjek, ali mu je ljubazno odgovorio: – Za tridesetak minuta. – Zatim je čovjek upitao gdje je muški toalet, otišao niz hodnik i vratio se, sjeo, uzeo časopis i čekao. Koliko je Doc mogao znati, možda se radilo o nekom Dorothynom pokrovitelju koji je došao u njihov grad. Kad je Dorothy povikala da je večera na stolu, muškarac je ustao i ušao u blagovaonicu. Nitko ga nije pitao tko je, jer je svatko mislio da je prijatelj nekoga drugog, a Susjeda Dorothy tiho je postavila još jedan pribor za jelo. Uistinu je uživao u pečenom mesu i krumpir pireu te je tijekom cijele večere veselo čavrljao, zabavljajući ostale pričama o svome životu profesionalnog inspektora za perad savezne države Missouri. I o tome kako ga ljudi uvijek zadirkuju zato što je inspektor za perad, a preziva se Fowler* (*eng. *ptičar*). Ostali su zapanjeni podatkom koliko različitih vrsta kokoši postoji na svijetu. Nakon što je pojeo drugi komad torte od kokosa, odgurnuo se od stola i objavio: – Eto, narode, bolje da krenem na put prije no što bude jako kasno. – Zabio je ruku u džep i upitao Dorothy koliko je dužan. Iznenađena, Dorothy je odgovorila: – Ma niste ništa dužni, gospodine Fowler... sretni smo što ste bili s nama. Nadam se da ćete nam svakako svratiti u posjet kad god budete prolazili ovuda.

Te je večeri gospodin Charlie Fowler napustio njihov grad uvjeren kako je Elmwood Springs najgostoljubivije mjesto u kojem je ikad bio. I doista se često vraćao, a njima je uvijek bilo drago što ga vide.

Jedan običan dan

Običnim radnim danom Jimmy Head, podstanar Smithovih, najčešće bi se prvi probudio. Ustao bi oko četiri i trideset, otišao u kuhinju, pristavio kavu, ispio šalicu, a onda izišao iz kuće prije pet sati. U gradu je još jedino bilo upaljeno svjetlo u Nordstromovoj pekarnici, koja se otvarala u sedam i trideset, ali kod Jimmyja je bila velika gužva za doručak pa je do šest sati morao pripremiti zalognicu *Tramvaj* za otvaranje. Doc i Mama Smith također su bili ranoranioci te bi obično ušli u kuhinju i zajedno popili kavu oko pet i trideset. Dorothy bi ustala i odjenula se do šest i trideset, a zatim bi ušla u kuhinju i započela dan stavljajući turu radijskih kolačića za goste u pećnicu, nakon čega bi nahranila Princezu Mary Margaret i dva žuta kanarinca, Knedlicu i Moea. Ljeti je Bobby ustajao već prije sedam, a Anna Lee bi obično dolepršala u kuhinju oko osam ili pola devet. San joj je trebao radi ljepote. Doc bi se oko sedam i trideset uputio u drogeriju, koja se otvarala u osam.

Do devet i dvadeset već bi ih obišli raznoslač mlijeka, sladoleda i kruha, a Beatrice, Slijepa ptica pjeвица, koja svakodnevno pjeva u emisiji, do tog bi vremena stigla k njima iz susjedne kuće. Ona i Mama Smith, koja je prati na malom harmoniju, otišle bi u dnevni boravak kako bi na brzinu isprobale Beatricinu pjesmu. Dorothy i Princeza Mary Margaret stigle bi na emitiranje oko devet i dvadeset pet.

Princeza Mary Margaret mahanjem repa pozdravila bi sve ostale nazočne u dnevnom boravku, koji bi došli uživo pratiti emitiranje, a često bi i skočila na nečije krilo te sjedila na njemu tijekom cijele emisije. Ako ne bi bila raspoložena, ušla bi u košaru ispod Dorothyina stola (mnogi su primijetili kako je pas mnogo bolje dresiran od Bobbyja). Zatim bi Dorothy pozdravila goste i izrazila dobrodošlicu publici u sobi – obično su to bili ljudi koji čekaju autobus ili članice ženskih klubova. Dorothy bi sjela i izvršila posljednju provjeru sinopsisa emisije i propagandnih poruka te bacila pogled kroz prozor kako bi dala slušateljima najsvježije izvješće o vremenu. Točno u devet i trideset zatreperilo bi crveno svjetlo na harmoniju – znak da su u eteru, Mama bi Smith zasvirala prve akorde uvodne teme i emisija bi započela... a svi u gradu i okolici obično bi je slušali.

Dvadeset pet kilometara od grada gospođa Elner Shimfissle, krupna seljanka ne naročito lijepa, ali ugodna lica, zabije ruku u lonac s plavim i bijelim šarama pun hrane *Purina* i baci je kokošima u dvorištu. Kokoši, uglavnom crvena sorta iz Rhode Islanda, rastrče se na sve strane glava pognutih prema tlu, iz petnih se žila pokušavajući dokopati svakog zrna prije svih ostalih. Elner je na sebi imala novu zelenu, kariranu pregaču preko ponešto izbljedjele haljine sa cvjetnim uzorkom i udobne bijele cipele na vezanje kakve nose starije žene.

Ona rukom zakloni oči i pogleda prema udaljenom polju, gdje ugleda supruga kako ore držeći uzde dvije crne mazge, te poviče: – Hej, hej, Wille! – Čovječuljak s velikim slamnatim šeširom zaustavi se i mahne joj te nastavi s oranjem. Ispraznivši lonac, Elner ode do crpke za vodu i ispere ga te ga objesi o čavao na zidu kuće pokraj velikog limenog korita za pranje rublja. Ponovno baci pogled prema suncu, obriše ruke o pregaču i pretpostavi da je otprilike vrijeme te se vrati u kuću. Od četiri sata, kad je ustala, već je pomuzla krave, skupila jaja, napravila doručak suprugu, oribala kuhinjski pod, oprala nešto rublja i objesila ga na uže, stavila jedan radni kombinezon da se namače, ubila pile za pohanje i ukuhala šesnaest tegli džema od smokava. Zaključila kako bi si mogla priuštiti mali predah u sjedećem položaju te ulije kavu u šalicu i pripremi olovku i blok, kako bi zapisala recepte. Upali radio – uvijek je bio namješten na *WDOT*, jedinu postaju koja se jasno čula u toj daljini – kako bi poslušala *Susjedu Dorothy*, emisiju koju je slušala već šesnaest godina.

Jedino je tu emisiju, uz *Vrijeme za gospel u S.A.D.-u*, izvješće za poljoprivrednike i koncerte iz *Grand Ole Opry** (*najznamenitija američka koncertna dvorana za country glazbu smještena u Nashvilleu), gospođa Shimfissle redovito slušala. A tog ju je jutro Susjeda Dorothy započela kao i uvijek, veselim: – Dobro jutro svima, u Elmwood Springsu je lijep dan, a nadam se da je i kod vas jednako lijepo. Danas smo vam u emisiji pripremili toliko

mного prekrasnih stvari... toliko mnogo posebnih gostiju... da se jedva suzdržavam. A upravo tu sa mnom u dnevnom boravku sjedi netko koga ćete sigurno htjeti poslušati. To je gospodin Milo Shipp, koji je cijeli dan putovao iz New Yorka kako bi nam pričao o svojoj novoj knjizi, *Kišom okupan vrh brijega*, a mi ne možemo dočekati da ga čujemo. Također želimo pozdraviti naše posjetitelje u studiju.

– S nama je šest gospođa iz *Vrtnog kluba Claire De Lune*, koje će kasnije prijepodne poći čak u St. Louis na veliki sajam cvijeća. – Mama Smith odsvira nekoliko taktova pjesme *Nađimo se u St. Louisu*. – Znam da ćete se izvrsno provesti tamo. Danas smo vam pripremili krasnu emisiju. Pored redovitih gošći, medicinske sestre Ruby Robinson i Beatrice, Slijepe ptice pjevice, koja će otpjevati... što?... *Zaljubljena sam u čovjeka na Mjesecu*, na glazbenom repertoaru ovoga jutra imamo i sestre Goodnight, koje su obećale svratiti malo poslije i otpjevati pjesmu *Moj je dragi otplovio brodom*, u čast gostu koji nam je došao iz daleka. Kažu da je pjesma tužna, ali je bila jedina koju su mogle pronaći, a da u naslovu sadrži brod* (*eng. brod = ship, a prezime gosta je Shipp).

– Ali prije no što započnemo s intervjuom, želim srdačno pozdraviti jednoga od mojih najnovijih sponzora, *Originalnu procijedenu dječju hranu Verne Clapp*, o kojoj ćemo mnogo više razgovarati nešto poslije u emisiji. A kao prvo, ako se slučajno pitate što to čujete, nije problem u vašem radiju. Terijerka Sirote Tot ponovno je išla u život, a ta buka dolazi iz kutije s dvanaest najslađih štenaca na svijetu... zar ne, gospodine Shipp? Slaže se. – Mama Smith odsvira dva-tri akorda pjesme *Koliko košta taj psić u izlogu?*, a Dorothy se nasmije. – Eto, potpuno su besplatni, a Tot jedino želi da pronađu dobar dom. Rekla je da ima pet dječaka i sedam djevojčica, al' nemojte je držati za riječ. Znamo tko je majka, al' Tot kaže da nema pojma tko je otac. Koliko mogu suditi po izgledu, čini mi se da ta čast pripada onom Airedaleu iz naše ulice. Dakle, dođite i uzmite si jednoga.

– Još nešto, prije no što zaboravim, htjela sam spomenuti kako nam je drago što smo dobili toliko vaših odgovora vezanih uz kuharicu *Deserti*. Gospođa Frances Cleverdon iz Ardena u Oklahomi piše:

Draga Susjedo Dorothy,

sviđa mi se Vaša ideja o objavljivanju kuharice Deserti i rado ću dati doprinos koji se sastoji od recepta za moj omiljeni desert – Nesselrodski puding.

– Hvala, Frances. A vidim da i danas imamo nekoliko artikala za rubriku *Kupi ili mijenjaj*. Gospođa Irene Neff iz Elktona pita ima li tko par filcanih muških papuča kestenjaste boje, veličine četrdeset jedan, s crnim izvezenim Indijancem, a spremna je za cijeli par ili za samo lijevu dati četiri kuhinjske krpe. Zatim, gospođa Claudia Graham iz Blue Springsa traži kutiju za puder marke *Lady Esther*. Treba joj samo kutija, a ne i puder, i zamijenila bi je za bocu parfema *Evening in Paris*. Ali prije no što započnemo s intervjuom i pjesmama, imamo pobjednicu natječaja *Koja je najsmješnija stvar koja vam se u životu dogodila?* Evo ga. – Mama Smith odsvira tuš.

– *Draga Susjedo Dorothy,*

Jednog sam dana ribala i ribala sudoper, ali nikako ga nisam mogla očistiti. A onda je u kuhinju ušla moja kći i upitala me zašto ga posipam parmezanom. Muž me je sljedećeg dana odveo k okulistu. U potpisu: gospođa Mina Fleet iz Mount Sterlinga u Kentuckyju.

– Čestitamo! Upravo ste osvojili vreću od dva i pol kilograma brašna *Zlatne pahuljice*, od kojeg se prave kolači na koje vaša obitelj kaže *mljac*. I točno znam kako se osjećate, Mina; i sama moram nabaviti naočale. Dakle, jesam li danas trebala još što obaviti? Ah, evo ga. James Whooten je završio s kućom Whatleyevih pa je sad slobodan. Kaže: *Vi nabavite boju, ja trebam posao, i zato me nazovite*. Što sam još imala? Što? O, Mama Smith kaže da sam vam zaboravila postaviti pitanje tjedna. Oprostite, djevojke. Ponedjeljkom imam tako puno posla...

Valjda sam malo zbunjena, jer se događa toliko toga uzbudljivog. Ma gdje li je to pitanje? Znam da sam ga imala.

Iznenada zazvoni telefon u predvorju.

– Evo ga, pronašla sam ga. Pitanje glasi: Koji je vaš omiljeni komad posuđa i zašto? Nismo li to već prije imali, Mama Smith? Kaže da nismo pa pretpostavljam da je tako. A tko god me to upravo zove, morat će me ponovno nazvati za trideset minuta, jer sam u eteru. Nazovite nakon deset sati. – Telefon prestane zvoniti. – Ispričajte me na trenutak, djevojke. – Dorothy rukom prekrije mikrofon. – Bobby! Vrati to odmah u kuhinju, tamo gdje si ga našao!

Upravo u tom trenutku krupan se muškarac pojavi na trijemu ispred kuće, proviri kroz prozor dnevnoga boravka i doda Dorothy cedulju, koju ona uzme i odmah pročita na mikrofon. – Merle kaže da će se u subotu, ako bude padala kiša, pečenje ribe kluba *Elks* održati preko puta ulice u dvorani Američke legije. U redu. Hvala, Merle, ali nadamo se da neće padati. A sad je na redu naš intervju s poznatim piscem iz dalekog nam New Yorka, koji će nam pričati o svojoj novoj knjizi, a ja znam da ćete uživati u njegovim riječima.

Dorothy se nagne i uzme komad papira koji je, kako ga ne bi zaboravila, nalijepila na vrećicu mješavine za palačinke *Zlatne pahuljice* koja joj se nalazila na stolu. – Kad smo već kod knjiga, gospodine Shipp, evo jedne zanimljivosti za vas. Jeste li znali da je izvjesna gospođa Patricia Lennon iz St. Paula u Minnesoti, pretresajući stvari na tavanu, pronašla knjigu iz knjižnice koju je trebala vratiti prije dvadeset osam godina? Zakasnina ju je koštala preko tri tisuće dolara. A kako se knjiga zvala? *Kako poboljšati pamćenje*. Dakle, pobrinite se da na vrijeme vraćate knjige. Ali prije no što se obratimo gospodinu Shippu, evo jednog pitanja za vas: Jeste li kad čeznuli za putovanjem južno od granice, u Meksiko? – Susjeda Dorothy da signal Mami Smith, koja odmah odsvira nekoliko taktova meksičkog plesa sa šesirima. – Ljudi iz *Nibletsa* kažu: *Dolje jednoličnost, živio žestoki okus*. Tako je, *viva Mexicorn* od *Nibletsa!* Cjeloviti kukuruz pomiješan sa crvenim i zelenim feferonima. Sad i vi možete pripremiti pravu meksičku *fiestu* u vlastitoj kuhinji, od koje će cijela vaša obitelj vikati *Olé!* U međuvremenu je Milo Shipp, autor knjige, mršav muškarac s leptir-mašnom, sjedio zaprepašten na drvenom stolcu, s kolačićem u ruci i velikim kokerom španijelom u krilu, dok je u sobu svako malo ulijetao dječak okrećući tucalo za bjelanca. Osmero ljudi s kovčezima u rukama upravo je ustalo i izašlo, kako bi stigli na *Greyhoundov* autobus koji je stao i zatrubio, a jedno štene, koje je pobilo staru izreku da su svi štenci slatki, pobjeglo je iz kartonske kutije i zabavljalo se žvačući vezice njegovih cipela.

Nekoliko djece, svi mlađi od šest godina, koji su pohađali vrtić na trijemu iza kuće, stalno je ulazilo u prostoriju i uzimalo kolačiće ili mazilo štence, dok su se dvije tinejdžerice uporno šuljale iza ugla i virkale prema njemu hihoćući se. Nekoliko minuta poslije, par jednako odjevenih sredovječnih žena pod imenom Ada i Bess Goodnight, ušle su u sobu i u savršenom suglasju otpjevale užasnu pjesmu o potonuću *Titanica*, cijelo mu vrijeme kimajući, smiješeći se i mašući. Sjedeći tamo zbunjen, pokušavajući uzvratiti kimanje i razvući lažni osmijeh, pitao se u što se to pobogu uvalio i kako je, dovraga, njegovim izdavačima uopće palo na um poslati ga u tu ludnicu. Prevalio je dug put preko cijele zemlje, do mjesta gdje je Bog rekao laku noć, jer su ga gorljivo uvjerovali da ta Susjeda Dorothy proda više knjiga u svojoj emisiji nego bilo tko drugi na Srednjem zapadu. No, promatrajući sad tu neprivlačnu, bucmastu kućanicu kako sjedi za radnim stolom prekrivenim hrpama papira, lončanica te posudom sa zlatnom ribicom koja stoji na postolju u obliku zelene keramičke mačke, sve mu se to učinilo nevjerovatnim.

Nakon dvadeset devet minuta, jednog intervjua i tri recepta, Dorothy podigne pogled i reče: – O... vidim na ovom starom, zločestom satu na zidu... da je vrijeme za rastanak. Uvijek mi je tako ugodno sjediti ovdje i svako vas jutro posjećivati te popiti s vama šalicu kave.

Uljepšavate nam dane. A kad pogledam u našu košaru i vidim svu poštu koju mi šaljete, osjećam se bogatom poput milijunašice. I eto, nedostajat ćete mi do sljedećeg viđenja, a sutra

svakako ponovno dođite, hoćete li? Ovdje Susjeda Dorothy i Mama Smith, upućujemo pozdrave iz naše kuće u vašu i želimo vam ugodan dan.

Daleko na farmi Elnor Shimfissle ustane, priđe radiju i ugasi ga te baci ostatak kave u sudoper. Bilo bi joj draže da je Susjeda Dorothy dijelila mačiće umjesto psića. Will je rekao da će sljedeći put kad bude imala kojeg ići u grad po njega. Elnor dodaje recept za kolač ostalima i nažvrlja na papir ime knjige onoga pisca. Ona ne čita mnogo, ali zvučalo je dobro. Zatim nastavi s uobičajenim poslovima, no ponešto veselije, imajući osjećaj da ju je upravo posjetila dobra prijateljica.

Što se tiče gospodina Shippa, on nije imao pojma koliko je sretan što ga je Susjeda Dorothy pristala ugostiti u emisiji. Njezino ogromno slušateljstvo, koje je sad pokrivalo pet saveznih država ili više, znalo je da nikad ne preporučuje knjigu koja joj se ne sviđa. A bili su prilično sigurni da će se, ako se svidjela Susjedi Dorothy, u cijelosti svidjeti i njima.

Tri tjedna nakon toga, našavši se u svome izdavačkom uredu, gospodin je Shipp morao slušati brojne *Rekao sam ti* marketinškog osoblja te priznati da izlet na Srednji zapad nije bio uzaludan posao, kao što je javno izjavio vrativši se u velegrad. Na njegovo veliko iznenađenje, *Kišom okupan vrh brijega* iznenada je skočio na treće mjesto ljestvice *bestselera New York Timesa*, gdje se gospodin Shipp još nikad u životu nije nalazio. Ali on je bio samo jedan od mnogih koji su tijekom godina bili ili će biti iznenađeni onime što ta žena može učiniti.

Sestre Goodnight

Premda je gospodin Milo Shipp možda mislio da su Dorothyne prijateljice, sestre Goodnight, koje su u isti glas pjevale i pravile izražajne pokrete, pomalo čudne, svi su ih u gradu cijeloga života poznavali i nisu im bile nimalo neobične.

Kad su se tek rodile, njihov je dolazak, naravno, izazvao priličnu senzaciju. Blizanci su bili rijetkost pa ih je cijela šira okolica došla gledati. Njihova majka, Hazel Goodnight, u to doba upraviteljica pošte, pokazivala ih je u stražnjoj prostoriji poštanskog ureda sve dok nisu napunile pet godina.

Iako je Hazel uvijek govorila o njima kao o jednojajčanim blizankama i odijevala ih u skladu s time, one to nisu bile. Ada, starija za minutu i pol, bila je za cijeli konfekcijski broj veća i uvijek pet kilograma teža od Bess, ali one su se nastavile jednako odijevati kako bi udovoljile majci. Čak su imale i istu kratku frizuru – guste, smeđe, trajno ondulirane kovčice – i uvijek su isti dan išle u frizerski salon. Obje su bile dobroćudne, ljubazne i poznate kao gradske šaljivice. Ako ste jednoj postavili pitanje, moglo se dogoditi da odgovori druga, a bile su toliko bliske da su često jedna drugoj dovršavale rečenice.

U cijelome životu dulje su vremena bile razdvojene jedino tijekom Bessinog medenog mjeseca u trajanju od jednog tjedna te za vrijeme rata. Kad je pogođen Pearl Harbor, Ada, koja je uvijek bila hrabrija, taj je napad osobno shvatila te je sve iznenadila spakiravši sljedećeg dana kovčegu i prisegnuvši da će *spraviti te Japanere sa zemljom* koliko god bude u njezinoj moći.

Većina je ljudi u gradu povjerovala u njezinu prisegu. Tisuću devetsto trideset šeste odvela je, naime, njihovu žensku *softball* momčad do državnog prvenstva. Ada je nekad hodala s Vernom Suttleom, pilotom zrakoplova za zaprašivanje usjeva, pa se donekle razumjela u zrakoplove te se konačno našla u programu obuke letačica *WASP** (**Women's Airforce Service Pilots – postrojba žena pilota u američkom vojnom zrakoplovstvu nastala tijekom 2. svjetskog rata*) na Avenger Fieldu u Sweetwateru u Teksasu. Obuka je bila teška i mnoge su

polaznice ispale. Ada je tamo provela mnogo dugih i tegobnih sati, ali u pismu kući napisala je da ima samo dvije primjedbe na Sweetwater. Premalo muškaraca. Previše buba. Kad se Ada prijavila u vojsku, njezina se sestra Bess zdušno uključila u djelovanje na domaćoj bojišnici. Nije samo preuzela vođenje ureda *Western Uniona** (**velika američka financijska i komunikacijska tvrtka*) u središtu grada, nego je postala i dragovoljka Crvenog križa te je, kad god je mogla, pomagala služiti hranu na željezničkoj postaji. Ubrzo nakon početka rata Susjeda Dorothy organizirala je ženski odbor koji se brinuo da se svaki vlak s vojnicima koji prolazi kroz Elmwood Springs na postaji dočeka s vrućom kavom, krafnama, sendvičima i domaćim kolačima. Vojnici su većinom bili preplašeni dječaci koji su pokušavali biti hrabri, ali ipak su na komade papira ispisivali svoja imena i adrese te ih bacali kroz prozor vlaka, nadajući se da će im neka djevojka pisati. Na kraju rata Elmwood Springs se mogao pohvaliti podatkom da je svaki momak koji je bacio svoje ime i adresu kroz prozor dobio odgovor. Tijekom rata djevojke su svake večeri satima odgovarale na pisma. Svako jutro, neposredno nakon što bi na usne nanijele žarko crveni ruž, mlađe bi žene zapečatile pisma velikim crvenim poljupcem. Stotine kutija domaćih kolača, torti, slatkiša i pletenih čarapa poslane su preko mora. Bobbyjev i Monroeov zadatak bio je oprčrati grad i skupiti sva pisma te ih odnijeti u poštanski ured kako bi se otpremila u prvoj pošiljci. Mackey Warren, zgođušan momak kose boje pijeska, koji je bio premlad za novačenje, nije bio sretan što njegova djevojka Norma piše tolikim vojnicima, ali nije to želio priznati. Ne bi bilo patriotski biti ljubomorani na muškarce koji se bore. Vojnici koji su odgovarali i pisali da nemaju djevojku, tražili su fotografiju. Kao posljedica toga, slike Anne Lee, Norme, Patsy Marie i drugih sudjelovale su u bitkama po cijelom svijetu, a više puta dnevno pogledavali su ih momci koje nikad nisu srele. Tijekom tih godina pojedini su vojnici bez mnogo vlastite obitelji razvili trajna prijateljstva s prijateljicama iz Elmwood Springsa. Nisu one *sve*, međutim, bile lijepe mlade djevojke. Bess Goodnight imala je trideset godina i bila udana; ona je pisala osamnaestorici vojnika. Čak je svim svojim momcima poslala *pin-up* fotografiju Rite Hayworth i svaku potpisala: *S ljubavlju, poljubac, Bess Goodnight*. Nakon rata nekoliko je momaka došlo u grad posjetiti je. Željeli su upoznati Bess, čija su im pisma toliko mnogo značila i pomogla im osjećati svezu s domom. Rat često zbliži mnoge ljude koji se inače možda nikad ne bi sreli. Tako je, na primjer, tisuću devetsto četrdeset treće, nakon što je promaknuta za pilota, Adi Goodnight, kad je tijekom jednog slobodnog vikenda posjetila New York, bilo suđeno da se okrzne o veličinu, o pravu hollywoodsku zvijezdu. A da nije bilo potpunog stranca, taj bi događaj možda prošao nezamijećeno.

Te je večeri Ada izašla u grad s hrpom djevojaka iz svoje eskadrile, a završile su u poznatom lokal, gdje je jedan muškarac zamolio Adu za ples.

I kao što je poslije pričavala: – Dušo, plesala sam rumbu u noćnom klubu *El Morocco* s filmskom zvijezdom, a da toga uopće nisam bila svjesna. Taj mi je zgođušni, niski muškarac prišao i zamolio me za ples, a kad sam ustala, zgrabio me za struk pa smo ludo i divlje zaplesali. Potezao me lijevo-desno i naprijed-nazad po plesnom podiju, a kad sam se napokon vratila na mjesto i došla do zraka, majčice mila, jedan se čovjek za susjednim stolom nagnuo prema meni i rekao: *Mlada damo, možda ne znate, ali upravo ste otplesali rumbu s gospodinom Georgeom Raftom** (**američki glumac, 1895-1980., poznat po filmu «Rumba» iz 1935. godine!*) A joj, osjećala sam se ko budala. Ne samo što nisam prepoznala Georgea Rafta, nego nisam znala ni da plešem rumbu!

Ada je nakon toga imala još mnogo uzbudljivih i opasnih doživljaja. Jedan od zadataka njezine eskadrile bio je letjeti iznad polja punog topništva vukući za sobom duge, bijele, svilene mete, kako bi vojnici vježbali otkrivanje i rušenje neprijateljskih zrakoplova. Neki od njih još nisu bili naročito dobri strijelci pa bi povremeno promašili metu i pogodili zrakoplov. Ada je pisala sestri kako joj je rep toliko puta pogođen da izgleda poput švicarskog sira.

Iako život kod kuće možda nije bio onoliko glamurozan i ni približno onoliko opasan kao Adin, cijeli je grad bio usredotočen na dobivanje rata. Susjeda Dorothy prilagodila je sve radio recepte, izostavljajući ili smanjujući količinu racioniranih artikala – šećera i masti, maslaca i mesa. U svakom su dvorištu zasađeni povrtnjaci kako bi se povrće moglo slati na bojišnicu, a Doc Smith bio je gradski nadzornik za protuzrakoplovnu zaštitu. Organizirali su nekoliko zamračenja, iako se malo građana uistinu brinulo da bi Japanci ili Nijemci mogli sići s rute kako bi napali Elmwood Springs. No, iako nije bilo opasnosti od bombardiranja, ratne su godine, kao i posvuda, donijele slomljena srca i promjene. Tisuću devetsto četrdeset druge cijela se nogometna momčad maturanata srednje škole u Elmwood Springsu prijavila u vojsku dan nakon mature, a neki se nisu vratili. Nordstromovi, vlasnici pekare, tisuću devetsto četrdeset četvrte izgubili su sina Genea u Iwo Jimi, a i nekoliko se seoskih momaka, koji su živjeli na rubu grada, nije vratilo kući. Neke starije djevojke i žene, koje su otišle na rad u tvornice u većim gradovima, vratile su se kući s drukčijim nazorima i ambicijama nego što su ih imale prije odlaska. Ako žena može upravljati zrakoplovom, rekla je Ada Goodnight sestri, to znači da za nju ne postoje granice. To je i dokazala. Kući je dovela muža, kojeg je cijelom gradu ponosno predstavila kao svoju *ratnu nevjestu*, a uskoro je vodila i vlastitu školu letenja. Vojnici koji su se vratili iz rata izgledali su ozbiljnije nego prije odlaska. A čak su i oni koji su tijekom rata ostali kod kuće malo brže odrasli nego što bi inače bio slučaj. Jedna je od njih bila i Anna Lee.

U dobi kad bi se trebala zanimati samo za odlaske na ples, lijepo odijevanje i zabavu, ona je primila pismo.

24. listopada 1945.

Yorkshire, Engleska

Poštovana gospođice Smith,

sa žaljenjem Vas moram izvijestiti da je Vaš prijatelj, razvodnik Harry Crawford, pripadnik Vojske Sjedinjenih Američkih Država, jutros preminuo u bolnici od posljedica zadobivenih rana.

Iako sam ga kratko poznavala, mogu reći da je bio drag momak i da je do posljednjeg trenutka pokazivao hrabrost i srčanost.

Ako Vas to ikako može utješiti, znajte da su ga Vaša pisma i fotografija uvelike razveseljavali tijekom njegovih posljednjih dana. Budući da sam mu ih ja čitala, osjetila sam se slobodnom pisati Vam i vratiti Vam pisma i fotografiju, uz izraze moje duboke sućuti zbog Vašega gubitka.

S poštovanjem,

Glyniss Neale, medicinska sestra

Veteranska bolnica

Tog je poslijepodneva majka pokušavala utješiti Annu Lee, no mogla je tek sjediti i slušati njezine jecaje. – O, majko, tako me je stid, nisam čak ni odgovorila na njegovo zadnje pismo. Mislila sam, sad kad je rat gotov, nije važno ako ne pišem tako često... A sad je kasno...

Užasno se osjećam. Najradije bih umrla.

Nedugo zatim Anna Lee svečano je objavila obitelji kako je donijela odluku da se nikad neće udati, nego da će cijeli život posvetiti pozivu medicinske sestre. – To je divno, dušo – rekla je majka, – ali pričekajmo da završiš srednju školu, a onda ćemo vidjeti kako ćeš se osjećati.

Dorothy sigurno ne bi imala ništa protiv. Kao što je njihova prva susjeda, sestra Ruby

Robinson, uvijek govorila: – Biti medicinska sestra dobro je i postojano zanimanje. –

Dorothy, međutim, nije bila uvjerena da će Anna Lee ostati pri svojoj odluci. Prošle je godine objavila obitelji kako namjerava postati profesionalna klizačica i putovati po svijetu. Čudan cilj za djevojku koja nikad u životu nije bila u blizini klizališta, ali – kao što je potiho

primijetila Mama Smith – Anna Lee je možda gledala suviše filmova Sonje Henie* (*slavna norveška umjetnička klizačica, 1912-1969., poslije je postala hollywoodska glumica).

Ptica pjevica

Nakon rata stanovništvo je grada ostalo uglavnom nepromijenjeno, osim što mu je pridodan friški suprug Ade Goodnight, kao i snaha Nordstromovih, Marion, te njihovo malo unučje, koji su došli živjeti s njima. Beatrice Woods, radijskim obožavateljima poznata pod profesionalnim imenom *Slijepa ptica pjevica*, doselila je u Elmwood Springs u proljeće tisuću devetsto četrdeset pete. Iako je službeno bila podstanarka Ruby i Johna Robinsona i plaćala stanarinu, zapravo je bila daleka Rubyna rođakinja. Okolnosti pod kojima je došla stanovati kod njih te godine pokazale su se sretnima za nju i sve oko nje. Kao što je Dorothy rekla: – Svi su bili na pravome mjestu u pravo vrijeme.

Pravo je mjesto u tom slučaju bio sprovod gospođe Lillian Sprott, Rubyne najstarije sestre. Ruby i njezin suprug John za tu su prigodu otputovali u Franklin u Tennesseeju. Beatrice Woods, nećakinja Lillianinog muža, zamoljena je da pjeva na sprovodu. U to su doba Beatrice i njezin otac živjeli na farmici izvan grada.

Slijepa od rođenja, Beatrice je svih devetnaest godina života provela prilično ograničena na kuću. Mali radio aparat marke *Philco* bio je njezin jedini prozor u svijet. Osim što bi nedjeljom išla u crkvu te tu i tamo nekamo izašla, većinu je dana provodila sama slušajući radio pa je naučila pjevati gotovo sve pjesme koje je čula.

Od trenutka kad je otpjevala prvu pjesmu u crkvi, glas o njoj počeo se brzo širiti okrugom. Ljudi su dolazili iz kilometrima udaljenih mjesta kako bi čuli slijepu djevojku koja pjeva poput anđela. Jedne je nedjelje gostujući propovjednik, kojeg je do suza ganuo predivan zvuk njezina visokog, melodioznog, gotovo nadzemaljskog glasa, rekao kako je čist i jasan poput pjeva ptice pjevice u zoru. Otada je postala poznata kao *Slijepa ptica pjevica iz Tennesseeja*. Na dan sprovoda Lillian Sprott, kad je propovjednik dao znak, otac ju je poveo prolazom odjevenu u bijelu haljinu, te joj u krilo stavio citru. Otpjevala je staru crkvenu pjesmu *Netko me čeka tamo gore*, a službu završila pjesmom *U dolini će nastupiti mir*.

Kad je završila, svima u crkvi suzile su oči. Jedna je žena, koja nije baš previše voljela preminulu, primijetila da je stara Lillian toga dana sigurno otplovila u raj na krilima pjesme, zaslužila ona to ili ne. John Robinson rekao je Ruby kako bi trebali dovesti Beatrice da pjeva u emisiji *Susjeda Dorothy*. Dorothy je uvijek tražila nadarene ljude. Toga je poslijepodneva Beatricin otac upitao kćer želi li poći. Beatrice je odmah pristala, a dva dana nakon toga nastupila je na radiju pjevajući *Uvijek*. Gostujući umjetnik u emisiji *Susjeda Dorothy* ni u kom slučaju nije bila neobična pojava; tijekom godina Dorothy je ugostila mnoge pjevače. Samo tjedan dana prije Beatricinog nastupa dvanaestogodišnji Ian Barnard, najavljen kao *Windsorsko čudo od djeteta u pjesmi i plesu*, došao je čak iz Kanade i izazvao priličnu senzaciju pjevajući i stepajući uz melodiju pjesme *Da si poznavao Susie*. No, nikad prije reakcija na izvedbu nije bila tako veličanstvena kao što je bila nakon prvoga nastupa Beatrice Woods. Zasula ih je bujica poziva i pisama, svi su ponovno htjeli čuti *Slijepu pticu pjevicu iz Tennesseeja*. A sljedeći put, dok je Beatrice pjevala pjesmu o psu *Stari Vučko*, svi koji su ikad imali psa koji je umro, ili čak psa koji bi mogao umrijeti, briznuli su u plač, uključujući Susjedu Dorothy, koja je morala napustiti sobu, a kad se vratila, jedva je bila u stanju odjaviti emisiju. Petnaestogodišnji Macky Warren, koji je upravo pomagao tati u željezariji, čuvši pjesmu počeo je tako snažno ridati za svojim psom Tessom da mu je pozlilo pa je morao otići kući. Beatrice je postala takav hit da ju je Dorothy zamolila da svaki tjedan nastupa u emisiji, a proizvođač brašna *Zlatne pahuljice, lako poput pera*, pristao joj je plaćati sobu i hranu ako

to učini. Otac ju je odvezao natrag u Elmwood Springs, taj put s odjećom i radio aparatom. Ispostavilo se da Beatrice zna riječi stotina pjesama te da zna pjevati sve: crkvene pjesme, pop, *gospel*, *country* glazbu, što god čovjek poželi. Ubrzo je primila toliko želja da se počela svakodnevno pojavljivati u emisiji. Kako je sad živjela u Missouriju, iz imena je izbacila dodatak iz *Tennesseeja* i ostala samo *Slijepa ptica pjeвица*. Nije morala svakodnevno daleko hodati, jer su Ruby i John bili prvi Dorothyini susjedi. Doc je zavezao uže za vješanje rublja od jednih stražnjih vrata do drugih, kako bi se mogla držati za njega i bez poteškoća prijeći put između dvije kuće. To je dobro funkcioniralo ako ne bi padala kiša. U tom bi joj slučaju rekli neka pričeka na stražnjem trijemu, dok netko ne dođe po nju.

Tajna

Bobby je bio prvi koji je otkrio Beatricinu tajnu. Jednog kišnog jutra Dorothy je pogledala kroz kuhinjski prozor i zaključila da kiša ne posustaje te je rekla Bobbyju nek' ode po Beatrice. On je upravo pojeo doručak pa je rekao: – U redu – i krenuo prema vratima, kad ga je majka zaustavila.

– Bobby, uzmi kišobran.

Bobby je zastenjao. Nije mu smetalo što mora ići po Beatrice, ona mu je bila draga, ali mu je smetalo što mora uzeti kišobran. Mumljajući sebi u bradu otišao je do ormara u predvorju i počeo prekapati iza teških zimskih kaputa koje je tamo objesila njegova majka te na koncu izvukao veliki crni kišobran kojeg je prezirao iz dna duše. Taj ogroman stvor s mnogo žbica godinama ga je mučio. Bio je velik gotovo kao Bobby, a imao je i vlastitu volju te bio podao i svadljiv. Jedna bi žbica uvijek iskočila, a kad bi je nakon žestoke borbe uspio spustiti na zemlju, izletjele bi tri-četiri druge. A zatim bi se Bobby morao suočiti s pitanjem kako ga provući kroz stražnja vrata, a da ne padne niz stepenice. Mama Smith uvijek je govorila da se kišobran ne smije otvarati u kući, jer to donosi nesreću, ali ako bi prvo izišao na stražnje stube, smočio bi se do kože dok ga ne bi uspio otvoriti, pa kakvog bi to onda smisla imalo? Oduvukao je to grozomorno čudovište kroz stražnja vrata, gurnuo iz sve snage i otvorio ga, ali je, kao i obično, iskočila jedna žbica s lijeve strane. Odlučio je uopće se ne natezati s njom te se na jedvite jade probio kroz vrata zajedno s kišobranom i sišao niz stube.

Beatrice ga je čekala odjevena. Na sebi je imala žutu kabanicu, šešir za kišu i kaljače, jer je sestra Ruby uvijek zahtijevala da ih nosi prelazeći kratak put od jedne do druge kuće. Beatrice ga je pozdravila prije no što je otvorio mrežasta vrata.

– Bog, Bobby – rekla je, znajući da se radi o njemu po načinu na koji je trčao stubama.

Hodali su držeći se ispod ruke i čavrljajući.

– Što ćeš danas otpjevati, Beatrice?

– O, ne znam još... Imaš ideju?

Bobby je razmišljao vodeći je oko velike lokve.

– Što kažeš na *Hladnu vodu*? Bobbyjev je glazbeni ukus bio takav da je uvijek prvo predlagao kaubojske pjesme. Ili možda *Travanjski pljusak*?

Beatrice je klimnula. – To su dvije dobre pjesme.

Mama Smith čekala ih je na drugoj strani i otvorila vrata. – Baš fantastično, zar ne? Dođi ovamo, daj da ti skinem te mokre stvari. – Beatrice je obožavala svakoga jutra dolaziti k Smithovima. Bio je to pravi užitek za nju, uz miris toplih, svježe ispečenih kolačića i zvuk ljudi koji ulijeću i izlijeću iz kuće te autobusa punih obožavatelja koji svraćaju u posjet. Bilo je to nešto posve drugo od tih soba u kojima je provodila većinu vremena.

U kući Robinsonovih, zbog straha sestre Ruby od bacila i s obzirom na njezinu krilaticu *Nikad nisam sreća bacila kojeg nisam mogla ubiti*, u zraku je uvijek lebdio jedva primjetan

vonj sredstva za dezinfekciju *Lysol*. Nakon emisije Beatrice bi obično ostala na ručku, a kući bi se vratila oko jedan. Toga je dana kiša lijevala bez prestanka pa su dozvali Bobbyja, koji se zabavljao na tavanu koseći vojsku glinenih vojnika tenkom napravljenim od velike kutije šibica. Kad su zakoračili kroz stražnja vrata Dorothyne kuće, Beatrice je začula kako Bobby gundā boreći se s kišobranom te je prošaptala: – Bobby, nemojmo uopće uzeti tu stvar. Idemo jednostavno bez njega.

Bobbyjeve su oči zasjale. – Ne smeta ti ako pokisneš?

– Ne. Zar ne misliš da bi bilo zabavno šetati po kiši?

– O, daaa!

Skinula je šešir za kišu i stavila ga u džep. – Haj'mo!

Desetak minuta nakon toga Bobby i Beatrice ludo su se zabavljali bosonogi trčeći po pločniku, gazeći po svakoj lokvi koju je Bobby uspio pronaći. Upravo su se još jednom uputili prema kraju ulice kad je sestra Robinson, koja se netom vratila s posla, pogledala kroz prozor i ugledala ih. Istrčala je na trijem ispred kuće i zauralala, pozivajući ih da isti tren uđu unutra. Njezina je briga, dakako, bila medicinske naravi; odgovornost za podstanarkino zdravlje shvaćala je veoma ozbiljno.

Oboje su bili potpuno mokri, a kad su došli do stuba ispred kuće, Ruby je dobila napadaj. – Čula sam, doduše, da postoje ljudi koji nemaju dovoljno pameti da uđu u kuću kad pada kiša, ali ovo je prvi put da to vidim vlastitim očima. A kad samo pomislim, Bobby Smithe, da si baš ti od svih ljudi vodio jadnu slijepu djevojku okolo po pljusku!

Beatrice je branila Bobbyja. – Nije on kriv. Ja sam željela šetati po kiši.

Sestra Ruby pogledala je Bobbyja s kojeg je kapalo svuda po prostiraču. Nakon što ga je maknula s prostirača na novine, pomalo je skeptično rekla: – Čija god ideja bila, budete li oboje umrli od upale pluća, to više neće biti bitno. Trebali biste se sramiti što ste tako ugrozili zdravlje zbog gluposti. Bit će čudo ako doživite kraj tjedna.

Usprkos njezinim zloslutnim predviđanjima, nijedno se od njih dvoje nije razboljelo. Nisu se čak ni prehladili ni dobili hunjavicu, što je predstavljalo razočaranje za sestru Ruby, koja im je tjedan dana svakodnevno mjerila temperaturu. Nakon sedmog dana, kad nije uspjela otkriti ni najmanji simptom, popustila je. Držeći toplomjer prema svjetlu i ponovno očitavši trideset sedam stupnjeva rekla je: – Dobro, sve što mogu reći je da ste ovaj put oboje jednostavno imali sreću, ništa drugo.

Nešto poslije, istoga dana, rekla je Dorothy: – Zamisli da je ta djevojka dobila upalu pluća i umrla dok je živjela pod krovom medicinske sestre, što bi ljudi mislili? Naposljetku, ja sam odgovorna za zdravlje cijele ove zajednice i ozbiljno to shvaćam.

Susjeda Dorothy je rekla: – Znam da je tako i svi to cijene, ali...

Sestra Ruby je nastavila. – Beatrice je cijelu ovu epizodu neozbiljno shvatila, ali ja moram održati svoj medicinski ugled. Kako bih mogla nastaviti dijeliti medicinske savjete preko radija ako mi je vlastita podstanarka umrla pod mojim krovom, pitam te ja.

Dorothy je pokušala istodobno biti suosjećajna i taktična. – Ruby, znam da se brineš za nju i to je veoma lijepo od tebe, ali ne misliš li da se tu i tamo treba malo zabaviti?

Sestra Ruby je otpuhнула i prebacila jedan kraj plavoga plašta preko ramena. – Zabaviti? E pa, Dorothy, ako ti ugrožavanje zdravlja zoveš zabavom, ne slažem se s tobom.

S Ruby nije bilo pregovora, ali Bobby i Beatrice su zaključili da je neće boljeti ono što ne zna. Od toga dana Beatrice je išla na mnoge tajne izlete za koje sestra Ruby nije znala, uključujući divlju vožnju na kosilici, putovanje u Blue Springs motociklom jednog od momaka Anne Lee, galopiranje na staroj mazgi koju je Monroe posudio i doveo k njima te sanjkanje niz brdo puno snijega na spljoštenoj kartonskoj kutiji.

Samo su ih jednom uhvatili. Neko je zabadalo slučajno spomenulo Ruby: – O, usput, vidjela sam tvoju podstanarku Beatrice na državnom sajmu, vozila se na onom velikom *roller coasteru* s Bobbyjem Smithom i oboje su vrištali iz sveg glasa.

Taj je podatak bio toliko ozbiljan da je Ruby stavila službenu kapicu na glavu i odjenula plašt te odmah odmarširala do Smithovih kako bi to ispričala Bobbyjevoj majci. Čak se i Dorothy pomalo uspaničarila od pomisli na slijepu djevojku na *roller coasteru*. – Što da je ispala i slomila vrat? – upitala je poslije Bobbyja. Bobby je samo zahvalio svojoj sretnoj zvijezdi što nitko nije rekao sestri Ruby za ostale vožnje na kojima su on i Beatrice te večeri bili, uključujući *Zapetljanu petlju, Grom, Bič, Divljeg miša, Gusjenicu* i autiće. Naročito autiće. Vozio je tako da su oboje mogli stradati. S Beatrice uz sebe, vozeći maksimalnom brzinom, zujao je pistom poput luđaka, dok su im plave iskre prštale iznad glava, i zabijao se u svakoga koga je sustigao. A Monroe, i sam demon brzine, nije imao milosti prema njima, nego ih je zauzvrat žestoko bubao sa svih strana. Da ni ne spomene kad ih je Luther Griggs tako snažno tresnuo otraga da su oboje skoro izletjeli iz autića. No, bez obzira na udarce i sve ostalo, Beatrice je uživala u svakome trenutku. Na kraju vožnje uskliknula je: – O, Bobby, haj'mo još jednom! – I jesu. Još dvaput, zapravo.

Tog je ljeta Bobby otkrio njezinu tajnu, nešto što većina ljudi pri pogledu na tu slatku, mirnu, gotovo vilinsku osobu ni u ludilu ne bi pogodila. Beatrice Woods imala je divlju crtu. Žudjela je za romansom i pustolovinom. I više od ičega na svijetu, voljela se voziti.

Anna Lee

Bobbyjeva je sestra odrastala zajedno s dvije najbolje prijateljice, Normom i Patsy Marie. Norma je bila lijepa brineta čiji je otac upravljao jedinom bankom u gradu. Roditelji Patsy Marie, Merle i Verbena, bili su vlasnici i upravitelji kemijske čistionice *Plava vrpca*. Patsy Marie imala je najbolje ocjene od njih tri, ali nije bila ljepotica. Kao što je rekla njezina teta: – Otkad joj je bilo šest godina izgledala je kao da će biti učiteljica-usidjelica. – Ipak, bila je dražesna. Sve su tri bile drage djevojke, a ako su imale koju manu, možda je to bila činjenica da su trenutačno ludovale za filmskim zvijezdama.

Svaki put kad bi se u Elmwoodskom kinu promijenio film, one su se nalazile u dvanaestom redu u sredini. Svaka je obožavala drugog filmskog glumca. Omiljeni filmski zavodnik Anne Lee taj je mjesec bio Dana Andrews. Njegovim je slikama izrezanima iz filmskih časopisa punila hrpe albuma. Patsy Marie trenutačno je bila zatreskana u Alana Ladda, kojeg je upravo odgledala u *Plavoj daliji*. No, Normina je zvijezda dana predstavljala zagonetku za ostale dvije djevojke. Odabrala je manje poznatog glumca pod imenom William Bendix. Upitale su je zašto; nije čak bio ni zgodan. – Pa, u tome i je štos – odgovorila je. – Nekome se i on mora svidati.

Međutim, kako se školska godina bližila kraju, one su se usredotočile na skorašnji srednjoškolski završni ples pa su filmske zvijezde pale u drugi plan. Norma je, dakako, namjeravala ići s Mackyjem, a Patsy Marie s rođakom, kao i obično. Anna Lee bila je jedina koja se nije obvezala nijednom od momaka koji su je do tog trenutka pozvali. Najvažnije je pitanje bilo što će odjenuti. Sve djevojke u srednjoj školi, bez obzira tko su, željele su haljine kupljene u trgovini. Odjenuti haljinu za ples iz *kućne radinosti* bilo bi isto kao da ti na čelu nikne veliko crveno slovo *K*. Iako je Susjeda Dorothy imala diplomu, izrađivala vlastite uzorke i bila jedna od najboljih krojačica u državi, znala je da ništa neće biti dovoljno dobro, nego da će morati dopustiti Anni Lee da ode s ostalima u robnu kuću *Morgan Brothers* i kupi konfekcijsku haljinu. Koštat će otprilike tri puta više nego kad bi je ona sama šila, ali njezina kćer mora imati haljinu iz trgovine ili će umrijeti od poniženja. Barem je tako rekla.

Drugi čar kupovine haljine u robnoj kući *Morgan Brothers* bila je prodavačica, gospođa Marion Nordstrom, koja je vodila Odjel otmjenijih haljina. Ako vam je gospođa Nordstrom pomogla odabrati haljinu, to je značilo da ste izabrali pravu stvar. Sve su djevojke iz družine

Anne Lee smatrala da je ona jedno od najizvanrednijih stvorenja na svijetu. Visoka i suzdržana, uvijek besprijekorno odjevena po posljednjoj modi, bila je njihov uzor. Bila je ratna udovica, a došla je čak iz San Francisca, iz Kalifornije, i sa sobom donijela odjeću koja je bila stalna tema svih srednjoškolki. – Nikad dvaput ne odjene istu stvar – s divljenjem su tvrdile. Anna Lee i Patsy Marie ušetale bi nakon škole u robnu kuću i pretvarale se da nešto kupuju, samo kako bi vidjele što taj dan ima na sebi.

Anna Lee je čak imitirala način na koji se češljala, kose smotane visoko na glavi. Ta je frizura, kako je Dorothy natuknula, bila malo preozbiljna za djevojku koja još uvijek nosi dokoljenice i koledžice, ali Anna Lee je držala da je to vrhunac profinjenosti. Jedina briga koju je Dorothy imala kad se radilo o Anni Lee bila je da bi mogla postati pomalo razmažena. U svakoj školi uvijek postoji djevojka za kojom su svi momci ludi, a Anna Lee još je od prvoga razreda bila ta djevojka.

Jedini muškarac koji je izgleda bio slijep za njezin šarm bio je Bobby, koji je jedva čekao svaku priliku da je muči. Ona je zauzvrat jedva čekala otrčati roditeljima i cinkati ga za svaku i najmanju sitnicu, a buduću da je bila starija, svi su vjerovali njezinoj strani priče. Stoga Bobby nije bio nimalo zadovoljan činjenicom da je Anna Lee stigla na svijet šest godina prije njega. A trudila se da on tu činjenicu nikad ne zaboravi. Mrzio je kad bi obitelj sjedila i pričala o onome što se dogodilo prije njegova rođenja. Uvijek je iznova zapitkivao: – Ali gdje sam bio ja? – Majka bi mu odgovorila: – Nisi još bio tu. – U tom bi trenutku njegova sestra uvijek uzdahnula i rekla: – To su bili stari dobri dani. Još sam bila jedino dijete. – Ili nešto podjednako ružno. Činjenica da nije stigao prvi nije ga samo razdraživala, nego ga je i potpuno zbunjivala.

Koliko god se trudio, Bobby kao da nikako nije mogao zamisliti svijet bez sebe. Gdje je bio? Što je radio? Jednog poslijepodneva, prikovan uz kuću jer je Luther Griggs švrljao po četvrti čekajući da ga ponovno istuče, iskoristio je priliku te slijedio majku po kuhinji i opet joj postavljao ista pitanja.

– Ali ako nisam bio ovdje, gdje sam bio?

– Nisi se još rodio – reče ona režući krumpire.

– Ali gdje sam bio *prije* nego što sam se rodio?

– Bio si tek bljesak u tatinom oku, kao što se kaže. Hoćeš li mi dodati maslac?

– Kad sam se rodio, jesam li odmah bio ja ili sam samo došao ovamo, a onda sam postao ja?

– Uvijek si bio ti.

On joj doda tanjur s maslacem. – Jel' bih isto bio ja i da sam se rodio u Kini – il' bih bio Kinez?

– O, Bobby, zašto mi neprestano postavljaš sva ta glupa pitanja? Znam samo da si dio tate i mene i da si onaj koji si trebao biti.

– Aha, ali što da se nisi udala za tatu, što bi se onda dogodilo?

– Ne znam – reče ona premazujući vatrostalnu posudu komadom maslaca. – Mogu ti jedino reći da si se rodio točno u vrijeme i na mjestu na kojem si se trebao roditi, a osim toga... ja sam te poželjela.

– Doista? – iznenađeno reče Bobby. – Kao što se poželi želja kad imaš pileću kost ili tako nešto?

– Nešto slično.

– Što si rekla kad si me poželjela?

– Rekla sam da želim dječaćića smeđih očiju i smeđe kose koji izgleda upravo kao ti, i evo te ovdje. Dakle, vidiš, ti si ispunjena želja. Kako ti se to čini?

– Čovječe! – Bobby je jednu minutu stajao na mjestu, razmišljajući o tome. Zatim upita: – Kako znaš da nisi dobila krivog dječaka?

– Zato što, zapamti to, tamo gore postoji netko tko zna bolje i od tebe i od mene.

Dorothy ode do pećnice i uključi je te izvadi sir iz hladnjaka, dok ju je Bobby pratio u stopu. – Da, ali što ako se On zabunio i pogriješio? Što ako sam se rodio pogrešne godine ili čak u pogrešnoj zemlji...?

– On ne griješi.

– Ali što ako jest?

– Ne griješi.

– Aha, ali pretpostavi da *jest* pogriješio, što bi se onda dogodilo?

Dorothy stavi vatrostalnu posudu u pećnicu. Zatim stane za sudoper oprati ruke, dok je Bobby stajao točno iza nje, čekajući. Obrisavši ruke, ona se okrene i pogleda ga. – Dakle, Bobby, je li ti više volio biti negdje drugdje nego ovdje s nama?

Bobby odmah uzvratil: – Ne... Samo sam se pitao, to je sve. – Pokušao je izgledati što nedužnije, pretvarajući se da se iznenada sjetio kako mora ići u dvorište zaliti tatino uzgajalište crva za pecanje.

Nije bio potpuno iskren prema majci. Ponekad je noću tajno maštao da će jednoga dana netko pokucati na njihova vrata i reći: *Došli smo po dječaka*. Zatim će njegovi roditelji otići po njega i reći mu tko je *zapravo*. Zapravo je zakoniti engleski kraljević, a oni su ga samo čuvali dok ne napuni dvanaest godina. Tada će se voziti ulicama punim razdraganih ljudi, a dok bude prolazio, svi će se nakloniti uz savijanje koljena. Dok bude prolazio pokraj svoje kuće, njegovi će roditelji i baka stajati zajedno na trijemu te će se i oni nakloniti. On će im brzo dati znak neka ustanu, a Anna Lee će dotrčati do kočije i u suzama se baciti na zemlju pred njegove noge. – Žao mi je zbog svega što sam vam ikad učinila, vaše veličanstvo. Nisam znala tko ste zapravo. Oprostite mi, oprostite. – Uz pokret ruke, on će odgovoriti: – Oprošteno ti je. – Bit će milostiv i blag vladar svim ljudima osim Lutheru Griggsu. Njega će dati uhititi i povlačiti ulicama u lancima, dok će ovaj plakati i moliti za milost, ali uzalud. Ah, kakav bi čisti užitek to sve predstavljalo.

U drugim bi prilikama sanjario da je zapravo sin Roya Rogersa i Dale Evans* (**glumačko-pjevački bračni par, tzv. Kralj i Kraljica kauboja*), koji je otet odmah po rođenju, ali je konačno pronađen. I opet bi Glavnom ulicom prolazila parada, samo što bi taj put jahao na Okidaču s Royem, lagano dodirujući veliki kaubojski šešir dok bi prolazili pokraj ljudi. Dale i Gabby Hayes* (**glumac iz američkih western filmovima*) jahali bi pokraj njih, smiješeći se i mašući ushićenoj gomili. Zatim bi otišao živjeti s Royom i Dale na ranč *Double R Bar*, a svoju bi obitelj iz Elmwood Springsa poveo sa sobom. Dane bi provodio jašući prerijom i loveći loše momke, a noću bi sjedio pokraj logorske vatre i slušao *Sinove pionira* kako pjevaju kaubojske pjesme i svi bi bili sretni do kraja života. *Sretan ti put, kauboju... do sljedećeg susreta*.

No barem za sada bio je tek obični Bobby Smith. I – na nesreću po Annu Lee – nešto je smjerao, kao što je uvijek i sumnjala.

Bobby je poznao samo jedan siguran način da se osveti sestri jer je rekla majci da je bio u Blue Springsu. Ta ga je izdaja koštala zabrane izlazaka, zbog čega je naredne subote propustio pogledati *Kompanjone u sedlu* i *Lov na divlje konje*. On i Monroe tjednima su kovali planove. *To se trebalo dogoditi u noći završnog plesa*.

Njegova majka i Mama Smith trebale su nadzirati ples, a Doc je tijekom završnog plesa uvijek dokasna radio u drogeriji, kako bi djeca poslije mogla svratiti na sladoled. Znali su da će Jimmy biti vani, jer petkom uvečer igra poker s prijateljima u prostorijama Veterana inozemnih ratova. Bobby i Monroe imat će cijelu kuću samo za sebe pa će moći provesti plan u djelo, a da ih nitko ne vidi.

Obavivši posao, vratili su se u Bobbyjevu sobu i čekali. Anna Lee posljednja je došla kući.

Ulepršala je na ružičastom oblaku oko dvadeset devet minuta nakon ponoći, samo minutu prije pola jedan, do kad je imala dozvoljen izlazak, još uvijek blistajući od romantične večeri.

Cijelu je noć plesala ispod srebrnih papirnatih zvijezda i plavo-bijelih zastavica od krep-papira koje su visjele sa stropa gimnastičke dvorane, sa svojim pratiocem Billyem Nobblittom, koji slični na Van Johnsona* (**američki glumac, rođen 1916. godine, naročito popularan među tinejdžerima 1940-ih godina*), ili je barem tako mislila. Sanjareći, ona se razodjene, dok su joj se u ušima još uvijek neprekidno vrtjeli taktovi pjesama *Morala si biti ti* i *Točkasta haljina i mjesečev sjaj*.

Odjenuvši spavaćicu i opravši zube, Anna Lee pažljivo stavi kiticu gardenija u čašu vode i položi je na komodu. Uvuče se u krevet umorna i sretna, a taj je osjećaj blaženstva potrajao otprilike jednu sekundu.

Istoga trena iskoči iz kreveta vrišteći iz sveg glasa: – Zmije, zmije! – Otrči do roditeljske sobe, otvori vrata i poviče: – Upomoć... Ugrizla me zmija! – A zatim padne u nesvijest. Nakon što su se Doc i Dorothy pobrinuli za Annu Lee, osvijestili je i donekle umirili, i nakon što je Mama Smith, izašavši u predvorje s mrežicom na kosi, stežući kućni ogrtač, objavila: – Ako u ovoj kući ima reptila, ja odlazim, – nakratko zavlada mir. Mama Smith nije htjela otići u krevet sve dok Doc ne ode u sobu Anne Lee provjeriti o čemu se radi. No, nije to bila noćna mora. U krevetu Anne Lee gmizalo je i migoljilo stotinjak sluzavih, crvenih crva iz njegove vlastite kolonije iz dvorišta. Doc je odmah pravilno pretpostavio.

– Ne znam zašto je digla toliku uzbunu. Pa to su samo mali, bezazleni crvići – reče Bobby dok ga je otac izvlačio ispod kreveta. A da bi stvari bile još gore, istoga trena kad je Doc otvorio vrata, Monroe – njegov vjerni brat po krvi – iskočio je kroz prozor i otrčao kući u pidžami s likom Hopalong Cassidyja, ostavivši Bobbyja da se sam suoči s posljedicama svoga nedjela.

Anna Lee je bila bijesna na Bobbyja i izjavila je da on za nju više ne postoji. Uporno ga je ignorirala. Prilično dugo nije razgovarala s njim, a onda je jednog dana zaboravila na to i rekla mu neka joj donese mlijeko iz kuhinje.

On se nasmije uperivši prst u nju i reče: – Ha, ha, mislio sam da ne razgovaraš sa mnom. Sama si ga donesi. – Zatim otrči na trijem i niz ulicu. Zgrožena Anna Lee ustane i ode u kuhinju, otvori hladnjak i reče majci: – Nikako ne razumijem zašto si morala imati još jedno dijete. Zašto jednostavno nisi stala nakon mene? – Dorothy se nasmiješi. – Ah, dušo, mislili smo da jesmo. – Anna Lee se okrene i iznenađeno pogleda majku; nikad prije nije čula za to. – Što se dogodilo?

– Pretpostavljam da nam je dobri Bog jednostavno odlučio poslati još jednog anđelčića s neba.

– Pozlit će mi – reče Anna Lee i napusti prostoriju.

Mama Smith uđe u kuhinju. – Što joj je?

Dorothy se nasmije. – Željela je znati zašto smo morali imati Bobbyja.

– I što si joj rekla?

– Za sve sam okrivila dobrog Boga.

– Pa to nije loš izgovor. Prezbitarijanci kažu da je sve u životu predodređeno, ili barem tako tvrdi Normina majka.

– Ida? Kako ona to zna? Ona je metodistica.

– Više nije. Od prošlog tjedna tvrdi da je prezbitarijanka.

– Molim?

– O, da... objavila je to usred turnira u bridžu.

Zapanjena, Dorothy razbije tri jaja u žutosmeđoj zdjeli s plavom crtom te ih promiješa. – Ali u krugu od sto pedeset kilometara nema nijedne prezbitarijanske crkve. Zašto iznenada želi biti prezbitarijanka?

Mama Smith si ulije ledeni čaj u čašu. – Pretpostavljam da je sve to dio njezina plana da se popne na višu društvenu stepenicu.

Dorothy je bila zbunjena. – Ma... jednostavno ne znam što bih rekla... U hladnjaku ima limuna. Samo se nadam da će biti sretna.

Mama Smith gurne ruku u hladnjak. – I ja, ali mislim da je ništa ne može doista usrećiti, osim, naravno, ako se Norma uda za nekog *rokfeleru*, tako da konačno može zauzeti mjesto u društvu koje joj pripada.

Visoko društvo

Mama Smith je rekla istinu. Ako je u Elmwood Springsu postojalo nešto što se moglo nazvati visokim društvom, Normina mu je majka težila. Naposljetku, muž Ide Jenkins, Herbert, bio je gradski bankar i Ida je stoga osjećala da mora održavati određenu razinu i da je njezina građanska dužnost postaviti mjerila otmjenog ponašanja. Rasvijetliti put. Dati primjer. Bila je zadužena za sva moguća oplemenjivanja života, a svojim nepopustljivim nastojanjem da u zajednicu donese kulturu i ljepotu izluđivala je Normu i njezina oca.

Iako je živjela u gradiću Bogu iza leđa, bila je pretplaćena na sve najnovije ženske časopise, kako bi držala korak s vremenom. U kasnim tridesetima počela je riječ moderno izgovarati *modernó*, o njihovoj je kući govorila kao o *bungalovu*, a o odjeći kao o *opravama*. Trudila se što češće koristiti riječ *intrigantno*, nosila je frizuru poput Ine Claire, zvijezde Broadwaya, a nikad nije plakala kad je mogla roniti suze.

Ida je, osim toga, bila od glave do pete klupska žena. Bila je izabrana za veliku damu Nacionalne federacije ženskih klubova Missourija i predvodila je lokalni Vrti klub, Klub bridža, Klub večere srijedom, Knjiški klub i Kazališni klub centra grada, a nikad je na ulici nisu vidjeli bez šešira i bijelih rukavica. Nikad nije poslužila objed kod kuće, a da se na svakom postavljenom mjestu nije nalazio i poseban tabletić te čisti bijeli stolnjak. – Samo divljaci jedu s golog stola – govorila je.

Za šesnaesti rođendan Normi je darovala primjerak novog i proširenog izdanja bontona autorice Emily Post, u koji je napisala:

Kad bi svatko pročitao ovu knjigu, sigurno bismo bili pošteđeni mnogo neugodnosti na ovome svijetu.

*Sretan rođendan,
s ljubavlju,
tvoja majka*

Ida je čak bila na *ti* s autoricom i često je glasno govorila: – Pitam se kako bi Emily postupila u ovoj situaciji? – Ili bi ponekad započinjala primjedbe riječima *Emily kaže...* Idin životni cilj, a – kako je pretpostavljala – i cilj cijele Amerike, bio je donijeti prosvjetljenje ne samo u Elmwood Springs, nego i diljem svijeta, sve dok i u najudaljenijem igluu na Sjevernom polu i u divljini najdublje, najmračnije džungle u Borneu ljudi ne budu znali da vilica dolazi na lijevu stranu, da svježe cvijeće na stolu predstavlja pravu poslasticu za oči i da je čista kuća sretna kuća te dok ne budu prihvatili činjenicu da podizanje glasa u ljutnji nije pristojno ni poželjno ni u kojoj situaciji.

Ida je uvijek govorila: – Zapamti, Norma, u Americi se kakvoća i društveni položaj osobe ne mjere prema aristokratskom podrijetlu, nego prema ponašanju. – Norma je pretpostavljala da prema tome mjerilu njezina majka misli da je dosad već postala vojvotkinja od Kenta.

Norma je voljela majku, ali, kao što je rekla Anni Lee: – Pokušaj živjeti s njom dvadeset četiri sata dnevno. Ni sama ne znaš koliko si sretna što imaš svoju majku, a ne moju. – Norma je zapravo provodila noći kod Anne Lee što je češće mogla, a isti je slučaj bio i s Monroeom. Kuća Smithovih uvijek je bila puna ljudi i zabave, a hrana je bila izvrsna. A što je bilo

najvažnije, u kući Susjede Dorothy smjelo se sjediti na pokućstvu u dnevnom boravku, nešto što Ida nikad nije dopuštala Normi i njezinu ocu. U Idinoj je kući dnevni boravak služio samo za pokazivanje ljudima u prolazu, a zvaao se svečana soba. Bila je tako svečana da nitko nije boravio u njoj otkad ju je uredila prije osamnaest godina.

* * *

U jednoj od brojnih prigoda kad je Norma provodila vikend kod Anne Lee, pomogla joj je da dobro nasamari Bobbyja i Monroea. Jedno subotnje poslijepodne Bobby i Monroe proveli su u dnevnom boravku s navučenim zastorima, sjedeći u mraku, jedući sendviče s namazom od kikirikija i bananom te slušajući svoju omiljenu radio emisiju zastrašujućih detektivskih priča. Već su poslušali priče *S poštovanjem*, *Johnny Dollar*, *Boston Blackie* i *Zviždač*, a upravo je započinjala nova.

Prvo su se začuli čudni, strašni zvuci harmonija, a onda se pojavio glas:

ŽENA: Evo ga, ulazi u... drogeriju. Staje na vagu.

(Zvuk: Zveket kovanice.)

ŽENA: Težina: sto osam kilograma.

(Zvuk: Padanje karte.)

ŽENA: Sudbina. *Opasnost!*

Harmonij: (*Drrriiiiing!*)

ŽENA: Tkooo je to?

MUŠKARAC: Debeli čovjek!!!

Kao što je obećano, program je te subote bio pun napetosti i misterija. Dječaci su pred kraj doslovno sjedili na rubu sjedalica. Baš dok je nepoznatog muškarca u kišnom ogrtaču netko slijedio po mokroj, slijepoj ulici, uz zvuk koraka koji su ga pratili, sve glasniji i glasniji... tap-tap... koraci... sve bliže i bliže... sve glasnije i glasnije... nema kamo pobjeći... nema se kamo skriti... Upravo u trenutku kad se prestrašeni čovjek, dok mu je srce snažno lupalo, okrenuo prema svome đavoljem ubojici, dvije su spodobe u zastrašujućim gumenim maskama iznenada iskočile iza kauča, držeći zelene baterije ispod brade, i povikale: BUUU! BUUU! Oba su se dječaka toliko uplašila da su poskočila visoko u zrak i vrisnula poput djevojčica. Gotovo su pregazili jedan drugoga pokušavajući izaći iz sobe, padajući preko stolića i stolaca, koprcajući se prema vratima i odjurivši niz hodnik.

Normin momak Macky snabdio ih je baterijama sa zelenim žaruljama, a maske su imale od prošlogodišnje Noći vještica. Djevojke su se cijelo poslijepodne skrivale iza kauča, čekajući pravi trenutak. Kad je Anna Lee dala znak, sve se čekanje isplatilo.

Pobjednik

Susjeda Dorothy započne oduševljeno: – Dobro jutro svima! Jutros nisam mogla dočekati početak emisije, jer, kao što kaže Gabriel Heatter* (**novinar i voditelj popularne radio emisije «We people», 1890-1972.*): *Imamo dobrih vijesti večeras!* U našem slučaju, danas. Veoma smo polaskani i s velikim nestrpljenjem čekamo da vam ih ispričamo. No, prvo ću vas upitati kišete li od svoga deterdženta?

– Gospođa Squatzie Kittrel iz Silver Springsa u Marylandu kaže: *Rinso brzo pere moju odjeću u bogatom moru sapunice i tako je nježan za moje ruke, a kad perem rublje, ne kišem kao od svih drugih sapunskih prašaka.* I zato zapamtite: bijeli *Rinso*, sjajni *Rinso*. Jedini granulirani sapun koji sadrži samo dva posto sapunske prašine koja izaziva kihanje. Osim toga, tražite li karirani, prugasti ili točkasti materijal za prozor spavaće ili radne sobe, ili možda kuhinje?

Ako tražite, Fred Morgan iz robne kuće *Morgan Brothers* kaže da dođete k njima. Također imaju veliku balu točkaste švicarske tkanine koju će sniziti po metru, pa ako ste razmišljali o šivanju zavjesa, ovo je pravi trenutak.

– A sad, *velika* vijest dana... – Dorothy uzme pismo s dobrom viješću i ozari se od ponosa. – Zna, inače se ne volimo previše hvalisati, ali svi smo toliko uzbuđeni da se jedva suzdržavamo pa vam jednostavno moramo reći. – Mama Smith odsvira tuš na harmoniju. – Jučer je objavljeno da je Doc osvojio godišnju nagradu za profesionalno pripravljanje i izdavanje lijekova pod nazivom *Rexallov farmaceut godine*, i to drugu godinu zaredom. Primit će je osobno na ovogodišnjoj Farmaceutskoj konvenciji jugoistočnih država u Memphisu, a ja planiram biti tamo s njim i gledati kako je prima. Eto, Doc, ako nas slušaš u drogeriji, jako smo ponosni na tebe.

U drogeriji *Rexall* Thelma i Bertha Ann, djevojke u ružičasto-bijelim odorama koje rade za pultom sa sokovima i sladoledom, slušale su radio koji se nalazio na polici iza njih. Kad su čule vijest, Thelma je upravo prala staklenu posudu za *banana split*, a Bertha Ann je pravila salatu od jaja za gomilu koja dolazi na ručak. Obje prekinu svoje aktivnosti te zazvižde, zaplješću i poviču prema stražnjem dijelu prostorije: – Bravo! Huraaa! Svaka čast, Doc! Čestitamo! Naš junak! – Doc, koji je upravo završio s izdavanjem lijeka po receptu, pruži mušteriji bočicu sredstva protiv bolova za bebu kojoj rastu zubići. Kad je žena upitala što se dogodilo, Doc posramljeno reče: – Ma ništa, te se dvije samo ludiraju. Zna kakve su... jednostavno šašave. – Zatim nastavi: – Ne trebate dati puno, tek nekoliko kapi u čašu vode i to bi trebalo upaliti.

Kad je žena otišla, Doc pride pultu, tobože ljutito mašući prstom. – Što da učinim s vama, djevojke?

One se nasmiju. Bertha Ann reče: – Tako vam i treba, zašto nam niste rekli?

On sjedne na stoličicu. – Čini mi se da ću morati staviti brnjicu na usta onoj svojoj ženi.

No, potajno mu je bilo drago. – Napravi mi sok od limuna sa sladoledom, hoćeš, Bertha? A daj nešto i vama dvjema. Sad kad je tajna otkrivena, možemo i proslaviti.

U međuvremenu je Dorothy u emisiji objavila ime još jednog pobjednika. – Drugi pobjednik danas, i to u našem natječaju *Koje vam je bilo najveće iznenađenje u životu?*, je gospođa Sally Sockwell iz Hot Springsa u Arkansasu. Ona nam je napisala:

Prošle sam godine izgubila dijamant iz prstena i bila sam stvarno očajna, jer mi ga je kupio moj pokojni supruga kad smo se tek vjenčali pa sam imala osjećaj da sam obojicu zauvijek izgubila. Možete zamisliti koliko sam se obradovala i iznenadila kad sam tri tjedna nakon toga, pržeći jaja, primijetila nešto sjajno u bjelancetu. Kad gle čuda – bio je to moj izgubljeni dijamant. Sigurno ga je pokljucala jedna od mojih kokoši dok sam skupljala jaja. Čudni su putovi Božji.

– Istina, gospođo Sockwell, i hvala nebesima što niste pravili omlet, jer ga vjerojatno više nikad ne biste vidjeli. Kad smo već kod izgubljenih stvari, nazvala nas je Leona Whatley i rekla da je netko najvjerojatnije prodao njezin džemper i torbicu na školskoj rasprodaji robe. Kaže da ih je samo na trenutak spustila na stol, a kad se okrenula, više ih nije bilo. Dakle, molimo onoga tko je kupio plavi ženski džemper ukrašen perlicama i crnu torbicu s neotvorenim paketićem *Kleenex* maramica unutra, da nazove Leonu, jer ih želi otkupiti. Danas nas još mnogo toga očekuje u emisiji. Beatrice će otpjevati jednu od vaših omiljenih pjesama, *Još uvijek pušem mjehuriće*. I da, nažalost, opet je ono doba godine. Sljedeće subote u Elmwoodskom kinu priređuje se godišnje Natjecanje u puhanju balona od žvakaće gume *Bazooka*... ah, i ime je rastegnuto ko žvaka... Dakle, majke, pripremite se. Znam da će nas Bobby dovest' do ludila kod kuće... *plop, plop, plop, žvak, žvak, žvak*... dan i noć. I ne zaboravite: svake srijede se održava večer uz jelo u Elmwoodskom kinu, pa pođite tamo... i da vidimo... jesam li što zaboravila, Mama?

Mama Smith odsvira nekoliko taktova posmrtnog marša i pokaže prema posudi na stolu. – Ah da, hvala, Mama Smith. Prošli smo vam tjedan pričali o novoj instant kavi, ali morat ćemo je skinuti s popisa preporuka. Strašno mi je žao zbog toga, ali jednostavno nema pravi *šmek*, kao što se kaže, zar ne, Mama Smith? Složila se i napravila grimasu. Međutim, ja kažem svim svojim pokroviteljima: Pokušavajte i dalje, jer vas sto posto podržavamo. I upamtite naš moto: Ako isprva ne uspiješ, pokušaj opet.

Na nesreću po Bobbyja, taj je majčin moto čuo od nje iz prve ruke već sljedećeg tjedna, kad se pokunjen dovukao kući nakon što je drugu godinu zaredom izgubio na Natjecanju u puhanju balona od žvakaće gume *Bazooka*. Nije se bolje osjećao čuvši ga. Dugo je i naporno vježbao, sve dok ga čeljust nije zaboljela, ali je na kraju bio šesti. K vragu, pomislio je. Svi u obitelji pobjeđuju u nečemu osim mene.

Dječak koji je dizao lažnu uzbunu

Kad je Doc došao kući na ručak, Dorothy je stajala pokraj kuhinjskog stola i čekala njegovo mišljenje o novom šeširu koji je upravo kupila za predstojeće putovanje u Memphis. Jedan je dugi trenutak proučavao predmet nasaden na vrh njezine glave, a onda rekao: – Ah, ne znam, Dorothy. Kad smo kod šešira, vidio sam i gore.

– Ma baš ti hvala – reče ona.

Mama Smith se ubaci: – Meni se sviđa. – Potom uputi sinu prijekoran pogled.

Dorothy zatrepće, puna nade. – Doista?

– O, da, veoma je elegantan. Ne pitaj njega. Nema pojma o šeširima.

Doc se spremno složi. – To je istina. Ne pitaj mene. Ne razlikujem jedan šešir od drugoga.

– Iskreno – reče Dorothy, – ne znam zašto se toliko trudim ako ih ti ne razlikuješ. Što se tebe tiče, mogla bih staviti lonac na glavu.

Kad je izašla iz prostorije, Mama Smith reče: – E, sad si uprskao.

Doc slegne ramenima. – Ma doista svi izgledaju isto, samo što ovaj izgleda kao palačinka s nekim voćem i mrtvom pticom na vrhu. – Beatrice Woods, koja je sjedila za stolom, nasmije se. Doc se nagne prema njoj i prošapće: – Smatraj se sretnom što ga ne možeš vidjeti. Ne bi znala treba li ga ustrijeliti ili pojesti.

Nakon što se Doc vratio u drogeriju, njih su tri sjedile za stolom razgovarajući o predstojećem putovanju. Dorothy uzdahne. – Kad bih bar mogla skinuti pet kila prije odlaska.

– Kad bih bar mogla opet imati osamnaest godina i znati sve što sad znam – reče Mama Smith.

– Što bi učinila drukčije? – upita Dorothy.

– Ah – odgovori ona, – udala bih se za istoga muškarca i imala dijete, naravno, ali bih malo pričekala prije no što to učinim... Možda bih bila neudana poput Ann Sheridan ili bih bila poslovna žena i imala vlastitu tajnicu, pušila cigarete i pričala prostote.

Dorothy i Beatrice se nasmiju, a Dorothy upita: – Beatrice, kad bi ti se mogla ostvariti jedna želja, što bi ona bila?

Beatrice, čija je omiljena radio emisija bila *Putovanje u naslonjaču*, razmisli na trenutak. – Željela bih ući u auto i voziti se po cijelom svijetu i nikad ne prestati.

Dorothy pruži ruku i dotakne njezinu. – Doista, dušo?

– O, da – reče ona. – Zar to ne bi bilo zabavno?

– Sigurno bi – reče Mama Smith i brzo promijeni temu. Primijetila je da bi Dorothy mogla pustiti suzu. Kod Beatrice je bilo posebno dirljivo što, iako joj je sljepoća ograničila život,

nije osjećala ni mrvicu samosažaljenja pa su morali paziti da ni u njihovim glasovima nikad ne čuje ništa slično. A to je naročito teško kad znaš da joj se želja nikad neće ostvariti.

Tjedan dana poslije Bobby je na vlastitoj koži iskusio staru izreku o dječaku koji je dizao lažnu uzbunu. Probudivši se, tvrdio je kako ne može ići u školu jer su mu po cijelom tijelu izbile velike crvene točke. Dorothy je znala da toga dana ima veliki test iz matematike, za koji vjerojatno nije učio. Prošle je godine u to doba tvrdio da mu je slomljena noga. Pretprošle je godine imao upalu slijepog crijeva. I stoga je po treći put poslala Annu Lee u njegovu sobu s jednostavnom porukom: – Mama kaže, ako se za pet minuta ne ustaneš, ne odjeneš i ne izađeš iz kuće, poželjet ćeš da imaš točke.

– Ali imam ih! – prosvjedovao je Bobby. – Dođi i pogledaj sve te crvene točke po meni, a i muka mi je... Dođi i pogledaj. – On podigne gornji dio pidžame kako bi ih vidjela. – Pogledaj ove točke, svake su minute sve crvenije, a i muka mi je i mislim da imam temperaturu. Opipaj mi glavu. – Anna Lee se, međutim, nije obazirala, nego je na odlasku rekla: – Ostani u krevetu... baš me briga, nadam se da će te izbičevati. – Bobby ustane, tiho mrmljajući i gundajući, odjene se i ode u kuhinju pronaći majku, koja mu brzo pruži bananu. – Hajde, pojedi je na putu do škole.

– Ali, mama... – reče on.

– Ne želim čuti, Bobby. A sad idi prije no što zakasniš. – On još nešto promrmlja sebi u bradu te teškim korakom ode u predvorje i izađe iz kuće, zalupivši vrata za sobom.

Okolo dva sata istoga poslijepodneva zazvoni telefon. Na liniji je bila Bobbyjeva nastavnica.

– Dorothy, želim ti samo reći da sam morala odvesti Bobbyja u školsku ambulantu, jer su mu po tijelu izbile crvene mrlje. Ruby kaže da je obolio od ospica i da mora u karantenu.

Dorothy se uznemiri. – O, ne! Reci Ruby da ću odmah doći po njega, i hvala ti na pozivu.

Dorothy se užasno osjećala, a Bobby je svoju ulogu majstorski odigrao. – Rekao sam ti da sam bolestan, majko – izgovorio je slabašnim glasićem. Kad je Anna Lee u pet i trideset došla kući s probe, Bobby je bio u krevetu, poduprt jastucima poput kralja, a udovoljavalo se svakoj njegovoj mušici. Krevet mu je bio prekriven gomilom novih stripova koje mu je otac donio iz drogerije. Već su ga poslužili sladoledom, dvjema *Coca-Colama* i *7-Up-om*, a majka je stajala pokraj njega, spremna ispuniti svaki i najmanji zahtjev. Kad je Anna Lee ušla u sobu, Dorothy joj uputi bolan pogled. – Tvoj brat ima ospice... jadno malo stvorenje, *doista* je bio bolestan. – Bobby je ležao na jastucima i slabašno se smiješio kako bi joj srce bilo na mjestu, očekujući da se Anna Lee ispriča. Ali, umjesto isprike, ona ga užasno pogleda i reče: – Ospice! – te istrči iz sobe kako bi izribala ruke i lice.

Užasavala se pomisli da bi mogla pokupiti i prištić, a kamoli ospice. Mora nastupiti u predstavi; ove je godine predsjednica Dramskog kluba i sudjeluje u nadolazećoj školskoj predstavi. Tek kad ju je sestra Ruby uvjerila da ne može dvaput dobiti ospice, pristala se približiti Bobbyju. A čak je i onda nosila rukavice i rubac preko lica. Ne smije riskirati. Ne samo što sudjeluje u školskoj predstavi, nego ima glavnu ulogu!

Mama Smith, zatvorska ptičica

Za razliku od sina Doca, koji je bio miran i opušten, Mama Smith bila je mršava, žestoka ženica koja je u mladosti bila prava ljepotica. Rođena je u Independenceu u Missouriju, u istoj ulici kao i Bess Wallace, koja se poslije udala za Harryja S. Trumana. On i Mama Smith jednom su zajedno na glasovirima odsvirali *Valcer iz Missourija*, a ona je često govorila o predsjedniku: – Upoznala sam ga na putu prema uzvišenosti.

Mama Smith uvijek je bila slobodoumna žena, mnogo prije no što je to ušlo u modu. Govorila je da ne možeš biti rođen i odgojen u gradu pod imenom Independence* (*eng. neovisnost), a da to ne utječe na tebe. To je valjda i bilo istina: bila je jedna od prvih sufražetkinja u državi, a tisuću osamsto devedeset osme, zajedno sa skupinom prijateljica s koledža, odmarširala je u Washington kako bi se borila za žensko pravo glasa te je uhićena zbog remećenja mira. Tu su priču Bobby i Anna Lee obožavali uvijek iznova slušati. – Tog su nas dana bogme strpali u onu staru buharu – rekla bi, a zatim se nasmijala i dodala: – Vaša je baka doduše zatvorska ptičica, ali konačno smo dobile pravo glasa! – A iako je u to doba već bila u četrdesetima, bila je prva žena u gradu koja se kratko ošišala. Također je posjetila ilegalnu točionicu alkohola u Kansas Cityju, malo se nacvrkala popivši šalicu prokrijumčarenog viskija i odsvirala *jazz* kompoziciju na glasoviru. Ali nakon što je počela svirati orgulje u Prvoj metodističkoj crkvi, nije to često spominjala.

Mama Smith imala je mala, profinjena stopala; bila je ponosna na njih i rado se razmetala njima. Imala je više od trideset pari cipela. A ako je Bobby od nje naslijedio znatiželju, Anna Lee je sigurno naslijedila ljubav prema cipelama. Baš je proteklog tjedna išla u središte grada na Dan rasprodaje i u izlogu robne kuće *Morgan Brothers* zapazila par crno-bijelih plitkih cipela na vezanje, koje je žarko željela kupiti. No, naravno, od svih cipela u izlogu, te jedine nisu bile snižene. Ona je već potrošila cijeli džeparac na haljinu za ples pa nije imala ni prebijenog novčića. Cijeloga je sljedećeg tjedna razbijala glavu pokušavajući smisliti kako bi mogla zaraditi novac i umirala je od straha da će ih netko kupiti prije nje. Svaki je dan išla onamo i zurila u njih, no nije imala sreće sve do nekoliko dana prije Docova i Dorotheina planiranog odlaska na konvenciju u Memphis. Mama Smith se iznenada morala vratiti u Independence čuvati sestru, koja je pala i slomila kuk, a iako su Bobbyjeve ospice praktično prošle, Dorothy je u duši osjećala da ne bi trebala napustiti grad sve dok nije potpuno zdrav. Još uvijek je bila pomalo nervozna kad bi jedno od njezine djece bilo bolesno. Na iznenađenje svih, Anna Lee se odmah dobrovoljno javila da ostane kod kuće cijeli vikend te čuva Bobbyja i pazi na Princezu Mary Margaret, i to za cijenu cipela, ako novac može dobiti unaprijed. Sestra Ruby rekla je da će svakodnevno doći provjeriti kako je, a Jimmy ju je uvjerio da će paziti i na Annu Lee i na Bobbyja. I tako je, uz mnogo nagovaranja sa svih strana, Dorothy ipak odlučila poći.

Bobby je znao da će sljedeća tri dana Anna Lee biti njegova zatočena robinja. Proveo ih je poduprt jastucima u krevetu, slušajući radio, čitajući stripove i uzvikujući narudžbe za *Coca-Colu*, sok od korijenja, gazirani napitak od đumbira, sladoled i sve drugo čega se mogao sjetiti, dok je jadna Princeza Mary Margaret, kojoj je zabrinutost bila u krvi, lutala od sobe do sobe tražeći Dorothy, očito se pitajući kamo je za ime svijeta otišla i hoće li se ikad vratiti.

Doc i Dorothy stigli su u hotel *Peabody* u Memphisu na farmaceutsku konvenciju u petak navečer, a sljedeći su dan proveli ugodno, posjećujući prijatelje, ni ne sluteći kakva se katastrofa odvija iza kulisa. U sobi 367, samo nekoliko vrata od njihove sobe, Norvel Float, predsjednik zabavnog programa banketa za dodjelu velikih nagrada, bio je bijesan kao ris. Upravo je primio telegram u kojem je stajalo da su se članovi dueta Willy i Buck, također znani kao *Duo Dobar dan*, koje je prije osam mjeseci osobno rezervirao za tu večer, potukli oko neke žene u Shreveportu u Louisiani. Buck je slomio nos Willyju i pobjegao u Chicago s dotičnom ženom. Suvišno je reći da su otkazali u posljednji čas, a Norvel Float je ostao sam, odgovoran za sedam stotina dvadeset tri farmaceuta koji neće imati zabavu nakon večere. Isti je tren posegao za telefonom i izbezumljeno nazvao sve agencije u okolici. No, nisu imali ništa. Nijedan steper, pjevač, komičar, čak ni svirač harmonike, nije te večeri bio slobodan. Čak je pokušao dobiti Tommya Troupea, imitatora ptičjeg glasanja, koji je bio užasan u toj disciplini, ali su ga izvijestili da je Tommy umro prije mjesec dana. Hvatajući se za posljednju slamku, Float je okušao sreću i pozvao jednu od lokalnih radio postaja, *WRCC*, smještenu

iznad njega, na osamnaestom katu hotela. Čovjek s postaje nije ga baš ohrabrio. Rekao je da mu jedino može ponuditi putujuću skupinu koja pjeva *gospel*, a koja je toga jutra u šest sati nastupila na njihovoj postaji i još se uvijek nalazi u gradu. Norvel ih odmah telefonski rezervira, ne postavljajući nikakva pitanja, na neviđeno. Čovjek s druge strane linije na trenutak je oklijevao, a zatim ga upita: – Jeste li *sigurni* da ih želite? Malo su sirovi. – Slušajte, gospodine – reče Norvel, – očajan sam. U takvoj sam situaciji da ću prihvatiti što god mogu dobiti. Samo neka budu ovdje do devet i trideset. – Zatim spusti slušalicu, sav sretan. Nije imao pojma što je i koga je upravo rezervirao, ali osjetio je olakšanje što će imati nekoga s barem malo sluha.

Banket je te večeri bio veličanstven. Doc i Dorothy te svi drugi ljekarnici i njihove supruge odjenuli su najbolju svečanu odjeću i dotjerali se. Kad je Doc otišao po nagradu, praćen ogromnim pljeskom, izgledao je tako zgodan i otmjen u smokingu, srebrne kose koja je blistala pod svjetlošću reflektora, da mu je, kad se vratio za stol, Dorothy prošaptala: – Udana sam za najzgodnijeg muškarca ovdje.

On se nasmije i šapatom joj odgovori: – Kažeš to samo zato što si zaglavila sa mnom. – Poslije, nakon što su dodijeljene sve ostale nagrade, voditelj priredbe izađe i pročita tekst koji je Norvel Float brzinski naškrabao na salveti iza pozornice:

– Nadam se da ste svi uživali u večeri i čestitamo pobjednicima. A sad, nastavimo s programom. Večeras smo sretni što nam je čak iz Sand Mountaina u Alabami došla slavna *Obitelj Oatman, pjevači gospela*,... I evo ih, ravno s uspješnog nastupa u emisiji radio postaje *WRCC* imena *Sat gospela Slatkog preljeva sa žutom etiketom*, a otpjevat će vam nekoliko vaših omiljenih, dobrih starih, južnjačkih *gospel* pjesama.

U tom se trenutku zastor otvori otkrivajući petero Oatmanovih: majku i oca, dva momka i djevojku. Majka, bjeloputa stokilašica kose boje ugljena skupljene u punđu, bez šminke, odjevena u šivanu haljinu boje lavande, iznenada i bez upozorenja napadne glasovir za kojim je sjedila, a koji nije slutio što ga čeka, te počne svirati, jednom bucmastom rukom udarajući ritam, a drugom nešto drugo. Činilo se da mali pijanino poskakuje boreći se za život, dok je ona žestoko gazila po pedalama. A onda, ponovno bez upozorenja, krupni stariji muškarac i dva mlađa muškarca, svi u jednakim odijelima, te djevojka koja je nepomično stajala na mjestu, zapjevaju iz sveg glasa: *JESTE LI ČULI DOBRE VIJESTI?*

Svi su u prostoriji jednostavno *moralni* čuti dobre vijesti. Minnie Oatman pobrinula se za to. Njezin je glas bio najjači u skupini, duboki, hrapavi tenor koji je bio tako snažan da su ljudi govorili kako može oljuštiti boju s najudaljenijeg zida prostorije kad ga doista pusti. Oni kojima se njezin glas nije sviđao jednostavno su govorili da je glasna. Sljedećih pola sata skupina je gromoglasno otpjevala *Slava, slava, raščistite put; Svaki put kad osjetim Duha; Vila na brežuljku; Reci majci da ću je dočekati; Radostan dan i Kad stignem u taj grad*. Dok su grmjeli, farmaceuti i njihove supruge, naročito oni iz New Yorka, Bostona i Philadelphije, sjedili su u gledalištu zaprepašteni, dok je većina Južnjaka kimala glavama, smiješila se i lupala nogama. Činilo se, međutim, da klan Oatmanovih uopće nije svjestan publike, ni jedne ni druge vrste, pa su nastavili s rasplamsanom izvedbom pjesama *Drži se, neće još dugo; Kakav će to dan biti; Penjem se sve više i više*, a završili su s pjesmom koju je Minnie – kako ih je s ponosom izvijestila – napisala baš toga jutra sjedeći za doručkom u hotelskoj kafeteriji. – *Zove se Jedva čekam da na nebo dođem* – reče ona. – Nadam se da će vam se svidjeti. – Zatim zabaci glavu i nastavi radosno pjevati iz sveg glasa.

*Uspet ću se stubama kristalnim
I potrčat hodnikom mramornim
Ravno do sjajnog prijestolja zlatnog
Jer znam da će slatki Kralj Isus*

Tamo, baš tamo na me čekat rad'.

*Prepoznat ću ga kad ga vidim
Prepoznala bih ga bilo gdje.
Rane njegove sad su rubini
A gdje trnje nekad bilo je
Dijamanti u kosi mu sjaje.*

*Jedva čekam da na nebo dođem
Sretna, o, sretna tamo bit ću ja.
Svu bol i tugu zaboravit ću
Sav trud i muku ostavit ću
Zemaljske brige bit će ružan san.*

*Jedva čekam stubama kristalnim
I hodnikom mramornim potrčat
Jedva čekam ALELUJA! viknut
Kušnjama mojim tad će doći kraj
Jer slatki Isus uz mene će stat.*

Kad je otpjevala završni sniženi E na kraju pjesme i zadržala ga, mnogi su ljudi u prostoriji čuli kako im se u čašama lomi led. Neki pjevači pjevaju malo više od tona, neki malo niže, ali Minnie Oatman imala je savršenu visinu i uvijek je pogađala točno u sredinu tona, laserskom preciznošću. Mnogim je slušateljima i dalje zvonilo u ušima, dugo nakon što se zastor spustio.

Oatmanovi dolaze

Nastup je bio živahan, najblaže rečeno. Kad je završio, Doc je dobacio muškarcu koji je sjedio do njega: – Mogu jedno reći za njih: Nikad nisam vidio ljude koji se toliko vesele smrti. – Ali Dorothy je uistinu uživala. I prije je čula *gospel*, ali zasigurno nikad nije čula takav način pjevanja. Oatmanovi možda nisu imali dovoljno profinjenosti i stila, ali to su svakako nadoknađivali oduševljenjem. Ona i Doc nisu bili naročito veliki ljubitelji *gospela*, ali znala je da ga mnogi njezini slušatelji sa sela obožavaju. Dok je većina uzvanika s banketa počela ošamućeno izlaziti iz prostorije i kretati se prema baru, ne znajući zapravo što su to vidjeli i čuli, Dorothy se uputi u pozadinu pozornice potražiti Oatmanove i pohvaliti njihovu izvedbu.

Kad je napokon pronašla put, oni su još uvijek pakirali opremu. Ona priđe Minnie Oatman i predstavi joj se te reče kako je doista uživala u njihovom pjevanju i kako bi ih, ako ikad budu u blizini Elmwood Springsa u Missouriju, rado ugostila u svojoj radio emisiji. Minnie, koja se žestoko oznojila, tapkala je lice velikim bijelim rupcem. – Ah, blagoslovljeni bili – odgovori, okrene se i poviče: – Ferrise, je l' mi ono ove godine nastupamo na vjerskoj obnovi negdje u Missouriju... il' je to možda Arkansas? Pogledaj u knjizi. Ova ljubazna gospođa nas želi ugostiti u radio emisiji. – Minnie se ispriča Dorothy. – Obilazimo tol'ka mjesta, dušo, ne snalazim se. – Ferris Oatman, koji je težio pedesetak kilograma više od supruge, s mukom izvuče tanki crni notes iz unutrašnjeg džepa. Pregledavši ga, reče: – Rezervirani smo na Autocesti 78, u Kristovoj crkvi u blizini Ash Hilla u Missouriju prvog tjedna u srpnju. – Minnie se okrene prema Dorothy. – Je l' to negdje blizu vas, dušo?

Dorothy reče: – Da, znam gdje je Ash Hill; nije tako daleko od nas. Rado ću poslati nekoga da ode po vas... i vrati vas natrag. Gdje ćete odsjesti?

Minnie se nasmije. – O, Bože, dušo, to nikad ne znamo dok ne dođemo na lice mjesta. Smjestimo se di nas prime. Obično nam crkva nađe mjesto. Ima nas šest, uključujući Floyda – on čeka vani u autu, ne radi na banketima, samo u crkvama i na vjerskim obnovama; ako znate familiju koja bi jedno il' dvoje od nas primila sedmicu dana, javite. Imate *vi* slučajno krevet ili kauč viška?

Dorothy se našla u nezgodnom položaju, jer je žena upravo pristala nastupiti u njezinoj radio emisiji. Ona baci pogled na djevojku iz skupine, koja je mogla imati nekih petnaest ili šesnaest godina, i reče: – Paaa... hm, zapravo, gospođu Oatman, imamo kći otprilike iste dobi kao i vi i sigurna sam da bi bila polaskana kad bi vaša kći odsjela kod nas.

Minnie pogleda u strop i glasno zapjeva: – FALITE ISUSA! – Zatim ponovno spusti pogled prema Dorothy i reče: – Fala, gospođu Smith, Bog svaki dan šalje dobre ljude na naš put. – I još jednom gromoglasno zapjeva: – FALA TI, SLATKI ISUSE! – Dorothy se pomalo prenerazi vidjevši taj izljev osjećaja pa brzo doda: – Ali čujte, gospođu Oatman, samo da znate, mi nismo članovi Kristove crkve i ne znam je li to bitno, ali...

Minnie odmahne rukom, odbacujući tu misao.

– O, dušo, pa to nema ama baš nikakve veze, glavno da ste Kršćani i da ne pijete alkohol, ne pušite i ne kockate. – Prije no što je Dorothy mogla potvrdno ili niječno odgovoriti, Minnie zaurla: – Ferrise, već smo jednog smjestili u Ash Hillu! – Zatim se okrene prema Dorothy. – To je baš lijepo od vas, ona vam je najmanje zahtjevna od svih nas, skoro niš' ne jede, nećete ni znat' da je s vama. – Dugim rupcem mahne prema kćeri. – Betty Raye, dolaz' 'vamo. Ova ljubazna gospođa želi da stanuješ kod njih kad budemo u Missouriiju. – Betty Raye, blijeda, mršava djevojka svijetlosmeđe kose i smeđih očiju, odjevena u istu haljinu boje lavande kao i njezina majka, pomalo nevoljko priđe.

Dorothy joj se nasmiješi. – Bog, Betty Raye. Drago nam je što ćeš stanovati kod nas. Imamo kći tvojih godina i znam da će se jako radovati tvom dolasku.

Minnie pogura Betty Raye. – Reci hvala gospođi. – Djevojka pocrveni i izgovori nešto, ali tako tiho da Dorothy nije čula što je rekla.

Vrativši se za stol i shativši što je upravo učinila, Dorothy reče Docu: – Anna Lee će me *ubiti*.

Večera na tlu

Obitelj Oatman bila je samo jedna od mnogih bjelačkih *gospel* skupina koje su te godine putovale po Jugu i Srednjem zapadu Sjedinjenih Država. Skupine poput *Obitelji Spear*, *Sretne obitelji Goodman*, *Državnika*, *Harmoničnih momaka*, *Weatherfordovih*, *Obitelji Le Fevre*, *Četvorke iz Diksilenda*, *Momaka iz doline Tennesseeja* i *Majstora melodije* zarađivale su za život putujući i nastupajući u crkvicama, na pjevačkim skupovima, vjerskim obnovama te događanjima pod nazivom cjelodnevno pjevanje i večera na tlu. Korijeni onoga što se danas zove južnjačka *gospel* glazba sežu u početak osamnaestoga stoljeća, kad su prvi doseljenici u Novu Englesku donijeli crkvene pjesmarice iz Staroga svijeta. *Gospel* je dugo bio vodeći glazbeni stil u Americi i bio je veoma omiljen na crkvenim susretima i kampiranjima po cijeloj zemlji. Međutim, nakon Građanskog rata, način koralnog pjevanja poznat kao Sveta harfa ili pjevanje uz pomoć oblikovanih nota, izgubio je na popularnosti na Sjeveru, ali se zadržao u seoskim crkvama duboko na Jugu. Tisuću devetsto desete godine čovjek imena James D. Vaughan objavio je prvu pjesmaricu, koja se zvala *Skladni zvukovi gospela*. Kako bi je promovirao, na turneju je poslao *Kvartet Vaughan*, prvu isključivo mušku južnjačku *gospel*

skupinu u Americi. Poslije je osnovao *Vaughanovu školu glazbe* u Lawrenceburgu u Tennesseeju. Ubrzo su otvorene i druge škole, a do početka tridesetih godina južnjačke su se *gospel* skupine, sastavljene od muškaraca, žena i djece, pojavljivale posvuda i putovale uzduž i poprijeko po Jugu, Srednjem zapadu te na sjever sve do Iowe. Uspješnije skupine počele su nastupe oglašavati putem radija te su na taj način privlačile gomilu ljudi.

No, pojavljivanje na radiju bilo je tisuću devetsto četrdeset šeste još prilično nova stvar za Oatmanove. Ferrisa i njegovu braću Floyd i Le Roya odgojili su strogi roditelji pentekostalne vjere koji su živjeli na siromašnoj farmici na škrtom tlu sjeverne Alabame. Zahvaljujući takvom odgoju Ferris je vjerovao da je i samo slušanje radija, a kamoli pjevanje i propovijedanje putem radija, grijeh. Kao što je Minnie govorila, nije lijepo od Ferrisa što misli da vrag stoji iza svega. Međutim, tisuću devetsto četrdeset pete, nakon što je vidio kako druge skupine privlače mnoštvo ljudi na nastupe koristeći se eterom da bi dali do znanja gdje će nastupiti, spomenuo je to u svojim molitvama. Tjedan dana poslije rekao je: – Minnie, Bog mi se obratio i rekao da želi da idemo na radio. – I tako je to bilo sređeno.

Minnie Varner, četvrto dijete propovjednika Crkve Božje, rođena je u blizini Shiloha u Georgiji. Varnerovi su bili muzikalna obitelj, a Minnie je od devete godine svirala glasovir u crkvi. Ferrisa Oatmana upoznala je kad je njoj bilo dvanaest, a njemu dvadeset četiri godine. Nalazila se na cjelodnevnom pjevanju i večeri na tlu, svirajući u *Harmonetama*, djevojačkoj *gospel* skupini iz Birminghama. Istoga dana kad je ugledala Ferrisa i busen njegove crne kovrčave kose, zaljubila se. Ferris je zasigurno imao isti osjećaj. Te je noći rekao svome bratu Le Royu: – Danas sam sreo svoju ženu. – Dvije godine nakon toga, kao četrnaestogodišnjakinja, pobjegla je s njim ne obazirući se na upozorenja roditelja i starije braće o udaji u putujuću *gospel* skupinu. Rekli su da će, uda li se za nekoga poput njega, cijeli život provesti na stražnjem sjedištu automobila čiji prtljažnik služi kao štand za prodaju pjesmarica. Što se njezinog dosadašnjeg života ticalo, bili su u pravu. Ali Ferris Oatman, koji je brao pamuk kako bi platio pohađanje *Škole gospel glazbe Stamps-Baxter* u Dallasu, vjerovao je da je osjetio pravi poziv. Otkad mu je bilo šest godina, u životu je želio biti samo član *gospel* kvarteta. Otkad je Minnie bilo dvanaest godina, u životu je željela biti samo njegova žena pa se stoga pridružila skupini i krenula na put.

Nakon rođenja dvojice dječaka, Bervina i Vernona, a poslije i Betty Raye, Minnini su im roditelji kupili kućicu s dvije spavaće sobe, smještenu nekoliko kilometara od mjesta u kojem je odrasla. Željeli su da djeca imaju čvrstu bazu, no oni bi boravili tamo jedva dovoljno dugo da operu i izglučaju svu odjeću, a zatim bi ponovno krenuli na put. Bio je to težak život. Tijekom Depresije izgubili su Ferrisovog brata Le Roya, basistu, koji je pobjegao kako bi se pridružio *hillbilly bandu*. Osim što bi zaradili nekoliko dolara od prodaje pjesmarica, nastupali su za dobrovoljne priloge, koji su ukupno iznosili od pet do deset dolara po večeri, ovisno o veličini pastve. Novca je bilo malo. Minnie je govorila da je samo dvije stvari tješe: prva – što zna da rade Božji posao, a druga – hrana. Većina se crkava nalazila na selu i uvijek je bilo napretek jela. U domovima u kojima su odsjedali i na brojnim cjelodnevnim pjevanjima i večerama na tlu, čak i tijekom Depresije, dobro su se hranili. Pohani pilići, šunka, svinjski kotleti, pohani som, svježe povrće, batate, krumpir-pire, kolačići i umaci, kukuruzni kruh, svježa mlaćenica, med, voćni želei, džem, domaći kruh, torte, pite i zaslađeno vino. Jeli su toliko mnogo kalorične hrane da se počelo govoriti kako se mnogi pjevači *gospela* odabiru prema kilaži. Jedan je čovjek u Louisiani, svjedok automobilske nesreće u blizini Shreveporta u kojoj je sudjelovala poznata *gospel* skupina, primijetio: – Ajoj, čini se da su samo iz tog auta izvadili devetsto kila *gospel* pjevača. Naravno, prednost toga što su dobro podstavljeni je što nijedan nije bio ozlijeđen. – A nedostatak je bio, kao što se Minnie izrazila: – Pjevanje *gospela* je dobro za dušu, al' loše za žučnu kesicu. – U obitelji Oatman jedino je Betty Raye bila mršava i oni to nisu mogli shvatiti. No, mnogo toga vezano uz Betty Raye oni nisu shvaćali.

Ponovno kod kuće

Dorothy i Doc vratili su se s konvencije kasno u nedjelju navečer, a u ponedjeljak u devet i trideset ona je, kao i obično, bila u eteru. Započela je emisiju s: – Dobro jutro svima, nadam se da je kod vas lijep dan, ali ja sam bijesna na vrijeme ovdje kod nas – sivilo i kiša. No, bila kiša ili sunce, drago mi je što sam ponovno kod kuće i naročito sam sretna što sam opet sa svojim radijskim prijateljima. Naše je putovanje u Memphis bilo prekrasno i mnogo smo toga vidjeli. Osim što je u predvorju našega hotela živjela obitelj pataka, točno preko puta nalazio se štand s *hot dogom* koji je bio otvoren dvadeset četiri sata dnevno. Rekla sam Docu kako ne mogu zamisliti da bi netko poželio pojesti *hot dog* usred noći, ali pretpostavljam da ima i takvih ljudi. U svakom slučaju, Memphis je krasan, ali... – Mama Smith odsvira nekoliko taktova pjesme *Kod kuće je najljepše*, a Dorothy se nasmije. – Tako je, Mama Smith, a kad smo već kod toga, jako nam je drago što je Mama Smith jutros ponovno s nama. Kaže da je njezina sestra Helen dobro i da se počinje dizati iz kreveta, kao što se kaže... Danas šaljem posebno dobre želje njoj i svim našim dragim malim bolesnicima, gdje god bili. I kad već govorimo o posebnim stvarima, nešto kasnije slijedi uzbudljiva najava za sve vas ljubitelje *gospela*, ali prije toga...

– Pitam ja vas: Zna li napraviti kolače na koje cijela vaša obitelj kaže *mljac*? Ako ne znate, želim da nabavite vreću brašna *Zlatne pahuljice*, *lako kao pero*, zahvaljujući kojem će cijela vaša obitelj sigurno reći *mljac*. A prije no što pročitam pobjedničko pismo natječaja *Kako sam upoznala svoga muža*, moram srdačno pozdraviti našu prijateljicu, radio kućanicu Evelyn Birkby, čija se emisija *Niz seosku ulicu* sluša na *KMA*-u čak u Shenandoahu u Iowi, i zahvaliti joj na receptu za pitu s grožđicama i kiselim vrhnjem koji nam je poslala. Da vidimo što još imam... Aha, Fred Morgan kaže da je upravo dobio novu pošiljku novih novcatih konzolnih radio aparata marke *Philco* pa vas poziva da dođete. Mrsko mi je to priznati, ali tol'ko sam stara da se sjećam radio aparata iz kućne radinosti: kristalnih sklopova napravljenih od kutija zobenog brašna i stare kutije cigara. Što? Mama Smith kaže da se ona sjeća vremena kad uopće nije bilo radija. Pa eto, drago mi je što živimo u ovo doba, a ne u ono, jer volim posjećivati sve svoje radijske susjede putem radio valova, ali ne pitajte me kako to funkcionira. Toliko nas je u eteru istodobno, a meni još uvijek predstavlja zagonetku kako se onda radio emisije ne sudare na nebu. Često se pitam raspline li se emisija u zraku nakon što je ljudi poslušaju ili jednostavno nastavi lebdjeti tamo gore; ali ako znate odgovor na to pitanje, nemojte mi ga reći... sigurna sam da bih se nasmrtno preplašila.

– Tu nam je i Beatrice, koja ima pjesmu za sve moje slušatelje iz Kentuckyja: *Sjaj zvijezda na plavoj travi*. Ali, prvo pobjednica našega natječaja. Gospođa Boots Carroll iz Enida u Oklahomi piše:

Draga Susjedo Dorothy,

svoga sam muža upoznala u Alcatrazu. Ne, nije bio kriminalac, nego zatvorski čuvar. Moja crkvena skupina išla je u obilazak, a kad me je ugledao i kad su nam se pogledi susreli, pratilo nas je natrag do autobusa i saznao gdje smo odsjeli te me je iste večeri nazvao i pozvao na sastanak. Iako je bio čuvar, bio je zgodan u odori, a danas imamo četvero odrasle djece.

Dakle, gospođu Carroll, bez po muke ste osvojili nagradu pa možete očekivati potvrdu za besplatnu vreću od dva i pol kilograma brašna *Zlatne pahuljice*. – Nakon što je Beatrice otpjevala pjesmu, a Dorothy odradila još nekoliko reklama, došao je red na najavu. – Znaete da uvijek tražim kvalitetnu zabavu za vas, a dok smo Doc i ja bili u Memphisu imala sam sreću vidjeti i čuti prekrasnu skupinu, obitelj Oatman, koji će sljedećega mjeseca nastupiti uživo u

našoj emisiji. Obavijestit ću vas o točnom datumu. Svi vi ljubitelji *gospel* glazbe, pobrinite se da uključite radio, jer vas očekuje prava poslastica.

Dio gradskog slušateljstva Susjede Dorothy možda nije znao za Oatmanove, ali mnogi drugi na selu bili su sretni kad su saznali da dolaze. Naročito Normina teta Elner Shimfissel, koja ih je čula u emisiji *Vrijeme za gospel u S.A.D.-u*. Baš joj je nedavno oslabio sluh na desnom uhu pa je voljela skupine koje glasno pjevaju.

Nakon emisije, dok se Dorothy u kćerinoj sobi divila njezinim novim cipelama i slušala cijelu priču o tome kako je Bobby bio nemoguć dok ih nije bilo, pokušavala je pronaći nježan način da priopći Anni Lee novost o gošći koja im dolazi sljedećeg mjeseca. Pretvarala se da je zaokupljena namještanjem zastora. Započela je ležerno: – Ah, da, usput budi rečeno... – Ali nije upalilo.

– Pjevačica *gospela* iz Kristove crkve? – vrisne Anna Lee. – U mojoj sobi cijeli tjedan? Ne mogu vjerovati!

– Ma daj, dušice, sigurna sam da će ti se svidjeti kad je upoznaš. Izgleda veoma draga – reče Dorothy puna nade.

Anna Lee zatuli i u očaju se sruši na leđa na krevet. – O, majko, kako si to mogla učiniti, a da me nisi ni pitala?

– Pa, dogodilo se nekako samo od sebe. Gospođa Oatman me upitala imamo li krevet viška... a tebe nije bilo da te pitam... Mislila sam da nećeš imati ništa protiv. Otprilike je tvojih godina, a osim toga, možda će ti biti drago sresti nekoga tko je malo drukčiji.

– Drukčiji! Majko, ti ljudi uopće ne idu u kino, ni na ples, ni ne šminkaju se, ni ništa slično! Prisjetivši se kako izgledaju, Dorothy je morala priznati: – Hm, to je vjerojatno istina. Ali takva je njihova vjera pa ćemo jednostavno morati poštivati tu činjenicu. Možeš se odreći odlaska u kino ili na ples samo na tjedan dana, zar ne?

Anna Lee s užasom pogleda majku. – Zašto se moram odreći? Ja sam metodistica.

– Samo mislim da ne bi bilo lijepo raditi nešto što ona ne smije.

– Kako bih je onda trebala zabavljati, ako ne smije ništa raditi?

– Možeš je predstaviti svojim prijateljicama. Sigurna sam da ćeš biti u stanju pronaći mnogo načina na koje biste se mogle zabaviti.

– Navedi jedan.

– Pa odvedi je na bazen, ili... možda bismo mogli prirediti zabavicu za nju u dvorištu. Odvesti je na izlet.

– Što još?

– Ah, ne znam, Anna Lee, sigurna sam da ćeš smisliti mnoštvo načina da zabaviš svoju gošću dok bude ovdje.

– Ona nije *moja* gošća, ja sam samo ta koja je se neće moći riješiti dan i noć. Što ako mi bude premetala po stvarima?

– Ne budi luckasta. Neće ti premetati po stvarima. Veoma je zlatna djevojka i sigurna sam da će sve dobro ispasti, a ti nećeš umrijeti ako tjedan dana budeš ljubazna prema nekome. Poslije ćemo razgovarati o tome. Moram ići praviti večeru.

Dorothy je već gotovo izišla iz sobe, kad Anna Lee doda: – Dobro, ali ako se pojavi ovdje u nekoj neukusnoj šivanoj haljini, neću je nikamo voditi. Može lijepo ostati kod kuće.

Anna Lee nije zapravo tako mislila, ali Dorothy se sledi čuvši tu posljednju izjavu.

Majka se rijetko ljutila na nju, no Anna Lee je u istom trenutku znala da je pretjerala. Dorothy se okrene i nekoliko dugih trenutaka zadrži pogled na kćeri. – Anna Lee, nemoj mi reći da sam odgojila kći koja je ispala snob. Da sam i na trenutak pomislila da ćeš ikad u životu biti neljubazna prema nekome, naročito prema nekoj sirotoj djevojci koja se vjerojatno raduje što će doći ovamo i upoznati te, srce bi mi puklo. Rekla sam toj djevojci da ćeš se radovati što će odsjesti ovdje, ali pretpostavljam da sam bila u krivu.

Anna Lee se odmah užasno posrami svoga postupka. – Žao mi je, majko, nisam tako mislila. Dorothy je stajala razmišljajući što učiniti, a onda reče: – Večeras ću stupiti u kontakt s gospodom Oatman i reći joj da će morati promijeniti planove...

– Ne, *nemoj*... Žao mi je, majko.

No, Dorothy se okrene i izađe iz sobe. Anna Lee potrči za njom preklinjući je. – Ne! Molim te, nemoj. Majko, molim te!

– Neću da ta djevojka dolazi ovamo ako je neželjena.

– Ali želim da dođe. Obećavam da ću raditi sve što bude htjela. Molim te, neka dođe! Ubit ću se ako joj ne dopustiš da dođe. – Izgovorivši te riječi, sruši se na pod u žestokom napadaju tinejdžerske histerije. – Molim te! Molim te! Može imati cijelu moju sobu, može nositi svu moju odjeću, ja ću spavati s bakom. Zabavljat ću je dan i noć, obećavam, molim te, nemoj zvati!

Dorothy je već prije imala priliku vidjeti takvo glumatanje pa nije bila uvjerena. – U redu, Anna Lee, ustani. Neću je danas zvati. Ali ništa ne obećavam. Vidjet ćemo kakvo ćeš mišljenje imati sutra.

Od toga je dana Anna Lee redovito za večerom isticala kako se veoma raduje posjetu Betty Raye i kako ne može dočekati da Betty Raye dođe k njima.

Iako to nije bilo u potpunosti istina, ona bi radije prošla kroz vatru nego ikad više razočarala majku.

Nedruželjubiva gošća

Nakon mjesec dana, oko četiri sata poslijepodne, prašnjavi stari zeleni *packard* s četvero vrata, dupkom pun ljudi, pjesmarica i odjeće, s razglasom naslaganim na krovu i pragovima, dovezao se do kuće Smithovih. Rukom ispisan znak na stražnjem dijelu automobila glasio je: OBITELJ OATMAN – PUTUJEMO ZA ISUSA.

Dorothy poviče iz dnevnog boravka: – Anna Lee, Bobby, stigla je Betty Raye. – Cijeloga je dana Anna Lee vježbala osmijeh i radostan izraz lica za trenutak dolaska, ali kad se olupina zaustavila ispred kuće, potajno se nadala da je nitko neće primijetiti.

Vrata automobila se otvore i troje ljudi poispada van. Baš kao što je Anna Lee strahovala, djevojka je bila odjevena u svijetloplavu šivanu haljinu s nekom vrstom ružnog, zelenog, izvezenog cik-cak ukrasa oko vrata i rukava. Jedan od momaka odveže smeđi kartonski kovčežić s praga i pruži joj ga te se vrati u automobil.

Minnie je sjedila na prednjem sjedištu pokraj prozora, mašući rupcem. – Evo je, gospođo Smith – reče, a onda pogleda kuću i uzvikne: – O, kakvu to krasnu kuću imate! Vidi sve te ljepe grmiče i slatke male l'jehice s cvijećem! To je vjerovatno najljepša kuća u kojoj vam je ona ikad boravila.

Dorothy joj zahvali. – Hoćete li vi i vaša obitelj ući unutra i popiti nešto hladno ili pojesti koji sendvič? Ispekla sam vam kekse.

– O ne, dušo, ne možemo, baš smo se dovezli čak iz Oklahome zbijeni tu ko sardine i noge su mi tako otekle da moram stić' tamo kud' idemo. A ako vam sad svi izađemo, 'ko zna kad ćemo se opet svi ukrcat'. Dečki su tako zločesti da uvijek odlutaju kad negdje stanemo... Al' uzet ćemo kesu tih kekasa ako su vam pri ruci.

– Naravno – reče Dorothy. – Anna Lee, ti i Bobby otrčite unutra i umotajte kekse u masni papir te zamotajte sendviče. – Minnie pokretom ruke pozove Dorothy da se približi automobilu pa prošapće: – Gospođo Smith, ko što sam rekla, neće vam puno jest'... Jedini problem bi mog'o bit' što će vam možda samo sjedit' u kutu i neće ništa pričat', al' nemojte to shvatit' osobno. Ona vam je samo onako nekako bojažljiva, ne znam zašto i odakle joj to. Bog

zna da ni'ko od Oatmanovih nije ni najmanje bojažljiv... Molimo se da se izl'ječi... al' dosad nismo bili te sreće.

Kad su dobili kekse i sendviče, Minnie reče: – Ujutro ću vam vratit' tanjur. Doć'emo točno u devet na vašu emisiju, ne brinite. – Zatim se odvezu, ostavivši Betty Raye da stoji sama na pločniku.

Pomalo suviše veselo Anna Lee reče: – Bog, ja sam Anna Lee, dobrodošla.

Dorothy privuče Bobbyja k sebi i reče: – A ovo je Bobby.

Bobby reče: – Bog.

Betty Raye spusti pogled prema pločniku i klimne glavom. Nastane nelagodan trenutak, kad su svi samo stajali na mjestu, ali Dorothy ga prekine. – Idemo unutra da te smjestimo. Bobby, ponesi joj kofer. – Bobby, koji je opčinjeno zurio u njezinu čudnu haljinu, odgovori: – O... u redu. – Uzme joj kovčeg iz ruke i odmah upita: – Hej, jel' ovo od kartona?

Dorothy ga prostrijeli pogledom. – Samo sam htio znati – reče on.

Betty Raye, koja je navikla odsjedati kod stranaca kamo god su išli, činila se pomirena sa situacijom te ih je slijedila, čekajući da joj kažu kamo da ide. Nije progovorila ni riječ dok nije došla do sobe Anne Lee. Dorothy otvori vrata i objavi: – A ovo će biti tvoja soba dok si ovdje.

Velika sunčana soba s prostranim krevetom s baldahinom od bijele čipke i tapetama sa cvjetnim uzorkom izgledala je kao preslikana sa stranica časopisa. Anna Lee i Dorothy cijelo su je jutro pospremale. Dorothy je oprala i uškrobila zastore kako bi soba izgledala što ljepše i što vedrije za dolazak gošće. Svi su čekali da Betty Raye prva uđe, ali ona se ni ne pomakne s praga. Zatim pogleda Dorothy gotovo se šćućurivši od straha i upita pokajničkim glasom: – Gospođo Smith, imate li neku drugu sobu u kojoj bih mogla odsjesti?

Dorothy se potpuno prenerazi. Bila je to posljednja stvar na svijetu koju je očekivala. – O! – reče. – Zar ti se ne sviđa ova soba? Je l' nešto nije u redu?

– Ne, gospođo.

Dorothy nije shvaćala. Uspjela je reći jedino: – O, Bože.

Bobbyju padne na um loša zamisao. – Hej, možeš bit' u mojoj sobi ako hoćeš. Tamo imam svakakvih stvari.

– Ne, Bobby, neće bit' u tvojoj sobi. Samo se pokušavam sjetiti gdje bi ti se drugdje moglo svidjeti. Možemo te provesti po kući ako želiš.

Betty Raye se ponovno šćućuri i preplašeno, gotovo šapatom, odgovori: – Je l' bi vam smetalo?

Potpuno smetena, Dorothy odgovori: – Naravno da ne bi, ti si naša gošća. Želimo da budeš sretna.

Dok su njih troje poput male parade slijedili Betty Raye po kući od sobe do sobe, Dorothy baci pogled preko ramena prema kćeri, podigne ruke i odmahne glavom, kao da želi nečujno reći: *Ne znam što to radi, a ti?* No, Anna Lee je iznenada počela uživati u tom neobičnom razvoju događaja pa joj ne odgovori. Umjesto toga, samo pogleda uvis i nedužno zatrepće očima s izrazom lica koji je govorio: *Ne gledaj mene, ti si je pozvala.* U tom joj trenutku Dorothy poželi otkinuti glavu.

Betty Raye je već gotovo prošla kroz cijelu kuću kad je otvorila vrata sobice za šivanje pokraj zimskog vrta. Pogleda unutra i upre prstom u kauč koji je stajao uza zid, prekriven otpacima tkanine i krojeva. – Mogu li se ovdje smjestiti?

Dorothy shrvano reče: – Pa... da, mislim da možeš... ali to je samo rupa u zidu, jedva nešto veća od ormara. Nemaš gdje ni objesiti odjeću. Zar se uistinu ne bi bolje osjećala u lijepoj velikoj sobi s vlastitom kupaonicom?

Ali Betty Raye odgovori: – Ne, gospođo, ovdje će mi biti dobro.

Dorothy pokuša biti vedra. – Onda dobro, želimo da si sretna dok si ovdje. Anna Lee, pomoz mi da skinem sve te stvari s kreveta i haj'mo složiti dasku za glačanje.

Te večeri za stolom Betty Raye nije gotovo ništa pojela. Govorila je samo kad bi joj se netko obratio, a i onda minimalno.

Doc, koji se vratio kući neposredno prije večere, pokuša čavrljati s njom. Ljubazno je upita: – Dakle, Betty Raye, kako ti se sviđa tvoja soba?

Bobby zapiskuta: – Nije joj se sviđala. Spava u sobi za šivanje.

Doc pogleda Dorothy. – Zašto spava u sobi za šivanje? Mislio sam da će odsjesti u sobi Anne Lee. – Nastane stanka kroz koju je mogao proći kamion, dok je Dorothy pokušavala smisliti taktičan odgovor. Ali Bobby, nesvjestan neugodnosti situacije, primijeti kako njihova gošća nema baš neki tek i iskoristi priliku pa upita: – Ako ona neće desert, mogu ja dobit' njen?

Nakon večere, ne rekavši ni riječ, Betty Raye ode u kuhinju i stane pokraj sudopera, spremna da pomogne prati suđe. Shvativši što radi, Dorothy reče: – O ne, draga, ti si gošća. Idi samo i uživaj. Mama Smith i ja ćemo se pobrinuti za suđe. – Betty Raye je iznenađeno pogleda, ali ode ravno u svoju sobu i zatvori vrata. Kad je Anna Lee, koja je iz ormara izvlačila društvene igre, ušla i upitala gdje je, Dorothy joj odgovori: – Nisam sigurna, ali mislim da je već otišla u krevet.

– Ali tek je sedam sati.

– Možda je umorna od puta, dušo – reče Dorothy.

– Pa onda – reče Anna Lee, – čini se da nećemo igrati *Monopol*, zar ne?

Nešto kasnije, prije no što im se Dorothy pridružila na trijemu ispred kuće, Mama Smith s povjerenjem reče Docu: – Čudno stvorenjce, zar ne?

Zar je čudo?

Te je prve večeri Mama Smith mislila da je Betty Raye čudna, ali sljedećeg jutra, nakon što je upoznala *cijeli* klan Oatmanovih u punom sjaju, uključujući tajanstvenog čovjeka, strica Floyda Oatmana, zajedno s njegovim trbuhozborničkim lutkom pod imenom Chester, koji je citirao Bibliju, nosio kaubojski šešir i stalno pjevao *Isus mi je stavio jodlanje u srce*, promijenila je mišljenje. Vidjevši ostatak obitelji Oatman, brzo je zaključila da je Betty Raye još najbolja od svih.

Nakon što su otišli, a Betty Raye se vratila u sobu, Mama Smith šapne Dorothy: – Blagi Bože, nije ni čudo što je malo posebna. Tko bi je mogao kriviti?

Točno u devet i petnaest svi su se istovarili iz automobila i nahrupili u kuću poput vojske u napadačkom pohodu te su za manje od deset sekundi pojeli sva sedamdeset dva keksa u predvorju. Tijekom njihova dijela emisije Minnie je preuzela harmonij Mame Smith i gotovo ga usmrtila gazeći po pedalama. Kad su otpjevali tri pjesme, lutak Chester najavio je visokim, kreštavim glasom: – Ne zaboravite, narode, od večeras ćemo punih tjedan dana svi nastupati na adresi Autocesta 78, na godišnjoj večeri na tlu i vjerskoj obnovi u šatoru Kristove crkve. Bit će puno dobrog pjevanja... dobrog jela... i spašavanja duša, i zato dođite! – A zatim su se svi ponovno potrpali u automobil i otišli. Publika koja je taj dan uživo pratila emisiju u dnevnom boravku Smithovih uvelike je uživala u pjevanju, naročito Beatrice Woods, Slijepa ptica pjevica, koja se oduševila svakom pjesmom koju su otpjevali i ushićeno pljeskala dok je lutak Chester jodlao. Mama Smith, koja nije bila tako očarana, bila je sretna kad joj je harmonij vraćen u komadu. Činjenica da Betty Raye nosi šivanu odjeću i pjeva *gospel* nije nimalo smetala Bobbyju. Bio je oduševljen što je u kući još jedna osoba.

To je značilo da postoji netko novi pred kim se može praviti važan. Drugog je jutra čekao sve dok nije ugledao Betty Raye kako ulazi u kuhinju za doručak. Čim je sjela za stol s Dorothy i Mamom Smith, začule su neobičan, jezovit zvižduk iz smjera hodnika. A zatim se na pragu

pojavio Bobby, odjeven u dugi očev ogrtač s okovratnikom podignutim preko ušiju i velikim sivim filcanim šeširov navučeni preko očiju, te čudnim glasom objavio nazočnima u prostoriji: – *Ja sam Zviždač i znam mnoge tajne, jer lutam noću. Znam mnoge čudne priče skrivene u srcima muškaraca i žena koji su zakoračili u sjenu. Da... znam bezimene užase o kojima ne pričaju!* – A onda je nestao isto onako iznenada kao što se i pojavio, luđački se smijući cijelim putem niz hodnik.

Betty Raye je bila pomalo zaprepaštena tim čudnim ponašanjem, no svi su ostali za stolom jednostavno nastavili jesti. Mažući maslac na tost, Dorothy jedino reče: – Kad bi na domaći rad potrošio toliko vremena koliko na slušanje tih radio emisija, bio bi genij. – Betty Raye pogleda kroz prozor i ugleda ženu sa sunčanim naočalama kako se približava dvorištem držeći se za uže za vješanje rublja i uspinje stražnjim stubama. U tom trenutku žena u otrcanoj odjeći, sa šesticama i mrežicom za kosu, utrči u kuhinju kroz ulazna vrata i upita: – Jeste vidjeli mamu?

Dorothy licem preleti zabrinut izraz. – Ne, nije bila ovdje. Je li opet nestala?

– Da... Na pet sekundi sam joj okrenula leđa i već je otišla. Ako je vidite, zgrabite je.

Kad je žena otišla, Mama Smith reče: – Sirota Tot, to je drugi put ovoga tjedna.

Dorothy odmahne glavom. – Sirota Tot.

Mama Smith se okrene kako bi nešto rekla Betty Raye, ali ona je već nestala, ostavivši veći dio doručka netaknut. Trenutak kasnije začuju kako se vrata njezine sobe zaključavaju. Dvije se žene iznenađeno pogledaju.

– Dakle – reče Mama Smith.

– Dakle – reče Dorothy, – ne znam što da mislim, a ti?

– Ne.

Anna Lee uđe u kuhinju na doručak. – Je li već ustala?

– Da, bila je tu i otišla. Promašila si je.

Betty Raye je ponovno izašla iz sobe tek kad je došlo vrijeme za polazak na vjersku obnovu, a onda se išuljala kroz ulazna vrata tako da je nitko nije čuo, te je stala na pločnik i čekala da njezina obitelj dođe po nju. Dorothy nešto poslije pokuca na njezina vrata. Ne dobivši odgovor, uđe u sobu kako bi provjerila je li Betty Raye dobro, no nje nije bilo. Nije željela zabadati nos, ali jednostavno je morala primijetiti da se haljina u kojoj je Betty Raye doputovala nalazi na krevetu, a da je otvoreni kovčeg na podu prazan. Mili Bože, pomisli ona, ta djevojka posjeduje samo dvije haljine.

Prvi joj je nagon bio otići u središte grada i kupiti joj kompletno novu garderobu. Te je večeri razgovarala o tome s Docom. Tijekom godina oboje su neprimjetno opskrbljivali ljude odjećom i hranom ili im anonimno slali novac kad su ga trebali. Ali, situacija s Betty Raye bila je drukčija. Ona je bila gošća u njihovu domu. Kako bi to mogli učiniti, a da ne ispadne da misle kako joj je potrebna milostinja te se izlože opasnosti da joj povrijede osjećaje?

Ta je dvojba pritiskala Dorothyno srce svaki put kad bi je vidjela u istoj iznošenoj haljini, iz dana u dan.

Vjerska obnova

Otkad su Oatmanovi došli u grad i nastupili u emisiji *Susjeda Dorothy*, Anna Lee, Norma i Patsy Marie žarko su željele saznati kako izgleda ta vjerska obnova te ih je spopala užasna želja da odu onamo i vide o čemu se radi. Sve su tri djevojke odrasle u gradu i nikad prije nisu željele ići na takvo što. Dorothy je, međutim, odmah počela sumnjati u to iznenadno zanimanje za obnovu u šatoru.

– Slušaj, Anna Lee, ne želim da vi djevojke odete onamo i rugate se tim ljudima... Čuješ li me?

– Majko! – reče Anna Lee, šokirana tom zamisli. – Kako ti je to samo palo na um?

– Dobro znam kako se vas tri znate ludirati.

Anna Lee je konačno uspjela nagovoriti majku da je pusti, ali Ida, Normina majka, bila je izričito protiv. – Ne želim da ideš na tu stvar. Ne može se znati kakvi će sve ljudi dopuzati iz teške provincije i početi blebetati u jezicima... Osim toga, mi smo prezbiterijanci – ne vjerujemo u takvo primitivno ponašanje. – Ali Norma je rekla majci da će prespavati kod Patsy Marie i svejedno je pošla.

Druge noći vjerske obnove Norma je nagovorila svoga dečka Mackyja da ih odveze na selo. Krenuli su oko šest, a prije izlaska iz grada Norma je natjerala Mackyja da ode u zalagajnicu *Tramvaj* i svima im kupi hamburgere za put. Pokazala je prstom na letak sa zemljovidom na kojem je pisalo VJERSKA OBNOVA U ŠATORU I VEČERA NA TLU. – Nemam namjeru jesti s tla; ako se razbolim, moja će majka točno znati gdje sam bila. – Kad su skrenuli s Autoceste 78 i našli se na zemljanom putu, ugledali su ručno izrađene putokaze na kojima je pisalo: PLAĆA ZA GRIJEH JE SMRT; JESTE LI SPAŠENI?; PRIPREMITE SE ZA SUSRET SA STVORITELJEM i BOG SVE POZIVE PRIMA OSOBNO – ON NEMA TANICU. Patsy Marie primijeti: – Krivo su napisali *tajnica*. – Nekih četrdeset pet minuta poslije, kad su se približili mjestu zvanom *Brownov pašnjak*, smještenom iza Kristove crkve na Autocesti 78, u popriličnoj su daljini ugledali veliki, okrugli, žućkastosmeđi šator s crveno-bijelim trokutastim zastavicama obješenima na konopce. Cesta je s obje strane već bila ispunjena automobilima, kamionima i traktorima te su se morali parkirati otprilike osamsto metara dalje. Mjesto je vrvjelo ljudima, a svi su nosili tanjure i košare. Kad su se konačno približili šatoru, vidjeli su da su posvuda postavljeni dugački stolovi i klupe, puni hrane koju su obitelji donijele da se svi posluže. Norma se iznenadi vidjevši da *večera na tlu* ne znači doslovno na tlu, nego na stolovima prekrivenim stolnjacima od novinskog papira. Kad su ostali vidjeli hrpe pohanih pilića, domaćih makarona sa sirom, tanjure pune kukuruza u klipu i lubenica, požalili su što su poslušali Normu i jeli samo hamburgere. Dok su hodali, ona se branila: – Pa kako sam mogla znati? Ne zove se *večera na stolu*!

Kad su stigli u veliki šator, većina drvenih sklopivih stolica već je bila zauzeta pa su morali sjesti bliže kraju, gdje je Norma ionako željela sjediti. Tlo je bilo prekriveno piljevinom i vonjalo je kao u cirkusu, a i uzbuđenje koje je vladalo sličilo je cirkuskom. Umjesto da se ozbiljno ponašaju, kao da su u crkvi, djeca su smjela trčati po prolazima i galamiti koliko god su htjela. Ozračje je bilo svečano, a u zraku se osjećalo iščekivanje. Djevojke iz Elmwood Springsa još uvijek nisu znale što se iščekuje. Mjesto je bilo krcato ljudima koje nikad prije nisu vidjele: pentekostalcima, pripadnicima Kristove crkve, beskompromisnim Prvobitnim baptistima koji peru noge, svim živima, i svi su se skupili kako bi se dobro proveli.

Muškarci su na sebi imali čiste kombinezone, a žene iste onakve šivane haljine kakve su nosile Minnie i Betty Raye. Večer je bila vruća pa su žene, kose većinom skupljene u punđu na zatiljku, sjedile i hladile se kartonskim lepezama sa slikom Posljednje večere, kojima ih je opskrbila crkva, te veselo razgovarale. Okrugla pozornica u sredini šatora bila je prazna; na njoj su se nalazili samo glasovir, razglas i umjetna paprat u uspravnoj košari. Čekajući početak, Anna Lee, Patsy Marie i Norma sjedile su u krugu, gurkale jedna drugu i zahihotale kad je Macky pokazao na staricu koja je zabijala nos u duhan za šmrkanje i pljuvala ga natrag u limenku koju je ponijela sa sobom. Upravo u tom trenutku pokraj njih prođe krupna žena umiljata izgleda i nizak muškarac u kombinezonu. Norma podigne pogled i u istom se trenu sruši na zemlju te sakrije ispod stolice.

Macky je pogleda. – Što to radiš, Šiljo?

Norma prošapće: – To je moja teta Elner! Ako me vidi ovdje, reći će majci! – Norma, koja je u tom trenutku nosila tamne sunčane naočale i maramu, cijelu je večer provela saginjući se i

krivudajući iza ljudi koji su sjedili ispred nje, strahujući da bi se njezina teta mogla nekako okrenuti i razabrati je u gomili od sedamsto ljudi. Ali, vjerojatnost da će je teta Elner vidjeti te večeri trebala je biti najmanja Normina briga.

Točno u sedam sati na pozornicu stupi propovjednik Kristove crkve na Autocesti 78. Nešto poslije, nakon poduže molitve, on predstavi *Obitelj Oatman, pjevače gospela*, a oni se popnu k njemu u dvoredu, praćeni gromoglasnim pljeskom.

Patsy Marie gurne Annu Lee. – Koja je Betty Raye?

– Ona mršava.

Patsy Marie primijeti da je ona također jedina od Oatmanovih koja nema gustu kosu boje ugljena te prokomentira: – Nimalo ne sličići na ostale, zar ne?

Norma tiho reče Mackyju: – A tko bi to i želio? – Nekoliko minuta poslije, nakon što su Oatmanovi započeli program vatrenom izvedbom pjesme *Dajte mi tu dobru staru vjeru* uz udaranje nogama i pljeskanje, te nastavili kompozicijama *Jesi li opran krvlju*, *Reci majci da ću je dočekati*, *Srest ćemo se pokraj rijeke* i *Vjerujem u čovjeka na nebu*, i upravo kad je publika počela uzvikivati i ljuljati se u sjedalicama, gostujući propovjednik i vođa obnove, velečasni Stockton Briggles, koji je došao ravno iz Del Ria u Teksasu, utrčivši prolazom, skočivši na pozornicu te zapleše s Biblijom u ruci i uzvikne: – Noćas osjećam kretanje duha! – Nastavio je u istom tonu i izveo predstavu kakvu njih četvero još nikad nije vidjelo. Velečasnog Brigglesa spasio je poznati evangelist Billy Sunday, a on je čvrsto odlučio vratiti uslugu. Skakutao je na jednoj nozi, zatim na drugoj, i upozoravao one u publici koji još nisu spašeni da ih čeka vječni oganj pakla. Tutnjio je o borbi za duše protiv đavla, vičući: – Borit ću se protiv njega lopatom... Borit ću se protiv njega sjekirom... Borit ću se ujutro... Borit ću se navečer! – Toliko se uzrujao da se sav zacrvenio u licu. U tolikoj se mjeri uzbudio i uznemirio zbog đavla da je počeo pljuvati svaki put kad bi uzviknuo pa su se ljudi u prednjem redu morali izmicati. Bila je to jedna od najsmješnijih stvari koje je Macky u životu vidio pa se iznenada glasno nasmijao, a onda se pokušao pretvarati da je zakašljao. Anna Lee i Norma izgubile su nadzor i počele se tako snažno hihotati da su se zagrcale. No, velečasni Briggles nije popustio sve dok nekoliko žena nije skočilo na noge i počelo plesati i vikati na nekom nepoznatom jeziku. Grješnici u gomili uskoro su se počeli znojiti i vrpeljiti u sjedalicama, a nakon nekih sat i pol vremena bombastičnog govora, kad se proširilo uzbuđenje i smrtni strah od odlaska u pakao, konačno je pozvao sve nespasene da dođu naprijed, priznaju grijeh svemogućem Bogu i budu spašeni od vječnoga prokletstva. Tristotinjak ljudi skočivši na noge, među njima neki koji su svaki put skakali kako bi uvijek iznova bili spašeni, a neki po prvi put, i svi se upute prolazom prema oltaru, usred povika *Hvalite Isusa* i *Aleluja!* Jedan muškarac na kraju njihova reda poskočivši i počne plesati u mjestu, kao da je gurnuo prst u utičnicu.

Norma, Macky i Anna Lee bili su toliko zaokupljeni promatranjem tog čovjeka da nisu primijetili kako je njihova prijateljica ustala i počela stupati prolazom okružena gomilom, krećući se prema oltaru. Pogledavši preko ramena i ugledavši je, Norma vrisne: – O, Bože moj, Macky, eno Patsy Marie, krenula je... drž' je! – No, bilo je prekasno; već se nalazila na pola puta do pozornice. Sat vremena nakon toga, kad su izvukli omamljenu Patsy Marie iz šatora i uputili se kući, ona pokuša objasniti. – Jednostavno sam sjedila tamo i prije no što sam bila svjesna, ustala sam sa stolice i krenula prolazom. Kao da me netko podigao i stavljao mi jednu nogu ispred druge, nisam se mogla zaustaviti – reče. – Nakon toga se više ničega ne sjećam pa pretpostavljam da sam spašena.

Anna Lee, očarana i donekle ispunjena strahopoštovanjem, upita: – Kako je to biti spašen, Patsy Marie? Osjećáš li se drukčije?

Patsy Marie na trenutak razmisli, a zatim iskreno odgovori: – Ne znam... ali više nemam glavobolju.

Macky se nasmije, no Normi to najnovije prijateljičino iskustvo sa spašavanjem nije bilo ni najmanje zabavno. – Nije smiješno, Macky. – Zatim se obrati Patsy Marie: – Ako poludiš i počneš blebetati na nekom nepoznatom jeziku, kunem se da više nikad neću progovoriti s tobom.

Uznemirivši se na tu pomisao, Anna Lee pažljivije pogleda prijateljicu. – Imaš li osjećaj da želiš blebetati na nepoznatom jeziku, Patsy Marie?

Patsy Marie ozbiljno razmisli o tom pitanju. – Ne, mislim da nemam... barem zasada.

Norma zakoluta očima. – Ah, krasno... sad ćemo je morati vrebati poput kopca, dan i noć. Ti si kriv, Macky.

– Ja? Što sam ja učinio? – upita Macky.

– Da si je zgrabio kad sam ti rekla, ne bi uopće otišla tamo gore.

– Norma, nisam mogao... već je daleko odmakla prolazom. Zašto ti nisi otišla za njom? Ti si bila najbliža.

– Pa da me vidi teta Elner i kaže majci? Zar želiš da dobijem zabranu izlazaka do kraja života? Znaš moju majku – dobila bi slom živaca kad bi saznala i da je teta Elner bila na obnovi u Kristovoj crkvi, a kamoli da je tamo bila njezina vlastita kćer.

Zabava

Sljedećeg poslijepodneva, dok su išle na zabavu uz *Coca-Colu* koju je Anna Lee priređivala za Betty Raye, Norma natjera Patsy Marie da svečano obeća kako će odmah otići bude li se osjetila i najmanje neobično ili bude li dobila potrebu govoriti na nepoznatom jeziku. – Ako sljedeće godine želimo biti navijačice, ne možemo si priuštiti da se vratiš u ono stanje i postaneš duboko religiozna. – A zatim je nešto obzirnije upita: – Kako je danas tvoja glavobolja?

Jadna Patsy Marie, koja se posljednja dvadeset četiri sata nalazila pod budnim Norminom okom, odgovori: – Mislim da se vratila.

To su bile dobre vijesti za Normu. Možda je Patsy Marie odspašena.

Zabava se trebala održati u maloj klupskoj prostoriji uz *Kaskadni skok*. Anna Lee unaprijed je upozorila prijatelje da vjera ne dopušta Betty Raye da pleše i da ples stoga otpada. Svi su prigovarali, ali su se ipak pojavili. Zabava je trebala trajati od tri do pet, ali obitelj koja svaku večer vozi Betty Raye na obnovu došla je po nju u četiri. Još bolje. Svi su se do tog trenutka uzorno ponašali, ali čim je Betty Raye otišla, otrčali su do džuboksa te je počeo ludi ples. Kad se Anna Lee vratila kući, njezina je majka u kuhinji držala sastanak lokalnog ogranka Crvenog križa. Raspravljali su o nadolazećoj godišnjoj vježbi. Anna Lee uđe vratiti tanjure koje je posudila. Dorothy, koja je cijelo poslijepodne bila uznemirena, upita: – Kako je prošla zabava?

Anna Lee napravi grimasu i pokaže rukom majci neka izađe na stražnji trijem. Dorothy se ispriča i zatvori vrata. Anna Lee prošapće: – O, majko, bilo je grozno. Svi su se trudili da budu ljubazni, ali ona je samo stajala u kutu i tresla se.

– O, ne.

– Izvrnula je na sebe tanjur s hranom. Bilo mi je tako žao, nisam znala što bih učinila. Svi su dječaci pokušali razgovarati s njom, ali ona se jednostavno ne zna ponašati. Misliš li da nešto nije u redu s njom, da je retardirana ili nešto slično?

– Ne... naravno da nije. Samo vjerojatno nije navikla ići na zabave, to je sve. – No, Dorothy je potajno bila zabrinuta i iznenađena.

Sljedećeg poslijepodneva, nakon što je ona obitelj došla po Betty Raye, Anna Lee reče: – Mislim da me mrzi.

– Ne mrzi te, dušo – reče Dorothy.

– Pa sigurno joj se baš previše ne sviđam. Pozvala sam je u svoju sobu da popričamo i pokušamo se bolje upoznati, ali ona je samo sjedila i ponašala se kao da sam je zarobila ili tako nešto. – Anna Lee je bila iskreno zbunjena. – Ne razumijem, majko, mene svi drugi vole... Izabrali su me za najomiljeniju osobu među učenicima trećih razreda... A svaki put kad vidi Bobbyja, okrene se i ode drugim putem.

Mama Smith se nasmije i reče: – To nije tako teško shvatiti.

– I jadan Jimmy – nastavi Anna Lee. – Neki dan kad je ušao u kuhinju i pozdravio, ona se povukla u smočnicu i sakrila iza vrata sve dok nije otišao.

– Kao da živimo u kući s mišićem, zar ne? – glasno je razmišljala Mama Smith. – Čujem je kasno navečer kako brzim, sitnim koracima ulazi u kupaonicu, gdje pere svoje stvarčice; zatim se brzo vraća u sobu. Hoda uokolo na prstima, gotovo kao da se ispričava što je živa, strahujući da će proizvesti neki zvuk. Mislim da bi se najradije razbila o zid i nestala, samo kad bi mogla.

– Znam – reče Dorothy. – Srce mi puca. Ali, ne možemo ništa drugo nego se truditi da se osjeća kao kod kuće i biti što ljubazniji prema njoj.

Ostatak tjedna Mama Smith i Anna Lee uporno su pokušavale razgovarati s Betty Raye kad bi je u rijetkim prilikama vidjele, ali nisu imale mnogo sreće. Na kraju posjeta činilo se da se osjećala donekle ugodno jedino s Dorothy i Princezom Mary Margaret. Nikad ne bi izašla iz svoje sobe tijekom emitiranja radio emisije, ali nekoliko se puta poslijepodne, ako nikoga ne bi bilo u blizini, tiho ušuljala u kuhinju i sjela u kut milujući psa i gledajući Dorothy kako kuha. Dorothy je željela čavrljati s njom, ali nije je tjerala da govori i puštala ju je na miru. No, posljednjeg jutra njezina boravka imala je osjećaj da mora nešto reći pa je otišla u sobicu za šivanje i sjela na krevet.

– Dođi ovamo, dušice, i sjedni kraj mene da na trenutak popričamo, hoćeš?

Betty Raye sjedne. Dorothy je uhvati za ruku i pogleda u oči. – Znam da me se ne tiče, ali brinem se za tebe. Znaš, doista ne bi smjela biti tako plašljiva i prestrašena u društvu ljudi. Nama se svima jako sviđaš, ali ako ne želiš razgovarati s nama, ne znamo sviđamo li se i mi tebi.

Betty Raye se zarumeni i spusti pogled prema krilu. Dorothy nastavi: – Znam da je uzrok vjerojatno samo tvoja stidljivost... Vjerovala ili ne, kad sam ja bila tvoje dobi, isto sam se tako osjećala. Ali mila, za svoje dobro moraš shvatiti da si savršeno draga djevojka i da će ti ljudi uvijek željeti biti prijatelji ako im dopustiš. – Dorothy je pomiluje po ruci. – Znam da to možeš... hoćeš li mi obećati da ćeš barem pokušati?

Betty Raye kime glavom, dok su joj se oči punile velikim suzama.

Zbogom

Kad su Oatmanovi došli po Betty Raye, svi su je Smithovi otpratili do automobila. Minnie se nagne kroz prozor i reče Dorothy: – Nadam se da vam nije smetala, gospođo Smith.

– Nimalo... bilo nam je jako drago što je s nama.

– Rekla sam vam ja da ne jede puno.

– Gospođo Oatman – reče Dorothy – mogu li vas zamoliti da samo na trenutak uđete u kuću? Imam nešto za vas.

– Naravno – reče Minnie i okrene se prema mužu. – Ugas' motor, Ferrise, trošiš benzina.

Kad su ušle u kuhinju, Minnie vidje da im je Dorothy pripremila ogromnu košaru punu sendviča i keksa za put.

– O, kako l'jepo od vas. Mogu vam reć' da su nam se strašno sviđali oni keksi koje ste nam dali, maksimalno smo uživali u njima.

Dorothy zatvori vrata i reče: – Iskreno rečeno, gospođo Oatman, željela sam dobiti priliku da nasamo popričam s vama. Možemo li sjesti samo na sekundu?

– Naravno, dušo. – Minnie sjedne za stol. – E usput, fala što ste nam pustili da se reklamiramo preko radija. Nikad nam se nije pojavilo tol'ko ljudi... Morali su don'jet' još sto stolica i klupa da svi stanu.

– Doista nema na čemu.

– I fala još jednom što ste primili moju curicu.

– Upravo sam o tome htjela popričati s vama, gospođo Oatman... Znam da me se ne tiče, ali jeste li svjesni da se Betty Raye trese?

Minnie klimne glavom. – O, da. Već odavno vam to radi, otkad je imala pet ili šest godina, rekla bi'. – Zatim pogleda prema kuhinjskom prozoru i usklikne: – O, vidi samo te l'jepe zavjesice i sve te biljke u tim malim violinicama u prozoru... Tako mi svega, nikad nisam vidila tako što.

– Znete li zašto se trese, gospođo Oatman?

– Zovite me Minnie, dušo. Ne, pojma nemam zašto to radi. Možda je samo premršava. Ima male krhke koščice, ko neka ptičica. – Minnie se nasmije i podigne ruku. – Sigurno nije na mene. Vidite, čak su mi i zglobovi debeli. Mama kaže, kad su ti zglobovi debeli, onda znaš da si debel.

– Gospođo Oatman... Minnie... Znam da vi najbolje znate, ali s obzirom da je tako stidljiva, samo sam se pitala nije li to možda povezano sa svim tim putovanjima od jednog do drugog mjesta.

– Znete, možda ste u pravu, gospođo Smith. – Minnie se nagne prema naprijed i tihim se glasom povjeri Dorothy: – Boli me što vam to moram reć', al' mislim da joj pjevanje *gospela* nije u krvi. Ne dolazi joj onako prirodno. Moramo je skoro vuć' na binu, a ni onda neće glasno pjevat'. Ne mogu to s'vatit', da me ubiješ. Ima pjevače *gospela* na obje strane familije, naši dečki nisu mogli dočekat' da skoče na binu, al' Betty Raye... – Minnie tužno odmahne glavom.

– Uvijek vam je bila skroz drukčija i svima nam je teško, a njoj pogotovo.

– Da, mogu zamisliti.

Minnie uzdahne. – Gospođo Smith, znam da ne voli putovat' i znam da mrzi pjevat', al' šta ja tu mogu? – U tom trenutku Ferris zatrubi, a Minnie ustane. – Eto, moram krenit'. Do sedam moramo doć' u Humboldt u Tennesseeju, idemo tamo na cjelonoćno pjevanje, al' stvarno vam puno fala što ste je primili i što ste nam napravili svu tu super hranu.

Dok su koračale prema automobilu, Dorothy reče: – Bit će nam drago da je ponovno ugostimo, u bilo koje doba, gospođo Oatman. – Zatim pogleda u automobil kako bi se pozdravila s djevojkom, no Betty Raye je već nestala u gužvi na stražnjem sjedištu. Anna Lee, Bobby i Mama Smith stajali su i mahali dok se automobil udaljivao.

Mama Smith reče: – Bože, ti ljudi sa sela vole putovati u čoporu, zar ne?

Kad je automobil zašao za ugao, Dorothy preplavi tuga te je morala potiskivati suze. Nešto ju je kod Betty Raye dirnulo. Dala joj je njihovu adresu i rekla joj neka piše, ali pitala se hoće li je više ikad vidjeti i hoće li joj se javiti. Kad su nestali iz vida, Dorothy zagrlj Annu Lee. – Bila si jako draga prema njoj i cijenim to.

Bobby zapiskuta iza njih: – I ja sam bio drag prema njoj. Dao sam joj jedan od svojih najboljih kamenčića.

– Doista? – reče Dorothy i drugom rukom zagrlj Bobbyja, što je zapravo i želio. Zajedno se vrata u kuću. Bobby doda: – Aha, a mislim da vrijedi sto dolara, možda i više!

Anna Lee upita majku: – Misliš li da se dobro provela kod nas, ili joj je bilo užasno?

– Ne znam, dušo – reče Dorothy. – Nadam se da je uživala. Ali uistinu ne znam.

Ono što nisu znali

Četiri sata poslije, dvjesto devedeset kilometara od Elmwood Springsa, Oatmanovi su prelazili rijeku Tennessee. Betty Raye je bila zgnječena između starije braće, Bervina i Vernona, koji su udarali jedan drugoga, a svi su u automobilu – kao i inače – pričali u isti glas. Minnie je galamila na Ferrisa što nije stao na posljednjoj benzinskoj pumpi kako bi otišla u toalet, lutak Chester je bio izvan kutije te je kukao i prigovarao Ferrisu jer je i Floyd htio stati na pumpi i kupiti hladni sok *Dr Pepper*. Ali Ferris, koji je čvrsto odlučio voziti u jednom komadu bez zaustavljanja, nije se obazirao na njih, nego je počeo pjevati svoju omiljenu crkvenu pjesmu, *O, tako mi tisuću jezika*. Betty Raye sjedila je otraga sklopljenih očiju, držeći u ruci kamenčić koji joj je Bobby darovao i cijelim putem do Humboldta pokušavajući isključiti buku.

Smithovi nisu znali, a ona im nije bila u stanju reći, da je njihova kuća bila najljepša u kojoj je ikad odsjela. U usporedbi sa stotinama madraca na podu i kvrgavih kreveta koje je ponekad dijelila i s četvero ili petero djece, sobica za šivanje za nju je bila veličanstvena poput Vile na brežuljku o kojoj je njezina majka uvijek pjevala. Sobu Anne Lee nije odbila zato što joj se nije sviđala. Bila je to najljepša soba koju je u životu vidjela; zapravo je bila prelijepa za nju. Pravi joj je problem predstavljala njezina veličina. Bojala bi se boraviti u tako velikoj sobi. Navikla je odsjedati u malim kućama u blizini raznih seoskih crkava u kojima su najčešće pjevali. Ako su Smithovi pomislili da je stalno trčala u sobu zato što joj se nisu sviđjeli, prevarili su se. Radilo se samo o tome da je po prvi put u životu imala priliku otići u sobu, zatvoriti vrata i biti potpuno sama... Po prvi put otkad pamti nije bila okružena svojom obitelji i strancima. Ako su se pitali što je radila u sobi, možda bi se iznenadili kad bi saznali da nije radila ama baš ništa. Samo je satima tiho sjedila. A ništa nije bilo tako daleko od istine kao pomisao da joj se Anna Lee ne sviđa. Po njezinu je mišljenju Anna Lee bila prekrasna i divila joj se, kao i njezinim prijateljima. Malo je govorila samo zato što se nije mogla sjetiti što bi rekla. Sviđali su joj se svi koje je upoznala, naročito Dorothy, koja je bila tako dobra prema njoj. Posljednjeg se jutra morala dobrano suzdržavati da ih ne počne preklinjati neka joj dopuste da ostane. U Elmwood Springsu provela je samo tjedan dana, ali bio je to najljepši tjedan njezina života.

Za tjedan dana Oatmanovi će se uputiti u Fayetteville u Sjevernoj Carolini na još jednu vjersku obnovu i večeru na tlu, a Elmwood Springs će biti sve dalje i dalje.

Gledanje zvijezda

U petak nakon odlaska Betty Raye Bobbyjeva je četa mladih izviđača trebala ići na izlet na indijanske humke izvan grada, u potragu za šiljcima strelica. Put je otkazan zbog kiše. Bobbyju, međutim, nije bilo krivo. Volio je po toplom kišnom danu sjediti na trijemu i slušati zvuke automobila koji prolaze mokrim cestama. Sve je bilo zeleno, sočno i vlažno. Sanjario je cijelo poslijepodne, otprilike do četiri sata, a onda je sunce ponovno izašlo, žarko kao i uvijek. Ali zrak je bio svjež, kiša ga je donekle očistila od kolovoske sparine. Bio je Monroeov red da prespava kod njega, a nakon večere su svi, kao i obično, izašli na trijem. Mama Smith ode do ograde, pogleda u nebo i objavi: – Idem van gledati zvijezde. Želi li tko sa mnom? – Bobby i Monroe rekoše da će joj se pridružiti pa se sve troje upute prema dvorištu. Mama Smith

sjedne na drveni stolac, a Bobby i Monroe legnu na tratinu pokraj nje, kako bi uživali u predstavi. – Večeras je tako bistro – reče Mama Smith. – Jeste li ikad vidjeli toliko lijepih zvijezda? Pogledajte, eno Velikog Medvjeda i Venere. Kladim se da ćemo vidjeti zvijezdu padalicu prije no što pođemo leći.

Bobby je volio na taj način provoditi vrijeme s Mamom Smith, motreći hoće li se pojaviti zvijezda padalica i postavljajući joj pitanja.

– Bako, kako je svijet izgledao dok si bila mala? Je li stvarno sve bilo drukčije?

– Pa, bila su to drukčija vremena.

– Jesu li ljudi izgledali drukčije nego mi?

– Ne, ljudi su izgledali manje-više isto, ali nismo imali mnogo stvari koje vi danas imate. Ne zaboravi, to je bilo u devetnaestom stoljeću.

– Za vrijeme Građanskog rata? – razrogačenih očiju upita Monroe.

– Ne baš tako davno. Ali sjećam se kako je moj otac govorio o njemu, a kad sam bila mala, njegov je mač visio iznad kamina.

– Mač? – upita Bobby. – Pravi?

– O, da. U ratu je bio konfederacijski vojnik.

– Je li njime ubijao ljude?

– Ah, ne vjerujem. Mislim da je uglavnom služio za pokazivanje.

– Imate li ga još uvijek?

– Ne, to je bilo prije mnogo godina. Mislim da ga je uzeo moj brat, ili je možda izgubljen.

– Ali bio je pravi vojnik, zar ne? – upita Bobby.

– Naravno, isto kao i tvoj pradjed Smith, otac oca tvoga tate, ali on se borio za Uniju. Obojica u istome gradu. Ali, onda je bilo tako.

Bobby je bio zapanjen. Nije mogao zamisliti da je baka živjela tako davno. – Je li i onda bilo zvijezda?

Ona se nasmije. – Da, dušo, kad sam bila tvojih godina gledala sam iste zvijezde i mjesec koji su i sad tamo gore. Priroda se ne mijenja, samo ljudi. Svake se godine rađaju novi, ali zvijezde i mjesec ostaju isti. Onda još nismo imali automobile, filmove, radio aparate i struju.

– Kako je to izgledalo?

– Bilo je veoma tiho.

Monroe napravi grimasu. – Sigurno je bilo grozno.

– Aha – složi se Bobby. – Sigurno ste se dosađivali.

– I nismo baš. Imali smo druge stvari. Imali smo knjige, igrali smo se, pjevali i išli na zabave. Znae, ne može vam nedostajati ono za što ni ne znate da postoji.

– Što si željela postati kad odrasteš, bako?

Mama Smith se nasmiješi. – Vjerovao ili ne, jedno sam vrijeme mislila da bih voljela biti slavna znanstvenica poput Madame Curie i možda pronaći lijek za neku užasnu bolest.

– Zašto nisi?

– Otac je mogao priuštiti studiranje samo jednom djetetu pa je to bio moj brat, i tako su propali moji snovi da ću postati nova Madame Curie.

– Pričaj nam kuda si išla na medeni mjesec i o onom hotelu – reče Bobby.

– Bobby, stoput si već čuo tu priču.

– Nema veze, Monroe je nije čuo. Opet je isprijčaj.

– Ja je nisam čuo – reče Monroe.

– Ovako... nakon što smo se tvoj djed i ja vjenčali, ukrkali smo se na vlak i vozili na medeni mjesec sve do Sjeverne Caroline. Nije mi htio reći kamo idemo, želio je da to bude iznenađenje. Rekao mi je samo da se radi o poznatom hotelu s pogledom na najdivnije jezero na svijetu. Nikad neću zaboraviti prvu noć koju smo proveli tamo. Nakon večere šetali smo širokom terasom s pogledom na jezero. Od jedne do druge strane terase bili su razvučeni

lijepi, šareni, papirnati lampiončići. A onda su oko osam sati, čim se sasvim smračilo, svi iz hotela izašli na terasu i uskliknuli: – Pogledajte jezero!

Kao što se očekivalo, Bobby upita: – Što se onda dogodilo?

– Iznenada je ogroman natpis s riječima HOTEL LUMINAIRE, sastavljen od tisuću zlatnih žarulja, zasjao usred jezera.

– Oooo! – reče Monroe.

– Onda smo svi sišli do obale, ušli u kanue i veslali sve do natpisa. Ne znam što je bilo ljepše, gledati natrag prema hotelu i vidjeti sve one zelene, crvene i žute lampiončiće kako sjaje u mraku, ili veslati kroz riječi HOTEL LUMINAIRE koje su se odražavale na vodi. Bila je to čarobna noć, kažem vam.

– A sad mu reci kako ste išli na Coney Island.

– Hoću. Dakle... otamo smo pošli u New York, ali je bilo tako vruće da smo se svaki dan vozili tramvajem sve do oceana, na Coney Island, šetali po njemu i divili se znamenitostima. Bobby lupi Monroea. – Čekaj samo da čuješ što slijedi.

– I posjetili smo taj veliki zabavni park pod imenom *Zemlja snova*, koji je bio tako velik da se u njemu nalazio cijeli mali grad koji se zvao *Grad patuljaka*. Čovjek je mogao ući unutra, a tamo su živjele samo stotine sićušnih patuljaka.

– Oooo! – reče Monroe.

– Imali su svoje kućice i trgovinice i svoga malog gradonačelnika patuljka i sićušnog policajca patuljka. Prolazeći otuda upoznali smo jako simpatičan bračni par patuljaka koji su imali dvoje djece normalne veličine u New Jerseyju.

– O, čovječe – reče Monroe, neizmjereno zadivljen. – Dao bih sve na svijetu da vidim grad pun patuljaka.

– Taj prizor nikad neću zaboraviti.

– Čega se još sjećaš iz starih vremena, bako, a da je bilo tako super?

– Hm, da vidimo. Sjećam se da je prijelaz stoljeća, prvi siječanj tisuću devetstote, bio velik događaj.

– Što se dogodilo?

– Ah, posvuda su bile zabave, a u ponoć tisuću osamsto devedeset devete svi su u Independenceu izašli na ulicu i zvonili zvonima, puhali u zviždaljke, palili prskalice i bili budni cijelu noć, zvonjavom ulazeći u novo stoljeće. Mislili smo da će dvadeseto stoljeće bit najbolje, ali samo četrnaest godina nakon toga počeo je Prvi svjetski rat, tako da se taj san nije ostvario.

Poslije nekoliko trenutaka Mama Smith reče: – Ah, momci, već je prilično kasno pa ću vas ostaviti zvijezdama i povući se u kuću.

– Laku noć, bako.

– Laku noć, gospođo Smith.

Kad je otišla, Monroe reče: – Mislim da je ona najstarija osoba koju poznam.

– Aha – složi se Bobby. – Zamisli samo, stara je cijelo stoljeće...

Ležali su zureći u zvijezde. Bobby reče: – Pitam se kako će biti kad dođe dvije tisućita godina.

– Ne znam, ali kladim se da će se svi voziti u vlastitim svemirskim brodovima i ići do Marsa i natrag.

– Koliko ćemo godina imati dvije tisućite?

Monroe sjedne i počne brojati na prste. S nevjericom pogleda Bobbyja. – Imat ćemo šezdeset četiri godine!

Bobby sjedne. Nije mogao vjerovati. – Neee!

– Vjerojatno nećemo ni biti živi, tako ćemo stari biti.

Pomisao da bi mogli biti stari poput muškaraca koji cijeli dan sjede u brijačnici otriježni ih.

Nakon nekog vremena Bobby reče: – Monroe, haj'mo sklopit' pakt. Ako obojica budemo živi

dvije tisućite godine, bez obzira gdje smo, nazvat ćemo jedan drugoga i reći: *Hura, uspjeli smo!* Može?

– Može, daj ruku.

Nakon rukovanja ponovno legnu. Obojica su se pitali gdje će biti i kako će izgledati, ali nisu to mogli ni zamisliti. Udaljenost od te noći, devetoga kolovoza tisuću devetsto četrdeset šeste, do dvije tisućite godine činila im se jednako ogromna kao udaljenost od Elmwood Springsa do Mjeseca.

Ostali su na dvorištu gledajući u nebo i tražeći zvijezdu padalicu sve dok ih Dorothy nije pozvala i rekla da moraju ući u kuću.

Vrijeme leti

Osim što je u grad došao Gospodin Kikirikić* (**izvorni naziv Mr. Peanut, maskota američke tvrtke «Planters» poznate po proizvodnji grickalica, kikirikija i sl.*), što su u Elmwoodskom kinu prikazana četiri filma Genea Autryja u jednom danu i što je Bobby uboden u ruku dok je na Monroevoj rođendanskoj zabavi igrao *Prikvači rep magarcu*, tog se ljeta nije dogodilo ništa uzbudljivo, a prije no što su se uspjeli okrenuti, dokotrljao se rujan.

Koliko je god Bobby mrzio kraj ljeta i kupovanje odjeće za školu s majkom, jer ga je tjerala da sve isproba, ipak je bilo nečega uzbudljivog u ponovnom početku škole. Obožavao je miris novih knjiga i odlazak u *Sve po deset centi* u nabavku školskog pribora: novih novcatih pernica, bilježnica, velikih, debelih gumica i nove đačke torbe. Svi dječaci iz grada posjetili su brijačnicu i ošišali se za prvi dan škole, djevojčice su dale napraviti kovrčave trajne i odjenule nove haljine, a svi su nosili nove novcate cipele.

I škola je bila ušminkana. Drveni su podovi navoštjeni do visokog sjaja, blagovaonica je ulaštena i izribana. Čak su i nastavnici, koji su se odmorili tijekom ljetnih praznika, izgledali puni optimizma i poleta, spremni nadahnuti nježne mlade umove o kojima će se brinuti sljedećih devet mjeseci. Nova kreda, nove, sjajne zemljopisne karte po zidovima, bijele, okrugle kugle koje vise sa stropa, a u njima svijetle žarke, nove žarulje. Cijela je zgrada podrhtavala od oduševljenja i očekivanja najbolje godine do tada. Svi su bili sretni što vide jedni druge – gotovo svi – i spremni početi ispočetka s velikim nadama.

Ta je euforija trajala otprilike tri dana, a do kraja rujna sve se opet pretvorilo u istu gnjavažu kao i prethodne godine. Bobby je i dalje bio najniži dječak u razredu, a Luther Griggs mu je i dalje svaki dan prijetio da će ga istući.

Božić je došao i prošao, a Bobby je dobio novi smeđe-bijeli bicikl marke *Schwinn*, raznobojno umjetno drago kamenje i dječji pištolj na metke Dicka Tracyja. Kao i mnogo čarapa i donjeg rublja koje nije želio. Nadao se pravoj tropskoj kacigi Jungle Jima.

Osim što je Bobby dobio donje rublje i čarape, druga je loša vijest bila da u srijedu, trećega siječnja, kad se u Elmwoodskom kinu održavala večer uz jelo, nije stigao film koji je trebao doći *Greyhoundovim* autobusom. Stoga je Snooky morao prikazati pričuvni film koji je držao u kabini za slučaj nužde. No, te je večeri većina ljudi otišla nakon što je podijeljena sva hrana. Napokon, koliko puta čovjek može do kraja odgledati *Lassie se vraća kući*?

Siječanj i veljača bili su prilično blagi, ali ožujak je nastupio burno. Činilo se da će prvi ponedjeljak u mjesecu biti lijep, no u osam sati ujutro situacija se drastično i brzo promijenila. Dorothy je jedva imala vremena oprtrčati kuću i zatvoriti sve prozore prije no što se sručila oluja. Do početka emisije nekoliko je kuća izgubilo dijelove krova, otrgnut je platneni krov trgovine živežnim namirnicama *A&P*, a Sirota Tot Whooten upravo je svratila k njima sva

uzrjana, jer je dio krova Merlea i Verbene uletio kroz prozor njezina dnevnog boravka i razbio ono što je preostalo od njezina finog posuđa.

Mama Smith započne emisiju s nekoliko taktova *Olujnog vremena*, a Dorothy utrči u sobu, sjedne i reče: – Tako je, Mama Smith, vrijeme je olujno da olujnije ne može bit', a gledajući kroz prozor mogu vam reći da je vani veliki nered. Nadam se da je kod vas sve u redu. Bilo je tako grozno da sam se bojala da će nas izbaciti iz etera pa sam sretna što se ipak čujemo. – Na trenutak zastane. – Barem se nadam. Bobby, otrči k susjedima i provjeri čujemo li se još. Ja ću u međuvremenu jednostavno nastaviti govoriti sve dok mi ne kaže da nismo u eteru. Ah, kakav dan: u jednom trenutku sja sunce, a u drugom vjetar nosi kišu ulicom u svim smjerovima. Nisam čak stigla ni skinuti odjeću s užeta za sušenje.

Toliko se smračilo da je Doc nazvao i rekao kako su morali upaliti svjetla u drogeriji, jer se nije ništa vidjelo. Bobby utrči, zalupi vratima i poviče: – U eteru si! – Dorothy reče: – O, dobro. Bobby kaže da smo još uvijek u eteru... Dakle, nakon što nas je ovo čudo pogodilo, nije nam preostalo ništa drugo nego čekati da prestane. Svi smo gledali kroz prozor blagovaonice i moram vam reći da smo uživali, iako smo vidjeli Docovu pidžamu kako proljeće ispred nas. Oluje nas uvijek uspiju pogoditi kad peremo rublje, zar ne? Gospođa Whatley iz kuće iza naše upravo nam je vratila dvije Docove košulje, ali sve smo drugo izgubili. Svi živi zovu i govore da imaju tuđu odjeću. Gospodin Henderson kaže da se par ženskih gaća do koljena omotao oko njegove vjetrenice, ali ne znam tko bi se usudio priznati da su njegove. Što? Bobby kaže da na radio tornju visi raznorazna odjeća pa ako vam nešto nedostaje, dođite i pogledajte, možda je tu. Ah, jutros sam tako zbrčkana da ne mogu pronaći ni sinopsis ni ništa drugo.

Dorothy podigne lončanicu i ponovno je spusti. – Za sve vas kod kuće, zahvalite sretnoj zvijezdi što me ne vidite preko radija. Danas doista izgledam ko strašilo i, vjerovali ili ne, još uvijek sam u kućnom ogrtaču. Vrijeme mi je jednostavno proletjelo između oluje i svih telefonskih poziva. I to baš danas, kad najavljujemo novog novcatog pokrovitelja, *Pogrebnu tvrtku i cvjećarnicu Cecila Figgsa*, koji su tu ako imate bilo kakve potrebe vezane uz cvijeće ili pogrebe. A evo mene, sjedim tu bez šminke, s mrežicom na kosi, još uvijek u kućnom ogrtaču. Uistinu se ispričavam, gospodine Figgs, i obećavam da ću se sutra popraviti.

Dorothy pogleda Bobbyja koji je sjedio u prvom redu s Beatrice i veselo grickao radijski kolačić, i iznenada nešto shvati. – Ispričajte me na trenutak, djevojke – reče i stavi ruku preko mikrofona. – Zašto ti nisi u školi, mladi gospodine?

– Morao sam ići po Beatrice – reče on.

– To je bilo veoma lijepo od tebe, ali mislim da ćemo se ostatak prijepodneva snaći bez tebe.

– Oprostite. Tu mi je dječak koji bi trebao biti u školi pa ako nas sluša tko u zbornici, uskoro će doći... I nazovite me ako se ne pojavi. – Trenutak poslije slušatelji začuju tresak ulaznih vrata.

– Kvragu – reče Bobby galopirajući prema školi.

Dorothy, koja je još uvijek tražila sinopsis, najavi: – Tu je i Beatrice, koja će nam ovoga kišovitog jutra otpjevati *Nek ti se kišobran nasmiješi*, a zatim *Bojeći oblake suncem*; a ja ću dotada valjda naći ono što tražim.

Ostatak godine protekao je bez većih uzbuđenja i drama. Bilo je prilično mirno i bez događaja sve do subote, prvoga lipnja, u četiri sata i šesnaest minuta poslije podne, kad se dogodilo nešto značajno.

Život se mijenja

Bobby se od ranoga jutra nalazio u drogeriji. Radio je u skladištu; istovario je kutije i slagao ih na hrpu u uličici ispred stražnjih vrata. Tjedno je primao pedeset centa za džeparac, ali želio je zaraditi dodatni novac kako bi mogao poštom naručiti tečaj *bodybuildinga* Charlesa Atlasa. On i Monroe zarekli su se da će do početka školske godine u rujnu postati mišićavi muškarci. S obzirom da je potpuno mokar težio trideset jedan kilogram i imao ruke poput čačkalica, bio je to ambiciozan cilj. Već je u rekordnom vremenu prohujao kroz kutije crveno-bijelih slamčica, papirnatih ubrusa, kutijica šampona, lijeka protiv kašlja, pudera za bebe, aspirina, flastera i čokoladica *Whitman's Samplers*. Žurilo mu se. Toga se dana otvarala sezona na bazenu.

Doc mu plati pedeset centi i poviče za njim dok je istrčavao kroz stražnja vrata: – Oprezno, sine, nemoj udariti glavom o dasku za skakanje. – Zatim začuje jedva čujno: – Da, gospodine – dok je Bobby trčao koliko su ga noge nosile ulicom prema kući. Susjeda Dorothy upravo je priopćila svome slušateljstvu da, za razliku od drugih sokova od šljive na tržištu, sok od šljive *Sunsweet* ima istu laksativnu moć u svakoj čaši, što jamči *Good Housekeeping** (*popularni američki časopis za domaćinstvo), kad je Bobby uletio kroz mrežasta vrata i zalupio ih, tres, uputivši se prema svojoj sobi. – Kao što ste vjerojatno pretpostavili, to je bio Bobby – izvijesti Dorothy slušatelje i nastavi s obaviješću da je gospođa Aline Stagers iz Ardena u Oklahomi zainteresirana za pronalazak recepta za starinsku pitu od jagoda i rabarbare. – Dakle, ako imate dobar recept za tu pitu, pošaljite nam ga. – U tom trenutku Bobby s treskom upadne u predvorje noseći kupaće gaćice u ruci, ali prije no što je stigao do ulaznih vrata, majka poviče: – Stani, mladiću! – On se zaustavi na mjestu. – Kad već dižeš toliku buku, mogao bi doći ovamo i reći svima kamo si se to uputio u takvoj žurbi.

Bobby promoli glavu u sobu i poviče: – Danas se otvara *Kaskadni skok*!

Susjeda Dorothy reče: – A, tako... Eto, čini mi se da možemo reći kako je ljeto službeno započelo. Bobby me je upravo izvijestio da se otvorio bazen. – Mama Smith odsvira nekoliko veselih taktova pjesme *Pokraj mora, pokraj predivnog mora*, dok je Bobby stajao nestrpljivo škrugućući zubima, čekajući da ga puste. Majka reče: – Ma idi samo, ali za ime Božje, nemoj udariti glavom o dasku za skakanje! – Svi slušatelji začuju jedva čujan glas koji je nestajao u pozadini: – U redu – te tresak vrata.

Bobby je poznao prečice kroz stražnje uličice do svakog mjesta u gradu te je za točno dvije minute stigao do bazena. Dok je fijukao pokraj njihovih kuća, gospođe koje su slušale Susjedu Dorothy čule su cijelu sagu o tome kako se prošle godine pravio važan pred nekom djevojčicom i razbio glavu o dasku za skakanje te pao u nesvijest. Zaradio je tri šava. Većina bi ljudi naučila lekciju i više se ne bi približavala bazenu, ali ne i on.

Bobby je obožavao vodu. Njegova majka to nije znala, ali već je nekoliko puta plivao u Plavom vragu. Bilo je zabavno, ali ne kao na *Kaskadnom skoku*. Bilo je nečega prekrasnog u tom prepoznatljivom vonju klora na vrućem, vlažnom cementu te u plivanju pod vodom, tom čistom, prozirnrom, modrozelenom bazenskom vodom prošaranom valovitim prugama bijele sunčeve svjetlosti; bilo je nečega u toj tišini tamo dolje, dok je cijeli svijet iznad vode prigušen i dalek. Osim toga, na bazenu je bilo i djevojčica. Želio se pokazati pred djevojčicom iz svoga razreda, ne onom koja mu se sviđala prošle godine, nego jednom drugom. Plesala je step, a kad je Bobby, koga je Dorothy praktično odvušla na plesni koncert Dixie Cahill, vidio njezinu solo točku uz pjesmu *Zapleši sa mnom kroz tulipane*, učinila mu se dražesnom poput para novih žutih cipela.

Bobby otrči do velike cementne zgrade na kojoj su iznad natpisa KASKADNI SKOK bili naslikani plavo nebo i bijeli oblaci, zabije ruku u traperice, iskopa novčić, uzme ključ od pretinca za garderobu i utrči unutra, praktično svukavši svu odjeću prije no što je došao do muške svlačionice. Toliko se žurio da se gotovo spotakao preko svojih žarko narančastih kupaćih gaćica. Brzo zaključa pretinac i istrči iz sjenovitog dijela za presvlačenje na blještavu, bijelu sunčevu svjetlost. Evo ga. Napokon je stigao do te oaze svjetlucave, kristalno čiste vode

o kojoj je sanjario cijele zime, a pogled na nju gotovo mu oduzme dah. Bazen je nalikovao velikom jezeru koje blista na suncu poput tisuće dijamanta, okružen morem vrućeg bijelog betona. Ah, bilo je to previše za njega. Bio je suviše uzbuđen i nije mogao čekati ni minutu, nego je potrčao i bacio se u bazen. Neko je vrijeme plivao pod vodom i izronio točno pokraj Monroea te su se njih dvojica odmah počeli prskati, dok su sve djevojčice oko njih koje nisu željele smočiti kosu vrištale. Nek' zabava počne!

Bobby do četiri i trideset još uvijek nije došao kući pa Dorothy reče Anni Lee, koja je bila u svojoj sobi s Patsy Marie baveći se albumima sa slikama filmskih zvijezda: – Anna Lee, brinem se za Bobbyja. Već je šest sati na bazenu. Hoćete ti i Patsy Marie prošetati do tamo i reći mu neka dođe kući, da je za danas dosta? – Anna Lee zastenje kao da joj je majka rekla kako mora golim rukama sagraditi egipatsku piramidu. – O, majko, moram li?

– Da, bojim se da je možda ponovno razbio glavu.

– Ali, majko, ako je toliko blesav da se želi polomiti na toj dasci za skakanje, ja tu ništa ne mogu.

– Molim te, meni za ljubav.

Anna Lee silno uzdahne i ustane. – Hajde, Patsy Marie, idemo. Al' ne znam zašto si ga uopće pustila da ide onamo. Samo cijeli dan pliva pod vodom, štupa ljude i ponaša se ko kreten. – To je bilo velikim dijelom istina. Upravo tog trenutka Bobby i Monroe plivali su uokolo ispod vode, dodijavajući svakome tko bi im se našao u blizini. Najzabavnije je bilo zaroniti i proći između nogu ljudi koji to nisu očekivali te ih nasmrt preplašiti. Bobby se ludo zabavljao. Bazen je bio dupkom pun potencijalnih žrtava. Upravo je prošao kroz jedan par nogu, kad je iznenada u blizini ugledao drugi i zaplivaovao za njima. Mislio je kako je to urnebesno sve dok sekundu prekasno nije shvatio da par nogu ispod kojih upravo pliva pripada nikome drugom do Lutheru Griggsu. *Velika pogreška!*

Bobby zapliva što je brže i dalje mogao, no ne dovoljno daleko. U trenutku kad se pojavio na površini hvatajući zrak, Luther se nađe točno iza njega, snažno zamahne te ga iz sve snage udari i zahvati između lopatica.

Bobby nije znao što ga je snašlo. Snažni mu udarac izbije zrak iz pluća i odbaci ga u duboki kraj bazena. Luther otpliva umirući od smijeha, ali Bobby nije isplivao. Svi su vidjeli da stalno plovi ispod vode pa se nitko nije previše obazirao na njega, čak ni spasilac, koji je imao pune ruke posla s bazenom prepunim uzbuđene djece.

Tek nakon nekoliko minuta Macky Warren, koji je stajao u blizini i razgovarao s Normom, pogleda preko ramena i primijeti da Bobby pluta po površini vode lica okrenutog prema dolje. Nije se micao. Macky otrči do ruba bazena, posegne za njim, povuče ga za kosu i izvuče van. Nekoliko minuta poslije, došetavši do bazenskog kompleksa, Anna Lee i Patsy Marie ugledaju su skupinu ljudi kako promatraju nešto uz rub bazena. Anna Lee se upita o čemu se radi, ali nije mnogo razmišljala o tome sve dok se nije približila i shvatila da netko leži na tlu. – Joj, Anna Lee, mislim da je mrtav! – izlance Norma.

Anna Lee pride, još uvijek ne znajući o kome se radi. Iznenada se svi pomaknu ustranu. Spustivši pogled i vidjevši Bobbyjevo beživotno tijelo kako leži na cementu, gotovo se onesvijesti. Spasilac je hvatao dah, brojeći na glas, davajući mu umjetno disanje i očajnički ga pokušavajući navesti da počne disati. Ne mogavši se pomaknuti, Anna Lee počne vrištati: – To je moj brat! To je moj brat! – U toj minuti, prije no što je Bobby konačno počeo kašljati i pljuvati vodu, zaboravila je tisuće stvari koje je učinio, a koje su joj išle na živce. Željela je samo da oživi.

Kad je Bobby končano došao sebi i otvorio oči, podigne pogled i ugleda mnoštvo ljudi kako vire u njega te se nasmrt preplaši. Nije znao gdje je ni što radi na zemlji. Kad mu se vid počeo izoštravati, iznenada prepozna lice svoje sestre, koja je kleknula pokraj njega. Bio je toliko sretan što je vidi da ju je zagrlio oko vrata i nije je puštao.

Još uvijek u stanju šoka, ne razumjevši točno što se dogodilo, Bobby se počne tresti i plakati. Anna Lee ga je držala u naručju i govorila: – Sve je u redu, Bobby, dobro si, tu sam. – Čak i kad ga je spasilac podigao i odnio u kućicu pokraj bazena te ga položio na ležaj, nije htio ispustiti njezinu ruku. Pokrili su ga dekom i trljali ga po cijelom tijelu kako bi mu se vratila cirkulacija. Nakon nekog vremena sjeo je i popio *Coca-Colu*. Bio je pomalo potresen od tog teškog iskušenja, ali očito nije bilo velikih posljedica. Kad se dovoljno oporavio, Anna Lee izvadi njegovu odjeću iz pretinca i pomogne mu da se odjene te zajedno pođu kući, on stavivši ruku oko njezina struka, ona stavivši ruku oko njegovih ramena. Približivši se kući, ugledaju majku kako stoji na pločniku.

– Umrla sam od brige – reče ona. – Upravo sam se spremala otići onamo i naći vas. Što ste radili sve ovo vrijeme?

Anna Lee stisne Bobbyjevu ruku i reče: – Ništa. Ja sam se malo zafrkavala s nekim ljudima, ništa drugo. Ja sam kriva.

Sljedećeg dana Bobby zaključi da je u njegovom najboljem interesu, kao stvar osobne sigurnosti, u skoroj se budućnosti više ne približavati bazenu. Točnije, dok god tamo vrebava Luther Griggs. I stoga je ostao u sobi i čitao romane.

Oko pola jedan toga poslijepodneva Monroe utrči kroz bočno dvorište i počne divljački lupati po prozoru Bobbyjeve sobe, očiju razrogačenih kao da je upravo vidio Marsovca. – Pusti me unutra – reče. Bobby širom otvori prozor, a Monroe se popne preko prozorske daske, sav rumen od uzbuđenja. – Čovječe... čekaj samo da ti ispričam što se upravo dogodilo Lutheru! – Što?

Monroe stavi ruke na glavu, počne koračati po sobi i usklikne: – Fantastično!... Bilo je fantastično... Trebao si je vidjeti. *Tres*, desni direkt u bradu a onda *beng*, kratak kroše u lijevu stranu, a onda opet u desnu. O, bila je fenomenalna. – Monroe je plesao po sobi pokazujući borbu. – *Bum... tres!*

– Tko? – upita Bobby.

– Anna Lee!

Bobby nije mogao vjerovati. – Moja sestra Anna Lee?

– Aha.

– Šališ se.

– Ne, ne šalim se, vidio sam. Maloprije je došla na bazen tražeći ga, a onda mu je prišla, podigla ga za košulju i rekla mu nek' se okomi na nekog svoje veličine. A onda ga je zviznula i srušila ga na leđa. Kad je pao na zemlju, prebila ga je ko vola u kupusu. I plakao je i sve. Bilo je super. Trebao si to vidjeti.

– Anna Lee?

– Aha, i rekla mu je, ako te više ikad bude gnjavio, ona će nahuškati Billyja Nobblitta na njega.

– Moja sestra?

Monroe se opet svali na krevet. – A, stvarno si sretan. Da bar ja imam takvu sestru.

– I stvarno je plakao? – Bobby se smiješio.

– O da, natjerala ga je da moli za milost.

Te je večeri za objedom Bobby novim očima, s osjećajem dubokog divljenja, gledao sestru, koja je sjedila s druge strane stola. Iako nisu rekli ni riječ, njihov se odnos iz dana u dan počeo mijenjati. Postepeno je izbljedjela pomisao kako bi bilo prekrasno biti jedino dijete i konačno su prestali tužakati jedno drugo za svaku sitnicu. Čak su počeli dijeliti male tajne. Bila je to samo mala prilagodba, ali je puno značila. Kao što je Dorothy poslije primijetila: – Tako je ugodno kad djeca ne skaču za vrat jedno drugome dan i noć. Pitam se što se dogodilo.

Iako je Dorothy laknulo što se više ne mora brinuti da će se njezina vlastita djeca međusobno poubijati, s vremena na vrijeme i dalje se brinula zbog Betty Raye Oatman. Nije primila

nijedno njezino pismo. Često se pitala je li djevojka dobro. Čak je nazvala svećenika iz Kristove crkve na Autocesti 78, ali on nije imao pojma gdje su Oatmanovi. Betty Raye je tek nekoliko dana po odlasku iz Elmwood Springsa pronašla otmotnicu koju je Susjeda Dorothy ugurala u bočni pretinac njezina kovčega. Unutra se nalazilo pedeset dolara i kratka, rukom ispisana poruka.

Dušice,

uzmi ovo i kupi si nešto za svoju dušu ili samo sačuvaj za crne dane, kako želiš.

Molim te, nemoj nas zaboraviti i ponovno nas posjeti.

Tvoji prijatelji,

Doc i Dorothy Smith

P.S. Pošalji mi koji put pisamce, da znam kako si, hoćeš li?

***

Betty Raye je željela pisati, ali nije znala o čemu. Ali Dorothy se nije morala brinuti da će ih ikada zaboraviti. Iako su je povlačili iz grada u grad, često je mislila o danima provedenima u Elmwood Springsu. Kako su uvijek putovali, samo je povremeno mogla ići u školu i više je izostajala nego što ju je pohađala. Žudjela je biti na jednom mjestu, ići u jednu školu. Željela je biti poput Anne Lee, iz godine u godinu imati jedne te iste prijatelje i živjeti u jednoj te istoj kući. Često bi uvečer, vozeći se kroz neki gradić, vidjela obitelji na trijemu ili u kući za večerom, što bi je podsjetilo na vrijeme provedeno sa Smithovima. Iako je bila veoma nesretna, nikad to nije rekla majci. Minnie je imala vlastitih problema.

Razmetni sin

Ljeto je za obitelj Oatman bilo izrazito puno posla. Od svibnja su već obišli Nebrasku, Arkansas, Oklahomu, Michigan, Louisianu, Zapadnu Virginiju, Kansas te opet došli natrag. Nakon cjelonoćnog pjevanja u Spartanburgu u Južnoj Carolini napokon su imali jedan dan bez putovanja. Ferris je odsjeo u seoskoj kući s Bervinom i Vernonom, a Betty Raye u drugoj kući sa sedmeročlanom obitelji. Minnie je provela noć s obitelji Pike, relativno uglednim lokalnim pjevačima *gospela*. Sljedećeg je jutro sjedila u dvorištu, došavši u posjet gospođi Pike, čiji je suprug već radio. Osim što je pjevao *gospel*, također je bio daljnji rođak obitelji koja proizvodi *Pikeovu ljekovitu mast s metvicom* te je vodio sve njihove poslove u Kaliforniji. Dvije su žene ispijale ledeni čaj te raspravljale o poteškoćama i zamkama života supruge pjevača *gospela*. Minnie reče: – Nije uvijek lako kad te svi gledaju onako s poštovanjem.

– Istina – reče gospođa Pike.

– Znae, Ferris nije uvijek bio tako dobar, strog Kršćanin ko danas. Većina ljudi ne zna da ga je godinama spopadalo pijančevanje i lutanje, bio je spašavan i onda nanovo posrt'o.

– Ma nije valjda? – reče gospođa Pike.

– Je. Al' hvala dragom Bogu, ovaj će utorak bit' šest tjedana da je trajno spašen i postao je novi čovjek. Kakav je to blagoslov! Ona, kak' se ono kaže, duhovna iscjeliteljica iz Mississippija s crvenom kosom na istoj mu je seansi izl'ječila artritis i spasila dušu.

– Ma nije valjda? – ponovi gospođa Pike tresnuvši komarca koji joj je sletio na ruku.

Minnie klimne glavom. – Sve dotad borio vam se s ozbiljnom krizom vjere. Neka je tri mjeseca pohađ'o dopisni tečaj za svećenika Kristove crkve, a onda je jednog jutra uš'o u kuću nakon što je c'jelu noć sjedio u automobilu s Biblijom. Izgled'o je užasno. *Ferrise, što se*

dogodilo?, pitam ja njega. A on me pogleda i kaže: *Sjedni, Minnie, moram ti nešto reć'...* Dušo, želim da znaš da sam se mućio i hiljadu sati molio nad ovom stvari, al' ništa nije pomoglo, rek'o je. Onda me uhvatio za ruku i rek'o: *Imamo ozbiljan problem. Možda ću se morat' odreć' svećenićkog poziva.* Ja sam vam se sva potresla kad sam to čula, jer je do tog momenta to bio c'jeli njegov život. I kažem ja njemu: *Ferrise, šta te spopalo, neka druga žena?* A on kaže: *Ne, dušo, radi se o razmetnom sinu.* I još je rek'o: *Kol'ko god sam se trudio prihvatit' to i složit' se s Božjom rječju, ne mogu.* Izgubio je vjeru zbog parabole. Rek'o je: *Ako čovjek može otić' od kuće i izazvat' urnebes i spiskat' sav novac i živit' u grijehu i onda se vratit' kući, a njegov ćaća mu baci ruke oko vrata i kaže dobrodoš'o kući, uđi, i ponaša se ko da se ništa nije desilo, kako se onda osjećaju oni drugi sinovi, oni šta su ostali kod kuće i radili na farmi, štedili novac i živili ko Kršćani? Pa mogu se osjećat' ko da sve te godine što su pokušavali bit' dobri nisu ama baš ništa znaćile njihovom ćaći. I oni su isto tako mogli otić' od kuće i dobro se provodit', rek'o je. S'vaćaš ti mene, Minnie? Zašto bi se čovjek trudio bit' dobar, ako je na kraju tvom ćaći svejedno, ponaš'o se ti 'vako ili onako? Zašto bit' dobar ako, ko razmetni sin, možeš radit' što te volja i izvuć' se?*

– Dakle, što sam mogla reć'? Rekla sam: *Ferrise, razumijem što misliš. Ne možeš dobro pjevat' i propovijedat' o nećem' ako sam ne vidiš smisao u tome, to ne bi bilo ispravno.* Al' morali smo nastavit', jer smo bili rezervirani i ja sam se samo molila c'jelo vrijeme. A onda smo par mjeseci kasnije pjevali na velikoj obnovi u šatoru i sastanku kampera u Pelhamu u Alabami, a ja nikad neću zaboravit' tu noć. Nije bilo ni zvijezde na nebu i vani je bilo mračno ko u rogu, a Ferris je o'šo lunjat' okolo i uskoro je nabas'o na šator te Harperice. Da se razumijemo, on je već prije posjetio neke od najboljih propovjednika i evanđelista koji postoje i bio vam je prilično imun na sve njih, al' u tom šatoru je bio samo dvadesetak minuta kad je ona sišla s one bine, zgrabila ga i rekla mu nešto i sve otad' je spašen.

– Hvala Bogu – reče gospođa Pike.

– Bogu i toj Harperici. E sad, nemam pojma šta mu je rekla, al' sigurno je bilo dobro, jer ga otad više ne boli koljeno. Nije ni čudo što ima svu silu sljedbenika. Kažu da je gore u Atlanti ljudi dolaze vidit' u kolima hitne pomoći, a da se kući vraćaju tramvajem. Odeš na jedan od tih iscjeliteljskih sastanaka i budeš izl'ječen od onog' što te mući. Mi smo o'šli jedne večeri gore u Detroitu i ljudi su ozdravljali di god smo pogledali, od bolova u leđima, sljepila, otekline na nožnom palcu, guše, problema s jetrom, lišaja, svega živog. Jedna je žena došla s iskrivljenim kažiprstom, a kad je služba završila, bio joj je ravan ko štap.

– Ma nije valjda?

– Je, je. Okrenula se prema meni, dušo, i uperila ga ravno u mene!

Minnie se zapilji u udaljeni dio dvorišta. – Samo se nadam da će Ferris ostat' spašen neko vrijeme, bar dok dečki ne odrastu. Obadvojica su u godinama kad počinju izvodit' bijesne gliste, a uz njih i strica Floyda, na kojeg moram motrit' dan i noć ko kobac, iscrpljena sam, brate mili.

Zaklada Princeze Mary Margaret

Dorothy nije samo marila za ljude kojima je po njezinu mišljenju trebala pomoć, nego je bila slaba i na životinje, a svi su u okolici znali za to. Prvoga srpnja započela je emitiranje s još jednim napuštenim mačićem u krilu, kojeg je netko protekle noći ostavio ispred njezinih stražnjih vrata. Odradivši uvod i prvu reklamu, objavila je: – Usput, buka koju čujete ne potječe od motornog čamca. Ja tu imam najslađeg mačića na svijetu, koji cijelo vrijeme samo prede i treba dom. Pravi je mali narančasti anđeo i bio bi predivno društvo nekome od vas, jednostavno to znam, pa ako ga netko može primiti, nek' nam se javi.

Normina teta Elner, redovita slušateljica koja gotovo nikad nije propuštala Dorothyinu emisiju, također je imala slabu točku.

Sljedećeg jutra Mama Smith započne emisiju vatrenom izvedbom pjesme *Sretni su dani opet tu*. – Tako je, Mama, nama je danas sretan dan, a emisiju započinjem dobrim vijestima. Otišla sam u svoju kabinu za glasovanje i glasovala za Elner Shimfissle u konkurenciji za Najbolju susjedu godine. Nakon jučerašnje emisije nazvala nas je i rekla da će uzeti mačića, a jučer popodne ona i njen muž Will došli su po njega. I tako naš narančasti siročić ima lijep dom na farmi. On je peta mačka koju je Elner ove godine uzela i zato joj zahvaljujem. Rekla je da nema narančastu, a da ju je uvijek željela. I tako je svima ispalo dobro... A mačića je nazvala Sonny... Dakle, puno sreće Sonnyju u njegovu novom domu.

– Ljudi su jednostavno predivni, zar ne? A sad, kako bismo proslavili naš veliki dan... – Mama Smith zasvira početak pjesme *Sretan rođendan*. – Da... danas je rođendan našega zlata, Princeze Mary Margaret... Ona zahvaljuje svima vama, članovima njezina kluba obožavatelja, na rođendanskim čestitkama... a o tome ćemo vam poslije reći nešto više. Prvo vas samo želim podsjetiti da se baš svi dobrovoljni prilozi koje tako ljubazno šaljete na račun Zaklade Princeze Mary Margaret ulažu u skrb za naše životinje koje trebaju pomoć. Drago mi je što vas mogu izvijestiti kako smo prošle godine našli domove pune ljubavi za više od petsto psića i mačića, kao i za kutiju napuštenih kornjača i tri zeca. Osim toga, novac je utrošen u nabavku psa vodiča za našu dragu Beatrice Woods.

– Pas je stigao prošli tjedan, a radi se o prekrasnom zlatnom retrieveru imena Honey. Kad biste samo mogli vidjeti Beatrice i Honeyja kako šeću, znali biste u kakvu je divnu svrhu vaš novac uloženi. Hoćemo li vam ikad moći dovoljno zahvaliti?

– Također mi je žao što svi vi ne možete vidjeti Princezu Mary Margaret u svojoj košari s novim rođendanskim igračkama. Naša je djevojčica danas napunila dvanaest godina. Tako je teško povjerovati da je stala u moju šaku kad mi ju je Doc donio... Zar ne, Mama Smith? A sad je velika i debela ko ja. Pretpostavljam da je to stoga što obje jedemo previše sladoleda. A evo i čestitke koju vam želim pročitati. Kaže:

Sretan rođendan Princezi Mary Margaret.

Nadam se da ti je ovaj dan sretan. Nastavi uspješno kao i do sada.

Mama, Bess i Margaret šalju velike pozdrave.

Predsjednik Harry S. Truman

Mama Smith na harmoniju odsvira *Pozdrav šefu*. Susjeda Dorothy se nasmije i nastavi: – Nakon emisije Princeza Mary Margaret dobit će specijalni rođendanski *hot dog* od Jimmyja iz zalogajnice *Tramvaj*, a onda će otići preko ceste k postolaru i posjetiti svoga prijatelja Bottle Topa. Jadna Princeza Mary Margaret, toliko se uzvrti... obožava tog mačka. Ne znam zašto, jer on ne mari za nju ni kol'ko je crno pod noktom. Ali ljubav je slijepa, kao što kažu...

Još promjena

Kad je oko dva sata ujutro zazvonio telefon, Doc je pretpostavio da to opet netko treba nešto usred noći. Često je u svako doba morao ustajati iz kreveta; otvarao bi drogeriju za majke koje trebaju sredstvo protiv bolova ili kašlja za bolesnu djecu ili bi ga zvala Tot Whooten da ode potražiti njezinu majku koja je opet odlutala ili da joj pomogne pomaknuti Jamesa s tratine i uvesti ga u kuću prije svitanja. No, taj je put na telefonu bila Olla Warren, koja mu je rekla da je njegov najbolji prijatelj Glenn, koji je vodio željezariju, upravo imao srčani udar.

Doc spusti slušalicu te se za manje od pet minuta odjene i dođe do njihove kuće, a Dorothy ga je u stopu slijedila. Kad su stigli, mladi doktor Healing već je bio tamo, a hitna je pomoć bila

na putu. Nekoliko sljedećih dana bilo je gusto, ali je Glenn konačno došao kući iz bolnice s upozorenjem da sljedećih nekoliko mjeseci smanji tempo. To je značilo da će njegov sin Macky morati voditi željezariju dok se on potpuno ne oporavi. Macky je za Bobbyja bio neka vrsta heroja, naročito otkad ga je izvukao iz bazena i spasio mu život. Ali njemu su se divili i svi ostali mlađi dječaci. Nije bio samo razvođač u kinu, nego i vrhunski igrač američkog nogometa i bejzbola. Neki su govorili da je tako dobar međubazni igrač da bi mogao postati profesionalac, samo kad bi htio. Bobbyju je bilo žao što se Mackyjeva otac razbolio i što Macky mora raditi cijelo ljeto, ali nije znao što bi mogao učiniti ili reći.

Nekoliko večeri nakon toga Doc je sjedio u dnevnom boravku i čitao novine, kad je u sobu ušao Bobby. On prijeđe preko prostorije, nekoliko puta zavrti globus koji je stajao na radnom stolu, podigne lulu iz Docova držača, pogleda je i vrati je na mjesto, a onda reče: – Tata, moram razgovarati s tobom. – Sudeći po ozbiljnosti tona, Doc se spremio na najgore i pitao se u kakvu se nevolju sad uvalio.

– Znaš onu bejzbolsku loptu koju smo dobili na Svjetskom prvenstvu? – upita Bobby.

– Znam.

– Pa, znam da si je ti uhvatio i sve to, al' bi li se ljutio kad bih je na neko vrijeme posudio Mackyju Warrenu? Danas sam bio u željezariji i sjetio sam se da mu se ta lopta stvarno jako sviđala kad sam mu je pokazao... Znao sam to po načinu na koji ju je gledao. Što misliš?

– To je tvoja lopta, sine, i ako to želiš učiniti, ja nemam ništa protiv.

– Razmišljao sam o tome... – reče Bobby. – Nisam još siguran hoću li ili neću. Samo sam htio provjeriti je li u redu ako to učinim.

– Shvaćam.

Doc nije više ništa rekao, ali mu je potajno bilo drago. Činilo se da će Bobby, unatoč svim ludorijama i lakrdijama, ipak ispasti doista dobar momak.

Iako se Bobby popravio u nekim stvarima, u drugima je ostao isti. Toga je jutro stajao u predvorju i izvodio ludorije, kao i obično.

Susjeda Dorothy upravo je bila u eteru te je izvijestila slušatelje: – Ako se pitate kakva je to buka, ne radi se o vašem prijamniku... to je Bobby s reketom, onim za koji je privezana loptica... tup... tup... tup... još malo pa ćemo svi potupaviti.

– Bobby, izlazi odmah iz kuće s tom stvari!

– Hoće li mi se javiti osoba koja je izmislila taj reket, taj s lopticom? Tup, tup, tup, cijeli dan i noć, baš kad ga je počela prolaziti faza puhanja balona od žvakaće gume. Čujte, ako tko od vas možda nema dječaka, a želi ga, nazovite me...

Izbačen iz vlastite kuće i umoran od udaranja loptice, Bobby se dosađivao te je postao nemiran. Ljeto dosad i nije bilo baš najbolje: osim što se gotovo utopio, upravo je treću godinu zaredom izgubio na Natjecanju u puhanju balona od žvakaće gume *Bazooka*. Povrh toga, Monroe nije bio u gradu, nego je otišao na mjesec dana k baki i djedu, a bilo je i vruće te nije imao što raditi. Otišao je do središta grada i malo lunjao uokolo, popio zaleđeni sok od limete u drogeriji, pročitao nekoliko stripova, a onda svratio do brijanice i tamo dangubio, sve dok nije ušao zli Stari Handerson. Svi znaju da truže mačke i mrzi djecu pa je Bobby žurno izišao. Zatim se odlučio popeti do kina i družiti sa Snookyjem u projekcijskoj kabini. Bio je radni dan pa se u kinu nije davalo ništa što bi on želio pogledati, ali volio je ići u posjet Snookyju, koji mu je ponekad dopuštao da premota film. Čim je prošao kroz staklena vrata i ušao u predvorje, osjetio se bolje. Bez obzira na vanjsku vrućinu, u kinu je uvijek bilo svježije, a on je obožavao miris i zvuke ogromnog staklenog stroja za kokice koji je po cio dan mljeo i pucketao. Prišao mu je, kupio veliku prugastu, crveno-bijelu vrećicu kokica s maslacem, kutiju čokoladnih bombona *Milk Duds* te jednu *Coca-Colu* za sebe, a jednu za Snookyja. Ako imaš novca, zašto ga ne trošiti? Bobby je imao tri posla, a džepovi su mu bili toliko puni

sitniša i novih tubica metaka za zračnu pušku da su mu hlače stalno padale. Osim što je radio za oca, raznosio je novine i šišao travu, ali čeznuo je za danom kad će napuniti šesnaest godina i moći se prijaviti za posao razvođača u kinu. Nije mogao dočekati da dobije vlastitu dugu, srebrnu bateriju s crvenim plastičnim krajem. Unaprijed se tome radovao, ali još su ga godine dijelile od ostvarenja toga sna. Trebao je nešto što će se skorije dogoditi, a onda ga je Snooky razveselio. Oči su mu zasjale kad je Snooky rekao: – Čuo sam da neki ljudi iz St. Louisa dolaze ovamo i da planiraju otvoriti novi novcati, otmjeni restoran. – Stvarno? – Bobby izjuri iz kabine i počne trčati po ulici, ispitujući ljude znaju li što o tome. Ispostavilo se da je istina!

Trgovina živežnim namirnicama *A&P* preselit će se preko puta, u veći prostor, gdje se nekad nalazila trgovina gumama *Goodyear*, prije no što se preselila u stražnji dio *Western Auto*. Bio je uzbuđen. Za Bobbyja je to najavljeno otvorenje predstavljalo velik događaj. Koliko se mogao sjetiti, to će bit prvi put otkad se rodio da se nešto u gradu promijenilo.

Svaki je dan išao promatrati kako se trgovina živežnim namirnicama pretvara u restoran. Vidio je kako kroz stražnja vrata unose stolove, stolice te raznu opremu za kuhinju i vitrine. Gledao je kako smeđe-bijeli platneni krov zamjenjuju ružičasto-bijelim i kako u prozore vješaju zavjesice. Cijeli je grad umirao od želje da sazna kakav restoran dolazi, ali to je bila velika tajna. Ljudi su nagađali o čemu bi se moglo raditi, ali svi su morali čekati do večeri svečanog otvaranja. A kakvo je to iznenađenje bilo!

Usred noći radnici su na pročelje zgrade pričvrstili velik natpis, još uvijek prekriven smeđim papirom za umatanje. Nije ga se smjelo skidati sve do svečanog otvaranja. Konačno je stigao veliki trenutak. Točno u osam i trideset papir je skinut, a svi koji su te večeri stajali u središtu grada i čekali, uključujući Bobbyja i cijelu njegovu obitelj, zapljeskali su vidjevši kako se natpis po prvi put uključuje u struju. Već samo ružičasti neonski natpis bio je nešto... ali ružičasti neonski natpis u obliku svinje koja trči u krug te se pali i gasi... na to su svi poludjeli. Ah, kakvo čudo! Ah, kako je to neopisivo medeno! Debeljuškasto prasence kovrčavog repića neprekidno je kružilo iznad natpisa:

Kafeterija Tri praščića

Dobra hrana nabrzinu.

Bio je to prizor zbog kojeg su ljudi praktično srušili vrata pokušavajući ući. Čak i da nije bilo ružičastog neonskog praseta, riječ *kafeterija* bila je dovoljna da prodrma sve u bližoj i daljoj okolici. Svi su čuli za kafić, zdravljak, čak i za kiosk sa sendvičima, ali ugostiteljski objekt pod imenom kafeterija zvučao je tako moderno, tako suvremeno i mondano... čak urbano. Bobbyju se cijela zamisao činila božanstvenom: guraš vlastiti smeđi, plastični poslužavnik pokraj dugačkog niza prozirnih, staklenih sanduka ispunjenih svim mogućim jelima i trebaš samo uperiti prstom u ono što želiš. Imali su baš sve: želatine s nasjeckanom mrkvom i zelenim groždem, povrće, meso, ribu, peciva, klipove kukuruza i sve vrste pića i deserata koje čovjek može poželjeti. Čak su nudili i stranu hranu: talijanske špagete i kinesku piletinu *chow mein*. Što je sljedeće?, pitali su se svi.

Nekoliko žena iz grada, nakon što su vidjele sve vrste hrane koja se nudi, zaklele su se da više nikad neće pripremati ručak kod kuće, a njih tri-četiri doista se toga i držalo.

Ida Jenkins, Normina majka, bila je pod takvim dojmom da je ubacivala riječ *kafeterija* u svaku rečenicu u koju je mogla.

Trebalo je, naravno, proći određeno vremensko razdoblje prije no što su se ljudi navikli i shvatili da moraju paziti što djeca uzimaju. Prve je večeri Bobby izabrao tri deserta i dva tanjura krumpir-pirea s umakom. A kad je Sirota Tot onamo odvela majku na večeru, ova je na poslužavnik stavila šesnaest kukuruza u klip i četiri ledena čaja. Tot je pokušala vratiti nekoliko komada, ali njezina je majka toliko vikala i mlatila oko sebe, da ju je morala odvesti kući.

No, osim spomenutoga i činjenice da je nekoliko ljudi ispustilo poslužavnik prije dolaska za stol, bio je to veoma dobrodošao dodatak gradu. Iznutra i izvana. Sad je uz narančasto-bijela neonska svjetla koja su svijetlila oko naslova filmova na zgradi kina, žarko zeleni neonski natpis *Cvjećarnica Victor*, plavo-bijele neonske natpise *Čistionica Plava vrpca* i *Drogerija Rexall*, tu bio i veliki ružičasto-bijeli znak s prasetom koje trči u krug.

Glavna je ulica iznenada zasjala raznobojnom svjetlošću. Bilo je predivno gledati je s prednjega trijema Smithovih. Cijela je ulica blještala po noći i izgledala sjajno i veselo poput golemog kotača s kabinama u luna-parku.

Ponovno rujan?

Monroe je nakon povratka od bake i djeda bio samo tjedan dana kod kuće kad se, na Bobbyjevu veliku žalost, rujan ponovno dokotrljao te je, kao i uvijek, započela škola. Za njegovu je sestru, međutim, ta školska godina bila potpuno druga priča. Anna Lee je bila maturantica, sa svim pravima i povlasticama koje taj naziv donosi. Maturanti su bili posebna sorta. Za razliku od drugih učenika, koji su se i dalje morali tegobno provlačiti kroz duge, dosadne dane, svaka minuta njihove školske godine bila je ispunjena nogometnim utakmicama, uzbuđenjem, navijanjima, plesovima, romansama i iščekivanjem. Iako to još ne znaju, mnogima od njih to će biti najsretnija godina života.

No, Bobby je išao tek u šesti razred. Jedino čemu se u tom trenutku veselio bila je Noć vještica i plašenje zlog Starog Hendersona.

U ponedjeljak pred kraj listopada Dorothy je započela emisiju sljedećim riječima: – Dobro jutro svima. Ah, jeste li sinoć vidjeli onaj prekrasan jesenski mjesec? Obožavam ovo doba godine, kad je – kako kaže gospodin James Whitcomb Riley* (**američki pjesnik i pisac, 1849-1916.*) – mraz na bundevama... A jutros imam i dobrih vijesti. Elmwood Springs je napokon pobijedio u utakmici američkog nogometa, i to zahvaljujući mladom gospodinu Mackyju Warrenu, koji je udario loptu i uljepšao nam dan. Bolje rečeno, pretvorio ga je u praznik. I stoga: Hura za nas! Anna Lee i njezina ekipa u petak priređuju prženje hrenovki i sljezovih kolačića dolje na jezeru, a Doc i ja smo u pratnji, pa budem li uspjela dočekati kraj mjeseca, a da ne zaradim deset kilograma, bit ću sretna. Beatrice, naša Slijepa ptica pjevica, poslije će vam otpjevati *U sjeni borova koji šapuću*, a u međuvremenu evo sezonske poruke doktora Orra, našega mjesnog zubara. On piše: *Listopad je mjesec ušećerenih i karameliziranih jabuka te zabava na kojima se često priređuje igra Uhvati jabuku ustima. Posebno savjetujem osobama koje nose zubne proteze neka se suzdrže od tih jela i aktivnosti.* Hvala na podsjetniku, doktore Orr. Svi se, naravno, sjećamo kako je prošle godine Sirota Tot Whooten izgubila potpuno zdrav prednji zub dok je na državnom sajmu jela ušećerenu jabuku. Ja bih osobno radije odgrizla komad blagovaoničkog stola nego pojela jednu od tih stvari. Da vidimo, što još imam?

– A, evo ga: Doc kaže neka vas podsjetim da će sav novac koji se ove godine skupi u Kući duhova kluba *Lions* biti darovan Bolnici za osakaćenu djecu, i stoga se potrudite doći. Doc, doduše, savjetuje ljudima slaba srca da ostanu kod kuće, što zvuči kao da će opet biti strašno. Budite sigurni da ja ne idem unutra. Samo ću dati novčić na ulazu i otići kući, hvala lijepo. Prošle me je godine Bobby vukao po toj kući i skoro sam umrla od straha. Spodobe iskaču na tebe sa svih strana. Ali za vas koji uživete kad se nasmrtno preplašite, vjerujte mi, *Lionsi* to dobro rade. Mama Smith kaže da će ove godine i ona biti zaposlena u kući duhova, ali ne želi reći u kojoj ulozi.

Trideset prvoga listopada u pet sati i trideset minuta Bobby je, odjeven poput Abrahama Lincolna, stajao u predvorju u crnom odijelu i pola metra visokom crnom cilindru koji mu je Jimmy izradio od kartona. Bio je zauzet konzumiranjem velikih narančastih, spužvastih slatkiša iz zdjele sa stola, kad je majka izašla iz kuhinje i uhvatila ga. – Bobby, prestani! To nije za tebe. To je za maškare.

On je ozlojeđeno pogleda. – Pa i ja sam maškara.

– Znaš što mislim. – Ona baci pogled u drugu zdjelu na stolu, a on pobježe glavom bez obzira. Doista će podivljati kad vidi da je odgrizao bijele vrhove svih slatkiša u obliku kukuruza. Bio je u pravu. Začuo je glasno *BOBBY!*, ali već je izletio kroz stražnja vrata s vrećom u rukama, uputivši se prema Monroeovoj kući. U vreći su se nalazila dva velika komada kartona u obliku gorilinih stopala, ili je barem on mislio da tako izgledaju, koje je izrezao iz stranica kutije. Doc je trebao znati da se nešto sprema kad je Monroe počeo svaki drugi dan dolaziti u drogeriju i kupovati velika ekonomska pakiranja pudera za bebe.

* * *

Oko ponoći, čim su zaključili da je Stari Henderson otišao u krevet, Monroe i Bobby izveli su ono što su tjednima planirali, a potom su odjurili Monroeovoj kući, gdje je Bobby trebao prespavati. Sljedećeg jutra Starog je Hendersona čekalo šokantno iznenađenje. Cijeli trijem ispred njegove kuće bio je posut bijelim puderom, a na njegovoj su se glatkoj površini vidjeli samo otisci šapa nekoliko mačaka i golemi otisci stopala koja je zasigurno ostavilo neko ogromno čudovište. Stari Henderson nikad nije otkrio što je zapravo prešlo preko njegova trijema te noći, ali sljedećih je nekoliko mjeseci držao sačmaricu pokraj vrata, za slučaj da se vrati.

Božić je došao i prošao sa stotinu novih čarapa, bezbroj komada donjeg rublja i ponovno bez ijedne prave tropske kacige Jungle Jima, no dvadeset osmoga prosinca pao je snijeg. Barem nešto. Na Staru godinu James Whooten se napio i pao niz stražnje stube dvorane Veterana inozemnih ratova, slomio oba lakta i izgubio posao ličioca. Kako bi spojila kraj s krajem, Tot je počela prati kose i praviti frizure u kuhinji. – Sirota Tot, sad mora uzdržavati cijelu obitelj – govorili su svi i išli na frizuru k njoj, čak i ako im nije bila potrebna. Tot je prije udaje pohađala frizersku školu te je zaključila da to jedino dobro radi. Na nesreću, bila je u krivu. Mama Smith i mnoge druge sjedokose gospođe vraćale su se s frizure žarko ljubičaste kose, ali nijedna se nije žalila i sve su ipak ponovno odlazile k njoj. Bila je to mala cijena za platiti kad želiš pomoći prijateljici.

Nakon neuobičajeno hladne veljače i ožujka, proljeće se konačno odlučilo vratiti, a cijeli su travanj i svibanj u kući Smithovih bili užurbani. Kako se bližilo vrijeme mature Anne Lee, stalno se kupovala odjeća za plesove, zabave i maturalnu večer. Među samim maturantima vladala je neizvjesnost oko izbora u rubriku *Tko je tko* maturalnog godišnjaka, a nastala je histerija kad je stiglo školsko prstenje s plavim kamenom umjesto s crvenim, kakvo su naručili, pa su ih morali poslati natrag. Norma i Macky izabrani su za *Najsladji par*, Patsy Marie je dijelila mjesto s Mary Esther Lockett u konkurenciji za *Najpametniju djevojku*, a Anna Lee je postala *Razredna ljepotica*. Dixie Cahill priredila je koncert stepanja i pirueta, a maturalna je ceremonija prošla glatko. Dorothy i Doc darovali su Anni Lee sat *Lady Bulova*, Mama Smith i Jimmy dali su joj novac, a Bobby – poslušavši majčin savjet – kupio joj je bočicu parfema *White Shoulders* novcem koji je zaradio raznoseći novine. Stigao je i zadnji dan škole, a Bobby je, kao i uvijek, bio neizmjerljivo zahvalan. No Anna Lee, koja je – nakon što je utihlo sve uzbuđenje i veselje vezano uz maturu – imala vremena za razmišljanje, ušla

je u ljeto ponešto tužna i melankolična raspoloženja. Sinulo joj je da život kakvog je poznavala proteklih dvanaest godina više nikad neće biti isti.

Bobby se, s druge strane, brinuo da će njegov život zauvijek ostati isti.

Prve tople nedjelje nakon završetka škole, dok su svi ostali još bili u crkvi, odvezao se biciklom do vodotoranja, džepova punih crvenih balona i špage, odlučan da će se upravo toga dana popeti sve do vrha i obaviti posao. Još od dana kad se popeo na vodotoranj zajedno s Monroeom živio je s užasnom tajnom koju čak ni Monroe nije znao. Nitko je nije znao.

Bobby se bojao ponovno popeti. I ne samo to; sad se već bojao činjenice da se boji. Najmanje šest-sedam puta odvezao se dotamo odlučivši se popeti, no svaki je put zakazao. Ipak, zakleo se da će toga dana biti drukčije. Popet će se ravno do vrha.

Ali nije. Bilo je isto kao i tijekom svih prethodnih pokušaja. Stajao je u podnožju, iz petnih žila pokušavajući skupiti hrabrost da se ponovno popne, no koliko god se trudio, jednostavno to nije mogao učiniti. U trenutku kad bi stavio nogu na ljestve, srce bi mu počelo snažno lupati, oblio bi ga hladan znoj i nije mogao dalje. Nakon što je pokušavao više od sat vremena, odustao je i vratio se kući, ponovno poražen i ponižen. Počeo se bojati onoga čega se dječaci užasavaju više od ičega na svijetu. Bojao se da je duboko u duši zapravo kukavica. Možda je Luther Griggs u pravu; možda je mekušac.

Nakon svakog poraza strahovao je da će ljudi, samo ga pogledavši, znati što se dogodilo. Ali što se više udaljavao od tornja to se bolje osjećao. Kad se vratio u grad, prošao pokraj brijačnice i kina te vidio poznate ljude, poraz je počeo pomalo blijediti. Dixie Cahill izišla je iz drogerije i mahnula mu. On je odmahnuo. Malo mu je laknulo. Ljudi ga ne gledaju čudno. Nitko ne zna. Sljedeći put, zakleo se. Sljedeći će put to učiniti. Osim toga, ne može uistinu biti kukavica; suviše ga posla čeka. Mora voziti zrakoplov, ploviti oceanom, jahati na rodu, spašavati djevojke, mlatiti siledžije. Mora postati bacač koji donosi pobjedu svojoj bejzbolskoj momčadi i ostvarivati polaganja u američkom nogometu, mora skupljati stoku i zapovijedati svemirskim brodovima koji putuju na Mars. Kad je stigao kući, već je uvjerio sam sebe da to nikako ne može biti istina; on jednostavno nije kukavica.

Ipak, nije se baš dovoljno uvjerio, jer nekoliko noći nakon toga ponovno je sanjao isti san: kako se penje na toranj, a prečke ljestava počinju jedna po jedna otpadati dok konačno ne padne na zemlju. Svaki bi se put probudio s trzajem trenutak prije no što će udariti o tlo. Počeo je mrziti vodotoranj.

Prodavač

Srpanj je te godine bio vreo i suh, a do deset ujutro već je bilo pakleno vruće i bez oblačka na nebu. Toga je dana mladić, vozeći se crnim *plymouthom* nekih dvadeset pet kilometara izvan grada, spazio kako se po udaljenom polju pomiče oblačić prašine. Kad se približio i usporio, vidio je da je oblak prašine upravo ono što je pretpostavljao: sam čovjek u kombinezonu, sa slamnatim šeširom na glavi, koji ore iza dvije mazge. Mladić baci pogled na sat. Ima vremena. Okrene se i parkira uz rub ceste.

Zaključio je da bi mogao malo poslovati. Pogleda poštanski sandučić na stupu i pročita ime ispisano bijelom bojom na bočnoj strani.

Iziđe iz automobila, popne se preko ograde i uputi prema muškarcu koji je orao. Podigavši pogled i vidjevši ga kako dolazi, muškarac zaustavi mazge. – Oooo. Oooo.

Mladić je znao da odmah treba razvući velik osmijeh i mahnuti, kako bi muškarac shvatio da ima prijateljske namjere i da nije predstavnik vlade ili banke. Nije riskirao; iz prethodnog je

iskustva znao da farmeri, ovisno o situaciji, ponekad mogu i nahuškati pse na njega ili pucati po njemu. Približivši se, poviče: – Gospodin Shimfissle?

Farmer kimne glavom. – Da, gospodine – reče polagano i pričekava, kako bi saznao što posjetitelj želi.

Stigavši do farmera, mladić reče: – Kako ste danas? Vruće je, zar ne? – Zatim izvadi posjetnicu iz džepa košulje i preda mu je. Onda priđe mazgama i potapša jednu po boku. – Hej, momče... velik si ti mangup, zar ne? – reče dok je farmer čitao posjetnicu. Predstavljala ga je kao prodavača tvrtke *Allis-Chalmers*, koja prodaje traktore. Farmer se nije iznenadio. Nije to bio prvi prodavač traktora koji se zaustavio pokušavajući mu prodati nešto, a zasigurno nije ni posljednji; ipak, pristojnosti radi, on upita: – Što mogu učiniti za vas? – Ama baš ništa. Prolazio sam ovuda na putu u Elmwood Springs i ugledao vas pa sam se upitao hoće li vam smetati ako malo prošećem s vama.

Farmer, koji nije bio zainteresiran za kupovinu traktora, znao je što slijedi, no ipak reče: – Ni najmanje, samo dođite ako želite.

– Hvala, cijenim to – reče prodavač, sjedne na tlo pa brzo skine cipele i čarape te zasuče nogavice hlača. Dok su koračali jedan uz drugoga, on reče: – Iskreno rečeno, gospodine Shimfissle, još od djetinjstva nisam vidio ovakav stari plug. Mnoge sam dane proveo za takvom spravom. Moj je tata imao desetak hektara u blizini Knoxvillea, ali sve nam je uzela Državna uprava za doline u Tennesseeju; sad je sve pod vodom.

Shimfissle suosjećajno odmahne glavom. Znao je što za farmera znači gubitak zemlje. Nakon što su neko vrijeme koračali i orali te prokomentirali cijenu kukuruza, vremenske prilike i najbolje vrijeme za sadnju pojedinih kultura, prodavač reče: – Bih li se možda mogao na trenutak okušati u oranju?... Samo da vidim sjećam li se još kako se to radi.

Farmer ponovno zaustavi mazge povikom i preda mu uzde. – Evo ih. Al' nemojte se ustručavati da ih malo podbodete. Znaju bit tvrdoglave ko sam vrag.

Prodavač uzme uzde i stane za jaram, zazviždi, nekoliko puta cokne jezikom i nakon laganog udarca po bedrima mazge krenu živahno kao da je pola šest ujutro. Čak su i ubrzale korak dok im se obraćao kao starim prijateljima.

Shimfissle je bio zadivljen. Ovo nije tek obični, svakodnevni prodavač traktora koji ne razlikuje brazdu u polju kukuruza od čajnika. Ovaj je momak farmer. Nakon desetak minuta mladić uspori mazge i zaustavi se. – Stvarno vam puno hvala, gospodine Shimfissle. Tako sam se dobro osjećao držeći tu stvar ponovno u rukama da mi je bilo mrsko prestati.

– Mrsko mi je što ste morali prestati. Uživao sam u odmoru. Kad god osjetite potrebu za oranjem, slobodno se vratite.

– Da, gospodine, hvala, hoću. Imate dvije krasne mazge. Takve se danas više ne vide često... Danas svi žure, svi žele još više ubrzati.

Farmer ponovno uzme uzde. – Uživao sam u razgovoru s vama.

– I ja s vama. – Prodavač je morao stresti prašinu sa sebe. – Sav sam se uprljao, zar ne? Nemate slučajno neko mjesto gdje bih se mogao malo oprati? Imam sastanak s damom u gradu i ne bih se volio ovakav pojaviti.

– Naravno, idite u kuću i recite mojoj ženi da sam vas poslao. Ona će vas urediti.

– Najljepše zahvaljujem. – Prodavač podigne cipele i čarape te se uputi prema bijeloj seoskoj kući. Will Shimfissle nastavi s poslom, pomalo žalostan što mu čovjek iz *Allis-Chalmersa* nije ni pokušao prodati traktor.

Zapravo ga nije nijednom ni spomenuo. Upravo iz tog razloga Will reče sebi: Zapamti, budeš li kad poželio kupiti traktor, kupit ćeš ga od ovoga momka.

Stigavši do kuće, prodavač se izlupa po odijelu kako bi stresao što više prašine, a zatim pokuca na stražnja vrata. Začuje kako se gasi radio, a nekoliko trenutaka poslije krupna žena u pamučnoj kućnoj haljini izađe na vrata.

– Gospođo Shimfissle, žao mi je što vas ometam, ali vaš me je muž poslao ovamo da vas pitam mogu li posuditi malo sapuna i vode. Sav sam se uprljao u polju razgovarajući s njim. Ona otvori mrežasta vrata. – Ma naravno, dušo. Uđite, a ja ću vam dati sapuna i krpu.

– Ne, gospođo, radije ne bih ušao, zaprljat ću vam kuhinju.

– Onda pričekajte sekundu – reče ona i vrati se s frotirskim ručnikom za lice, domaćim lužnatim sapunom i posudicom. – Kad završite, uđite u kuću, a ja ću vam napraviti čašu ledenog čaja... sigurno vas je spržilo sunce.

On ode do pumpe za vodu iza zida kuhinje i gurne glavu pod nju te opere lice i ruke i isplahne noge. Ponovno obuvši cipele i čarape, izvadi iz džepa crni češalj *Ace* i prođe njime kroz kosu. Zatim još jednom pokuca na vrata. – Evo vaše posude, gospođo.

Ona otvori vrata i ugleda urednog, zgodnog mladića u bijeloj košulji, gotovo novu osobu. – Uđite. Hoću li vam napraviti sendvič?

On uđe i uzme ledeni čaj. – Ne, gospođo, hvala vam, ovo je sve što trebam. Imam dogovoren ručak čim stignem u grad. Rekla je da ćemo ići u nešto što se zove kafeterija.

– O, baš imate sreće, moje sestre Ida i Gerta kažu da je tamo fantastično. Nisam još bila, al' namjeravam poći jednoga dana, čim uspijem nagovoriti Willa da se lijepo odjene. Ne želi se lijepo odjenuti ako se ne radi o sprovodu pa pretpostavljam da ću morati čekati da netko umre kako bih otišla tamo jesti. Ida kaže da imaju ružičasto prase koje trči u krug, obavezno ga pogledajte.

– Da, gospođo, hoću. – On joj pruži praznu čašu i upravo u trenutku kad se spremao poći, padne mu na um da, kad je već tu, neće naštetiti bude li iz džepa iskopao još jednu posjetnicu.

– Gospođo Shimfissle, razmišljam o tome da se jednog dana kandidiram za neku političku funkciju. Nisam još siguran za koju, al' ipak ću vam dati posjetnicu. – On počne prevrtati po džepovima, ali bez uspjeha. – Ne mogu naći nijednu... ipak, ako ikad na glasačkoj kuglici budete vidjeli ime Hamm Sparks, bit će mi jako drago da glasujete za mene. Možete li to zapamtiti?

– Zovete se Ham* (*eng. *šunka*)? Kao Uskrsna šunka? Kao meso?

– Da, gospođo, samo što se piše s dva *m*.

Ona ponovi. – Hamm... Pa neobično je, ali zato se lakše pamti nego Billy ili John, to je sigurno.

– Da, gospođo, to je djevojačko prezime moje majke. Prezivala se Hamm prije no što se udala.

– Ma nemojte! Moja se majka prije udaje prezivala Nuckle s N na početku* (*eng. *knuckle* = *zglob*), a tata mi je bio Knott* (*eng. *knott* = *kvrge*), rodom iz Pennsylvanije... Kažu da je ljudima bilo smiješno kad su ih pozvali na vjenčanje zgloba i kvрге.

On se nasmije. – Sigurno jest.

– Dobro da nisu imali sina i dali mu ime Zglob – reče ona. – To bi bilo ime, zar ne... Zglob Kvrgić. Al' kad smo već kod toga... – zamisli se ona. – Išli smo u školu s dječakom koji se zvao Lard* (*eng. *životinjska mast*), samo što se pisalo Laird, ali ipak su ga cijelog života zvali Crisco* (*marka *biljnog ulja*). Mislim da se nikad nije oženio, ili bar nisam čula da jest. Prodavao je dugmad.

Hamm otvori vrata s namjerom da pobjegne. Iz iskustva je znao da su seoske žene gladne društva te da su u stanju satima razgovarati s potpunim neznancima. – Eto, hvala na svemu, gospođo Shimfissle – reče on, brzo izlazeći kroz vrata i spuštajući se stražnjim stubama. Ona pođe za njim i otvori vrata. – Hej, pričekajte trenutak... Zaboravila sam kako se prezivate.

On se okrene i dovikne: – Sparks, gospođo, Hamm Sparks* (*eng. *iskre*).

– Sparks? Kao električne iskre?

– Da, gospođo – reče on, mahne joj preko ramena i potrči prema automobilu.

Teta Elner spašava stvar

Kad je prodavač otišao, Elner nazove svoju sestru Gertu Nordstrom i ispriča joj kako je upravo upoznala muškarca pod imenom Hamm. Gerta se nasmije i reče: – Sad ćeš mi još reći da si upoznala i ženu pod imenom Egg* (**eng. jaje*). – Bilo je tri sestre Knott: Elner, Gerta i najmlađa – Ida, Normina majka. Usprkos činjenici da su svi u gradu znali da su sve tri odrasle na farmi na Srednjem zapadu, neko vrijeme nakon udaje za Herberta Jenkinsa Ida je u razgovorima iznenada počela nabacivati da potječe iz fine, stare južnjačke obitelji koju su zahvatile nedaće. Do tisuću devetsto četrdeset osme toliko je puta natuknula kako ima aristokratske pretke da je sama počela vjerovati u to. Ta zabluda o vlastitim korijenima potjecala je od prije devet godina, kad je u Elmwoodskom kinu dvanaest puta pogledala film *Zameo ih vjetar*. Bila je uvjerena kako je prepoznala *Taru** (**posjed na kojem se odigrava veći dio filma «Zameo ih vjetar»*), što je za nju značilo da je sigurno tamo živjela u prethodnom životu. Nikad joj nije palo na um da je *Tara* samo dio filmske scenografije, ni da je južnjački naglasak koji je nedavno usvojila zapravo slaba imitacija govora engleske djevojke koja loše oponaša južnjački naglasak. Jedina prava Južnjakinja u gradu bila je sedamdesetosmogodišnja udovica, gospođa Mary Frances Samples, koja se rodila u Huntsvilleu u Alabami. I nju je taj film duboko pogodio. Kao da poraz u ratu između Sjevera i Juga nije bio dovoljan, potpuno ju je shrvalo kad je objavljeno kako Tallulah Bankhead, prava kćer Juga i njezina zemljakinja iz Alabame, nije dobila ulogu Scarlett O'Hare. Mary Frances Samples zavjetovala se da više nikad u životu neće pogledati nijedan film. Rekla je da joj je jedina utjeha *što uloga bar nije pripala nekoj Jenkijevki*.

Gospođa Samples nastranu, Ida je čvrsto odlučila da će njezina kćer Norma ići na fakultet duboko na Jugu. Možda je za nju samu već bilo prekasno da ispuni sudbinu kćeri Konfederacije, koja joj je po pravu pripadala, ali potajno se zamišljala kako u poznijim godinama posjećuje Normu i sjedi na verandi njezine velike kuće na plantaži u Virginiji, dok sluge skaču na svaki njezin mig. Norma nije dijelila tu viziju. Jedino što je oduvijek željela bilo je udati se za Mackyja Warrena, skrasiti se u Elmwood Springsu i zasnovati obitelj. Norma i Macky bili su momak i djevojka još od sedmoga razreda. A kad joj je na naturalnom plesu uručio zaručnički prsten, nitko nije bio iznenađen. No, Ida je odmah bila odlučno protiv. Nije zapravo htjela ni čuti za to. – Macky mi je drag – rekla je, – ali moja se kćer sigurno neće udati za sina beznačajnog provincijskog vlasnika željezarije.

– E, pa baš hoću! – rekla je Norma.

– Preko mene mrtve – rekla je Ida. – Osim toga, nećeš se udati ni za kog dok ne završiš fakultet.

Norma je potražila očevu pomoć, ali on se već godinama nije suprotstavio supruzi. Zle li kobi! Norma i Macky neko su vrijeme bili lokalni Romeo i Julija. Nitko nije ostao neopredijeljen. Ida je bila na jednoj strani, a svi ostali na drugoj.

S obzirom da je živjela tako daleko na selu, Normina teta Elner nije znala za tragediju svoje nećakinje i njezina momka sve dok je jednog poslijepodneva njih dvoje nisu posjetili. Norma je bila očajna i na rubu plača, a Macky je stoički sjedio na mjestu, pokušavajući biti hrabar. – Teta Elner, ako me prisili da odem na taj glupi fakultet i ostavim Mackyja samoga ovdje, ubit ću se, kunem se. Natjerat će nas da protratimo četiri godine života zbog neke njezine mušice. Macky pogleda Normu. – Išao bih s njom kad bih mogao, ali ne mogu, jer mi je tata teško bolestan... Moram ostati ovdje i pomoći mu u trgovini. – Zatim pogleda Elner i ozbiljno upita: – Gospođa Shimfissle, što mislite, kako bi bilo da pobjegnemo? Biste li vi pošli s nama? Elner je ostala preneražena tim pitanjem. – O, ne, Macky, ne želite to učiniti. Dajte joj još samo malo vremena, sigurna sam da će doći sebi.

– A što ako ne dođe? – upita Norma.

– Vjerujem da hoće. Al' haj'mo sad malo stat' na loptu i pričekati, a onda ćemo razmisliti što ćemo dalje.

Kad su odlazili, Elnor je stajala na dvorištu smiješeći se i mašući im sve dok nisu nestali iz vida. Zatim uđe u kuću i podigne telefonsku slušalicu.

– Ida, ovdje tvoja sestra. Reci mi, kakva je to zbrka nastala, zašto ne daš Normi da se uda za malog Warrena?

– Nisam rekla da se ne smije udati za njega, Elnor. Samo sam rekla da ne smije sad.

– A zašto ne sad?

– Zato što želim da prvo ide na fakultet, gdje će steći obrazovanje i barem dobiti priliku da upozna momke iz boljih obitelji. Znam da sad ne misli tako, ali dugoročno gledano znam da će biti sretnija i da će joj biti bolje bude li se barem vidala s momkom iz istoga staleža... možda s nekim iz fine, stare južnjačke obitelji sa sličnim...

Elnor odbrusi, ne dozvolivši joj da završi: – O, Ida Mae, prestani! Ne potječeš ti ni iz kakve fine, stare južnjačke obitelji. Djed ti je bio farmer iz Pennsylvanije koji je uzgajao njemačke svinje, i svi to znaju. Gerta i ja smo te dosad mazile i puštale da izvodiš te bijesne gliste i budalaštine, jer smo mislile da je to simpatično, ali ne mogu više stajati po strani i gledati kako uništavaš Normin život zbog svoje ludosti. I zato smjesti prestani s tim glupostima. – Zatim spusti slušalicu.

Ida je stajala sa slušalicom u ruci, razjapljenih usta. Elnor, njezina najstarija sestra, praktično ju je odgojila kad im je umrla majka, i rijetko je – ako ikad u životu – grubo razgovarala s njom. Ipak, Elnor je poslije rekla: – Bilo mi je grozno, ali drastične situacije traže drastične mjere.

Sljedećeg je dana Elnor bila u udaljenom kraju dvorišta i brala mahune puterice kad je začula zvonjavu telefona. Onaj tko je zvao nije odustajao pa je zaključila da je bolje da se javi, za slučaj da je netko umro. Podigavši slušalicu, s druge strane začuje uzbuđen glas male Norme.

– Teta Elnor?

– Hej!

– Nećeš vjerovati što se dogodilo. Majka je rekla da se mogu udati za Mackyja i da ne moram ići daleko na fakultet.

Teta Elnor odglumi iznenađenje. – O, tako mi... Što je rekla?

– Rekla je, ako si želim uništiti život i izgled za vječnu sreću, imam njezinu dozvolu. Nije li to fantastično?

– O, dušo, presretna sam zbog tebe – reče teta Elnor istresavši mahune iz pregače u zdjelu. – Rekla sam ti da će doći sebi.

– Da, jesi. U svakom slučaju, danas popodne idemo u crkvu dogovoriti datum.

– Dobro. Najbolje je da brzo reagirate, dok se ne predomisli. Reci malom Mackyju da mi je drago što je sve dobro ispalo. – Malo poslije, nakon što je Elnor stavila kuhati mahune, telefon ponovno zazvoni. Taj je put na liniji bio Macky. – Gospođo Shimfissle, nazvao sam samo da vam zahvalim. Znam da ste sigurno učinili nešto što je navelo Norminu majku da se predomisli.

– Ne, ne, dušo, ona sama misli svojom glavom. Sve je to njezino djelo.

– Svejedno, ako i niste ništa rekli, a znam da jeste, tko zna što je ta luđakinja bila u stanju učiniti kako bi nas razdvojila.

– Samo mi je drago što će sve biti dobro... I dušo... Znam da je Ida dobrano namučila tebe i Normu, al' pokušaj ne biti previše strog prema njoj. Ima mnoge mane, al' mislim da ne želi ljudima zlo. Samo očajnički želi biti netko tko nije i ne zna kako se nositi s tim.

– Pokušat ću – reče Macky, – al' neće bit jednostavno.

– Dobro, jer ne zaboravi: u dobru i u zlu, ona je sad tvoja punica. – Nastane duga tišina s druge strane, a onda Macky završi razgovor.

Elnor se okrene prema mačku Sonnyju i reče: – O-o, možda sam upravo uništila taj brak svojom jezičinom.

Ali nije. Vjenčanje je održano. Ida se nekako uspjela sabrati, barem do medenog mjeseca, no nada umire posljednja. Postojala je mala mogućnost da Macky iznenada stekne bogatstvo vodeći željezariju pa je kao jedan od svadbenih darova dala Normi knjigu Vivian Clipp *Kako se odnositi prema slugama i kućnom osoblju*.

Napredak

Bila je u kuhinji i vršila posljednje pripreme za emisiju kad je začula povik Mame Smith: – Dorothy! – Ona podigne pogled i vidje da je devet i dvadeset osam. Pojuri predvorjem s papirima u ruci i Princezom Mary Margaret, koja je mahnito lajala, za petama. – Tu sam! – reče, u posljednji tren utrčavajući kroz vrata, i mahne prilično brojnoj publici u sobi. – Bog, oprostite što kasnim – reče i sjedne na svoje mjesto upravo u trenutku kad se upalilo crveno svjetlo i zasvirala uvodna glazba.

– Dobro jutro svima... Ovdje kod nas je još jedan predivan dan, a nadam se da je i kod vas jednako lijepo... Ali, prije no što bilo što drugo kažem, ako se pitate zašto jutros zvučim malo čudno, znajte da nisam udarala po šeriju za kuhanje tamo u kuhinji. – Mama Smith odsvira takt pjesme *Kako sam žedan*. – Dorothy se nasmije. – Zvučim ovako zato što sam jutros bila kod doktora Orra, koji mi je stavio plombu, a *Novocain* još nije popustio. Dakle, nakon ovog demantija, nastavimo s emisijom.

– Dan nezavisnosti je pred vratima i zato jupi i triput hura za crven-bijeli-plavi. Glenn Warren iz Udruge veterana inozemnih ratova kaže da će sva hrana koju će posluživati na Dan nezavisnosti biti crvena, bijela i plava: cikla, krumpir-pire, isključivo bijelo pileće meso, pita od borovnice sa sladoledom od vanilije. Nadajmo se samo da će i lubenice ove godine surađivati i biti žarko crvene. Također nemojte zaboraviti da iduće srijede u grad dolazi čovjek s ponijima pa ako želite da vam se dijete slika, nalazit će se od dvanaest do četiri na praznoj parceli iza crkve.

Dorothy se nasmiješi publici. – Sretni smo što je jutros s nama i nekoliko gostiju. Tu nam je gospođa Ida Jenkins sa sedam članica svoga Vrtnog kluba, koje su došle u posjet čak iz Joplina. Dobrodošle, dame. Kao što svi znate, Ida je majka naše drage, male, novopečene supruge, Norme Warren. A budući da sam i sama majka, nadam se da nećete zamjeriti što ću se malo hvalisati. Jako smo sretni zbog Anne Lee, koja je upravo primljena u Višu školu za medicinske sestre u Chicagu, koju je pohađala i naša sestra Ruby Robinson. Znam da je i ona ponosna na Annu Lee, baš kao i mi. Kako vrijeme brzo prolazi... Čini mi se da je bilo jučer kad su se Norma i Anna Lee pripremale za prvi plesni nastup. Čini mi se da se cijeli svijet mijenja pred mojim očima. Doc me je baš sinoć izvijestio da se izvan grada grade dva nova poslovna objekta. Jedan je *drive-in Tastee-Freeze*, koji će imati oblik iglua, zajedno s polarnim medvjedom na vrhu. Drugi je motel pod imenom *Indijansko selo*, koji će se sastojati od zasebnih indijanskih šatora izrađenih od cementa. A ako to nije dovoljno uzbudljivo, šuška se da u skoroj budućnosti stiže i motel *Howard Johnson*. Ako Elmwood Springs nastavi rasti ovim tempom, uskoro nećemo moći prepoznati vlastiti grad!

– Kad smo već kod rasta, želim podsjetiti sve vas u okolici Raymorea i Harrisonvillea da je *Pogrebna tvrtka i cvjećarnica Cecilia Figgsa* nedavno otvorila dvije nove podružnice u vašoj blizini... Otvorene su dvadeset četiri sata dnevno, kako bi vam uvijek bile na usluzi. I zapamtite, Cecil Figgs je moj jedini pokrovitelj koji doista *ne želi* da morate poslovati s njim, ali je uvijek tu kad ga trebate...

– A tu je i Beatrice Woods, koja će nam sad otpjevati prigodnu pjesmu uz jutrošnju temu: Sve se mijenja. – Dvije i pol minute nakon što je pročitala reklamu za mješavinu za palačinke *Zlatne pahuljice* i recept za pikantni umak od ukiseljenih zelenih rajčica, Dorothy pogleda na zid i reče: – O, Bože, ovaj zli stari sat mi kaže da je vrijeme za rastanak. Trebala sam objaviti neka rođenja i smrti, ali rođenja i smrti će jednostavno morati pričekati do ponedjeljka. A do tada, pozdravlja vas Susjeda Dorothy, zajedno s Mamom Smith na harmoniju. Bio nam je užitak posjetiti vas ovoga jutra i stoga nam ponovno dođite u posjet, može? I zapamtite, uvijek ste dobro došli u sjeverni dio Prve avenije, na broj 5348.

Kao što je i rekla, Dorothy je, naravno, bila sretna što je Anna Lee odlučila postati medicinska sestra, ali istodobno je bila nesretna pri pomisli da će otići tako daleko od kuće. Posljednjih bi dana s vremena na vrijeme sjela i zurila u Annu Lee očiju punih suza. Kad samo pomisli da će uskoro izgubiti svoju djevojčicu!

Gospel se širi

Nije se mijenjao samo Elmwood Springs, nego se činilo da cijela zemlja pravi velik korak prema naprijed. Sve je više ljudi kupovalo kuće. Posvuda su se gradile nove radio postaje. Svakodnevno su se prodavale tisuće radio aparata, automobila, perilica, hladnjaka i pećnica. Više se cesta asfaltiralo, a novi su izumi stizali na tržište brže no što ih je čovjek mogao prebrojati. Električne perilice posuđa, električni otvarači za limenke, sve električno – trebaš samo pritisnuti dugme. Do tisuću devetsto šezdesete, govorili su, postojat će čak i roboti koji će obavljati sve kućne poslove. Po Dorothyinu mišljenju, budu li promjene nastavile tim tempom, kućanice će uskoro živjeti lagodnim životom.

No, ništa se nije mijenjalo tako brzo kao *gospel* glazba. Tijekom rata, kad su se mnogi ljudi sa sela odselili u velike gradove kako bi radili u tvornicama, ona je iznenada pronašla put iz zabačenih seoskih crkva Juga i Srednjeg zapada. Ljudi su možda promijenili adrese i otišli iz Alabame i Georgije u Detroit ili Chicago, ali njihov je glazbeni ukus ostao isti. Željeli su čuti ono na što su navikli pa se *gospel* pojavio posvuda na radio postajama, stječući potpuno novu publiku na Sjeveru, a gomile obožavatelja uskoro su prerasle dvoranice crkava i škola te preselile u velike dvorane velikih gradova, kao i na stadione. Pisale su se stotine novih pjesama. Čak je i časopis *Time* priznao postojanje rastuće i unosne *Industrije gospel glazbe u SAD-u*. Južnjački se *gospel* počeo slušati u cijeloj zemlji, pa čak i u Kanadi, a slava pojedinih skupina rasla je iz dana u dan.

Poznatije skupine imale su vlastite radio emisije i diskografske kuće te su putovale na nastupe u velikim crnim limuzinama. Ali ne i Oatmanovi. Oni su putovali istim starim, oronulim automobilom te su i dalje uglavnom pjevali po seoskim crkvama i cjelonoćnim pjevanjima. Otkad je ponovno spašen, Ferris je vjerovao da se zbog te nove popularnosti *gospel* glazba udaljava od crkve i opasno približava *show businessu*. Imao je osjećaj da vrag u *gospel* ubacuje ritmove *bi-bapa* i mrdanje kukovima, iskušavajući pjevače i mameći dobre Kršćane da se udalje od Boga, misleći samo na brzu zaradu. Propovijedao je svakome tko ga je htio slušati kako je pjevanje *gospela* koje nije vezano uz crkvu grijeh. Nakon što je izgubio vlastitog brata Le Roya, koji je podlegao *honky-tonk* i *hillbilly* glazbi, bojao se da bi i njegovi sinovi Bervin i Vernon mogli doći u iskušenje da pobjegnu pa je ipak dozvolio obitelji nastupanje u radio emisijama koje puštaju isključivo *gospel*.

Jedna od njih bila je petnaestominutna emisija Braće Blackwood, koja se emitirala dvaput dnevno preko postaje *KMA* u Shenandoahu u Iowi. Njihov pijanist, Cat Freeman, bio je stari Ferrisov prijatelj. Cat i njegova sestra Vestal Goodman (koja je sad pjevala u *Sretnim Goodmanovima*) odrasli su zajedno s njim u sjevernoj Alabami i kao djeca su zajedno brali

pamuk pa je njihov ponovni susret bio ispunjen radošću. A tom je prigodom nenadano došlo i do ponovnog susreta Dorothy Smith i obitelji Oatman. Dorothy je tog vikenda stigla u Iowu u posjet prijateljici i kolegici radio kućanici Evelyn Birkby, a ujedno je sudjelovala na velikom sajmu domaćinstva u Dvorani *Mayfair* u Shenandoahu.

Upravo je održala predavanje na temu *Ukrašavanje kolača za sve prigode* i nalazila se iza pozornice promatrajući Adellu Shoemaker, koja je govorila i pokazivala kako odabrati tapete, kad joj netko pruži cedulju.

Draga gospođo Smith,

vidila sam poster u KMA-u da ste tu, a i mi smo. Volila bi razgovarat s vama poslje priredbe ako imate vremena.

Minnie Oatman

Dorothy brzo napiše na dnu: *Prekrasno! Nađimo se ispred vrata pozornice kad završi.*

Dorothy, i vrati je gospođi koja ju je donijela.

Dorothy je bila presretna što će ponovno vidjeti Minnie Oatman i nadala se da će Betty Raye biti s njom. Koliko je samo puta pomislila na Betty Raye i pitala se kako je. No, Minnie ju je nakon priredbe dočekala sama na vratima pozornice.

Dvije su žene otišle preko puta ulice u mali kafić i sjele u separe u koji se Minnie jedva ugurala. Poslušavši izvješće o svim mjestima koja su Oatmanovi posjetili, Dorothy postavi pitanje koje joj se od početka motalo po glavi: – A kako je Betty Raye?

Minninim licem iznenada preleti zabrinut izraz. Na trenutak je oklijevala, a onda prizna: – Nije baš najbolje... Da budem iskrena, gospođo Smith, o tom' sam i 'tjela pričat' s vama. Ona ne zna da sam tu, al' vi i vaši ste bili tako dobri prema njoj, a pošto vi i sami imate 'čerku i sve to, mislila sam da mi možda moš'te dat' neki savjet, jer moram reć' da se do bola brinem za nju.

– O, Bože. Što nije u redu?

– Ništa novo, al' baš se sad užasno osjećam. Obadva dečka su mi na rubu buntovništva, Floyd je lud za ženskama ko nikad, a Ferrisu nisu sve na broju.

Dorothy se prestraši. – Što mu je?

– Ah, svako malo bude spašen, a onda se razulari, al' ovaj zadnji put je najgore dosad. Kažem ja vama, gospođo Smith, sad je samo jedan korak od trgovanja zmijama pa zato moram svaku sekundu pazit' na njega da ne padne u ponor. Znae, svi njegovi iz Sand Mountain su takvi. Trojica su već umrli od ugriza zmije. – Ona duboko uzdahne. – A ne mogu nikog' krivit' osim sebe. Mama me upozorila da se ne udajem za muškarca iz Sand Mountain, al' ja nisam bila zadovoljna dok nisam dobila Ferrisa Oatmana i sad kad sam si prostrla postelju, moram i leć' u nju. Al' ne mogu pazit' i na njega i na c'jelu familiju. A Betty Raye vam dolazi u one godine kad svi momci žele izlazit' s njom. Bojim se da će mi se, dok ne gledam, jedan od onih slatkorječivih pjetlića što pjevaju *gospel* i mrdaju kukovima i uvijek se vucaraju po cjelonoćnim pjevanjima, prikrast' iza leđa i pobjeć' s njom.

– Shvaćam. A što ona kaže na to?

– Zasad ih 'opće ne šljivi. Ništa je ne interesira, samo sjedi u čošku i čita. Tol'ko si je uništila oči da smo joj morali nabavit' naočale, al' ona tol'ko mrzi putovat' od mjesta do mjesta da se bojim da će se udat' za nekog od njih samo da se makne s ceste.

– Doista mislite tako?

– Ako imalo liči na *mene* u tim godinama, napraviti će to, a mi vam nemamo novca da platimo drugog pjevača da je zamjeni. Joj, uništila me ta briga.

– Da, razumijem da ste zabrinuti. – Na Dorothynu se licu također pokaže zabrinutost.

Minnie se zatim nagne prema njoj i povjeri joj se: – Gospođo Smith, znam da nisam puno pametna. Imam malo škole, skoro ništ'. I nemojte me krivo s'vatit', volim ih više od života, al' Ferris i dečki i – sam Bog zna – Floyd, nisu vam baš najpametniji muškarci. Ovaj život je

dobar za ovak'e ko što smo mi, al' Betty Raye je drukčija. Pametnija je od nas. Misli da ja to ne vidim, al' vidim da čita knjige i 'oće nešto naučit'. Od sveg srca sam je 'tjela zadržat' u školi tamo di živi moja sestra, al' u toj kući ima tol'ko djece da je postala nervozna. Al' gospođu Smith, ako skoro nešto ne napravim, završit će ko ja i c'jeli život ostat' glupa.

Dorothy iznenada padne na um moguća zamjena za Betty Raye, ali odluči za sada ne reći ništa određeno. Zavali se u sjedalici. – Minnie, ne znam hoće li to funkcionirati, ali hoćete li me nazvati kući idući tjedan?

Minnie reče da hoće i s mukom se izvuče iz separea. Na rastanku obeća da će nazvati čim se smjeste negdje gdje postoji telefon.

Sljedećeg se dana Dorothy zaputi natrag u Elmwood Springs, a obitelj Oatman rano ujutro krene iz Iowe prema Nashvilleu u Tennesseeju, poznatom kao kopča *Biblijskog pojasa** (*područje na jugu SAD-a poznato po dubokoj religioznosti i doslovnom tumačenju Biblije), gdje su trebali nastupiti na cjelonoćnom pjevanju Wallyja Fowlera u dvorani *Ryman*. Minnie se cijelim putem molila da Ferris ne počne tumarati iza pozornice i propovijedati drugim skupinama o komercijalizaciji te da Floyd ponovno ne krene u napad na sestre Carter. Posljednji put kad su pjevali s obitelji Carter, njihovoj June se nije svidjela primjedba koju joj je uputio lutak Chester pa mu je otkinula periku. Nova ih je koštala dvadeset osam dolara.

Cijelim putem kući Dorothy je bila rastrgana. Željela je pomoći Betty Raye, ali bilo joj je teško pomisliti na gubitak druge drage djevojke. No, također je znala da ta ista djevojka čezne za putovanjem.

Ah, racionalno je razmišljala, ne može naštetiti budem li je pitala. Prvoga dana kad je stigla kući načela je temu dok su ona i Beatrice sjedile u kuhinji.

– Znaš na koga sam naletjela u Iowi?

– Ne znam.

– Sjećaš li se Oatmanovih?

Beatrice se nasmiješi i potapša psa vodiča, Honeya. – O, da.

– A Betty Raye?

Ona kimne glavom. – Da... djevojke koja je ovdje odsjela. Kako je?

Dorothy pročisti grlo. – Čini se da nije baš najbolje. Uopće nije dobro.

– Stvarno?

– Da, njezina majka kaže kako bi joj voljela pružiti priliku da završi barem srednju školu. – Beatrice kimne glavom, ali ništa ne reče. – Ali – nastavi Dorothy – izgleda da se to neće dogoditi. – Zatim zastane.

– Zašto? – upita Beatrice.

Dorothy se nadala da će postaviti to pitanje. – Pa, ako ona želi prestati pjevati, oni moraju pronaći nekoga tko će je zamijeniti.

– O! – reče Beatrice i počne malo brže tapšati Honeyevu glavu. – Stvarno?

Dorothy promiješa još dvije žličice šećera u kavi, kako bi dala Beatrici vremena za razmišljanje. – To bi, naravno, značilo *veoma* mnogo putovanja za tu osobu... stalno idu iz mjesta u mjesto...

– Stvarno?

– O, da. Nisam ništa rekla Minnie... Al' bi li tebe možda zanimalo takvo što?

Beatrice istog trena ustane. – O, Dorothy, misliš da bi me primili? Misliš da ima šanse? Znam sve pjesme i mogu naučiti harmonije...

– Čuj, Minnie će me nazvati za nekoliko dana, a ako želiš, ja ću je svakako upitati. Samo, mislim da ti se baš neće isplatiti.

– To mi uopće nije važno. A ako ih bude brinulo što sam slijepa, reci im za Honeya. Reci im da se dobro snalazimo. Mogu skoro sve sama. Neću im biti na teret. Reci da ću pjevati besplatno.

Obje su bile na iglama sve dok Minnie nije nazvala, kao što je obećala. Dorothy joj reče da bi Beatrice bila na raspolaganju za putovanje umjesto Betty Raye, ako su je spremni primiti. Minnie reče da će razgovarati s Ferrisom i opet je nazvati. Nakon sat vremena telefon ponovno zazvoni. – Gospođo Smith, recite toj djevojci, ako nas je ona spremna trpit', bit će nam drago da je primimo. Čekajte malo, dat ću vam Betty Raye. Dok je čekala, Dorothy dovikne Beatrici, koja je u kuhinji čekala vijesti: – Primit će te, dušo. – A onda se javi Betty Raye. – Halo? – Betty Raye... je l' ti majka sve rekla? – Je, gospođo. – Slažeš li se s tim? Znaš, stvarno želimo da dođeš. Nastane duga pauza. – Gospođo Smith, ni ne znate koliko *jako* želim biti kod vas. Bila je to gotovo prva proširena rečenica koju je Dorothy ikad čula od Betty Raye. Iako se dotad brinula da je možda pogriješila, Dorothy je u tom trenutku znala da je učinila pravu stvar. Minnie ponovno preuzme slušalicu. – Recite Beatrici da ćemo doć' po nju za par tjedana. Tako mi svega, baš kad čovjek misli da nema rješenja, dobri Bog mu pošalje anđela. Blagoslovljeni bili, gospođo Smith, prava ste svetica. Nemate pojma koji mi je kamen pao sa srca. Dorothy spusti slušalicu i ode u kuhinju, ali Beatrice više nije bilo. Već je otišla u svoju sobu i počela se pakirati.

Razmjena

Ferris Oatman nije bio nimalo sretan što će izgubiti Betty Raye i razdvojiti obitelj, ali po prvi put otkad su u braku Minnie je udarila svojom prilično velikom šakom o stol. – Ferrise, moja curica želi prestat' putovat' i 'oće ić' u školu, a to će i napraviti'. – Preko mene mrtvog – rekao je on. – Ako je to potrebno, onda i tako, al' ona ide. Ferris je vidio izraz u njezinim očima i odlučio ne ustrajati pa su dva tjedna poslije Oatmanovi skrenuli u Missouri na putu u Arkansas, kako bi ostavili Betty Raye i ukrkali Beatrice i njezina psa. Kad su stigli, Minnie spusti prozor automobila i reče: – Gospođo Smith, nemam vam vremena ni da izađem i zagrlim vas, već kasnimo; do osam moramo stić' u Little Rock na cjelonoćno pjevanje, al' molit ću se za vas c'jelim putem dotamo. – Stražnja se vrata otvore, Betty Raye izađe, a Beatrice i Honey uđu. Stric Floyd sjedio je na prednjem sjedištu s Ferrisom i Minnie; čim su krenuli, Chester, Lutak koji citira Sveto pismo, okrene se prema Beatrice, pogleda je, podigne i spusti obrve te reče: – O-ho-ho... Bog tebi, krasotice. Beatrice odmah odgovori: – Bog i tebi! Mama Smith, Dorothy, Bobby, Anna Lee i sestra Ruby Robinson stajali su i mahali, suznih očiju. No, Beatrice Woods nije se ni osvrnula. Ne bi to učinila ni da ih je *mogla* vidjeti. Suviše ju je zaokupilo ono što se nalazilo ispred nje. Napokon je na putu i kreće u nepoznate daljine. Ju-hu!

Betty Raye se nije mnogo promijenila od njihova posljednjeg susreta. Malo je narasla i sad je nosila naočale. Očito ih joj je netko drugi izabrao. Okviri su bili loša kombinacija crne plastike i metalnih rubova i nisu izgledali nimalo laskavo na tinejdžerici. Dok su koračali

prema kući, Dorothy reče sama sebi da će kupovina novih naočala sirotoj djevojci biti prvo što će učiniti.

Iako su znali da će im Beatrice nedostajati, svima je bilo drago što se Betty Raye vraća i što će stanovati kod njih. Naročito Anni Lee. Cijelo je ljeto bila tužna i neraspložena. Osim što ju je zabrinjavala činjenica da će na jesen otići od kuće i ostaviti obitelj, pomalo je imala osjećaj da su je dvije najbolje prijateljice napustile te je po prvi put u životu bila osamljena. Patsy Marie je počela raditi puno radno vrijeme u očevoj čistionici, a Norma se udala. I koliko god se ona i Norma zaklinjale da će njihov odnos zauvijek ostati isti, on se ipak promijenio. Nije više bilo kao u stara vremena, kad ju je mogla nazvati u bilo koje doba dana i noći, kad god bi poželjela, i nagovoriti je da ide s njom na ovo ili ono mjesto. Norma je sad bila udana žena i stvari su se promijenile. Nije to bila ničija krivica. Oko Anne Lee i dalje su skakutali svi momci u gradu, ali ipak joj je nedostajala prijateljica s kojom bi provodila vrijeme.

A razmišljala je i o drugim stvarima.

Prve večeri Anna Lee uđe u sobu Betty Raye i sjedne na krevet. Promatrala je kako djevojka vadi stvari iz kovčega, a onda iskreno reče: – Ni ne znaš koliko sam zahvalna što si tu. Imala sam užasan osjećaj krivnje što odlazim tako daleko od majke i ostavljam je samu s Bobbyjem, tako da sam skoro odustala od odlaska. Ali sad kad si ti tu, znam da neće biti tako osamljena i da se neće toliko brinuti zbog mene.

Betty Raye je još uvijek bila stidljiva u društvu Anne Lee pa samo promrmlja: – Hvala.

Anna Lee nastavi. – Znaš, kad pomisliš na to, ti si mi skoro kao mlađa sestra koja ostaje u kući, zar ne? – Zatim uzdahne. – Da barem imam sestru. Majka se toliko oslanja na mene da mi je teško... A ako ćemo biti kao sestre, voljela bih da razmisliš o preseljenju u moju sobu kad odem. To bi mi puno značilo.

– Stvarno?

– O da, a znam da bi i majka bila sretna. Malo joj je čudno što boraviš u ovoj sićušnoj sobi. Mislim, ne radi se o tome da nije lijepa ili tako nešto – brzo doda, – ali ako budeš odsjela u mojoj sobi, to će biti kao da si mi zapravo sestra. – Betty Raye izvadi iz kovčega još jednu šivanu haljinu. – Znaš, Betty Raye, kladim se da nosimo isti konfekcijski broj. Ja imam pun ormar odjeće. Većinu neću ponijeti sa sobom pa će samo visjeti tamo, a ti možeš odjenuti što god zaželiš. Ionako sam je planirala podijeliti. Ako nemaš ništa protiv rabljene odjeće. Savršeno je očuvana.

Betty Raye, koja je cijeloga života nosila rabljenu odjeću, reče: – Ne, nemam ništa protiv.

Sljedećih nekoliko tjedana Anna Lee je provela mnogo vremena s Betty Raye i natjerala je da isproba svu odjeću iz ormara. Jednog je dana izravno postavila pitanje koje ju je sve vrijeme opsjedalo: – Hoćeš mi dopustiti da se malo zabavljam s tvojom kosom?

Kad je Anna Lee završila sa *zabavljanjem* s Bettynom kosom, također joj je na usnice nanijela malo ruža, a na obraze rumenila. – Evo, sad izgledaš bolje, zar ne?

Betty Raye pogleda u zrcalo, ali nije ništa vidjela bez naočala, no ipak potvrdno odgovori.

Odmah zatim Anna Lee nalakira njezine nokte žarko crvenim lakom. Betty Raye je još uvijek bila suviše stidljiva da bi bilo što rekla. A tko bi uopće mogao odbiti nešto Anni Lee, u onom ružičastom puloveru od angore i s ružičastim perlicama oko vrata? Betty Raye je bila plastelin u njezinim rukama.

Svakog ju je dana Anna Lee vodila u kupovinu u središte grada, što je trajalo satima. Anna Lee je imala posla: kupovala je novu odjeću za fakultet u robnoj kući *Morgan Brothers* pa je isprobala svaki šešir, svaki par cipela, svaki kostim i haljinu – neke i dvaput – prije no što je odlučila što će kupiti.

Dorothy je bila sretna što Anna Lee i Betty Raye provode toliko vremena zajedno, ali se nakon nekog vremena počela brinuti zbog Betty Raye. Rekla je Mami Smith: – Povlači tu sirotu djevojku po gradu ko da je Krpena Ann koju je nekad imala. – A to je bila istina.

Jednog poslijepodneva Anna Lee reče Betty Raye: – Znam da si stvarno religiozna i sve to, al' bi li za tebe bio grijeh ići u kino? Ginger Rogers je iz Missourija, a ja umirem od želje da ponovno pogledam *Kitty Foyle*. Ne bi ti naškodilo da pođeš samo jednom, zar ne?

Betty Raye razmisli na trenutak. – Ne znam. Nikad nisam bila u kinu.

Kad je Dorothy saznala za to, reče: – Slušaj, Anna Lee, ne želim da tjeraš Betty Raye da radi nešto što ne želi. – Anna Lee, koja je u tom trenutku bila zabavljena pletenjem Betty Rayine tanke, smeđe kose u pletenice, nedužno reče: – Ne tjeram je, majko. Ona želi ići, zar ne?

Sjedeći za Anninim toaletnim stolićem, Betty Raye reče: – Da, gospođo. – Sljedeće večeri pošla je s Annom Lee na projekciju *Kitty Foyle* i strašno joj se sviđjelo.

Tog petka poslijepodne Dorothy je odvela djevojke u Poplar Bluff kako bi kupile nove naočale za Betty Raye. Kad su se vratile kući, Dorothy reče Mami Smith: – Trebala si poći s nama... uživala bi gledajući Annu Lee. Čovjek bi pomislio da je mama Betty Raye, tako se ponašala.

Mama Smith reče: – Je l' kupila nove naočale?

– Na kraju jest – reče Dorothy sjedajući na sofu. – Trebale bi stići sljedećeg tjedna. Anna Lee ih je odabrala. Plave plastične, s nečim nalik na krilca na krajevima. Nisu baš one koje bih *ja* izabrala, ali Anna Lee ih je željela pa ih je i dobila. Betty Raye je tako krasna; samo je mirno sjedila na mjestu, dok joj je Anna Lee stavljala na nos sve moguće naočale koje su imali u trgovini, a ona nije ni zucnula.

Bila je to istina; Anna Lee je uživala u novom projektu, povlačeći jednu Betty Raye na sve strane, pokušavajući od nje napraviti inačicu sebe same. Da je imala još koji tjedan, možda bi je naučila plesati *jitterbug*. No, konačno je došao dan odlaska u školu za medicinske sestre. Te ju je večeri cijela obitelj ispratila na željezničku postaju. Na putu prema tamo Dorothy je suviše pričala i iz petnih se žila trudila biti hrabra, ali u posljednjem trenutku, kad se Anna Lee – koja je izgledala tako elegantno i odraslo u smeđem, kariranom, štofanom kostimu i odgovarajućem šeširu – uspela u vlak, okrenula i mahnula, više se nije mogla suzdržavati. Stavila je ruku preko usta kako bi prikrila jecaj i promatrala vlak kako se udaljava, a onda se potpuno slomila. Doc je zagrlj. – Hajde, hajde – reče. – Nije to tako dugo. Doći će kući za Božić.

– Znam – reče Dorothy, – ali izgledala je tako malena u tom ogromnom vlaku. – Zatim skoro opet izgubi vlast nad sobom. Znala je da se luckasto ponaša, ali nije si mogla pomoći. Boljelo ju je što gleda kako joj kćer odlazi, isto kao što ju je boljelo onoga prvog dana kad je krenula u školu prije dvanaest godina.

Bobby je također bio žalostan što je Anna Lee otišla, ali nije znao što bi rekao pa izjavi: – Baš joj je glup taj šešir. – Kad su stigli kući, Dorothy ode u krevet, Bobby ode u svoju sobu slušati radio, a Mama Smith pomogne Betty Raye da tiho prenese stvari u sobu Anne Lee, kao što je obećala. Vješajući njezine haljine u ormar, Mama Smith reče: – Betty Raye, nisi toga ni svjesna, ali kao da te sam Bog poslao Dorothy u ovome trenutku. Da ti nisi tu, ne želim ni pomisliti što bi bila u stanju učiniti. Izgubila je jedno dijete i znam da je boli što gubi još jedno, makar to bilo samo na kratko.

Doc i Jimmy sjedili su na trijemu ne govoreći mnogo. Nakon duge tišine Doc konačno progovori. – Volio bih da se Dorothy ne ponaša kao da je kraj svijeta. Pa vratit će se za Božić, za ime Božje. – Zatim pogleda u Jimmyja i odmahne glavom. – Žene... kako se ponašaju, čovjek bi pomislio da nekoliko mjeseci traje deset godina.

– Aha, one se poprilično uzrujavaju oko svega, je l' tako?

Oba su muškarca sjedila u mraku i pušila, pokušavajući se pretvarati da su iznad tih glupavih osjećaja i da im Anna Lee ne nedostaje. Ali nije bilo tako.

Anna Lee je nakon dva sata provedena u vlaku pronašla omotnicu koju joj je Doc ubacio u torbicu ne rekavši Dorothy. U njoj se nalazila nova novčata, sjajna kovanica od pet centa i kratka poruka:

Ako ti se iz bilo kojeg razloga ne bude свидjelo tamo gore, nazovi me i doći ću po tebe.

Tata

Doc nije znao da joj je Jimmy prije odlaska ugurao novčanicu od dvadeset dolara u džep kaputa. – Da imaš malo za trošenje – rekao je.

Slava, slava, raščistite put

Drugi par roditelja koji se te godine morao nositi s razdvojenošću od kćeri bili su Minnie i Ferris Oatman. Od trenutka kad su se odvezli ostavivši je u Elmwood Springsu, stalno su bili zauzeti, tiho uvježbavajući pjesme s Beatrice cijelim putem do Little Rocka, a i sve su otada non-stop putovali. Obojima je Betty Raye užasno nedostajala. Ferris se brinuo da bi se bez njegovih svakodnevnih propovijedi i čitanja Biblije mogla udaljiti od Boga i pasti pod loš utjecaj. Minnie se s druge strane više brinula hoće li se Betty Raye uklopiti u novi život i pokušati biti sretna. Prije odlaska rekla je kćeri neka ne obraća suviše pozornosti na tatine stroge pentekostalne ideje. To joj je rekla nasamo.

Ferris bi dobio slom živaca da je znao kako sad nosi ruž za usne i kako je gledala film s Ginger Rogers. Ali, kao što joj je Minnie rekla telefonski: – Dušo, ono što tvoj ćaća ne zna, neće ga nimalo boliti'.

Njihovi su se životi mijenjali gotovo istom brzinom kao i život Betty Raye, i to još od one prve večeri kad su došli u Little Rock na cjelonoćno pjevanje. Kad su stigli u dvoranu, sve su druge skupine već bile tamo, odjevene i spremne. Trebala je to biti velika noć. *Spearovi, Sretni Goodmanovi, Kvartet Lester-Stamps, Kvartet Johna Danielsa, Majstori melodije, Momci iz Diksilenda, Sunčani južnjački kvartet...* skupine iz cijele zemlje nalazile su se iza pozornice. Posjećivali su jedni druge prije koncerta, sretni što se ponovno vide i što će saznati novosti o srčanim udarima i operacijama žučnog mjehura koji su se zbili otkad su se prošli put vidjeli. Također su uspoređivali podatke o tome tko je imao poteškoća s Upravom za prihode, što je bio stalni problem *gospel* skupina koje su, kako se činilo, poreznici uvijek maltretirali zbog poreza na prihod.

Ostalo je samo pola sata do početka koncerta pa su Minnie i Beatrice odmah otišle u garderobu, dok su se momci spremali u muškoj garderobi u prizemlju. Floyd je bio zadužen za razglas Oatmanovih pa je bio zauzet vađenjem opreme iz automobila i njezinom pripremom za postavljanje. Hodnici su brujali od uzbuđenja, kao i uvijek, a dvorana se punila stotinama ljudi. Za Oatmanove je taj skup zvijezda bio prava premija, kao što je rekla Minnie. Nije to baš bila najbolja noć za uvođenje nove članice skupine. No, ništa se nije moglo učiniti. Iskoristili su priliku da odvedu Betty Raye u Elmwood Springs najmanje nekoliko tjedana prije početka škole, a novac im je trebao. Sedamdeset pet dolara za cjelonoćno pjevanje bio je najviši iznos koji im je ikad ponuđen. Trebali su nastupiti treći, nakon *Momaka iz Diksilenda*. Kad je došlo vrijeme, Minnie je povelala Beatrice i Honeya do kulisa sa strane pozornice, a kad je Beatrice začula svu tu buku i uzbuđenje iza pozornice, kao i na njoj, zgrabila je Minnie za ruku i čvrsto je stisnula. Minnie je potapša po ruci. – Ne boj se, draga, tu sam uz tebe.

– O, Minnie – reče Beatrice, – ne bojim se, samo ne mogu dočekati da izađem.

Kad su *Momci iz Diksilenda* otpjevali posljednju pjesmu, *Prije mnogo uzbuđenja i radosti*, gledalište se i dalje popunjavalo; mnogi su ljudi dolazili kasnije, jer su znali da uistinu dobre

skupine nastupaju tek nakon stanke. Kad je Hovie Lister izišao najaviti Oatmanove, nekoliko stotina njih još je lutalo uokolo i tražilo mjesta.

Neki su podigli pogled kad su Oatmanovi izašli na pozornicu i iznenadili se vidjevši psa kako izlazi zajedno sa ženicom u bijeloj haljini i sa sunčanim naočalama na očima. Pitali su se što se događa. Minnie sjedne, zapilji se ravno u daljinu, kao i uvijek, te počne lupati nogom. Kad ju je prožeo duh, ona zapjeva prvu pjesmu, *Slava, slava, raščistite put*. A onda se dogodi nešto neočekivano, što je iznenadilo čak i Oatmanove. Zvuk koji je dolazio iz zvučnika i lebdio visoko iznad gledališta bio je nešto što nikad prije nisu čuli.

Minnie je *odmah* znala da su dobili nešto izvanredno. I drugi su to znali. Ljudi iz publike koji su se do tada kretali uokolo i tražili bolja mjesta iznenada su se zaustavili i sjeli. Uskoro su se sve garderobe ispraznile, jer su se ostale skupine, koje su se nalazile iza pozornice, počele okupljati oko kulisa i slušati.

Beatricino samostalno pjevanje bilo je nešto posebno. Minnino samostalno pjevanje bilo je nešto posebno. Glas Betty Raye bio je nježan i mio, ali Beatricin jasni i moćni sopran savršeno se stapao s Minnim jednako moćnim tenorom. Taj zvuk, u kombinaciji s Ferrisovim dubokim basom i altovima dvojice dječaka, bio je senzacionalan i publika je poludjela. Ustali su i nakon svake pjesme pljeskali i uzvikivali. Kad su otpjevali posljednju skladbu, *Iz dana u dan sve je slađe*, cijena njihova nastupa skočila je sa sedamdeset pet na sto pedeset dolara i više nikad nisu pjevali prije stanke.

Kao što je jedan od *Momaka iz Diksilenda* poslije primijetio: – Oni Oatmanovi su dobili zlatnu koku u toj slijepoj ženici. – Dok je Betty Raye dobivala nov izgled i nov život, Oatmanovi su dobivali potpuno nov zvuk.

Jedina osoba koja nije bila zaprepaštena tim fenomenom bila je Minnie. Ona je uvijek govorila i od sveg srca vjerovala da Bog nikad ne zatvori jedna vrata dok ne odškrine druga.

Jimmy i zalogajnica *Tramvaj*

Dorothy je bila uznemirena sve dok je Anna Lee, nekoliko dana nakon odlaska na studij, nije nazvala. Majka je tad saznala da je u redu i da je dobro stigla. Uskoro je Dorothy opet bila ona stara, sretna što je zauzeta s pojedinostima oko upisa Betty Raye u srednju školu u Elmwood Springsu, brinući se za nabavku svih knjiga i potrebnog pribora. Nekoliko tjedana prije Betty Raye je polagala ispit i – na iznenađenje svih – osvojila dovoljno bodova za upis u četvrti razred. Doista se činilo kao da se Anna Lee vratila kući. Ponovno će prolaziti kroz maturantsku godinu, s toliko predivnih događanja kojima se mogu veseliti.

Jadni se Bobby, međutim, pripremao za ponovno mukotrpno pohađanje šestoga razreda. Njegovi roditelji i razrednica, gospođica Henderson, prešutno su odlučili da je za njega najbolje – budući da su mu ocjene protekle godine bile loše, naročito iz matematike i engleske gramatike – sad ponavljati razred, kako u budućnosti ne bi toliko zaostao da to ne bude u stanju nadoknaditi. Bobby baš i nije bio sretan: morat će ponavljati razred i ni tog se ljeta nije uspio popeti na vodotoranj. Jedino čemu se mogao veseliti do ponovnog dolaska praznika bila su dva filma svake subote u Elmwoodskom kinu, a zatim odlazak u zalogajnicu *Tramvaj*. Bar nešto.

Zalogajnica *Tramvaj* bila je obla, bijela zgradica sa staklenim ciglama koje su se protezale cijelom njezinom duljinom. Bobby je nakon kina volio sjediti na barskoj stolici za pultom u izlogu i jesti *hot dog* sa čilijem, piti sok od svježih iscijeđenih naranča i promatrati kako ostatak svijeta prolazi ispred njega. Jimmy bi gledao kako sjedi mašući nogama i svaki put udari u zid. To je značilo mnogo dodatnog posla za Jimmyja, koji je morao čistiti tragove cipela, ali nikad nije rekao ni riječ. Uživao je u Bobbyjevim nevjerojatnim pričama i uvijek

mu je bilo drago kad bi došao. Toliko je dugo bio podstanar Smithovih da ih je počeo smatrati vlastitom obitelji. Odavno se prestao nadati da će i sam zasnovati obitelj. Iako drugi gotovo i nisu zamjećivali njegovo hramanje, njemu je ono stvaralo toliku nelagodu da nikad djevojku nije pozvao ni na spoj, a kamoli da bi koju zaprosio.

Sa šesnaest godina stupio je u mornaricu, a bilo mu je dvadeset pet kad je počeo Drugi svjetski rat. No, za njega je rat završio istoga dana kad je i započeo. U nedjelju ujutro, sedmog prosinca tisuću devetsto četrdeset prve, nalazio se na ratnom brodu *Arizona** (*američki bojni brod porinut 1915., a potopljen tijekom napada na Pearl Harbour 7. prosinca 1941.). Zatim je proveo dvije godine po veteranskim bolnicama i ponovno učio hodati, ali nitko od njega nikad nije čuo nijednu pritužbu. Imao je više sreće nego većina njegovih kolega s istoga broda. On je izgubio samo nogu; oni su izgubili živote. Jimmy je vodio jednostavan život bez mnogo promjena, koji se sastojao od svakodnevnog odlaska u zalogajnicu, godišnjeg odmora u trajanju od tjedan dana koji je provodio u St. Louisu, u posjetu kompićima u veteranskoj bolnici, te igranja pokera petkom uvečer u prostorijama Udruge veterana inozemnih ratova. Nije zapravo morao raditi, jer je od države primao prilično visoku invalidninu, ali nikad mu nije ni palo na um ne raditi.

Kad je Betty Raye tek došla živjeti u kuću Smithovih, bila je stidljiva, ali Jimmy joj se odmah svidio. Nije bio glasan poput muškaraca iz njezine obitelji. U društvu većine ljudi bila je uznemirena, bojala se da očekuju od nje da nešto kaže, ali s Jimmyjem to nije bio slučaj. On je bio tiho, drago i nezahtjevno društvo. A i ona je njemu bila draga. Dorothy je to primijetila po sitnim promjenama u njegovu ponašanju. Od dolaska Betty Raye svaki je dan za večerom počeo nositi čistu bijelu košulju. Također je primijetila kako Jimmy često čeka da Betty Raye prva napusti trijem, jer ga je bilo stid ustati ispred nje. No, Dorothy nikad nije rekla ni riječ. Betty Raye nije znala da Jimmy ima drvenu nogu, ali i da jest, to joj ne bi bilo bitno. Ona je, ako itko, znala kakav je osjećaj biti drukčiji od ljudi koji te okružuju.

Nisu to shvaćali, ali oboje su bili hendikepirani i bojali se života, samo na različite načine.

Povratak Ide Jenkins

Koliko god se Bobby užasavao ponavljanja razreda, Norma se još više užasavala sljedećeg majčinog posjeta. Dvadeset prvoga rujna Ida se vratila s turneje po muzejima u Washingtonu i sastanka Nacionalne federacije ženskih klubova u Baltimoreu, a istog je poslijepodneva koračala po novoj kućici svoje kćeri i usput je komentirala.

– Nisam baš sigurna za ove zavjese, Norma.

– Što im fali?

Ida nije ulazila u pojedinosti. – Samo mi je žao što nisi dopustila da tvoj otac i ja unajmimo profesionalca za uređenje kuće, kao što smo željeli. – Zatim se osvrne po sobi. – A gdje li je tvoj srebrni servis za čaj?

– U ormaru.

Ida s nevjericom pogleda kćer. – Norma, servis za čaj se *izlaže*, trebaš ga držati na otvorenom kako bi ga ljudi vidjeli. Servis za čaj je obilježje elegantnog doma.

– Majko, nemam mjesta ni za izlaganje jedne šalice, a kamoli cijelog servisa koji nikad neću upotrijebiti.

Ida sjedne u kuhinju i skine rukavice. – Ne znam zašto ste ti i Macky ustrajali na kupovini ove kuće, manja je od kutije šibica... I nije mi uopće jasno kako misliš primiti goste bez gostinjske kupaonice.

Norma ulije majci kavu u šalicu. – Nemam namjeru primiti goste, a Macky i ja si nismo mogli priuštiti ništa drugo.

Ida je pogleda. – Neću ništa reći, ali znaš što mislim. Ponudili smo da vam kupimo veću kuću.

– Da, majko. Kako je bilo na putu?

– Prekrasno... čuli smo nevjerojatno nadahnute govore nevjerojatno zanimljivih žena iz svih područja. Ah, žao mi je što se nisi učlanila u klub, mogla si ići sa mnom.

Činjenica da se Norma ne želi učlaniti ni u jedan od njezinih klubova predstavljala je stalan izvor boli za Idu. – Majko, nemoj, molim te, opet počinjati o tome – reče Norma i donese joj šlaga.

– U redu, u redu, ionako nisam došla razgovarati o tome. – Ida pogleda jednostavni vrčić za šlag koji je njezina kćer stavila na stol. – Norma, gdje je onaj lijepi vrčić s ručno oslikanim cvijećem koji su ti kupili Gerta i Lodor?

– Razbila sam ga – slaže Norma.

– Čuj, nemoj to reći Gerti... reci joj da ga čuvaš za posebne prigode.

Ida iznenada primijeti razliku u Norminu izgledu. – Što ti se, pobogu, dogodilo s kosom? Zašto tako strši na sve strane?

– Tot Whooten.

– Ne moraš više ništa reći.

Norma sjedne za stol. – O čemu si željela razgovarati sa mnom?

– Molim?

– Rekla si da o nečemu želiš razgovarati sa mnom.

– Ah, da. Slušaj, Norma, želim da znaš kako sam mnogo razmišljala o ovome. Sad kad si odrasla i udana, vrijeme je da popričamo kao žena sa ženom. Naposljetku, kći si mi i trebaš imati koristi od ono malo mudrosti koju sam ja godinama stekla. Nakon mnogo godina promatranja došla sam do jednog zaključka. – Norma je čekala dok je Ida pravila stanku kako bi dala veće značenje svojim riječima, što je uvijek činila kad bi iznosila neki od deset tisuća svojih zaključaka. – Norma, *žene* će jednostavno morati preuzeti ovaj svijet i to je to.

Muškarci žele samo ratovati i praviti se važni jedni pred drugima. – Ona se nagne i pogleda kroz prozor, kako bi se uvjerala da u blizini nema nijednog muškarca koji bi je mogao čuti. – Počinjem misliti da većina njih nikad ne prijeđe dob od dvanaest godina, ne računajući tvoga tatu, naravno, hvala Bogu. On je razuman i odrastao muškarac, ali da ja nisam bila uz njega, tko zna? Muškarci su baš kao vrtovi. Svaki ih dan moraš njegovati ili jednostavno odu u sjeme. Žalosna je to činjenica, a ja sam je naučila iz vlastitog iskustva. Ako ih ne vode žene, muškarci postanu potpuno neodgojeni.

Norma ju je pomalo skeptično promatrala.

– Norma, to je *istina*. Pogledaj što se dogodilo na Divljem zapadu. *Tako* se muškarci ponašaju kad ih pustiš: nikad se ne kupaju, stalno ubijaju Indijance, bizone i jedni druge, piju i kockaju i tko zna što još. Tek kad su pristojne, ugledne žene otišle na Zapad, oni su se sredili i počeli dostojno ponašati. I ne zaboravi: *muškarci* su prouzročili sve nedaće na ovome svijetu. Da te pitam... kad bi žene vodile glavnu riječ, misliš li da bi na svijetu bilo toliko siročića bez očeva? Znaš, lav će čak pojesti svoje mladunče ako je lavica neoprezna.

– Majko, kakve sad veze imaju lavovi?

– To dokazuje da sam u pravu. Moraš svaku sekundu paziti na njih, Norma, ili će se ponovno početi ponašati kao da su u džungli.

– O, majko, tata nije takav.

– Znam da sad nije... ne kad je s nama... ali žao mi je što ti moram otvoriti oči, djevojčice moja: mogu oni biti savršeno odgojeni i učtivo se ponašati u društvu, ali ostaviš li skupinu muškaraca na tjedan dana same u kolibi, ako misliš da će se zamarati korištenjem ubrusa ili postavljanjem stola, ili čak biti dovoljno uljudni da se obriju, grdno se varaš. Sad, ne kažem ja da oni mogu protiv sebe, samo kažem: Želi li ovaj svijet i dalje napredovati, žene će morati preuzeti vodeću ulogu. A trik je u tome da se to učini bez njihova znanja.

Nakon što je majka otišla, Norma nazove željezariju. Kad je Macky podigao slušalicu, ona reče: – Macky, hoćeš li mi nešto obećati?

– Što?

– Budem li se ikad počela ponašati kao moja majka, jednostavno izvadi pušku i ubij me.

Stidljiva maturantica

Kad je krenula u četvrti razred srednje škole u Elmwood Springsu, Betty Raye je kao nova djevojka u školi privukla, dakako, mnogo pozornosti. Prvih nekoliko tjedana bila je naročito neobična i po tome što je pjevačica *gospela*, ali kad je početna znatiželja izbljedjela, ona se manje-više stopila s mnoštvom i povukla u pozadinu. Svakome bi bilo teško uklopiti se u razred u kojem je većina učenika zajedno već četvrtu godinu, ali Betty Raye je to bilo dvostruko teško. Ni po čemu se nije isticala u gomili, a momci njezine dobi nisu bili nimalo zainteresirani za tu mršavu, prilično neuglednu djevojku s plavim plastičnim naočalama. Neke su se djevojke trudile uključiti je u razgovor za ručkom ili je pozvati u drogeriju na sok, ali ona je bila toliko stidljiva da nikad ni o čemu nije mnogo govorila. Nakon nekog vremena odustale su. Zaključile su da baš i nije naročita osoba ili da je vjerojatno neka vrsta zatucane vjernice. Nije im bila antipatična, samo su se prestale truditi da je upoznaju. I tako Betty Raye nije išla nikamo osim u školu i iz škole te ponekad u kino s obitelji, ali za nju je to bilo sasvim zadovoljavajuće. Bila je sretna samim time što može doći kući, a Dorothy je bila sretna što je kod njih. Bila joj je zapravo od velike pomoći. Dorothy je primala stotine pisama tjedno, a Betty Raye joj je pomagala pri razvrstavanju te je na jednu hrpu stavljala pisma s receptima, a na drugu zahtjeve i obavijesti. Betty Raye je također pomagala Bobbyju, ali Dorothy to nije znala. Ponekad, kad ne bi mogao shvatiti nešto iz matematike ili engleske gramatike, ušuljao bi se u njezinu sobu, a ona bi mu riješila problem. Mama Smith, koja se obožavala kartati, učila je Betty Raye kartanju i bila zapanjena brzinom kojom je shvaćala. Nakon nekoliko dana zadovoljna Mama Smith povjerala se Dorothy: – Ta djevojka ima urođen dar za kartanje. Neću se čuditi ako do kraja tjedna bude igrala bridž.

Činilo se da sve glatko teče, sve do jednog dana početkom studenog.

Dorothy je u trgovini živežnim namirnicama *A&P* birala crvene krumpire kad je ušla Pauline Tuttle, srednjoškolska nastavnica engleskog jezika, visoka žena male brade. Opazila je Dorothy i odmah joj prišla te je glasno upitala: – Pa kako je naša Anna Lee? Jeste li se čuli s njom?

– Veoma je dobro, Pauline. Kaže da joj dobro ide i očito je svi tamo vole.

– Znala sam da će biti tako. Uvijek sam govorila, ako će tko na svijetu uspjeti, to je Anna Lee Smith.

– Reći ću joj da ste pitali za nju.

– Od svih učenika koje sam imala, ona je bila među najpametnijim djevojkama... čista petica i takva ljepotica.

– Hvala vam, drago mi je to čuti. A kako je moja mala podstanarka Betty Raye?

Pauline se iznenada namršti i uzme papirnatu vrećicu. – Namjeravala sam vas nazvati i porazgovarati s vama o tome, Dorothy. Bojim se da imamo *ozbiljan* problem.

Dorothy se uplašila. – O čemu se radi?

– U pismenim je radovima dobra, ali zatajila je u zalaganju na satu. Nikad ne podiže ruku, a kad je prozovem, samo mumlja i kaže da ne zna odgovor. – Pauline uzme jedan krumpir i pogleda ga. – A ja sa sigurnošću znam da ga zna. Jednostavno *ne želi* govoriti. Jako mi je žao što donosim loše vijesti, Dorothy, ali ta djevojka nema ama baš nikakvih govornih vještina! –

Zatim u vrećicu ubaci veliku crvenu rajčicu, kako bi na glasila svoje riječi. – Nekoliko sam je puta prozvala da recitira, ali mislila sam da će pasti u nesvijest pa je više ne prozivam.

– O, Bože, to nije dobro – reče Dorothy.

– Ne, nije dobro.

Gospođica Tuttle u istu vrećicu ubaci i luk. – Ta djevojčica nikad neće ništa postići ne bude li naučila tražiti što želi, a sigurno neće dobivati ni ocjene koje je zaslužila.

– Znali smo da je malo plaha.

– Opasno je plaha i ako to odmah ne sasijecemo u korijenu, cijela bi njezina budućnost mogla doći u pitanje. Mogla bi zaostati za cijeli život.

Dorothy je sad već bila u panici. – O, Bože. Što bismo mogli učiniti?

– Mislila sam da bi se trebala što prije učlaniti u Dramsku skupinu. Možda gospođica Hatcher može nešto učiniti s njom, naučiti je kako se treba izražavati, govoriti glasno i bez sustezanja.

To bi joj mogla biti jedina nada. – Ona podigne glavicu salate, odvažuje je u ruci i vrati na mjesto. – Tako je teško napraviti večeru za samo jednu osobu. Čovjek ne može kupiti pola glavice salate. Sretni ste što kuhate za veliku obitelj. Ako želite da ja porazgovaram s Betty Raye, učinit ću to.

– Ne, hvala. Pustite da prvo vidim što ja mogu učiniti. Eto, drago mi je što smo se vidjele, Pauline.

Dok je odlazila, gospođica Tuttle poviče za njom: – Recite Anni Lee da mi napiše koji redak kad bude imala vremena.

Dorothy je cijelim putem kući bila zabrinuta. S takvim se problemom još nikad nije suočila. Barem ne kod svoje djece. S Bobbyjem je imala potpuno obrnutu situaciju. Njegovi su nastavnici imali poteškoća jer ga nisu mogli natjerati da prestane govoriti i usredotoči se na pismene zadatke, koji su uvijek bili neuredni i krvio napisani, ako bi ih uopće uspio ne izgubiti i predati. No, Dorothy se sad brinula zbog Betty Raye. Bilo joj je žao što ne postiže koliko bi mogla. Činilo se da Pauline misli kako se radi o hitnom slučaju. Možda je u pravu; možda joj Dorothy već danas treba nešto reći, prije no što bude prekasno i bude zauvijek izgubljena.

Tog poslijepodneva u kuhinji, dok je Betty Raye bila zabavljena gnječenjem krumpira, Dorothy odluči načeti temu. – I, dušo, kako ti je u školi?

– Dobro.

– Imaš li kakvih problema?

– Nemam, gospođo.

– Kako ti ide sklapanje prijateljstava?

– Dobro.

– Ne znam jesi li to znala, ali dobar način za pronalazak prijatelja je putem izvannastavnih aktivnosti. Ja sam u srednjoj školi bila predsjednica Kluba domaćica i uistinu sam uživala.

Betty Raye se nasmiješi.

Dorothy nastavi. – Znaš, danas sam naletjela na Pauline Tuttle i razgovarale smo o tebi. Ona je rekla, a zapravo i ja tako mislim, kako bi bila dobra zamisao da se učlaniš u neki klub.

Mislile smo da bi možda željela razmisliti o učlanjenju u Dramsku skupinu.. Znam da se Anna Lee izvrsno zabavljala sudjelujući u raznim predstavama. – Govorila je vedrim glasom, ali na sam spomen riječi *Dramska skupina* Betty Raye doslovno probljedi pred njezinim očima.

Djevojka se okrene prema Dorothy bolnog izraza lica. – O, gospođo Smith, stvarno to ne bih mogla.

Dorothy iznenada shvati sav užas te zamisli i odmah požali što ju je uopće spomenula. Ona zagrlji Betty Raye. – Ne, naravno da nećeš. Tako mi je žao. Baš sam glupa... Cijelog su te života gurali na pozornicu, zar ne?

– Da, gospođo – reče Betty Raye, na rubu plača. – I stvarno sam to mrzila.

– Znam da jesi, ne znam što mi je bilo. I nikad više nećeš morati raditi nešto što ne želiš.

– Hoće li pobjesnjeti?

– Naravno da neće. Bio je to glup prijedlog. Ne brini ni zbog čega. Jednostavno ću reći Paulini da se ne želimo učlaniti ni u tu Dramsku skupinu niti u bilo što drugo, može?

– Da, gospođo.

Kad je napravila mesnu štrucu i stavila je u pećnicu, Dorothy sjedne za stol očistiti zelene mahune. Ona se nasmiješi Betty Raye, koja je ispirala zdjelu u sudoperu, i pomisli: Pa što ako je Pauline Tuttle ne proziva u razredu? Pa što ako nije najuspješnija? Ne moraju svi biti *Mister* ili *Miss* osobnosti. Kakve ima veze ako dobije četvorku ili trojku umjesto petice? Potpuno je sretna ovakva kakva jest i doista mi je od velike pomoći u kuhinji, tiha je i dobrodušna. Vjerojatno će biti predivna supruga kojem muškarcu. Betty Raye možda nije ljepotica poput Anne Lee, ali već sad bolje kuha od Anne Lee. U dobru i zlu, muškarci vole tihe djevojke koje znaju kuhati.

A onda pomisli kako je sreća što je Anna Lee lijepa, jer stvarno ne zna kuhati. Kad je Betty Raye sjela za stol, Dorothy joj se toplo nasmiješi i postavi svoje omiljeno pitanje: – Dušo, kad bi ti se mogla ostvariti jedna želja, što bi ona bila?

Betty Raye uzme punu šaku mahuna, razmisli i odgovori: – Željela bih imati kuću.

– Kuću? – Dorothy je bila iznenađena. – Kakvu kuću?

– Ah, samo malu kućicu i možda psića.

– A muža? Zar ne želiš finog muža koji bi ti je kupio?

– Ne, gospođo. Kad maturiram, zaposlit ću se i sama ću je kupiti. Mislim da se baš ne sviđam previše momcima.

Dorothy je pogleda s bljeskom u očima. – Znam da postoji netko tko radi u zalogajnici *Tramvaj*, a tko misli da si predivna...

Upravo u tom trenutku Bobby uđe u kuhinju s crvenim voštanim usnicama na ustima, hodajući sitnim, ženskim koracima.

Dorothy ga pogleda. – Mladiću, zašto ne pišeš zadaću u sobi, kao što bi trebao?

Bobby istim sitnim koracima odmah izađe iz kuhinje.

No, kad je Dorothy poslije ušla u hodnik krenuvši provjeriti što radi, našla ga je kako visi naglavce poput šišmiša, prstima se uhvativši za okvir vrata. – Bobby – rekla je, – želiš li provesti ostatak života u šestom razredu? Ulazi u sobu i daj se na posao. – Bobby se spusti na pod i ode za pisaći stol. Majka je bila veoma uvjerljiva.

Sljedećeg petka Betty Raye dođe iz škole nekako zadovoljna izraza lica i uruči Dorothy malu žutu člansku iskaznicu na kojoj je pisalo: BETTY RAYE OATMAN, KNJIŽNIČKI KLUB SREDNJE ŠKOLE U ELMWOOD SPRINGSU.

– Ma bravo! Tako sam ponosna na tebe, ne znam što bih učinila! – Zнала je da to nije bio lak korak za Betty Raye. – Ovo moramo proslaviti. – Dorothy ustane i prođe kućom vičući: – Mama Smith, Bobby, obucite kapute. Idemo svi u drogeriju na sladoled s vrućim preljevom! – Pet minuta nakon toga svi su sjedili na barskim stolicama za pultom sa sokovima i sladoledom te naručivali sladoled s vrućim preljevom, osim Bobbyja, vječnog oportunistu, koji je naručio dvostruki *banana split*.

Doba purica

Otkad je Beatrice napustila grad kako bi se pridružila obitelji Oatman, blizanke Goodnight, Bess i Ada, priskakale su u pomoć Dorothy. U posebnim prigodama došle bi k njoj u emisiju i pjevale, a jedna je takva prigoda bila i toga dana.

Neposredno prije početka emitiranja Dorothy pogleda kroz prozor i provjeri vremenske prilike. Bila je zadovoljna. – Dobro jutro svima. Ovdje u Elmwood Springsu je još jedan lijep

jesenji dan, a nadam se da je i kod vas tako. Znam da u ovo doba godine svi imaju puno posla, u tijeku su pripreme za Dan zahvalnosti i praznike, pa nam je veoma drago što ste uspjeli odvojiti nekoliko minuta za nas. Ne znam za vas, ali ja ću bit sretna kad ovaj tjedan prođe. Bobby će nas sve izludjeti pokušavajući do petka naučiti *Hiawathinu pjesmicu*. Budem li još jednom čula *Kraj obale Gitche Gumee, kraj sjajnoga mora plavog*, počet ću vrištati. Jadna mu Betty Raye pomaže i čini mi se da je ta djevojka strpljiva poput Joba. Već svi u kući znaju tu pjesmicu napamet osim Bobbyja.

– Dakle, sutra je četvrti studenog, veliki dan kad ćemo svi izaći na birališta i glasovati. – Mama Smith odsvira početak pjesme *Ti si dobra stara zastava*. – Tako je, Mama Smith, demokracija na djelu. Jutros nas je nazvala Ida Jenkins, voditeljica mjesnoga ženskog političkog odbora, i rekla neka podsjetim vas, dame, da svakako odete glasovati. Nemojte sve jednostavno prepustiti muškarcima. Mama Smith se slaže. Ne zaboravite, naša je draga Mama Smith bila sufražetkinja i borila se za naše pravo glasa, a mi smo vraški ponosne na nju. Ada i Bess Goodnight obećale su svratiti malo poslije i otpjevati nam *Bongo, Bongo, Bongo, ne želim napustiti Kongo...* Iako ne znam kakve to ima veze s izbornim danom... Pitam se nije li to neka greška... Nije? Mama Smith kaže da će upravo tu pjesmu otpjevati. – Dorothy podigne list papira. – I da vidimo... Aha... imam obavijest Gospodarske komore. Postavili su zahtjev da se *Natjecanje za Miss purice* preimenuje u *Natjecanje za Miss Dana zahvalnosti*. Ako se slažete s njima, otiđite sutra u drogeriju te glasujte i za to. Harry Johnson iz *A&P*-a kaže da poručim vama curama kako ima posebnu akciju za Dan zahvalnosti: kupite li jednu limenku ranog graška *Del Monte*, drugu ćete dobiti besplatno. On također kaže da ima mnogo već nadjevenih purica, spremnih za pečenje...

– A sad jedno pitanje za vas: Je li vas kad udarila struja dok ste mijenjali osigurač? Ako jest, imamo nešto što morate odmah nabaviti. Sigurno je i jednostavno poput mijenjanja žarulje. Koristite osigurače *Royal Crystal* sa staklenom zaštitom od strujnog udara. Potražite osigurače *Royal Crystal*, kao i kompletne kablova i Božićne svijećice *Royal*. Možete ih pronaći u *Warrenovoj željezariji*. Kad smo već kod Warrenovih, jučer smo Mama Smith i ja posjetile našu malu novopečenu suprugu Normu Warren, koja nas je provela po svojoj kuhinji. Ima novi novcati stol i stolice za blagovaonicu *Formica*, izrađene od iverice. Nikad u životu niste vidjeli nešto tako vedro i živahno. Kaže da ih imaju u svim bojama: žutoj, tirkiznoj i zelenoj, a Normini su boje trešnje. – Mama Smith nabrzinu odsvira nekoliko taktova pjesme *Život je zdjela trešanja*. – Tako je! Norma kaže da ih je veoma jednostavno održavati, samo ih prebrišete vlažnom krpom. Svi kažu da je to namještaj budućnosti, a ja im vjerujem! Kad na pod stavi novi crveno-bijeli linoleum, kuhinja će joj moći služiti kao izložbeni salon Srednjega zapada!

Nemoj sjesti!

Macky i Norma bili su u braku tek nešto manje od četiri mjeseca, ali Norma je neizmjerljivo uživala u novoj ulozi supruge i domaćice. Bila je veoma zadovoljna načinom na koji je njihova kućica napredovala, a naročito svojom novom kuhinjom, koju je održavala besprijekornom i ulaštenom, baš kao što je Macky održavao njihova novog *nash ramblera*. Samo ih je nekoliko tjedana dijelilo od prvoga zajedničkog Božića kao bračnog para kad je Norma donijela značajnu odluku. Nakon što je porazgovarala s Mackyjem, nazvala je majku želeći joj priopćiti uzbudljive novosti.

– Bog – reče Ida.

– Majko, pogodi što? Ove godine želim da svi dođu k nama na Božićnu večeru!

– Tko to svi?

– Ti, tata... Warrenovi, teta Gerta, tetak Lodor, teta Elner i tetak Will. Cijela obitelj, zar neće bit zabavno?

Ida pažljivo odvažuje riječi. – To je veoma milo od tebe, draga, ali mislim da nisi dobro promislila.

– Jesam.

– Norma, kako ćeš poslužiti večeru za toliko ljudi? Nemaš stol na kojem bi mogla pripremiti švedski stol.

– Pa što onda, ne mora sve biti tako službeno. Jednostavno ću sve staviti na pult u kuhinji, a svatko može uzeti svoj tanjur, ući i poslužiti se, onako neobavezno. Macky kaže da bi u dnevni boravak mogao postaviti sklopive stolove pa možemo preko njih prebaciti plahte. U engleskom jeziku nema dovoljno riječi kojima bi se moglo opisati koliko Ida Jenkins *nije* željela jesti sa sklopivog stola prekrivenog plahtom, ali osjetila je koliko to znači Normi. Pridržala se za stolić na kojem stoji telefon i rekla: – U redu, draga, ako ti to želiš učiniti, sigurna sam da će bit dražesno.

Kad su svi uzvanici na Božićnu večeru potvrdili dolazak, Normi je iznenada palo na um da nikad nije kuhala za više od dvoje ljudi. Kuhanje za desetero možda i nije tako jednostavno kao što zvuči, a ona je željela da bude savršeno. Nazvala je Susjedu Dorothy, koja joj je pomogla isplanirati jelovnik do posljednjeg zalogaja. Kako bi bila sigurna da neće biti grešaka, napravila je popis u kojem je točno pisalo kad što treba staviti u pećnicu, kad treba izvaditi iz pećnice, kad treba početi s krumpirima, koliko dugo treba peći goveđu pečenku, koliko minuta treba kuhati umak, kad treba zagrijati četiri limenke graška i kad treba podgrijati pecivo.

Norma je gotovo cijeli sljedeći tjedan provela u kuhinji vježbajući sve što treba napraviti. Jedan je dan provela provjeravajući rade li joj svi kontrolni satovi, postavivši sve na pravo mjesto, spremno za pečenje i kuhanje. Odlučila je da će na Badnjak pretresti grašak u zdjelu s poklopcem, a limenke baciti. Znala je da je to varanje, ali također je znala što bi njezina majka rekla kad bi slučajno pronašla limenke. Čula je to već stotinu puta. – Norma, samo skitnice i nemarni ljudi jedu iz limenki. – Macky je ušao u kuhinju i promatrao kako namješta satove, korača od pećnice do pulta i hladnjaka s popisom u rukama, pretvara se da nosi stvari i razgovara sama sa sobom. Izgledala je tako napeto da se sažalio nad njom i upitao: – Mogu li ti kako pomoći?

Ona ga pogleda. – Da... pazi da nitko ne uđe u kuhinju, naročito moja majka. Bit ću dovoljno nervozna i bez nje da mi stoji tu, pilji i smeta. Samo ih zabavljaj dok ne izađem i ne kažem:

Večera je gotova, dođite i poslužite se.

– Večera je gotova, dođite i poslužite se?

– Možda to neću reći baš tim riječima, možda ću reći *Vrijeme je za jelo* ili nešto slično, ali kad to učinim, potrudi se da svi ustanu, uzmu tanjur sa stola i uđu... ali ne prije toga.

– U redu.

– Samo se pomoli da mi ništa ne zagori i ne ispadne.

– Pa što ako se to i dogodi? Neće bit kraj svijeta, to je samo večera.

– Samo večera? – Norma ga pogleda s krajnjom nevjericom. – Samo večera? Zar tako misliš nakon što sam se ovoliko namučila kako bismo naš prvi Božić proslavili u vlastitu domu?

– Ne, nisam tako mislio. Mislim, pa što ako zabrljaš, koga briga?

– Koga *briga*?

Macky shvati kako se sve više ukopava i pokušava se izvući. – Ali nećeš zabrljati. Sve će ispasti super.

– Lako je to reći. Probaj ti kuhati za desetero ljudi!

U subotu, punih tjedan dana prije održavanja večere, Norma je pospremila cijelu kuću, od podruma do krova. Kad je Macky toga poslijepodneva došao kući, dočekala ga je na vratima s

četkom za ribanje u rukama. – Macky, nemoj sjesti na sofu i stolce i nemoj hodati po sagu i probaj ne koristiti kupaonicu.

Kao mladi suprug, Macky je na vlastitoj koži počeo učiti da je Normu najbolje ni ne pokušavati urazumiti kad je zbog nečega uzrujana.

Božićni izlog

Dvadeset prvi prosinca bio je naročito užurban dan. Dorothy je ispekla sto osamdeset paprenjaka kako bi se našli u kući za praznike, Bobby je izvlačio sve Božićne ukrase iz ormara, a Betty Raye i Mama Smith pravile su drvca od stiropora i gumenih bombona za blagovaonički stol. Oko pet i trideset Doc uđe u kuću noseći ogromnu lizalicu od pepermint, pomalo zarumenjenih obraza od hladnoće i dvije plastične šalice prilično jakog punča s jajima koji je popio neposredno prije dolaska kući. Našao se s Edom i ekipom dolje u brijačnici te su malo nazdravili uoči Božića, kao što su činili svake godine, pa je u svakom pogledu bio veseo. Za nekoliko dana Anna Lee je trebala doći kući na Božićne praznike, a te su večeri namjeravali ići u središte grada i izabrati drvce.

Doc uđe u kuhinju i preda Dorothy lizalicu rekavši: – Ho, ho, ho! – Ona se nasmije i reče: – Ho, ho, ho i tebi! – Nakon večere Dorothy natjera Bobbyja da stavi na glavu kožnu kapu s preklopima za uši pa se cijela obitelj, uključujući Betty Raye i Jimmyja, pješice zaputi do prazne parcele iza crkve. Članovi kluba *Civitan* opasali su područje nizovima bijelih svijećica te su, kao i obično, imali godišnju rasprodaju Božićnih drvaca. Hladni je zrak bio ispunjen mirisom borovine, a stari, dobro poznati mirisi Božića još su više razgalili Doca. S malog radija koji je Merle držao u kućici dopirali su zvuci pjesme *Rudolf, crvenonosi sob* u izvedbi Genea Autrya, a Doc je hodao uokolo tražeći pravo drvce. Zastao bi i podigao pokoje te ga protresao, a zatim nastavio koračati prolazima. – Što misliš, Dorothy, hoćemo li veliko ili malo?

– Haj'mo uzeti veliko – reče Bobby.

– Što ti misliš, Mama Smith? – upita Dorothy.

– Pa, budući da Anna Lee dolazi kući, mislim da bi bilo lijepo ove godine imati veliko. Svi su nastavili koračati parcelom, razgledavajući sve moguće vrste drvaca. Neka su te godine bila u čudnim bojama. U jednom trenutku Doc začuje Mamu Smith kako govori Dorothy u susjednom redu: – Kako bi netko pri zdravoj pameti mogao poželjeti ružičasto Božićno drvce?

– Hm, pretpostavljam da je to moderno. Možda neki ljudi žele promjenu – reče Dorothy.

– Ma postoji moderno, a postoji i ružno, ako mene pitaš.

Potruga se nastavila, dok je Doc pridržavao i pomno ispitivao svako drvce koje je bilo mogući kandidat. Nije zapazio nijedno odgovarajuće sve dok nije ugledao veliku plavu smreku koja je ležala na tlu, još uvijek povezana užetom. Podigao ju je i pregledavao kad ga Fred Haygood, jedan od *Civitanaca*, upita želi li da je odveže. Doc odgovori da želi, a kad je Fred prezeo uže, protrese stablo i lupne njime nekoliko puta o zemlju, kako bi ga Doc bolje vidio. Bilo je visoko otprilike dva i pol metra, gusto i pravilna oblika. Doc reče: – Ovo je lijepo, zar ne? Fred izrazi svoje stručno, obzirno mišljenje. – Aha, ovo bi bilo lijepo Božićno drvce.

– Što misliš, Jimmy? – upita Doc.

Jimmy kimne. – Meni se čini dobro.

– Koliko? – upita Doc.

Fred poviče u smjeru kućice: – Merle, kol'ko je ova plava smreka koja je upravo stigla?

Merle poviče iz kućice: – Daj mu je za dolar i pol.

Nakon još jednog ispitavanja javnog mnijenja svi su se složili, a Doc reče: – Neka mi je momci donesu i stave na trijem; mi ćemo je unijeti otamo. – Zatim krenu ulicom do robne kuće *Morgan Brothers* pogledati Božićni izlog. Dok su prolazili pokraj brijačnice iznutra im mahne nekoliko muškaraca, uključujući Jamesa Whootena, Totina muža, koji su još uvijek bili tamo. Koračajući ulicom čuli su glazbu koja je dopirala iz zvučnika postavljenih na pročelja trgovina. Perry Como pjevao je *Počinjte sličiti na Božić*, a tako je i bilo. Preko svih je izloga crvenim, bijelim i zelenim slovima bilo ispisano SRETAN BOŽIĆ. Bobbyju se činilo da se središte grada promijenilo preko noći, kao nekom čarolijom. Dvije velike staklene boce ispunjene crvenom i plavom vodom, koje su se uvijek nalazile u izlogu drogerije, iznenada su ga podsjetile na dvije velike osvjetljene Božićne kugle. Činilo se da čak i asfalt ispred kina svjetluca poput sićušnih komadića srebrnih traka za ukrašavanje drvca. Kad su stigli do robne kuće, tamo je već stajala gomila ljudi i djece uživajući u prikazu *Zimske zemlje čudesa*. Očarale su ih stotine mehaničkih figurica koje su se istodobno pomicala. Vilenjaci, Djed i Baka Mraz, vlakovi puni igračka koji voze uz i niz bijelu planinu te ulaze i izlaze iz tunela. Skijaši koji u žičarama putuju na vrh planine i na skijama se spuštaju u podnožje. Sobovi koji klimataju glavama, konji i kočije i sićušni automobili koji se voze po minijaturnom selu. Psi koji mašu repovima, figurice muškaraca, žena i djece koji se kližu i okreću po jezercu napravljenom od velikog okruglog zrcala, okruženom svjetlucavim snijegom i minijaturnim zelenim drvećem. Cio se život odvijao u izlogu. Bobby bi satima ostao tamo, lica prilijepljena uz staklo, samo da su mu dopustili.

Na putu natrag ponovno prođu pokraj parcele Kluba *Civitan*, a točno u tom trenutku otamo izađu Norma i Macky Warren noseći ružičasto Božićno drveće. – Bog! – vedro reče Norma. – Pogledajte što smo upravo kupili. Nije li to najslađa stvar koju ste u životu vidjeli? Mama Smith je na trenutak ostala bez teksta, ali Dorothy se ubaci. – Ah, doista. I mi smo ga večeras gledali – reče, ne slagavši. – Molim vas, recite Anni Lee da me nazove kad dođe kući – reče Norma. – Hoćemo.

Kad su otišli, Mama Smith primijeti: – Dala bih milijun dolara da vidim lice Ide Jenkins kad ugleda tu stvar u Norminoj dnevnoj sobi. Stigavši kući, svi su bili umorni i odmah otišli u krevet, a Bobby je cijelu noć sanjao Božićni izlog. Nalazio se u njemu i klizao po jezeru od zrcala, vrteći se neprekidno u krug s lijepom djevojčicom u kratkoj crvenoj suknji i bijelim klizaljčkama, koja je u njegovu snu veoma podsjećala na Claudiju Albettu, djevojčicu koja je sjedila ispred njega u razredu.

* * *

Tri dana prije toga Jimmy je tumarao robnom kućom *Morgan Brothers*, u zadnji tren tražeći darove, ali je otkrio da mu to baš ne ide od ruke. Prodavačica ga je promatrala dok je uzimao sad jednu, sad drugu stvar i ponovno ih vraćao. Konačno mu je prišla. – Jimmy, zašto mi ne kažeš što tražiš? – rekla je. – Možda ti mogu pomoći.

– Pa...

– Kome pokušavaš nešto kupiti?

Jimmyju je bilo suviše neugodno da bi priznao, ali je uspio reći da treba pomoć. – Jednoj dami.

– Shvaćam. Pa što kažeš na neki lijep rubac? – reče ona. – Rubac je uvijek lijep dar. Koje boje joj je kosa?

– Smeđe – promrmlja on i pođe za njom do pulta s rupcima.

Božićna emisija

Sljedećeg dana nakon škole Betty Raye i Bobby počeli su odmatati Božićne ukrase, a Doc je došao kući s tri nova kompleta staklenih svijećica s efektom mjehurića. Mislio je da će se te s mjehurićima dobro slagati s treptajućima, koje već imaju.

Kad je stigao Jimmy, on i Doc su na ulazna vrata objesili veličanstveni Božićni vijenac od svježe božikovine koji im je poslao jedan od Dorothy'skih pokrovitelja, Cecil Figgs. Nakon večere svi su otišli u dnevni boravak i počeli ukrašavati drvce; svi osim Mame Smith. Njezin je zadatak bio sjediti na sofi i pokazivati kamo što treba staviti. U devet sati iste večeri u svakom su prozoru stajali kartonski svijećnjaci krem boje s plavim svijećicama, preko svih su vrata visjeli natpisi SRETAN BOŽIĆ izrezani od crvenog papira, a drvce u kutu bilo je puno zelenih i crvenih satenskih, kao i sjajnih crvenih i tamno plavih kuglica s bijelim prugicama koje podsjećaju na mraz. Ukrašavanje su završili srebrnim trakama i nizovima kokica, a na vrh su stavili figuricu anđela u obliku kokera španijela s krilima, koju im je u čast Princeze Mary Margaret poslala jedna od Dorothy'skih slušateljica.

Sljedećeg jutra u osam sati i pedeset četiri minute Dixie Cahill povela je svih svojih šesnaest učenica plesa, kompletno našminkanih i odjevenih u kostime, niz stube *Škole stepa i pirueta Dixie Cahill* i izvela ih na pločnik. Poredala ih je u kolonu, puhнула u zviždaljku i povela ih kroz grad prema Susjedi Dorothy, kako bi izvele godišnju Božićnu točku u njezinoj emisiji. Sve su na cipelama za step nosile zvonca pa su pravile popriličnu buku stupajući ulicom. Brijač Ed rekao je da zvuče kao da prolazi krdo sobova. Nekoliko minuta poslije popele su se stubama trijema i ušle u kuću Susjede Dorothy te se poredale u stražnjem dijelu dnevnoga boravka, čekajući dok ne dođe red na njihovu točku.

Kuća je bila prepuna ljudi. Zbor sa zvoncima bio je postrojen u hodniku, čekajući da nastupi nakon njih, a Ernest Koonitz bio je zguran u kutu blagovaonice, spreman odsvirati godišnji solo na tubi. Susjeda Dorothy, predivno raspoložena, stigla je hodnikom odjevena u zelenu Božićnu haljinu s gornjim dijelom ukrašenim srebrnim zvoncima. Za nju je to bio dvostruko svečan dan. Obožavala je voditi Božićnu emisiju, a toga je dana i Anna Lee dolazila kući. Nakon što je pozdravila sve nazočne, progurala se kroz gomilu i preskočila djecu koja su sjedila na podu. Zatim je sjela na svoje mjesto, pokupila reklame i započela emisiju glasnim: – Dobro jutro svima i sretan vam dvadeset treći prosinca! Danas u emisiji imamo toliko prekrasnih iznenađenja za vas i toliko dobre zabave pa jedva čekam da počnem. – Mi u Elmwood Springsu ovoga smo jutra jako uzbuđeni... Ovdje su nam učenice *Škole stepa i pirueta Dixie Cahill*, koje su nam pripremile prekrasnu točku stepa uz pjesmu *Zvončići*; znam da ćemo uživati u njoj. S nama je i zbor sa zvoncima Prve metodističke crkve, koji će vam odsvirati *Došao je u jasnu ponoć*. Danas imamo mnogo zvona, ali čini mi se da u Božićno doba nikad nije previše zvonjave, zar ne? A Ernest Koonitz došao nam je izvesti još jedan solo pod nazivom... – Ona zastane. – Neka netko gurne glavu u blagovaonicu i upita ga. – Dixie dovikne naslov, a Dorothy ga prenese slušateljima. – Odsvirat će *Radost svijetu*, ali prije no što počnemo sa zabavom, moram vas podsjetiti na nešto... – Mama Smith odsvira dva-tri takta pjesme *Djed Mraz dolazi u grad*. – Tako je, Mama Smith, Djed Mraz doista dolazi u grad i bit će u stražnjem dijelu robne kuće *Morgan Brothers* danas i sutra cijeli dan pa svakako otiđite onamo i fotografirajte se s njim. Ja ću danas odmah nakon emisije odvesti Princezu Mary Margaret da se slika s Djedicom, a vi ne zaboravite: sav prihod ide u korist Vojske spasa, koja čini toliko dobroga, ne samo u Božićno doba, nego cijele godine. – Iznenada se svi u publici počnu smijati nečemu iza njezinih leđa, a ona se okrene i ugleda Djeda i Baku Mraz kako stoje na trijemu i mašu joj kroz prozor dnevnoga boravka. – E, pa nisam mislila da ću ovo doživjeti: Djed i Baka Mraz upravo su došli ovamo.

Ona otvori prozor, a Djed Mraz se nagne prema unutra i reče joj dubokim glasom: – Sretan Božić, djevojčice!

Dorothy se morala nasmijati; nije očekivala taj iznenadni posjet Djeda Mraza, naročito ne onoga koji zvuči poput Bess Goodnight.

Ada i Bess, koje su ranije toga jutra dijelile darove u osnovnoj školi, na putu kući zaustavile su se u briačnici kako bi se malo razgalile povodom Božića i ništa im nije smetalo. Kao moderne svjetske žene često bi se pridružile muškarcima uz prijateljsku čašicu ili dvije, a Mami Smith, koja je također povremeno voljela cugnuti, donijele su punč s jajima u plastičnoj šalici.

Anna Lee stigla je na željezničku postaju izgledajući prekrasno, puna novosti o svim svojim novim momcima. To nije bilo nikakvo iznenađenje. Doc je, naravno, bio sretan što je zjenica njegova oka stigla kući i što izgleda tako prekrasno na peronu, a sretni su bili i svi ostali. Dorothy nije mogla dočekati da dođe kući. Bez obzira koliko su njezina djeca stara ili odrasla, rekla je Anni Lee, ona jednostavno ne može dobro spavati dok oboje nisu kod kuće u vlastitim krevetima i dok ne zna da su na sigurnom.

Te večeri, dok je Dorothy pospremala kuhinju, Doc je već legao u krevet. Očistila je lice hladnom kremom, ugasila svjetlo i uvukla se u krevet pokraj njega. Nakon nekoliko sekundi upitala je: – Doc, jesi li još budan?

– Jedva.

– Nije li ovo bio prekrasan dan? Praktično savršen?

– Je.

Nakon još nekoliko sekundi ona reče: – Doc, pitaj me: Kad bi mi se mogla ostvariti jedna želja, što bi ona bila?

Nije morao pitati.

– Ove bi godine napunio dvadeset šest godina, Doc.

On se nagne prema njoj i potapše je po ruci. – Znam, dušo.

Bez obzira koliko je godina prošlo od smrti njihova prvog sina, Michaela, svaki su praznici otada bili prožeti skrivenom tugom. Prvih deset godina svako su Božićno jutro njih dvoje odlazili na njegov grob i ukrašavali ga drvцем i igračkicama, a svakog su Uskrsa na njega stavljali Uskrsnu košaru. Svake godine na njegov rođendan i godišnjicu smrti sve im je više nedostajao. Rijetko je prošao dan kad nijedno od njih dvoje ne bi pomislilo: *Michael bi sad imao šest ili dvanaest godina*, ili koliko bi već imao te godine. Iako nikad nisu ni s kim razgovarali o tome, donacijama uplaćenima za uspomenu na Michaela Smitha kupljeni su kreveti i tapete za cijelo krilo dječje bolnice. Većina novca kojim je kupljen pas vodič za Beatrice Woods potekla je iz velikog priloga Zakladi Princeze Mary Margaret koji je darovan u njegovo ime.

Prošle su dvadeset dvije godine. Dorothy se pitala kakav bi čovjek bio. Koja bi ga djevojka voljela i dosad se možda već udala za njega? Kakva bi bila njegova djeca, bi li mu nalikovala? Iako već godinama nije bio s njima, slika njega kao djeteta još uvijek je bila živa u Dorothyinim mislima. I dalje ga je vidjela kako stoji i maše joj, taj dječčić koji nije poživio. Često je mislila na pupoljak koji nikad nije procvao, na jaje koje se nije izleglo, i pitala se što se događa s njima. Da li oni samo nestanu i više nikad ne postoje, zauvijek izgubljeni, ili će se možda jednog proljeća vratiti? Godinama je tražila svoga dječčića u svakom djetetu koje bi vidjela, tražila ga je u očima svakog plavokosog dječčaka plavih očiju poput njegovih. Ali nikad ga nije pronašla.

Sretan Božić

Svanulo je jutro dvadeset četvrtoga prosinca, a Bobby nije mogao dočekati večer. Kad je Jimmy počeo živjeti s njima kao podstanar, Smithovi su počeli otvarati darove na Badnjak. On je, naime, morao stići na autobus za Kansas City u jedanaest i četrdeset pet navečer, kako bi proveo Božić u posjetu prijateljima u veteranskoj bolnici. A to je bilo baš dobro, jer bi do tog vremena Bobby i Mama Smith, oboje suviše znatiželjni za svoje dobro, već obično do besvijesti izbockali, protresli i izdrмали svoje darove te oni često ne bi potrajali do Božićnog jutra. Ipak, čekanje je bilo dugotrajno. Otkad je Dorothy u jednom filmskom žurnalu u kinu vidjela kako Joan Crawford, njezina omiljena filmska glumica, zajedno sa svojom djecom okupljenom oko glasovira na Badnjak pjeva Božićne pjesme, i oni su morali činiti isto. Svake ih je godine tjerala da se poslije večere okupe oko harmonija i pjevaju. Bobby je iz dna duše mrzio taj običaj. Što se njega ticalo, na taj se način samo odgađao pravi smisao Božića: darovi. Oko devet i trideset te večeri, kad su napokon sjeli kako bi ih otvorili, zazvoni telefon. Prije no što je podigla slušalicu, Dorothy reče: – Pričekajte trenutak... da vidim tko zove. Nemojte još ništa otvarati. – O, kvragu!, pomisli Bobby, koji se upravo spremao razderati veliku kutiju sa svojim imenom.

Čuli su kako Dorothy govori nekome: – O, ne... o, jadnice... Ah... za Boga miloga... Da... sigurna sam da hoće... O, sirotice. – Kad se vratila, ona pogleda Docu. – To je bila Sirota Tot. Njezina je majka ukrala sve darove koje je umotala i sakrila ih je u dvorištu pa ih sad ne može naći i zato je pitala možeš li možda skoknuti do drogerije i otvoriti je kako bi kupila nekoliko stvari za djecu koja će doći ujutro. Rekla sam joj da hoćeš.

– U redu – reče Doc i ustane kako bi dohvatio kaput. – Vi samo počnite s otvaranjem darova. Brzo se vraćam.

Dorothy reče: – Nikako to nećemo učiniti. Nećemo ništa otvoriti dok se ne vratiš.

– Ne možemo li otvoriti barem jedan? – upita Bobby.

– Ne, Bobby, vrati ga na mjesto.

Mama Smith uzdahne. – Sirota Tot, cijeli dan radi, a onda se još mora nositi s tom svojom ludom mamom i istodobno pokušavati odgojiti dvoje djece. Ne znam ni sama kako sve to podnosi.

– Ni ja, a da stvari budu gore – reče Dorothy, – James je opet pao na drvce i sve porazbijao.

Stigavši u središte grada, Doc uđe u drogeriju i upali svjetla, a Sirota se Tot pojavi odmah iza njega, odjevena u plavozeleni kućni ogrtač s baršunastim resama i papuče, jednako onako iscrpljena kao i prošli put kad se to dogodilo. Njih dvoje prođu trgovinom i izaberu lutku *Sparkle Plenty* i kopče za kosu za Darlene, koja je imala sedam godina, te nekoliko plišanih igračaka za Dwayne Mlađeg, koji je imao dvije i pol godine. Dok su koračali i razgledavali stvari, ona uzme plastičnu prozirnu torbicu i reče: – Jednostavno više ne znam što ću, Doc, vrištati ili skočiti sa zgrade. James troši moj novac brže no što ga mogu zaraditi. Cijeli dan pravim frizure, a on cijelu noć provede vani i sve propije.

Doc ponovi ono što joj je godinama govorio: – Dušo, trebaš najuriti tu protuhu.

Tot podigne pogled prema njemu i ponovi ono što uvijek kaže: – Znam da trebam, ali ako se ja ne budem brinula o svemu, tko će? Sam Bog zna, nitko ga drugi neće trpjeti.

Nakon što je Tot otišla uz pretjerane izraze zahvale, Doc je morao pričekati još nekoliko ljudi koji su ušli u drogeriju i također željeli nešto kupiti. Nije im naplatio. Rekao je da je na Badnjak sve besplatno.

Kad je stigao kući, prošlo je već sat vremena. Bobby je *napokon* mogao razderati veliku kutiju koju je dobio od roditelja. U njoj se nalazio fantastičan gramofon, a baka mu je poklonila dvije ploče koje je najviše želio: *Zaprega s Divljeg Zapada* i *Avetinjski jahači na nebu*. I donje rublje.

Od Jimmyja je dobio novac, od Betty Raye knjigu o Rover Boyu, a Anna Lee ga je iznenadila pravom tropskom kacigom Jungle Jima.

Dorothy je dobila kućni ogrtač, kameju i nove zastore; Doc je dobio novu lulu, pidžamu i papuče te kutiju pribora za pecanje od Bobbyja. Darovi Mame Smith bili su rupčići, parfem i prekrasan novi komplet igraćih karata u kutiji. Jimmy je dobio godišnju šteku cigareta *Camel* te grickalicu za nokte od Bobbyja. Djevojke su dobile parfeme, odjeću i novac te grickalice za nokte od Bobbyja, a Dorothy je i jednoj i drugoj kupila album za lijepljenje slika. Minnie i Ferris Oatman, koji su sudjelovali na Božićnom tjednu *gospela* u Sjevernoj Carolini, poslali su Betty Raye bijelu kožnu Bibliju na čijoj je prednjoj korici reljefnim slovima boje zlata bilo otisnuto njezino ime. Ona je također odmotala krasan svileni rubac, a na kartici koja je visjela na njemu bilo je ispisano njezino ime, ali ne i ime osobe koja joj ga je darovala. Poslije su svi izašli na trijem i zajedno sa Jimmyjem pričekali autobus, koji se zaustavio ispred kuće u jedanaest i četrdeset pet, a Jimmy se ukrcao u njega.

Kao i obično, Dorothy je zadnja ostala budna. Završivši posljednjih nekoliko sitnica u kuhinji, ušla je u dnevni boravak kako bi ugasila Božićna svjetla. Nekoliko je trenutaka stajala i promatrala kako blješte, trepere i pjenušaju se u mraku, a bila su tako lijepa da ih je odlučila ostaviti upaljenima cijelu noć.

Stric Floyd dobiva napadaj

Dva dana nakon Božića, dok je Dorothy bila u eteru, zazvoni telefon. Betty Raye, koja se našla u blizini, podigne slušalicu i iznenadi se začuvši majčin glas. Minnie Oatman zvala je iz ureda Crkve prvobitnih baptista u Talladegi u Alabami i bila je histerična.

– O, Betty Raye, dušo, dogodilo se nešto strašno, pripremi se za loše vijesti.

– Što se dogodilo, mama?

– Dušo – jecala je Minnie, – sinoć smo izgubili Chestera. Chester je nest'o, a tvoj stric Floyd se zaključ'o u muškom WC-u, huli Boga i neće van.

– U kakvom muškom WC-u? – upita Betty Raye.

– Ma tamo u ribljem restoranu. Bili smo sretni, bez briga u životu i jeli pohane kozice, a već poslj'je par sekundi Floyd je jurio po parkiralištu i url'o ko lud. Dok smo mi pojeli dvanaest pohanih kozica, Chestera su usred bijela dana drpili iz njegovog koferčića i više ga nije bilo... kidnapirali ga ko onu Lindbergerovu bebu. Nismo se ni snašli, a Floyd je već utrč'o u muški WC, zaključ'o vrata i prijetio da će se udavit'. Svi smo ga probali namamit' van, i Beatrice i svi tamo, al' nije se mako s mjesta. Dečki su probali uć' kod njega kroz prozor, al' je bacio vodu na njih i nije im dao da uđu. Morali smo ga ostavit' u restoranu i doć' ovdje di danas imamo nastup. Folyd se još uvijek sakriva tamo, a ćaća ti je van sebe. Imamo rezerviran c'jeli ovaj tjedan.

– O, mama, što ćete učiniti?

– Zvali smo policiju za autocestu i oni ga sad traže. Ako ne nađemo Chestera, tvoj stric bi mog'o *zauvijek* ostat' u tom WC-u. – Minnie zacvili. – Jadni mali Chester, ma 'ko bi ukr'o jednu malu lutku? Moram ić', ćaća ti čeka... Moli za nas, dušice – reče i spusti slušalicu.

Nešto poslije Minnie i Ferris otišli su do restorana i organizirali krizni molitveni kružok, a u cijeloj je saveznoj državi objavljena tjeralica u osam točaka. *Izgubio se: jedan trbuhozborački lutak profesionalnog imena Chester, Lutak koji citira Sveto pismo. Plava perika, plave oči i pjegice. Posljednji je put viđen u automobilu parkiranom na parkiralištu restorana Wentzel's Sea Food na Autocesti 21, odjeven u kaubojsko odijelo i kaubojski šeširić.*

Ferris je bio uvjeren da je Chesterov nestanak đavolje djelo, a neki su se ekstremniji članovi vjerske zajednice pitali nije li možda uzdignut u nebesa. Bervin, Vernon i Beatrice nisu znali

što bi mislili, ali Minnie se samo uporno molila i ustrajala u vjeri da će se vratiti. Floyd je ostao u muškom WC-u restorana *Wentzel's Sea Food* sedamdeset dva sata, sve dok Chester napokon nije vraćen u čitavom stanju.

Ispostavilo se da je sve bilo bezazlena podvala. Jedna druga skupina pjevača *gospela* prolazila je otamo i vidjela automobil Oatmanovih, a jedan se od njih, znajući koliko Floyd voli tog lutka, prikrao do stražnjeg dijela automobila i ugrabio ga. Chester se vozio sve do Marianne u Floridi, gdje su mu kupili dječju kartu za *Greyhoundov* autobus i poslali ga natrag.

Te se večeri u Loxleyu u Alabami Chester vratio na pozornicu i otpjevao *Jašući prerijom s Isusom* i *Kad na nebu dođe vrijeme za skupljanje ovaca*.

– Fala Bogu što je opet s nama – Minnie je s velikim olakšanjem telefonski rekla Dorothy. – Ma znala sam ja da nas sigurno neće ostavit' u času nužde... Kažem vam, Dorothy, kad sam vidila malog Chestera da izlazi iz onog busa, ah, dirnulo me usrce. Bilo je baš ko što Biblija kaže... izgubljen bijaše i nade se...

Nešto kasnije iste večeri Dorothy se povjeri Mami Smith: – Ma jest glasna i mrcvari engleski jezik, ali reći ću ti iskreno: Budem li ikad u životu doista zatrebala osobu da se moli za mene ili nekoga od mojih voljenih, Minnie Oatman će biti prva koju ću pozvati.

Veljača, mjesec ljubavi

Ispostavilo se da kafeterija *Tri Prašćića* nije u grad donijela samo još dobre hrane, nego i ljubav. Novi vlasnici iz St. Louisa imali su kćer koja je išla u šesti razred s Bobbyjem. Otac Talijan i majka Grkinja stvorili su tamnooku ljepoticu maslinasta tena, imena Claudia Albetta, koja je veoma brzo zaludjela sve dječake. U gradu naseljenom uglavnom potomcima Šveđana, Norvežana i Iraca ona je bila egzotično stvorenje, čarobna poput kombinacije Yvonne De Carlo i Dorothy Lamour* (**američke filmske glumice popularne sredinom dvadesetog stoljeća*). Kad je došla veljača, i Bobby je bio izgubljen. Trebali su pogoditi da se nešto događa po nedavnoj promjeni ponašanja. Kao prvo, nanosio je veliku količinu ulja za kosu *Wildroot* i stavio je novi novcati, sjajni novčić u koledžice.

Došavši kući iz trgovine živežnim namirnicama, Dorothy se iznenadila vidjevši Bobbyja kako još uvijek sjedi u kuhinji za stolom po kojem je razbacao svežanj čestitki za Valentinovo koje je kupio u *Sve po deset centi*.

– Zar još nisi izabrao?

– Nisam – reče on razgrčući ih. – Sve su preblesave. Mora bit baš ono pravo.

– A mogu li upitati kome je namijenjena ta čestitka za Valentinovo... ili je to privatna stvar?

– Claudiji Albeti – reče on, ali brzo doda: – Nije meni palo na pamet slati neku glupu čestitku. Gospođica Henderson nas je natjerala da izvučemo ime iz šešira... Želi biti sigurna da će svi u razredu dobiti čestitku za Valentinovo.

– Baš si sretan, dobio si ime djevojčice koja ti se sviđa.

– Nisam – prizna Bobby. – Mijenjao sam se s Monroeom, dao sam mu izviđački nož i indijansku narukvicu. I njemu se ona malo sviđa.

– A, shvaćam. – Dorothy sjedne pokraj njega. – Pa tu imaš velik izbor. – Ona pregleda čestitke i izabere jednu. – Na ovoj je slika mačkice s košarom sastavljenom od srca – lijepa je, zar ne?

Bobby je još jednom pogleda. – Želim nešto ozbiljnije od toga.

– Aaa... shvaćam. – Ona promiješa čestitke i izabere jednu s cupidom, pogleda je i ponovno odloži na stol. – Ne, ne želiš to; trebamo nešto u sredini, između čestitke za odrasle i dječje čestitke. Nešto što nije luckasto, ali ni sladunjavo. – Zatim izabere još jednu. – Da vidimo...

ne, ni tu ne želiš. Aha, evo jedne... Pogledaj, na njoj je samo lijepo, jednostavno srce i lijepa, jednostavna poruka. *Ti si moja idealna draga... Budi moja.*

Bobby je uzme iz njezine ruke i prouči. – Stvarno misliš da je ova dobra?

– O da, veoma je ukusna i suzdržana, ali izražava bit.

– Jesi li sigurna?

– Jesam.

Bobby je izgledao zadovoljan. Uzme olovku i na dnu napiše: *Pogodi od koga.* Majka pogleda što je napisao. – Ne želiš mi valjda reći da si prošao kroz cijelu tu agoniju, a da se sad nećeš ni potpisati?

Bobby je bio užasnut. – Ne želim da zna da je od mene! Osim toga, ne bismo trebali napisati imena.

– A kako bi onda bilo da joj daš neki mig, da samo malo nagovijestiš o kome se radi. To bi bilo u redu, je l' tako?

– Kakav mig?

– Ne znam. Možda bi joj mogao samo malkice suziti izbor.

– Kao na primjer?

– Mogao bi reći: Od tvog obožavatelja, smeđokosog dječaka.

– O, majko, to je glupo.

– Ne, nije. Razmisli o tome. Ne bi li tebi bilo grozno da se sviđaš nekoj djevojčici, a da ti ona to nikad ne da do znanja? Moraš bit hrabar u tim stvarima... Zapamti, u ljubavi treba riskirati.

– Što ako se isповраća ili tako nešto?

– O, za ime Božje, Bobby. Ne mogu vjerovati, inače uvijek dižeš halabuku, a sad si odjednom postao stidljiv i povučen.

Bobby je sjedio i dugo razmišljao o tome. A zatim je skupio hrabrost i čak otišao korak dalje, odbacio sav oprez i potpisao se: *Od dječaka smeđe kose i smeđih očiju iz trećeg reda.*

Sljedećeg jutra Dorothy je rekla slušateljima: – Ako stojite, sjednite, jer nikad nisam mislila da ću dočekati dan kad će Bobby Smith ustati iz kreveta i počešljati se, a da ga ne moram slati natrag u sobu. Ah, nije li ljubav sjajna stvar... Ovo vam govorim iz iskustva. Već godinama želim ljuljačku za zaljubljene u dvorištu. Ne znam koliko sam puta rekla Docu: *Ne bi li ono mjesto ispod stabla divlje jabuke bilo savršeno za malu ljuljačku za zaljubljene, pa bismo mogli sjediti na njoj, gledati preko polja i promatrati zalazak sunca?* Vjerovali ili ne, jučer ujutro nakon emisije pogledala sam u dvorište i vidjela Glenna i Mackyja Warrena kako postavljaju novu novcatu ljuljačku za zaljubljene. Glenn je rekao: *Poslao nas je Doc i zamolio nas da ti poželimo sretno Valentinovo.* Dakle, nemaju mladi monopol na ljubav. – Mama Smith odsvira nekoliko taktova pjesme *Ne sjedi pod jabukom ni s kim osim sa mnom.* Susjeda Dorothy se zahioće. – Tako je, Mama Smith... i bolje mu je da ne sjedi ni pod jabukom ni pod kojim drugim stablom ni s kim osim sa mnom... ili ću ga morati mlatnuti po glavi. Slušaš li me, Doc?

Bobby se cijeli dan vrpeljio na stolcu čekajući početak valentinovske zabave, a onda je gospođica Henderson napokon iznijela kolačiće i uručila sve čestitke. Kad je prozvala Claudiju Albettu, Bobby se pretvarao da gleda po prostoriji, ali ju je potajice promatrao kako sjeda i otvara omotnicu. Zatim se okrenula, nasmiješila i dražesno mahnula.

Bobby se također nasmiješio i mahnuo, ali ona ga nije vidjela. Smiješila se dječaku koji je sjedio tri klupe iza njega, dječaku koji je – Bobby je zaboravio na to – također imao smeđu kosu i smeđe oči. Kvrugu!

Kad je došao kući, Dorothy ga je dočekala na ulaznim vratima. – I? – upita ona.

– Rekao sam ti da je to bila glupa ideja. Sad joj se sviđa Eugene Whatley.

– O, Bože – reče Dorothy.

Kad je njihov prijatelj, gospodin Charlie Fowler, inspektor za perad, te večeri stigao k njima na večeru, prvo je upitao kako Anni Lee ide u školi.

– Fantastično – odgovori Dorothy. – Kaže da uživa u svakom trenutku.

– A kako je mladi Robert?

Dorothy odmahne glavom. – Bojim se da mladi Robert ima ljubavnih jada, spojenih s blagim slučajem zamjene identiteta.

Claudia Albetta nije bila jedina koja je te godine učinila takvu pogrešku. Kad je Betty Raye pronašla nepotpisanu čestitku za Valentinovo, koju joj je tog jutra netko ugurao ispod vrata, pretpostavila je da je od Bobbyja, jer ga je prethodnog dana vidjela u kuhinji s čestitkama. Bobby se pitao zašto ga je bez ikakvog razloga poljubila. Osim bombonijere koju su joj poklonili Doc i Dorothy, bila je to jedina čestitka za Valentinovo koju je te godine dobila.

Još jedna maturantica

Vrijeme između veljače i svibnja proletjelo je svima osim Bobbyju. Njemu su se ta tri mjeseca činila kao deset godina, a pred kraj školske godine ponašao se poput divlje životinje koja čeka da je puste iz kaveza. Dorothy mu je ipak uspjela navući lijepo odijelo i staviti mu leptir-mašnu za Bettynu maturalnu ceremoniju. Željela je da toga dana svi dižu veliku prašinu oko nje. Cijela je obitelj bila nazočna, uključujući prijatelje poput Monroea, koji je priskočio u pomoć. Svi su uzvikivali i glasno pljeskali kad je pročitano njezino ime, a Jimmy je čak zazviždao. Dorothy se brinula jer Betty Raye nije bila tako omiljena kao neki drugi učenici, a budući da Oatmanovi nisu mogli doći, željela joj je pokazati kako nije sama i kako postoje ljudi kojima je stalo do nje. Nakon završetka svečanosti, dok su svi stajali u krugu i čestitali joj, dvije su im djevojke prišle i upitale Betty Raye hoće li doći na zabavu na *Kaskadni skok*.

– Mislim da neću – odgovori Betty Raye, a Dorothy se ubaci ne razmislivši unaprijed: – Ma daj, Betty Raye, ne želiš valjda propustiti završnu zabavu. Zašto ne bi otišla? Kladim se da ćeš se dobro zabaviti.

– Aha – reče jedna od djevojaka, – ne moraš imati pratioca. Možeš ići s nama ako želiš.

– Ja ću te voditi ako hoćeš – reče Bobby.

Djevojke nisu čekale odgovor. – Ako se predomisliš, javi nam. – Cijelim putem kući Dorothy se morala gristi za jezik kako ne bi još što rekla, i uspjela je. Obećala je Betty Raye da više nikad neće morati učiniti nešto što ne želi. Ipak, bila joj je mrska pomisao da Betty Raye te večeri neće ići na zabavu. Nije išla ni na maturalni ples. Jedan ju je momak pozvao, ali ona mu je rekla kako ne zna plesati pa je on pozvao drugu djevojku. One večeri kad se održavao maturalni ples ona je ostala kod kuće i lijepila slike u album. Činilo da joj nije krivo, ali Dorothy se cijelu noć loše osjećala zbog toga. A sad će propustiti i veliku završnu zabavu. Nešto poslije svi su bili vani na trijemu, dok su Mama Smith i Dorothy sjedile u kuhinji i pile kavu. – Dorothy reče: – Tako mi je žao Betty Raye, jednostavno ne znam što bih učinila.

– Zašto, je l' rekla nešto o tome da joj roditelji danas nisu bili ovdje?

Dorothy odmahne glavom. – Ne... ne radi se o tome. Nikad ne govori o tome. Samo, kad sam malo prije ušla u njezinu sobu, sjedila je sama samcata i lijepila slike u album, dok su svi drugi vani i zabavljaju se.

– Možda uživa u lijepljenju slika u album.

– Znaš li što lijepi u njega? Slike kuća koje izrezuje iz časopisa.

– Kuća... zašto kuća?

– Kaže da joj je to najveća želja u životu.

– Filmske zvijezde, to mogu shvatiti, ali kuće? To još nikad nisam čula. Kakve kuće?

– Ma samo neke kućice. Sigurno ih je već stotinu nalijepila.

- Je l' ti je zbog toga žao?
- Ne, ne zbog toga. Jednostavno imam osjećaj da je uvijek zbog nečega žalosna. Ne na površini, nego duboko u sebi, a ne znam o čemu se radi. – Dorothy skrene pogled, a oči joj se napune suzama. – Ma, ponekad kad je pogledam, podsjeti me na izgubljenog psića koji tumara po svijetu, i onda mi se srce slama.
- Mama Smith stavi ruku u džep i doda joj papirnati rupčić.
- Oprosti – reče Dorothy. – Nisam se željela toliko uzrujati.
- U redu je, ljubavi. Samo si suviše meka srca kad se radi o toj djevojci. Mislim da je Betty Raye sretna ovdje.
- Dorothy obriše suze. – Doista?
- Da. Mislim da je mnogo sretnija s nama nego što je bila s onom svojom obitelji.
- Doista tako misliš?
- Apsolutno.
- Ah, možda sam u krivu – reče Dorothy i ispuše nos, dodavši: – Nadam se da je tako.

Još jedan slučaj zamjene identiteta

Dorothy nije bila u krivu. Betty Raye je bila žalosna. I cijeloga se života osjećala izgubljenom, iako nije znala zašto. Također se osjećala krivom što nije poput ostalih Oatmanovih i Varnerovih i što im predstavlja razočaranje, jer nije otvorena i dobra pjevačica poput svih njih. Voljela je svoju obitelj, ali katkad je imala osjećaj da je pala s drugog planeta u hrpu stranaca. Nije bilo valjanog razloga zašto se tako osjeća, nije bilo valjanog razloga zašto je uvijek imala osjećaj da je različita od drugih. Ali otkad je pamtila, osjećala se odvojenom.

Betty Raye to nije znala, ali postojao je savršeno valjan razlog što se osjeća toliko različitom od ostalih Oatmanovih i Varnerovih. I *bila* je različita. Nije zapravo bila ni u kakvom srodstvu s njima. Oni su joj bili stranci. Nitko to, međutim, nije znao. Čak je i Minnie Oatman vjerovala da ju je rodila prije sedamnaest godina, ali nije. Prava je istina bila čudnija od bilo čega što bi čovjek mogao izmisliti.

Tijekom posljednjeg mjeseca Minninee trudnoće, ona, Ferris i dječaci živjeli su u Sand Mountainu s Ferrisovim roditeljima, a kad je došlo vrijeme da se dijete rodi, svi su se utrpali u automobil i odvezli u Birmingham te je prijavili u bolnicu *Hillman*. Devetog studenoga tisuću devetsto trideset prve u razmaku od samo tridesetak minuta rodile su se tri bebe. Dječacić pod imenom Jesse Bates, djevojčica pod imenom Carolina Lee Sizemore i Betty Raye Oatman iste su noći ugledali svjetlo dana. Na četvrtom je katu bilo neuobičajeno mnogo posla, a nije bila nimalo olakotna okolnost što je cijeli klan Oatmanovih i Varnerovih, uključujući Floyda i lutka Chestera, izvršio prepad na rodilište poput osvajačke vojske. Ferrisov brat Le Roy, koji je u to doba još uvijek pjevao *gospel*, nazvao je hrpu svojih prijatelja, pjevača i svirača *hillbillyja* iz Birminghama, koji su nastupali u radio emisiji Eddieja, Momka sa sela, i pozvao ih u bolnicu na zabavu. I tako je, u spoju s normalnim, svakodnevnim kaosom velegradskog rodilišta, u čekaonici još svirao i *hillbilly band*, a dvojica Minninih i Ferrisovih dječaka i svi njihovi rođaci trčali su gore-dolje po hodniku i urlali. Uz svu tu gungulu, plus uzbuđenje što uživo vidi prave pravcate zvijezde *hillbillyja* kao što su Eddie, Momak sa sela i njegov prateći sastav, *Mahune puterice*, je li čudo što je sestra Ethylene Buck te noći bila sva sluđena? I inače je bila nervozna, jer joj je to bio tek drugi tjedan posla u rodilištu. Da stvari budu gore, neposredno prije odjednom su joj uručene tri bebe koje je morala izvagati, očistiti i pripremiti da odu vidjeti majke. I ne samo to – sad je na prozoru još stajao i čovjek s lutkom, koji je podizao i spuštao obrve te govorio: – Huu, huu, huu. – Chester je lupao drvenom glavom o

prozor, pokušavajući joj svratiti pozornost. Na nesreću, to mu je uspjelo. Sestra Buck toliko se zbunila da je narukvicu s imenom Sizemoreove bebe stavila na Oatmanovu bebu, a narukvicu s imenom Oatmanove bebe na Sizemoreovu bebu.

Kad je gospođi Katherine Sizemore, dražesnoj plavokosoj supruzi uglednog odvjetnika iz Montgomeryja, uručena njezina beba, iznenadila se vidjevši kako joj je kosa tamna. Baš kao što se i Minnie iznenadila što njezina beba ima tako svijetlu kosu. Odmah je rekla Ferrisu: – Malo bljedunjavo stvorenjce, je l'? A vid' samo te sićušne uhice!

Da je tko znao za pogrešku koju je sestra Buck počinila te noći, sigurno bi mogao objasniti zašto se osamnaest godina poslije punašna, krupna djevojka kose boje ugljena i kratkih ruku očajnički pokušavala utrpati u bijelu večernju haljinu, pripremajući se za prvi izlazak u društvo u Ladanjskom klubu u Montgomeryju. Roditelji su je, dakako, obožavali, ali potajno su se pitali zašto Carolina, čija je majka tako visoka, vitka i graciozna žena, pri svakom pokušaju dubokog naklona uz pregibanje koljena nezgrapno padne na bok. Isto kao što su se Oatmanovi pitali zašto Betty Raye nema sluha. Ali ono što je učinjeno više se ne može poništiti. Sudbina je sudbina, i dok se Carolina pripremala za predstavljanje društvu u Montgomeryju kao jedna od najznačajnijih gradskih debitantica, Betty Raye, koja je trebala biti na njezinu mjestu, nalazila se kilometrima daleko i prijavljivala se za posao djevojke za povrće u kafeteriji *Tri praščića*.

Betty Raye se nakon mature željela zaposliti, no nije bila u stanju raditi ništa što zahtijeva prisne kontakte s ljudima i bilo kakvu otvorenost. Posao u kafeteriji činio se kao stvoren za nju. Trebala je samo stajati i izdavati porcije povrća koje bi gosti pokazali. Bilo je to radno mjesto na kojem nije morala mnogo govoriti pa je bila veoma sretna kad je dobila posao. Njezin se svijet sad sastojao od nuđenja graha, bamije, kukuruza s vrhnjem i ostalog što se taj dan nalazilo na jelovniku, te odlaska kući. Ne znajući da je mogla biti predstavljena finom društvu, bila je savršeno sretna kao djevojka za povrće. A tko zna – možda jednog dana bude promaknuta i na deserte.

Anna Lee je tog ljeta ostala u Chicagu odraditi studentsku praksu, a nakon fijaska za Valentinovo Bobby se zauvijek odrekao djevojaka. Kad nije bio na bazenu, većinu je vremena provodio čitajući kaubojske romane Zanea Greya koje mu je Betty Raye donosila iz knjižnice. Toliko se unio u čitanje o romantičnim pustolovinama sa Starog zapada da ih je do lipnja sve pročitao, od *Jahača rumene kadulje* do *Grmljavine stada*, i uvelike se utješio činjenicom da većina pravih kauboja uopće nije imala djevojku.

Kuglačice

Kad se automobil pun žena zaustavio ispred kuće i zatrubio, Dorothy je povikala: – Dušice, stigla je tvoja kuglačka ekipa. – Nekoliko sekundi nakon toga Betty Raye izađe odjevena i spremna za polazak, pozdravi sve i otrči stubama. Svi su, uključujući Monroea, bili na trijemu i jeli sladoled, a Bobby mahne prema automobilu i reče: – Sretno večeras.

– Hvala – odgovore one i odvezu se.

Kad su zašle za ugao, Doc ustane, priđe zidu kuće i kvrcne lulom po njemu. – Drago mi je što su je pozvale da im se pridruži. Tu i tamo joj je potreban izlazak.

Jimmy kimne glavom. – Aha, mislim da je to dobro za nju.

Dorothy se složila s njim, ustavši kako bi odnijela zdjelicu u kuhinju. – I ja. Bilo mi je grozno gledati kako svaku večer sjedi kod kuće, pa ipak je ona mlada djevojka.

– Kad bi je barem neki dobar momak iz grada pozvao van – reče Mama Smith. – Netko njezine dobi.

Jimmy progunda. – Ovdje nema nikoga tko bi bio vrijedan izlaska s njom, ako mene pitate.

Monroe, čija je crvena kosa stršala poput ježevih bodlji, reče igrajući se svojom novom, kratkom frizurom: – Ja ću je izvesti... ako će ona sve platiti. – Mislio je da je to najsmješnija stvar na svijetu te je udario Bobbyja po rebrima.

Bobby mu uzvрати udarac. – Ne bi ona izašla s tobom, ušljivče jedan.

Jimmy reče Docu: – Shvaćaš što hoću reći?

Iako to nije rekao, Jimmy je često mislio da bi stvari bile mnogo drukčije da je mlađi i da nije izgubio nogu. Pita se zašto momci, koji su plazili za Annom Lee, a koja većinu od njih nije htjela ni pozdraviti, ne posvećuju ni najmanju pažnju Betty Raye. Bio je poprilično ogorčen na njih. Kad joj je gurnuo čestitku za Valentinovo ispod vrata, rekao je sam sebi: Ako su lokalni zavodnici tako glupi pa ne vide kakva je ona krasna djevojka, ja ću se, tako mi svega, pobrinuti da svakoga dana bude svjesna kako postoji barem jedna osoba u gradu kojoj je veoma stalo do nje. Barem dok sam ja u blizini.

Jimmy je bio u pravu u još nečemu: kuglanje je bilo dobro za Betty Raye. Nekoliko mjeseci prije, kad su Ada i Bess Goodnight umarširale u kuću kako bi je pokušavale pridobiti za učlanjenje u žensku kuglačku ekipu Elmwood Springsa, Dorothy i Mama Smith su je ohrabrivale. Usprkos njezinu početnom nećkanju, Bess i Ada bile su veoma uvjerljive. Ada, ona krupnija, nekad je radila u *WASP*-ovom uredu za novačenje i točno je znala što treba reći. Betty Raye ih na kraju nije mogla odbiti. Kad im se ne bi pridružila, bilo bi to – prema Adinim riječima – u najmanju ruku nepatriotski, neamerički i kao da je ostavila cijeli ženski rod na cjedilu.

Iako je Betty Raye uskočila kao zamjena u posljednji tren i nikad prije nije kuglala niti se bavila bilo kojim drugim sportom, na njezino je iznenađenje – za razliku od ostalih Oatmanovih – očito bila rođena sportašica. Bila je elegantna i skladna, a nakon nekoliko Docovih lekcija postala je sasvim pristojna kuglačica. Ada, Bess i njihova mlađa sestra Irene, koju su zvali *Laku noć, Irene** (*eng. *good night = laku noć*), također su bile dobre. Ali *nitko* nije bio bolji od Tot Whooten. Sam spomen njezina imena sijao je strah među svim drugim ekipama. U cijeloj je državi bila poznata kao *Strašna Tot, paklena ljevoruka kuglačica*. Te su se večeri vozile daleko, u ogromnu, novu kuglanu u East Prairieu. Totina prva susjeda Verbena ostala je čuvati Darlene i Dwaynea Mlađeg i paziti na Totinu majku, kako bi Tot mogla poći. U pitanju je bilo okružno prvenstvo.

Mnogo sati poslije u kuglani je bilo neizvjesno. *Bombašice* iz Elmwood Springsa igrale su bod za bod, hitac za hicem, seriju za serijom protiv *Divljih mačaka* iz New Madrida. No, *Divlje su mačke* na kraju izgubile bod te je postojala mogućnost da *Bombašice* pobjede. Ozračje je bilo napeto. *Laku noć, Irene* upravo je izjednačila te im se smiješila pobjeda, bude li samo Tot uspjela osvojiti bod više u posljednjem hicu. U velikoj, obično bučnoj, klimatiziranoj prostoriji zavladao je muk. Tot ustane, odjevena u smeđe sportske hlače, s novom trajnom, koju je napravila posebno za tu prigodu, a svi su pogledi bili prikovani uz nju. Ona zaškilji prema čunjevima, ugasi cigaretu, priđe vrećici s kredom i uzme je, baci je natrag na pod, povuče kuglu uvis i podigne je visoko ispred sebe, potpuno se usredotoči na određenu točku, duboko udahne i baci kuglu.

U trenutku kad joj je kugla izletjela iz ruke i zakotrljala se stazom prema čunjevima, znala je što se dogodilo. U tom napetom trenu, pod pritiskom saznanja da bi taj jedan hitac mogao značiti osvajanje prvenstva, tako je snažno zabila prste u rupe da je njezin vjenčani prsten odletio stazom zajedno s kuglom. Nije samo promašila i iščašila prst, nego je i cijela ekipa morala provesti sate i sate nakon meča tražeći njezin prsten. Baterijom su pretražile gotovo četiri stotine kugli, sve dok ga Betty Raye nije opazila. No, kad su ga pronašli, prsten ni pod koju cijenu nije htio izaći iz kugle pa je Tot morala kupiti kuglu kako bi ga dobila natrag. A ni to nije bio tako lak zadatak. Vlasnik kuglane, muškarac snažna vrata, sumnjičavo je pogledavao Tot. – A kako znate da je to baš vaš prsten, gospođo? – Tot nije vjerovala vlastitim ušima. Stavivši ruke na bokove, pogledala ga je ravno u oči i rekla: – Slušajte,

gospodine, koliko to ljudi poznajete koji na unutrašnjoj strani prstena imaju napisano JAMES I TOT WHOOTEN ZAUVIJEK? – Betty Raye je znala da nije smiješno, ali je na tu Totinu primjedbu prasnula u smijeh i morala se udaljiti, dok je Tot i dalje stajala tamo, boreći se prsa o prsa s vlasnikom. Rekla je da neće otići bez prstena, pa makar morala čekati cijelu noć. Konačno joj je prodao kuglu, a ona je uvrijeđeno otišla, prisegnuvši da više nikad neće kuglati. Cijela je ekipa koračala za njom. Na putu natrag nitko se nije usudio smijati, iako su sve umirale od želje za tim.

Već je bilo kasno kad se Betty Raye vratila kući. Dorothy, koja se nije mogla potpuno opustiti dok nije znala da su svi u krevetu, živi i zdravi, čula je kako Betty Raye ulazi i smije se cijelim putem do kupaonice. Sigurno su pobijedile, pomisli, okrene se na drugu stranu i zaspe.

* * *

Sljedećeg dana Tot je odnijela kuglu u željezariju, gdje je Macky pokušao sve što je bilo u njegovoj moći kako bi izvadio prsten, od odvijača svih veličina do čekića i kliješta, ali ništa nije upalilo. Konačno je rekao: – Gospođo Whooten, ne znam što bih vam rekao, ali ovaj će mangup zauvijek ostati zaglavljen unutra.

– Svejedno ti hvala, Macky – odgovorila je, uzela kuglu i otišla kući.

Tot je održala riječ i tako je završila njezina kratka, ali burna karijera Strašne Tot, paklene ljevoruke kuglačice. – Da čovjek ne povjeruje – izjavila je poslije, – a bio je to jedini sport koji mi je išao od ruke. – No, nije završila samo njezina kuglačka karijera, nego je gotovo dva tjedna bila i bez posla.

– Ne možeš stavljati viklere iščašenim prstom – rekla je.

Natjecanje

Kad je Bobby nazvao drogeriju, Bertha Ann se javila rekavši: – *Rexall*. – Bobby progovori glasom za koji je mislio da zvuči muški: – Imate li *Duhan Princa Alberta* u limenci?

– Da, imamo – odgovori ona.

– Bolje mu ga što prije vratite, da vas ne tuži.

Bertha Ann začuje Monroea kako se smije u pozadini, a onda se slušalica spusti.

Očito im je bilo dosadno. Osim što je otac uhvatio njega i Monroea kako u njegovoj radnoj sobi pregledavaju časopise *National Geographic* tražeći slike domorotkinja golih prsa, i što mu je doktor Orr stavio tri plombe, ljetu je prolazilo bez velikih uzbuđenja. Ali, sudbina se može preokrenuti i sreća promijeniti, a jedan događaj može zauvijek promijeniti život djeteta. Možda ne baš zauvijek, ali sigurno može promijeniti način na koji vidi svoj položaj u ovome svijetu, bio on dobar ili loš. Za Bobbyja je taj dan došao, iako se drugima možda nije činio posebnim.

Jimmy je, kao i obično, ustao u četiri i trideset, zapalio prvu cigaretu, skuhao kavu, odjenuo bijelu košulju i hlače te stavio crnu kožnu leptir-mašnu pa se u pet sati spustio u zalogajnicu *Tramvaj*. Nije to još znao, ali bit će prvi iz kuće Smithovih koji će saznati što se taj dan događa. Toga je jutro obavljao uobičajene poslove. Veoma se ponosio svojom zalogajnicom i održavao je besprijeckorno čistom. Svako je jutro ribao crno-bijele podne pločice dok ne bi zablistale. Laštio je srebrni krom na pultovima i podnožjima svih barskih stolica od crne kože te ih održavao sjajnim poput novog automobila u salonu. Vlažnom je krpom brisao i vrata te svijetlozeleni aparat za cigarete na zidu. Nakon toga na kriške je narezao pite – čokoladnu, jabučnu te visoku od limuna i šušlavog bjelanca – i mramorni kolač, složio ih na bijele tanjuriće i stavio u vitrinu. Nasjeckao je crveni luk i stavio ukiseljeno povrće u posudu od

kroma, a šaku čačkalica sa žarko crvenim i narančastim celofanom na vrhu u nisku, debelu čašu. Zatim je mokrom krpom prebrisao roštilj i iz hladnjaka izvadio kriške sira te jaja, slaninu, pljeskavice, hrenovke, rajčice i zelenu salatu. Ispržio je turu slanine, pripremio krumpir za restanje i narezao rajčice. Na kraju je razrezao nekoliko štruca bijelog kruha *Merita* te nekoliko desetaka peciva za hamburgere i *hot dogove*. Nakon toga bio je spreman za otvaranje zalogajnice.

Jimmy je naučio kuhati u mornarici i bio je prvorazredan kuhar brze hrane. Znao je ispržiti jaja na sve moguće načine, napraviti savršen topli sendvič sa sirom – zlatnosmeđi, sa sirom koji curi niz rubove korice – i tako dobro pripremiti slaninu, zelenu salatu i rajčice da čovjek poželi još i prije no što je pojeo prvu narudžbu. Točno u minutu do šest svezao je čistu pregaču i stavio bijeli papirnati šešir s crvenom prugom na glavu te otvorio vrata zalogajnice. Izenadio se vidjevši Bobbyja kako stoji ispred njih.

– Hej! Što ti radiš u gradu ovako rano?

– Nisam mogao spavati – reče Bobby, – pa sam zaključio da bih mogao doći ovamo i popiti kavu s tobom. Znaš, danas je natjecanje u puhanju balona.

– A, tako je. Pa uđi onda.

Jimmy je znao da mu Dorothy ne dopušta piti kavu, ali zaključio je da mu malo neće naštetiti. Bobby se popne na barsku stolicu, a Jimmy izvadi debelu bijelu šalicu i tanjurić te mu ulije pola šalice kave. Bobby uzme posudicu sa šećerom i veselo ubaci četiri žličice u šalicu.

– Dakle, što misliš, kakve su ti šanse, momče?

– Ne znam. Prošle sam godine bio jako blizu.

– Želiš li nešto pojesti?

– Ne, mislim da je bolje da ne jedem. – Bobby doda još jednu žličicu šećera. – Znaš, tajna je u zadržavanju daha. To sam naučio prošli put; da nisam pred sam kraj ostao bez zraka, pobijedio bih.

– Shvaćam. Dakle, kakav ti je ove godine plan napada... strategija?

Bobby otpije gutljaj kave. – Svaki dan sam vježbao i trudio se što više zadržavati dah držeći glavu pod vodom u kadi. Ali osim toga, ne znam što bih još trebao učiniti. Nekako sam se nadao da ćeš mi možda ti dati neki savjet u zadnji tren.

– Jesi li jutros već vježbao?

– Još nisam, planirao sam ući unutra dva sata prije devet.

Jimmy otvori veliku limenku čilija i pomno razmisli prije no što je progovorio. – Dat ću ti jedan savjet. Možeš ga prihvatiti ili odbaciti, ali da sam na tvom mjestu, danas uopće ne bih vježbao.

– Uopće?

– Ja ne bih. Možeš pretpostaviti da će svi ostali vježbati, je l' tako?

– Aha, pretpostavljam da hoće.

– Dakle, ako uđeš unutra fino odmoran, imat ćeš prednost. Shvaćaš što hoću reći?

Bobbyjeve se oči razrogače. – Aha... shvaćam!

– Sačuvaj svu energiju za veliko puhanje... za trenutak kad ti bude potrebna. I kad dođeš onamo, usredotoči se. Ostani miran i hladan dok god traje. Ne gledaj ni desno ni lijevo, ne daj se smesti, samo izdrži, lijepo i mirno sve vrijeme.

Bobby je pažljivo slušao. – Aha. Ne daj se smesti... lijepo i mirno.

– Koja je nagrada?

– Dvadeset pet besplatnih ulaznica za kino.

Jimmy je bio zadivljen, ili je bar ostavio takav dojam. – Hej, to je popriličan broj. – Upravo u tom trenutku dva Jimmyjeva redovita jutarnja gosta uđu u zalogajnicu.

– Dobro jutro, dečki – reče on.

Bobby nabrzinu ispije kavu i istrči kroz vrata. – Hvala, Jimmy.

– Sretno, momče.

Bobby otrči natrag kući, gdje je napravio veliku predstavu od odmaranja, ležeći nasred poda u dnevnoj sobi, kako bi ga svi pitali zašto leži nasred poda. Kad Princeza Mary Margaret nije htjela prestati lajati i trčati u krug oko njega, požalio se majci rekavši kako mu je odmor veoma važan i neka dođe po nju. Ona je, međutim, stala na stranu psa i rekla: – Ustaj s tog poda! Uznemirio si je. Misli da ti se nešto dogodilo!

Točno u devet sati dvanaestorica dječaka, svi najmanje pet centimetara viši od Bobbyja, stajali su posloženi u jednom redu na pozornici Elmwoodskoga kina, svaki na različitom stupnju živčanog sloma. Ward McIntire, predstavnik proizvođača žvakaćih guma *Bazooka*, držao je staklenu kuglu punu žvakaćih guma umotanih u sjajni voštani papir, unutar kojih se nalazio strip otisnut na jednako tako sjajnom voštanom papiru. Stojeći tamo, Bobby je stalno ponavljao u sebi: *Ne daj se smesti... ne gledaj ni desno ni lijevo*. To, međutim, nije bilo lako. Claudia Albetta sjedila je u prvom redu s dvije prijateljice. Još otkad je grad posjetio Gospodin Jo-jo* (**Bob Rule, nekadašnji američki šampion u jo-jou*), Bobby je želio pobijediti u nekom natjecanju. Prošli je mjesec za samo tri udarca izgubio u natjecanju *Udari loptu reketom*, ali drugo mu mjesto nije bilo dovoljno dobro. Slijedeći majčin moto – ako isprva ne uspiješ, pokušaj opet – pokušavao je i pokušavao, ali bezuspješno. Bobby se već počeo pitati je li mu sudbina namijenila da uvijek u svemu bude drugi, do kraja života.

Toga je jutro došao u kino sat vremena ranije, kako bi bio prvi u redu. Znao je da žvakaća postaje sve mekša što je se dulje drži u ruci i zagrijava. Bio je prvi u redu sve do tri minute prije otvaranja vrata, kad su se Luther Griggs i tri njegova prijatelja ugurali ispred njega, pa je završio kao četvrti. Utješno je ipak bilo što je čovjek koji je držao kuglu kako bi svatko mogao izabrati žvakaću gumu počeo od drugog kraja reda pa je usprkos svom onom guranju i naguravanju Griggs završio na posljednjem mjestu. U tom trenutku Bobby začuje glasni magareći zov *iii-aa* iz gledališta, koji je ispustio Monroe. Kad je svatko uzeo žvakaću gumu, gospodin McIntire se vratio na bočnu stranu pozornice, gdje je stajao mikrofon, i gromoglasno objavi: – Gospodo, odmotajte žvakaće gume. – Bobbyjevo je srce snažno udaralo, a ruke su mu se znojile dok je s mukom pokušavao odmotati glatki, ljepljivi papir i izvaditi žvakaću. U sebi je neprekidno ponavljao: *Lijepo i mirno... ne daj se smesti*. Uskoro su dječaci stajali u stavu *pozor*, s ogromnim komadima vruće, ružičaste žvakaće gume posute bijelim šećerom u prahu u rukama, čekajući sljedeći znak. Gospodin McIntire pogleda na štopericu i reče: – Priprema... start! – Dvanaestorica dječaka složno utrpaju žvakaće gume u usta i počnu ih bjesomučno žvakati, kao da ih pokušavaju ubiti. Bobby se prisiljavao ostati miran. Znao je da dio tajne dobrog balona leži u tome da se počne puhati tek kad je žvakaća dobro prožvakana... kad nije suviše mekana... ni suviše tvrda. Ključan je odabir pravoga trenutka. *Čekaj, čekaj*, stalno je ponavljao u mislima. *Ne daj se smesti, ne daj se smesti, čekaj, čekaj*. Čuo je kako neki dječaci već počinju puhati, ali pričekao je dok nije osjetio da je došao pravi trenutak. Zatim je počeo puhati, isprva polako, a onda, kako je balon sve više rastao, pojačao je disanje, svaki put sve dublje udišući, sve dok mu se sa svakim udahom ramena nisu počela podizati i spuštati. Svuda oko njega baloni su pucali, jedan po jedan, s obje strane reda, ali Bobby je nastavio sve dok nije ostao posljednji. Nije to, međutim, znao, nego je i dalje puhao. Bio je sam na pozornici, posve sam gledao je svijet kroz meku, ružičastu koprenu sad već divovskog balona koji je i dalje sve više rastao. U dvorani je vladala potpuna tišina. Cijelo je gledalište zadržavalo dah. *Hoće li ikad puknuti?* No, balon je nastavio rasti, sve dok nije prekrpio cijelo Bobbyjevo lice i glavu... i više od toga. Publika je vidjela samo neizmjerni ružičasti balon, ispod kojeg su se nalazile ruke i noge dječaka. Rastao je i rastao, sve dok Bobby nije dobio osjećaj da bi mogao odlebdjeti u zrak... kroz vrata, iznad zgrada, u daleki svijet, i nikad se ne vratiti. A onda se dogodilo. Čuo je nevjerojatno mekan, polagan prasak i zatekao se kako stoji tamo, cijela lica prekrivenog žvakaćom gumom, uključujući uši i vrh glave.

– Pobjednik! – zaurla Ward McIntire, a publika ustane na noge i zaplješće. Kakva divota! Kakav trijumf! Pet minuta poslije Bobby utrči u zalagajnicu *Tramvaj*, dok mu je žvakaća

guma još uvijek bila zalijepljena za trepavice i uši, mašući po zraku nagradnom propusnicom za kino i vičući: – JIMMY... POBIJEDIO SAM... NISAM SE SMEO. POBIJEDIO SAM! – Ali, prije no što mu je Jimmy uspio čestitati, on istrči na ulicu i uputi se prema drogeriji kako bi novost priopćio ocu. Kad je stigao kući, majka mu je morala kerozinom skidati žvaku iz kose, a svih je dvadeset pet besplatnih ulaznica potrošio za manje od tjedan dana, vodeći u kino sve žive, no nije ga bilo briga. Ljudi su govorili da je napuhao najveći balon u povijesti natjecanja. Možda najveći u cijeloj državi. Od toga dana nadalje osjećao se posebnim. Pobjeda na tom natjecanju značila je kako mu je ipak suđeno biti velik čovjek.

Uspjeh

Kao što je Bobby otkrio, ponekad ti se u životu jednostavno posreći i pogodiš pravu kombinaciju. Nakon godina pokušavanja, jednog dana potegneš ručicu automata i tri se trešnje pravilno poredaju te dobiješ glavni zgoditak. Tako je bilo i onoga dana kad se Beatrice Woods pridružila *Obitelji Oatman, pjevačima gospela*.

Tek su nekoliko mjeseci bili zajedno kad ih je u Atlanti čuo producent diskografske kuće *Hallelujah Records*. Nakon što su snimili prvi album, stvari su počele teći same od sebe. Kad se *Jedva čekam da na nebo dođem* probila na prvo mjesto top ljestvice *gospela*, ponude su počele stizati sa svih strana. *Pjevačke novosti* uskoro su objavile da postaju najpopularnija nova skupina godine.

Uskoro je njihov drugi album, *Bio sam izgubljen, ali hvala Bogu, sad sam pronađen*, nazvan po pjesmi koju je Minnie napisala nadahnuta Chesterovim nestankom, također je odmah osvojio vodeće mjesto na ljestvicama. Osim toga, nastupili su u emisiji Arthura Godfreyja* (**slavni američki radio i televizijski voditelj i zabavljač, 1903-1983.*) i odjednom postali *gospel* skupina broj jedan u zemlji. Na Beatricino oduševljenje, ta iznenadna popularnost značila je putovanje u gotovo sve države Unije, a nakon šest mjeseci pjevali su čak i u Bijeloj kući. Do kraja tisuću devetsto četrdeset devete bili su rasprodani pedeset dva tjedna godišnje i imali vlastiti, veliki srebrni autobus na čije je obje strane velikim, debelim, crnim slovima pisalo OBITELJ OATMAN, PJEVAČI GOSPELA.

Iako je to značilo da rijetko vidi obitelj, Betty Raye se veoma radovala njihovom uspjehu, a jednako ju je radovalo što ni na koji način ne sudjeluje u njemu. Što se nje ticalo, život joj je bio savršen. Tih i miran. Nije morala svaku večer izlaziti na pozornicu i pjevati niti se morala pakirati i voziti do mjesta gdje te večeri nastupaju. Mogla je iz tjedna u tjedan spavati u istom krevetu, u istom gradu, kako božanstveno! Imala je poslić koji je voljela, sve knjige koje je mogla u miru pročitati, a jednom tjedno išla je na kuglanje. Po prvi put u životu bila je u stanju iz dana u dan činiti iste stvari, i to joj se strašno sviđalo. Napokon je dobila osjećaj da nekamo doista pripada. Željela je da zauvijek ostane tako. No, jednog se dana pojavio Hamm Sparks.

Hamm Sparks bio je po mnogo čemu običan mladić: malo je pušio, malo je plesao, malo je pio, malo je očijukao s djevojkama. Samo po jednoj osobini nije bio običan: po ambicioznosti. Kad je Ink Spots pjevao *Ne želim vrtoglavi uspjeh*, riječi te pjesme nisu se odnosile na Hama Sparksa. Ne može se reći da su drugi mladići neambiciozni, no Hamm je izgario od ambicioznosti. Da je automobil, jurio bi na svih šesnaest cilindara i toliko se jako zagrijavao da bi se činilo kako će svaki tren eksplodirati.

Međutim, za razliku od nekih ljudi koje ambicija iscrpljuje i čini bolesnima, on se osjećao izvrsno, kao nikad u životu. Bujao je od ambicije kao da je majčino mlijeko. Neki će poslije reći da je od nje čak svijetlio u mraku. A imao je i plan, cilj u životu, a u tom je trenutku on

uključivao pohađanje fakulteta uz korištenje povlastice za bivše vojnike, posluživanje u restoranu studentskog doma šest sati dnevno te prodavanje traktora *Allis-Chalmers* vikendom i po ljeti, kako bi novčano pomogao majci i dvjema mlađim sestrama. Nije se bojao rada, niti mu je bio mrzak. Radio je od svoje desete godine. Rad je za njega predstavljao samo sredstvo za postizanje cilja. Bez obzira koliko si siromašan i odakle dolaziš, u Americi možeš doseći svaki vrhunac koji želiš, samo ako si spreman raditi. Po Hammovu je mišljenju to bila izvrsna pogodba. Ispunjavala ga je nadom u bolju, svjetliju budućnost, prema kojoj je stremio. Nije još znao kamo točno, to će otkriti poslije; znao je samo da mu se žuri. Morao je nadoknaditi izgubljeno vrijeme. Brzo je jeo, brzo govorio, brzo hodao i jedva kad spavao. Rukovao se, tapšao ljude po leđima i nikad nije propuštao priliku da se predstavi svakome na koga bi naišao. U Elmwood Springs je toga dana došao radi Bess Goodnight. Tisuću devetsto četrdeset druge prošao je kroz grad vlakom za Fort Leonard Wood te je, poput mnogih drugih vojnika, bacio papirić sa svojim imenom kroz prozor, nadajući se da će mu netko pisati. Bess Goodnight pisala mu je tijekom cijeloga rata. Kao i mnogi Bessini prijatelji putem pisama, Hamm joj je dolazio u posjet kad god je bio dovoljno blizu da svrati u Elmwood Springs. Uživao je u Bessinu društvu i obožavao je voditi na ručak u kafeteriju. Hammu se veoma sviđala zamisao dobre hrane nabrzinu, ali te je subote prolazeći redom pomalo zastao zamijetivši ljepuškastu djevojku s naočalama koja je stajala iza vitrine i čekala da joj kaže koje povrće želi. Obično bi samo prošao pokraj povrća i odmah produžio prema desertima, ali toga se dana zaustavio. Djevojka je stajala sa žlicom u jednoj ruci i smeđom, plastičnom zdjelicom u drugoj, čekajući njegovu narudžbu. On pogleda što se nudi.

– Ah, da vidim... Uzet ću krumpir i... što kažete na tjesteninu sa sirom?

Zatim uperi prstom u nešto zeleno u jednoj od posuda. – Je li to zelena repa?

– Ne, gospodine, to je raštika.

– U redu, dobro. Onda mi dajte malo.

Naručio bi još, ali iza njega se stvarao red pa se morao pomaknuti. I prije no što su došli za stol i ispraznili poslužavnike, Hamm upita Bess za djevojku s naočalama koja izdaje povrće. Bess pogleda u tom smjeru i reče: – O, to je Betty Raye, Dorothyina mala podstanarka. Jesi li kad čuo za obitelj Oatman?

– Aha – reče on. – Slušam ih na radiju.

– E pa, to je njihova kći; nekad je pjevala s njima, ali je prestala.

Hamm ponovno baci pogled na Betty Raye, još više zadivljen.

– Opa! Nije još udana?

– Nije.

– Viđa li se s nekim?

– Koliko ja znam, ne.

– Misliš da bi izašla sa mnom?

Bess se nasmije. – Ti baš nimalo ne gubiš vrijeme, ha, momče?

Hamm se nikad u životu nije toliko vozio i jeo toliko povrća kao tijekom sljedeća četiri tjedna. Mogao ju je vidjeti jedino u kafeteriji. Svake subote kad bi joj se približio, Betty Raye bi preplavio užas i nelagoda zbog pozornosti koju joj je posvećivao i prašine koju je dizao.

Zamolila ga je da prestane zadržavati red, ali on bi svaki put samo rekao: – Hoću, čim pristaneš. – Jedne subote, kad je četvrti put stao u red, počeo ju je preklinjati. – Ma daj, Betty Raye, moraš izaći sa mnom. Pojedem li još jednu zdjelu te raštike, sigurno ću i sam pozelenjeti. Ne želiš me imati na savjesti, zar ne? – U tom trenutku gospodin Albeta izađe kroz dvostruka vrata kuhinje i uperi pogled u njega, a Hamm se pomakne, dok su se djevojke hihotala. No, nije odustao. Kasnije toga poslijepodneva, kad je Betty Raye stigla kući, našla ga je kako sjedi na prednjem trijemu i čavrlja s Mamom Smith i Bess Goodnight. Mama Smith je očito bila očarana. Nasmiješila se i rekla: – Betty Raye, ovaj simpatični mladić kaže

da je tvoj prijatelj. – Hamm se nasmije od uha od uha. – Doveo sam Bess da jamči za moj izvanredan karakter.

Bess se nasmije. – Ne znam koliko je izvanredan, ali meni je u interesu da izađeš s njim, jer mi nasrtn dodijava zbog toga.

I što je mogla učiniti? Hamm je bio sila kojoj se teško oduprijeti.

Prvi spoj

Ponedjeljkom je Betty Raye bila slobodna, a Hamm je trebao doći po nju rano poslije podne i odvesti je na večeru u Poplar Bluff. Uznemirivala ju je pomisao da će se tako daleko voziti s njim, ali nije imala pravo glasa. Dorothy i Mama Smith bile su toliko uzbuđene što ima spoj da su nazvale Tot i ugovorile joj termin za pranje kose i frizuru tog prijepodneva. Bila je to posljednja stvar na svijetu koju je željela učiniti, ali ipak je otišla. One su odabrale što će odjenuti, a u zadnji je tren Dorothy utrčala u sobu s niskom bisera i stavila joj je oko vrata. I tako su u četiri sata Betty Raye, u cipelama Anne Lee s visokim potpeticama i s mnoštvom paperjastih koverčica na glavi, i Hamm u posuđenom odijelu, otišli na spoj.

Betty Raye nikad nije bila na pravom spoju. Cijela je ta ideja u njoj izazivala nelagodu. Nije imala pojma kako bi se trebala ponašati i tijekom cijele vožnje do Poplar Bluffa priželjkivala je da sve brzo prođe, kako bi se mogla vratiti kući. Bili su samo takav par. Ona to nije znala, ali ni on nije mnogo puta bio na spoju. Bio je veoma zauzet radeći i nije imao novaca za izvođenje djevojaka. Morao je prodati nekoliko vlastitih knjiga kako bi mogao platiti izlazak s Betty Raye.

Tijekom cijele večere ona nije izustila gotovo ni riječ. Srećom, nije ni morala; on je govorio dovoljno za oboje. Hamm ju je prvi put vidio bez bijele odore i kapice te je bio zadivljen. Nije zapravo bila lijepa na uobičajen način, ali bilo je u njoj nečega tako milog i stidljivog da je postajala sve ljepša što je večer više odmicala.

Na putu natrag Betty Raye je bila još uzrujanija nego prije. Nije čula gotovo nijednu riječ koju je rekao. Cijelim se putem kući brinula neće li je možda pokušati poljubiti ili nešto slično, no on to nije učinio. Nije imao ni mnogo prilike. Kad su došli do ulaznih vrata, rukovala se s njim i rekla: – Eto, laku noć. – A onda je ušla u kuću, zatvorila vrata i bila u svojoj sobi prije no što je on uspio bilo što učiniti. Dorothy i Mama Smith nalazile su se u kuhinji, umirući od želje da saznaju pojedinosti, ali morale su pričekati do jutra.

– Dakle – reče Dorothy ušavši u kuhinju, odjevena za posao, – jesi li se sinoć dobro provela? – Jesam. Bilo je dobro – reče Betty Raye.

No, bilo je to sve što je dragovoljno rekla. Mama Smith preuzme lopticu. – I, misliš li da ćeš ga opet vidjeti?

Betty Raye je izgledala iznenađena pitanjem. – Ne, mislim da neću. – Što se nje ticalo, izašla je s njim jedanput. Zašto bi to željela ponovno učiniti? Izlasci su preteški. Željela je samo služiti povrće i imati svoj mir. Kad je otišla, Dorothy reče: – Baš šteta. Nadala sam se da će dobro ispasti.

– I ja. – Mama Smith uzdahne. – Ali, ako nema ničega, onda nema ničega i tu se ništa ne može.

Međutim, različiti ljudi različito tumače isti događaj. Sljedeće subote ujutro Hamm uđe u drogeriju, kimne glavom u smjeru Berthe Ann i Thelme te reče: – Bog, djevojke. – Zatim se uputi ravno u odjeljak s lijekovima, gurne glavu preko pulta i protrese Docovu ruku. – Gospodine, moje je ime Hamm Sparks i samo sam vas želio upitati slažete li se s tim da oženim Betty Raye.

Doc, koji je čuo za toga tipa, ali ga još nije upoznao, bio je pomalo zatečen. – Ne znam. Pretpostavljam da to ovisi o njoj. Što ona kaže?

– Nisam je još pitao, ali budite sigurni da ne morate brinuti. Imam prilično dobar posao i čim završim fakultet namjeravam biti još uspješniji u budućnosti. Razmišljao sam o javnoj službi, a ljudi mi kažu da imam velike šanse.

– Shvaćam – reče Doc.

Hamm nastavi. – Da, gospodine, i bit će mi veoma drago ako budete rekli koju lijepu riječ o meni. – Zatim mu pruži posjetnicu. – Zbogom, dame – reče izlazeći.

– Tko je bio taj kočoperni pjetlić? – upita Bertha Ann.

Doc se nasmije. – Momak Betty Raye. Ili bar on tako misli.

Thelma se iznenadila. – Vaše Betty Raye?

– Tako on kaže.

Bertha Ann reče: – Pa tko je, da je, baš je sladak. Poručite Betty Raye u moje ime neka se čuva, jer bih joj ga ja mogla preoteti.

Još uvijek zapanjena činjenicom da Betty Raye uopće ima momka, Thelma reče: – Eto, čini se da je istina ono što se kaže.

– Što? – upita Bertha Ann.

– Tiha voda brijege dere.

– To sam ti i ja mogla reći – uzvрати Bertha Ann. – Moraš se čuvati onih tihih i mirnih.

Doc nije spomenuo mladićev posjet ni Dorothy, ni Betty Raye, ni Mami Smith. Kad se radi o ženama, naučio je da je u pitanjima ljubavi najbolje ostati postrani i ostaviti ih da to same rješavaju. Stoga je mudro šutio i pustio da stvari teku svojim tijekom.

Momak

Docu je na kraju bilo drago što nije ništa rekao. Nakon prvoga spoja Hamm se više nije javljao Betty Raye.

Nakon mjesec dana Betty Raye je manje-više zaboravila na Hamma Sparksa, ali njemu to nikad nije ni palo na um. Nije mu dugo trebalo da se odluči. Nakon prvoga spoja znao je da je želi oženiti, pa zašto bi čekao? Bilo mu je gotovo dvadeset sedam godina, žurilo mu se da se oženi i izgradi karijeru te je već sljedećeg dana užurbano pravio planove za oboje. Prvo je trebao nabaviti novac. Odmah je razgovarao s okružnim voditeljem *Allis-Chalmersa*, zamolivši ga da mu dopusti prodaju u još tri područja. Trebalo mu je gotovo mjesec dana danonoćnog rada, ali konačno je zaradio dovoljno za polog, a nešto mu je malo i ostalo.

Narednog je petka Hamm Sparks odjenuo novo plavo odijelo kupljeno u *Searsu* i odveo se u Elmwood Springs s kutijicom u džepu. Nije se trudio javiti Betty Raye da dolazi; želio ju je iznenaditi.

Uspeo se stubama do kuće i pokucao. Dorothy je izašla vidjeti tko je.

– Dobar dan, gospođo Smith, je li Betty Raye kod kuće?

– O, dobar dan, Hamme. – Dorothy otvori vrata. – Da, kod kuće je. Uđi samo. Upravo smo sjeli za večeru, dođi i pridruži nam se.

– Hvala, mislim da hoću, ako je to u redu.

– Naravno da jest, trebam samo postaviti tanjur. Uđi slobodno u blagovaonicu i sjedni. – Ona poviče u smjeru hodnika odlazeći u kuhinju: – Betty Raye, svi, stigao je Hamm.

Kad je Doc podigao pogled i ugledao novo plavo odijelo kako ulazi kroz vrata, pomislio je: O-ho, stižu nevolje. Hamm uđe u blagovaonicu i reče: – Bog svima. – Zatim izvuče stolicu i sjedne preko puta Betty Raye. Svi su ga pozdravili, ali Jimmy je samo kimnuo glavom. Nije baš bio siguran što bi mislio o tom tipu. Bio je malo prenametljiv za njegov ukus. Hamm im

se uskoro pridruži u jelu, pričajući nadugačko i naširoko o traktorima, farmerima, *Allis-Chalmersu* i svemu što mu je palo na um, uključujući vic koji je nedavno čuo. Bobbyju je bio zabavan i odmah mu se svidio, ali Betty Raye je bila zbunjena. Nije znala je li joj drago što ga ponovno vidi. S jedne joj se strane činio sasvim u redu, ali izazivao je u njoj nervozu jer je tako brzo govorio i tako se brzo kretao, pa nije znala što bi mislila. Bilo joj je neugodno što se samo tako pojavio, ali to izgleda nije smetalo nikome drugome. Mama Smith, Doc i Dorothy čavrljali su kao da u tome nema ničega neobičnog.

Nakon večere Betty Raye podigne nekoliko tanjura i krene prema kuhinji, osjetivši olakšanje što se može malo udaljiti. Hamm joj se tijekom cijele večere cerio, a ona bi osjetila vrućinu u obrazima svaki put kad bi im se pogledi susreli. No, Dorothy reče: – Betty Raye, ostavi te tanjure i idi na trijem, ovaj ti je mladić došao u posjet. Prevalio je toliki put da bi te vidio. Mama Smith i ja ćemo večeras oprati posuđe. – Betty Raye nije imala izbora, morala je poći. Kad su Doc i Bobby ustali kako bi izašli na trijem s njima, Dorothy čudno pogleda Doca. – Zar ti i Bobby ne trebate večeras slušati utakmicu? – reče visokim glasom, trećući. – Što? – reče on.

Ona ga presječe još jednim pogledom, a on konačno shvati. – Ah, da. Bobby, dođi sa mnom, idemo slušati utakmicu.

– Kakvu utakmicu? Večeras nema utakmice – reče on, a otac ga odvede u dnevni boravak uhvativši ga za šiju. Jimmy se ispriča i izađe kroz stražnja vrata, uputivši se u Udrugu veterana inozemnih ratova na partiju pokera s kompićima, a Betty Raye krene prema trijemu, pitajući se kako je netko koga gotovo uopće ne poznaje iznenada postao njezin momak.

* * *

Sjedili su na trijemu, a nakon nekoliko minuta Hamm stavi ruku u džep i preda joj kutijicu. – Otvori – reče.

– Što je to? – upita ona.

– Otvori. Kupio sam ti prsten.

Bila je zbunjena. – Zašto?

– Zato što želim da se udaš za mene.

Isprva nije bila potpuno sigurna što je rekao. Hammu je to možda već mjesec dana bilo na umu, ali njoj je došlo kao grom iz vedra neba. – Što? – ponovno reče.

– Hoćeš li se udati za mene?

– Ja?

– Da, ti. Što kažeš?

Do tog je trenutka već bila toliko smetena da nije znala što bi učinila pa mu vrati kutijicu i reče: – O, hvala na pitanju, ali mislim da se ne želim udati. Nadam se da te nisam povrijedila ili nešto slično, ali ne mogu. Imam posao, žao mi je. – Zatim nastavi: – Moram ići unutra, ali hvala ti u svakom slučaju. – Krenuvši, zapne za mrežasta vrata i reče im: – Oh, oprostite – a onda uđe u kuću, ostavivši ga da sjedi na ljuljački.

Hamm baš i nije zamišljao takav kraj večeri.

Ipak, bila je to samo jedna večer.

Hamm nije odustao. Svakog slobodnog trenutka koji mu se pružio dolazio ju je vidjeti.

Pojavio bi se u kafeteriji i koračao redom pjevajući: – O, daj, draga, reci da, dolazit ću svaku večer dok ne pristaneš. – Čak se počeo pojavljivati u kuglani. Ada i Bess Goodnight, navijajući za njega, rekle su mu gdje će biti, a svim se ženama u ekipi svidao te su nagovarale Betty Raye da mu dopusti da je vozi kući. Ona je pristala.

To je trajalo tjednima. Doc je rekao: – Meni bi bilo grozno kad bi taj momak tako trčao za mnom. K vragu, do ovog bih se trena već i ja udao za njega, a nije me ni zaprosio.

Kad takvo gorljivo udvaranje i laskanje traje tjednima, teško mu je odoljeti, čak i kad se radi o nekome tko se ne želi udati. No, Betty Raye nije imala mnogo izbora po tom pitanju. Hamm je bio poput malog tornada, a ona je upala u vrtlog te je, poput većine žena, isprva bila znatiželjna, a onda omamljena njime.

Te je večeri parkirao automobil ispred kuće. – Slušaj, Betty Raye, ne smiješ ući u kuću dok mi ne daš samo jedan mali poljubac. Samo jedan. Ne želiš mi slomiti srce, zar ne?

Nakon jednog, a onda još jednog, ona je prešla preko trijema i ušla u kuću te omamljena rekla Dorothy: – Mislim da sam možda zaručena.

Kad je Betty Raye otišla u sobu, Mama Smith reče Dorothy: – E sad, znaš, meni se osobno taj momak sviđa, al' bojim se da je jednostavno došao ovamo i oborio je s nogu.

Dorothy se iznenada zabrinula. – O, Bože. Misliš?

– Ah, ne na takav način. Samo ne znam je li joj dao dovoljno vremena. Poznaju se tek nekoliko mjeseci. Što ti misliš, Doc?

– Sigurno joj se sviđa; pristala je. Ali svakako se čini da mu se strašno žuri, tu si u pravu.

Upoznavanje s rodbinom

Betty Raye se nije ni snašla, a Hamm je već ušao u trag Oatmanovima, koji su nastupali u Charlotteu u Sjevernoj Carolini, te su se njih dvoje, zajedno s Adom i Bess Goodnight kao pratiljama, vozili cijelu noć kako bi dobili blagoslov njezinih roditelja. Oatmanovi su nastupali tek nakon prve stanke pa je kontingent iz Elmwood Springsa uspio na vrijeme stići u gledalište. Betty Raye nije vidjela njihov nastup otkad ih je napustila i otkad su poznjeli toliki uspjeh. Iznenadila se vidjevši koliko se točka promijenila. Njezina majka i Beatrice i dalje su bile bez šminke, ali su imale haljine usklađenih boja s obrubom od imitacije dragog kamena. Dječaci i Ferris bili su odjeveni u sjajna odijela sa širokim kariranim pojasima omotanima oko struka. Svoj dio koncerta započeli su s reflektorom uperenim u Minnie, koja je u ruci držala mikrofon. Dok su ostali mrmljali u pozadini, ona je počela govoriti. – Ja sam samo siromašna žena. Nemam dragocjeni nakit, ni srebro i zlato, nemam dvorac ni nikakva bogatstva na ovome svijetu. Moj otac je samo siromašan čovjek... Mnogo tereta sam morala nosit' na plećima... Mnogo gorkih suza sam protila... Ponekad sam se pitala kako ću dalje... Al' jednog dana otrcana starica, sva u dronjcima, pokucala je na moja vrata i vidila me u dubokom očaju... Oči su joj se ispunile radošću i rekla je: *O, kćeri, zar nisi čula Evanđelje? Zar ne znaš za dobre vijesti? Tvoj Otac na nebu dao ti je više nego djetetu milijunaša. Više nego kraljici na prijestolju. Otvori oči, kćeri, i pogledaj darove i dragocjeni nakit koji je stavio pred tebe. Dao ti je dijamante koji svjetlucaju na nebu, rubine u krilima crvendaća i safire u dubokom, plavom moru. Neprocjenjivi smaragdi leže rasuti pred tobom u zelenoj travi, u planinskim potocima je srebro, a u svakom zalasku sunca zlato. Zaogrnuti si Njegovom ljubavlju, a tvoj je dom dvor na nebu. U nebesima nema depresije, ni gladi, ni tuge, ni boli, ni prljavog suđa koje treba oprati, ni jela koje treba skuhati, ni drva koja treba nacijepati. O, braćo i sestre, pitam ja vas, zar je onda čudo što jedva čekam da na nebo dođem?* – Pozornicu iznenada obasjaju desetine šarenih svjetala i oni zapjevaju svoju veliku uspješnicu.

Publika je, kao i obično, poludjela te ustala plješćući i uzvikujući. Nakon koncerta, želeći doći do obitelji kako bi im ga Betty Raye predstavila, njih su se dvoje morali probijati kroz stotine obožavatelja koji su željeli da im potpišu albume.

Minnie je poslije odvela Betty Raye u njihov novi autobus i zatvorila vrata, kako bi bile same. Sjela je i rekla: – Znaš, najviše na svijetu želim da moja curica bude sretna.

– Znam to, mama.

– Čuj, on izgleda ko fini, mladi Kršćanin i imam samo jedno pitanje za tebe.

– Da, gospođo?

Minnie je uhvati za ruku i pogleda je ravno u oči. – Je l' ga voliš, dušo?

O tom je pitanju Betty Raye jedva imala vremena razmišljati. Do tog se trenutka činilo da je jedino bitno kako se on osjeća i koliko on voli nju. Ona se okrene i kroz prozor pogleda Hamma, koji je stajao vani usred skupine ljudi, razgovarajući, smiješeći se i rukujući se. Nije čula što govori, ali vidjevši ga tamo tako maloga, sasvim samoga u gomili u kojoj ne poznaje nikoga, ali se iz sve snage trudi ostaviti dobar dojam na njezinu obitelj, bila je toliko dirnuta da ju je iznenađeno preplavio ogroman val naklonosti prema njemu. U tom trenutku osjeti kako joj srce stremi prema njemu. Ona pogleda Minnie i na vlastito iznenađenje odgovori: – Da, majko. Jako ga volim.

Minnie joj stisne ruku, zatim pritisne nešto što zapišti, a vrata autobusa se otvore te ona glasno poviče niz stube: – FALA TI, BOŽE! FERRISE, NAŠA CURICA SE UDAJE!

Uskoro, nakon mnogo zagrljaja za rastanak, veliki srebrni autobus Oatmanovih krene dalje, uputivši se u Birmingham na cjelonoćno pjevanje. Minnie je visjela kroz prozor u suzama, mašući velikim bijelim rupcem, dok je lutak Chester visio kroz drugi prozor i očijukao s mladim parom sve dok nisu nestali iz vida.

Vrativši se, svima su priopćili novost. Namjeravali su se odvesti u Poplar Bluff i već se sljedećeg dana vjenčati pred sućem. Jimmy jedini nije bio uvjeren u potpunu ispravnost te zamisli, ali ako je Betty Raye tako željela, onda on nije mogao reći ništa protiv. Kasnije te večeri, međutim, dok su on i Hamm pušili na trijemu, on tiho reče: – Nadam se da ćeš se dobro odnositi prema toj djevojci, sad kad je tvoja.

Hamm uzvрати: – O, hoću. Znam koliko sam sretan.

Jimmy otrese pepeo o zid trijema. – Dobro, jer mi ne bi bilo drago da te moram ubiti.

Hamm se nasmije i zausti nešto, ali Jimmy je već otišao unutra.

Sljedećeg jutra Hamm je došao po nju u kuću, a cijela je kuglačka ekipa, uključujući bivšu članicu Tot, također došla te stajala u dvorištu kako bi se oprostila od njih. I tako su zaručnici otišli, ispraćeni suzama i dobrim željama.

– Nazovite prvo Bess, čak i ako bude dječak! – poviče Bess dok su odlazili.

– Nismo čak imali vremena kupiti joj pristojnu opremu za nevjestu – reče Dorothy. – Nadam se samo da neće požaliti ni zbog čega. Jedva joj je dao vremena da se spakira, a kamoli da ide kupovati opremu.

Kad je toga poslijepodneva Betty Raye, stojeći ispred suca, rekla *Uzimam*, to je uistinu i mislila. Nije imala pojma kako i zašto se sve to dogodilo, ali nova gospođa Sparks otkrila je da je beznadežno zaljubljena u svoga mladog supruga.

Dva tjedna nakon toga Dorothy uđe u kuću s velikim osmijehom na licu i uruči Mami Smith razglednicu iz motela *Plava luka* u blizini Centralije u Missouriju.

– Znam da smo obje na trenutak dvojile, ali čini se da će sve biti dobro – reče ona. Na poleđini razglednice pisalo je:

Draga obitelji Smith,

tako sam sretna! Hvala vam na svemu.

S ljubavlju,

Betty Raye

Čestitke

Činilo se da će to ljeto svima biti sretno. Ujutro dvadesetoga kolovoza Dorothy je dolepršala hodnikom poput velikog leptira. Bila je ushićena novostima koje je upravo primila te je jedva

čekala da počne emisija i da sve ispriča slušateljima. Crveno se svjetlo upalilo točno u trenutku kad je sjela.

– Dobro jutro svima. Dan je prekrasan ovdje u Elmwood Springsu, a nadam se da je i kod vas jednako lijepo. Znae, tijekom godina izvješćivala sam o tolikim vjenčanjima, rođenjima, smrtima, zarukama i tko zna još čemu, a nikad nisam pomislila da ću doživjeti dan kad će mi vjenčanje biti tako blisko. – Mama Smith odsvira dva takta svadbenog marša. – Tako je, Mama Smith, Anna Lee nas je sinoć nazvala i priopćila nam dobre vijesti. Službeno je. Zaručila se za onoga dragog momka o kojem sam vam pričala... i tako... i ja ću biti mladenkina majka. Strašno smo uzbuđeni zbog naše djevojčice. Ona i William vjenčat će se sljedećeg lipnja, čim ona završi obuku za medicinske sestre, a nama je drago zbog toga, naravno. A ovoga jutra u rubrici *Vjerovali ili ne* – podatak da nisam jedina majka u Elmwood Springsu koja danas ima dobre vijesti. – Mama Smith odsvira nekoliko akorda pjesme *Nebo moje plavo*. – Tako je, Mama... kad dođe beba, ima ih troje. Ida Jenkins nazvala me je neposredno prije početka jutarnje emisije i javila da bi do kraja godine trebala postati baka. Stoga čestitke njezinoj kćerci Normi i suprugu Mackyju.

– Ah, za danas smo vam isplanirali svakakve dobre stvari, ali prvo... Jeste li znali da devedeset posto filmskih zvijezda koristi sapun *Lux*? *Ja sam Lux djevojka*, kaže prekrasna filmska zvijezda Linda Darnell. I zato, ako sutra želite čistu, blistavu kožu, danas upotrijebite *Lux*. A imamo i obavijest za dobre susjede, koju trebamo pročitati. Gospođa Ellen Nadel iz Bookera u Missouriju pita ima li tko primjerak posljednjega poglavlja krimića u nastavcima Vere Caspary, *Ubojstvo u Klubu roda*, koji je prošli mjesec izišao u *Collier'su*. Kaže da joj je istekla pretplata, a želi saznati kako završava. Dakle, ako ga imate, javite nam. A sad, tu su nam blizanke Goodnight, kojima se pridružila njihova sestra Irene, i koje će nam otpjevati pjesmu koja točno izražava moje današnje raspoloženje: *Cijeli svijet je moj*.

A ako Bobbyjeva titula Kralja žvakaćih guma i zaruke Anne Lee nisu predstavljali dovoljno dobrih vijesti za jednu godinu, uskoro se dogodilo još nešto prekrasno. Jednog lijepog nedjeljnog jutra, tjedan dana prije no što je Bobby trebao krenuti u sedmi razred, Stari je Henderson izišao u dvorište s dalekozorom iz Prvoga svjetskog rata. Nekoliko minuta prije opazio je nešto čudno.

Izoštrivši dalekozor, promrljao je sebi u bradu: – Neka prokleta budala se popela i zavezala crvene balone svuda po vrhu vodotornja.

PEDESETE GODINE

KAUBOJ BOB

Kad je gospodin Charlie Fowler, inspektor za perad, sljedeći put došao u grad, izenadio se vidjevši da je *mladi Robert* narastao gotovo petnaest centimetara i da mu se glas već počeo mijenjati. Bude li rastao tim tempom, govorili su, do sljedeće bi godine mogao biti viši od oca. Dva tjedna nakon Bobbyjeva petnaestog rođendana stiglo je pismo od nacionalnog ureda Izviđača Amerike iz Irvinga u Teksasu, koje je toliko očekivao. Razderao je omotnicu i bio ushićen pročitavši:

Dragi Roberte,

čestitamo! Postao si Izviđač reda Orla* (*eng. Eagle Scout – najviši red izviđača u SAD-u). Ispunivši sve uvjete, ovladao si mnogim vještinama te učinio Izviđačku prisegu i zakon sastavnim dijelom svoga života. Molimo se za tebe i tvoj budući uspjeh.

S poštovanjem,

Bruce Thompson

Generalni direktor Udruge izviđača

I on i Monroe položili su ispit za Izviđače Orlove, a sljedećeg su se ljeta ukrkali na vlak i otputovali u drugi kraj zemlje, na veliki Međunarodni izviđački zbor koji se održavao u Santa Ynezu u Kaliforniji. Obojica su po prvi put u životu napustila Missouri, a Monroeu je to bilo prvo putovanje izvan Elmwood Springsa. Stigavši u Oklahomu i Teksas, a zatim u Novi Meksiko i Arizonu, imali su osjećaj da su na Mjesecu. Zureći kroz prozor u krajobraz Zapada, nisu mogli vjerovati vlastitim očima. Bilo je teško i zamisliti da je sve to stvarno. Obojica su osjetili strahopoštovanje prema prostranom krajoliku koji se protezao kamo god su pogledali. Nijedan nije imao pojma koliko je taj okrug velik. Sve što je Monroe uspio reći dok su prolazili pokraj pustinje Painted Desert, indijanskih rezervata i krda bizona te prvi put u životu vidjeli zalazak sunca na Zapadu, bilo je: *Čovječe!* Mnogo je puta ponovio tu riječ na putu do Kalifornije, a izgovorio ju je i ugledavši ogromni ranč *Alisal*, na kojem su izviđači trebali odsjesti. Bio je to pravi radni ranč, a sreli su i pravog, krivonogog kauboja, koji im je pokazao gdje će spavati. Ispostavilo se da se radi o pravim radničkim barakama. Te je noći, kad su se pješice vratili s prve izviđačke svečanosti, tamnomodro nebo bilo posuto sjajnim zvijezdama koje su bile tako blizu da im se činilo kako ih mogu dotaknuti. A mislili su da su zvijezde u Elmwood Springsu sjajne! Iako je bilo ljeto, noć je bila hladna pa je Jake, unajmljeni radnik, naložio vatru u velikom kamenom kaminu. Kakav dan! Upoznali su dječake iz cijeloga svijeta, koji također nikad prije nisu vidjeli ranč, ali nitko nije bio pod tolikim dojmom kao Bobby.

Poslije, kad su svi ostali otišli u krevet, on je bio suviše uzbuđen da bi spavao. Ležao je i promatrao odraze narančastog i crnog plamena koji su plesali po stropu te slušao zov kojota koji je dopirao s udaljenog brda. Osjećao se kao da je upravo zakoračio u neki od romana Zanea Greya. Dok se trudio ostati budan, misli su mu počele lutati te je usnuo.

Otac uđe u dječakovu sobu s pismom u rukama i svečanim izrazom lica.

– Sine, nikad ti to nismo rekli... ali imaš ujaka daleko na Zapadu, koji je upravo umro i ostavio ti cijeli ranč. Upravljanje površinom od dvjesta tisuća hektara velika je odgovornost, ali znam da si joj dorastao.

Mladi stranac dojaše do kuće na ranču Double D i pomisli preletajući pogledom preko tisuću grla stoke koja je nježno mukala na pašnjaku i kauboja koji su stajali i oprezno promatrali polagano, ali sigurno približavanje novoga vlasnika: – Da... danas si možda novajlija, Bobe Smithe, ali sutra...

Upravo u tom trenutku kćer predradnika ranča, stidljiva, lijepa djevojka, iznenada se pojavi na verandi u sjeni vinove loze. – Dobar dan, gospo – reče on, lakim pokretom silazeći s konja.

– A kako vam je ime?

– Margarita – odgovori ona, dok su joj tamne oči blistale.

Bilo je to putovanje koje nikad neće zaboraviti.

Nagli porast nataliteta

Pedesete su godine donijele mnoge temeljite promjene, kako kod kuće u Elmwood Springsu, tako i širom Amerike. Kamo god je čovjek pogledao, preko noći su nicali stotine televizijskih antena, sve dok svaka kuća u ulici nije imala jednu. Imena poput *Philco*, *Sylvania*, *Motorola** (*marke, odnosno proizvođači radio i televizijskih uređaja), Ujak Miltie* (*slavni američki radio i televizijski komičar i voditelj s početka televizijske ere) i *Howdy Doody** (*američka dječja televizijska emisija, emitirala se od 1947-1960.) sad su bila sastavni dio jezika. No, nisu se množili samo televizijski aparati i medijske ličnosti. Svake minute svakoga dana i noći rađale su se tisuće beba.

Norma i Macky Warren sad su već imali djevojčicu pod imenom Linda, Anna Lee je očekivala bebu, a Dorothy je toga jutra trebala najaviti još jedno rođenje. Sedmoga travnja Dorothy je kao i obično došla hodnikom, pozdravila goste i započela emisiju. – Dobro jutro svima... Ovdje je još jedan lijep dan. Mama Smith vas, kao i obično, pozdravlja i danas se osjeća dobro. *Kratke vijesti! Pozor, gospodo Amerikanci, gospođe Amerikanke i svi brodovi na moru*, kao što bi rekao Walter Winchell* (*američki novinski i radio komentator, 1897-1972.). Sinoć je naša mala prijateljica Betty Raye u Sedaliji u Missouriju rodila malog Hamma Sparksa Mlađeg, teškoga tri kilograma i sto sedamdeset grama... I stoga ti želimo srdačnu dobrodošlicu na svijet, dječčaciću! Znam da su tvoji roditelji ponosni. Kao da smo jučer mahali tvojoj majci na odlasku. Ah, kako vrijeme leti. Danas imamo niz zabavnih stvari za vas. Naše dvije posebne gošće, Ruth i Dawn, *Boemske harfistice*, stigle su čak iz Gaylorda u Missouriju, a izvest će nam svoju poznatu interpretaciju kompozicije *Pjevaj, Cigane, pjevaj*. – Ali prije no što započnemo emisiju, imamo još jednog mačića koji treba dom, a kažem vam, presladak je, po cio dan samo želi sjediti u krilu i maziti se s vama. Doktor Stump kaže da je dobrog zdravlja, a on će besplatno izvršiti mušku operaciju na njemu... Stvarno se moramo potruditi da sve naše životinje prođu mušku, odnosno žensku operaciju... Jednostavno ima previše dragih pasa i mačaka na ulici, bez doma. Kad pogledam Princezu Mary Margaret, srce mi se slama na pomisao da bi mogla biti sama u velikome svijetu, bez obitelji, a sigurna sam da se i vi tako mislite.

– Također želimo zahvaliti gospođi Lettie Nevior iz Willow Creeka, koja je Princezi Mary Margaret poslala predivan kaputić s izvezenim imenom. Gospođu Nevior, uistinu se divim vašem sićušnom bodu. Prava ste umjetnica, to je sve što mogu reći, prava umjetnica. Bess Goodnight, koja je radila u uredu *Western Uniona*, uspne se na trijem i uruči Dorothy brzoglas koji je upravo stigao. – Mislila sam da ćeš možda željeti vidjeti ovo – reče. – Hvala, Bess – uzvratila Dorothy i nabrzinu preleti pogledom preko novosti. – Tuš molim, Mama Smith. Upravo je stigla obavijest i sretna sam što vam mogu priopćiti da je naš predivni pokrovitelj, gospodin Cecil Figgs, vlasnik *Pogrebne tvrtke i cvjećarnice Cecila Figgsa*, po drugi put zaredom proglašen poduzetnikom godine u Missouriju. Dakle, još jednom velike čestitke! Uvijek nam je drago kad našim oglašivačima dobro ide.

Kralj sprovoda

Ako je ikad postojao posao koji je dokazao da se oglašavanje isplati, bila je to *Pogrebna tvrtka i cvjećarnica Cecila Figgsa*. Ono što je započelo kao ružičasta zgradica od betonskih blokova pretvorilo se u trideset šest velikih zdanja s bijelim stupovima, izgrađenih s namjerom da nalikuju *Tari* iz filma *Zameo ih vjetar*, razbacanih po cijeloj saveznoj državi, a u Kansas Cityju ih je bilo čak dva. Cecil Figgs postao je najveće ime u pogrebnom i cvjećarskom poslu. Oglašavao se po cijeloj državi, preko radija, plakata, na klupama autobusnih postaja, u novinama i *Žutim stranicama*. Gdje god biste pogledali, što god biste slušali, naišli biste na Cecila Figgsa. – Otvoreni dvadeset četiri sata dnevno, stojimo vam na

usluzi, organiziramo prijevoz s bilo kojeg mjesta. Odnosimo se prema vašim dragima kao da su naši. – Naravno, oglašavao je mogućnost obročnog plaćanja. Nakon što je Cecil po drugi put proglašen poduzetnikom godine, Helen Reid, žena iz mjesnih novina koja je dobila zadatak napisati priču o njemu, dogovorila je razgovor s njegove dvije tete, koje su još uvijek živjele u njegovu rodnom gradiću Eudora u Missouriju. Gospođa Mozelle Hemmit sjedila je u dnevnom boravku i pred novinarkom se prisjećala njegova djetinjstva. – Cecil je uvijek volio sprovode, otkad mu je bilo šest godina. Trebali ste mu samo donijeti mrtvu mačku, a on bi priredio sprovod. Cvijeće, glazbu i povrh toga nadgrobni spomenik. – Njegova druga postarija teta, gospođa Ethel Moss, složila se. – Istina. Dok je većina dječaka bila vani i igrala se loptom, on je stajao u Shimsovoj mrtvačnici u plavom odijelcu i nazočio nečijem sprovodu. Nije mu bilo važno poznaje li obitelj ili ne. Je l' tako, Mozelle?

– Tako je – složila se ona. – Volio se nalaziti u gomili ljudi i suosjećati s ožalošćenim rođacima. Kad je napunio dvanaest godina, gospodin Shims ga je već zaposlio; nadgledao je knjigu gostiju i dijelio lepeze. Sjećaš li se, Ethel?

Ethel kimne glavom. – Točno, a dobro je i zarađivao. Reći ću vam jednu stvar: ako postoji nešto kao rođeni ukopnik, to je on. Cecil jednostavno obožava javnost, živu ili mrtvu, i oduvijek je bilo tako.

– Osim toga – reče Mozelle – od najmanjih je nogu bio nadaren za cvjećarski posao. Cecil je uvijek bio vješt sa cvijećem, zar ne, Ethel?

– Ah, da, taj je momak znao začas složiti buket od onoga što bi većina ljudi bacila... A kako je samo kreativan! Sjećaš se onih klasova pšenice i kukuruzne komušine koje je aranžirao za lijes stare bake Dotts? Pravi je čarobnjak za aranžiranje. Dajte mu pet maslačaka i šaku korova, a kad bude gotov, imat ćete aranžman za sredinu blagovaoničkog stola.

– Sjećam se kad je tek počeo – reče Mozelle. – Kupio je prostor gospodina Shimsa. Sam je obavljao sve poslove oko sprovoda. Aranžirao je cvijeće, kratkotrajno balzamirao pokojnika, pozdravljao ožalošćene, pjevao crkvene pjesme i vodio službu... A kao da to nije bilo dovoljno, još je vozio i mrtvačka kola. E pa, ako to nije usluga, ne znam što jest. Ali daleko je dogurao od tih dana. Znam da je Ursa ponosna na njega. Uvijek je bio dobar sin. Koliko bi momaka njegovih godina dovelo majku da živi s njim i bilo tako mило prema njoj? Svuda je vodi, kupuje joj sve što poželi. Zaposlio joj je služavku i ponaša se prema njoj kao prema kraljici. Ne mora ni prstom mrdnuti.

Mozelle odmahne glavom, a na licu joj se pokaže nevjerica. – Takav drag momak, a nikad se nije oženio. Ne znam zašto. Uvijek je bio doista omiljen, zar ne, Ethel?

– Da. Cecil je kao srednjoškolac bio voditelj orkestra i sudjelovao je u svim školskim predstavama.

Novinarka upita: – Je li imao srednjoškolsku dragu?

Mozelle reče: – Pa... postojala je ona jedna djevojka, sjećaš se? S kojom se neko vrijeme zabavljao. Mislili smo da će možda bit nešto od toga, ali kad sam upitala Ursu, ona je rekla da je ta djevojka pripadnica Kristove crkve i da to nikad ne bi funkcioniralo. Ali ima mnogo prijatelja. Veoma je aktivan u Udruzi mladih kršćana, svake godine upravlja natjecanjem za *Miss Missourija* i vodi *Malu kazalištu skupinu* gore u Kansas Cityju.

– I vodi festivale duhovne glazbe – doda Ethel. – A ne zaboravi njegovo zalaganje u crkvi. Ravna zborom gore u velikoj Metodističkoj crkvi. I tako, sa svim tim prijateljima koje je stekao preko kazališta i glazbe, sigurna sam da nikad nema vremena biti usamljen. Sprijateljio se s mnogima iz svijeta *gospela*. Ne postoji nijedna obitelj u krugu od šest saveznih država koja pjeva *gospel*, a koja nije među njegovim mušterijama. Kad netko od njih umre, on je prvi koga zovu da dođe i izvrši službeni dio posla.

Ethel kimne glavom. – Oni uvijek umiru od jakih moždanih i srčanih udara ili sličnih stvari. Cecil je rekao da mora posebno naručivati lijesove i uvijek držati nekoliko komada na skladištu samo za njih.

Mozelle reče: – Samo ta gomila pjevača *gospela* osigurava mu posao dan i noć. Novinarka uputi sljedeće pitanje objema. – Što je po vašem mišljenju tajna njegova uspjeha? Obje su nekoliko trenutaka razmišljale, a Mozelle prva progovori. – Rekla bih da je to njegova ljubav prema ceremonijama i poznavanje ljudi. Jednom mi je rekao: *Teta Mo* – Mo, tako me zove – rekao je: *Teta Mo, ljudima treba malo pomoći kako bi plakali za preminulima*. Kazao je da većina ljudi pokušava te osjećaje zadržati u sebi, a zapravo bi ih trebali pustiti na površinu i osloboditi ih se. Vjerujte mi, zahvaljujući kazališnom iskustvu, on točno zna kako se čovjeka može dirnuti u dušu... s glazbom, osvjetljenjem i svim ostalim. On to doista zna izvući iz čovjeka.

– To je istina. Jamčim vam da ćete, pođete li na jedan od Cecilovih sprovoda, završiti plačući zajedno sa svima ostalima. Znam to. Organizirao je sprovod Stare gospođe Brock, a kad je prošlo tek pola službe glasno sam tulila, kao da se radi o mojoj majci. Kad sve završi, osjećate se ko spužva za suđe... ali to je i dobar osjećaj, zar ne?

– Da – reče druga teta. – I za njega to nije samo posao. Nikad nisam bila na njegovoj službi, a da i sam nije bio ganut. Svaki put, bez obzira tko je preminuo, sjedne u pozadinu te se i sam dobro isplače. Mislim da uživa u svome poslu jednako kao i njegove mušterije. I nije ga strah potrošiti novac. Unajmljuje samo najbolje kozmetičare i frizere.

– Tako je. Nisam još bila ni na jednom njegovom sprovodu, a da obitelj nije rekla kako preminuli izgleda bolje mrtav nego živ.

Novinarka im zahvali te ode kući i napiše priču. Došla je u iskušenje da članak naslovi *Zgodniji mrtav nego živ*, ali je ipak dobro razmislila i umjesto toga joj dala ime *Kralj sprovoda pažljiv prema majci*.

Ferrisov sprovod

Istina, kad je Ferris Oatman tisuću devetsto pedeset druge iznenada preminuo od jakog moždanog udara, prvo su pozvali Cecilia Figgsa. Iako je bila sto dvadeset kilometara udaljena od Ferrisova rodnog grada, Cecil je odlučio da će se služba održati u staroj dvorani *Boutwell* u Birminghamu, gdje su Oatmanovi pjevali na mnogim festivalima duhovne glazbe. Na dan sprovoda svaka *gospel* skupina u Americi pojavila se kako bi mu odala počast. Svi su rekli da je to bio jedan od najvećih sprovoda koje je svijet *gospela* ikad vidio, ako ne i najveći. Osim svih Oatmanovih i Varnerovih te odanih obožavatelja i stotina *gospel* skupina, dovezlo se toliko autobusa da se mnogi nisu imali gdje parkirati. Pojavili su se čak i gradonačelnik i sam guverner.

Ferrisov veliki bijeli lijes bio je prekriven grančicama bijelih karanfila, s crnim notama izrađenima od malih kamiša crnih lula, koje je Cecil osobno dizajnirao. Kako bi mu iskazala počast, Beatrice Woods, praćena punom pozornicom članova dvadeset šest *gospel* skupina, otpjevala je *U dolini će nastupiti mir*. Kad je završila, Minnie je bila toliko shrvana da su je morali staviti u invalidska kolica i izvesti iz dvorane. Bio je to dobar sprovod, baš onakav kakve je Cecil Figgs volio. Velik i napadan. Sve je dobro prošlo, samo da nije bilo Ferrisovog brata Le Roya. Toliko ga je pekla savjest što je napustio njihovu skupinu i pridružio se *hillbilly bandu* da se pojavio pijan i tijekom cijele službe uzvikivao Ferrisu neka mu oprost. Betty Raye je bila jedina članica obitelji koja je toga dana htjela razgovarati s njim.

Hamm je odveo Betty Raye u Birmingham na sprovod njezina oca, a tu je prilikom iskoristio kako bi se rukovao i predstavio što većem broju ljudi. Prije početka službe Hamm je, obrađujući masu, krajičkom oka promatrao guvernera. Nikad se nije nalazio tako blizu pravom guverneru, čovjeku tolike moći i značenja. Očarano je zapazio kako se svi guraju oko

njega, kako svi članovi njegova osoblja skaču na svaki njegov mig i kako cijela publika guta svaku njegovu riječ dok je držao kratak govor u slavu preminuloga.

Prije svršetka dana i povratka kući dogodile su se dvije značajne stvari:

1. Hamm je otkrio točno za koje se mjesto želi kandidirati.
2. Hamm je upoznao Cecila Figgisa.

Emmett Crimpler

Beatrice Woods prva je nazvala Dorothy i izvijestila je što se dogodilo Minnie. Dorothy je odmah okrenula broj i nazvala Betty Raye, koja je već prije uzela bebu i otišla k majci kako bi bila uz nju.

– Dušo, upravo sam čula – reče Dorothy. – Trebaš li što, možemo li Doc i ja kako pomoći?

– O, hvala vam – reče Betty Raye, – ali uopće ne znam što bilo tko može učiniti u ovoj situaciji. Toliko se brinem za nju... Ne želi liječnika, a prošla su gotovo tri tjedna otkad je zadnji put nešto pojela.

– O, Bože. Eto, javi mi se bude li novosti i želim samo da znaš kako svi šaljemo tople pozdrave.

Nakon Ferrisova sprovoda Minnie je rekla dječacima i stricu Floyd: – Vodite me doma. – Stavili su je u autobus i odvezli, a Minnie je cijelim putem plakala. Stigavši u kućicu u Sand Mountainu, nakon što su joj dječaci pomogli da legne u krevet, objavila je: – Ne mogu živiti bez Ferrisa. Došla sam doma umrijeti'.

Cijela se obitelj toliko uznemirila da su pozvali njezina osobnog propovjednika, velečasnog W. W. Nailsa, i molili za nju. No, to nije pomoglo. – Ne vrijedi, velečasni Nails – slabašno je rekla. – Ah... iako sam često koračala dolinom sjenki smrti, zbog visokog krvnog tlaka, dijabetesa, upalnog artritisa i kostobolje, uvijek sam se nekako izvukla molitvom. Al' sad se ne želim izvući. Samo ću tu ležati i čitati' Sveto pismo dok ne odem.

Velečasni W. W. Nails izišao je iz spavaće sobe i izvijestio: – Ta je žena do srži bolesna od tuge i sad joj ništa ne može pomoći osim čuda.

Svi su je preklinjali. Betty Raye je plakala i molila je da pojede barem kreker. Ali ona nije htjela. Kuću je preplavilo cvijeće i pisma obožavatelja, no ništa nije pomagalo. Lutak Chester je došao k njoj i molio je iz dubine svoga drvenog srdašca. – O, mama Oatman – rekao je, – ustani, trebamo te. Što će bit s obitelji Oatman bez tebe?

– Mali Chesteru... – rekla je, – dušo, izgubila sam ti volju za pjevanje kad smo izgubili tvog strica Ferrisa... Ti samo pazi na Floyda i budi dobar dečko.

Floyd to nije mogao podnijeti, nego je istrčao iz sobe i opet se zaključao u kupaonicu.

Bervin i Vernon ušli su sobu ne znajući što bi rekli. Ona ih je uhvatila za ruke i rekla: –

Dečki, muzika je napustila moje srce. Vi i ostali ćete morat' bit' hrabri i nastaviti' bez mene.

U svijetu *gospela* nastupila su velika nagađanja. U *Pjevačkim novostima* pojavili su se članci čiji su se autori pitali znači li Ferrisova smrt kraj Oatmanovih. Netko je čak nazvao i raspitivao se prodaju li autobus.

Pomoć je, međutim, bila na putu u vidu dvometarskog paketa imena Crimpler. Nekoliko dana poslije zeleni se *studebaker* dovezao do kuće, a on je izišao iz njega.

Vernon ga prvi ugleda i usklikne: – Evo Emmetta Crimplera! – Dječaci širom otvore vrata njezine spavaće sobe i objave: – Netko te je došao vidjeti, mama. – Minnie je u tom trenutku bila toliko slaba da je jedva uspjela uspravno sjesti. Emmet uđe u sobu, stane uz podnožje kreveta i, ne rekavši ni riječ, otvori usta te joj otpjeva *Iz dana u dan sve je slađe* najljepšim basom koji je ikad čula. Završivši, on reče: – Minnie, ako me čuješ, došao sam ti reći da sam na raspolaganju, pjevat ću s tobom ako me želiš primiti.

Minnie sjedne malo uspravnije u krevetu. Uz J. D. Sumnera i Jamesa (Big Chiefa) Wetheringtona, Emmetta Crimplera smatrali su jednim od najvećih basova *gospel* glazbe. On ispriča Minnie kako je sanjao da mu je Ferris došao i rekao neka napusti skupinu s kojom je pjevao te ode zauzeti njegovo mjesto. Nakon sat vremena ona reče Bervinu: – Trč' do *drive-ina* i donesi mi pržene krumpiriće i sendvič sa šunkom i sirom. Emmett nije spomenuo da već godinu dana želi napustiti *Harmonične momke*, no to i nije bilo važno. Velečasni Nails rekao je da je njegov dolazak bio čudo. Minnie je izgubila više od petnaest kilograma, a Oatmanovi su ponovno krenuli na put!

Narodski čovjek

Hamm Sparks, kao što je spomenuto, nije bio ni posebno zgodan ni naročito visok – tek nekih metar i osamdeset centimetara – i bio je prosječno građen. Imao je smeđu kosu i tamnosmeđe oči, ali imao je i nešto osim toga. Bio je šarmantan i prirodno zavodljiv, a nije to čak ni znao. Postoji određena privlačnost u ljudima koji *točno* znaju što žele i izravno vam daju do znanja kako im možete pomoći da to dobiju i što možete očekivati zauzvrat.

Najprivlačnija stvar kod Hamma, zbog koje je njegova neskrivena, sirova ambicioznost bila neobično šarmantna, bila je činjenica da je – za razliku od većine ambicioznih ljudi – uistinu mislio ono što govori. Nije u njemu bilo ni trunke podmuklosti ni prijetvornosti. Vjerovao je da su mu svi prijatelji i da je on prijatelj svima. Vjerovao je da je on osoba koja će progovoriti u ime naroda, boriti se za prosječne ljude i one koje se omalovažava. I tražio je borbu. Podignutih pesnica bio je spreman osvojiti svijet. Bio je drag, ali i nepopustljiv i jednostran, a potjecao je od duge loze ponosnih ljudi.

Kad je Državna uprava za doline u Tennesseeju željela preuzeti obiteljsku zemlju i sagraditi branu kako bi se cijela regija opskrbila električnom energijom, njegov se otac borio protiv njih onoliko žestoko i dugo koliko je mogao. No bezuspješno. Na kraju je Državna uprava poplavila cijelo područje i njima nije ništa ostalo. Čak su iskopali njegove pretke, koji su se borili i umrli u Građanskom ratu, i premjestili ih na drugo mjesto. Za razliku od većine drugih ljudi iz Norrisa u Tennesseeju, koji su izvukli nešto dobro iz loše situacije i počeli raditi za njih, njegov je otac odbio prihvatiti vladin posao i živjeti u gradu koji je stvorila država. Selio je obitelj od mjesta do mjesta i preostale godine života proveo ispisujući natpis DOĐITE VIDJETI ROCK CITY* (**mjesto u Georgiji s kojeg se vidi šest okolnih država*) po krovovima staja širom Juga. Bio je to težak i slabo plaćen posao, koji ga je konačno ubio u dobi od četrdeset jedne godine, ali tako mu Boga, nije pokleknuo pred saveznom vladom. A u sinovim je očima umro kao junak. Otac mu je stalno ponavljao: – Sine, ako savezna vlada može ukrasti čovjeku zemlju i izvući se, to znači da demokraciji prijete propast. Kad jednom počnu žrtvovati pojedinca za takozvano dobro mnogih, to ti je socijalizam. E sad, da su me zamolili za zemlju, možda bih je se odrekao. Nisam toliko glup da ne shvaćam kako je električna energija dobra stvar, ali oni su samo upali i nisu mi dali mogućnost izbora... Zbog takvih se stvari vode ratovi. I zato sam se borio, kako bih se mogao osloboditi vlade. Imati vlastitu zemlju. To je bilo sve što smo imali. A ta nam ju je kopilad uzela, nikad to nemoj zaboraviti. – Taj je događaj zauvijek promijenio život njegova oca i cijele obitelji. Oblikovao je Hamma u žestokog branitelja prava pojedinca, svojih vlastitih i svih drugih. U tom je pogledu bio poput konja s naočnjacima; nije vidio ni lijevo ni desno. Sad kad su Depresija i rat završili, bio je mišljenja da treba zaustaviti Rooseveltove programe milostinje. Nije suosjećao s onima koji ne žele raditi, a u stanju su. Iz osobna je iskustva znao kakav danak milostinja naplati čovjekovom duhu i dostojanstvu. Jedini put kad je nešto uzeo od savezne

vlade bilo je onoga užasnog dana kad mu je otac umro. Majka mu je bila bolesna, a on je išao pješice čak do Knoxvillea kako bi potražio pomoć. Iako se nisu prijavili za primanje pomoći, socijalna radnica nevoljko mu je uručila vreću u kojoj se nalazio bijeli grah, komad goveđeg buta, nekoliko krumpira, brašno i šećer. Uzeo ju je i cijelim putem kući plakao, razmišljajući kako bi se njegov otac osjećao. No, gotovo su umirali od gladi pa su pojeli tu hranu. Poslije je izišao ispred kuće i sve povratio. Bilo mu je zlo od srama. Toga je dana prisegao da više nikad, do kraja života, neće ništa uzeti od vlade.

Sljedećeg je dana, u dobi od trinaest godina, otišao raditi i uštedio je dovoljno novca da kupi rabljenu pušku kalibra dvadeset dva te je svaki dan prije i poslije škole išao u lov i kući donosio meso. Ljeti je lovio ribe i sadio povrće, mijenjao je somove i repu za jaja, šećer i kukuruzno brašno. Mijenjao je zečeve, jelene i vjeverice za novac, kako bi kupio cipele i odjeću za sestre. Bilo je razumljivo zašto je Hamm odrastao ne mogavši shvatiti kako netko tko može raditi to ne želi i ne imavši suviše strpljenja za ljude koji nisu spremni boriti se i umrijeti za ono u što vjeruju. Baš kao njegov otac, a prije njega i djed, stupio je u vojsku, u pješastvo, i to samo nekoliko sati nakon Pearl Harboura. Hammovo duboko uvjerenje da je s određenom svrhom došao na svijet i da sigurno neće umrijeti učinilo ga je savršenim vojnikom i vođom zemaljskih snaga. Njegovo stručno baratanje puškom i pomanjkanje straha naveli su ga da čini stvari koje drugi nisu. U ratu, ako želiš živjeti, takva se junačka djela nagrađuju medaljama i ponudama za napredovanje. No i tada je, između dvije bitke, od kojih su neke bile u najdubljim džunglama Pacifika, razmišljao o budućnosti. Kad ga je vojska željela poslati na časničku obuku, odbio je. Znao je da će nakon rata, gledajući čisto brojčano, glasovati mnogo više vojnika i dočasnika nego časnika. U vojsci je stekao mnogo dobrih i odanih prijatelja. Vrativši se kući, radio je pola radnog vremena i gotovo završio fakultet, ali ga je napustio nakon vjenčanja s Betty Raye te se zaposlio puno radno vrijeme, pokušavajući malo više uštedjeti kako bi kupili kuću. No, tisuću devetsto pedeset druge njegov je poriv za bavljanjem politikom bio toliko jak da je napustio posao u tvrtci *Allis-Chalmers* i kandidirao se za povjerenika za poljoprivredu okruga Pettis.

Iako se radilo samo o okružnim izborima, njihova je unajmljena kuća bila u stalnom previranju. Telefoni su zvonili, ljudi su ulazili i izlazili, a kad je pobijedio, morao je obećati Betty Raye da joj to više nikad neće prirediti. Na tom je mjestu ostao godinu dana i dobro je obavljao službu. No, bio je nestrpljiv da krene dalje. Kao sljedeći korak želio se kandidirati za mjesto državnog povjerenika za poljoprivredu. Betty Raye je jedino željela da kupe kućicu i steknu kakvu-takvu sigurnost. Trenutačno nisu imali ništa osim dvogodišnje bebe i automobila koji je dobio na korištenje od okruga, a sad su i to trebali izgubiti. Okružni je posao bio veoma slabo plaćen te su se morali seliti iz jedne unajmljene kuće u drugu. No, Hamm nije mislio na kuću i sigurnost. Mislio je na svoju budućnost. Znao je: bude li pobijedio samo na tim jednim izborima, zakoračit će kroz vrata državne politike. Sve te godine prodavanja traktora i rukovanja s ljudima moraju dovesti do nečega. No, predstojala mu je borba protiv snažnog dužnosnika. Trebao je novac za kampanju i automobil. Pokušao je dobiti zajam, ali ga je banka odbila. Znao je samo jednu osobu koja bi mu mogla posuditi novac. Bilo mu je mrsko to učiniti, no nazvao je starog pajdaša iz vojske, Rodneya Tillmana. Rodney je prije rata bio vrhunski prodavač u salonu *Pontiac*, a sad je posjedovao nekoliko prodajnih mjesta rabljenih automobila u blizini Sedalije. Kad ga je Hamm nazvao, Rodney je nekoliko minuta slušao bez komentara, a onda rekao: – Koliko trebaš, Hambo? Ako nemam, nabavit ću.

– Mislim da ću se moći snaći s pet stotica – reče Hamm.

– Nabavit ću ti šest.

– Vratit ću ti – reče Hamm.

– Znam da hoćeš.

– Nikad ti to neću zaboraviti, prikane – reče Hamm.

– Ma, ne brini. Samo izađi i pobijedi na tim prokletim izborima.

Još jednom su se preselili i još je jednom život Betty Raye okrenut naglavce. Čim je objavio kandidaturu, kuća se ispunila muškarcima koji su danonoćno dolazili i odlazili. Kad je lijegala u krevet, u dnevnoj su sobi bili muškarci. Odspavala bi, ustala, odjenula se, previla bebu, a do vremena za doručak četvorica-petorica muškaraca već bi sjedila za kuhinjskim stolom, dok bi se prostorija punila dimom cigara. Gotovo nikad nije imala priliku vidjeti Hamma nasamo. Ako nije bio na putu, uvijek je bio sa čoporom pajdaša. Kuća je bila u stalnom neredu, a ona je većinu vremena provodila čisteći za njima. Imali su samo jednu kupaonicu te su muškarci cijeloga dana lunjali kroz njezinu spavaću sobu, a kad bi ušla u kupaonicu, nikad nije mogla biti sigurna da neki od njih neće banuti unutra. Iz sve se snage trudila to podnositi, ali kad se jednog jutra probudila i ugledala nepoznatog muškarca, kojeg nikad prije nije vidjela, kako joj prolazi kroz sobu, bila je to kap koja je prelila čašu. Hamm nikako nije mogao shvatiti zašto se toliko uzrujala. Njemu nije nimalo smetalo što su ljudi dvadeset četiri sata dnevno oko njega. Zapravo se hranio time. Činilo se da ga to ispunjava energijom. Taj je stalni i nepopustljivi nedostatak privatnosti, međutim, razarao živce Betty Raye. Nije čak mogla pronaći mjesto gdje bi sjela i u samoći se isplakala. Nakon šest mjeseci sve je bilo gotovo. Oglašavajući se na radiju i putem plakata te držeći predizborne govore po svim poljoprivrednim područjima, Hamm je pobijedio. Postao je državni povjerenik za poljoprivredu.

Betty Raye je bilo veoma drago kad je sve završilo. Konačno je imala muža samo za sebe i mogli su se vratiti normalnu životu.

Hamm i Rodney

U uredu prodajnog mjesta rabljenih automobila *Tillman i Reid* zazvoni telefon, a Rodney Tillman podigne slušalicu. – Halo?

Muški glas progovori: – Hej, prikane, što radiš?

Bio je to njegov prijatelj Hamm Sparks. Rodney odgovori: – Upravo sjedim ovdje i pokušavam smisliti trebam li ubiti bivšeg šurjaka ili ne.

Hamm se nasmije. – Što je sad učinio?

– Imamo tu malog *chevyja* iz četrdeset devete, super izgleda, a on se odvezao njime i počeo se ludirati s registratorom kilometara, iako sam mu rekao neka to ne radi, a sad mu je prokleti idiot nabio dodatnih tristo dvadeset kilometara.

– Zašto jednostavno ne pustiš motor da vrti unatrag, ko što uvijek činiš?

– Bih da mogu, Hambo – reče on, zureći u šurjaka, koji je upravo prošao pokraj njega, – ali prokleta se stvar zaglavila. Što ti radiš?

– Danas ću raditi u tvom kraju. Hoćeš se poslijepodne provozati sa mnom, praviti mi društvo? Rodney pogleda kroz prozor prema ograđenom prostoru punom prašnjavih automobila, na kojem se nije nalazio nijedan kupac. – Baš bih i mogao.

Dok su se vozili prema farmama koje je Hamm toga dana trebao provjeriti, Rodney izvuče politrenu bocu viskija iz stražnjeg džepa i potegne dobar gutljaj. – Kažem ti, sine, ponekad mi je žao što nisam jednostavno ostao tamo i oženio se onom Japankom; ova će me alimentacija ubiti. Stvarno ti se posrećilo s Betty Raye. Baš slatka ženica.

– Da, jest – reče Hamm.

Dok se Hamm zaustavljao na farmama sa svoga popisa, Rodney je sjedio zgrbljen na prednjem sjedištu automobila, potezao iz boce i promatrao Hamma kako se vuče po poljima, obilazi seljačka dvorišta i svinjce, razgovara sa svakim farmerom ponaosob, tapša ih po

leđima i govori što već ljudi od poljoprivrede govore jedni drugima. Nakon otprilike pete farme, Rodney upita: – Koliko još mjesta moraš danas obići?

– Samo još šest.

– Možemo li negdje stati? Trebao bih nešto pojesti.

– O, naravno, malo dalje niz ovu cestu nalazi se jedno mjestašce.

Ispostavilo se da je *malo dalje niz cestu* udaljeno trideset sedam kilometara.

Kad su izašli iz seoske trgovinice uz malu benzinsku crpku pokraj ceste, noseći peciva s kobasicom, krekeri sa sirom i *Coca-Cole*, Hamm se uputi prema automobilu.

– Možemo li jesti vani? – upita Rodney. – Žao mi je što to kažem, prikane, al' počinješ vonjati na seosko dvorište. Sam Bog zna u što si sve ugazio, a ni ti tragovi svinjskih rila na tvojim hlačama baš ne izazivaju tek.

Hamm spusti pogled prema hlačama i nasmije se. – Aha, shvaćam što hoćeš reći. Oprosti, to je dio posla.

Njih dvojica prošeću do drvene klupe postavljene uz potok iza trgovinice i sjednu. Rodney pruži Hammu svoju *Coca-Colu*. – Popij koji gutljaj moje, hoćeš? – Hamm potegne i vrati bocu Rodneyu, a on je napuni do vrha viskijem, otpije gutljaj i reče: – E, to je sad *Cola*.

Dakle, Hambo, je li ovo radiš svaki dan? Povlačiš se po seoskim dvorištima?

– Otprilike tako.

Rodney skeptično prouči pecivo s kobasicom koje je držao u ruci, ali ipak zagriže. – Nije mi jasno zašto si uopće želio taj posao. Znam da lova nije dobra.

Hamm se složi. – Ne, sigurno ne radi novca. Ali netko mora pomoći ovim ljudima koji pokušavaju skuckati novac za život, a između njih i tržišta nema ničega do ovih raspucalih cestica. Većina ih samo visi o niti. – Hamm zagriže kreker sa sirom premazan namazom od kikirikija i reče: – Kad padne kiša, ne mogu izaći iz kuće, a vlada ne želi popraviti ceste. Trate novac na velike gradove i grade otmjene zgrade i sve one nadvožnjake i podvožnjake, a u međuvremenu se ne obaziru na male poljoprivrednike. Reći ću ti nešto... Pobjesnim kad vidim kako se samo tako poigravaju s dobrim, vrijednim ljudima koji uredno plaćaju porez. Gledao sam kako se na isti način poigravaju s mojim tatom pa znam kako se osjećaju... No, ne mogu mnogo učiniti. Mogu ih samo malo ohrabriti.

– Ah, takav ti je život, Hambo. Bogati se još više bogate, a siromašni postaju još siromašniji, blažena bila njihova srdašca. Jedina razlika između tebe, mene i bogatih je u tome što oni imaju novca, a mi nemamo.

Hamm reče: – A ne, Rodney, mislim da se ne radi samo o novcu... Drukčiji su od nas.

Nekoliko sam puta bio u blizini tih bogataša i sam sam se u to uvjerio.

– Kad to?

– Nakon rata, dok sam pohađao fakultet, sreo sam nekoliko tih bogatih momaka dok sam posluživao u restoranu. Ponekad sam se šalio s njima. Nisam im bio ni prijatelj ni ništa slično, ali taj jedan momak iz Minneapolisa očito je mislio da sam jedinstven ili tako nešto pa me je pozvao da jedan vikend pođem s njim njegovoj kući.

– Čekaj malo. Ti? Jedinstven?

Hamm se nasmiješi. – Aha, bio im je smiješan moj na glasak, a ja sam ga malo forsirao, znaš, glumio sam nespretnjakovića sa sela. Dakle uglavnom, odem ti ja s njim i dovezemo se autom do velikog, ogromnog trokatnog zdanja u kojem je živio. Nikad u životu nisam vidio takvo što, cijelo proketo dvorište bilo je jezero.

– Koje jezero?

– Ma *njihovo* jezero. Kažem ti, ti su ljudi bili bogataši, a klinac mi je rekao da im je to ljetnikovac. Pitao sam ga gdje onda žive po zimi, u proketoj Buckinghamskoj palači? U svakom slučaju, nikad u životu nisam imao tako snažan osjećaj da nekamo ne pripadam. Njegova je obitelj bila obična gomila mrtvih puhala. Mislim da nisu voljeli ni jedni druge, a prema meni su se ponašali kao da sam upravo pao sa stabla. I reći ću ti nešto: nakon tog

vikenda u svakom bih trenutku pretpostavio svakog od ovih farmera tim ljudima. Ne želim ništa što oni imaju. Mogu zadržati sve svoje velike kuće, sluge, automobile, ja ih ne trebam. – Glas mu se izgubi. Hamm odsutno pogleda prema potočiću i tiho reče: – Ali imali su taj brod. Jednog nas je dana njegov stari sve provozao po jezeru njime i tako mi života, bila je to najljepša stvar koju sam ikad vidio... sav bijel, sa sjajnim drvetom iznutra. – On odmahne glavom. – Iskreno rečeno, prikane, odsjekao bih si desnu ruku za takav brod. Rodney iznenada osjeti sažaljenje prema njemu. Pokuša ga razvedriti. – Znaš što tebi treba, Hambo? Pođi sa mnom u St. Louis, zaigrat ćemo malo poker, tamo znamo odigrati dobre partije, i malo ćemo se izludirati. Malo se zabavi za promjenu, što kažeš? – Volio bih da mogu, al' jednostavno nemam slobodnog vremena – reče Hamm, spremajući se krenuti. – Pa znaš što ja uvijek kažem... Ako na ovome svijetu nećeš nikamo dogurati, onda se bar malo zabavi dok uzaludno guraš.

Gore na drvetu

Nakon što je izgubila muža Willa, teta Elner je željela ostati na farmi, ali Norma se brinula što živi potpuno sama na selu pa je ustrajala na njezinu preseljenju u grad. Željela je da joj teta bude blizu kako bi mogla paziti na nju i nije se htjela smiriti sve dok to nije učinjeno. I tako je teta Elner prodala farmu, a Norma i Macky pronašli su joj kuću dvije ulice udaljenu od njihove. Bila je to mala kuća sa spavaćom sobom, kuhinjom, dnevnim boravkom i lijepim prednjim trijemom, no teti Elner se odmah najviše svidjelo veliko stablo smokve u dvorištu. Sa sobom je ponijela nekoliko omiljenih kokoši i mačka Sonnyja te se uselila, ali Norma je i dalje danonoćno dolazila provjeravati kako je. Teta Elner joj je rekla: – Kako se ponašaš, čovjek bi pomislio da su dvije ulice udaljene trideset pet kilometara. Mogla sam isto tako ostati na farmi.

– Da, ali ovako barem znam da možemo stići do tebe za nekoliko minuta ako ti se nešto dogodi.

– Dušo, umrem li ovdje ili na farmi, to što ćete vi stići brže do mene neće baš puno promijeniti.

– Tebi možda neće, al' ja ću se bolje osjećati budem li znala da ne ležiš negdje na dvorištu mrtva, dok te kokoši kljucaju.

Teta Elner se nasmije. – Ne bi mi smetalo. Dovoljno sam ih pojela u životu. – Voljela je zadirkivati Normu, ali obećala joj je da će se dobro čuvati. Iako je to rekla, a tako je i mislila, ipak je s vremena na vrijeme uspijevala uzrujati Normu. Upravo se toga jutra dogodio nemio slučaj, a Norma nije prestajala govoriti o njemu. – U tvojim se godinama ne bi trebala uspinjati ni stubama, a kamoli na trometarske ljestve. Skoro sam se onesvijestila. Izašla sam u dvorište i podigla pogled, a ono ti visiš s vrha drveta.

– Nisam visjela. Sjedila sam.

– Pa dobro, visjela ili sjedila, što bi se dogodilo da nisam svratila? *Moraš* biti opreznija. Što da sam te pronašla mrtvu na zemlji?

– O, Norma, cijeloga život berem voće i još uvijek sam živa. Osim toga, kriv je onaj Griggsov pas. Srušio je ljestve dok je jurio za jadnim Sonnyjem. Idi viči na njega.

– Nije me briga tko je kriv, obećaj mi da se više nećeš penjati na te ljestve. Nek' Macky to učini, ili idi u susjedstvo i pozovi Merlea.

– U redu.

– Nisi više mlada kao nekad, znaš.

Nešto poslije, iste večeri, teta Elner nazove Normu. – Norma, daj da te nešto pitam.

– Reci.

– A tko je to mlađi nego što je bio? Ne poznam nikoga takvog; čak i oni koji idu na plastičnu operaciju i dalje su stari koliko i prije operacije. Čak i da odeš u različitu vremensku zonu, opet ćeš imati isto godina, je l' tako?

Norma je morala priznati da je u pravu, ali dodala: – Ne radi se o tome, nego o činjenici da moraš biti opreznija.

– Radi se o tome da bi taj Griggsov pas trebao prestati dolaziti u moje dvorište i loviti moga mačka.

– Teta Elner.

– Znam, obećanje je obećanje.

Ali novi dan je novi dan. Sljedećeg jutra oko deset sati, dok je Linda bila u školi, zazvoni telefon. Norma se javi.

– Norma? Imam pitanje za tebe – reče teta Elner.

– Pričekaj da isključim mahune.

– Kakve mahune praviš?

– Občine mahune. Samo sam ubacila punu šaku u vodu, kako bi Macky imao i nešto zeleno za ručak. Zašto?

– Samo me zanima... Što mu praviš?

– Krokete od lososa, rajčice narezane na kriške, kukuruz i mahune.

– Kakav kruh?

– Kukuruzni. Ostalo mi je nekoliko kriški. Zašto?

– Samo me zanima.

– Jesi li imala pitanje za mene?

– Jesam.

– Koje?

– Pričekaj trenutak... da razmislim.

– O čemu se radilo?

– Znam. Norma, imam li ja osiguranje?

– Kakvo osiguranje?

– Bilo kakvo.

– Mislim da je tetak Will imao policu osiguranja *Mason's*. Zašto?

– Pa, neka je žena došla na vrata i to me pitala, a ja nisam znala što bih rekla pa sam joj rekla da će morati pitati tebe.

– Kakva žena?

– Neka žena. Ne znam tko... ostavila je posjetnicu. Želiš li da je odem uzeti?

– Da.

Norma začuje glasan *klap* kad je teta Elner položila slušalicu na stol. Nakon nekoliko minuta ona se ponovno javi.

– Zove se June Garza. Poznaš li je?

– Ne, za koju tvrtku radi?

– *Aetna*... *osiguranje*... Rekla sam joj da sve to za mene obavljaju moja nećakinja i njezin muž.

– Dobro, a što je ona rekla?

– Rekla je da želi znati gdje stanuješ, kako bi te mogla pitati.

– Blagi Bože, nisi joj valjda rekla?

– Pa morala sam. Pitala me.

– Kad je to bilo...?

– Malo prije...

– O, Bože...

– Stvarno je ljubazna. Imala je zeleni kostim i...

– Teta Elnor, nazvat ću te poslije.

– U redu... Samo sam ti htjela reći da budeš na oprezu.

– Nazvat ću te poslije. – Norma spusti slušalicu i otrči u dnevnu sobu, pogleda niz ulicu u oba smjera, zatvori ulazna vrata, spusti rolete i navuče zavjese. Zatim se vrati u kuhinju, spusti rolete, sakrije se ispod telefona pričvršćenoga za zid, posegne za slušalicom i okrene Mackyjev broj. Kad se javio, ona prošapće: – Macky... kad dođeš kući, nemoj ulaziti na prednja vrata, nego idi gornjom uličicom i uđi na stražnja. I pokucaj triput kako bih znala da si ti.

– Što?

– Teta Elnor je dala našu adresu nekoj ženi iz osiguranja, koja se uputila ovamo... A ja ne želim imati posla s njom.

– Ne moraš imati posla s njom, samo izađi na vrata i reci joj da ne trebaš osiguranje.

– Nemam namjeru biti neljubazna prema njoj, za ime Božje.

– To nije neljubazno.

– Ne možeš jednostavno reći ne, dok ih ne pustiš da ti ispričaju sve o onome što prodaju. Tko zna zašto ta jadna žena mora raditi... Možda mora uzdržavati djecu. Ti bi joj možda bio u stanju slomiti srce, ali ja nisam...

– Nećeš joj slomiti srce, Norma. Ona je prodavačica osiguranja.

– Sigurno je u braku s nekim alkoholičarom i... pssst. – Začuje se kucanje na ulaznim vratima. – O, Bože moj, ovdje je... tiho! – Ona odvuče telefon u smočnicu i sakrije se.

– Jednostavno izađi na vrata, Norma, zahvali se i reci da ne trebamo osiguranje. Ako ne izađeš sad, ona će se vratiti. Ne želiš joj podgrijavati nade... to je još gore. Moraš naučiti reći ne. Ne moraš biti neljubazna. Idi sad, završi s tim.

Žena nastavi kucati na vrata. Nije namjeravala otići.

– O, Macky, mogla bih te ubiti!

Norma spusti slušalicu, ostane na trenutak stajati, a zatim skupi svu hrabrost, duboko udahne i uputi se prema vratima.

Nakon otprilike četrdeset pet minuta zazvoni zvonce iznad vrata željezarije, a unutra uđe žena četrdesetih godina odjevena u zeleni kostim, sa smeđom aktovkom u ruci. Ona priđe Mackyju s ugodnim osmijehom na licu.

– Izvolite, gospođo, kako vam mogu pomoći? – reče on.

– Gospodine Warren, ja sam June Garza iz *Aetna osiguranja*. Vaša je supruga rekla da bi vas možda zanimalo pojedinosti naše nove police *Tri u jedan*... Recite, je li sad možda zgodan trenutak? – U tom trenu zazvoni telefon. – Mogu se vratiti poslije ručka ako želite...

Macky je bio zatečen. – Hmm... ovaj... Oprostite, gospođo Garza... Samo da se javim. – On podigne slušalicu. Na liniji je bila Norma.

– Macky, je li već stigla?

On uzvratil osmijeh gospođi Garza. – Tako je.

– Čuj, prije no što se razbjesniš na mene, želim samo da znaš: muž joj je dijabetičar i izgubio je lijevu nogu, a vjerojatno će vremenom izgubiti i drugu.

– Da, pa puno vam hvala.

Norma nastavi. – A svekrva joj je imala tri moždana udara i prima veoma skup lijek za visoki tlak. A jedan od razloga zašto ona danas mora raditi je to što oni nisu imali osiguranje.

– U redu, još nešto? – Pretvarao se da zapisuje artikle.

– Znam da si ljut na mene... ali...

Macky se trudio zvučati ljubazno. – To je istina.

– Nemoj se iskaliti na njoj. Samo dođi kući, uzmi pušku i ubij me, upucaj me u glavu, poštedi me ovog jada.

– Hvala, pobrinut ću se da to učinim. Doviđenja, gospođo Mutikašić.

Macky na kraju kupi dvije police za kućevlasnike, jednu za njih, a jednu za tetu Elnor.

Život u gradiću, veljača 1953.

Kad bi subotom poslijepodne neki stranac prošetao ulicom pokraj brijačnice u Elmwood Springsu i bacio pogled unutra, vidio bi skupinu sredovječnih, sijedih muškaraca koji sjede i čavrljaju. Ali da ste jedan od tih muškaraca u brijačnici, ne biste vidjeli starce, nego šest prijatelja s kojima ste odrasli. Doc nije vidio bore na licu Glenna Warrena i nije primjećivao kako mu je vrat pocrvenjeo i koža se na njemu objesila od starosti, niti kako su mu se zbog širine struka naramenice toliko rastegnule da samo što ne puknu. Vidio je žgoljava sedmogodišnjaka živahnih očiju. U očima svojih prijatelja oni su i dalje bili oni isti dječaci. Kad bi Doc pogledao šezdesetmogodišnjeg Merlea, vidio je plavokosog desetogodišnjaka s kojim je išao na plivanje. A svima je njima trbušasti muškarac sve rjeđe kose u kratkim rukavima i dalje bio dječak koji je osvojio pobjednički zgoditak i doveo momčad do pobjede u okružnom prvenstvu. Među njima nije bilo tajni. Poznavali su obitelji svojih prijatelja jednako koliko i njih same. Njihove supruge, sad punašne, sijede žene u udobnim cipelama, za njih su još uvijek bile osmogodišnje ili dvanaestogodišnje ljupke djevojčice s jamicama na obrazima u koje su nekad bili zatreskani. Svi su zajedno odrasli i stoga se nikad nisu morali pitati tko su; to su jasno vidjeli u očima svojih prijatelja. Nikad nisu preispitali prijateljstvo; ono je jednostavno postojalo, kao u doba njihova djetinjstva. Svi su bili jedni drugima na vjenčanju. Dijelili su tužne i sretne trenutke u životu. Nikad im nije palo na um da bi mogli biti usamljeni. Nikad neće saznati kako je to biti bez prijatelja. Nikad neće morati lutati od grada do grada, tražiti mjesto na kojem će se skrasiti; uvijek su imali mjesto koje su mogli zvati domom, mjesto gdje su pripadali i gdje su bili dobrodošli. Nijedan od tih muškaraca nikad neće biti bogat, ali nikad neće biti ni promrzao, ni gladan, ni bez prijatelja. Znali su, umre li jedan od njih, ostali će tiho zauzeti njegovo mjesto, odgajati djecu i skrbiti za ženu. Bio je to prešutni dogovor. Bili su vezani. Ljudi iz malih gradova obično te stvari uzimaju zdravo za gotovo. Izvjesni mladić pod imenom Bobby Smith te će godine i sam to otkriti

Trećega siječnja Dwight D. Eisenhower prisegnuo je za predsjednika Sjedinjenih Američkih Država, a to nije obradovalo Tot Whooten. – Eto kakve sam ja sreće – rekla je. – Prvi put se potrudim glasovati i moj kandidat izgubi. – Dvadeset prvoga siječnja Susjeda Dorothy i Mama Smith otputovale su čak u Kansas City kako bi izrazile dobrodošlicu Harryju i Bess Truman, koji su se vraćali kući u Missouri. Stajale su u gomili na željezničkoj postaji, zajedno s deset tisuća drugih ljudi, i čekale njihov vlak. Kasnio je sat vremena, ali bile su tamo kad su Harry i Bess stigli i kad je Orkestar Američke legije odsvirao *Valcer iz Missourija*. Bilo je teško shvatiti da Harry više neće biti u Bijeloj kući, ali, kao što se kaže, život ide dalje. No, iako su se druge stvari na svijetu možda promijenile, emisija *Susjeda Dorothy* ostala je ista. I dalje je imala istu, odanu publiku, kojoj ne bi palo na um propustiti njezinu emisiju, jednako kao ni prvu jutarnju šalicu kave.

Devetnaesti veljače bio je u Elmwood Springsu hladan, vlažan i vjetrovit dan. Dorothy je upravo završila s posljednjom reklamom za brašno *Zlatne pahuljice*, a govorila je smotrenim i prigušenim glasom. Završavajući emisiju, rekla je: – Znate, mnogi od vas pisali su mi tijekom svih ovih godina i pitali me koji je najbolji lijek za potištenost... A pitali ste me i jesam li ja kad bila potištena. O da, možete bit sigurni u to. Mogu vam jedino reći što meni pomaže, a to je pečenje. Ne znam koliko sam kolača ispekla svih ovih godina, koliko sam šalica brašna prosijala, koliko sam tepsija namastila, a sve zbog toga što me nešto u pečenju kolača spašava

od potištenosti. Eto, prenijet ću vam to, iako nisam sigurna koliko će vrijediti. Kad smo već kod toga, svi znate da sam u posljednje vrijeme pomalo žalosna, nedostaju mi djeca, ali danas se osjećam puno bolje i željela bih s vama podijeliti Bobbyjevo pismo koje smo jučer dobili.

Draga majko,

nakon što si pročitala moju adresu preko radija, ne bi vjerovala koliko sam razglednica, pisama i drugih dobrih stvari dobio. Molim te, zahvali svima u moje ime i u ime ostalih momaka. Mnogi od njih ne dobivaju poštu pa strašno uživaju u čitanju moje i pomažu mi pojesti sve te kekse, nugate i kolače koji su se probili čak do Koreje. Većina momaka u mojoj satniji dolazi iz velikih gradova. Čini mi se da sam tek sad, kad su me poslali ovamo, uistinu počeo cijeniti svoj rodni grad. Pozdravi tatu i lupi jednom mrežastim vratima umjesto mene, kako ne bih previše nedostajao tvojim slušateljima.

Voli te tvoj sin,

razvodnik Bobby Smith.

– A i ja vam želim zahvaliti. Tako je lijepo od vas što ste mu pisali i poslali mu darove. Zna da ne volim bit previše sentimentalna, ali reći ću vam nešto: svi znamo da je bio prava pokora, a pri tome mislim na sve one prigode u kojima sam vikala na njega da mirno sjedi, da prestane trčati, da ne lupa vratima, no danas bih dala milijun dolara da čujem kako je zalupio vratima ili da vidim kolač po čijem je dnu prešao prstom. Ah, kad bismo barem mogli zaustaviti vrijeme. Kad smo već kod vremena... stari sat na zidu kaže da je vrijeme za rastanak. Jedva čekam sutra, kad ćemo se opet vidjeti... Toliko nam značite... Baš svatko od vas. Pozdravljaju vas Susjeda Dorothy i Mama Smith na harmoniju... Želimo vam ugodan ostatak dana.

Na Dorothyno veliko razočaranje, onoga dana kad je Bobby napunio osamnaest godina, Monroe ga je odvezao u Poplar Bluff, a on je stupio u vojsku i napustio školu. Svi su bili iznenađeni, no nisu mogli ništa učiniti. Večer prije odlaska Jimmy je došao u njegovu sobu i dao mu svoj sat. – Želim da ga nosiš umjesto mene dok budeš tamo. I ja bih išao da mogu. Bobby je bio dirnut te ga je stavio na ruku. – Hvala, Jimmy, dobro ću ga čuvati.

– Eto, ujutro te neću imati priliku vidjeti pa ti sad želim puno sreće, druškane.

– Ide samo u kamp za obuku – Doc je rekao Dorothy, pokušavajući tome pridati što manju važnost. Kad je, međutim, sljedećega dana podigao pogled i vidio kako autobus u deset i četrdeset pet prolazi pokraj drogerije i odvozi njegova sina, zapitao se hoće li ga više ikad vidjeti.

Čim je spravio lijek za štitnjaču gospođi Whatley, izišao je na trenutak u stražnju uličicu i naslonio se na zid zgrade. Sunce je sjalo i čuo je kako srednjoškolski orkestar vježba na nogometnom igralištu, baš kao da je tek običan jesenski dan.

Zimska zemlja čudesa, ožujak 1953.

Otkako je stigao u Koreju, Bobby je imao osjećaj da je zarobljen u velikom izlogu robne kuće *Morgan Brothers* koji je promatrao svakog Božića. Samo što su se po ovoj zimskoj zemlji čudesa kretali ružni, smeđi tenkovi što mrve sve oko sebe, ljudi sa strojnicama i bolničari koji nose nosila puna ranjenih, mrtvih ili umirućih vojnika. Mrlje krvi bile su razasute po bijelom snijegu, kao i pokoja ruka ili raznesena noga te trupla koja su ležala nekih šest metara dalje. Stabla koja su bila toliko izrešetana da su od njih ostali samo smrskani štapići ležala su na tlu. Zavjetovao se: bude li se izvukao živ, više nikad ne želi vidjeti snijeg.

No, sa svakim satom njegovi su izgledi da će se izvući živ postajali sve manji. Njegova je satnija bila opkoljena sa svih strana.

Dogodilo se preko noći. Čuli su sjevernokorejske tenkove iz smjera juga, a još ih se više približavalo sa sjevera. Ostalo ih je samo četranestorica. Već nekoliko dana prije izgubili su svaki vid komunikacije te su se svi zajedno šćućurili u okruglom rovu koji su iskopali protekle noći. Već prije tjedan dana trebala ih je osloboditi jedna druga satnija, ali odgurani su toliko duboko iza linija da nisu bili sigurni hoće li ih pronaći. U mahnitom koprcanju izgubili su većinu sljedovanja i nisu imali pojma gdje se nalaze ni koliko su udaljeni od drugih Amerikanaca.

Sve je bilo hladno i bijelo. Vidjeli su tek tridesetak centimetara ispred sebe. Kad nije sniježilo, iz tla je izvirala bijela, neprozirna magla. Bio je to takav čudan, nadnaravan rat, kao da se vodi u pamuku. Svuda oko njih čuo se zvuk strojnica, mek i prigušen, no ipak su znali da je smrtonosan. Tako je neobično kad je čovjek nasmrtno preplašen dok je cijeli svijet mek i bijel, ili kad se sav preznoji usred snježne oluje. Povremeno bi čuli glasove kako nešto dovikuju u daljini, ali nisu znali obraćaju li se njima ili jedni drugima. Većina je tih muškaraca, uključujući Bobbyja, odrasla u kinima gledajući filmove o Drugom svjetskom ratu, a reski, prodorni orijentalni jezik koji je zvučao baš kao japanski budio je u njihovim srcima strah dvanaestogodišnjaka. Ovo, međutim, nije bio film. A njihov narednik nije bio John Wayne, nego dvadesetdvogodišnji mladač iz Akrona u Ohiju koji se oženio prije godinu dana. Uskoro im je ponestalo svega: hrane, streljiva i bilo kakvih mogućnosti. Nisu mogli dati znak gdje su, jer bi upali u zasjedu. Bili su u klopci. Mrtvi ako se pomaknu, mrtvi ako se ne pomaknu.

A onda je, oko jedan sat poslije podne, Bobby iznenada rekao čovjeku do sebe: – K vragu i sve ovo. Idem ih pronaći. – Uručio je tom muškarcu svoju pušku, ispuzao preko vrha rova i nestao. Znao je da će mu skinuti glavu bude li ustao pa je puzao. Dok je polako, centimetar po centimetar, napredovao u snijegu, iznenada se sjetio riječi koje mu je Jimmy uputio u zalogajnici *Tramvaj* prije mnogo godina, neposredno prije natjecanja u puhanju balona od žvakaće gume. – Ne gledaj desno. Ne gledaj lijevo. Usredotoči se. Ostani miran, izdrži. – Uporno je to ponavljao u mislima. Razmišljao je o tom danu, razmišljao je o balonu koji je napuhao, razmišljao je o pljesku... *Ne daj se smesti. Usredotoči se. Lijepo i mirno sve vrijeme.* Dok se nastavio kretati prema naprijed, centimetar po centimetar, krećući se za vlastiti život i život drugih ljudi na liniji, tisućama kilometara daleko u Elmwood Springsu maturantski se razred bavio bezazlenim pitanjima kao što su biranje u rubriku *Tko je tko*, koje će boje biti kamen u maturantskom prstenu i tko će koga pozvati na maturalni ples. Toga će poslijepodneva njegov najbolji prijatelj Monroe sjediti u drogeriji i ispijati *Cole* od trešnje sa svojom djevojkom Peggy te pitati Doca ima li vijesti od Bobbyja.

Dvadeset osam sati poslije on je već propuzao dva metra od jednog trupla i šest metara od sjevernokorejskog gnijezda u kojem su tri vojnika spavala pokraj strojnice. No, nije ih vidio. Uspevši se na brdo, ustao je i potrčao, zatim pao i ponovno potrčao, sve dok netko nije čuo kako iz sveg glasa viče: – Hej-ho, Silveru, kreni! – Amerikanci, živčani i spremni nabrzinu ustrijeliti sve što se pomakne, odmah su znali da se ne radi o Korejcu te su izašli i pronašli ga. Bio je napola lud i nije imao pojma zašto je urlao, ali to mu je spasilo život.

Kad je tu satniju doveo do svoje postrojbe, šestorica su već umrla od zime, ali uspjeli su spasiti ostale. Bobby je odbio odlikovanje i nikad nikome nije rekao što je učinio. Objasnio je bojniku: – Nije u tome bilo ničega hrabrog. Samo sam se suviše bojao da bih ostao na mjestu i umro.

Za dlaku

Vrativši se iz vojske, Bobby je bio sretan što je kod kuće, ali se potpuno promijenio. Bio je tih i zamišljen te je izgledalo kao da je izgubio onu staru strast za životom. Iako roditelji nisu

ništa rekli, brinuli su se. Činilo se da nema ni najmanju želju izaći s nekom djevojkom ili starim prijateljima. Dok je bio odsutan, Monroe je oženio Peggy i zaposlio se u trgovini guma njezina oca. Nekoliko su puta otišli na kuglanje i pecanje, ali uglavnom je samo sjedio u kući ili išao u zalogajnicu i razgovarao sa Jimmyjem.

Nakon nekoliko mjeseci Dorothy je postala veoma zabrinuta. Počela se pitati hoće li ikad više biti onaj stari i hoće li pronaći djevojku koja će mu se svidjeti. Mislila je da bi mu pomoglo kad bi našao neku dragu djevojku i zaljubio se. Nije znala da se njezin sin već prije beznadno zaljubio i da to još uvijek nije prebolio. Možda stoga što je gledao suviše filmova, Bobby je uvijek imao veoma bujnu maštu i bio pun idealističkih vizija o vitezovima u blještavim oklopima, damama u nevolji i sretnom životu dok ih smrt ne rastavi. Godinama se površno zaljubljavao u razne djevojčice, ali kad mu je bilo sedamnaest godina zaljubio se preko ušiju, i to toliko snažno i bolno da ga je to gotovo ubilo. Proždrla ga je poput vatrene stihije. Ujutro se budio misleći na nju i misleći na nju lijegao je u krevet te sanjao o njoj. Nije to bila samo zaludenost, nego prava, nadmoćna strast, opsjednutost od koje se gotovo razbolio. Bio je toliko zaljubljen da ga je ponekad boljelo disati. Kad bi mu se nasmiješila ili sasvim neobavezno obratila, on bi tjedan dana živio od toga. On je bio štrkljast, nespretan dječak s bubuljicama, a ona odrasla, zrela žena od dvadeset osam godina. Nikome, čak ni Monroeu nije mogao reći što osjeća pa je patio u tajnosti. Najmanji njezin pokret uzdizao bi ga u ekstatične visine ili bacao u paklene ponore, ponekad u istome danu.

Gospođica Anne Hatcher, učiteljica drame prekrasna glasa i nježnih, smeđih očiju...

Gospođica Anne Hatcher, koja mu je slomila srce kad se na početku Bobbyjeva trećeg razreda srednje škole zaručila s Hughom Sparrowom, nastavnikom državnog uređenja i građanskih dužnosti. Sparrow je bio postariji udovac s dvoje djece. Bobby je te godine radio kao razvođač u kinu, a oni su nekoliko puta došli gledati film te bi ih on vodio prolazom do sjedala. Prezirao je način na koji je trbušasti, prosijedi muškarac koraćao ispred nje i gotovo mu je pozlilo kad je vidio kako stavlja ruku oko naslona njezine sjedalice, kao da je posjeduje. Mrzio ga je iz dna duše. Jasno je vidio da Sparrow nema pojma koliko je prekrasna, koliko je posebna. Ni u kom je slučaju nije mogao voljeti i cijeniti kao što je to Bobby činio. Sparrow je samo želio majku za svoju djecu. Bobby je maštao kako odlazi k njoj kući, izjavljuje joj ljubav i prosi je. Maštao je kako izaziva nastavnika na dvoboj i ubija ga. No, nije ostvario nijednu od tih maštarija, nego je na svoj osamnaesti rođendan stupio u vojsku. Sve bi učinio, samo da ne bude u blizini na dan njihova vjenčanja. Tijekom cijeloga rata mislio je na nju. A kad se vratio kući, ono što je nekad bila žestoka, rasplamsala ljubav pretvorilo se u tupu bol u njegovu želucu kad god bi je vidio ili čuo da je netko spominje.

Vratio se iz rata bez posebnog oduševljenja za bilo što. Osjećao se onako kako su se on i Monroe osjećali kad bi svake subote posrećući izašli iz Elmwoodskog kina, zamagljena pogleda od brojnih sati zurenja u filmove i crtiće. U usporedbi sa slikama u *Technicoloru* koje su neposredno prije gledali, svijet izvan kina uvijek je izgledao siv i otrcan. U stvarnome životu nije bilo lijepe pozadinske glazbe, a svi ljudi u gradu činili su se nezanimljivima i bezbojnima.

Činilo se da je iz svijeta nestala sva čarolija, a Bobby je patio od dosade i nemira.

A onda su ga jedne večeri Monroe i njegova žena Peggy poveli u *Tastee-Freezov* *drive-in Polarni medvjed*. Do njihova se automobila doklizala Wanda Ricketts, odjevena u kratku suknju s resama, i primila narudžbu, a u Bobbyjeve se oči vratio sjaj. –

Tko je to? – upita on kad je otklizala dalje. Peggy mu odgovori da se obitelj Ricketts doselila u grad prije nekoliko godina i doda: – Čujem da je malo laka.

– Doista? – upita Bobby. To mu je još više potaklo znatiželju. Ispostavilo se da je Wanda prava mala *femme fatale* među srednjoškolcima Elmwood Springsa. Već je nekoliko momaka istetoviralo WANDA na ruku, uključujući malog Dockrilla, koji se školovao za propovjednika.

Prethodno je izlazila s trojicom-četvoricom gradskih momaka, ali oni se nisu mogli mjeriti s Bobbyjem, koji je izrastao u zgodnog mladića. Ubrzo su on i gospođica Wanda Ricketts postali glavna trač-tema u gradu, a njegov se nekadašnji entuzijizam počeo vraćati, zajedno s maštom. Kao što mu je bio običaj, Bobby je počeo idealizirati Wandu i vidjeti nepostojeće. Dva je mjeseca proveo zaslijepljen, uvjeren da je ista Marilyn Monroe, što nije bilo ni blizu istini. Osim što su obje imale obojanu plavu kosu i bile ženskoga roda, nisu imale nikakve druge sličnosti. Kad ju je prvi put doveo kući na večeru, ona je, zalijepivši žvakaću gumu na rub tanjura, objavila: – Ja i moji smo veliki obožavatelji hrvanja. Ja i mama mislimo da je Veličanstveni George tako sladak da bi ga mogle pojesti. Mama kaže da bi mu sa zadovoljstvom dopustila da stavi cipele pod njen krevet.

– Ah, doista? – ljubazno je odgovorila Dorothy, iako je zapravo bila užasnuta. Doc i Mama Smith samo su zurili u tanjure, ali je Bobby, nesvjestan iznenadnog zatišja u razgovoru, i dalje piljio u nju bedasta izraza lica. Dorothy, dakako, nije stekla pozitivan dojam o Wandi, ali nikad nije rekla ni riječ protiv nje.

Jednog dana, dok je bio u zalogajnici *Tramvaj* i neprestano mljeo o tome kako je Wanda prekrasna, Bobby upita Jimmyja što misli o ideji da se njih dvoje vjenčaju. Jimmy mu nikad prije nije ništa rekao, ali kad mu je Bobby već postavio to pitanje, odgovorio je: – Iskreno rečeno, mislim da bi to bila najveća pogreška koju si ikad učinio. Tvoji roditelji ne žele ništa reći, ali ja ne bih volio da uprskaj cijeli život samo zato što te neka konobaričica smotala oko malog prsta pa ne razmišljaš trezveno. Ako ta cura ostane trudna, zaglibio si. Razmisli što radiš, prikane, dok ne bude prekasno.

Upravo u tom trenutku u zalogajnicu uđe brijač Ed i naruči *hot dog* sa čilijem. Prije no što ga je otišao poslužiti, Jimmy tiho reče: – Kažem ti, ta cura nije za tebe. Možeš ti i bolje.

Bobby se osjećao kao da mu je netko bacio hladnu vodu u lice. No, Jimmy je, naravno, bio u pravu. Ružičaste naočale počele su se pomalo bistrirati, a on je počeo zamjećivati Wandin crni izrast i činjenicu da sve manje slični na Marilyn Monroe. Iznenada je bolje promotrio obitelj Ricketts: majku – stariju inačicu Wande s borama, iste obojane plave kose i olovkom izvučenih obrva, koja je s pedeset godina i dalje nosila kratke hlačice i majičice s uskim naramenicama; oca prljavih noktiju, sa zbirkom erotskih časopisa *Over Sixteen*, koje je uporno pokušavao pokazati Bobbyju; i ostalu čudno izobličenu braću i sestre... i nestalo je čarolije. Pomisao da bi do kraja života morao provoditi praznike s Rickettsovima konačno ga je otriježnila. Mama Smith već je prije jezgrovito iznijela Dorothy svoje mišljenje o cijeloj obitelji Ricketts: – Priprosti su, dušo, jednostavno priprosti. – No, kad je Bobby rekao majci da je prekinuo s Wandom, ona nije pitala zašto. Rekla je samo: – Čuj, dragi, sigurna sam da ti znaš najbolje.

Kad je upitao Monroea za mišljenje, on je odgovorio: – Drago mi je što to čujem. Peggy i ja ti nismo htjeli ništa reći, al' ta je cura bila glupa ko stup.

Wanda, kojoj Bobby očito nije slomio srce prekinuvši s njom, nekoliko mjeseci poslije pobjegla je i udala se za dvadesetpetogodišnjeg upravitelja *drive-ina Polarni medvjed*.

Dva tjedna nakon toga Macky je rekao Bobbyju kad ga je sljedeći put vidio u brijačnici: – Za dlaku si izbjegao, ha?

Grad je uistinu bio malen.

Tot Whooten ponovno napada

Tog petka, nakon što je naletio na Bobbyja, Macky je bio zauzet premetanjem zaliha u potrazi za produžnim kablom od pet metara za Staroga Hendersona kad je zazvonio telefon. – Samo da se javim – rekao je, otišao do telefona i podigao slušalicu. – Željezarija.

Na liniji je bila Norma. – Macky.

– Bog, dušo. Mogu li te poslije nazvati? Imam mušteriju.

– Pričekat ću.

– U redu.

On spusti slušalicu pokraj telefona i vrati se starcu koji je stajao u prolazu i izvlačio sve kablove, pokušavajući pročitati natpis na pakiranjima.

– Jeste li sigurni da trebate pet metara? – upita Macky.

– Aha, ili bih mogao uzeti šest... – reče starac. – Imaš li takav?

– Za što vam treba?

– Želim staviti televizor van na trijem kako bih mogao gledati utakmicu.

– Zar nemate utičnicu na trijemu?

– Pa da je imam, ne bih trebao produžni kabel, zar ne?

Macky pretraži kablove. – Evo jednoga od sedam i pol metara.

Gospodin Henderson ga mrko pogleda. – Koliko će me to više koštati po metru?

– Ne brinite. Naplatit ću vam samo pet metara. Mislio sam da imamo zalihe, ali valjda smo ih prodali.

– Hm, pretpostavljam da je bolje da je predug nego da je prekratak.

– Mislite li da St. Louis ove godine ima šanse? – upita Macky.

– Možda... ako svi drugi iznenada poumiru.

Macky izvuče papirnatu vrećicu.

– Ne trebam vrećicu – reče gospodin Henderson.

– U redu onda. Eto, ugodan ostatak dana.

Starac prejako zalupi vratima, a zvono na njima zazvoni u Mackyjevim ušima. On počne vraćati kablove na kukice, pokušavajući izračunati koliko je Stari Henderson uopće star. Bio je prijatelj njegovog djeda, što znači da ima najmanje osamdesetak godina. A onda se Macky sjeti da ga Norma čeka na telefonu. Vrati se i uzme slušalicu.

– Dušo, jesi još tamo?

– Da... jesam.

– Oprosti. Što se dogodilo?

Norma je zvučala izrazito suzdržano. Nakon značajne stanke, napokon reče: – Upravo sam bila na frizuri.

Macky sjedne na stoličicu iza pulta. Danas je imala dogovor s Tot Whooten. Znao je što slijedi.

– Nemoj mi reći ni riječ, Macky, ne želim čuti ni riječ o mojoj kosi. Ako namjeravaš doći kući i reći mi nešto, bolje nemoj ni dolaziti.

– Neću ništa reći. Što je ovaj put napravila?

– Dovoljno sam uzrujana i bez tvojih primjedbi.

– Norma! Nisam ni riječ rekao. Nisam te čak ni *vidio*.

– Slušaj, želim da mi obećaš... daj riječ... da nećeš ništa reći, ili ću se u protivnom odseliti u motel *Howard Johnson* i to je to.

– U redu, Norma, smiri se.

– Stvarno tako mislim.

– Neću ništa reći.

– Stavljam ti ručak na stol... i jednostavno ću ostati u spavaćoj sobi ako ti imaš namjeru dati neku duhovitu primjedbu.

– Neću ništa reći, *Norma*. U redu? Daj mi samo neki nagovještaj. Što si učinila?

Nastane dugotrajna tišina. – Isprobale smo nešto novo.

– I?

Nastane još dulja tišina. – Nije uspjelo.

Macky zakoluta očima. – O, Bože.

– Vidiš! Evo, već počinješ. Znala sam, nemoj uopće dolaziti kući ako ćeš imati takav stav...
– Nemam nikakav stav. Samo sam rekao *o, Bože*, i to je sve.
– Da... ali radi se o tome *kako* si to rekao. Znam da sjediš tamo i kolutaš očima pa ako *dodeš* kući, da se nisi usudio pogledati moju kosu.
– A kamo bih trebao pogledati, Norma? Lice ti je pričvršćeno za glavu. Zar želiš da razgovaram s tvojim koljenima?
– Vidiš, opet počinješ. Jednostavno ne možeš odoljeti... moraš pokušati biti duhovit. Imala sam ozbiljnu nezgodu s kosom i trebam tvoju podršku. Ne treba mi da se zbog tebe osjećam još gore!
– Dobro. Žao mi je, ali barem mi reci što ste to vas dvije *pokušale* napraviti.
– Mini val.
– Mini val?
– Da, nešto poput trajne, ali lakše. Trebao je to biti lagani mini val...
– I što se dogodilo?
– Ne znamo, znamo samo da nije bio lagan.
– Slušaj, dušo, ne brini. Izrast će... i prošli put je...
– Ne mora izrasti – reče ona.
– Zašto?
– Zato što ga je, ako baš moraš znati, ako je baš *tako* važno da znaš... odrezala.
– O, Isuse.
– Vidiš! Ne mogu ti ništa reći, a da ne zauzmeš negativan stav... Tražiš od mene da ti kažem, a onda se praviš pametan.
– U redu, u redu... Oprosti. Ali u svakom slučaju, kladim se da izgleda super. – Malo se ustručavao, a onda upita. – Koliko je kratko?
S druge strane nije dolazio odgovor.
– Ne može biti baš toliko kratko, zar ne?
– Kratko je.
– Koliko kratko?
– Kao kod talijanskih dječaka.
– Što?
– Ta se frizura zove *talijanka*.
– O, Isuse...
– E sad mi je dosta! Sam se pobrini za ručak! Ja idem u motel.
– O, za ime Božje, Norma, ne ideš ni u kakav motel. Uskoro stižem kući.
Macky je bio kod kuće već deset minuta, ali Norma nije željela izaći iz spavaće sobe. Konačno, nakon mnogo vabljenja, ona stane na prag. On je pogleda, ali ništa ne reče.
– *Pa*, zar nemaš ništa za reći? Znam da umireš od želje da nešto kažeš... svršimo s tim, hajde samo.
– *Pa*... stvarno je kratko.
Norma brizne u plač. – Uništena sam... Užasno izgledam... grozno je... najradije bih umrla. Trebala sam izgledati ko Audrey Hepburn...
– O, dušo, dušo, prestani. Baš je slatko.
– Ne, nije. Kažeš to samo da bi me utješio.
– Ne, ne kažem... Slatko je. Uistinu.
Kasnije te noći, neposredno prije no što je Norma zaspala, Macky se okrene i reče: – Dušo, želim samo da nešto znaš...
– Što?
– Ti si najseksi talijanski dječak s kojim sam ikad spavao.
Nastane stanka. Zatim mu Norma potapša ruku. – *Muchos gracias*, senior.

Gospođica Henderson

Bobby je u vojsci položio ispit ekvivalentan maturalnom i bio je već neka četiri mjeseca kod kuće kad je končano ipak odlučio poći na fakultet i pokušati dobiti neku diplomu. Ali nije znao što bi studirao. Doc se u prošlosti neko vrijeme nadao da će ići njegovim stopama i postati ljekarnik, no uzevši u obzir činjenicu da su Bobbyju loše išle matematika i kemija, to je očito bilo isključeno. Mislio je da bi možda mogao izabrati ekonomiju, ali još uvijek nije bio siguran. Tjedan dana prije odlaska, dok je sjedio na trijemu i razmišljao, podigne pogled i ugleda staru gospođicu Henderson, njegovu nastavnicu iz šestog razreda, koja se vratila s ljetnih praznika i polako se uspinjala stubama prema kući. – Dobar dan, Roberte – reče ona pomalo zadihano. – Tvoja mi je majka rekla da si kod kuće.

On poskoči, začudo sretan što je vidi. – Dobar dan, gospođice Henderson, kako ste? – reče i izvuče joj stolac kako bi sjela.

– Sasvim dobro – uzvratila ona sjedajući. Zatim reče: – Ideš na fakultet, je l' tako?

– Da, gospođo, na Državno sveučilište u Missouriju.

Ona počne premetati po torbici tražeći nešto. – Već sam prije htjela svratiti i dati ti mali dar koji sam ti pripremila. Nadala sam se da ću ti ga dati kad maturiraš, ali već si otišao u vojsku pa sam pomislila kako ću ti ga sad donijeti.

Ona uruči Bobbyju pomalo pohaban paket, koji je očito već dulje vremena bio umotan. – Hvala, gospođice Henderson. – Dok ga je odmotavao, ona reče: – Znaš, Bobby, možda toga nisi bio svjestan, ali uvijek si bio jedan od mojih omiljenih učenika.

– Ja? – reče on. – Šalite se.

U paketu se nalazila prekrasna kožna minijatura karta svijeta, za koju je bila prikvačena rukom ispisana poruka: *Tebi na raspolaganje. Mnogo sreće u svemu što budeš radio.*

Gospođica Henderson.

Bobby je bio osupnut. – Ne znam što bih rekao, gospođice Henderson, mogu vam samo zahvaliti.

– Nema na čemu.

– Znao, gospođice Henderson, uvijek sam mislio da sam sigurno najgluplji u vašem razredu.

Ona se nasmiješi. – Slušaj, možda nisi imao baš najbolje ocjene i nije te bilo lako ušutkati, ali imao si nešto što većina drugih nema: bio si ljubopitljiv. A nastavnici traže upravo ljubopitljivost.

Bobby, koji je bio zatečen, iznenada se sjeti pravila dobrog ponašanja. – Ah, oprostite, gospođice Henderson... Mogu li vam donijeti ledenog čaja ili što drugo za popiti?

– Ne, neću se zadržavati. Ali tvoja mi je majka također rekla da te pomalo muči odluka što ćeš studirati, je l' to istina?

– Da, gospođo. Samo se nadam da me neće izbaciti zbog slabog uspjeha.

Ona klimne glavom. – Budući da si dvije godine bio moj učenik i da te ovako dobro poznajem, mogu ti jedino savjetovati da svakako studiraš nešto što ti se doista sviđa, Bobby, nešto što ti neće prestati biti zanimljivo... Ako to učiniš, znam da ćeš uspjeti.

– Hvala vam, gospođice Henderson – reče on prateći je niz stube. – I hvala vam na karti.

Razmislio je o njezinim riječima, no njega je zanimalo sve na svijetu, a opet mu je bilo teško odabrati jednu stvar. Odluku je donio tek kad je stigao u *kampus* i ponovno pročitao sve ponuđene mogućnosti. Svi su se iznenadili kad je nazvao kući i javio što je odabrao. Jedina osoba koju ta vijest nije iznenadila kad ju je čula bila je gospođica Henderson. Po njezinu je mišljenju Američka povijest bila savršen izbor za Bobbyja.

Međutim, u pitanjima ljubavi, osoba koja ne zna što je loše za nju često ne zna ni što je dobro.

Bobby je na drugoj godini studija počeo hodati s Lois Scott, studenticom engleskoga jezika,

nakon što je godinu dana manje-više letio od djevojke do djevojke. Upoznao ju je preko jednog prijatelja, a ispostavilo se da je iz Poplar Bluffa i da imaju mnogo zajedničkih prijatelja. Njezina je majka čak bila u njegovoj kući gledati emitiranje emisije njegove majke te je razmjenjivala pisma s njom. Na prvom ga je spoju Lois odvela na teniski teren i rasturila ga. Bila je pametna, privlačna, imala je fantastičan smisao za humor, prekrasnu crvenu kosu i, što je bilo *najvažnije*, bila je luda za njim.

Dokotrljali su se Božićni praznici tisuću devetsto pedeset pete, a ujutro dvadeset trećega prosinca Macky je Warren ponosno stajao ispred željezarije i mahaó kćeri Lindi dok je stupala s Dixie Cahill i šesnaest ostalih djevojčica u kostimima sa zvoncima, odlazeći na nastup u Dorothynoj Božićnoj emisiji. Norma i teta Elner već su sjedile u publici, čekajući zajedno s Ernestom Koonitzom i zborom sa zvoncima Metodističke crkve. Briač Ed već je priprepio prvu turu punča s jajima, a Bess i Ada Goodnight prerusene u Djeda i Baku Mraz otišle su u osnovnu školu podijeliti darove, kao i obično. U kući se nalazilo novo drvece, ali okitili su ga istim starim ukrasima i uvijek istim svijećicama, a isti su kartonski svijećnjaci krem boje s plavim svijećicama stajali u svakome prozoru. Anna Lee i njezin suprug William, koji je sad radio kao dermatolog u Seattlu u državi Washington, stigli su zajedno s djevojčicama kako bi proslavili Božić kod kuće. Jedino što je tu godinu razlikovalo od ostalih bila je činjenica da Bobby dovodi Lois Scott kući za Božić.

Brojčano nadjačan i sputan

Lois se u roku od dvije sekunde svidjela Dorothy, na onaj tajanstven način na koji se to dogodi ženama kad znaju da je upravo stigla savršena snaha. Bobby se nije uspio ni okrenuti, a one su već intimno čavrljale i dijelile male tajne. A nije se radilo o samo njegovoj majci; i svima se drugima odmah svidjela: Mami Smith, Anni Lee i Docu. Jimmy je čak primijetio: – E sad je već bolje. – Na kraju posjeta svi su rekli da je savršena djevojka za njega i da su savršeni par. Sva ta *savršenost* počela je istodobno živcirati i plašiti Bobbyja.. Nije želio biti dio savršenog para. Želio je burnu, strastvenu vezu poput onih koje je gledao na filmovima. Upravo stoga što je bila tako savršena za njega osjećao je nepovjerenje. Također je znao: bude li se obvezao, Lois nije vrsta djevojke s kojom se može poigravati, a počeo je naslućivati da bi i njegova vlastita majka zauzela njezinu stranu i ustala protiv njega. Osjećao se poput velike ribe koja mora još nekoliko puta iskočiti iz vode prije no što konačno namotaju uzicu i izvuku je van, a imao je osjećaj da svi pokušavaju potegnuti tu uzicu. I stoga je donio odluku. Jedne večeri, prije no što je otišla u studentski dom, rekao je što je ležernije mogao: – Znaš, Lois, razmišljao sam. Budući da oboje idemo kući preko ljeta, pitao sam se ne bi li možda bila dobra ideja da malo počnemo izlaziti i s drugima. I dalje možemo biti zajedno, ali možda bismo, ako napravimo malu pauzu, mogli saznati što zapravo osjećamo jedno prema drugome.

Izgledala je savršeno mirna.

– Dobro, Bobby, ako ti tako želiš.

– Ne moramo to učiniti, naravno – on brzo doda, – možemo samo razmisliti o tome. – Kad je izašla iz automobila, on reče: – Nazvat ću te sutra. – Ušavši u dom, ona je, dakako, cijelu noć proplakala. Sljedećeg je dana jedna od djevojaka iz Loisina sestrinstva uručila Bobbyju pismo i pogledala ga s gađenjem. – Evo – rekla je. – A ja sam mislila da si drag! – Zatim je odmarširala, a on je otvorio omotnicu i pročitao kratku poruku koja se nalazila u njoj.

Nemoj me zvati. Nemoj mi pisati. Ne želim te vidjeti.

Lois

Kad je toga ljeta došao kući i rekao majci što se dogodilo, ona nije ništa rekla, ali znao je da joj nije drago i činilo mu se da iz nekog razloga krivi njega.

Nazvao je Annu Lee u Seattle kako bi s njom porazgovarao o tome.

– Ne znam što je s Lois. Blesavo se ponaša.

– Što si joj učinio?

– Ništa. Samo sam joj rekao kako bismo trebali razmisliti o tome da se neko vrijeme vidamo i s drugima.

– Shvaćam.

– Ne mogu se oženiti za djevojku samo zato što se sviđa mojoj majci.

– Znam.

– Ja moram biti taj koji će donijeti tu odluku, ovo je moj život.

– U pravu si, Bobby, moraš učiniti ono što misliš da je najbolje za tebe.

– U svakom slučaju moram malo pobjeći odavde. Mogu li te doći posjetiti?

– Naravno da možeš. Znaš da si uvijek dobrodošao i ostani koliko želiš. Djevojčice će biti presretne što te vide, isto kao i William i ja.

– Hvala, Anna Lee.

Bobby je mjesec dana proveo u Seattleu kod Anne Lee. Izišao je s nekoliko djevojaka koje su mu namjestili Anna Lee i William, a sve su bile zabavne. Jedna zgođušna medicinska sestra bila je naročito zabavna. No, uvijek bi se vratio sestrijoj kući osamljen i s osjećajem da je upravo prevario Lois, kao i svoju majku. Jedne noći oko tri sata uspravno je sjeo u krevetu, a cijeloga ga je oblio hladan znoj. Na um mu je pala misao teška poput kamena. Što ako je *Lois* upoznala nekoga drugog i ako ju je izgubio? U istom ga trenu obuzme panika pa iskoči iz kreveta, odjene se i istrči kroz vrata pronaći telefonsku govornicu kako ne bi probudio ukućane. Potrči ulicom; mora je ponovno osvojiti prije no što bude prekasno. Ma što mu je uopće bilo na umu? Kad je pronašao govornicu, u njegovoj je mašti već bila udana i imala dvoje djece, iako se nisu vidjeli tek nekoliko mjeseci. Bobby nazove kuću njezinih roditelja i osjeti veliko olakšanje začuvši njezin glas: znao je da se, ako ništa drugo, još uvijek nije udala za drugog i da još ima šanse. Nije mu spustila slušalicu i saslušala ga je dok je govorio kako je bio budala i kako mu je žao što joj je to priredio i kako nikad u životu nije bio tako siguran u nešto. No, nakon što joj je otvorio srce, njezin je odgovor bio sasvim hladan. Izvijestila ga je da sad *ona* više nije sigurna što osjeća prema njemu i da sad *ona* treba vremena za razmišljanje.

Još veća panika. On otrči natrag u sestriju kuću, spakira se u mraku, ostavi poruku i uputi se u Poplar Bluff. Evo sad uzbuđenja, evo sad sukoba koji je želio, ali ovo nije bilo kao u filmovima. Bilo je užasno. Mogao bi je zauvijek izgubiti! Kad je pomislio da možda neće biti njegova poželio ju je više od samoga života. Lois je radila kao nastavnička pripravnica, a dva dana poslije on ju je dočekaao ispred škole nadajući se da će promijeniti mišljenje čim ga vidi, no to se nije dogodilo. Bila je, dakako, ljepša no ikad i sve je na njoj bilo bolje no ikad, ali dugo mu je trebalo da je uvjeri kako se promijenio i kako je siguran da više nikad neće posumnjati u svoje osjećaje prema njoj. Ponašao se besramno. Čak je nagovorio majku da je nazove i govori u njegovu obranu. – Lois, ovdje Dorothy – reče ona. – Znam da trebaš učiniti ono što je najbolje za tebe, ali ako ti je imalo stalo do ovoga mog sina – u tom trenutku pogleda Bobbyja, koji je stajao pokraj nje, – iako ne znam zašto bi ti bilo stalo, nakon što se onako ponašao, molim te doći ovamo i skini mi ga s vrata, jer neće biti od koristi ni sebi ni drugima dok to ne učiniš.

Konačno ju je pridobio natrag i nakon sve te muke, tipično muški, noć prije vjenčanja pitao se čini li uopće pravu stvar i je li kasno da se sad povuče; sve ono o čemu čovjek razmišlja prije no što skoči s planine. No, smirio ga je kum prozborivši nekoliko mudrih: – Glupi idiote – rekao mu je Monroe, – ona je najbolje što ti se ikad u životu dogodilo.

Ipak se sljedećega dana, nakon što je Mama Smith odsvirala *Svadbeni marš*, a Anna Lee i njezine tri djevojčice povele povorku, osjećao kao da bi najradije skočio kroz prozor i pobjegao. A onda je ugledao Lois kako se približava prolazom. Pogledala ga je i nasmiješila se, a Bobby se gotovo onesvijestio shvativši da će se ta prekrasna žena uistinu udati za njega.

Cecil spašava stvar

Tisuću devetsto pedeset šeste Betty Raye je upravo rodila još jednog sinčića te je uživala u životu supruge i majke, iako su još uvijek živjeli u unajmljenoj kući. Hamm je štedio novac za polog i kupovinu te kuće. Sve je teklo po planu sve dok on, nakon samo dvije godine u službi državnog povjerenika za poljoprivredu, nije postao iz dana u dan sve ljući i frustriraniji zbog načina na koji država ignorira male poljoprivrednike. Odvezao se čak u Jefferson City, glavni grad savezne države, kako bi se sastao s guvernerom, ali rečeno mu je, kao i obično, da je nešto iskrslalo i da će se sastanak morati pomaknuti za neki drugi termin. Bilo je to peti put da se to događa. Prošetao je do velike guvernerove palače, stao i zurio u nju. Pa i nije tako velika, rekao je sam sebi. Toga je dana donio odluku. Konačno je bio toliko sit svoje nemoći da bilo što učini te se odlučio kandidirati za nominacijske izbore Demokratske stranke za guvernera države Missouri. Usprkos Betty Rayinim molbama da to ne učini.

Nije samo Betty Raye mislila da je to loša zamisao. *Svi* su mu pokušavali reći da je lud ako misli da može voditi guvernersku kampanju iz neke zabite rupe i bez novca, no on je donio odluku i nije nikoga slušao. – Betty Raye – rekao je, – dušo, budeš li stala uz mene samo još ovaj put, obećavam ti da ću se zauvijek okaniti politike ako izgubim. Ali ne mogu odustati, a da nisam ni pokušao. – Ona je trebala samo pozirati za jednu fotografiju s njim i djecom, a nakon toga, kako je rekao, neće više morati biti uključena ni u što i neće se nikad morati pojaviti u javnosti. On će se pobrinuti za sve ostalo.

Što je mogla učiniti? Voljela ga je. I tako je Hamm Sparks krenuo u izbornu utrku naoružan samo dobrom reputacijom među farmerima, imenom koje je zvučalo otprilike poznato i voljom da danonoćno radi bude li morao. Bio je uvjeren da ne treba drečave plakate i otmjeno sjedište kampanje s osobljem sastavljenim od političkih savjetnika i takozvanih stručnjaka. Rekao je da će njegovo sjedište biti sporedne cestice i gradići širom države. Za približavanje svoga programa ljudima trebao im je samo pogledati u oči i iskreno reći kakva je situacija. Reći im da trebaju nekoga tko će biti na strani veterana, radnih ljudi i malih poljoprivrednika. – Ma širom države postoje pametni ljudi koji mogu sami odlučivati, ne moraju ih na izbore poput ovaca voditi neke velegradske političke mašine. Trebam ih samo pronaći i objasniti im kako ih iskorištavaju velike zvjerke koje vode stranku u Kansas Cityju. – To je dobro zvučalo, no nakon što je više od mjesec dana jurio po državi, bio je uvjerljivo zadnji od dvanaestorice kandidata. Većina ljudi nije imala pojma tko je, a njegovi izgledi da se provuče kroz nominacijske izbore bili su jednaki nuli; morao je nešto poduzeti, i to brzo. Već je potrošio svu ušteđevinu. Grebao je na sve strane i dobio nešto financijske podrške od nekoliko prijatelja, ali iznos koji je trebao kako bi skrenuo pozornost javnosti na svoje ime i program bio je mnogo veći nego što je Rodney Tillman imao. Veći nego što je imao itko koga je poznavao ili ikada upoznao... Ili je barem tako mislio.

Samo šesto pedeset kilometara dalje, u šesterosobnom stanu u Kansas Cityju u kojem je stanovao s majkom, Cecil Figgs spremao se za posao. Stajao je za toaletnim stolićem i pažljivo pričvršćivao mali *tupé* na prednji dio velike, okrugle glave te stavio svježi cvijet u rever. Bio je spreman suočiti se s novim danom. Ušavši u veliki ured s debelim tepihom, smješten u pogrebnom poduzeću, pronađe poruku od pomoćnice u kojoj je pisalo da će njegov prvi sastanak toga dana kasniti deset minuta. Cecil podigne novine s radnoga stola. Obično bi

samo preskočio sve stranice do osmrtnica, gdje bi provjerio svoje oglase, ali taj ga je put zaskočila Sparskova slika. Naveden je kao jedan od preostalih kandidata koji se natječu za guvernera. Cecil Figgs je pretpostavljao da se Hamm ne sjeća kako su se prije četiri godine upoznali na sprovodu Ferrisa Oatmana, ali Cecil nikad nije zaboravio dan kad je upoznao Hamma Sparksa. Na domjenku nakon sprovoda Hamm mu je prišao i predstavio se kao suprug Betty Raye Oatman, energično mu tresući ruku i govoreći kako je izvrsno odradio posao. Zatim mu je u ruku gurnuo posjetnicu, potapšao ga po leđima i rekao: – Gospodine Figgs, budete li ikad željeli kupiti dobar traktor ili kombajn, svakako me nazovite. – Nakon toga otišao je dalje.

Cecil je bio zabezeknut. Je li Hamm lud? On je bio posljednja osoba na svijetu koja bi željela kupiti traktor. Cecil je mogao biti duboko uvrijeđen i ljutit zbog takve besramne pretpostavke, ali u tom je čovjeku bilo nečega toliko iskonski iskrenog i ozbiljnog da nije poderao Hammovu posjetnicu, nego ju je stavio u džep. Iz nekog nepoznatog razloga taj ga se dobro građeni, mali tip dojmio.

Iako je Cecil bio zauzet organizacijskim pojedinostima, krajičkom je oka promatrao Hamma kako obilazi ljude na domjenku, a u prilog mu nije išlo ništa osim lošeg plavog odijela, frizure za dva dolara i čiste odvažnosti. Uporno se trudio ugurati u blizinu guvernera i njegova osoblja. Uglavnom se nisu obazirali na njega, naravno, ali mladac se nije micao. Toga se poslijepodneva Cecilu dogodilo nešto neočekivano. Nije znao što zapravo vidi u Sparksu, ali otkrio je da osjeća neku čudnu sklonost prema tom potpunom strancu. Bilo mu ga je na neki način žao, ali istodobno mu se divio. Možda stoga što je primijetio kako Hamm pokušava skriti činjenicu da su rukavi njegova sakoa prekratki dok se rukuje ili stoga što ga je podsjetio na jednog drugog mladića kojeg je poznao prije mnogo godina i koji mu je bio drag. O čemu god se radilo, Cecil je – zbog te čudne privrženosti koju je osjećao prema Hammu Sparsku – vidjevši njegovu sliku u novinama, i to u istom onom lošem odijelu i iste loše frizure, osjetio snažnu potrebu da ga potraži i pomogne mu ako ikako bude mogao. A nikome u tom trenutku pomoć nije bila potrebija.

Hamm nije imao pravo osoblje, nego samo stare prijatelje koji bi katkad svratili i Rodneya Tillmana. Sjedište njegove kampanje bila je jedna prostorija u izlogu zgrade u kojoj se nekad, prije zatvaranja, nalazila trgovina svjetiljkama. Sav luksuz u njoj sastojao se od pisaćeg stola, četiri metalne stolice na sklapanje i telefona, plus tri stare, prašnjave svjetiljke koje su ostavili bivši vlasnici.

* * *

Cecil podigne slušalicu i nazove Hamma kako bi zakazao sastanak. Bio je donekle iznenađen što ga se Hamm očito sjetio. Cecil izgleda nije shvaćao da njega malo tko zaboravi kad ga jednom upozna. Koliko to muškaraca u Missouriju nosi ljubičasto cvijeće u reveru i loš *tupé* crvenkastosmeđe boje?

Nekoliko dana poslije Cecil uđe u ured Hammove kampanje, osvrne se po neurednoj, prljavoj prostoriji i odmahne glavom. Prvo što je rekao bilo je: – O, dragi, trebaš bolje mjesto od ovoga. – Zatim očisti stolac, sjedne i reče: – Slušaj, očekuješ li ostati u utrci, morat ćeš nabaviti pristojno mjesto za rad i bolji marketing. Čuj, ja imam mnogo novca i ako doista *ozbiljno* namjeravaš ostati u ovome, spreman sam te podržati.

Hamm nije mogao vjerovati da je toliko sretan. Po prvi put u životu netko mu je nešto ponudio prije no što ga je on uopće zamolio. On poskoči, zaobiđe radni stol i protrese Cecilovu ruku. – Gospodine Figgs, ozbiljan sam ko čir na stražnjici stare cure i ako ćete mi pomoći, obećavam da ću se truditi iz petnih žila. Danonoćno ću raditi.

– Siguran sam da hoćeš – reče Figgs. – Samo izračunaj koliko trebaš i javi mi. I zovi me Cecil. – On zatim ustane i krene prema izlazu. Hamm ga otprati do vrata. – Hej, pričekajte trenutak. Zar ne želite čuti moj program?

– A ne, dragi – reče Cecil otpravljujući ga. – Uopće se ne razumijem u političke programe. Ja ću ti samo dati novac, a politički ću dio prepustiti tebi.

Tako je započelo najnevjerojatnije prijateljstvo između dva muškarca, prijateljstvo koje nitko nikad nije shvatio. Čak ga ni oni sami nisu shvaćali.

Kad je Rodney došetao do ureda s bocom viskija i dvjema papirnatim čašama, kao što je činio svako poslijepodne, Hamm je sjedio za stolom i smiješio se od uha do uha.

– Hej, Hambo, što se dogodilo?

– Rodney, upravo sam dobio velikog pristašu s ogromnom lovom.

– Koga?

– Cecila Figgsa, Kralja sprovoda. Mimoišli ste se. Rekao je da će platiti cijelu kampanju, da će mi dati što god trebam. Baš sad pišem popis.

Rodney je izgledao pomalo skeptičan. Znao je koliko će novca biti potrebno. – Stari moj, bojim se da te netko zafrkava. Nitko nije toliko bogat.

Ali Cecil se nije zafrkavao. On je bio toliko bogat. Nije bio Kralj sprovoda samo u Missouriju, nego je tijekom godina tiho pokupovao mrtvačnice u još sedam država te otvorio podružnice na još širem području. Zahvaljujući poslu od pogrebnoga poduzeća i cvjećarnica, uz pedeset posto dionica u pogrebnom društvu *Pokoj vječni*, bio je veoma bogat i nije mu bilo žao trošiti. Njegov ga je posao iz sata u sat podsjećao kako je život kratak i kako novac ne možeš ponijeti na drugi svijet. Nije imao djece kojoj bi ga ostavio, pa zašto ga onda ne bi trošio te se, u ovom slučaju, kladio na nekoga tko nije favorit? U igri su, međutim, bili i drugi motivi. Želio je nešto zauzvrat, ali još nije htio otkriti karte.

A Hamm je bio toliko sretan da se jedva suzdržavao. Zapravo je trebao samo malo marketinga, dobar *hillbilly band* i kamion s platformom i dobrim razglasom. To mu je bilo dovoljno za polazak na turneju. Odmah nazove Le Roya Oatmana, Bettyna strica koji je u Nashvillu imao *hillbilly band* imena *Seoski klipani iz Tennesseeja*, te ih unajmi. Tjedan dana poslije Hamm Sparks se, s kamionom i Le Royovom skupinom, oprosti od Betty Raye i djece te krene na put. Obilazili su sve, od ribljih fešta organiziranih po Udrugama veterana inozemnih ratova, preko doručaka s palačinkama u organizaciji *Elkovaca* i susreta članova Kluba *Kiwanis* do igranja tombole pa čak i obiteljskih skupova... Gdje god bi se skupilo više od deset ljudi, Hamm je bio tamo.

Tvrtka za odnose s javnošću *Coleman i Barnes* vodila je sve marketinške poslove pogrebnoga poduzeća Cecila Figgsa pa kad je Cecil nazvao Arthura Colemana, oglašivač je odmah dojurio na telefon. Cecil nije bio samo dobar prijatelj njegove žene Bipsej, nego i jedan od njegovih najvećih i najunosnijih klijenata.

– Cecile, kako si?

– Dobro.

– Što mogu učiniti za tebe?

– Trebam malu uslugu, dragi.

– Naravno, što trebaš?

– Možeš li tajno baciti pogled na nekoga i reći mi svoje mišljenje?

– Svakako. Rado ću to učiniti. O kome se radi?

– Zove se Hamm Sparks, a kandidirao se za guvernera. Volio bih mu pomoći kad bih mogao, ali ne znam ništa o politici.

– Na što ću obratiti pozornost?

– Samo mi reci misliš li da se nešto može učiniti kako bi mu se poboljšao javni *image*. Ti se razumiješ u te stvari, a ja ne.

Arthur zapiše ime. – Hamm Sparks? Nije li to onaj seljačić s lošom frizurom?

Cecil uzdahne. – Da, to je on.

Dobre vijesti, loše vijesti

Dva tjedna poslije Coleman nazove Cecila sa spremnim izviješćem.

– Provjerio sam tvoga čovjeka. – Zatim se nasmije. – Nema što, izabrao si vraškog galamdžiju, Cecile, ali osebujan je, to se mora priznati.

– Što bi po tvom mišljenju trebao učiniti?

– Iskreno? Ama baš ništa.

– Ne misliš da bi mu možda pomoglo kad bi nabavio odijelo koje mu pristaje i samo malo izgadio govor?

– Ne. Sa stajališta javnog *imagea*, ne bih ga nimalo dirao. Potpuno je prirodan i ako pokušaš petljati s njim u ovom trenutku, samo će se zbuniti.

– Dakle, predložio bi da ništa ne mijenja?

– Tako je. Ima dobar instinkt i dobro mu ide ovako kako to radi. A što se tiče cjelokupne slike, nije loše: dvoje djece, zgodna ženica – tip supruge i majke koja ne stoji na putu... Ali čuj, Cecile, tebi je *jasno* da taj momak nema šanse ni kol'ko je crno pod noktom protiv Wendella Hewitta, zar ne?

– Da, ali svejedno ti hvala.

– U svako doba. Ipak, znatiželjan sam. Što te je navelo da se odlučiš baš za tog kandidata? Cecil iskreno odgovori: – Ne znam, dragi, volio bih kad bih ti to mogao reći. Ali uistinu ne znam. Mislim da jednostavno imam neki predosjećaj.

* * *

Wendell Hewitt, očiti izbor naroda za guvernera, od prvoga je dana utrke poveo u anketama te je i dalje držao vodstvo. Bio je prijazan muškarac visok metar i osamdeset osam centimetara, koji je volio dobro popiti i gledati žene, a nije bio samo dobar, razuman političar potkovan u pravnoj znanosti, nego i neovisan mislilac. Najvažnije od svega, ljudi su ga voljeli. Vrhška državne Demokratske stranke nije ga, međutim, ni voljela ni podržavala. Željeli su stranačkog čovjeka kojeg mogu nadzirati, a Wendell Hewitt nije bio taj. Po njihovu im je mišljenju on predstavljao opasnost u vlastitim redovima. Njihov je čovjek bio Peter Wheeler, bogat, obrazovan i prilično mlak direktor osiguravajuće kuće iz Kansas Cityja. No, postojao je problem. Njihov je čovjek bio pomalo krut i nikad ne bi mogao pobijediti tako popularnog kandidata kao što je Wendell. Earl Finley, vođa stranke, složio se iza zatvorenih vrata da bi bilo najbolje kad bi Hewitt potpuno ispao iz utrke. Mjesec dana nakon toga, zahvaljujući čudu i velikim iznosima koji su prešli iz ruke u ruku, njegove su molitve uslišane. Fotografija Wendella Hewitta kako napušta motelsku sobu sa ženskom osobom koja nije njegova supruga pojavila se u *Kansas City Staru*, a preuzele su je novine diljem države. Wendell i njegovo osoblje pretpostavili su da su ga udesili Republikanci, no primio je to kao fer igrač i nije cmizdrio niti se pokušao izvući lažima. U televizijskom obraćanju javnosti rekao je: – Zbog nedavnih događaja nemam izbora nego se povući iz utrke za guvernera, dame i gospodo, jer budu li se moji protivnici i dalje tako nisko spuštali i koristili prekrasne plavuše kao mamac... mogu vam odmah reći da će me svaki put uhvatiti.

Kad je Wendell ispao iz utrke, Pete Wheeler bio je siguran pobjednik. Ili su barem tako mislili.

Za Earla Finleya i njegove momke Hamm Sparks bio je tek vic, kandidat koji bi mogao pobijediti tek kad bi na vrbi rodilo grožđe, a koji si je umišljao da se može progurati do guvernerove palače obilazeći državu s nerazrađenom, lažno priprostim filozofijom i pjevačima *hillbillyja*. No, tijekom tjedana u kojima im je glavna misao bila otarasiti se Wendella Hewitta i pogurati Petea Wheelera, seoski cirkus Hamma Sparksa prokrstario je cijelom državom i posjetio svaki gradić, seosku zajednicu, korito rječice i križanje željezničkih pruga, udarajući sve u šesnaest.

Hamm je na svakom mjestu držao manje-više isti govor, ali činilo se da pogađa u žicu one kojima se obraćao – farmere i stanovnike malih gradova. Kad su postotci počeli rasti u njegovu korist, Earl Finley počeo se pitati tko je on te je poslao čovjeka s filmskom kamerom da provjeri što on to kvragu radi i govori. On je sustigao Sparksovu kampanju, takvu kakva je bila, na točki u blizini Cootera u Missouriju, nedaleko od granice s Tennesseejm i Arkansasom. Veliki su momci poslije na filmu vidjeli snimku blatnjavog gradića usred polja, gdje se sedamdeset pet do osamdeset seljaka okupilo oko stražnje strane kamiona na čijoj je platformi Hamm stajao i govorio u loš mikrofon. Svaki put kad bi se našalio, netko bi u gomili zazvonio kravljim zvoncem. Činilo se da publika upija svaku njegovu riječ. Muškarci u kombinezonima i kapama sa znakom *Johna Deera** (**američka tvrtka, proizvođač poljoprivrednih strojeva*) te žene u pamučnim haljinama i šeširima s mekim obodom i vrpcom oko vrata smijali su se i kimali glavama te se činilo da se slažu s njegovim riječima.

– Slušaj, narode – rekao je, – nemam namjeru izać' tu i zamajavat' vas uštogljenim jezikom. Kao prvo, ne bi' to ni znao, za to morate bit' odvjetnik, a kao drugo, ja mislim da svaki Amerikanac zaslužuje čut istinu na jednostavnom engleskom i vjerujem da će je ljudi prepoznati kad je čuju.

– Pazite dobro, velike zvjerke žele vaš glas. O da, oni će vam se smješkat i umilno vas gledati i obećati vam da će vas voljeti, slušati i poštivati. Pokušat će vas odvesti pred oltar. Al' trebate čuti kako pričaju o vama iza zatvorenih vrata... Misle da ste glupi. Misle da ćete nasjest' na sve što vam kažu. Misle da mogu radit' što hoće tamo gore i da će se izvuć' sa svim. To me podsjeća na djetinjstvo, dok sam ko dječak živio na selu. Moja bi majka otvorila smočnicu, a u njoj bi bila masa onih blijedih crva i moljaca, koji su proždimali naše kukuruzno i pšenično brašno. Ona bi tad povikala: – Tata, imamo štetočine u smočnici! – E sad, nekoliko sam godina proveo u glavnome gradu države i vidio sam kako ta gomila tamo gore prikriveno potkrada porezne obveznike. Ljudi, u državnoj smočnici upravo u ovom trenutku imamo štetočine, a ako izaberete mene, svih ću ih se riješiti. Odrezat ću svu suvišnu masnoću s budžeta i vratiti taj novac u džep radnog čovjeka, tamo gdje pripada, a ne da služi za plaćanje ljudi u guvernerovoj palači koji kuhaju janjeće kotlete u čipkastim gaćicama i poslužuju hrpu šminkerskih minijaturnih obroka na srebrnim tanjurima. Meni je sasvim dobar i dobri stari američki hamburger.

– E sad, znam da moj protivnik, gospodin Peter Wheeler, tvrdi da njegova obitelj potječe iz davnina. I to je u redu. Ali pitam ja vas, čija obitelj ne potječe? Eh, ja možda nemam pedigree ko pudlica i možda neću bit' pozvan na te njihove peškaste čajanke za visoko društvo. Al' stavio bih svoju mamu i svoga tatu, kao i vaše mame i tate, rame uz rame s najboljima od njih. Znam ja tu gomilu gore u Kansas Cityju, svi su odjeveni u krzno i dijamante i voze se otmjenim automobilima u crkve od cigle vrijedne milijun dolara. Al' reći ću vam nešto: glas ne pita jeste li debeli ili mršavi, imate li čarape iste boje i pušite li cigarete kupljene u trgovini ili ih sami motate. Glas ne pita slušate li muziku iz *Grand Ole Opry* ili pijete kavu iz tanjurića... Ma meni nije bitno ni nosite li gaće od svile ili od vreće od brašna. – Njegova se publika do tog trenutka već glasno smijala i navijala. – Glas je najbolji prijatelj kojeg imamo. Glas moje mame i vaše, koja ide pješice u ruševnu drvenu crkvicu na selu, vrijedi jednako ko

glas bogatuna. E sad, čujem da neki od vas kažu, nije važno je li glasujem ili ne, ionako je sve namješteno... U pravu ste, namješteno je. Čovjek koji dobije najviše glasova pobjeđuje, a ja želim vaš glas... Neću vam lagati. Mogao sam tražiti potporu od pojedinih interesnih skupina koje imaju veliku lovu i sigurno bi mi puno bolje išlo, ali ja to nisam učinio. Zašto? Zato što ne želim biti ničiji dužnik osim vaš. I zato vas molim da mi danas date nešto malo, ne morate puno, samo mali zajam. A što ću vam ja dati kao osiguranje? Pa, nemam mnogo. Nemam kuću, auto mi nije otplaćen. Moju ženu ne možete dobiti. Ali reći ću vam što možete dobiti: moju riječ. Moju riječ da ću raditi u vašem interesu ako me postavite na mjesto guvernera. I želim da me držite za tu riječ. Jedino vama, ljudi, želim višestruko vratiti ono što ste uložili... i vratiti ću vam to, zakon po zakon, cestu po cestu, školu po školu, električni stup po električni stup.

Uz svirku *Seoskih klipana iz Missourija*, Finleyjevi su ljudi gledali kako svaki farmer prilazi i stavlja novac u veliku bačvu na kojoj je pisalo HAMMOVO SUZBIJANJE ŠTETOČINA te se rukuje s njim. Kad su se svjetla ugasila i projektor isključio, Earl se nasmiješi. – Ovaj je tip idiot. Možemo ga pobijediti u njegovoj vlastitoj igri.

Sljedećeg su dana unajmili veliki *Dixieland band* kako bi putovao s Peteom Wheelerom te su doveli vrhunske zabavljače iz Hollywooda i New Yorka kako bi se pojavili na svim priredbama na kojima je prikupljao sredstva. Na velikoj večeri u Kansas Cityju koja se održala pod motom *Petera Wheelera za guvernera*, velika Kate Smith doletjela je čak iz New Yorka i otvorila večer otpjevavši *Bože, blagoslovi Ameriku*.

Novi seoski cirkus

Hamm se počeo brinuti zbog svih tih zabava, novca i truda uloženog u kampanju Petera Wheelera. Što više je mislio na obećanje koje je dao Betty Raye, da će se odreći politike ako izgubi, to je očajniji postajao. Nakon što je tjedan dana bio na putu, oko tri sata ujutro ušao je u spavaću sobu i pokušao probuditi Betty Raye, a da ne probudi bebu. – Dušice – rekao je tresući je.

Ona otvori oči. – Hej... kol'ko je sati?

On sjedne na krevet. – Kasno je. Ali moram razgovarati s tobom.

– Je li nešto nije u redu? Je li se nešto dogodilo?

– Ma ne.

Ona sjedne i upali svjetlo. – Jesi gladan?

– Nisam. Momci i ja smo se zaustavili na putu kući i prigrizli nešto.

Ona dohvati naočale i stavi ih na oči, a onda ga pogleda na svjetlu svjetiljke. Po zabrinutom izrazu njegova lica znala je da nešto nije u redu. – Što je?

On uzdahne. – Dušo, znaš da te nikad nisam želio zamarati ničim vezanim uz politiku. I ne bih ni sad da ne moram, ali trebam tvoju pomoć.

Nikad prije nije ništa tražio od nje, osim da se uda za njega, pa je znala da se radi o nečemu prilično ozbiljnom. Na trenutak je oklijevao, a onda reče: – Grozno mi je što te to moram zamoliti... ali u Petera Wheelera ulažu toliko puno novca da sam u nevolji.

– Što mogu učiniti?

– Pa... – reče on, – kao što sam rekao, grozno mi je što te to moram zamoliti, ali momci su razgovarali i misle da bi, kad već tvoja mama i Oatmanovi sad imaju toliko poklonika... da bi moglo pomoći kad bi bila sa mnom na podiju i dopustila mi da te predstavim publici.

Beba iznenada zaplače u drugoj sobi. Betty Raye izađe iz kreveta, a Hamm pođe za njom. – Trebala bi samo sjediti tamo, dušo, ne moraš pjevati ni ništa slično. A ja bih mnogo više vremena provodio s tobom i djecom... To bi bilo samo na kratko vrijeme...

Šestoga travnja Susjeda Dorothy izvijestila je slušatelje da je primila prilog za kuharicu *Deserti* čak iz Lake Martina u Minnesoti. – Gospođa Verna Pridgen piše: *Draga Susjedo Dorothy, šaljem vam recept za tortu. Neki su je zvali kolač iz Minnehahe, ali ova torta, iako je slična kolaču iz Minnehahe, čak je i finija. Ja živim ovdje u preriji u Minnesoti i mi je zovemo prerijska torta.*

Hvala, Verna, kako god se zvala, sigurna sam da je dobra. Da vidimo dalje... Nazvala me je Tot Whoooten i rekla neka kažem svim njezinim mušterijama da će se frizerski salon opet otvoriti ove srijede. Kao što svi znate, prošlog joj je tjedna eksplodiralo pokvareno sušilo za kosu i morala je popraviti sve instalacije, a to je trajalo dulje no što je očekivala. Ovoga jutra također želim reći koliko smo se obradovali vidjevši u novinama sliku naše male prijateljice Betty Raye. Koliko je samo Hamm Mlađi narastao! Kao da je još jučer išla u srednju školu.

Tijekom sljedeća dva-tri tjedna kampanje kretali su se u karavani koja se sastojala od velikog crnog kamiona s podijem, na koji su bili natovareni razglas, drvene stolice na preklop i transparenti s natpisom HAMMA SPARKSA ZA GUVERNERA; a slijedila su ga tri automobila: Le Roy i *Seoski klipani iz Missourija* u jednom, Hamm i razni kompići u drugom, a Betty Raye, Hamm Mlađi i beba u posljednjem. Za Betty Raye je to bilo posljednje mjesto na svijetu na kojem je željela biti, ali činilo se da ne može ništa odbiti Hammu. Od izlaska do zalaska sunca putovali su po državi, ponekad se u jednom danu zaustavljajući na šest ili sedam mjesta. I za muškarce je to bio naporan raspored, a uz dvoje djece o kojima se morala brinuti Betty Raye je nakon nekoliko tjedana bila potpuno iscrpljena. No, Hamm je ipak održao obećanje. Trebala je jedino sjediti po strani na stolcu, smiješiti se i mahati dok ju je on predstavljao ne samo kao svoju suprugu, nego i kao kći Minnie Oatman, velike zvijezde *gospela*, nakon čega bi uvijek uslijedio velik pljesak.

Sve je to činila bez prigovora, ali tjedan dana poslije, držeći govor u okrugu Clark, Hamm je prelio čašu. Usred govora, ko grom iz vedra neba, zastao je i rekao: – Znaite, ljudi, slab sam na okrug Clark. Moja žena i ja proveli smo medeni mjesec tu u blizini, samo malo dalje niz ovu cestu. – Zatim je pogledao prema mjestu na kojem je sjedila i nastavio: – Tako da se može reći da je mali Hamm Sparks Mlađi koji tamo sjedi napravljen u okrugu Clark. – I kao da to nije bilo dovoljno, usred uskliku, povika i grohotnog smijeha koji su uslijedili iz smjera publike, on je podigao ruku i rekao: – Tako je, narode, i uvjeravam vas da je to bilo na moje zadovoljstvo.

Betty Raye je poželjela umrijeti na licu mjesta.

Nije znala je li zbog premorenosti ili sramote, ali kad se vratila u automobil, briznula je u plač. Kad je Hamm konačno došao do nje, iznenadio se vidjevši kako je uzrujana.

– Što se dogodilo? – upitao je otvarajući vrata.

– Zašto si ono rekao?

– Koje?

– O našem medenom mjesecu... Svi su se oni muškarci smijali i čudno me gledali... a to čak nije ni istina.

On se zahihće i popne se k njoj. – Ma daj, dušice, ne budi takva. Nitko te nije čudno gledao. Bila je to samo mala šala, to je sve, dobro su se osjećali kad su je čuli. Ljudi vole imati osjećaj da je mjesto na kojem žive posebno. Nitko te nije ismijavao, dušo. – On je poljubi i zagrlji. – Osim toga, kad razmisliš o tome, moglo je i biti istina, zar ne?

Beba ponovno zaplače. Hamm reče: – O, gledaj sad, dušo, uzrujala si bebu. – On spusti prozor i poviče: – Hamme Mlađi, dođi ovamo! Daj majci poljubac i reci joj da prestane plakati.

Hamm Mlađi, koji se s pet godina već pretvarao u šarmera poput svoga oca, popne se puzeći preko njega, stavi joj ruke oko vrata i da joj šest velikih poljubaca. Što je mogla učiniti? Bila je u manjini.

S obzirom da je u okrugu Clark pobrao toliko oduševljenja tom rečenicom, Hamm ju je sljedećih nekoliko tjedana nastavio koristiti kamo god bi krenuli. Nakon nekog vremena Rayford Fusser, svirač kontrabasa u *Seoskim klipanima iz Minnesotte*, koji nije bio naročito bistar, okrenuo se prema Le Royu i upitao: – Kol'ko je puta taj tip bio na medenom mjesecu? Velike novine, koje su sve bile protiv njega, uvijek su ga nazivale pogrđnim imenima, kao što je *Hamm Sparks, krotitelj štetočina u smočnici, Hillbilly Hamm* ili ponekad čak *Hamm Medeni mjesec*, ali ništa se nije moglo usporediti s imenima koja su mu nadjenuli ljudi Earla Finleya kad su mu postotci počeli rasti.

Kad se izborni dan približio, novi je slogan dodan oglasima kampanje Petera Wheelera, s kojim se želio izvesti protuudar na Hammove stalne optužbe da Wheeler nije ništa drugo do bogataški sin. Počeli su ga oglašavati kao Petea Wheelera, *Prijatelja malog čovjeka*. Hamm je, međutim, bio pametniji no što su mislili. Pojavio se na programu koji se gledao širom Missourija i dao izjavu ravno u kameru. – Ljudi moji, obično pokušavam ostati u prijateljskim odnosima sa svojim protivnicima, ali kad gospodin Peter Wheeler kaže da je on za malog čovjeka, jednostavno moram napraviti iznimku. Jer, dame i gospodo, u Americi ne postoji takvo što kao mali čovjek ili mala žena. Prema Ustavu svi bismo trebali biti jednaki. Ja možda nisam bogat kao stari Pete, al' nekako me zaboli kad me netko nazove malim čovjekom.

Hamm je također objavio da će, bude li izabran, zabraniti konzumiranje alkohola u guvernerskoj palači i njegovo služenje na bilo kojoj državnoj funkciji. Bio je to dobar potez. Znao je da će dobro sjesti velikoj baptističkoj i pentekostalnoj populaciji u državi. Hamm je također znao da će oni uvijek glasovati za zabranu prodaje alkoholnih pića, sve dok se budu mogli doteturati do birališta. Bila je mudra politika pružiti crkvi nešto iza čega će stati i protiv čega će glasovati.

Ekipa Earla Finleya na vlastitoj je koži iskusila da je Hamm žestok borac. Kakvu god bi mu loptu bacili u lice, on bi im je odmah vratio. Kad se u svim novinama pojavila brzinski namještena fotografija Petera Wheelera kako sjedi na traktoru u polju kukuruza, Hamm je to izvrsno iskoristio. Na sljedećoj tiskovnoj konferenciji rekao je: – Stari farmer Pete sigurno se iznenadio kad je rastrgao sav kukuruz tom velikom vršilicom za žito broj četiri na kojoj je sjedio.

Ujutro osmoga svibnja Cecil je primio telefonski poziv od Colemana iz marketinške agencije, koji je kroz smijeh rekao: – Dakle, Cecile, morat ću progutati svoje riječi.

– Ah, dragi, ja sam jednako toliko iznenađen koliko i ti – reče Cecil.

Suština na kraju nije toliko bila u tome što je Hamm Sparks pobijedio na nominacijskim izborima, nego što se vrlo mnogo ljudi jednostavno nije zagrijalo za Petera Wheelera. Mnogi su se u državi, međutim, sljedećega dana probudili i upitali: – Tko je taj Hamm Sparks? – Srećom po Hamma, njegov republikanski izborni protivnik, nosilac mandata Delbert K. Whisenknot, imao je loš odaziv birača te izgled i karakter ježa. Ipak nije bio jednostavan pothvat pobijediti ga, a Hamm ni u kom slučaju nije odnio uvjerljivu pobjedu na izborima. Jež ili ne, Delbert je barem bio poznati jež. Hamm i Delbert do samoga su kraja bili rame uz rame, a Hamm je na kraju za dlaku pobijedio. Zapravo se jedva provukao zahvaljujući pomoći sa svih strana. U ruralnim su ga okruzima farmeri stopostotno podržali, svi do jednoga. A kasnije toga dana, kad se učinilo da bi mogao izgubiti, bilo je uistinu nevjerojatno koliko se jaraca, mazgi, bikova i junica pojavilo u zadnji tren želeći glasovati. Jedna crno-bijela svinja iz okruga Sullivan imena Kompa T. Slanina glasovala je čak dvaput. No, taj fenomen nije bio ništa manje nevjerojatan od velikog broja preminulih po cijeloj državi koji su iznenada ustali iz mrtvih i ugurali svoja imena u glasačke kutije, glasujući za Hamma. A nitko nije znao više

imena preminulih od Cecila Figgsa. Ne bi bilo pretjerano reći da su izbori na mnogim biralištima nemarno provedeni. Ali ni na jednom biralištu toliko nemarno kao na onima u talijanskim i poljskim četvrtima St. Louisa. Jedan do dva krupna muškarca s bejzbolskom palicom u ruci, koji su sjedili ispred glasačkih kabina, uglavnom su jamčili glas za Hamma.

Nova uprava

A u Elmwood Springsu Dorothyina je politika bila nikad ne raspravljati o politici u emisiji, niti se ikad hvalila kako poznaje važne ljude. Bila je, međutim, toliko sretna zbog Betty Raye da je jednostavno morala nešto reći. Početkom siječnja tisuću devetsto pedeset sedme, nakon što je objavila ime pobjednice nagradnog natječaja *Koji je vaš omiljeni praznik i zašto?*, rekla je: – Kao što neki od vas znaju, Mama Smith, Doc i ja imamo čast biti pozvani na inauguraciju našega novog guvernera, a mogu jedino reći da svi možemo biti veoma ponosni na našu novu prvu damu Missourija. Bila je lijepa ko slika u onoj elegantnoj ružičastoj opravi i svi joj želimo puno, puno sreće!

Jimmy je također primio pozivnicu, ali je odlučio ostati kod kuće i s kompićima gledati televizijski prijenos u Udruzi veterana inozemnih ratova. I bio je sretan što je tako odlučio, jer je to ispao glavni televizijski događaj godine. Pojavio se cijeli čopor Oatmanovih, uključujući Chestera odjevenog u svečanu odjeću za tu prigodu, a svi su sjedili na podiju iza Betty Raye. Tijekom cijele svečanosti Minnie je mahala gomili velikim bijelim rupcem, a dok je Hamm polagao prisegu, Chester je sve vrijeme bio u kadru te je podizao i spuštao obrve prema ljudima iz prvoga reda. Prijenos je išao uživo, a netko je zabunom stisnuo krivu tipku pa su gledatelji ispred malih ekrana čuli kako režiser u kabini urla kroz slušalice: – Maknite tu #\$\$%&*@! lutku otamo!

Inače je sve dobro proteklo.

Ujutro petoga studenog Betty Raye se probudila i na svoj užas saznala da je udana za guvernera države Missouri. Nije samo ona bila u šoku. I mnogi su drugi bili užasnuti probudivši se i shvativši da je neki anonimus, bivši povjerenik za poljoprivredu, sad njihov novi guverner. No, prvoga dana upravljanja Hamm je povukao divljenja vrijedan i mudar potez. Prvo je nazvao Petera Wheelera i ponudio mu mjesto u svojoj upravi. Wheeler ga je dostojanstveno odbio, što je Hamm i očekivao. Sljedeći je poziv uputio Wendellu Hewittu, drugom političaru kojeg je porazio na nominacijskim izborima, i upitao ga bi li razmislio o mjestu državnoga tužitelja. Hewitt je pristao. Bio je to dobar potez. Iako je Wendell Hewitt uhvaćen u motelu s plavušom, u narodu je i dalje bio omiljen.

Kao drugo, poreznim je obveznicima uštedio mnogo novca. U sklopu programa *Otarasimo se štetočina u smočnici* objavio je da će ukinuti sve plaćeno osoblje u guvernerskoj palači i zamijeniti sve kuhare, sobarice, vrtlare i ostale radnike zatvorenicima, štitičenicima državnog zatvora, te da će ubuduće sve povrće koje će se služiti na državnim večerama dolaziti iz vrta koji će zasaditi iza palače, a da će sva jaja i mlijeko potjecati od njihovih vlastitih kokoši i stoke.

Što god se govorilo za Hamma, moralo se priznati da je odan. Njegov treći zadatak u službi bio je vratiti uslugu svima koji su mu pomogli. Doveo je dvadesetak starih prijatelja i svima dao položaj. Svatko je dobio nešto. Le Roy Oatman i *Seoski klipani iz Missourija* prozvani su *državnim glazbenicima* te su svirali na svim svečanostima u guvernerskoj palači tijekom njegove uprave. Rodneyja Tillmana postavio je za tajnika za odnose s javnošću, a Seymoura Gravela, još jednog starog prijatelja iz vojske, kojeg je pratila zla sreća, imenovao je direktorom državne sigurnosti i postavio ga za svoga osobnog tjelohranitelja. Ta su imenovanja primljena s određenom dozom iznenađenja, no svi su si postavljali još važnije

pitanje: Kako će se Cecil Figgs uklopiti u novu upravu? Bili su znatiželjni. Figgs nije bio političar. Što bi on uopće mogao tražiti od Hamma?

Otkrili su nekoliko tjedana poslije. Rodney je, veoma nesretan, ušao u Wendellov ured s lošim vijestima. – Upravo je imenovao Cecila *šefom državnog protokola*.

– Što? Ne postoji takvo što kao šef protokola države Missouri.

– Sad postoji. Dat će mu ured preko puta.

Wendell sa zgražanjem odmahne glavom. – Isuse Kriste... situacija je dovoljno loša i bez toga, sa svim tim likovima koje je dovukao, a koji nemaju pojma što rade. A sad će nam još Cecil Figgs tu lepršati sljedeće četiri godine.

Earl Finley sjedio je u prostoriji u stražnjem dijelu sjedišta Demokratske stranke u Kansas Cityju, zajedno s još deset zabrinutih muškaraca, i žvakao cigaru, dok su mu svinjske oči sijevale.

– Dakle, dečki – rekao je, – sad nam u guvernerovoj palači sjedi jedan prodavač traktora, jedna bivša pjevačica *gospela*, jedan pogrebnik-homić i jedan pijanac. Kako ćemo ih pobogu izbaciti otamo?

Prava prva dama

Ljudi su se možda pitali zašto je Cecil Figgs, koji je imao toliko uspjeha kao vlasnik pogrebnog poduzeća i cvjećarnica te zasigurno nije trebao bijednu plaću šefa protokola, prihvatio taj položaj. Ali Cecil je imao veoma dobar razlog. Dosegnuvši vrhunac u svojoj struci, postajao je sve nemirniji i kako su godine prolazile sve se više dosađivao. Nije više planirao manje sprovode, nego samo velike i važne, ali njih je bilo malo i bili su rijetki. Cecil je izgarao od želje da organizira veliku priredbu. Svidale su mu se one s glazbom, posebnim osvjetljenjem, spektakularnom scenografijom i napirlitanim kostimima. Bilo mu je toliko dosadno da je godinu dana prije priredio velik sprovod za gospođicu Lily Mae Caldwell, koja je umrla prije više od deset godina. Ona je utemeljila izbor za *Miss Missourija* pa je pozvao sve bivše misice Missourija da dođu na ogromnu svečanost u spomen na nju, koja se održavala na pozornici kazališta na kojoj su sve one okrunjene kad su postale *Miss*. Većina djevojaka nije je pretjerano voljela, ali su ipak došle. Bile su manje-više prisiljene. Cecil je naime organizirao televizijsko snimanje cijele večeri pa bi njihov ugled došao u pitanje kad se ne bi pojavile. Svečanost u spomen na utemeljiteljicu izbora za *Miss* bio je velik događaj. Cecil je unajmio Berta Parksa* (**američki glumac i pjevač, 1914-1992, najpoznatiji po vođenju izbora za Miss Amerike*) da vodi program, a pozornicu je ispunio članovima orkestra i dvadeset četiri crkvena zbora iz cijeloga Kansas Cityja. Svi su nosili posebno kreirane tunike od plavog baršuna, koje su na prednjici imale izvezenu krunu *Miss Missourija* posutu draguljima. Deset bivših misica izvelo je svoje stare točke, a sve su ostale odjevene u večernje haljine bile prozване da jedna po jedna izađu na pozornicu. Nakon što su se sve popele, na Cecilov je mig pušteno dvadeset pet bijelih grlica, a na vrhu dugačkih, dvostrukih, svjetlucavih srebrnih stuba otkriven je divovski portret Lily Mae Caldwell, dok je Karen Bo Bo, jedna od bivših misica, pjevala *Sagradit ću stube do raja*. Ta ga je spektakularna priredba zaokupljala neko vrijeme, ali nakon što je završila, ponovno je osjetio prazninu i jalovost. Želio je veći prostor za djelovanje, a sad je, zahvaljujući ulaganju u Hammovu kampanju, dobio cijelu državu kao radni prostor.

Cecil je kao novi šef protokola prvo ustrajao na promjeni odora državnih gardista. Uletio je u guvernerovu palaču s kostimografom iz *Maloga kazališta* i stotinama skica kostima koje je on napravio za operetu *Princ student*. Sobi punoj zabezegnutih državnih senatora, koji su bili

pozvani na gala doručak i koji su trebali prihvatiti zakonski prijedlog za financiranje, objasnio je kako želi ukloniti sve stare sivo-smeđe odore i stvoriti novi izgled, obilježen žarko plavom bojom s crvenim prugama i mnoštvom zlatnih dugmeta. Cecil nije imao uspjeha. Na kraju dana uspio je dobiti sredstva za kreiranje odore posebne guvernerove počasne straže koja će se pokazivati u prigodama od značenja za državu. Postavljena su, međutim, tri uvjeta: 1) Bez mačeva; 2) Bez ukrasnog perja; 3) Bez bijelih čizama. Cecil je požio zbog toga, ali je barem dobio počasnu stražu. Tjedan dana nakon toga gomila dekoratera nasrnula je na palaču, natovarena uzorcima tkanina i boja. Zahvaljujući Hammovu kresanju budžeta, cjelokupno su osoblje zaposleno u guvernerovoj palači činili skrbnici dovedeni iz državne kaznonice. Sve do jedne kuharice bile su ubojice, kao i sobarice i radnice u vrtu, uz nekoliko kradljivica i jednu peterostruku bigamisticu, koje su ubačene kako bi se popravio prosjek. No, bez obzira na njihovu šaroliku prošlost, Cecil si je dao u zadatak pobrinuti se da sve nose uškrobljene, u svako doba uredne i čiste bijele odore. Alberti Peets, ubojici cepinom, koja nije voljela nositi cipele dok kuha, rekao je da više ne smije hodati bosa po palači. To ju je veoma uzrujalo i neki su govorili da su Cecilovi dani odbrojani.

Činilo se da on to ne primjećuje. Bio je suviše zauzet nastojanjima da izvangradski uglednici koji dođu u posjet ne misle kako su stigli u neku selendru. Odlučio se pobrinuti da uprava guvernera Hamma pogura državu prema naprijed, a mnogo je toga trebalo pogurati. Većina muškaraca koja je okruživala guvernera Hamma i dalje je nosila bijele čarape uz smeđe cipele. Nakon što su nekih mjesec dana Cecil Figgs i njegovi prijatelji, stručnjaci za unutarnje uređenje, trčali kao ljudi po palači, trgali stare zastore i stavljali nove te odlučno zahtijevali da svaki muškarac nosi svjež cvijet u reveru, Rodney Tillman je, na molbu svih, otišao u Hammov ured i potužio se na Cecila.

Ali Hamm je samo odbacio njegove pritužbe i rekao: – Ma pusti ga da se zabavlja... zaslužio je to.

– Ali Hamme, uzrujava osoblje – reče Rodney.

– Ah, to je njihov problem. Jednostavno će ga morati podnositi; nikome ne čini ništa nažao.

Rodney nije imao uspjeha kod Hamma. Bez obzira na razlog za zadržavanje Cecila u blizini, Hamm je zasigurno znao što čini. Nije imao namjeru sprječavati Cecila da radi što hoće. Bilo je jasno da Cecil ima guvernerovu palaču na raspolaganju i o tome nije bilo rasprave. Također je postalo jasno da je, želi li čovjek da ga guverner sasluša, najpametnije ići preko Cecila. Ljudi su, dakako, zbijali šale. Smijuljili su im se iza leđa i govorili da je Cecil Figgs prava prva dama, ali Hamm ih nije čuo; osim toga, imao je suviše posla da bi se zamario kojekakvim luckastim tračevima. I Cecil je bio itekako zauzet pokušavajući, kako je rekao, *dovesti malo kultiviranosti u guvernerovu palaču*. No, žalio se na Hammovu zabranu točenja alkohola. Tvrdio je da je sramota za državu što su ponudili samo limunadu i *Kool-Aid* od grejpfruta kad su u posjet došli predsjednik i prva dama Francuske. A iako je znao biti prava napast i šiziti zbog najmanje pojedinosti, uvijek je bio ljubazan prema Betty Raye.

Što se Betty Raye ticalo, bila je više nego sretna, čak je osjećala olakšanje što može Cecilu prepustiti planiranje zabava i glumljenje domaćina ili domaćice te zabavljanje raznih gostiju koji su dolazili u palaču. Bila je zahvalna što postoji netko tko se razumije u sve ono o čemu ona nije imala pojma. Iako joj je Hamm obećao da neće morati sudjelovati ni u čemu, ipak se pojavila u ono malo prigoda kad joj je Cecil rekao da bi to trebala učiniti. Cecil je shvaćao koliko je stidljiva te je tražio od nje da dođe na svečanost samo ako je mislio da je to uistinu neophodno. – Draga – rekao bi gledajući je svojim velikim očima, – zaista bi trebala doći, samo na minutu. Jednostavno ne bi dobro izgledalo za državu kad se ne bi baš nimalo pojavila. – Ona se pojavljivala svaki put kad bi je zamolio i istinski se trudila, ali uvijek je osjećala nelagodu i uvijek je bila sretna kad bi joj Cecil dao znak da se može iskrasti van. Ne računajući tih nekoliko svečanosti, uglavnom je ostajala u pozadini i trudila se nikome ne smetati. Nije bilo suviše teško biti prva dama. Malo ju je ljudi prepoznavalo. Kad ju je Cecil

odveo u kupovinu haljine za inauguraciju, jedna joj je žena prišla i upitala je: – Gospođice, imate li ovo u veličini četrdeset četiri? – A druga ju je upitala imaju li kakvu crnu večernju haljinu s lađa izrezom. Kao što je nekoliko neljubaznih novinara navelo u novinskim člancima, nije bila naročito karizmatična prva dama. Budući da ju je samo nekoliko ljudi čulo kako govori, jedan je zapravo napisao da se pitaju *zna* li ona uopće govoriti. Ono što je najviše mrzila kod svoje uloge prve dame bila je činjenica da mora odgajati djecu u palači. Imala je osjećaj da žive u krletci. Nikad nije bila sama, nikad nije mogla odvojiti trenutak za sebe. Kuća je dan i noć vrvila ljudima. Nije mogla ni sići u kuhinju popiti čašu vode, a da ne naleti na skupinu turista. I nije mogla izaći iz kuće niti bilo kamo otići, a da uz nju ne bude gardist. No, nije se žalila. Otkad poznaje Hamma, nikad ga nije vidjela tako sretnog. Osim toga, to će potrajati samo četiri godine. Nakon što mu mandat završi, obećao je, vratit će se privatnom životu i kupiti kuću. Za takvo što mogla je trpjeti nekoliko godina.

Državna elektrana Missourija, 1959.

U prve dvije godine službe Hamm je dokazao da nije običan politički žutokljunac i dirnuo je u mnoge osinjake, ali čvrsto je odlučio održati obećanja, osobito u pogledu uštede novca poreznih obveznika. Poremetio je sporazume koje je Earl Finley uz proviziju sklopio s tvornicama betona i šljunka te je dao ugovore najnižim ponuđačima, a naročito su ga zanimala komunalna poduzeća i njihova učinkovitost. Po cijeloj je državi provodio istraživanja kako bi otkrio gdje se i kako mogu skresati troškovi, a Elmwood Springs je bio visoko na popisu.

Mršav mladić od dvadesetak godina, odjeven u bijelu košulju kratkih rukava, smeđe sportske hlače, leptir mašnu na kvačicu i crne cipele koje su nalikovale poštarskima, uspne se stubama do kuće i pokuca na vrata. Nije bilo odgovora. On ponovno pokuca. Vidio je staricu kako korača po kuhinji u stražnjem dijelu kuće. Nije se obazirala na njega, ali trebao je još troje ljudi za istraživanje pa je obišao kuću i pokucao na stražnja vrata sa zaštitnom mrežom. Starica podigne pogled kad ga je uočila. – O, hej...

– Kucao sam na ulazna vrata, gospođo, ali sigurno me niste čuli.

– Pričekajte malo – reče ona, – samo da uzmem slušni aparat. – Za sekundu se vratila. – Kako vam mogu pomoći? Prodajete nešto?

– Ne, gospođo, ja sam...

Prije no što je dovršio rečenicu, ona je već otvorila vrata. – Pa onda samo uđite. Niste masovni ubojica, zar ne? Njih ne smijem primati u kuhinju. Obećala sam svojoj nećakinji Normi da neću u kuću puštati ubojice.

On zakorači unutra. – Ne, gospođo, provodim...

– Sjednite.

– Hvala. Provodim...

– Želite li komad mramornog kolača?

– Ne, hvala, gospođo.

– Jeste sigurni? Baš sam ga malo prije napravila.

– Ne, gospođo.

– Hoće li vam smetati ako ja uzmem komad? – upita ona držeći nož u ruci. Mladić je zurio u nož.

– O ne, gospođo, samo vi izvolite. – On sjedne i otvori veliku, smeđu, kožnu torbu koja je podsjećala na školsku.

Starica ode do kuhinjskog elementa i odsječe si komad kolača te ga stavi na tanjur, a onda otvori ladicu i izvadi vilicu. – Jeste sigurni? Ovaj put izgleda prilično dobro. Prošli put nije ništa valjao... – Ona pogleda papire koje je stavljao na stol. – Vi ste školarac?

– Ne, gospodo. Završio sam školu. Provodim istraživanje za Ured za potrošače Missourija, po nalogu Državne elektrane... i htio bih vam postaviti nekoliko pitanja ako smijem.

Ona iznenada živne. – Je l' ima neka nagrada ako pogodim pravi odgovor?

– Ne, gospodo, ovo je samo informativno istraživanje. Samo za našu arhivu.

Pomalo razočarana, ona sjedne držeći mramorni kolač. – Pa dobro onda, samo naprijed. Pucajte.

– Ime?

– Ime Elner, srednje ime Jane, prezime Shimfissle.

– Datum rođenja?

– Ah, rekla bih negdje između tisuću osamsto pedesete i tisuću osamsto devedesete, plus minus nekoliko godina.

On napiše *nepoznat*. – Gospođica ili gospoda?

– Gospoda, supruga Willa Shimfisslea, pedeset treće ostala udovica.

– Koliko vas stanuje u kući?

Ona na trenutak razmisli. – Petero... mačak, ja i tri miša.

On se nasilu nasmiješi, izbriše broj pet iz rubrike *Stanari* i upiše jedan.

– Zanimanje?

Ona ga zbunjeno pogleda, kao da ga nije čula. On se nagne prema njoj i glasnije reče: – Gospodo Shimfissle, što radite u životu?

Nakon što je nekoliko trenutaka duboko razmišljala, Elner odgovori: – A valjda samo živim, što bih drugo radila? Zar to ne rade svi?

– Ne, gospodo, htio sam pitati radite li izvan kuće?

– Aha, shvaćam na što ciljate... Pa, malo radim u vrtu i brinem se za koke nesilice vani iza kuće. Prije sam puno više radila po dvorištu, ali muž moje nećakinje, Macky, dođe svake subote pa mi ošiša travu i obreže živicu. Norma ne želi da petljam s oštrim predmetima. Ona kaže da je gumeno crijevo sigurno pa polijem travnjak kad je potrebno.

On zapiše *nezaposlena*. – Jeste li vlasnica kuće ili je unajmljena?

– Vlasnica sam, kupila sam je i platila. Moj muž Will je rekao: *Elner, ne daj da ti itko podvali hipoteku kad mene više ne bude bilo*. I tako sam je, kad sam prodala farmu, platila u gotovini i nikad se nisam morala gnjaviti s mjesečnim otplatama. Plaćam samo porez.

– Koliko električnih aparata imate u kući?

Starica se razvedri. – E, to je dobro pitanje. Imam ih puno. Da vidimo... sva moja svjetla, naravno. Moju pećnicu. Moj hladnjak. Moj toster. Moj aparat za filter-kavu. Moj radio, to je još jedan. Moj... čekajte malo, imam dva hladnjaka... drugi je na stražnjem trijemu, al' nije uključen... je l' se to računa?

– Ne, ako ga ne koristite.

– Ali radi, bar je nekad radio. Rekla sam Normi da ga zapravo ni ne trebam. Pravim puno zimnice i imam više no dovoljno mjesta u novom hladnjaku, tako da u onome vani držim samo sjemenke za ptice i slične stvari. Razmišljala sam da bih ga mogla dati nekom siromahu, da mu pomognem; vjerojatno bih to trebala napraviti. Netko bi bio baš sretan kad bi ga dobio, je l' tako?

– Da, gospodo. – Pokušavajući krenuti na sljedeće pitanje, mladić reče: – Dobro, a...

– Čekajte malo. Nisam gotova – reče ona. – Svjetlo na prednjem trijemu, usisivač, ventilator, klima uređaj. Tu i tamo ga uključim kad sam...

– Fino... a što je s plinom?

– Što?

– Aparati na plin, imate li što na plin?

– Je l' bih trebala imati?

– Ne... zapravo ne biste. Dakle, možemo reći da vam je draža struja nego plin?

– Mislim da ne možemo to reći. Ne znam točno. Nemam ništa na plin, samo na struju.

On zapiše *da*. – Gospođo Shimfissle, biste li rekli da je iznos vašega mjesečnog računa za struju po vašem mišljenju visok, srednji ili nizak?

– To je dobro pitanje. Hmm, rekla bih... baš nekako taman kol'ko treba. Da vam iskreno kažem, kad se uzme u obzir što sve dobiješ za taj novac, to je prava bagatela. Nemojte me uhvatiti za riječ, al' platila bih puno više da traže, al' nemojte to zapisati. Ne želim da mi povise račun. To sam vam rekla u povjerenju.

On označi *nizak*. – Dakle, biste li rekli da koristite električne aparate više od prosječne osobe?

– U stvari mislim da je struja najpovoljnija stvar koju možete kupiti novcem, ne uključujući rađanje djeteta i operaciju srca. Jesam rekla da u kupaonici imam grijalicu na struju?

– Niste, gospođo, ali...

– Zapišite to. Znae, ponekad razmišljam o vrijednosti stvari... čovjek se zapita kako se ona izračunava, zar ne?

– Molim?

– Kako ljudi izračunaju vrijednost stvari. Na primjer, koliko stvari koštaju. Znae li da automobil košta više nego kad odete u bolnicu roditi dijete? Pa ja bih baš voljela znat' tko je to izračunao da je automobil vredniji od bebe. Muž moje susjede, Merle, išao je čak u Teksas da mu doktor stavi novi srčani zalistak kako ne bi umro, a to ga je koštalo manje nego da je kupio dobru kamp kućicu. Pa dobro, jeste li kad čuli da je kamp kućica spasila nečiji život?

– Nisam, gospođo, ali...

– Tako je, niste. Rekla sam joj: *Verbena, što bi radije imala, novu kamp kućicu ili svoga muža? Ne bi mogla ni uživati' u toj kućici da ti je muž mrtav, je l' tako?* I morala je priznati da sam u pravu. Ja bih uvijek prije uzela srčani zalistak nego kamp kućicu, a vi?

– I ja, gospođo. Imam samo još nekoliko pitanja.

– Ali vi ste još mladi pa još dugo nećete trebati srčani zalistak; al' kad budete, razmislite o ovome. Razmislite kol'ko košta taj srčani zalistak, koji nije veći od mog palca, a kol'ko je velika ta kamp kućica. Nije važno kako je razrežete... možete dobit' nešto veće, al' srce vam od toga neće raditi... I to me vraća na bit onoga što sam htjela reći.

– Da, gospođo?

– Struja je najpovoljnija stvar koju imamo, a čak je ne možemo ni vidjeti!

On uoči stanku u govoru i iskoristi je. – Biste li dakle rekli, u svezi sa snabdijevanjem električnom energijom, da ste veoma zadovoljni, umjereno zadovoljni ili nezadovoljni?

– Rekla bih da sam iznimno zadovoljna, zadovoljna sam više no što sam ikad mogla sanjati. Tamo još tisuću devetsto dvadeset osme moja je sestra Gerta rekla: *Samo čekaj dok dobiješ struju na farmi*. Sjećam se kad nam je tek došla do kuće i otada je obožavam. Ne znam kako smo uopće mogli živjeti bez nje. Recite onima tamo u elektrani da mislim da je struja doista prekrasna stvar. Pomislite samo koliko ovisimo o njoj. A reći ću vam još nešto. Mislim da je, nakon Isusa, Thomas Edison drugi najznačajniji čovjek koji je ikad živio na ovom planetu... bez iznimke. A kad pomislimo da po njemu nismo nazvali nijedan praznik. Dali su Svetom Patriku njegov dan, a što je učinio? Samo je potjerao hrpu zmija. Pa Bože moj, Thomas Edison je osvijetlio svijet. Da nije bilo njega, još uvijek bismo sjedili u mraku, samo sa svijećom, a mi ni ne slavimo njegov rođendan. Čarobnjak iz Menlo Parka nije čak dobio ni praznik.

Mladić počne gurati papire natrag u torbu. – Da, gospođo, to je istina.

– Premladi ste da biste se sjećali, al' ja se sjećam dana kad je umro, trideset prve. Svi su na minutu ugasili svjetla. Al' onda su ga poslije potpuno zaboravili. No ja ga nisam zaboravila. Znae što napravim svake godine na Tomov rođendan?

– Ne znam, gospođo.

– Upalim sve što imam, sva svjetla, perilicu rublja, ventilatore, radio, televiziju, i pustim da rade cijeli dan. I kažem: *Sretan rođendan, Tome*. Eto, toliko ja cijenim gospodina Thomasa Edisona.

– Pa hvala vam na vašem vremenu, gospođo. – On ustane, spreman za polazak.

– Da vas samo nešto pitam... Imaju li u Državnoj elektrani Missourija na zidu sliku Thomasa Edisona?

– Koliko se sjećam, nemaju, gospođo.

– Vidite što mislim? Nitko od njih tamo ne bi imao posao da nije bilo staroga Toma Edisona, a oni čak ne objese njegovu sliku.

– Da, gospođo. – On se počne lagano pomicati prema vratima.

– Jesam li gotova? Je l' to sve?

– Da, gospođo.

– O... kakva sam bila?

– Veoma dobra.

– Otprilike prosječna?

– Iznad prosjeka, rekao bih.

Ona ustane. – Pričekajte trenutak, dat ću vam malo smokava i šljiva prije no što odete. – Ona ode do ormara i zgrabi zgužvanu, smeđu papirnatu vrećicu iz ladice te je počne puniti svježim voćem. – Ma koristila sam jednom ovu vrećicu, al' čista je pa ne morate brinuti da ima klica i ne morate prati ovo voće. Ne stavljam nikakav otrov na njega. Mislim si, ako bube prve dođu do nečega, nek' im bude. Osim toga, uvijek mi ostave i više no dovoljno... Toliko da čak nemam kome podijeliti, a mrzim kad voće propada, je l' tako? I zato ću vam staviti još malo, za mamu, može?

Potpuno smeten, on uzme vrećicu i uputi se prema vratima. – Hvala, gospođo.

– Ma sve je u redu... I želim vam puno sreće s vašim projektom. Ali recite im da bi trebali staviti sliku Toma Edisona na zid.

– Da, gospođo, svakako ću to učiniti. – Bio je već na pola stražnjih stuba kad je izišla na vrata. – Hej, baš sam se sjetila nečeg što sam zaboravila... zapišite moj električni pokrivač. Dodajte ga na moj popis, hoćete? I slušajte, trebali biste poći do Normine kuće i nju testirati. Ima svakakve aparate. Stanuje dvije ulice dalje, u Drugoj aveniji broj 212. – Zatim doda: – Al' nemojte joj reći da sam vas ja poslala. Još uvijek je ljuta zbog one žene iz osiguranja.

– Da, gospođo – reče on, iako nije imao namjeru anketirati nikoga tko je u rodu s njom. Možda su svi ljudi.

Uzduž i poprijeko s Chris

Osim što su morali nositi cipele i cvijet u zapučku, svi zatvorski štićenici bili su veoma sretni što žive u guvernerovoj palači umjesto u zatvoru, a Cecil je Figgs bio presretan što može planirati sva moguća društvena događanja. No, nitko od guvernerova osoblja nije se tako dobro zabavljao kao njegov stari prijatelj Rodney Tillman. Vođenje guvernerovih odnosa s javnošću bilo je velik napredak u odnosu na položaj prodavača rabljenih automobila, a on ga je u potpunosti iskoristio. Jednog je poslijepodneva ušetao u Hammov ured smijuljeći se poput mačka koji je upravo pojeo kanarinca, i neobavezno rekao: – Hej, Hambo, je l' bi volio imati brod?

Hamm podigne pogled s papira. – Brod? Kakav brod?

– Veliki brod. – On posegne u džep košulje i izvadi fotografiju nove novcate motorne jahte od jedanaest metara marke *Chris-Craft* te je baci na Hammov radni stol. Hamm je podigne, pogleda i nasmiješi se.

– Znaš da oduvijek želim brod. Zašto?

Rodney se nagne prema njemu i reče: – Jer, stari moj, poznajem tipa koji umire od želje da ti pokloni jedan isti ovakav kao na slici.

– Pokloni mi ga... zbog čega?

– Zaključio je da, uz sav taj stres pod kojim se nalaziš, trebaš mjesto kamo možeš otići i opustiti se, pobjeći od svega. U tom brodu koji ti žarko želi dati može spavati osam osoba, a može skliznuti do Floride ili do Bahama, kad smo već kod toga, kad god poželiš malo otići na put.

– Tko je taj tip?

– Samo jedan od tvojih velikih pristaša... koji želi učiniti nešto lijepo za tebe.

– Što je tebi, Rodney? Znaš dobro da ne smijem primiti poklone ni od koga dok god sam guverner.

– Kvragu, Hambo, znam to... ali tome se može doskočiti. Uzmimo, na primjer, da on zaključa taj brod negdje u neko spremište, a da ga ti možeš posuditi i ploviti njime kad god poželiš...

To bi bilo u redu, zar ne?

Hamm ga sumnjičavo pogleda. – Ma daj, Rodney, to malo smrdi.

– Čekaj, saslušaj me do kraja. Što ako bi on ključeve tog spremišta dao meni kako bih ih čuvao za tebe dok ne prestaneš biti guverner i budeš *smio* primiti dar od prijatelja? – Rodney se nasloni u stolcu i prekriži ruke iznad glave. – U međuvremenu ti uopće nećeš znati ime njegova vlasnika. Što se tebe tiče, bit će to samo neki brod koji sam posudio od prijateljevog prijatelja.

Hamm je i dalje zurio u sliku broda. Nije imao ama baš nikakvu namjeru prihvatiti taj dar, ali brod je bio prekrasan, a za nekoga tko nikad nije zarađivao više od šezdeset pet dolara tjedno i tko se nikad nije mogao nadati da bi si mogao priuštiti takvo što, predstavljao je pravo iskušenje. On gurne fotografiju natrag prema Rodneyu. – Reci da mu zahvaljujem, al' ipak bolje ne.

Rodney slegne ramenima i reče: – U redu, samo sam mislio da bi se tvoji dječaci ludo zabavljali na njemu. Radi kako želiš... Al' da sam na tvom mjestu, ne bih tako brzo gledao poklonjenom konju u zube. Što ti vrijedi što si guverner ako se ne možeš zabavljati?

On izađe i ostavi fotografiju na Hammovu stolu. Hamm ju je tjedan dana redovito vadio iz ladice i promatrao. A onda je narednog tjedna u svoj ured pozvao Wendella Hewitta, državnoga tužitelja, i rekao: – Slušaj, bi li bilo protuzakonito kad bih ja, kao guverner, posudio nečiji brod?

Wendell reče: – Ne bi, zašto?

– Samo pitam. – Četvrtog tjedna Hamm je zaključio da ne bi nikome nudio kad bi otišao do tamo i samo ga pogledao. Prijateljev prijatelj toliko se nadao da će prihvatiti dar da je čak dao ispisati ime na bok broda. Čim je ugledao *Betty Raye*, Hamm se zaljubio.

Kad je Wendell, koji je toga dana pošao s njima, vidio ime ispisano na boku, rekao je, jer nije bio naivac: – Ništa mi nemojte govoriti, momci. Ne želim znati. Došao sam se samo provozati brodom.

Hamm to nije znao, no taj prijateljev prijatelj bio je izvjesni gospodin Anthony Leo iz St. Louisa. Kad je guverner njegovom bratu ublažio smrtnu kaznu, kojoj je već bio određen datum, i pretvorio je u kaznu doživotnog zatvora, on je bio zahvalan. Hamm je samo znao da je Rodney toga dana došao u njegov ured i da je bio veoma nervozan dok Hamm nije završio s potpisivanjem svih pomilovanja. Wendell, koji je bio Hammov savjetnik, složio se s Hammovom odlukom; naposljetku, čovjek nije ubio nedužnu osobu, nego je samo ustrijelio pripadnika neke druge bande.

– Vjerojatno je učinio uslugu državi – rekao je Hamm.

Obojica su učinila uslugu Rodneyu, a da to nisu znala. Rodney je imao prilično velik kockarski dug, koji je u tom trenutku izbrisan iz knjiga. Međutim, ni Hamm nije bio naivac.

Nikad nije imao namjeru prihvatiti dar ni od koga i nikad nije nikome rekao za *Betty Raye*, osim nekolicini ljudi u koje je imao povjerenja. Ali koristio ju je što je češće mogao.

Jednog poslijepodneva, dok su on i Rodney krstarili rijekom Missouri, pijuckajući piće i pušeci cigare, Hamm reče: – Znaš, Rodney, razmišljao sam o nečemu. Kad mi mandat istekne, svakako bi bilo lijepo kad bismo Betty Raye, klinici i ja imali lijepu kuću u koju bismo se odmah uselili, bez čekanja. Na neki kredit ili slično, a onda, kad se skrasim i dobijem neki dobar posao, mogao bih je otplatiti. Što kažeš na to?

– O, mislim da bi se to dalo srediti – odgovori Rodney.

– Mislim da ne bi baš dobro izgledalo kad bi se bivši guverner morao vratiti u neki unajmljeni kućerak, što ti misliš?

– Slažem se s tobom. Što ti se čini, u kakvoj bi kući trebao živjeti bivši guverner?

Hamm se nasloni u stolcu i razmisli. – Mislim da bi trebala biti u nekoj dobroj četvrti, pogodnoj za djecu, možda nešto s puno crvene cigle i velikim trijemom, nešto u tom smjeru. Što ti misliš?

– Aha, zvuči baš dobro. Pusti me da malo pronjuškam i vidim što se može učiniti.

– I automobil. Možda jedan od onih novih *DeSotosa*.

– Nema problema – reče Rodney. – Koje boje?

– Plave.

Plava je bila njegova omiljena boja. Naposljetku, kao što je Rodney rekao, što ti vrijedi što si guverner ako se ne možeš zabavljati?

Duge i kolači

Dorothy je tih dana bila veoma sretna. Oboje njezine djece bilo je u braku s prekrasnim osobama, već je imala tri preslatke unuke, a Anna Lee ju je upravo nazvala i izvijestila kako očekuje još jednu bebu. I stoga je Dorothy toga dana bila posebno vesela.

– Dobro jutro svima... Nadam se da svi vi koji nas slušate ovoga jutra jedva čekate da krenete; jer znate li što je danas? Kolači, kolači i još kolača, to je geslo Godišnjega natjecanja u pečenju kolača brašna *Zlatne pahuljice*, a tome u čast Mama Smith će nam odsvirati posebnu pjesmu: *Da sam znala da ćeš doći, ispekla bih kolač*. I stoga dame, a i muškarci, ako ima koji, pobrinite se da pri ruci imate sve sastojke. Svaka sekunda je važna. Priprema... Pozor... Upalite pećnice! Neka pečenje počne! A sad, dok svi čekate da vam se pećnice ugriju, još jednom ću vam ponoviti pravila. Samo jedan kolač po natjecatelju. Čim završite kolač i prelijete ga glazurom, što prije ga odnesite u dvoranu Udruge veterana inozemnih ratova, kako bi ga suci ocijenili.

– Puno sreće svima, a što se tiče vas koji volite jesti kolače, zapamtite da će svi biti na prodaju nakon ocjenjivanja, negdje oko dva sata popodne. Sav prihod ide za pomoć našim policajcima i vatrogascima širom države Missouri. Oni cijele godine vrlo marljivo rade i zato dođite i kupite kolač te im pokažite koliko cijenimo svakoga od njih. Ove smo godine veoma sretni što imamo vrsne suce. Čak iz Poplar Bluffa stigao nam je gospodin Jack Mann, predsjednik tvrtke koja proizvodi brašno *Zlatne pahuljice*, zatim je tu gospođa Edith Cagle Pool, autorica knjige *Edithini Kolači za svaku prigodu*, koja je uvrštena u *Tko je tko u domaćinstvu*, a kao zadnja, ali ne najmanje važna, moja malenkost. I stoga dođite i posjetite nas... bit će stvarno zabavno.

– Palčiče, crvendaće, plave drozdove, čučke crvendaće, kolibriće i zebe, sve je njih dosad ove godine opazila naša promatračica ptica, Emma Henson iz Walnut Shadea; a gospođa Joanne Ault iz Woodlawna u Missouriju nam piše:

Draga Susjedo Dorothy,
čitam dobru knjigu i voljela bih je preporučiti vašim slušateljima koji vole čitati. Ako se žele dobro nasmijati, neka pročitaju Popust na količinu autora Franka Gilbretha Mlađeg i Ernestine Gilbreth Carey.

– Dobro... Hvala vam. Volim preporučivati samo vesele i vedre knjige... Znam da na svijetu ima i žalosnih stvari... ali jednostavno ne volim dugo razmišljati o njima. Valjda sam ko jedan od onih nojeva; samo zabijem glavu u pijesak. Ne želim se suočiti sa činjenicama. Svi su nam ti znanstvenici čvrsto odlučili reći od čega je napravljen Mjesec i od čega se sastoje zvijezde... i zašto nastaje duga... Al' ja to jednostavno ne želim znati. Kad zamislim želju vidjevši zvijezdu padalicu, ne trebam znati od čega je napravljena, nek' to otkriju muškarci; što se mene tiče, kad je nešto lijepo, zar je bitno zašto? Nikad mi ne dojadi promatrati Mjesec. Jedne je noći malen, okrugao i sjajan, poput ledenog, bijelog mramora; a već je sljedeće noći na nebu veliki, mekani, žuti Mjesec. Kako nam može biti dosadno kad nam priroda daje toliko krasota koje možemo gledati? To me dovodi do sljedećeg pisma... Ono nam dolazi od gospođe Anne Carter iz Reptona u Missouriju. Ona piše...

Draga Susjedo Dorothy,

jeste li se ikad upitali što se nalazi na kraju duge? Želim vam ispričati što nam se dogodilo. Jučer sam se s obitelji vozila po prirodi, a kad se kratkotrajno nevrjeme praćeno kišom raščistilo, moj nam je sin svratio pozornost na ogromnu dugu koja je odjednom nastala na nebu. Učinilo nam se da joj je kraj na cesti ispred nas. Vozila sam što sam brže mogla do tog mjesta, a kad smo svi izašli iz auta i pogledali jedni druge, izgledalo je kao da nam se koža preljeva u ružičastoj, plavoj i zelenoj boji. Nismo mogli vjerovati vlastitim očima. Doslovno smo stajali usred duge. Ako to nije čudo, ja ne znam što jest. Bog je toga dana uistinu blagoslovio moju obitelj i mene, i nikad to nećemo zaboraviti.

Mama Smith odsvira početak pjesme *Negdje preko duge*. – Hvala vam što ste podijelili s nama tu predivnu priču, gospođu Carter... Uбудućе ću svaki put kad vidim dugu pomisliti na vas i vašu obitelj kako stojite usred duge!

– I sad ja vas pitam: Nije li život prekrasan?

ŠEZDESETE GODINE

Prvo kokoš, onda jaje

Nakon što je diplomirao, Bobby se odmah zaposlio kao nastavnik na malom fakultetu *Franklin Pierce* u Rindgeu u New Hampshireu, a on i Lois dobili su na korištenje lijepu kuću na jezeru. Iako je veoma malo zarađivao, neko su vrijeme dobro živjeli. Jako im se sviđao fakultet i grad, ali nijedno od njih dvoje, budući da su potjecali iz južnog Missourija, nije bilo naviknuto na hladne zime te su se prve godine gotovo nasmrtno smrznuli. Bobbyja su osim toga, nakon vremena provedenog u Koreji, deprimirali snježni mjeseci pa je počeo tražiti kakvo toplije mjesto. Prijavljivao se za poslove u Arizoni i Kaliforniji, ali još se ništa nije ostvarilo, a u međuvremenu su on i Lois očekivali prvo dijete. Čim im se pružila prilika, otputovali su natrag u Missouri i posjetili roditelje. Tjedan su dana proveli s njezinim roditeljima, a tjedan dana s Docom i Dorothy.

Dok su bili u Elmwood Springsu, njihov stari prijatelj, gospodin Charlie Fowler, inspektor za perad, nazvao je i rekao kako želi svratiti na ranu večeru dok su oni tamo. Prošlo je nekoliko godina otkad su se posljednji put vidjeli i Bobbyju je bilo drago što će ga ponovno susresti. Bio je na njihovu vjenčanju i poslao im lijep dar. Te mu je večeri Dorothy napravila njegovo omiljeno jelo, svinjske kotlete u gustom umaku i krumpir pire, a nakon prvoga zalogaja Fowler je rekao ono što uvijek govori: – Dorothy, nisam siguran, ali čini mi se da su ovo najbolji svinjski kotleti koje si ikad napravila. – Nakon večere, kad su se muškarci uputili van kako bi zapalili cigaretu, Fowler zamoli Bobbyja da malo prošeće s njim.

– Svakako – reče Bobby. Izašli su u dvorište i sjeli u stolice na tratini pokraj ljuljačke za zaljubljene te uživali u pogledu. Sunce je još uvijek bilo prilično visoko na nebu. Te je godine proljeće došlo rano i jabukovo je stablo već bilo prepuno ružičasto-bijelih cvjetova, a pitomi zvončići, već u cvatu, visjeli su sa stare drvene ograde i garaže. Ruby Robinson gurnula je glavu kroz prozor susjedne kuće i rekla: – Reci majci da ovdje imamo brdo rajčica viška, ako ih možda treba.

– Da, gospođo, svakako – reče on.

Bobby je tako sjedio s gospodinom Fowlerom i pitao se zašto, ali zaključio je da će prije ili kasnije saznati odgovor na to pitanje. Nakon nekog vremena Fowler reče: – Doista imaš prekrasnu ženu.

– Hvala, gospodine.

– Već dugo vremena poznajem tebe i tvoju obitelj. Gledao sam tebe i sestru kako rastete.

– Da, gospodine.

Fowler pročisti grlo. – Znaš, da sam se oženio i imao sina poput tebe, koji tek kreće u život, rekao bih mu sljedeće... A pošto nemam sina, reći ću to tebi.

– Mladi Roberte – rekao je, – mi... ti i ja... trebamo prestati ključati po dvorištu prosječnosti, trebamo se odvažiti i poletjeti s orlovima u svijet velikog biznisa. I stoga sam prije nekoliko godina počeo kupovati udjele u kokošnjim farmama, što više sam mogao. Podigao sam pogled i vidio zloguko proročanstvo, da se tako izrazim, koje je govorilo: Charlie... posao s peradi se mijenja. Ovo više nije samo svijet jaja. Ovo je postao svijet pohanih pilića u kartonskoj kutiji za ponijeti. I zato bolje što prije uskoči u taj vlak, dok ne bude kasno. – On se nagne prema Bobbyju. – Slušaj sad, sine, ovo ti govorim u strogom povjerenju. Upravo sam potpisao ekskluzivan ugovor s jednim tipom iz Kentuckyja, kojeg ću snabdijevati pilićima. E sad, nemoj me krivo shvatiti, još ne zarađujem novac, ali držim tog tipa na oku i vidim kako mu posao cvate pa se neću iznenaditi bude li u veoma skoroj budućnosti otvorio još jedno prodajno mjesto.

– Doista? – upita Bobby.

– Aha... a sve se to poklapa s mojom teorijom o budućnosti.

– Koja je vaša teorija?

– Količina – reče on kategorički. – Ne kakvoća. Brzo, a ne ljubazno. To je tajna dobre zarade u današnje doba, momče. Ovo je mlazno doba. Ljudi žele jesti u pokretu. Danas ljude zanimaju odgovori na pitanja koliko brzo, koliko jeftino i koliko se može dobiti za dolar. Bobby kimne glavom i razmisli o tome.

– U svakom slučaju, mladi Roberte, želim reći sljedeće: Tražim dobrog čovjeka da radi za mene, nekoga s osobnošću, vještoga u ophođenju s ljudima, kao što sam i ja sam, a mislim da ti u potpunosti udovoljavaš tim uvjetima. Samo reci riječ i posao je tvoj.

Bobby je bio polaskan ponudom, ali nije znao ama baš ništa o peradi. – Doista cijenim činjenicu što ste razmišljali o meni kao o osobi za taj posao, gospodine Fowler, ali...

Fowler mu ne dopusti da završi rečenicu. – Čuj, prije no što porazgovaraš o tome sa ženom – reče on i iz džepa izvadi malu bilježnicu, – napisat ću ti iznos zarade koju bi mogao očekivati u prvoj godini poslovanja. A to je samo početak, zapamti. – On načrčka broj i preda ga

Bobbyju. – Morao bi se, naravno, preseliti, ali mislim da je ovo prilika koju ne treba propustiti i dat ću ti riječ, sine: bude li *meni* dobro išlo, i *tebi* će dobro ići.

Iznos koji mu je Fowler pokazao bio je dvostruko veći od njegove tadašnje plaće.

Sljedećega jutra, kad je Monroe svratio k njima na kavu, Bobby mu je pokazao taj iznos, a

Monroe je odgovorio kao što se i moglo očekivati od njega: – Čovječe... to je dobra lova. –

Bobby je bio rastrgan. Nije želio ostaviti posao nastavnika, ali kako je beba bila na putu, a on nije dobio nijednu novu ponudu za radno mjesto nastavnika, on i Lois porazgovarali su o tome. Odlučili su otići iz hladnoga New Hampshirea i riskirati s gospodinom Fowlerom.

Izgubljeno zubalo

Tot Whootten nikad nije vidjela Charlieja Fowlera, ali Mama Smith je spomenula Bobbyjev novi posao dok je bila u njezinu salonu i dok joj je ona ponovno bojila kosu u ljubičasto. Tot reče: – Za njegovo dobro, nadam se da će uspjeti. Al' što god radio u životu, uvijek postoji pedeset posto šanse da će nešto poći naopako. – Ona baci punu šalicu kremaste boje za kosu na glavu Mame Smith i doda: – Dakako, kad se radi o meni, uvijek je bilo devedeset devet posto šanse da će nešto poći naopako ako je to ikako moguće.

Tot je sigurno imala predosjećaj.

Sljedećeg ponedjeljka Norma Warren netom se vratila kući nakon što je odvezla

jedanaestogodišnju kćer Lindu u Poplar Bluff kako bi provela vikend s bakom, Idom Jenkins.

Normu je veoma razdražilo što je njezina majka nakon smrti Normina oca pokupila stvari i preselila onamo, kako bi bila bliže presbiterijanskoj crkvi. – Sad kad sam udovica – rekla je, – imam potrebu biti bliže svojoj sorti. – Normu je zaboljela pomisao da njezina majka više voli presbiterijance nego vlastitu obitelj, ali još uvijek je imala tetu Elner, iako su joj s njom uvijek bile pune ruke posla. Ponedjeljak je bio dan za Normino uljepšavanje kod kuće i upravo je na lice stavljala masku *Merle Norman* kad je ponovno zazvonio telefon, po treći put u sat vremena. Nije se htjela javiti, ali nije prestajalo zvoniti pa je končano morala podići slušalicu. – Bog, teta Elner – rekla je što je ljubaznije mogla, trudeći se ne uništiti masku, ali taj put na liniji nije bila teta Elner, nego susjeda tete Elner, Verbena, koja ju je zvala iz kemijske čistionice.

– Norma, ja sam. Jesi čula što se dogodilo siroti Tot?

– O, Bože, što je sad bilo?

– Znaš Rochelle, pomoćnicu doktora Orra, zdepastu curu koja voli popit' koju čašicu s doktorom?

– Znam, što s njom?

– Pa izgleda da su preko vikenda izgubili Totino gornje zubalo. Previše su se zafrkavali po ordinaciji.

– Kako to misliš, izgubili? – upita Norma uništivši masku.

– U petak joj je doktor Orr izvadio zube i uzeo otisak desni za umjetno zubalo. Rekao joj je nek' se vrati u ponedjeljak, a on će pripremiti novo zubalo... Jutros se iskrala kroz stražnju uličicu – rekla je da bi umrla od sramote kad bi je netko vidio bez zuba – i otišla u ordinaciju te sjela. Rekla je kako ne može dočekati da dobije nove zube. A onda je doktor Orr ušao unutra, a ona kaže da je odmah trebala znati da nešto nije u redu, jer je osjetila da mu iz usta smrdi na alkohol. U svakom slučaju, rekao joj je nek' otvori usta, a onda joj u njih pokušao ugurati zubalo koje joj je pristajalo ko piletu sise. Zatim je povikao: *Kvrugu, Rochelle, ovo nije Totino zubalo!* Rekao je Tot: *Pričekaj malo ovdje*, a ona je čula kako viče i psuje. U svakom slučaju, petnaestak minuta poslije vratio se i rekao: *Žao mi je, Tot, tvoji su zubi očito zabunom bačeni. Morat ću ti uzeti novi otisak i ponovno početi.*

- O, ne.
  - O, da. Možeš zamisliti, sirota je Tot bila bijesna ko ris. Rekla je da nema pojma čije joj je zube stavio u usta. I ne samo to, baš je ovog tjedna trebala ići u onaj novi restoran jesti soma. A soma se sigurno ne može jesti bez zuba, kao ni kukuruz u klipu.
  - Istina.
  - A znaš što je najgore?
  - Kako nešto može biti još gore od toga?
  - Mislim da James muti s tom Rochelle iza Totinih leđa. Tako bar Merle kaže. Vidio ih je na autocesti, u onom starom *Casa Loma Supper Clubu*, plazili su jedno po drugome, ljubili se i tako to.
  - O, ne, sirota Tot.
  - Ja mislim da je to bila sabotaza, prava pravcata sabotaza. Mislim da je ta ženska jednostavno bacila Totine zube iz čiste zloće, kako bi se mogla povlačiti s Jamesom dok Sirota Tot mora čamiti kod kuće. Ali pazi, nisam to rekla Tot.
  - Sirota Tot.
  - Zar ne? Ako nije jedno, onda je drugo. Nedavno joj je majka zapalila kuću, a sad ovo. Čudno kako ujutro uopće može ustati iz kreveta.
- Norma ode oprati masku s lica i počne je iznova stavljati. Pomislila je kako bi trebala voditi računa o izgledu. Nije htjela da Macky počne izlaziti u *Casa Lomu* ili na neko drugo mjesto s nekom drugom ženom.

Svečana povorka

Ni za Betty Raye se, nažalost, stvari nisu dobro odvijale. Hamm nije održao danu riječ te se tisuću devetsto šezdesete odlučio kandidirati za još jedan četverogodišnji guvernerski mandat. I tako je ponovno propao njezin san o vlastitom domu. Srce joj je pucalo, ali čak je i ona uviđala da je njegova politička karijera poput vlaka koji se ne može zaustaviti. Bio je na vrhuncu popularnosti te je rekao: – Kad se sad ne bih kandidirao dok sam u tolikom zamahu, bio bi to užasan gubitak sveg onog vremena i energije koje sam uložio. – Preklinjao ju je, obećao je da će, bude li mogao dobiti još samo taj mandat, to definitivno biti kraj. – Uostalom, dušo – rekao je, – državni zakon kaže da isti guverner *ne može* biti izabran tri puta zaredom. Dakle, čak i kad bih htio, ne bih se mogao ponovno kandidirati. Ima li bolje garancije od toga?

Iako shrvana što još četiri godine mora nastaviti živjeti na isti način, uviđala je koliko se ljudi uzdaju u njega. Činilo se da on cvate pod pritiskom i uživa u svakom satu dok je budan. I sviđalo se to njoj ili ne, morala je priznati da je Hamm ispao izvrstan guverner pa iako je i dalje žarko željela provoditi više vremena s njim i živjeti u vlastitom domu, dio nje bio je veoma ponosan na njega. Premda joj je veoma nedostajao, također joj je bilo drago što je toliko sretan.

Dobra je strana Hammove omiljenosti također bila činjenica da su te izborne godine njegovi postotci bili veoma visoki pa ona i dječaci nisu morali ići s njim na predizbornu turneju. Gotovo nije ni imao kampanju, a Earl Finley, kojeg je to užasno razbjesnilo, morao je sjediti i čekati još četiri godine kako bi ponovno dobio nadzor nad državom.

Kad je Hamm bez po muke pobijedio na izborima, Cecil Figgs je, dakako, bio oduševljen što su pred njim još četiri godine te je zaključio kako je vrijeme za priređivanje veličanstvene svečane ulične povorke koja će slaviti povijest Missourija. Trebao je to biti spektakularan događaj sa stotinama sudionika, uključujući indijanskog ponija koji bi ocrtao prvu vožnju *Pony Expressa* tisuću osamsto šezdesete godine, na relaciji od St. Josepha do Sacramenta.

Povorka je trebala ponovno oživjeti sve najznačajnije događaje, počevši od lipnja tisuću osamsto dvanaeste, kad je Missouri po prvi put ustrojen kao teritorijalna jedinica, i nastavlajući se sve do modernog, suvremenog Missourija.

Vježbali su u velikoj dvorani *Shrine*, a Cecil je cijeli dan gubio strpljenje s gardistom Ralphom Childressom, kojem se, s njegovih metar i devedeset pet centimetara, nije baš tako lako moglo komandirati, a da se nešto ne dogodi. Cecil je naredio pripadnicima guvernerove počasne straže da stupe na pozornicu u savršenom redu te da nastave stupati kroz ogromnu reprodukciju *Gateway Arch* iz St. Louisa na čijem se vrhu nalazio natpis VRATA ZAPADA. Kad su stigli u prednji dio pozornice, trebali su se okrenuti prema publici i salutirati, a zatim svi istodobno staviti ruke iza leđa te zauzeti stav *na mjestu odmor* – sve na Cecilovo brojanje do deset uz pucketanje prstima. – Još jednom – reče Cecil udarajući nogom i pljeskajući rukama u smjeru gardista Childressa. – Brže, *brže*, diži noge, prespor si.

Crven u licu i samo što ne pukne, Childress konačno stane i reče: – Slušaj ti, peškane, još jednom pukni prstima prema meni pa ću ti ih otrgnuti i zabiti u tu debelu guzicu.

Cecil se zaustavi i zatrepće očima. – Što si rekao?

– Čuo si me.

Cecil se namrgodi. – Nemoj da moram tratiti svoje dragocjeno vrijeme za probu navlačeći se s tobom. Ja sam redatelj ove predstave i ti ćeš učiniti ono što kažem, i to točno onako kako treba.

– Preko mene mrtvog – reče Childress.

Cecil pogleda na sat. – Petnaestominutna pauza, narode. Želim da opet budete tu na pozornici točno u jedan i trideset, spremni krenuti još jednom od početka. – Zatim pokaže na Childressa i reče: – A tebe, gospodine, želim odmah vidjeti dolje, idemo.

Kad su sišli u veliku salu za probe, Cecil zatvori vrata i reče: – Skini košulju. Ne želim da podereš tu novu košulju, jer nemamo vremena naručivati drugu.

Gardist to s veseljem učini, nestrpljiv da njime obriše pod. Posljednje što je Ralph Childress čuo prije no što je Cecil navalio na njega i prebio ga ko vola u kupusu bilo je: – Neću dopustiti da jedan od izvođača služi kao loš primjer drugima.

Nakon petnaest minuta Cecil se vrati u dvoranu plješćući. – Idemo, ljudi... od samog početka.

– Iza njega promoli se Childress, pomalo šepajući. Nekoliko minuta prije toga ležao je na podu, suviše iscrpljen da bi ustao, dok je Cecil stajao iznad njega, ruku položenih na bokove, te ga je upitao: – A sad, jesi li spreman vratiti se na posao ili nisi?

Gardist je bio toliko iznenađen da se nasmijao i rekao: – Aha, mislim da jesam.

Cecil je možda izgledao debeljuškasto, ali bio je čvrst poput stijene i jak kao bik. Cijeloga je života podizao leševe i lijesove. Iako je veći dio vojne službe proveo organizirajući čajanke i igranje bridža za časnike i njihove supruge, bio je obučen za samoobranu. Taj se nemio događaj više nije spominjao, ali kad su ostali upitali Ralpa što se dogodilo, on je odgovorio: – O, on je u redu... Samo pokušava raditi svoj posao. – Na gardijskom je jeziku to očito mnogo značilo, jer Cecil više nikad nije imao poteškoća ni s jednim od njih, a na kraju im je čak postao drag. Neki su mu se, štoviše, obraćali i tražili njegov savjet kad bi imali nevolja sa suprugama ili djevojkama. Činilo se da mnogo bolje razumije žene nego oni.

A to je bilo istina i u jednom važnom slučaju. Primijetio je kako se Hamm i Betty Raye sve više udaljavaju jedno od drugoga. Nakon svečane povorke otišao je u Hammov ured i zatvorio vrata. – Znaš da me nije briga što radiš u privatnom životu, ali trebao bi početi poklanjati malo više pažnje svojoj ženi.

Rastresen, Hamm reče: – Što?

– Betty Raye. Posljednjih šest mjeseci nije nigdje bila s tobom, a to nije u redu.

– Ah, da... da, mislim da si u pravu. Možda bih je trebao izvesti na večeru ili tako nešto.

– Bolje ti je da nešto poduzmeš – reče Cecil. – I to brzo.

– Aha – odgovori Hamm, – čim budem imao slobodnu večer. – No, ta slobodna večer nikad nije došla. Betty Raye nije ništa govorila, ali bila je osamljena. U Jefferson Cityju doista nije imala bliskih prijatelja. Većina ljudi koja je živjela u glavnome gradu savezne države bila je uključena u politiku ili vjenčana za nekoga iz svijeta politike. Betty Raye nije znala ama baš ništa o politici, osim da joj je uzela muža. Nije imala ništa zajedničko s drugim suprugama koje su, činilo se, obožavale politiku. Najbliža prijateljica bila joj je Alberta Peets, ubojica cepinom. Zabavljala je Betty Raye pričama o svojim brojnim mladićima, ali kad je Alberta preko vikenda otišla kući na dopust, dok su dječaci bili na logorovanju, Betty Raye se povlačila sasvim sama po prostorijama na katu ogromne palače.

Jednoga poslijepodneva u kući Susjede Dorothy u Elmwood Springsu zazvoni telefon. Bila je to Betty Raye.

– O, bog, dušo, kakvog li lijepog iznenađenja.

– Nisam ništa trebala – reče Betty Raye, – samo sam mislila na vas i palo mi je na um da bih vas mogla pozdraviti.

Dosta su dugo čavrljale. Betty Raye se raspitivala o svima i željela je znati kako je Jimmy te je rekla Dorothy neka ga pozdravi. Kad ju je Dorothy upitala kako joj se sviđa biti prva dama države, rekla je: – Ah, dobro. – Nije to priznala, ali često je mislila na njih i na vrijeme provedeno u Elmwood Springsu. A u posljednje je vrijeme katkad žalila što je ikad napustila to mjesto; no tad bi u prostoriju utrčao jedan od njezinih sinova tražeći je, a ona bi ponovno bila sretna.

Rasplesane rode

Srećom po Bobbyja i Lois, Charlie Fowler bio je čovjek od riječi i kad je tvrtka počela rasti, počela je rasti i Bobbyjeva plaća. Godinu dana nakon rođenja sina bili su u stanju kupiti krasnu kuću i nov automobil. Bilo im je lijepo živjeti u Kentuckyju te su čak doveli Doca, Dorothy, Mamu Smith i Jimmyja na *Kentucky Derby** (**slavna utrka trogodišnjih konja koja se održava prve subote u svibnju u Louisvillu u Kentuckyju*). Dorothy je baš nedavno izgubila Princezu Mary Margaret, koja je umrla od starosti, te joj je taj put godio. Bila je naročito sretna vidjevši svoga najmlađeg, plavokosog i plavoookog unuka Michaela.

Te je godine i Sirota Tot izgubila majku. Doslovno. Dok je radila, njezina je majka odlutala od kuće i očito ušla u automobil s nekim strancima, koji su je odvezli sve do Salt Lake Cityja, gdje je na kraju počela živjeti u mormonskom staračkom domu. Kad su je pronašli, rekla je da više ne želi ići kući, ali Tot je ipak svakog mjeseca morala plaćati njezinu sobu i hranu.

Šestoga srpnja tisuću devetsto šezdeset druge Macky i Norma Warren slavili su poseban dan, a sutradan rano ujutro Norma je nazvala tetu Elner, i to prije no što je Elner nazvala nju, što se inače nikad nije događalo.

Teta Elner obriše brašno s ruku o pregaču i podigne slušalicu. – Halo?

– Teta Elner, ovdje Norma. Je l' ti uključen slušni aparat?

– Je.

– Nećeš vjerovati što mi je Macky poklonio za godišnjicu braka. Nešto najslađe što sam ikad...

– Što ti je poklonio?

– Ma sjećaš li se kako sam se prošle godine razljutila na njega kad mi je poklonio onu glupu prskalicu za travnjak *Rainbird*?

Teta Elner se nasmije. – Sjećam se. Jadni mali Macky.

– Jadni mali Macky? – reče Norma. – Dakako, uzrujala sam se. Možeš li me kriviti zbog toga? Naša trinaesta godišnjica braka, a on mi kupi nešto za travnjak. Izveo me na dvorište, otvorio vodu i rekao: *Sretna godišnjica*. Ja sam rekla: *Macky Warrenu, nakon trinaest godina braka ja dobijem prskalicu?* I ne samo to. Uzeo ju je iz vlastite željezarije. Nije čak ni išao u neku drugu trgovinu kako bi je kupio. A ja sam se vozila sve do Poplar Bluffa i kupila mu one preslatke bokserice, sjećaš se, sa srdašcima, i ispekla mu kolač. Došlo mi je da ga na mjestu ubijem. No, u svakom slučaju, ove se godine iskupio. Samo čekaj da vidiš što mi je taj blesan kupio. Upravo sad gledam u njih.

– O čemu se radi?

– Ma nikad nisi vidjela nešto tako slatko. To su dvije rode, ili bar mislim da su rode... one ptice s dugačkim kljunovima? U svakom slučaju, te dvije rode su svečano odjevene i plešu. Muška roda ima na sebi smoking, a ženska je sva dotjerana u zelenoj večernjoj haljini s crvenim ukrasima na glavi, i obje plešu na tom nekom postolju, a kad ga okreneš, vidiš da je glazbena kutija. Kad je naviješ, okreće se u krug i svira *Šeika od Arabije* dok one plešu. Rekla sam Mackyju: *Ovo je nešto najsladše što sam u životu vidjela*. Slušaj, navit ću ti je.

Norma je stavi blizu telefona dok je glazba svirala. Teta Elner je sjedila i slušala. Nakon otprilike minute Norma se vrati na telefon. – Čuješ li? Jesi li kad čula nešto tako slatko? Teta Elner se složi. – Nisam. Uvijek sam voljela tu melodiju.

– I ja. Strašno mi je drago što sam je dobila i rekla sam Mackyju: *To je već bolje, ovo je puno romantičnije od prskalice za travu*. Ah, nisu li ti muškarci ponekad luckasti? Ne želi mi reći gdje ju je nabavio, ali na dnu piše da je napravljena u Čehoslovačkoj pa je sigurno koštala pravo bogatstvo. Kaže da mi ju je kupio za moju policu s drangulijama. Rekla sam mu da to nije obična drangulija. Razmišljala sam kamo bih je stavila i mislim da ću je držati na stoliću u dnevnom boravku. Mislim, definitivno je predmet koji privlači pažnju. Kad malo razmisliš, u koliko to domova možeš ući i pronaći rode koje plešu na *Šeika od Arabije*?

Teta Elner reče: – Nikad to nisam nigdje vidjela.

– Ni ja, a pravo budi rečeno, bila sam iznenađena što je Macky imao toliko ukusa da mi je sam izabere. Znaš kakvo on smeće obično kupi. I zato sam mu rekla: *Macky, još uvijek me možeš iznenaditi. To sigurno znači da nam je brak dobar*. A on je rekao: *Sigurno, jer ti mene svaki dan nečim iznenadiš*. A ja sam rekla: *Baš dobro, ne želim da ti bude dosadno*. A on je rekao mu definitivno nije dosadno. Nije li to medeno?

– Aha, je. Kako mu se svidio tvoj poklon?

– Jako mu se svidio, ali znaš ti Mackyja... glavno da je gore riba, i on je sretan.

Nije svaki brak bio tako sretan kao Normin i Mackyjeva. Posljednjih nekoliko godina situacija se između Hamma i Betty Raye počela još više mijenjati. Ne može se reći da su prestali mariti jedno za drugo; jednostavno su se počeli udaljavati, sve dok postepeno, čak i prije no što su postali toga svjesni, on nije počeo živjeti jednim, a ona drugim životom.

Njezin je život bio tih, pokušavala se kloniti svjetla reflektora, dok je on, kako se činilo, stalno trčao prema njima. Njegovo je radno vrijeme uvijek bilo nepredvidivo, noću je spavao samo tri-četiri sata, pa su konačno prestali spavati zajedno. Počeo je koristiti sobicu pokraj glavne spavaonice kako je ne bi uznemirivao, a onda se više nije vratio. Ona je imala dva sina, koja je obožavala, i većinu je vremena provodila s njima, ali budući da je bila toliko zaljubljena u Hamma, bilo joj je teško što ga nema.

Ponekad joj je bilo teško stalno glumiti dobro raspoloženje, naročito kad bi joj u posjet došla majka.

Minnie se upravo vratila iz jednog takvog posjeta kćeri i unucima u guvernerovoj palači. Kako je ispalo da imaju još nekoliko slobodnih dana, ona i Beatrice Woods odlučile su nagovoriti Floyda da ih odveze na jednodnevni izlet u Elmwood Springs. Svi su bili radosni

što ponovno vide Beatrice. Činila se veoma sretna i još uvijek se smijala svemu što bi rekao lutak Chester.

Zašto? Nitko to nije znao. Da ga može vidjeti, rekla je Ruby Robinson, sigurno ne bi mislila da je toliko smiješan.

Kao kod svih majki kad se sastanu, i Minnin i Dorothy razgovor vrtio se oko sreće i uspjeha njihove djece. Minnie je u tom trenutku s punim pravom mogla govoriti o uspjehu. Kći joj je bila udana za guvernera, a njezinoj skupini *Obitelj Oatman, pjevači gospela*, išlo je tako dobro da su nedavno kupili još jedan novi autobus tvrtke *Trailways*, model *Silver Eagle*, rađen po mjeri, i snimili hit ploču.

Minnie reče: – Kad sve onako pogledam, stvarno sam blagoslovljena i zahvalna što imam takav odnos s Bogom. Pogledam oko sebe i vidim da ljudi ne izgledaju sretni sa svim tim novcem kojeg imaju. Nikad im nije dosta. Uvijek misle da trebaju još. A jedino što stvarno trebaš je Bog. Novac to ne može riješit', je l' tako?

Dorothy reče: – U mnogo slučajeva ne, bar tako mislim.

– Baš sam neki dan rekla Emmettu Crimpleru... Kažem ja njemu: *Emmette, ma kol'ko to novih odijela trebaš? Istovremeno mo'š nosit' samo jedno*. Al' svaki put kad stanemo kraj *Searsa*, on mora otrčat' unutra i kupit' još jedno. Kaže da je to zato što je nekad bio tol'ko siromašan, al' ja mu ne vjerujem.

– Ne?

– Ne. Misli da će mu sva ta nova odijela don'jet' sreću. Al' neće. Znae, Dorothy, sve dosad, svaki dan u životu, morala sam se zakidat' za svaki novčić pokušavajući spojiti kraj s krajem. Bila sam siromašna otkad god znam za sebe i znate, kad si siromašan, većina ljudi te neće ni drugi put pozdravit'. Ah, sjećam se kad sam bila bosonoga klinka i kad sam živila u onoj maloj, staroj daščari koju nam je sagradio moj ćaća, na vrh odronjene zemlje, tamo Bogu iza nogu. Ćaća vam je moj radio od jutra do mraka, tražio je nekol'ko komada ugljena za nas i susjede, al' bio je sretan. A sad kad imamo novca, gledam vam ja moje dečke i vidim da nisu sretni. Bervin je nestrpljiv, 'oće pobjeć' i postat' novi Elvis, a Vernon je s trećom ženom i o'ladio se od Boga. – Ona uzdahne. – A Betty Raye... Ne znam što tamo nije u redu. Ima tog zgodnog malog mužića i dva slatka dečkića, al'... Ah, trudila se da bude vedra zbog mene, al' majka zna kad nešto nije kako treba... A nešto nije kako treba. Ne znam točno što, al' cijelo vrijeme dok sam bila tamo, Hamm je iš'o na jednu stranu, a ona na drugu. To se meni ne čini dobro. Ferris i ja nikad nismo bili odvojeni, ni po danu ni po noći, od dana kad nas je tri'est prve vjenč'o velečasni W. W. Nails. On je reko: *Koga Bog združi, čovjek nek' ne rastavi* i ja vam to nikad nisam zaboravila... a imam osjećaj da se oni nekako rastavljaju...

Vita Green

Harry S. Truman jednom je rekao da postoje tri stvari koje mogu uništiti muškarca: moć, novac i žene. Hamm je već imao moć i mogao je s pravom očekivati novac, a žena se spremala uskoro kročiti u njegov život.

Hamm je odlučio biti što bolji guverner te je naporno radio. Trudio se saznati mišljenje ljudi o svakom pitanju. Osim što je razgovarao s ljudima što češće je mogao, također je svako jutro prije početka posla čitao sve novine koje su izlazile u državi. Iako nikad nije obraćao mnogo pozornosti na stranice posvećene društvenom životu i zabavi, počeo je nešto primjećivati u gradskim novinama Kansas Cityja. Stalno je viđao fotografije te jedne žene, koju su uvijek slikali na zabavama i svečanostima. Obično ga nisu naročito zanimali bogataši i njihove glupave aktivnosti, ali kako su tjedni prolazili, počeo je tražiti njezine slike u novinama i bio je razočaran ako ih ne bi bilo.

Jednog je jutra u ured pozvao Cecila. – Dok si se bavio sprovedima u Kansas Cityju, jesi li kad upoznao izvjesnu gospođu Vitu Green?

– Upoznao? – upita Cecil. – Ona je bila jedna od mojih najboljih mušterija, i to je još uvijek. Izrađujemo sve cvjetne aranžmane za njezine zabave.

– Doista?

– Jedne je godine priredila zabavu za moju kazališnu skupinu, a mi smo joj cijelu terasu ukrasili bijelim ružama. Njezin je cijeli zadnji kat zgrade *Highland Plaza*, s pogledom iz svake sobe.

– Uh – reče Hamm.

– Trebao bi jednom vidjeti to mjesto. Fenomenalno je.

– Volio bih to. Čime joj se bavi muž?

– Znam samo da je zarađivao mnogo novca. Razvela se prije no što sam je upoznao. Zašto?

– Nema posebnog razloga. Samo sam čitao da je ta gospođa Green imenovana predsjednicom nekog savjeta za umjetnost pa sam pomislio kako ne bi bilo loše kad bi se guverner uključio u to.

Cecil je izgledao iznenađeno. – Doista?

– Uvijek me gnjaviš s tim umjetničkim glupostima, zar ne? Zato sam mislio da bih možda mogao pokušati.

Cecil je napustio ured zadovoljan što su se svi njegovi pokušaji da zainteresira Hamma za kulturu napokon isplatili. Vita Green bila je jedna od poznatih predvodnica kulturnog života Kansas Cityja i svi su joj se divili, naročito muškarci. Bila je visoka, upečatljiva četrdesettrogodišnjakinja sjajne crne kose koju je nosila podijeljenu na sredini i skupljenu u punđu na zatiljku. Uvijek je bila profinjeno, ali jednostavno odjevena, obično u žarko crvenu boju, ili smaragdno zelenu, koja je odgovarala boji njezinih očiju, s napadnim brošem na desnome ramenu. Na prvi pogled čovjek bi mogao pogrešno pomisliti da je pripadnica španjolske ili grčke aristokracije. Malo onih koji su je upoznali pogodili bi da je stopostotna, tamnoputa Irkinja. No, osim što je bila pravi praznik za oči, bila je i pametna, duhovita i u svakom pogledu žena po ukusu muškaraca. Znala je razgovarati o svakoj temi i snalazila se u svakom društvu. Ali kad je gospođa Vita Green primila guvernerovu poruku s molbom za sastanak radi razgovora o situaciji u umjetnosti u Missouriju, njezina je prva reakcija bio smijeh. Kao i ostatak njezina društva, Vita je uvijek mislila da je Sparks obična seljačina koja je stigla ravno iz poljoprivrednog miljea i koja nikad ne bi mogla biti zainteresirana za nešto kao što je umjetnost. Nazvala je svog dobrog prijatelja Petera i rekla: – Nećeš vjerovati tko se želi sastati sa mnom.

Peter Wheeler, koga je Hamm porazio prije šest godina i koji je odbio Hammovu ponudu da bude član njegove uprave, bio je – kao i uvijek – fin i dobrostiv. – Mislim da bi trebala prihvatiti, Vita, i barem ga saslušati. Nikad ne znaš, možda pokušava malo proširiti područje interesa.

Razmislila je o njegovim riječima i nakon nekoliko trenutaka odgovorila: – Pretpostavljam da si u pravu, Petere; kao što kažu, sve za umjetnost.

Poslije nekoliko dana nazvao ju je član Hammova osoblja i izvijestio je kako guverner namjerava doći u jednodnevni posjet Kansas Cityju te je upitao je li slobodna u srijedu ujutro između osam i trideset i devet sati, prije no što on održi govor u klubu *Elks*. Iako je to za nju bilo nezamislivo rano, pristala se sastati s njim u zgradi savjeta za umjetnost u središtu grada. Kad je toga jutra stigla, Hamm je već sjedio u uredu predsjednika i obavljao telefonske razgovore. Nervozna je tajnica rekla: – Rekao je da trebate odmah ući. – On je telefonirao, leđima okrenut prema vratima, naslonivši noge na prozorsku dasku. Ona je zastala na vratima, ali njezin parfem nije. Ušao je u sobu poput njezine prethodnice, doplovivši preko stola, a Hamm se okrenuo i istog trena spustio slušalicu. U tom su se parfemu nalazili nagovještaji

svih mogućih egzotičnih večeri na krovu njezina stana na zadnjem katu zgrade ili na mjesečinom obasjanoj plaži u tropima. I sve to prije no što je rekla: – Dobar dan, ja sam Vita Green.

Vidjevši uživo i u boji ženu koju je dotad viđao samo na crno-bijelim novinskim fotografijama, Hamm je iznenada zaboravio sve druge lijepe djevojke koje je u životu vidio, a kao guverner je vidio mnoge, uglavnom plavokose kraljice ljepote koje su netom pobijedile na nekom natjecanju. Tijekom bračnoga života on nikad nije na taj način pomislio na drugu ženu, ali kad je Vita ušla u prostoriju, sav je razum izašao otamo i zalupio vratima. Pred njim je stajao *rolls-royce* ženstvenosti. Ona nije bila djevojka. Bila je odrasla žena koja je – što je zaključio samo promatrajući je – bila mnogo mudrija i moćnija od njega, a to ga je uzbuđivalo. Osjećao se kao da ga je netko upravo opalio po licu novčanicom od milijun dolara. I kao i obično, nije mu dugo trebalo da odluči.

Vita Green gledala je kako zdepast muškarac otprilike njezine visine u niskim potpeticama iskače iz stolca i obilazi stol pružajući joj ruku. Nije bio zgodan na način na koji je ona navikla i ni u kom slučaju nije bio profinjen ni dobro odjeven. Ali kad ju je zgrabio za ruku i zadržao je kao da se boji da će pobjeći, na neki je način bila iznenađena energijom i vitalnošću te iskonskom *vrelinom* muškarca koji ju je dotaknuo. Navikla je da joj se muškarci dive, ali ovaj je bio drukčiji. Većina je muškaraca pri upoznavanju s njom obično bila pod dubokim dojmom, usprtljali bi se i ustuknuli, pokušavajući smisliti nešto pametno za reći. No, Hamm Sparks očigledno nije pokušavao smisliti ništa pametno, niti je ustuknuo. U njegovu pristupu nije bilo ničega smišljenog ni proračunatog. Rekao je točno ono što mu je u tom trenutku bilo na umu, uputio joj je pogled pun nepromišljenog, istinskog uvažavanja muškarca prema ženi i kazao: – Gospođo Green, što trebam poduzeti da vas dobijem? Jer, kažem vam, pomaknut ću nebesa kako bih to učinio. Želite da skačem na svaki vaš mig? Samo mi recite koliko visoko i koliko puta.

Sad je ona bila zatečena i na svoje je zaprepaštenje otkrila da joj je takva potpuna iskrenost osvježavajuća i sasvim neodoljiva. Morala se nasmiješiti. U tom je trenutku netko pokucao na vrata.

Ona reče: – Zašto ne počnemo s večerom?

Ne ispuštajući njezinu ruku i gledajući je ravno u oči, on odgovori: – Gospođo Green, ne mogu čekati toliko dugo. Što kažete na ručak?

– Zovite me Vita. Kamo biste voljeli poći?

– Nije bitno. Vi odredite vrijeme i mjesto...

– Što kažete na *Downtown Club*? Recimo u jedan sat?

On kimne glavom.

– Razgovarat ćemo o umjetnosti, guverneru Sparks?

– Zovite me Hamm, a čisto sumnjam u to – reče on.

Ona krene prema izlazu, a kad je došla do vrata, zastane na trenutak, okrene se i pogleda ga. – Kad smo već kod toga – reče ona, – namjeravam doći ranije.

– A ja ću vas čekati.

Cijelim putem natrag u stan morala se smijati, no ta je šala bila na njezin račun. Od svih stvari koje je očekivala u svome prilično dobro isplaniranom životu, provincijski političar pod imenom Hamm Sparks sigurno je bio zadnja osoba na svijetu na koju bi pomislila.

Te večeri nakon kasnog ručka rekao joj je kako je odlučio još nekoliko dana ostati u gradu.

– Doista? – reče ona. – Zar ne morate voditi državu?

On je pogleda. – Mogu istodobno raditi dvije stvari, dušo.

Kladim se da možeš, pomisli ona.

I tako je počela veza između Vite i Hamma. Nije bilo udvaranja, nije bilo igara, samo sirova, fizička privlačnost. Oboje su upoznali sebi ravnoga i oboje su imali osjećaj da su neočekivano

naletjeli na nešto što su godinama tražili. Nije bilo borbe za moć; bio je to početak moćnog stapanja.

Mnogo zajedničkog

Nitko se nije iznenadio kad je gospođa Vita Green imenovana guvernerovom savjetnicom za umjetnost. Ljudi nisu bili nimalo sumnjičavi kad je Hamm počeo provoditi sve više vremena u Kansas Cityju, ostavljajući ženu kod kuće. Ona je ionako rijetko kad išla s njim pa to nitko nije ni zapazio. Činjenica da su Vitu i guvernera katkad viđali na istim događanjima i zabavama nije izazvala začuđene poglede; to se činilo sasvim prirodnim. S druge strane, malo je ljudi znalo da bi guverner, prijavivši se u apartman u hotelu *Muehlebach*, ušao u njega i odmah ponovno izišao kroz podrumsku vrata, gdje ga je gardist Childress čekao u stražnjoj uličici kako bi ga odveo u Vitin stan te ga je tamo čekao do ranog jutra kako bi ga vratio u hotel.

Vita je prema njemu osjećala neobuzdanu privlačnost kao ni prema jednom muškarcu prije njega, ali joj se sviđao i kao osoba. Hamm Sparks ponašao se točno onako kakav je bio, bez ega, bez pretvaranja. Bio je revan učenik. Želio je učiti, biti bolji. A ona ga je imala čemu naučiti. Vita je u Hammu također prepoznala velik dio sebe. Imali su mnogo više zajedničkog nego što bi se na prvi pogled dalo naslutiti. Većina bi se ljudi iznenadila saznajući da je Vita ikad radila i da nije rođena bogata. A zapravo je u djetinjstvu samo slušala o bogatim rođacima koji žive u lijepim kućama, pohađaju najbolje škole i kupuju u najfinijim trgovinama. Njezin otac, dopadljiv čovjek, potjecao je iz fine obitelji više srednje klase i pohađao dobar fakultet, ali je patio od ovisnosti i o kocki i o piću. Malo po malo izgubio je svaki posao koji je dobio, sve dok nisu završili životareći, od malog iznosa koji su mu jednom mjesečno slala njegova braća koja su ga se stidjela, više kako bi ga zadržala podalje, a manje zbog osjećaja obveze. Odrastala je znajući da ih ostatak obitelji doživljava kao siromašne rođake, što je uzelo danak. Vita je vidjela kako majčine oči, koje su nekad bile plave i blistave, ostaju bez sjaja i života te kako joj kosa bijeli od stresa i napetosti prouzročenih životom u siromaštvu s građanskim pretenzijama. Odlučila je da se takvo što neće dogoditi njoj. Zaklela se da nikad neće ovisiti ni o kome. No, sram i poniženje, uz sve svoje mane, donijeli su i nešto dobro: potakli su u njoj ambiciju koja ju je dovela tamo gdje se sad nalazila. Vita se uzdigla isključivo vlastitim radom. Završivši srednju školu otišla je iz Kansas Cityja u Chicago i odmah se zaposlila u tvrtci *Illinois By-Products*, koja je zapošljavala otprilike sedamsto radnika. Tijekom tri godine napredovala je od ureda punog tajnice do jedne od pet tajnica, a zatim do osobne tajnice pa do izvršne tajnice. Dvije godine poslije postala je osobna pomoćnica predsjednika tvrtke s dvije vlastite tajnice. Predsjednik i vlasnik tvrtke Robert Porter i njegova supruga Elsie nisu imali vlastite djece i zainteresirali su se za inteligentnu i ambicioznu mladu ženu. Često su je pozivali da im se pridruži na večeri u njihovoj kući ili u jednome od njihovih klubova. Vita je brzo učila. Nabrzinu je usvojila vještinu pravilnog odijevanja i korištenja odgovarajućeg noža i vilice. Noću je proučavala umjetnost, glazbu i povijest. Upoznavši ljude kojima su je Porterovi predstavili, uskoro je postala čest gost u prekrasnim vilama na Lake Shore Driveu. Imala je osjećaj da se konačno počela družiti s onom vrstom ljudi kojom je trebala biti okružena cijeloga života. Nusproizvodi kojima se tvrtka bavila bile su sjajne male mješavine željezne rude, bakra i čelika, a uz pomoć gospodina Portera dobi od dvadeset osam godina već je stekla pravo malo bogatstvo kupujući i prodajući viškove starog željeza iz Drugoga svjetskog rata. Nije to bio romantičan proizvod, ali kad je gospodin Porter umro i ostavio joj još više dionica nego što ih je sama kupila, *otpad* i *željezo* postale su njezine omiljene riječi.

Nikad se nije udavala. Gospodin Green nije postojao. Kad se vratila u Kansas City, izmislila je gospodina Greena kao malu, privatnu šalu. Čak ga je nazvala prema boji novca. Bilo je muškaraca, bogatih, moćnih muškaraca, ali ni za jednog se nije željela udati. Već je i bez njih bila bogata i veoma sretna. Voljela je život koji je vodila. Uživala je dolaziti u svoj prostrani stan uređen u bež boji i ispunjen prelijepim stvarima te sjediti na vrhu grada u kojem je nekad bila siromašna i nesretna. Kad bi se osvrnula na svoj život, bila je na neki način zahvalna i pitala se bi li u njemu isto toliko uživala da je novac dobila na srebrnom poslužavniku. Zaradila je svaki novčić koji je imala. Kao poslovnoj ženi u svijetu muškaraca nije joj, dakako, bilo jednostavno, ali gledajući s položaja na kojem je sad sjedila, znala je da se isplatilo. Imala je sve što je željela, uključujući Hamma Sparksa. Bilo je nečega tako prekrasno oslobađajućeg u potpunoj, bezrezervnoj predaji njemu. U trenutcima kad bi se predala i dopustila sama sebi da uteče u njega i stopi se s njim, u trenutku kad više nije znala gdje ona završava, a on počinje, bila je sretnija no ikad. Taj njezin mali, vatreni ljubavnik je bio brzo, hodao brzo, govorio brzo i brzo vodio ljubav. Voljela je što je uvijek spreman, uvijek pun energije i brzine, poput automobila koji za manje od pet sekunda može ubrzati s pet na sto pet kilometara na sat. Mogla se pouzdati u njega, računala je s tim da nikad ne mora sumnjati niti se pitati želi li je. Biti s Hammom činilo joj se kao promatrati izglednjelog čovjeka kako proždire ogroman obrok, a ipak uspijeva uživati u svakom zalogaju, ni manje ni više nego u prethodnom. A za ženu njezine dobi bilo je to ono što joj je održavalo tajanstveni smiješak na usnama i lagano podrhtavanje tijela. Ali, najviše od svega sviđao joj se način na koji joj je postepeno počeo vjerovati i ovisiti o njoj.

Hamm je također pronašao osobu s kojom je mogao razgovarati, ženu koja ga nije ismijavala i koja nije s visine gledala na njegovo porijeklo ili mislila da su njegove ambicije previsoke. Naprotiv, Vitine ambicije vezane uz njegov uspon bile su veće no što je on ikad sanjao da bi mogao postići. Na svoje veliko iznenađenje otkrio je da ona zna više o funkcioniranju politike iznutra i izvana nego on. Neko vrijeme, prije no što joj je otac potpuno propao, bio je uključen u lokalnu politiku kao jedan od ljudi staroga Bossa Pendergasta. Odvijalo se to u dvadesetim i tridesetim godinama, kad je politika u Kansas Cityju bila leglo pohlepe, mita i dobrih provoda. Sve dok Pendergast nije otišao u zatvor. Ali za to je vrijeme, iako je imala samo dvanaest-trinaest godina, saznala gdje su, u prenesenom značenju, sahranjena mnoga trupla, i to zahvaljujući očevoj nesposobnosti da drži jezik za zubima kad je bio nacvrckan, što je bilo često.

Nakon godine dana veze s Hammom odlučila je posjetiti jednog od očevih starih prijatelja, Earla Finleya. Poznao je Vitu dok je bila djevojčica i uvijek mu je bila veoma draga. Znao je da je donirala mnogo novca kampanji Petera Wheelera i bio je veoma sretan što je vidi nakon mnogo godina i što se mogu prisjetiti starih vremena. Nakon nekog vremena Vita je skrenula razgovor na Hamma. Na spomen njegova imena Earl je gotovo odgrizao bijeli plastični vrh cigare *White Owl*. – Ne krivi nas za to, Vita, dali smo sve od sebe da ga zaustavimo. Ali taj provincijski kurvin sin skliznuo nam je kroz prste i sad nam se seljačina ruga i ne želi poslušati ništa što kažemo.

Vita reče: – Earle, mislim da si možda u krivu što se tiče Hamma. On je možda tvrdoglav, ali nije glup. Mislim da shvaća da se ne može istodobno boriti protiv tebe i protiv senata. Opozovi pse i prestani blokirati svaki njegov potez, a ja ti dajem riječ da će progurati nekoliko stvari koje ti želiš.

On je na trenutak žvakao cigaru i nekoliko puta zatreptao očima, pitajući se što ona želi reći. – Ma čuj, Vita, kako možeš bit sigurna što će taj svojeglavi tovar učiniti? Nikad još nije napravio ono što smo željeli.

Ona mu uputi smiješak koji je sve govorio.

On je pogleda i reče: – Ne misliš valjda ozbiljno.

– O, da – reče ona. – Bolje ti je da povjeruješ u to.

Nakon nekoliko trenutaka on se počne smijati iz dubine svoga velikog trbuha, sve dok mu iz usta nije izišao grohot i ispunio sobu, tresući stol za kojim su sjedili. Kad se malo smirio i uspio progovoriti, on obriše oči džepnim rupčićem s izvezenim inicijalima *E.F.* i reče: – Kvrugu, Vita, vidjet ću što mogu učiniti.

Izenada su Hammovu obveznicu od sto pedeset milijuna dolara za popravak cesta, koja je gotovo tri godine stajala na mrtvoj točki, prihvatila oba doma, a Earl je dobio nekoliko sitnica koje je želio. Ali ne mnogo; Vita se pobrinula za to. Kao što je mudro rekla Hammu: – Dragi, postoje ljudi na ovome svijetu koji će ti biti ili za vratom ili pod nogama. Bolje ih je držati pod nogama.

Hamm napreduje

U početku Hamm nije želio upoznati brojne Vitine prijatelje i ići na umjetničke zabave. Odupirao se, iako je Vita znala da bi to bilo dobro za njega i u osobnom i u političkom smislu.

– Slušaj, Vita – rekao je, – jednostavno se ne bih dobro osjećao među njima.

– Zašto? Moji su prijatelji vrlo dragi. Oni daju mnogo novca. Zašto ne bi išao?

– Zato što ne želim biti okružen ljudima koji na mene uvijek gledaju s visine i misle da sam glup.

– Hamme, ti si guverner države. Nitko neće misliti da si glup.

– Nije bitno čega sam guverner, znam što misle. Vidao sam iste takve tipove dok sam bio na fakultetu, vozali su se po *kampusu* šminkerskim automobilima i udruživali se u šminkerska bratstva. Ja sam mogao ući u kuću bratstva samo kao konobar. Mrzio sam svu tu pompoznu, bijednu kopilad. Želio sam obrazovanje i diplomu jednako žarko kao i svaki drugi čovjek, samo što nisam imao bogatog taticu da mi plati račune pa sam morao odustati. Nikad nisam stekao diplomu ni iz čega osim iz prodavanja traktora. Kako bih mogao razgovarati s tim facama s kojima se ti družiš?

– Zar te to muči? Dobro znaš da to što netko ima diplomu ne znači da je pametniji ili zanimljiviji. Pogledaj što si postigao, Hamme, kako si pametan kad se radi o potrebama ljudi. Većina tih momaka koje si poznao na fakultetu isti bi se tren mijenjala za mjesto s tobom.

– Stvarno tako misliš?

– Hamme, ti ne trebaš diplomu kako bi dokazao koliko si pametan.

On joj nešto prizna. – Ne radi se samo o diplomi, Vita, nego i o svemu drugome. Ti bogati klinci naučili su se odnositi jedni prema drugima i ponašati se na zabavama. Imali su četiri godine koje su proveli samo stječući prijatelje i otkrivajući tko su. Zavidim im na tome; ja sam radio od svoje trinaeste godine. Nikad nisam imao društveni život... O, kvragu, Vita, istina je da se bojim. Reći ću krivu stvar ili ću upotrijebit krivu vilicu. Ugodnije se osjećam u društvu Rodneya i njemu sličnih. Znam da mi se oni neće smijati. Ni sami ne znaju bolje. Ona odmahne glavom. – Dušo, ti si najteža osoba za pogurati na višu stepenicu koju sam ikad upoznala. Ali odlučila sam to učiniti.

Hamm se nastavio odupirati, no Vita je bila uporna. Na koncu je rekao da će se pojaviti tu i tamo, u rijetkim prigodama.

Mjesec dana nakon toga Vita ga je čekala u svome stanu. On uđe veoma zadovoljna izraza lica, a zatim sjedne, odriješi kravatu i stavi noge na stolić u dnevnom boravku. – I, kakav sam bio?

– Bio si predivan i svi te obožavaju. Ljudi su mi cijele večeri prilazili i govorili mi kako je po njihovom mišljenju guverner šarmantan i kako je zgodan uživo.

– Ma stvarno? – reče on, uzimajući piće koje mu je pružila.

– Da. Bila sam veoma ponosna na tebe.

– Nije ti se činilo da sam preglasan ili tako nešto?
– Nije.
– Nisam izgledao glupo u ovom majmunskom odijelu? Ljudi me nisu ismijavali, ha?
– Nitko te nije ismijavao.
– Znaš, Vita, moram reći da sam bio pomalo iznenađen. Kad ga upoznaš, taj Peter Wheeler ispadne prilično simpatičan momak, zar ne? Nekako mi je žao što sam sve ono rekao o njemu.
– Drago mi je da ti se svidio. On je uistinu draga osoba. Kao i njegova žena.
– Znaš što mi je rekao, Vita?
– Ne, što?
– Rekao je da mi zavidi na sposobnosti povezivanja s ljudima. Rekao je da mu je žao što mu je sve u životu bilo poklonjeno, što nije mogao biti radni čovjek poput mene i dobiti šansu da sam postigne uspjeh, kao što sam ja učinio. – Sa čuđenjem je pogleda. – Možeš li to zamisliti? Ja sam bio ljubomor na njega, kad ono, on mi je sve vrijeme zavidio.
Mogla je reći *Rekla sam ti*, ali je suviše uživala gledati ga kako to sam otkriva.

Neko vrijeme nakon toga Rodney, koji je rijetko imao drugog posla do biti pri ruci kad bi Hamm poželio društvo, ušeta u ured državnoga tužitelja. Wendell Hewitt podigne pogled s papira na radnom stolu i reče: – Uđi i zatvori vrata, želim razgovarati s tobom.

Rodney sjedne. – Što se dogodilo?

– Znaš, jedino nas dvojicu sluša i uzda se u nas da mu kažemo istinu, a iskreno rečeno, pomalo sam zabrinut za njega i mislim da bismo ga obojica trebali posjesti i porazgovarati s njim.

– O čemu?

– O svom tom trčanju po zabavama. Mislim da počinje malo previše uživati u životu na visokoj nozi, u svom tom pojavljivanju u društvenim rubrikama novina. Ne bude li oprezan, razjarit će ljude koji su glasovali za njega.

Rodney odmahne rukom i odbaci tu ideju. – Ah, ne brini zbog toga. Koliko god novih odijela kupio i s kim god se motao, oni znaju da je u biti jedan od njih.

– Doista tako misliš?

– Da, tako mi svega. Ne zaboravi, ja ga dugo poznajem. Vidio sam ga s tim ljudima i kao prvo, on je stvarno jedan od njih; a kao drugo, njemu je stalo do njih, razumije kako razmišljaju i što žele i vjeruj mi, da mu nisu dragi i da ih, kvragu, ne voli, oni bi to znali. Oni u ovom trenutku vjeruju da će se zauzeti za njih, ali – što je najvažnije – i *on* vjeruje da će se boriti za njih, čak i protiv nas.

– Stvarno misliš da bi to učinio?

– Kladam se. On ozbiljno misli kad kaže da ne postoje mali ljudi. Ne radi se kod njega samo o agresivnom udvaranju i to je baš ono što oni žele čuti. On zna gdje ih svrbi i kako ih počesati. E sad, ti i ja se ne bismo mogli lako izvući na njegovom mjestu, ali oni će mu biti vjerni kroz vatru i vodu, a on zna kad treba stati.

– Jesi siguran u to? Mislim da je prilično blizu ruba.

– Ne... Svi ti ljudi imaju neku nevidljivu crtu. Ako je prijeđeš, brate, čuvaj se. Zauvijek su te prekrižili. Ali Hamm točno zna gdje se ta crta nalazi. To ti je kao ona zviždaljka za pse koju mogu čuti samo drugi psi.

No, usprkos Rodneyevoj bezbrižnosti, tu i tamo se začuo poneki prigovor na račun Hamma i neki su ljudi počeli primjećivati da se mijenja. Pojavilo se nekoliko uvodnih članaka i kolumni. Neki su govorili da provodi suviše vremena s elitom i ne brine za one koji su ga izabrali na položaj. Međutim, kao što je Rodney rekao, Hamm je točno znao kad što reći i kako to reći. U posljednjem velikom televizijskom obraćanju državi prije odlaska u New York na Nacionalnu konferenciju guvernera, svoje je opaske dovršio jedva čujnim hihotom.

– Znae, narode, čini se da čovjek jednostavno ne može svima udovoljiti. Neki se tuže da se u zadnje vrijeme previše motam oko bogatuna i ja se slažem s njima, ali pitat ću vas nešto: Kako ću ih držati na oku i uvjeriti se da ne krađu od vas ako se malo ne družim s njima? Neki kažu da s ovom novom, našušurenom frizurom i ovratnikom na kopčanje počinjem suviše nalikovati jarcu ljubimcu Lady Astor. Ni meni se to ne sviđa ništa više nego vama, ali ja tu ništa ne mogu, takva je moda; jedino se mogu pobrinuti da nitko tamo gore u New Yorku ne kaže da je guverner velike države Missouri seljačina i da se ne zna oblačiti. Barem dok sam ja na tom položaju. Ma nosit ću ja i bisernu ogrlicu ako je potrebno. A kako se stvari razvijaju, sljedeće ću godine možda upravo to učiniti. Snimatelji u studiju pukli su od smijeha, kao i gotovo svi koji su ga slušali, i sve je opet bilo u redu.

Struja

Hamm Sparks nije bio jedini koji se te godine uputio u New York. Sestrična Norme Warren, Dena Nordstrom, s četiri je godine napustila grad s majkom, Marion Nordstrom, i Warrenovi je sve otada nisu vidjeli. Dena se zaposlila na televiziji u New Yorku i postala je veoma uspješna televizijska novinarka, a Norma je odlučila kako je došlo vrijeme da ona i Macky odu u New York posjetiti je. Nakon smrti Denine bake Gerte Norma je osjetila potrebu pobrinuti se da netko od obitelji ostane u kontaktu s Denom. Onoga jutra kad su trebali krenuti, teta Elner je upravo pržila slaninu u kuhinji kad je zazvonio telefon. Ona podigne slušalicu, pitajući se tko zove tako rano.

– Halo?

– Teta Elner, ja sam, Norma.

Elner se iznenadi začuvši njezin glas. – Zar ste već stigli? To je bilo brzo...

– Ne, još uvijek smo u zračnoj luci...

– O!

– Teta Elner... učini mi uslugu i pogledaj kroz prozor spavaće sobe vidiš li kakav dim.

– Čekaj malo. – Elner uz zveket spusti slušalicu na stolić pokraj telefona. Za trenutak se vrati.

– Ne. Nema dima.

– Jesi li sigurna? Jesi li pogledala u smjeru naše kuće?

– Jesam.

– I nije bilo dima?

– Nije.

– Jesi li sigurna? Nisi li možda nanjušila dim? Idi i još jednom pogledaj, može?

– Pričekaj.

Nakon nekoliko trenutaka tišine začuje se: – Ne, na nebu nema ni oblačka.

– Nisi možda čula kakva vatrogasna kola?

– Zašto?

– Zato što mislim da sam možda izašla iz kuće i ostavila uključeno kuhalo za kavu. Mogla bih ubit Mackyja. Požurivao me je i sad se ne mogu sjetiti jesam li ga isključila ili nisam. Ne znam zašto misli da moramo stići u zračnu luku dva i pol sata prije leta... Otišli smo u užasnoj žurbi. Sam Bog zna jesam li se sjetila bilo što učiniti, a kamoli ugasiti kuhalo. Nervozna sam ko vrag.

– Sigurna sam da si se sjetila, dušo. Koliko te poznajem, vjerojatno si ga i oprala prije odlaska.

– U redu, Macky! Teta Elner, učini mi uslugu. Nazovi Verbenu na posao. Ona ima ključ od stražnjih vrata. Zamoli je da ode do naše kuće i provjeri jesam li ga isključila i ako nisam, nek' ga isključi.

– U redu.

– Pokušala sam je nazvati kući, ali već je otišla, a ja moram za minutu sjesti na avion; sad mi samo treba da mi kuća izgori do temelja... U REDU, MACKY... Viče mi pa moram ići.

– Ne brini, pobrinut ću se za to. Ti samo trči i ne brini ni o čemu. Samo se opusti. Ja sam ostavila svoje kuhalo upaljeno cijeli dan i noć i još uvijek mi kuća nije izgorjela.

– Hvala, teta Elner... U redu, Macky! Moram juriti, nazvat ću te kad stignemo. Bog.

Teta Elner spusti slušalicu i vrati se u kuhinju. Nakon što je pojela doručak, ode u dnevnu sobu, sjedne za stolić s telefonom i uzme povećalo koje je držala pokraj telefonskog imenika te u *Žutim stranicama* potraži broj kemijske čistionice *Plava vrpca*. Zatim okrene brojčanik.

– Verbena, ovdje Elner. Baš me sad nazvala Norma iz zračne luke, radi se o njenom kuhalu za kavu... Da, opet. Kažem ti ja, ako nije kuhalo za kavu, onda je glačalo. U svakom slučaju, rekla mi je nek' te nazovem pa te evo zovem. Nikad u životu nisam vidjela da je netko toliko nervozan zbog struje. Svaki put tijekom olujnog nevremena trči po kući ko muha bez glave i isključuje sve živo, a onda obuje gumene čizme i sjedi u mraku. Možeš li to zamisliti? Valjda misli da je grom neće udariti ako ima gumene čizme na nogama. Netko joj je ispričao kako je onog dječaka u Poplar Bluffu pogodio grom. Sjećaš se, nećaka Claire Hithtower? Onog malog kilavca koji je plesao *step*? U svakom slučaju, on je jednog dana trčao kući mami nakon sata plesa i zaboravio se preobući, a grom ga je pogodio, *tres*, točno u cipele za *step*. Odbacio ga je šest metara u zrak. Sve su novine pisale o tome i znaš, Claire je rekla da mu je kosa postala kovrčava. Prije udara groma bila je ravna ko metla. Kaže da više nikad nije bio isti. Nikad se nije oženio pa se ne zna točno kakvu je štetu taj udar prouzročio. Kako bilo da bilo, kad večeras dođeš kući, skokni onamo da joj mogu reći kako joj kuća nije izgorjela do temelja. Možemo reći da smo provjerile. Eto, ostaj mi dobro.

U pet sati i dvadeset osam minuta zazvoni telefon tete Elner.

– Halo?

– Elner, nije bio uključen, bio je ispran i nalazio se u perilici za suđe.

– Tako sam si i mislila.

– Ali dobro da sam otišla, jer je ostavila širom otvorena stražnja vrata pa su ona dva stara psa koja Macky hrani ležala izvaljena na sofi u dnevnoj sobi.

– Ooooo, Bože... Neću joj to reći. Pošizit će.

– Ah, kao da ne znam.

– Je l' to bio onaj stari čau čau?

– Da, i onaj drugi... onaj... što već jest...

– Dobro da si ih istjerala van.

– Samo se nadam da nisu unijeli buhe, je l' tako? Ako jesu, neću reći odakle su došle, a ti?

– Ni ja. Spremna sam lagati ako zatreba.

Nakon povratka iz New Yorka Norma je sjela za kuhinjski stol i napisala popis uputa u slučaju požara, koji je namjeravala dati Verbeni i vatrogascima. Kad je Macky došao kući na ručak, pružila mu ga je.

– Hoćeš li ponijeti ovo u trgovinu i napraviti mi dvadesetak kopija? Pazi da slova budu dovoljno tamna, da se mogu čitati.

– Naravno. Što je to?

– To je naš popis koji ćemo dati Verbeni ga da uruči vatrogascima kako bi znali što trebaju tražiti.

– Kakav popis?

– U slučaju da odemo iz grada, a izbije požar. Želim biti sigurna da će prvo uzeti sve bitne stvari, prije no što bude prekasno.

– O, za ime Božje, Norma, kuća nam neće izgorjeti.

– Možda i neće... ali oprez je majka mudrosti. I nikad ne znaš, što ako je pogodi grom ili tako nešto. Samo mislim da je bolje osigurati se i želim da zajedno pročitamo ovaj popis, ako iz nekog razloga ja ne budem tu, a ti budeš.

Norma sjedne za stol zajedno s Mackyjem. – U redu. Ovako: prva stvar, broj jedan: idite do donje desne ladice toaletnoga stolića i izvadite sve iz nje. Tamo sam stavila sve rodne listove, naše fotografije, naš vjenčani list, slike s vjenčanja, godišnjake i slične stvari, sve papirnato što se ne može nadomjestiti.

– Norma, siguran sam da bismo mogli dobiti kopiju školskog godišnjaka.

– Možda, ali kako bismo se sjetili svih onih slatkih poruka koje su svi napisali? Toga se ne možeš sjetiti... to ne možeš nadomjestiti... I slike tvoje i moje obitelji, Lindine slike dok je bila beba, njih ne možeš nadomjestiti. Ne zaboravi što se dogodilo Sirotoj Tot kad joj je majka zapalila kuću. Sve su izgubili: slike, rodne listove... Nije joj ostala nijedna jedina obiteljska fotografija niti išta drugo. Ne želim da se to nama dogodi... To je nešto što sam naučila: treba misliti unaprijed, pripremiti se za najgore.

– Zašto ti jednostavno ne bih privezao aparat za gašenje požara na leđa, kako bi u svako doba bila spremna?

– Ma daj, ne budi blesav.

– Dobro, ali Norma... šanse su zaista male, ali kad bi slučajno i izbio požar, misliš da bi vatrogasci imali vremena čitati neki tamo popis?

Norma ga pogleda. – Dobro si to rekao. Trebali bi unaprijed imati primjerak ovoga popisa, kako bi se upoznali s njegovim sadržajem pa onda ne bi morali gubiti vrijeme stalno gledajući u njega.

– Imam bolju ideju – reče Macky. – Zašto im ne bismo rekli da dođu ovamo i vježbaju, kad smo već kod toga?

– Misliš da bi htjeli?

– Norma, ti si svakim danom sve luđa. Daj da vidim.

Norma mu pruži popis.

– Što je u smeđoj vreći za odjeću?

– Tvoj fini kaput, moj fini kaput, moj fini šešir, cipele... takve stvari. Ne želimo valjda završiti u prnjama, pa da moramo nositi ono što imamo na sebi. Ah da, i stavila sam na dno sve naše kućne video kasete, njih ne možemo nadomjestiti. I moj nakit, onaj koji nemam na sebi, moje rasplesane rode, tvojih srebrnih pedeset centi, Lindine pobrončane dječje cipelice; njih ne želimo izgubiti, zar ne? Možeš li se sjetiti još čega što sam propustila?

Macky ponovno prijede prstom preko popisa. – Primjećujem da nisi stavila ništa iz moje radne sobe.

– Pa ima li tamo ičega vrijednog, osim hrpe starih, mrtvih riba po zidu? Što bi uopće želio otamo?

– Imam nekoliko slika... i par knjiga... i svoju bejzbolsku loptu.

– Čuj, sumnjam da će imati vremena ulaziti onamo i zato kad god budemo nekamo išli, pobrini se da sve što želiš spasiti staviš u kutiju ispod kreveta. Hm, zapravo... neću riskirati s Lindinim plesnim odličjima. Odnijet ću ih dolje i spakirati... možda vatrogasci neće imati vremena ići na kat. Dakle, možeš li se još čega sjetiti? Kaži sad ili zauvijek šuti. Zapamti, papirnatu stvar idu prve... pisma, razglednice, isjecci iz novina, naša fotografija s Wayneom Newtonom* (**američki pjevač i zabavljač, zvan Mr. Las Vegas, rođen 1942.*), sve naše slike, sve to ide u prvoj turi. I zato, ako imaš što slično, uguraj unutra.

– Zašto si stavila na popis onaj glupi sat s kukavicom? To je obično smeće.

– Ali tako je *star*. Osim toga, to nam je vjenčani dar. Stavi onda nešto što ti želiš.

Macky ustane i počne šetati po kući, tražeći stvari. Nekoliko minuta poslije vrati se s bejzbolskom loptom koju je dobio od Bobbyja, a koju je potpisao Marty Marion.

– Pa stavi onda nju u kutiju pod krevetom. Ne želim da gube vrijeme tražeći neku staru bejzbolsku loptu kad će toliko drugih važnih stvari biti ugroženo. – Ona je doda na popis, a zatim reče: – Znaš... pitam se koje su veličine bankovni sefovi i jesu li otporni na vatru.

– Zašto?

– Pa... mislim da bi nam bilo bolje kad bismo prije odlaska iz grada jednostavno odnijeli sve što možemo dolje u banku i stavili to u sef. Onda se ne bih morala brinuti zbog ljudske pogreške. Tako bismo bili sigurni.

– A što ako banka izgori?

Norma ga pogleda. – Macky... *zašto* mi govoriš takve stvari? Zašto mi stavljaš bubu u uho kad znaš koliko je ovo ozbiljno?

– O, za ime Božje, Norma, samo sam se šalio... Banka neće izgorjeti. A neće ni naša kuća.

– Samo pokušavam sačuvati naše uspomene, zaštititi našu obiteljsku povijest, kako bi Linda i naša unučad imali što gledati jednom kad nas više ne bude, a ti zbijaš šale.

– Norma, šalio sam se.

– Mislim da ne cijeniš ono što pokušavam napraviti za ovu obitelj. Djeca trebaju imati osjećaj kontinuiteta, to je veoma važno.

– Kao prvo, dušo, mi nemamo unučad.

– Ali mogli bismo ih imati jednog dana.

– Čak i ako ih budemo imali, uvijek možemo snimiti nove fotografije ako se nešto dogodi.

– Svjesna sam toga, Macky... Ali ne radi se o tome, nego o činjenici da bi tako vidjeli samo naše slike u starijoj dobi, a ne one kad smo bili mladi... O tome ti govorim. Želim da dobiju priliku vidjeti moju sliku dok sam bila mlada i imala vitku liniju, a ne samo kao sredovječne žene.

– O, Norma, imaš tek trideset pet godina, prestani. Sad izgledaš bolje no ikad. – U tom trenutku nastupi stanka. Macky uoči priliku i iskoristi je. – Danas izgledaš bolje nego na dan našega vjenčanja.

– Ma, to samo tako kažeš.

– Ne, stvarno. Promatrao sam te neku večer, kad si na sebi imala ono ružičasto... znaš?

– Spavaćicu?

– Aha. Baš sam neku večer rekao sam sebi, Norma svakoga dana sve bolje izgleda.

– Doista?

– Da. Bila si lijepa djevojka, ali sad si... hm... seksi, zrela žena. Baš kao zrela, sočna šljiva spremna da je se ubere sa stabla... baš onakva kakva treba biti...

– Već godinama imam tu staru ružičastu spavaćicu.

– Možda, ali sjajno izgledaš u njoj.

– To je samo stara spavaćica koju sam kupila u *Kmartu*.

– Ma ne moraš se nimalo zabrinjavati zbog svoga izgleda, to je sve što želim reći. Ti si jedna zgodna stara mačka... i nemoj to zaboraviti.

– Imala sam uz nju i kućni ogrtač. Ne znam zašto ga nikad ne nosim. Ne znam čak ni imam li ga još... možda sam ga već bacila ili ga nekome dala.

Kad je Macky izišao iz kuće, Norma ode u spavaću sobu, izvadi ružičastu spavaćicu iz *Kmarta*, prisloni je uz tijelo i pogleda se u zrcalo. Okrene se na lijevu, a zatim na desnu stranu te se nasmiješi.

Deset minuta nakon toga zazvoni telefon u željezariji. Macky podigne slušalicu. – *Warrenova željezarija*.

– Macky, nešto bih te pitala, ali reci mi istinu.

– Što?

- Ne razgovaraš o meni s drugim muškarcima, zar ne?
  - Što?
  - Ne razgovaraš s drugim muškarcima o tome kako izgledam u spavaćici, zar ne?
  - Ne, naravno.
  - Jer bilo bi mi užasno kad bi to radio...
  - Dušo, dajem ti riječ da ni s kim ne razgovaram o tome kako izgledaš u bilo čemu, znaš to valjda.
  - Umrla bih kad bih, dok razgovaram s nekim muškarcem, pomislila da pokušava zamisliti kako izgledam u spavaćici.
  - Norma, zar misliš da bih riskirao na taj način, pa da svi muškarci u gradu polude? Nisam baš tako glup.
  - Nisam tako mislila. Htjela sam reći... ma znaš... Samo bih se čudno osjećala kad bih mislila da me netko čudno gleda.
  - Ne. Čuvam tvoju tajnu.
  - Dobro. Sad mi je lakše. Znaš što? Pronašla sam onaj ogrtač. Stavila sam ga na gornju policu u onu crvenu kutiju u kojoj držim jastučnice viška, koje ne koristimo, ali znaš što još?
  - Što?
  - Ne mogu ga nositi.
  - Zašto?
  - Više se ne slažu. Mnogo je tamnije boje od spavaćice pa više ne predstavljaju komplet. Mislila sam da bih mogla otići do tamo i vidjeti prodaju li ih još uvijek pa bih onda mogla kupiti samo spavaćicu ako bi mi dozvolili. Možda i ne bi, ali ako ne bi... mislila sam da bih ga možda mogla oprati u perilici sa svakom turom rublja. Tako bi prije ili poslije izbljedio. Što misliš... da napravim to?
  - Što?
  - Da provjerim mogu li kupiti novu spavaćicu? Mislila sam, pošto ti se sviđa kako mi stoji, možda bih trebala pokušati kupiti novu. Ako još prodaju taj model; stalno mijenjaju stvari. Bilo bi mi draže da to ne rade, a tebi?
  - Što?
  - Da ne mijenjaju stvari. Kad kupiš nešto što ti se sviđa, grozno je kad ponovno odeš u tu trgovinu, a oni to više ne prodaju. To bi trebao zapamtiti i u svome poslu. Nemoj prestati prodavati stvari ili mijenjati modele i marke.
  - U redu, dušo, zapamtit ću to.
  - Macky, nećeš se ljutiti na mene ako odem u *Kmart*?
  - Neću.
  - Neću kupovati na odjelu željeznarije, možda uopće neću ništa kupiti. Ako je imaju, kupit ću samo tu jednu stvar i to je to, može?
  - Dobro...
  - Povest ću tetu Elner... ali samo ćemo gledati, dobro?
  - Dobro...
  - Nećeš misliti da sam izdajica, je l' tako?
  - Neću, idi samo i vidi imaju li te spavaćice.
  - Macky, je l' stvarno misliš da sam privlačna nakon svih ovih godina ili me samo zezaš?
  - Želiš li da zatvorim radnju i dođem odmah kući kako bih ti dokazao?
  - Macky Warrenu! Odmah prestani s tim zločestoćama! Što da te čuje koja mušterija?
- Macky se od srca nasmije, a Norma spusti slušalicu i nasmiješi se.
Možda će, kad već bude tamo, provjeriti imaju li ih i u drugim bojama.

Neplanirani susret

Sve to vrijeme koliko su Vita i Hamm bili zajedno, samo se jedan njihov razgovor gotovo pretvorio u svađu. U početku, kad je njihova veza tek započela, Hamm je jedno vrijeme govorio o razvodu, ali ona je brzo u korijenu sasjekla tu zamisao. – Ni u kom slučaju. Nećeš zbog mene uništiti svoju političku budućnost. Osim toga, ne želim se udavati. Odrasla sam žena i želim točno ono što imam. Ako imaš grižnju savjesti prema meni, zaboravi je. I mogu ti odmah reći, ne želim djecu. Nimalo me ne zanima biti majka ili pomajka.

– Ali Vita – reče on, – uistinu se loše osjećam.

Ona mu rukama obuhvati lice. – Dragi, znam što osjećaš prema meni. Ne moraš si upropastiti život kako bi to dokazao. Ono što radiš kod kuće je tvoja stvar, ali ono što nas dvoje imamo tiče se samo nas. Nikoga nismo povrijedili. Savršeno je ovako kako je.

Vita to, dakako, još nije znala, ali njezina veza s Hammom ipak je nekoga povrijedila, no u tom trenutku još uvijek ne suviše jako.

Betty Raye se njezin suprug izvana činio isti kao prije. Uvijek je bio u pokretu, nikad nije bio kod kuće, a kad i jest, ona ga je rijetko viđala nasamo. Ona to nije znala, ali njegova veza s Vitom promijenila je i njega i način njegova gledanja na svijet i na nju samu. I dalje ju je volio, ali drukčije nego prije. Iako je to nijekao, Hamm je upao u vrtlog Vitina društva punog velike love i velikih riječi. Još uvijek je bio pomalo očaran i polaskan što se iznenada na svečanim primanjima druži s ljudima koji bi mu se prije jedva udostojili uputiti koju riječ. Rijetko je vodio Betty Raye sa sobom. Kao prvo, zbog njezine poznate odbojnosti prema zabavama i društvenim događanjima, a kao drugo, zato što se jednostavno ne bi uklopila. Kad bi je u rijetkim prigodama nekamo poveo, bilo je to isključivo iz političkih razloga, a kad bi stigli, on bi se odmah izgubio u krugu ljudi koji su umirali od želje da ga upoznaju. Ona bi obično završila negdje u kutu, razgovarajući s jednom-dvije žene koje su je sažaljevale ili bile znatiželjne, a zatim bi otišla čim bi dobila priliku iskrasti se i poći kući.

Pokušavala je što više ostati u kontaktu s Hammom, biti mu na raspolaganju kad je zatreba, no činilo se da je on nikad ne treba. Tijekom vremena Betty Raye je počela osjećati kako polako blijedi, poput svjetla koje počinje tamnjeti. Počela je živjeti u svijetu u kojem se osjećala nevidljivom.

Čak su joj i sinovi izmicali. Obojica su sve više nalikovala ocu, bili su agresivni i uvijek spremni za kavgu, a mnogo su vremena provodili vani oko palače, igrajući se loptom s čuvarima. Nije znala zašto, ali počela se osjećati poput strankinje koja živi u kući gdje svi znaju tajnu osim nje.

A to je umnogome bilo istina. Najuzi je krug od početka znao za Hamma i Vitu. Hamm je to odmah svima jasno dao do znanja na sastanku s osobljem.

– Ako Vita zatraži što od vas ili što zatreba, želim da se pobrinete da to i dobije, je li jasno? A ako želite znati moje mišljenje o određenoj stvari, pitajte Vitu i ona će vam ga reći.

Ralph i Lester, dva gardista koja su obično išla po nju, stekli su sliku, a da im ništa nije morao reći. Kad bi je vozili nekamo na sastanak s njim, pozdravili bi je dodirivanjem šešira i zvali je gospođa Green. Nisu se šalili, cerili ni pokušavali biti prisni. Znali su tko je i što predstavlja guverneru, a nije bilo na njima da to odobravaju ili ne odobravaju. Vita se nije žalila niti je objašnjavala; samo je bila. Sve je osoblje razumjelo prešutnu naredbu da Vita i službena prva dama nikad ne smiju biti na istome primanju u isto vrijeme. A ako bi, Bože sačuvaj, *bile* na istome mjestu, *nikada* ne bi smjele biti u istoj prostoriji.

No, nezgode se događaju. Peter Wheeler i njegova supruga Carol priređivali su zabavu u svome domu kako bi proslavili otvaranje novog muzeja likovnih umjetnosti u Kansas Cityju. Mnogi su ugledni umjetnici iz cijeloga svijeta doletjeli u Kansas City tim povodom, a Cecil, uvijek budno pazeći na protokol, smatrao je da bi ostavilo loš dojam kad se prva dama ne bi

barem na kratko pojavila. – Draga – rekao je, – dođi samo na trideset minuta. Pozdravi se s ljudima, daj da te slikaju, a ja ti obećavam da se u bilo kojem trenutku nakon toga možeš iskrasti i da će te jedan od gardista odvesti kući.

Betty Raye je izgledala shrvano. – O, Cecile, moram li?

– Za državu bi bilo veoma korisno kad bi to učinila, a znam da Hamm misli kako bi trebala biti tamo s njim i zaželjeti svima dobrodošlicu. To nije obična zabava. Ne želimo ga razočarati, zar ne?

– Ne, mislim da ne – reče ona.

Bio je to, zapravo, događaj prepun zvijezda, s više od petsto ljudi koji su kolali po sobama veličanstvenog doma Wheelerovih. Betty Raye je došla odjevena u istu koktel haljinu bež boje kao i uvijek te se, kao i uvijek, osjećala poput ostarjele kreme od vanilije u usporedbi s ostalim ženama koje su nosile živahnu, raznobojnu odjeću i nakit. No, održala je riječ i pozirala fotografima te je stajala među domaćinima koji su pozdravljali goste. Smiješila se i rukovala sa svakim gostom te je poput papige ponavljala rečenicu koju joj je Cecil rekao neka kaže: – Dobrodošli u našu državu, počašćeni smo vašim posjetom. – Konačno, nakon nekih četrdeset pet minuta, oči su joj se susrele sa Cecilovima. Nakon što se pozdravila s domaćinom i domaćicom, Cecil ju je otpratio do automobila i već je bila na putu kući, rano – kao i obično – i osjećajući olakšanje – kao i obično.

Nakon desetak minuta vožnje kući Betty Raye skine naušnice i posegne za torbicom. No, nije je bilo. Zaključi da ju je sigurno ostavila na zabavi, u ženskom toaletu na katu.

Inače se ne bi vraćala k Wheelerovima, ali u torbici su se nalazile i njezine naočale za čitanje, a njih je trebala. Mladi gardist koji je te noći zamjenjivao Ralpa Childressa okrene automobil i odveze je natrag na zabavu. Ona se ušulja u kuću, ode na kat i uzme torbicu. Silazeći stubama, trudeći se da je nitko ne primijeti, začuje ženski smijeh koji je bio toliko zarazan da je morala pogledati odakle dolazi. Žena, koja je upravo stigla na zabavu, stajala je usred velike skupine muškaraca i ponovno se nasmijala, očito uživajući u priči koju je slušala. Betty Raye protiv volje zastane i na trenutak se zapilji u nju, sve dok se Martha Ross, žena koju je upoznala ranije te večeri, nije uspela stubama i glasno rekla: – O, gospođo Sparks, svi smo mislili da ste otišli!

Betty Raye prošapće, pokušavajući se uputiti prema vratima, nadajući se da je nitko drugi neće primijetiti: – Jesam, ali sam se morala vratiti; zaboravila sam torbicu.

Martha pođe za njom. – Ah nije li *užasno* kad vam se to dogodi, meni se stalno događa. – Kad je Betty Raye stigla do vrata, znatiželja je svlada te upita: – Gospođo Ross, tko je ona lijepa dama tamo?

Gospođa Ross pogleda. – O, pa to je Vita Green. Zar ne poznajete Vitu?

Betty Raye odmahne glavom, a gospođa Ross je iznenađeno pogleda. – Ona praktično vodi umjetnički program vašega muža. Ne mogu vjerovati da ne poznajete Vitu. – Ona krene prema Betty Raye, zgrabi je za ruku i odvuče je preko predvorja, vičući uzbuđenim glasom: – Vita! Pogledaj koga imam ovdje... Ne mogu vjerovati da još nisi upoznala gospođu Sparks. U prostoriji punoj ljudi, koji su se do tog trenutka smijali i čavrljali, iznenada zavlada tišina, kao da su svi zanijemili. Čak je i led u čašama prestao zveckati. Muškarci u Vitinu društvu naočigled su probljedjeli.

Činilo se da je Vita, koja je stajala leđima okrenuta prema Betty Raye, jedina bila u stanju pomaknuti se i progovoriti. Ona se ležerno okrene, nepromijenjena izraza lica, te toplo i sigurno reče: – Ah ne, gospođa Sparks i ja nekako smo se svaki put dosad uspjevale promašiti. – Zatim se nasmiješi i pruži ruku te doda prijaznim glasom: – Dobra večer. Tako mi je drago što sam vas napokon upoznala.

Betty Raye, zasljepljena Vitinim velikim dijamantnim brošem u obliku grančice sa cvijećem i općenito njezinom ljepotom, uspije slabašno izustiti: – Drago mi je.

Vita se ponovno osmijehne. – Baš me veseli što smo se upoznale, gospođo Sparks. Nadam se da ćemo se ponovno vidjeti nekom drugom prilikom.

– Hvala – reče Betty Raye. Dok se probijala prema izlazu iz prepune prostorije, gospođa Ross reče, misleći da je upravo učinila dobro djelo: – Baš lijepo, drago mi je što sam vas mogla upoznati.

Čim su se iza Betty Raye zatvorila vrata, kuglice leda počele su lagano zveckati, a ljudi su se počeli postepeno kretati. Vita, koja nije ni okom trepnula, nakon nekoliko je sekundi nastavila razgovor, kao da se neposredno prije nije dogodilo ništa tako važno i potencijalno opasno kao susret supruge i ljubavnice.

* * *

Na povratku u palaču Betty Raye je razmišljala o gospođi Green. Kad su se upoznavale, ona je tako profinjeno i bez napora prebacila crni cigaretšpic iz jedne u drugu ruku, s toliko elegancije i stila. Bila je poput jedne od onih filmskih diva koje su ona i Anna Lee gledale u Elmwoodskom kinu. Betty Raye se upitala treba li i ona početi pušiti. Vita, koja je prije toga vidjela Betty Raye samo na fotografijama, s druge se strane pitala kako je Hamma ikad mogla privući takva neugledna, bezlična osoba, žena koja je – u to je bila sigurna – savršeno draga, ali koja više nalikuje sluškinji nego gošći.

Hamm, koji se u tom trenutku nalazio u drugoj prostoriji, u potpunosti je propustio taj događaj. Betty Raye nije ga nijednom riječju spomenula i činilo se da nije nimalo sumnjičava, ali Hamm je bio bijesan i obećao je Viti da se to više nikad neće dogoditi. Od toga dana gardist Ralph Childress ni na sekundu nije ispuštao Betty Raye iz vida.

Moć

Nakon neplaniranog susreta Betty Raye i Vite, Cecil je rekao Hammu: – To je tvoj život, dragi, ali nisi baš naročito obazriv prema svojoj ženi, i to je sve što ću ti reći. – No, Wendell Hewitt, državni tužitelj, strahovao je da bi Hammova politička karijera mogla biti ugrožena. Wendell je iz prve ruke znao kako se brzo to može dogoditi. Njega su uhvatili s plavušom, što mu je uništilo izgled da postane guverner. Ipak, najveći je razlog zabrinutosti bio što su Wendell i Rodney navikli biti jedini Hammovi savjetnici te su prezirali Vitin utjecaj na njega. Pokušavali su ga upozoriti na opasnost situacije. Ali Vita se nikad nije zabrinjavala zbog onoga što drugi govore kad je Hamm bio u pitanju. Zнала je da je ona ta kojoj trči kad je sretan, žalostan, uplašen ili kad treba savjet. Prihvaćala ga je onakvog kakav jest, bez pitanja i osuđivanja, a on je to znao. One večeri kad je održao govor pred sedam tisuća ljudi na državnoj Demokratskoj konvenciji, vratio se u njezin stan razdragan, sa sjajem u očima. I inače je imao neka tri stupnja višu temperaturu od ostalih ljudi, ali te je noći gorio. – Kažem ti, Vita, taj osjećaj, kad znaš da te svi slušaju i da im možeš reći bilo što... Nasmrt me je preplašilo to što ih je tako lako voditi. – Pogledao ju je, a oči su mu još uvijek blistale. – Znaš, ponekad se toliko umorim boreći se za svaku sitnicu protiv Earla Finleya i ostalih, idem u krajnost pokušavajući progurati neke stvari. Počeo sam se pitati zašto. Zašto to radim? Radi čega? Ali večeras, kad sam ustao ispred svih onih ljudi, znao sam što je ono za čim tragem. – On ustane i počne koračati prostorijom. – Volio bih ti opisati kakav je to osjećaj kad tisuće ljudi slušaju svaku tvoju riječ, kako je jednostavno zadovoljiti ih, zaraditi pljesak i slušati kako vrište za tobom. To je kao da imaš nadzor nad velikim oceanom i možeš ga umiriti ili potaknuti da huče. O, Bože, Vita, ne radi se više o ljudima, nego o želji da nadzireš tu veliku stvar i kad jednom to okusiš, upecao si se. Osjećaš se kao da ćeš umrijeti ako je izgubiš, znaš

što hoću reći? Netko ti je predao dirigentski štapić i možeš voditi taj bogati, moćni orkestar. Ima li ti to smisla? Hoću reći, upravljanje peteročlanim bendom nakon toga ništa ne znači, nakon što si ravnao tim orkestrom, nakon što su tisuće ljudi svirale pjesmu baš onako kako si ti želio.

Vita mu se osmijehne, a on zastane. – Previše sam popio, oprost.

– Nemoj se ispričavati. Nikad se ne moraš suzdržavati preda mnom niti mi se bojati reći bilo što, znaš to. Što više mi budeš govorio, to ću te bolje razumjeti. Volim te, na tvojoj sam strani – zapamti to.

On sjedne. – Sigurno misliš da sam idiot, ali o tome ne mogu razgovarati s momcima; oni ne bi razumjeli, kvragu. Ti si jedina osoba kojoj vjerujem. Betty Raye ne zanima politika, cijela je ta stvar plaši. Ah, trudi se ona, ali uvijek je željela samo tih, miran život, a pogledaj u što sam je uvalio. Pokušavam je izostaviti iz svega koliko god mogu. Kao dijete bila je stalno na pozornici i jednostavno mrzi što sam ja guverner... Ali, Vita, tako mi Bog pomogao, ja to obožavam.

Betty Raye je, s druge strane, brojala dane do odlaska iz guvernerove palače i konačnog useljenja u pravu kuću koju neće morati dijeliti sa sto ljudi. Prema Hammovim uputama, Rodney ju je provezao pokraj potpuno nove kuće od crvene cigle u lijepoj četvrti izvan grada. A kad je nakon toga ušla u guvernerov ured, Hamm ju je upitao ne podižući pogled: – I, jesi li takvo što zamišljala?

– O, Hamme, to je više nego što sam se ikad mogla nadati.

Kao bivši trgovac rabljenim automobilima, Rodney je znao sklapati poslove na različite načine te je *ispod stola* sklopio usmeni sporazum s jednim trgovcem nekretninama, koji je obećao zadržati kuću dok Hamm ne siđe s položaja.

Betty Raye nije bilo žao što će ostati bez uloge prve dame, ali znala je da će joj nedostajati nekoliko članova osoblja: Cecil, dakako; a tijekom godina poprilično je zavoljela i Albertu Peets, ubojicu cepinom, koja joj je osim kuhanja pomagala i oko dječaka te bila sjajna dadilja. Kad bi im ona naredila da idu u krevet, išli su. Slušali su je mnogo bolje nego što su ikad slušali majku ili oca.

Ali što se drugih stvari ticalo, jedva je čekala spakirati kovčege i zauvijek izaći iz guvernerove palače.

Hamm se pokušao pomiriti s činjenicom da napušta položaj guvernera, ali što su se nominacijski izbori u svibnju sve više bližili, postajao je sve nervozniji i nemirniji. Dok su Betty Raye i Cecil kupovali namještaj, posuđe i srebrninu za novu kuću, Hamm je rogoborio svima koji su ga željeli slušati, žaleći se na činjenicu da guverner ne može naslijediti sam sebe u trećem uzastopnom mandatu. Čak je održao ljutit, bombastičan govor pred skupinom voditeljica izviđačica iz Joplina, koje su došle u posjet palači ne sluteći što ih čeka.

– Da nisam morao ratovati s Earlom Finleyem i prokletim Republikancima, mogao sam uspjeti, ali dva mandata nisu dovoljna da bi se bilo što provelo do kraja. Trebam bar još četiri godine da dovršim započeto, a sad će Earl dovesti onog idiota Carnieja Boofera i sve upropastiti...

Betty Raye i Cecil bili su zauzeti traženjem odgovarajućih sagova i zastora, ali Hamm je iz dana u dan postajao sve razdražljiviji i nije mogao spavati. Momci su ga pokušavali razvedriti. Činilo se da ništa ne pomaže. Konačno je jednoga dana Rodney rekao: – Trebaš se malo maknuti odavde. – I tako su ga Wendell, Rodney i Seymour odvezli do tajnoga spremišta brodova u kojem se nalazila *Betty Raye* te su pošli na krstarenje.

Na brodu bi se obično opustio, zaboravio na sve i uživao, ali ne i toga dana. Samo je sjedio i zurio u vodu, pokušavajući smisliti što učiniti. Okrenuo se prema Wendellu, koji je sjedio podupirući se nogama o stranu broda i ispijajući pivo. – Kad bismo sazvali izvanredno zasjedanje zakonodavaca, kakve bi nam šanse bile da proguramo ustavni amandman?

Wendell je znao što smjera. – Hamme, nema ni teoretske šanse da ti dopuste još jedan uzastopni mandat; to je državni zakon.

– Ali zakoni se mijenjaju, zar ne?

– Aha, ali taj nećeš promijeniti. Republikanci neće glasovati za njega, a Earl je odlučio dovesti Carnieja Boofera. I zato se lijepo opusti i odmaraj sljedeće četiri godine. Onda ćeš se trebati samo vratiti i počistiti nered koji će stari Boofer napraviti. U međuvremenu sjedni u svoj brod, idi na nekoliko putovanja i uživaj, momče.

Hamm je dobio više ponuda za posao preko Vitinih prijatelja, ali ništa ga nije uzbuđivalo. Kad je sljedeći put došao u njezin stan, sjedili su na kauču, a on joj je pokušao objasniti kako se osjeća. – Nije da ne cijenim ponude, Vita, cijenim ih. Samo ne znam kako ću podnijeti činjenicu da sam opet nitko i ništa. Nedostajat će mi biti u središtu pažnje, sad kad sam se navikao na to.

– Ali, dragi, šezdeset osme se možeš ponovno kandidirati... to je za samo četiri godine.

On joj uputi gotovo očajnički pogled. – Vita, mislim da jednostavno ne mogu čekati toliko dugo. Ne znam kako to objasniti, ali čini mi se da sam se cijeloga života smrzavao, a da je to jedino mjesto na kojem mi je toplo, uistinu toplo. Stvar je u tome da jednom kad te to zgrabi, više te ne pušta, čak ni ako želiš. Prekasno je. Kad si jednom bio na vrhu, više nemaš kamo ići nego nizbrdo. To je jedino mjesto na kojem živiš, na kojem se osjećaš živ, i moraš se boriti da ga zadržiš. A što ako se ne uspijem vratiti? Što ako Carnie Boofer tako zabrlja da sljedeći put izaberu Republikanca? Ljudi te zaborave kad ostaneš bez moći. Vita, reći ću ti istinu... bojim se otići.

Pazi da te utopljenik ne povuče sa sobom

Nakon povratka u Jefferson City, Hamm je sjedio u uredu i ispijao piće s momcima, kad je Hamm Mlađi utrčao u ured i zatražio još koji novčić od dvadeset pet centi za flipper u podrumu te istrčao van. Kad je otišao, Hamm upita Wendella: – Koja je dobna granica za kandidiranje za guvernera?

– Zašto?

– Da je Hamm Mlađi dovoljno star, kandidirao bih ga.

Wendell se naceri. – Kvrugu, momče, još će ti past' na pamet kandidirati svoju ženu.

Seymour Gravel reče: – Aha, Hamme, a što kažeš na tvog psa? Prilično je pametan, puno pametniji od Carnieja Boofera.

– Ali s druge strane, tko nije? – doda Rodney.

Svi se počnu smijati osim Hamma, koji je ukočeno sjedio, zureći u prazno. Zatim pogleda Wendella. – Zašto ne?

– Zašto ne što?

– Zašto ne bih kandidirao svoju ženu?

– Ma idi kvragu, Hamme, samo sam se šalio.

– Postoji li zakon koji to zabranjuje?

– Ne, ali ne možeš to učiniti.

– Zašto ne? Reci mi jedan dobar razlog. To bi bilo gotovo isto kao glasovati za mene, je l' tako?

– Da, ali nitko neće glasovati za ženu, čak ni ako je tvoja supruga.

– Zašto ne?

Sad i Seymour upita Wendella: – Pa da, zašto ne?

Sat vremena poslije, nakon natezanja i gorljive rasprave o tome pitanju, Hamm reče: – Ispričajte me na trenutak, dečki. – Zatim ode u drugu prostoriju na telefon.

Vita je pozvala goste na večeru, a svi su zajedno još uvijek sjedili u dnevnom boravku i ispijali piće nakon večere kad je njezina sluškinja Bridget ušla u sobu i rekla: – Gospođo Green, na telefonu je nadbiskup, kaže da treba odmah razgovarati s vama. – Vita se ispriča i preuzme Hammov poziv u spavaćoj sobi. Kad je čula njegovu zamisao, zabaci glavu i razdragano se nasmije toj ludosti. On, međutim, odavno nije bio toliko uzbuđen i oduševljen te je verglao kao navijen.

– Slušaj, Vita, bilo bi to isto kao da kupim kuću i stavim je na tuđe ime. Je l' tako? I dalje bi bila moja. I dalje bih ja bio guverner... Samo bi se naziv promijenio, to je sve... Dakle, što misliš?

Ona se još uvijek tako jako smijala da nije mogla odgovoriti.

– Ne šalim se, ozbiljan sam.

– Znam da jesi, Hamme.

– Što misliš?

– Slušaj – reče ona, – to je totalno suluda ideja... Ali gotovo bi vrijedilo pokušati, ako ni radi čega drugog, a ono da vidiš izraz Earlova lica kad je objaviš. – Ona obriše suze s lica. – O, Bože, toliko si me nasmijao da sam pokvarila šminku.

– Dakle, Vita... da napravim to?

– Zašto ne? – reče ona. – Hajde samo, probaj. Nemaš što izgubiti. Ako ništa drugo, bit će zabavno gledati.

On se vrati u ured, sjedne i reče: – Mislim da bismo to trebali učiniti.

Nakon što je naveo sve ostale da se slože, Hamm pritisne tipku na telefonu i reče sladunjavim glasom: – Betty Raye, možeš li na minutu doći ovamo?

Oni začuju njezin odgovor preko zvučnika: – Hamme, već sam u spavaćici.

– U redu je, dušo, samo navuci ogrtač i dođi ovamo stražnjim stubama. Moram razgovarati s tobom.

Rodney se smrkne. – Neće pristati na to, kažem ti.

– Hoće, hoće – reče Hamm. – Ali čujte, dečki, morate mi malo pomoći da je uvjerim, tako da shvati kako nam je to jedina šansa.

Betty Raye nije mogla ni zamisliti što Hamm treba od nje u to doba noći ni što uopće treba od nje, ali odjenula je ogrtač i sišla stražnjim stubama u velikim plišanim papučama s ružičastim zečićima koje joj je za Božić darovao njezin mlađi sin Ferris. Otvorivši vrata, bila je zatečena vidjevši prostoriju punu muškaraca. Stegnula je ogrtač pri vratu. – O, nisam znala da ima ljudi.

– U redu je, Betty Raye, uđi samo i sjedni – reče pauk muhi.

Kad je nevoljko ušla unutra, bilo joj je još neugodnije. Svi muškarci u prostoriji, uključujući njezina supruga, okrenuli su se prema njoj i zurili kao da je nikad prije nisu vidjeli.

– Je l' se nešto dogodilo? – upita ona.

– Ne, ama baš ništa, dušice. Dečki i ja htjeli smo razgovarati s tobom o jednoj sitnici.

Sat vremena nakon toga bili su u spavaćoj sobi na katu, a Betty Raye je plakala. – Kako si to mogao učiniti? Dao si mi riječ da je ovo bilo posljednji put. Samo još četiri godine, rekao si.

– Znam da jesam, dušo, al' čula si što dečki kažu. Moram dovršiti ono što sam započeo. Ako ne budem, Earl Finley će pokvariti sve što sam napravio i one se ceste nikad neće izgraditi.

Dugujem to ljudima koji su glasovali za mene... A tvoja kandidatura umjesto mene naša je jedina šansa, naša jedina nada.

O, Hamme, ali cijela je ta stvar smiješna. Ne znam ništa o politici, a još manje o tome kako biti guverner.

– Ne moraš ništa znati. Ti ne bi zapravo bila guverner, samo bi zamjenjivala mene.

Ona ode do toaletnog stolića i uzme još jedan papirnati rupčić. – A postoji još jedan razlog. Ja sam majka dvoje djece. Ne želim biti dio neke mučke, nečega ilegalnog.

– Ali to je legalno. Wendell ti je rekao.

– Možda jest, ali potpuno je nepošteno. Praviti se da sam guverner, a ne to biti. Što će ljudi misliti?

– Dušo, nije to nepošteno. Ljudi će znati da glasuju za mene. I oni će ti biti zahvalni. Znaš koliko su mi visoki postotci. Ionako bi glasovali za mene, samo da nema tog glupog zakona. Svima ćeš učiniti uslugu. Wendell ti je to rekao.

– Pa zašto se onda Wendell ne kandidira?

– Zato. Dušo...

– Reći ću ti zašto. Zato što svi znaju da je razborit, dok sam ja samo idiotkinja kojoj možeš komandirati. Eto zašto.

– Ma daj, Betty...

– A što je s mojom kućom? Čekala sam osam godina... a ti si mi obećao, samo još četiri godine, tako si rekao.

On joj priđe i sjedne na krevet. – Znam da jesam, dušice, i zlo mi je od toga isto koliko i tebi. Ali imamo obvezu prema ljudima.

– Ali što je s nama? I mi smo ljudi. Što je s dječacima? Željela sam da za promjenu vode normalan život. Nikad te ne viđaju. Ja te nikad ne viđam.

– Ali dušo, ovo i jest radi dječaka. Radi njihove budućnosti. Ne želim da im tata bude propali čovjek. Samo im svoje ime mogu ostaviti u nasljeđe. Želim biti siguran, za njihovo dobro, da će Hamm Sparks biti ime kojim će se ponositi. To im dugujem.

Uočio je da ga sad barem sluša. Prešao je u završni napad. – Betty Raye, stidim se što ti ovo moram reći, ali nisam bio potpuno iskren prema tebi. Ozbiljno sam razmišljao o ponovnoj kandidaturi šezdeset osme. Ali sad znam da će tada biti prekasno. Ako se sad ne zadržim ovdje, dok još uvijek imam uporište, i ako se sad ne budem borio za sve dobro koje sam učinio, sav moj rad, znoj i žrtva bit će uzaludni. Ti si moja jedina nada... Misliš da sam uživao što sam toliko odvojen od tebe i djece? Nisam. Ali ako još jednom staneš uz mene...

– Nemoj, Hamme. Sve sam to već čula.

– Znam da jesi. Ali – i ozbiljno to mislim – ako ovo učiniš, kunem se životom, kunem se životom svoje djece, da se više nikad neću kandidirati za guvernera. Prisegnut ću na Bibliju pred Vrhovnim sudom Missourija, ako tako želiš.

Prošao je još jedan sat Bettynog plakanja i Hammovog preklinjanja, a ona je postajala sve slabija.

– Hamme, molim te, ne tjeraj me na to. Ako to učiniš, možeš odmah uzeti pušku i ubiti me na licu mjesta, jer umrla bih kad bih se morala popeti na podij i držati govor.

– Nećeš morati ništa raditi; samo ćeš ustati, predstaviti me i sjesti. To će biti sve. Sve će ostalo biti isto kao i uvijek. Jedina će razlika biti što ćemo ovaj put ti i ja biti zajedno dvadeset četiri sata dnevno. Cijelo ću se vrijeme nalaziti tik uz tebe; morat ćeš biti samo moj tihi partner. Čuj, kad bih prihvatio običan posao, ne bi me bilo kod kuće po cijeli dan i nikad se ne bismo viđali. Zar ne shvaćaš, dušo, ovako ćemo moći biti jedno uz drugo, kao što smo nekad bili. Voljela bi to, zar ne?

– Da, znaš da bih, ali...

– To su samo četiri godinice, a onda ću moći otići znajući da sam učinio najbolje što sam mogao i zauvijek ćemo završiti s politikom.

Ona proguta knedlu. – Jesi li siguran da je to jedini način?

– Čula si što je Wendell rekao. Ako to ne učiniš, cijela će država patiti.

Ona ponovno brizne u plač. – Ali što je s mojom kućom? Kupila sam toliko lijepih stvari... Trebala je biti tako lijepa...

– Reći ću ti nešto. Možeš zadržati kuću.

– Stvarno? – upita ona.

– Naravno. Čekat će, neće nikamo otići. A ti i Cecil je uredite kako ti je srcu drago. A onda, kad mandat završi, izaći ćemo odavde i odmah se useliti u nju. U međuvremenu ti, djeca i ja možemo otići onamo i provesti koju noć ili vikend u njoj kad god to budeš željela. Ili ti i ja možemo sami otići onamo, a djecu ostaviti Alberti. Bila bi poput našeg ljubavnog gnijezda. Što kažeš? Hoćeš li učiniti tu posljednju stvar za mene?

Ona ga pogleda. – Neće biti govora?

– Nijednog.

– Kuneš se?

– Kunem. Biblijom.

Ona zastenje. – O, Bože, Hamme, ne mogu vjerovati da ću ti dopustiti da me nagovoriš na to. Ali ako je to doista za dobrobit države...

I tako je, u dva sata i trideset četiri minute u noći, žena u ružičastim plišanim papučama sa zečićima pristala postati kandidat za guvernera.

On je pogleda, iskreno zahvalan. – O, hvala ti, dušo, nećeš požaliti. Znam da nisam bio baš najbolji muž, ali od sada će sve biti drukčije, vidjet ćeš. Obećavam. – On je poljubi te brzo poskoči i otrči u ured.

Sjedeći na krevetu i brišući nos čistim papirnatim rupčićem, ona se upita što je čeka.

Sjedila je tako neko vrijeme i pokušavala razmišljati o Hammovim riječima. Možda je u pravu, možda će ih to doista zbližiti. Uostalom, ovo je prvi put u osam godina da je uistinu treba. Možda i neće biti tako loše. Ipak će moći zadržati kuću, a obećao je i prisegnuti na Bibliju da je to posljednji put; nikad prije to nije učinio. Možda će biti kao nekad. Nadala se. Jer, u dobru i u zlu, i dalje je voljela svoga supruga.

Platiš jedan, dobiješ dva

Earl Finley nazove Vitu urlajući iz sveg glasa: – Taj bijedni kurvin sin mi je obećao da će podržati Boofera. Imali smo dogovor, a sad mi je zabio nož u leđa! Reci tom kurvinom sinu da ću ga srediti, makar mi to bilo posljednje u životu!

– Reći ću mu, Earle – reče Vita.

– Mogao bih ga zadaviti golim rukama.

– Mogu zamisliti kako se osjećaš. Vjeruj mi, bila sam šokirana, jednostavno šokirana kad sam čula. – Vita spusti slušalicu smiješeći se. Bilo je nadasve zabavno čuti čovjeka koji cijeloga života sklapa jedan nepošten dogovor za drugim, kako bijesni i šizi jer je sad netko nasamario njega.

Minnie Oatman nalazila se u Pine Mountainu u Georgiji, nastupajući na Pjevanju na planini, kad je čula novosti. Upravo je otpjevala novi hit *Volim pričati tu priču*, kad je netko dotrčao na pozornicu i predao joj poruku. Ona podigne ruke i dovikne sinovima: – SLAVA ISUSU, VAŠA SESTRA ĆE POSTAT' GUVERNER!

Kad je u javnosti objavljeno da će Hamm kandidirati suprugu, ta je novost dočekana s različitim reakcijama. Ljudi koji su bili za njega smijali su se i namigivali jedan drugome, veseli što je njihov čovjek nasanjao velike zvjerke. Ostali su bili bijesni. Imali su osjećaj da Hamm pravi budalu od sebe i od njih. No, bez obzira jesu li bili za ili protiv njega, ta je objava izazvala mnogo komešanja. Predstavljala je novost. Do tada su u povijesti Sjedinjenih Američkih Država postojale samo dvije guvernerke, a obje su izabrane još tisuću devetsto dvadeset četvrte. Na posebnim izborima Nellie Ross iz Wyominga naslijedila je supruga koji je umro obavljajući dužnost, a Miriam Ferguson iz Teksasa uskočila je na suprugovo mjesto nakon što je on smijenjen zbog pronevjere sredstava. Tisuću devetsto šezdeset četvrte žene u politici još uvijek su smatrane novinom, nekom vrstom vica. Fergusone iz Teksasa u šali su

zvali Mama i Tata Ferguson, a kad su se ljudi počeli šaliti da sad Missouri ima nove Mamu i Tatu, Hammu se to veoma svadjelo. Nacionalni časopisi raspisali su se o njima, fotografi su dolazili kako bi slikali Hamma u pregači i s peruškom za brisanje prašine u ruci. I svi su željeli intervju s Betty Raye, ali sve je osoblje dobilo uputu: – Za ime Božje, držite je podalje od medija kako god znate!

Suprotno onome što je Hamm obećao, gomila frizera, šminkera i modnih kreatora odmah je počela navlačiti Betty Raye. Cecil ih je doveo kako bi joj, prema njegovim riječima, *popravili imidž*. Također je rekao da ona zapravo nema nikakav imidž. Nakon bezbroj sati isprobavanja različitih haljina i stilova te stajanja na mjestu dok su se Cecil i njegovi kompanjoni prepirali što je bolje, odlučili su se za stil Jackie Kennedy: jednostavne pletene kostime i tokice. No, ispostavilo se da to nije dobar stil za osobu koja nosi naočale. I stoga ju je Cecil uspio uvjeriti da jednostavno mora nabaviti kontaktne leće. – Draga, imaš doista prekrasne oči i puno ćeš bolje izgledati na slikama, vjeruj mi. – Ishod je bio katastrofalan. Na prvoj velikoj tiskovnoj konferenciji stajala je pokraj Hamma, s frizurom za koju je neki frizer izgleda mislio da predstavlja inačicu frizure Jecky Kennedy, i s izrazom lica koji je odražavao nelagodu dok je bolno škiljila i treptala očima. A onda joj je usred Hammova govora jedna leća ispala, a ona se uspaničarila. – Izgubila sam jednu! – rekla je i mahnito počela pretraživati dekolte haljine kako bi je pronašla. Jedan se novinar okrenuo drugome i upitao: – Što je to izgubila?

Ovaj mu je odgovorio: – Ne znam, prijatelju, al' bojim se pitati.

Nakon toga uslijedili su dugi dani jurenja po cestama širom Missourija, stvari spakiranih u automobilima koje su pratili kamioni s razglasom, transparentima, stolicama na sklapanje, prijenosnom govornicom te Le Royom Oatmanom i *Seoskim klipanima iz Missourija*, koji su ponovno dovučeni za tu priliku. Betty Raye je sjedila u automobilu i čitala dok Seymour ne bi došao po nju i otpratio je na pozornicu, gdje bi prišla mikrofonu i rekla: – Jako nam je drago što smo danas s vama i veliko mi je zadovoljstvo predstaviti vam svoga prvog i najboljeg savjetnika, svoga supruga, vašega guvernera, Hamma Sparksa. – Nakon toga bi sjela, a Hamm bi govorio sljedećih četrdeset pet minuta, dok bi ona sjedila iza njega i čekala da je odvedu natrag u automobil i krenu prema sljedećoj postaji.

Hamma su napadali sa svih strana. Carnie Boofer udarao je šakama. – Ta prevara koju Sparks pokušava izvesti na račun glasača u Missouriju uvreda je i sramota za svaku ženu u Americi. – Urednici novina u svojim su ga uvodnim člancima optuživali za pretvaranje države u hrpu naivčina te za pokušaj ponovnog dolaska na položaj držeći se za ženine skute. Svi u Missouriju i izvan njega imali su određeno mišljenje o tom problemu. Onoga jutra kad je Dorothy u Elmwood Springsu čula za njezinu kandidaturu, rekla je, iako se uvijek strogo držala pravila da se u emisiji javno ne izjašnjava za političke kandidate: – Čini se da se naša Betty Raye kandidirala za guvernera i veoma smo sretni zbog toga. Nikad u životu nisam upoznala umilniju i dražu djevojku.

No, Doc i Jimmy nisu dijelili njezino mišljenje. Jedne su večeri njih dvojica sjedili na trijemu, a Doc je rekao: – Ne bi trebao tu djevojku povlačiti kroz svu tu zbrku. Kako mu je to samo palo na um?

Jimmy reče: – Opako je nasamario tu krasnu ženu, to ti ja kažem.

– Trebalo bi ga izbičevati.

– Ili nešto slično.

Jimmy nije rekao što je zaista poželio učiniti. Iz dna je duše mrzio Hamma Sparksa još od Božića prije četiri godine, kad je bio u posjetu prijateljima u veteranskoj bolnici u Kansas Cityju. Hamm Sparks slučajno je spomenut u razgovoru. Prijatelji su mu, naime, uručili dar, a kad je odmotao kutiju, u njoj se nalazilo dvanaest šteka cigareta. Jedan od njegovih prijatelja rekao je: – Ne zahvaljuj nama, zahvali guverneru. – Drugi je rekao: – Aha, stalno je ovdje, posjećuje prijateljicu. Otkad su se spandžali, poklanja nam puno pažnje.

– I sam je veteran pa kad je u gradu, dođe ovamo i dobaci nam nekoliko šteka cigareta. Ona je jedna od onih žena iz otmjenog društva, zgodna mačka po slikama iz novina... Valjda se zasitio pjevanja *gospela*. Da, često se pojavljuje ovdje. Ne mogu reći da ga krivim. Čuo sam da je uložila mnogo novca u njega... Ona i ti ljudi s kojima se druži...

Jimmy je kimnuo glavom i zapalio vlastitu cigaretu. – Zar stvarno? – U sebi je mislio: *Taj bijedni, pišljivi kurvin sin*.

Nije spomenuo da poznaje Hamma i Betty Raye. Jedan je momak u invalidskim kolicima rekao: – Hej, ja ne bih izbacio zgodnu, bogatu ženu iz kreveta, a vi? Kvragu, ne bih ja izbacio nijednu ženu iz kreveta, ma kako izgledala.

Ostali su se nasmijali, a razgovor je krenuo u drugom smjeru. Većina je muškaraca bila paraplegična, bez izgleda da više ikad spava sa ženom.

Izašavši iz bolnice i uputivši se prema *Greyhoundovoj* postaji kako bi se ukrao na autobus za Elmwood Springs, Jimmy je dobio štেকে cigareta starčiću koji je sjedio ispred zgrade. – Evo, prijatelju. Sretan Božić. – Jimmy je volio pušiti, ali prije bi umro nego uzeo bilo što od Hamma Sparksa. Na taj se način suzdržao da ne pojuri za njim s bejzbolskom palicom.

Nastavimo s predstavom

Trebalo je, dakako, svladati nekoliko prepreka. Glas za Hamma Sparksa bio je jedno, ali neki muškarci nisu htjeli ni u snu glasovati za ženu, makar ona bila samo nadomjestak za kandidata; dublerica ili ne, ipak je žena. No, većina se demokrata iskazala i Betty Raye je glatko pobijedila na nominacijskim izborima. A onda je na izborima u studenom trebalo pobijediti republikance. Njihov je kandidat dobro pazio da ne napada Betty Raye i okomio se na Hamma, no netko je načuo kako je jedan od njegovih glavnih suradnika rekao nešto podlo o tome kako je počela kao pjevačica *gospela* iz duboke provincije, a novine su to tiskale. Hamm je samo čekao takvo što. Krenuo je u žestok napad. – Moja supruga i ja, za razliku od našega časnog republikanskog protivnika, ne stidimo se što smo bogobožni Kršćani. Moja je supruga skromna žena, ali ponosna je što potječe iz obitelji bogate tradicije kao što je *Obitelj Oatman*. A ja sam ponosan što sam zet takve fine gospođe kao što je Minnie Oatman. – Govorim to jer je napadanje ljudi zbog njihove vjere krajnje neamerički i, ako to smijem reći, ne baš naročito džentlmenski. Iskreno rečeno, stidim ga se i iznenađen sam što se spustio tako nisko te napao moju ženu i njezinu obitelj. – Kad je Hamm završio s protunapadima, izgrdivši ga na pasja kola, ljudi su već zaboravili da kandidat uopće nije bio taj koji je to rekao. Iako su Hamm i Vita tijekom kampanje svakodnevno razgovarali, Vita ga nije vidjela onoliko koliko je željela, ali se izvrsno zabavljala gledajući predstavu i Hamma u akciji.

Ujutro petoga svibnja gotovo su svi imali upaljene televizore.

– Eto, danas je u Missouriju dan žena – smiješeći se reče Barbara Walters u emisiji *Danas* postaje *NBC*. Muški voditelj lagano otpuhne kroz nos, ali shvati što je učinio i promijeni temu, nakon što je i on uputio čestitke novoj guvernerki Sparks.

Bobby i Anna Lee poslali su brzopjave s čestitkama, kao i Doc, Dorothy i Mama Smith. Prve nedjelje nakon Bettyne pobjede na izborima Dorothy je u crkvi naletjela na njezinu nekadašnju srednjoškolsku nastavnicu engleskoga jezika, Pauline Tuttle. Onu istu Pauline Tuttle koja je prije šesnaest godina u *A&P*-u predvidjela kako od Betty Raye nikad neće biti ništa. Dorothy joj to nije htjela nabijati na nos, ali nakon mise, na domjenku uz kavu i kolače u dvorani župnoga dvora, iako je znala da to ne bi trebala učiniti, ipak se nije mogla suzdržati da joj ne dobaci nekoliko riječi u prolazu. – Dakle, Pauline – rekla je, – što misliš o našoj djevojci gore u Jefferson Cityju?

Pauline je stajala s tanjurom u rukama i pogledala je bespomoćna izraza lica. – Jednostavno ne znam što bih rekla, Dorothy, ostala sam bez teksta. Potpuno mi je neshvatljivo kako je ta stidljiva djevojčica mogla tako odrasti i postati guvernerkom države; iskreno rečeno, ostala sam u čudu.

Ni Betty Raye nije bila ništa manje u čudu. I dalje joj je predstavljalo zagonetku kako je dopustila Hammu da je nagovori na tu sprdačinu, ali dopustila mu je i našla se u klopci. Bilo je to kao da je šest mjeseci trudna. Nije mogla natrag ni da je htjela. Nije imala izbora, morala je ići dalje.

I tako je na Dan inauguracije, koliko god se toga užasavala, prošla kroz neizostavne formalnosti polaganja prisege i poziranja pred fotografima, a iako su joj se ruke i koljena tresli, pročitala je kratak govor koji su joj napisali.

– Dame i gospodo, danas s dubokom poniznošću prihvaćam ovaj položaj. Uz vašu podršku i pomoć svoga supruga i prvoga savjetnika, obećavam da ću vršiti svoje dužnosti kao vaša nova guvernerka što bolje budem umijela, tako mi Bog pomogao.

Cecil je dao znak orkestru da počne svirati, a ona i Hamm prošetali su avenijom do guvernerove palače najhladnijeg dana u godini. No, uz rubove ulica bili su poredani čestitari, a Hamm se šepirio pokraj nje, smiješeći se i mašući gomili. Da ne znaju o čemu se radi, komentirali su neki, po njegovu ponašanju mogli bi pomisliti da je on novi guverner. Dok su koračali, iako su ulice bile pune ljudi koji su oduševljeno uzvikivali, Betty Raye se osjećala usamljeno. Majka joj nije bila nazočna, jer su Oatmanovi imali neodgodivu obvezu. Dorothy i Doc također su bili pozvani, ali Mama Smith se razboljela pa su morali otkazati u posljednjem trenutku. Kad su stigli u palaču, Betty Raye na vrhu stuba ugleda poznato lice koje ju je očekivalo. – Dobro došli kući, guvernerko Betty – reče Alberta Peets, ubojica cepinom. – Već sam se pobrinula za stvari guvernera Hamma i stavila ih u njegovu sobu, a vaše stvari su sve ispeglane i spremne, a i dečki su spremni.

Betty Raye nikad u životu nije bila tako sretna što vidi nekoga. – O, hvala ti, Alberta.

– Drago mi je što sam to mogla napraviti. Znae da za mene nije dobro kad sam besposlena. Kako ono kažu? Besposlen čovjek smišlja gluposti. Il' tako nekako.

Nakon što je okupala dječake i spremila ih za krevet, ona se vrati u Bettyinu sobu.

– Vidim da je onaj Figg opet tu.

– Cecil? O, da. Svi su se vratili, svi isti ljudi.

– A, mogu samo reć' da mu je bolje da ovaj put pazi. Noge mi nikad nisu bile tako loše k'o sad, a ako on opet dođe u moju ku'jnu i natjera me da nosim cipele, ne znam što bi' mogla napraviti.

Kad se Betty Raye odjenula i spremila za Guvernerski bal, sjela je na krevet. – Alberta – rekla je, – dala bih milijun dolara da večeras ne moram ići.

– A, sad kad ste i guvernerka, kladim se da će vas tjerat' da radite puno stvari koje ne želite.

– Nadam se da neće.

Cecil Figg pokuca na vrata. – Draga, ne želim te požurivati, ali trebamo slike prije no što krenemo pa siđi čim budeš mogla. Trebaš li moju pomoć oko čega?

Betty Raye uzdahne i ustane. – Ne, spremna sam.

Cecil otvori vrata i reče: – O, prekrasno izgledaš. – Zatim primijeti Albertu koja je stajala iza vrata i vedro doda: – Bog, Alberta, zar to nije *uzbudljivo*? Svi smo opet zajedno.

– Aha – reče ona gledajući ga krajičkom oka. – Evo nas opet.

Od trenutka ulaska u guvernerovu palaču nakon Betty Rayine inauguracije bilo je jasno da se ništa nije značajno promijenilo. Hamm je odmah otišao u svoj ured sa svojim osobljem te su počeli zakazivati sastanke i proučavati zakone i prijedloge zakona koji nisu bili izglasani tijekom protekle četiri godine, smišljajući načine da ih izmijene, a svejedno dobiju što žele. Ipak, Albertino je predviđanje bilo točno. Dani Betty Raye otada su se sastojali od dugih sati

stajanja i poziranja pred fotografima sa svakom kraljicom ljepote, dobitnikom nagradnog stambenog kredita, izviđačicom, izviđačem, izviđačem reda Orla, nastavnikom godine, poduzetnikom i poduzetnicom godine i svima drugima kojima je Cecil obećao da će se slikati s guvernerkom, dok su Hamm i njegovi momci sjedili u drugoj sobi i bavili se upravljanjem državom. Na kraju svakoga dana ona je sjedila s olovkom u ruci i potpisivala sve što bi Wendell stavio ispred nje, a onda bi otišla na kat spavati, sama kao i obično. No, nije baš sve u životu bilo tako loše. Većinu slobodnog vremena provodila je u novoj kući, samo radosno šecući po njoj ili radeći malo u vrtu. A nekoliko mjeseci nakon izbora Susjeda Dorothy i Mama Smith, koja je preboljela onu užasnu gripu, došle su joj u jednodnevni posjet. Nasmijala se kad joj je Dorothy predala *hot dog* sa čilijem umotan u aluminijsku foliju, koji joj je poslao Jimmy, i saslušala je sve novosti o Bobbyjevu novom poslu i novoj bebi Anne Lee. Njih dvije su se iznenadile vidjevši koliko su njezini sinovi narasli. Sve u svemu, bio je to predivan dan.

Stari prijatelji

Susjeda Dorothy nikad se nije voljela hvalisati pa je nakon povratka iz posjeta prijateljici, novoj guvernerki države, pred kraj emisije jednostavno rekla slušateljima:

– Preko vikenda Mama Smith i ja imale smo sreću ići u prekrasan posjet staroj prijateljici i jako nam je drago što smo je ponovno vidjele. A ovoga jutra, prije no što nam istekne vrijeme i odjurimo za svojim obvezama, želim samo odvojiti trenutak da vam kažem koliko smo Mama Smith i ja zahvalne što vas imamo u svojim životima. Jednostavno ne znamo što bismo radile svih ovih godina da nije bilo naših dragocjenih radijskih prijatelja sa svih strana, koji iz godine u godinu nastavljaju uljepšavati naše dane. A kad smo kod prijatelja... jedna od naših milih slušateljica, gospođa Hattie Smith iz Bell Meadea u Missouriju, poslala nam je sljedeću misao: Kad posiješ sjeme dobrote, možeš biti siguran da će ti izniknuti usjev *dobrih* prijatelja. – Hvala, Hattie. A imamo i pobjednicu natjecanja u glasnom sricanju. Prvakinja je trinaestogodišnja gospođica Ronnie Claire Edwards s rječju Č-L-A-N-K-O-N-O-Ž-A-C. Čestitamo, ti si sigurno budući genije. Sa zanimanjem ćemo pratiti tvoju karijeru. Kažem vam, ja bih prije ispraznila ocean kantom nego što bi mi pošlo od ruke sricati neke od tih riječi.

– O, hvala, Mama Smith. Potražila je tu riječ u rječniku. *Člankonožac ili Arthropoda, najbrojnija skupina životinja, koja obuhvaća kukce, paučnjake, stonoge, rakove i slično.* O, Bože! Sad smo naučili i što je *Arthropoda*. Što? Da, tako je. Mama Smith kaže, što jesu da jesu, ne bi voljela da gmižu po njoj. U potpunosti se slažem, Mama.

– Lubenice, slatki kukuruz i rajčice bit će među temama o kojima će se raspravljati ovoga petka na Danu povrća. Bit će opisani rezultati najnovijih istraživanja o povrću pa svakako budite nazočni. Očekuje nas mnogo zabavnih stvari, ali kao prvo, velika novost dana. Za ovo trebam tuš, Mama Smith. Ada i Bess Goodnight otišle su u Kansas City i kupile novu novcatu kamp kućicu *Airstream*. Sad kad su obje udovice i u mirovini, kažu da će se uputiti u nepoznato i postati turistkinje u limenci. Kažu da ne znaju kamo idu ni kad će se vratiti i baš im se to sviđa. Zamislite samo, svakog će se jutro buditi u drugom dvorištu. Ah, ne znam kako bih se osjećala kad bih pogledala kroz prozor i vidjela da mi je dvorište drukčije, ali njih dvije su odvažne i jedva čekaju da krenu. Prva će im postaja biti kamp za prikolice *Nite-O-Rest* u blizini Mill Grovea... Dakle, svi vi koji nas slušate, vidite li kako pokraj vas prolazi jarko crveni *dodge*, koji izgleda kao veliki aspik od rajčice i vuče kućicu, to su one, idu prema otvorenoj cesti. I zato sretno našim djevojkama koje će putovati u limenci.

– Kad smo već kod dobrih vijesti, jučer sam dobila lijepo pismo od svoje snahe Lois, koja mi kaže da je Bobby upravo promaknut na novi položaj potpredsjednika zaduženog za operativne poslove tvrtke *Fowlerova perad*. Za dječaka koji je ponavljao šesti razred i nije znao sricati ni *majmun*, a kamoli *člankonožac*, to je pravi pothvat, vjerujte mi!

Guvernerska konvencija

Tisuću devetsto šezdeset šeste Betty Raye je s olakšanjem primila vijest da se još jedna supruga kandidira za guvernera. Lurleen Wallace iz Alabame objavila je kandidaturu. Betty Raye nije znala ništa o njoj, ali molila se da pobijedi, kako više ne bi morala biti jedina guvernerka u Sjedinjenim Državama. To nije bilo zabavno.

Početakom sljedeće godine, kad je guvernerka Missourija Betty Raye Sparks primila poziv na Nacionalnu guvernersku konvenciju u Washingtonu, rekla je: – Ne idem tamo sa svim onim pravim guvernerima, Hamme. Ispast ću budala.

– Ne, nećeš, dušo, cijelo ću vrijeme bit uz tebe. – Potapšao ju je po ruci. – Trebaš se samo smiješiti i biti ljubazna. Ja ću ti reći kako ćeš o čemu glasovati. – Cecil, koji se veselio još jednom tjednu kupovanja stvari za putovanje, dobacio je trepćući velikim očima: – Ne budeš li išla, draga, država će ostaviti loš dojam.

Hamm je stigao na guvernersku konferenciju u punoj formi, šireći rep poput pauna. Bilo je to njegovo prvo putovanje u Washington u svojstvu supruga guvernerke, a mediji su se posebno zanimali za njega. Hamm je svim srcem sudjelovao u toj igri. Betty Raye, jedina žena među guvernerima, najradije bi se bila doslovno smrskala o zid, samo da je mogla. Bila je užasno nesretna, ali on se pojavljivao na svim zbivanjima organiziranim za supruge guvernera – na čajankama, ženskim ručkovima, modnim revijama – i šarmirao sve nazočne žene. Čak je osvojio prvu nagradu na jednoj od brojnih tombola – oslikani kartonski šešir – i oduševio dame noseći ga sve do kraja ručka. Hamm je po prirodi bio otvoren i spontan, a ako bi mu čovjek postavio pitanje, obično bi rekao točno ono što misli. Novinarima koji su po vlastitom mišljenju dobili dosadan posao praćenja supruga guvernera, Hamm je predstavljao dobrodošlu i osvježavajuću promjenu. Žene političara općenito su bile na lošem glasu među novinarima, jer uglavnom ne bi davale nikakve izjave osim: *Morat ćete to pitanje postaviti mome mužu* ili *Ne znam, sve to prepuštam mužu*. Ali ne i Hamm.

I nije bio svjestan opasnosti koja ga je vrebala. Kod kuće u Missouriju njegova je iskrenost bila prednost. No tu, na nacionalnoj razini, predstavljala je potencijalnu katastrofu, a novinari su počeli kružiti oko njega nadajući se citatu od kojeg će moći stvoriti dobru priču.

Svima je na umu bio Vijetnam, za svakog političara opasno i škakljivo pitanje. Wendell je upozorio Hamma neka začepi usta, ali na koktelu za supruge jedna mu se zgodna žena plaho približila i upitala ga, pohvalivši njegovu kravatu: – Što mislite o svim tim prosvjednicima protiv rata koji izvire na sve strane?

Hamm nije stao i razmislio. – Ma to je hrpa idiota. Trebali bi prosvjedovati protiv članova vlade, koji sjede na guzicama i puštaju da nas ti kurvini sinovi pobjeđuju... Nema tu zezanja... – Kako to mislite? – upita ona.

– Trebamo se prestat' igrati taši-taši-tanana s tim Vijetkongovcima i skončati to. U dnevnoj nam sobi čuči prokleti slon, a svi ga obilaze na prstima.

Žena se pravila luda, kao da nema pojma o čemu on govori. – Nisam sigurna da sam vas shvatila. Kakav slon?

– Bomba, dušo – reče Hamm. – Mi je imamo, a oni ne. Kakva je svrha što je imamo ako je ne koristimo? Truman je imao pravu ideju. – On kroz prozor hotela pokaže na skupinu prosvjednika s druge strane ulice. – Svi ti tamo pederčići i miroljupci trebali bi umuknuti i

pustiti nas da zaustavimo tu prokletu stvar prije no što nam bude još gore; onda ćemo moći dovesti naše momke kući, izbaciti sve te pišljive prevrtljivce iz zemlje i krenuti dalje. Poslije mu je bilo žao što je koristio nepristojne riječi ispred dame, ali izrazio je vlastite osjećaje i nije ih više mogao povući, bilo je prekasno za to. A prekasno je shvatio i da je dotična dama nazočila domjenku kao predstavnicu *Washington Timesa*. Kad su se vratili kući u Missouri, priča se već pronijela cijelom zemljom, a *Newsweek* je objavio crtež njega kako uzima kantu i baca hipije preko oceana poput mamca. Karikatura uz uvodni članak jednih novina predstavljala ga je s gljivolikim oblakom koji mu se uzdiže iz glave, a druga ga je oslikavala kao bijesnog psa kojem se pjenu iz usta, dok ga Betty Raye pokušava zadržati na uzici.

Iako je Hamm rekao ono što su mnogi veterani mislili, širom je zemlje bio izložen napadima, a upao je u nevolje i u vlastitoj državi, jer je zvučao kao prava usijana glava. Neko se vrijeme primirio.

Nekoliko tjedana poslije Rodney je ušao u njegov ured smijuljeći se. – Stvarno si se proslavio, momče. Upravo su me nazvali sa Sveučilišta Berkley u Kaliforniji, žele da ih posjetiš i održiš govor.

Hamm podigne pogled. – Doista? Kad?

Rodney ne odgovori na njegovo pitanje, nego reče: – Ne brini, rekao sam im da nisi dostupan. – Zašto?

– Zašto? Nemam te namjeru pustiti u to leglo luđaka.

Wendell se složi. – Ne, ne želiš ići onamo. Preopasno je. Ma kvragu, nitko nije tako nasilan ko ti miroljupci. Rastrgali bi te na komadiće, samo kad bi ti se mogli približiti.

Hamm reče: – Ma čekajte malo, razmislimo koji trenutak o tome. To je veliko, slavno sveučilište. Mogao bih privući još medijske pažnje širom zemlje, zar ne? Mogao bih ispasti pozitivan kad bih otišao tamo i razgovarao s njima. Kao, voljan sam sagledati i drugu stranu problema... a ako oni budu voljni saslušati malo moju stranu, čak bih mogao zaraditi koji bod. – Ne, ne bi – reče Wendell. – Žele te samo dovući na prvu liniju kako bi te ustrijelili. Neće slušati nijednu jedinu riječ koju budeš izgovorio.

Hamm je znao da su vjerojatno u pravu, ali ipak je potajno bio polaskan što je pozvan. Sve u svezi sa sveučilištima i fakultetima pobuđivalo je njegovu znatiželju. Svi, uključujući Vitu, rekli su mu da je to loša zamisao. Na kraju nije mogao odoljeti iskušenju.

Dan prije njegova nastupa odletjeli su u San Francisco, a Rodney, Wendell i Seymour cijelim su putem gundali. Smjestili su se u hotel, a Hamm te noći nije mnogo spavao. Dugo je i naporno radio na svome govoru i posebno se potrudio oko gramatičke točnosti i naglaska. Želio je biti na razini zadatka; ipak će govoriti u istaknutoj visokoškolskoj ustanovi. Po prvi put u mnogo godina bio je nervozan prije govora. Četiri je puta upitao Rodneya stoji li mu odijelo dobro i dvaput je promijenio kravatu. U devet su došli po njih i odvezli ih preko mosta u *kampus*. Kao što su i očekivali, ispred zgrade ga je dočekalo mnogo studenata. Dok su se vozili pokraj gomile prema stražnjem ulazu u dvoranu, studenti i drugi počeli su vikati i udarati po automobilu. To iz nekog razloga nije uznemirilo Hamma. Bio je miran i sabran. Ali, ostali su postali nervozni. Seymour, njegov tjelohranitelj, ustrajao je da Hamm toga jutra odjene zaštitni prsluk, a kad je bacio pogled na situaciju, bilo mu je drago što je to učinio. – Prokletstvo – reče, – neki od Japanaca protiv kojih sam se borio bili su manje bijesni od ove gomile.

Seymour stavi ruku u džep i opipa metalnu, kožom obloženu palicu. – Ako se izvučemo živi odavde, bit ćemo sretni.

Poruke kojima su mahali ispred njih razlikovale su se od transparenta do transparenta.

VIJETNAM JE RASISTIČKI RAT; HIROŠIMA HAMM; VRATI SE U PROVINCIJU, RATNI HUŠKAČU; BIJELO SMEĆE, IDI KUĆI; HAMM SELJAČINA; JEDI GOVNA, TI GLUPI, ZADRTI EKSTREMISTU. Hamm se, međutim, samo smiješio i mahao gomili, kao

da su sretni što ga vide, a njih je to još više razjarilo. Kad su konačno ušli u predvorje, rektor sveučilišta, suhonjavi, bljedunjavi čovjek s mnogo prhuti hladno ga pozdravi, a kad mu je Hamm pružio ruku, odmakne se ne želeći je protresti, bojeći se kako bi ga netko mogao uslikati. Kad su se popeli na pozornicu, njegov se nešarmantni uvod sastojao od pet riječi: – Dame i gospodo, Hamm Sparks.

Stvari od početka nisu dobro izgledale. Sam spomen njegova imena potakao je publiku na glasno neodobravanje. Rektor siđe i sjedne u prvi red s drugim profesorima, a Hamm prijede preko podija s govorom u ruci. – Hvala na velikodušnom uvodu, gospodine rektore – reče smiješeći se, pokušavajući okrenuti situaciju na šalu. – Počašćen sam i povlašten što sam pozvan da danas održim govor na vašem sveučilištu. Želim da znate kako maksimalno podržavam i cijenim obrazovanje. Također vam svima nosim pozdrave stanovnika velike države Missouri. – Iznenada, usred sve glasnijih uzvika negodovanja i zviždanja, netko baci šest-sedam rajčica u njegovu smjeru, koje mu se raspljeskaju uz nogu.

Hamm pogleda prema prvome redu, sa sigurnošću očekujući da će rektor ustati i prekinuti to, ali on nije ništa poduzeo, kao nijedan drugi profesor koji je tamo sjedio, mnogi s jedva primjetnim podrugljivim izrazom lica. U tom trenutku Hamm shvati da je prepušten sam sebi. Na sekundu nepomično zastane, dok je kreševo i dalje trajalo, promatrajući kako skupina prosvjednika izvana ulazi u dvoranu i počinje marširati po njoj, skandirajući i mašući transparentima. Bile su to očito dobro isplanirane demonstracije protiv njega.

Nikad nisu ni imali namjeru poslušati njegov govor. Osjećao se kao budala. Vita i momci bili su u pravu. Rodney, koji je stajao iza kulisa, dao mu je znak neka siđe s pozornice. Mogao se okrenuti i sići, ali nije to učinio. Umjesto toga, pobjesnio je i počeo im se suprotstavljati. Iako je znao da ga nitko ne čuje od skandiranja i lupanja nogama, rekao je:

– Možete vrijeđati mene, ali tako mi Boga, nećete vrijeđati bivšeg guvernera Missourija i nek' sam proklet ako me budete ušutkali. Vi ste me, ljudi, pozvali da održim govor, a sad ćete ga i dobiti. Pročitao sam sve te vaše bijedne transparente i možete me do mile volje zvati seljo-beljo i primitivac iz provincije. Ali ja bar znam toliko o dobrom ponašanju da ne bih nekoga pozvao u goste, a onda se prema njemu ponašao kao prema psu. U ovom sam trenutku ponosan što sam seljačina, ali nisam zadržat. Kad kažem da sam za svakoga u ovoj zemlji, onda tako i mislim: za svakoga, čak i za vas hipije. Žalim vas što niste pametniji. – On pogleda u prvi red. – Ja sam za svakoga osim za ove tupoglave, kukavičke sveučilišne profesore koji tu sjede i ispiru vam mozgove govoreći protiv vlastite zemlje. Pune vam glave subverzivnim idejama... Huškaju vas da palite vojne knjižice i dopuštaju da nosite američku zastavu na stražnjicama. – On pokaže prstom na profesorski zbor. – Nije ni čudo što podučavate djecu; kad biste pokušali nametnuti tu antiameričku propagandu odraslima, prebili bi vas ko vola u kupusu. Imam poruku za vas. Ako vam se ne sviđa ovdje, ima hrpa momaka u Udrugama veterana inozemnih ratova i u Američkoj ligi koji jedva čekaju da vas presele u Rusiju. Ti Rusi neće nijednu sekundu podnositi vaše cmizdrenje i rogoborenje. Ja vjerujem u slobodu i prava pojedinca, kao i svaki drugi građanin, ali *nitko* nema pravo živjeti ovdje i ne činiti ništa drugo nego nas uništavati.

Zatim se obrati prosvjednicima, koji su i dalje stupali te iz sveg glasa skandirali: *Idi k vragu, mi ne idemo i Hej, hej, hej, hej, kol'ko si danas ubio djece?*

– Svi vi samo uveseljavate Komuniste, a kad pljunete na jednog vojnika ili policajca, pljujete na cijelu naciju. Vi ste samo hrpa ustrtarenih maminih sinova koji puštaju da se drugi bore umjesto njih. A što je s mnoštvom tih jadnih crnačkih momaka za koje ste toliko zabrinuti? Njihove mame i tate namaju dovoljno novca da ih pošalju preko granice kako bi izbjegli vojsku. Vi ste licemjeri. A ako Komunisti ikad dođu ovamo, ovi isti kilavci, vaši profesori, tražit će nekoga da ih zaštite od njih, no ovdje neće bit' nikoga; svi ćete bit' gore u Kanadi. – I zato pjevajte pjesmice i mašite transparentima i održavajte demonstracije, ali jednog dana kad odrastete, sramit ćete se sami sebe. Ako uistinu želite pomoći ovoj zemlji, savjetujem

svima vama blesavim *bitnicima* da se ošišate, okupate i odete posjetiti veterane u bolnici, one koji su se borili kako biste vi mogli mahati tim vašim bijednim transparentima. – On zastane kako bi uhvatio zraka. Galama nije prestajala. – Kad sam danas došao ovamo, vaš mi je rektor priopćio da mi neće biti predana uobičajena plaketa zahvalnosti zbog dolaska, jer vaš takozvani profesorski kolegij nema povoljno mišljenje o meni. Ma to je u redu, jer ni ja nemam povoljno mišljenje o njima. Moje je osoblje provelo malo istraživanje i otkrio sam da ste u posljednjih nekoliko godina ovdje imali Fidela Castra, Nikitu Khruschcheva i člana Stranke Crnih pantera, a vi niste mogli dočekati da date plakete svima trojici, zakletim neprijateljima naše vlade, koji bi uništili vašu zemlju kad bi dobili i najmanju šansu. Ako, dakle, takvi ovdje dobivaju plakete zahvalnosti, onda sam zahvalan što je ja nisam dobio. Otišao je praćen uzvicima negodovanja, pogrdama i zvižducima te su ga brzo ispratili do automobila, kojeg je pronašao probušenih guma i prelevenog narančastom bojom. Kad su konačno uspjeli izaći iz *kampusu*, vozeći se na kapama kotača, Rodney se okrene, pokaže prosvjednicima srednji prst i počne se grohotom smijati. Kad ga je Wendell upitao: – Što je tako prokleta smiješno? – on odgovori: – Glupi su ko topovi pa ni ne znaju da ovaj auto pripada njima.

Hamm se nije smijao. Održao je govor koji nitko nije čuo. Publika je sve vrijeme urlala, lupala nogama i zviždala. No, poslije je rekao da je to u redu; on je sam čuo što je rekao i nakon toga se bolje osjećao.

Kad su se vratili kući, presuda je bila jednoglasna. Čak je i sam morao priznati da poznati Sparksov šarm nije upalio. Ipak, mislili su da je tu kraj priče. No, jedan je student-novinar, predviđevši da će zvučnik možda biti nadglasan, stavio na podij mali kasetofon koji Hamm nije primijetio. Spravica je snimila svaku njegovu riječ. Student je poslije preslušao kasetu i otipkao govor, svaku njegovu razdražljivu riječ, te ga objavio u sveučilišnim novinama. Hamm nije računao da će ljudi crno na bijelom pročitati ono što je rekao. *Pretpostavljao* je da ga nitko ne sluša. Novinar duge, masne kose pretpostavljao je da će tiskanje govora još više naštetiti Hammu. Međutim, u Akronu u Ohiju novinarov je otac, veteran Drugoga svjetskog rata kao i Hamm, podigao novine u koje je njegov sin umotao prljavu odjeću šaljući je kući kako bi je majka oprala. Pročitavši govor, čovjek je rekao u sebi: *To, stari*. Umnožio ga je i preslike poslao svim prijateljima, koji su ih poslali svojim prijateljima. Umjesto da članak naštetiti Hammu Sparksu, kao što se novinar nadao, otac je prestao plaćati njegovu školarinu, što ga je iznenada učinilo podobnim za novačenje. Masna kosa je morao autostopirati sve do Kanade.

Uskoro su primjerci Hammova govora polako ali sigurno počeli kružiti svakom dvoranom Udruge veterana i Američke lige. Našao se na oglasnim pločama policijskih postaja, vatrogasnih društava i sindikalnih dvorana širom zemlje, a Hamm je počeo primati stotine pisama podrške i doprinose iz svake savezne države. Mjesec dana poslije u jednom od najznačajnijih časopisa izišao je naslov: **HAMM PROTIV AKADEMSKIH FACA: HAMM 10, AKADEMSKE FACE 0.**

To je potaklo poplavu drugih članaka. Nedugo zatim nazvao ga je glasnogovornik Nacionalne udruge vlasnika oružja i zatražio dozvolu da po njemu nazovu pištolj, a kad se prodaja naljepnica za branike automobila s tekstom **VOLI ILI ODLAZI** u tjedan dana gotovo udvostručila, tiskara mu je poslala zahvalnicu i lijepu donaciju.

Mnogi su smatrali da je ta iznenadna bujica podrške navela Hamma na pogrešno mišljenje da bi se trebao kandidirati za predsjednika.

Onoga dana kad je Hamm objavio tu neočekivanu odluku, Cecil Figs je bio oduševljen. Koljena su mu zaklecala samo od pomisli na sve predivne zabave i prijame koje će moći organizirati u Bijeloj kući. Vita je imala podvojeniji stav. Nikada, naravno, ne bi stajala na putu nekoj njegovoj želji, ali bila je duboko uznemirena zbog njegove odluke. Politiku više

nije činila hrpica muškaraca u stražnjoj sobi koja sklapa dogovore. Ona je postala smrtonosan posao. Ljude su ubijali. A Hamm je već ionako imao mnogo političkih neprijatelja. No, ne dozvoliti Hammu da se kandidira bilo bi gotovo jednako kao i ubiti ga.

Kasnije te noći, kad je spustila pogled i ugledala *de facto* guvernera savezne države i možda čak sljedećeg predsjednika Sjedinjenih Američkih Država kako joj spava na grudima, pomislila je: *Bože, pomози nam svima.*

Hammova iznenadna i prenatgljena odluka o kandidaturi za predsjednika zatekla je sve, a najviše Betty Raye. Nije uopće razgovarao o tome s njom. Kao i obično, nije imala pojma što će učiniti sve dok to nije učinio. I činilo se da je Hamm preko noći otišao od kuće i počeo juriti po cijeloj zemlji vodeći vlastitu kampanju, a nju je ostavio na cjedilu. Njezin najbolji *pomagač* više nije bio s njom. Prije odlaska obećao je uspaničarenoj Betty Raye da se ne treba ni radi čega brinuti, da se zapravo ništa neće promijeniti i da će sve rješavati telefonskim putem. To je funkcioniralo neko vrijeme, ali kako su dani prolazili, Hamma je sve manje zanimao Missouri, a sve više organiziranje vlastite kampanje; zapravo je sve teže uspijevala stupiti u vezu s njim.

Dok je Hamm bio izvan države, Wendell joj je pomagao koliko je mogao, ali Hamm je sve više vukao Wendella i ostatak osoblja sa sobom, ponekad je danima ostavljajući samu. Na koncu je Betty Raye morala pokušati sama voditi državu. Bio je to posao koji nikad nije željela, koji nije znala raditi i za koji nije bila obučena.

Po prvi put otkad je izabrana za guvernerku Betty Raye je bila prisiljena čitati ono što je morala potpisati pa čak i sama donositi odluke. Užasavala se pomisli da bi mogla pogriješiti pa bi ostajala budna do tri-četiri sata ujutro, zadubljena u knjige, očajnički pokušavajući nabrzinu naučiti kako funkcionira državna uprava, a istodobno se pokušavajući baviti dvojicom sinova. Hamm bi je s vremena na vrijeme nazvao i riječima joj pokušavao podići moral, govoreći da zna kako joj je teško, ali da ima obvezu i odgovornost prema građanima Amerike i da mora govoriti u njihovo ime. To je sve možda dobro i lijepo za Ameriku, mislila je, ali u međuvremenu je nju ostavio da snosi odgovornost i donosi odluke bez ičije pomoći. No, posao je obavljala što je bolje znala. Možda se nekoliko ljudi iznenadilo kad je prošao njihov prijedlog za izdavanje obveznice, potpisan zahvaljujući savjetu i preporuci Alberte Peets, koja je bila na licu mjesta i znala o čemu govori. Rekla je guvernerki kako misli da je izdvajanje petnaest milijuna dolara za obnovu ženskog zatvora *Mabel Dodge* dobra ideja. Betty Raye je iznenada morala dobro promotriti što se uistinu događa u državi. Popločavanje cesta, poticanje poduzetništva i gradnja mostova bili su u redu, ali počela je uviđati mnogo sitnica koje nisu bile u redu, a kojima se Hamm nije zamario jer je bio prezauzet. Počela je čitati brdo pisama koja su guvernerki upućivale žene iz svih krajeva države, pisma na koja je prije uvijek odgovarao netko iz Wendellova ureda. Betty Raye je bila dirnuta i duboko potresena stvarnim problemima o kojima je čitala. O ženama čiji su muževi umrli ili ih ostavili, a koje nikako nisu mogle zarađivati za život. Neke su se čak morale odreći vlastite djece. O staričama koje su cijeloga života radile i na kraju završile bez novčića i krova nad glavom. Stotine pisama slijevale su se u njezin ured; pisale su ih žene koje su se nadale da će ih ona kao žena razumjeti. Bila su to pisma koje nikad ne bi napisale nekom drugom političaru.

Betty Raye je prije uvijek potpisivala dokumente i obavljala sve drugo na katu. Ali, sad ih je bilo toliko za potpisati da je to bilo sve teže izvedivo. Jednoga je jutro ušla u guvernerov ured i po prvi put sjela za Hammov radni stol te pritisla tipku nadajući se da je prava.

Javio se netko koga nije poznavala i glasno rekao: – Da?

Betty Raye odskoči.

– Da? – reče ponovno taj muški glas.

Ona se nagne prema naprijed i izgovori slabašnim, pokajničkim glasom: – Možete li mi molim vas donijeti popis svih državnih zanatskih škola, ako vam nije problem?

– Tko je to? – upita glas.

– Ovdje guvernerka – reče ona, i sama iznenađena čuvši te riječi.

Nastane duga stanka, a zatim se začuje zvuk iznenade spoznaje. – O, o... da, gospođo, odmah. Čekajući, Betty Raye se osvrnula po velikoj prostoriji. Nakon nekoliko trenutaka sa stola podigne pločicu na kojoj je pisalo GUVERNER HAMM SPARKS, pogleda je, a zatim tiho otvori ladicu, stavi pločicu unutra i zatvori ladicu.

Hamm je bio ponosan na sve zanatske škole koje je otvorio, ali Betty Raye, koja se nikad nije zamarala raspitivanjem o tome, na svoju je žalost otkrila da su zanatske škole uglavnom namijenjene samo dječacima. Postojali su dječaćki klubovi, tutorski programi, sportske stipendije, i to sve za dječake, a ništa za djevojčice. Dječake koji bi upali u nevolje slali bi na dječaćke farme i pružala im se pomoć. Za djevojčice nije bilo mnogo mjesta kamo bi mogle poći.

To nije pošteno, pomislila je Betty Raye. Zнала je da nema stvarne političke moći, ali dan kad je ušla u ruševnu, oronulu zgradu punu štakora, koja je služila kao državna škola za nijeme i slijepce, predstavljao je prekretnicu. Tamo su se nalazila djeca siromaha, čiji se roditelji nisu mogli brinuti za njih kod kuće. Sama se uvjerala koliko neophodno ta djeca trebaju čisto mjesto za život i učenje te kako su učitelji užasno slabo plaćeni i preopterećeni. Najgore je bilo kad se slijepa djevojčica pipajući probila kroz gomilu misleći da je Betty Raye možda njezina majka te ju je, kad joj se primakla, neprestano povlačila za suknju ponavljajući: – Mama, mama. – Betty Raye je bila toliko potresena da je jedva došla do automobila. Jecala je cijelim putem do kuće. Djevojčica je izgledala upravo onako kako je Beatrice Woods mogla izgledati u njezinoj dobi.

Nije znala kako će to izvesti, ali odlučila je da će, kad Hamm dođe kući makar i na kratko, *ustrajati* da on poduzme nešto po tom pitanju bude li želio da ona i dalje vrši dužnost guvernerke.

Po prvi put u životu ona će podići glas.

Zlatni rudnik

Hamm je nazvao Vitu iz Detroita, uzbuđen kao nikad. Upravo se vratio u hotel sa skupa na kojem je govorio ispred više od pet tisuća članova Sindikata profesionalnih vozača i transportnih radnika. – Mogu pobijediti u ovome, Vita. Po prvi put doista uviđam da se moram kandidirati. Walter je rekao da mi može priskrbiti glas svih iz sindikata. Kaže da sam ja upravo ono što ova zemlja treba, da su se ljudi umorili od toga da im stalno netko komandira.

– Kako je prošao govor?

– Sjajno!

Iako je Hamm tek nekoliko mjeseci vodio kampanju širom zemlje, nije bio omiljen samo u seoskim područjima, kao što se očekivalo, nego je na iznenađenje svih već počeo privlačiti velike mase ljudi u Chicagu, Newarku i Pittsburghu, a svakog je dana uzimao sve više zamaha. Pogodio je ljude u žicu ili je, kao što se izrazio jedan kolumnist, prodro u zlatni rudnik nemira u zemlji i bio jedini kandidat koji *iznosi pravu istinu, bez uljepšavanja*, javno govoreći ono što ljudi misle. Mnogi su se ljutili na način na koji im savezna vlada, kako se činilo, nameće stvari koje ne žele. Bojali su se da tome neće biti kraja ne bude li netko to zaustavio. U srednjem dijelu Sjedinjenih Država rasla je zabrinutost da svi ti bogati, liberalni

političari s istoka zemlje, sa svojim programima beskonačnog davanja, vode zemlju prema socijalizmu i utapaju je u moru nepotrebne birokracije.

Gotovo su svi bili razočarani dotadašnjim tijekom rata, a nemoć vlade da bilo što učini smatrali su njezinom slabošću. Bili su šokirani nedostatkom poštovanja koje su prosvjednici pokazivali prema američkim vojnicima koji se bore u Vijetnamu, naročito onima koji su služili i u Drugome svjetskom ratu i u Koreji. Ada Goodnight, koja je tijekom Drugoga svjetskog rata bila pilot, rekla je da bi s veseljem pošla i u Vijetnam kad bi mogla. Za njih je rat bio rat, a onaj tko izbjegava vojnu obvezu izdajica. Posvuda su izbijali rasni nemiri i vladala je tjeskoba zbog porasta kriminala, droga i bandi u velikim gradovima te zbog načina na koji se pristupalo tim problemima. Brojnim se glasačima činilo da kriminalci počinju dobijati više prava od žrtava, zahvaljujući sve većoj moći Američke udruge za građanske slobode. Propovjednici širom zemlje strahovali su zbog apatije i nedostatka morala među mladima. Neki su krivili televiziju. Ili, kao što se izrazio velečasni W. W. Nails: – Vrag ima tri inicijala: *ABC, NBC i CBS* (*velike američke televizijske kuće). Više vole Lucy* (*glavni lik američke serije «*I love Lucy*», koja se prikazivala od 1951.-1960. godine) nego Gospoda i radije bi rješavanje problema prepustili Beaveru* (*glavni lik američke serije «*Leave it to Beaver*», koja se prikazivala od 1957.-1963. godine) nego Isusu. – Prosječni Amerikanci srednje klase koji su svakodnevno naporno radili, koji nisu bili kriminalci, koji nisu koristili socijalnu pomoć i koji su se rijetko žalili, iznenada i kolektivno počeli su pokazivati znakove sve većeg gubitka iluzija; bili su zabrinuti da će uz sve te nove socijalne programe morati na svojim plećima nositi i bogate i siromašne. Umorili su se od plaćanja visokih poreza na dohodak i drugih poreza; pomagali su pola svijeta, a sami su jedva sastavljali kraj s krajem. Činilo im se, koliko god naporno radili i koliko god plaćali, to se nikad ne cijeni i nikad nije dovoljno.

No, najviše od svega bili su preplašeni. Osvrtali su se oko sebe i primjećivali kako blistava, sjajna, lojalna Amerika koja je nekad sve više napredovala počinje tamnjeti, kidati se i pucati po šavovima. Hamm Sparks točno je znao pretočiti njihove bojazni i razočaranja u riječi. Za razliku od ostalih kandidata, činilo se da razumije njihovo stajalište.

Kao što je Rodney rekao, Hamm je znao gdje ljude svrbi i kako ih počešati. I počešao ih je. Potpuno je iskoristio svu smetenost i nemir te je rekao publici točno ono što je željela čuti. Sve je više ljudi činio još ljućima, uzrujanijima i uplašenijima te je iz dana u dan dobijao sve više podrške. Uskoro je Hamm obolio od najjačeg stadija washingtonske groznice i nije prezao ni od čega za što je mislio da bi ga moglo odvesti u Bijelu kuću. Sklapao je dogovore s ljudima s kojima nije trebao, govorio je sve skandaloznije stvari. Vita mu je savjetovala neka bude oprezan. Betty Raye ga je molila da dođe kući. No, sve je to bilo poput pokušaja da se zaustavi vlak u pokretu. On nije bio loš čovjek, nego samo vratolomno ambiciozan čovjek. Uskoro su se čak i ljudi oko njega počeli brinuti, a Wendell je to najbolje izrazio. Kad je jedna žena na ručku u prostorijama Društva Johna Bircha pretjerano ushićeno rekla kako misli da je Hamm jedini čovjek koji može spasiti Ameriku, Wendell je rekao: – U redu je ako ona u to vjeruje. Ali kad Hamm počne u to vjerovati, bit ćemo u velikoj nevolji.

Genetska pogreška

Norma je kao i svakoga tjedna bila u frizerskom salonu, a Macky je kao i svakoga petka ručao u zalagajnici *Tramvaj*. Sjedeći za pultom nekolicina je muškaraca kao i obično raspravljala o politici i Hammu Sparksu. Macky reče: – Taj je tip opasan. Iz minute u minutu sve je luđi. Sad izvlači na svjetlo dana sve ekstremističke skupine, kao i one zasnovane na mržnji. Ako ga

netko ne ušutka, vratit će nas ravno u doba McCarthyja i nećemo se ni okrenuti, a već će nas uvući u rat s Rusijom.

– Neki dan sam pročitao da ga sad i Klan podupire – reče Ed.

Merle, koji je bio samo korak od članstva u radikalnom desnom krilu, reče: – Ne može on ništa protiv toga što ga netko podržava. Pojavio se u novinama i rekao da nije jedan od njih.

Macky reče: – On tako kaže, to je garantirano, al' sad uzima novac i od njih i od Bog zna koga još.

– Što ti misliš, Jimmy? – upita Ed. Jimmy, koji do tada nije ništa rekao, tiho izjavi: – Slažem se s Mackyjem. Trebao bi umuknuti i prestati uvlačiti svoju ženu u svu tu zbrku.

Ed reče: – Aha, ali kako ćeš ga zaustaviti? Ko što kaže, ovo je slobodna zemlja.

Monroe Newberry, koji je svratio iz trgovine gumama, doda: – Neki dan sam telefonski razgovarao s Bobbyjem i on kaže da sve velike osiguravajuće kuće tamo gore staju na Hammovu stranu, al' ja ne znam kakve su mu stvarne šanse.

Merle reče: – Nije me briga što kažu novine, ja mislim da ima velike šanse za pobjedu.

Jimmy obriše pult krpom, ali više ne prozbori ni riječ.

Razgovor koji se vodio dvije ulice dalje, u frizerskom salonu Tot Whooten, nije imao nikakve veze s politikom. Betsy Dockrill, koja je upravo izišla ispod haube i pripremala se za češljanje, primijetila je: – U *Montgomery Wardu* imaju rasprodaju kaputića. Uzela sam dva, toliko su jeftini.

Tot joj skine mrežicu s kose. – Ah, voljela bih imati vremena za sjedenje u kući u kaputiću. Nemam vremena ni da ga odem kupiti, kakav mi je raspored. Kad navečer zatvorim salon, želim samo otić' doma i podić' noge.

– Tu i tamo trebaš uzeti slobodan dan.

– Bih da mogu. – Tot sijevne očima u smjeru Darlene, svoje dvadesetpetogodišnje kćeri, koja je radila s njom u salonu. Betsy shvati što Tot želi reći. Darlene nije bila pretjerano inteligentna i nije mogla ostati sama u salonu, a da je nitko ne nadgleda i ne provjerava hoće li možda ponovno staviti krivu stvar mušteriji na glavu. Totino osiguranje ionako je bilo basnoslovno.

Norma je sjedila na susjednom stolcu, dopola uvijene kose, listajući časopis. Ona upita Tot, koja je uvlačila dim cigarete: – Misliš da je Elizabeth Taylor sretna?

Tot otpuhne dim. – Nosi dijamant veličine teniske loptice, zašto ne bi bila?

– Samo se pitam jesu li je sva ta slava, novac i muževi doista usrećili.

– Ah – reče Tot, – ako nisu, rado bih se mijenjala s njom. Bila bih više nego oduševljena.

Može zadržati muškarce; ja samo želim novac i prsten. Maltretirajući se s tatom i Jamesom, da ni ne spominjem Dwaynea Mlađeg, odradila sam svoje u paklu, hvala lijepa.

– O, Tot, iz tvojih usta to zvuči tako grozno. Ne mogu vjerovati da ti je cijeli život bio loš. Zar nikad nisi bila sretna?

Tot povuče još jedan dim *Pall Malla*, a zatim vrati cigaretu u crnu plastičnu pepeljaru. Bilo je to zanimljivo pitanje, koje joj nitko nikad nije postavio. Ona na trenutak razmisli. – Hm, da vidimo. Vjenčanje. Osim što se tata napio i onesvijestio u predvorju pa sam morala sama koračati prema oltaru, dobro je prošlo, sve dok nismo izašli ispred crkve i dok se Jamesu nije u uhu zaglavilo zrno riže. Medeni mjesec nam je bio upropašten od trenutka kad smo ušli u auto jer se sve vrijeme samo žalio na zvonjavu u uhu. To ga je uho izluđivalo više od dva mjeseca. Toliko mu se vrtjelo u glavi da je samo ležao. Bilo mu je tako loše da su ga morali triput operirati tražeći to zrno, a mi smo se zadužili kako bismo platili bolničke troškove.

– Zaboravila sam na to – reče Norma.

Tot nastavi. – I tako sam prva tri mjeseca braka provela kao medicinska sestra, a onda su ga poslije unovačili pa je otišao u vojsku. Vratio se kući nakon pet godina kao pravi pravcati alkoholičar, baš kao moj tata, a za Jamesa sam se udala kako bih pobjegla od njega. Dakle,

bila sam sretna od trenutka kad sam rekla *Uzimam* do trenutka kad smo izašli iz crkve i kad mu je netko ubacio rižu u uho. Koliko traje put od oltara do izlaza iz crkve, minutu? Možeš onda reći da sam bila sretna jednu minutu.

Normi je bilo strašno žao što je postavila to pitanje. – Sirota Tot – reče, – tako mi je žao.

– Ma nek' ti ne bude, jer to je moja krivica, sama sam si to napravila. Trebala sam znati da je loš znak što sam morala sama sebe predati u crkvi. Trebala sam se jednostavno okrenuti i otići kući, ali valjda svi žele vjenčanje. Žene su budale; udat će se za bilo što čemu kuca srce, samo da bi imale muškarca. – Ona opet pogleda Darlene. – Još uvijek plaćam njen posljednji fijasko, broj tri. A nije problem samo u ženama; s Dwayneom Mlađim već su dvije ženske ostale trudne, a ja im moram plaćati alimentaciju. Ponekad mi je žao što mi djeca nisu postali homići; uštedjeli bi svijetu mnogo muke.

– Majko, mislim da to nije smiješno.

– Znam, ali to je istina. – Tot pogleda Betsy u zrcalu. – Od petnaeste do dvadeset pete uspjela se udati za svakog slaboumnog tipa u gradu, a sad izlazi s brojem četiri.

Njezina kći branila je svoj posljednji fijasko: – Ima posao, majko.

Tot zakoluta očima. – Ako se skupljanje limenki piva u stražnjem dijelu kamiona naziva zanimanjem, onda se ispričavam. – Zatim promijeni temu. – Darlene, otrči niz ulicu i donesi mi salatu od tunjevine s crnim kruhom i vrećicu čipsa. Želiš li ti što, Norma?

– Ne, hvala, upravo sam ručala. Na nogama sam od pet i trideset.

Kad je Darlene izašla iz radnje, Tot odmahne glavom. – Norma, budi sretna što ti kći ima zdrav razum. Darlene će me dovesti do ludila. Kažem ti ja, od dana kad su je izbacili iz škole stepa sve ide nizbrdo. Neko jutro sam otišla k njoj kući i našla je kako sjedi za stolom sa ciglom u ruci. Pitala sam je što radi, a ona je rekla da turpija nokte. Potrošila sam malo bogatstvo poslavši je u školu za frizerke i kozmetičarke, a ona turpija nokte ciglom. Kad je završila deseti razred, iz svega je pala; samo je dan i noć petljala po kosi pa sam je otpremila u frizersku i kozmetičarsku školu. Mislila sam da će joj to ići. Al' nisam bila u pravu. I ne znam odakle joj ta tanka, paperjasta kosa. Nije je naslijedila od moje strane obitelji, nego od Whootenovih. Nitko ne zna što je u tom rudniku gena, ali to mi je najgora moguća reklama za frizeraj. Kunem se, uz nju, Jamesa i Dwaynea Mlađeg toliko sam iscrpljena da ujutro jedva mogu ustati iz kreveta.

Iako nije željela da ljudi to znaju, Tot je imala zlatno srce i dala bi čovjeku i posljednju koranicu kruha kad bi zatrebalo. Ponajviše iz tog razloga cijelo je vrijeme bila tako umorna. Nakon posla u salonu, gdje je radila po cio dan i vikendom, spakirala bi kovčežić i obilazila domove za starije žene te ih frizirala. Većina ih je bila bolesna ili vezana za postelju i nisu joj mogle platiti, ali Tot nije marila. Dok god joj se prsti miču, rekla je, nijedna žena koju zna neće morati biti bez tjednog pranja kose i frizure.

I koliko god se žalila na Darlene i Dwaynea Mlađeg, davala im je manje-više sve što su tražili i čuvala je unuke kad god bi je zamolili, što je, na nesreću, bilo često.

Izlet u lov

Hammova predsjednička kampanja trajala je tek nekoliko mjeseci, ali Hamm *Reci bez uljepšavanja* Sparks već je mnogima postao trn u oku. Još je jednom stvarao moćne neprijatelje u vlastitoj stranci, samo ovaj put na nacionalnoj razini. Ono što je započelo kao na brzinu sklepana, pučka kampanja iznenada više nije bilo tako smiješno i nije se moglo tako lako odbaciti. Osim toga, njegov loš engleski i provincijski maniri predstavljali su sramotu za elitne, uštogljene demokrate s Istočne obale, koji su pohađali Harvard i Yale, a koji su se

nalazili u Washingtonu i drugim gradovima. Također su vjerovali da je njegova radikalna, crno-bijela politika po principu *bez zarobljenika* opasna i za njih i za zemlju. Aktualna vlast pozvala ga je na razgovor i pokušala ga urazumiti, nagovoriti ga da odstupi za dobro stranke, ali Hamm se ponašao poput psa koji ima kost. Nije se htio povući, a oni su znali, budu li ga istjerali, mogao bi krenuti kao neovisan kandidat te im svakako odnijeti glasove.

Trideset prvoga prosinca Dorothyna prva novogodišnja odluka bila je ista kao i protekle godine:

1. Smršavjeti pet kilograma.

Trideset prvoga prosinca Minnie Oatman sjedila je za stolićem u velikom srebrnom autobusu vozeći se na Novogodišnji koncert *gospela* u Bloomingtonu u Illinoisu te je ponovno zapisala istu staru odluku:

1. Smršavit dvadeset kila.

Tot Whooten zapisala je istu odluku kao i proteklih sedam godina, samo što ju je taj put zakvačila na hladnjak:

1. Ne posuditi više ni novčića Darlene i Dwayneu Mlađem.

No, širom zemlje te se godina nova odluka pojavila na vrhu popisa mnogih ljudi:

1. Otarasiti se Hamma Sparksa.

Nisu je zapisali, ali bila im je na umu.

Iz dana u dan sve se više zahuktavao. Znali su da nikad ne bi mogao imati dovoljno visoke postotke za pobjedu na izborima – njegova je pojava bila suviše iznenadna i nepredvidiva – ali čak su se i republikanci počeli zabrinjavati. Neopisivo ih je razdraživalo što Hamm potihom prima tisuće dolara od mnogih lovaroša, koji su trebali davati potporu njihovom čovjeku.

Obje su se stranke bojale njegove sve veće popularnosti. Usprkos činjenici da su ga sve novine, časopisi i novosti nacionalnih televizijskih mreža ignorirali ili ismijavali, svakog je dana sve više sustizao njihove kandidate. Morali su nešto poduzeti; nastavi li tako ubrzavati, mogao bi svima uzdrmati izbore.

Neki ljudi koji su novčano podupirali Hamma nisu željeli da se to sazna. A bilo je i ljudi od kojih je želio primiti novac, ali *on* nije htio da se to sazna.

Gospodin Anthony Leo, čovjek koji je prije osam godina darovao Hammu *Betty Raye*, stupio je u vezu s Rodneyem i priopćio mu da bi jedan njegov prijatelj iz New Orleansa možda bio spreman donirati velik iznos ispod stola. Ali prije no što se obveže, želi razgovarati s Hammom o osobi koju bi volio vidjeti kao kandidata za potpredsjednika.

Hamm je pristao na sastanak. I on i taj čovjek imali su osjećaj da je iz privatnih razloga najbolje upriličiti ga na jahti toga čovjeka u New Orleansu. Kad je došao pogodan trenutak, Hamm je odvojio vikend za tu svrhu. Na nesreću, obećao je Betty Raye da će upravo toga vikenda doći u Jefferson City i provesti ga s njom. Toliko se veselila tome, ne samo zbog toga što joj je nedostajao, nego i zato što mu je trebala postaviti mnoga pitanja. Toga petka ujutro nazvao ju je iz Jacksona u Missisippiju i izvijestio je da neće doći kući jer su on i momci odlučili umjesto toga otići u lov. Rekao je da u ponedjeljak moraju odletjeti iz Jacksona u jedno drugo mjesto gdje ima zakazan govor te da nije siguran kad će se moći vratiti. Kad je Betty Raye poklopila slušalicu, bila je na rubu suza.

Alberta Peets, koja je u tom trenutku bila u sobi, vidjela je koliko se Betty Raye uzrujala te joj je prišla i zagrlila je. – Tim muškima je bolje da se prestanu tako ponašat' prema vama dok sam ja tu, jer bi me opet mogli razljutit'... Nek' se samo sjete što se desilo zadnjem koji je to napravio.

Wendell Hewitt i Seymour Gravel nazvali su supruge i ispričali im istu priču. Po mišljenju Hamma i momaka, to i nije bila prevelika laž. Išli su u lov na novac. Budući da su mediji u stopu pratili svaki njegov korak i s obzirom na škakljivost situacije, put u New Orleans morao je biti veoma pomno koordiniran. Nakon mnogo mozganja i proučavanja zemljovida, Rodney Tillman smislio je plan. Kako se Hamm već nalazio u Jacksonu radi govora, Rodney se

odlučio vratiti u Missouri nekoliko dana prije, uzeti *Betty Raye* i sastati se s njima u blizini državne granice Mississippija i Louisiane, u spremištu za brodove rođaka gospodina Lea, a zatim ih odvesti Missisippijem u New Orleans. Kako bi neprimjetno došli do broda, Cecil Figgs trebao je doći po njih u motel u četiri ujutro starim mrtvačkim kolima koja je namjeravao posuditi iz dvorišta jedne od svojih mrtvačnica u Kansas Cityju te ih odvesti do broda gdje su se trebali sastati s Rodneyem. Iako je bilo neudobno, nitko ih nije slijedio i nitko nije vidio Hamma i Wendella šćućurene u stražnjem dijelu iza navučenih zastora. Mrtvačka su kola sakrili u grmlju nekih osamsto metara od mjesta na rijeci na kojem su trebali dočekati *Betty Raye*, a ostatak puta prešli su pješice. Kad su se svi ukrcali u brod, sve su se vrijeme tijekom plovidbe Missisippijem smijali misleći kako su pametni. Cecil nije imao pojma što je tema sastanka, niti ga je bilo briga. Išao je samo radi vožnje. Kad su pristali na doku u New Orleansu i privezali se uz jahtu od dvadeset tri metra na kojoj se trebao održati sastanak s prijateljem gospodina Lea, Cecil je imao vlastite planove vezane za Francusku četvrt. Tko uopće mari za politiku kad na svijetu ima toliko zgodnih momaka, a majka je kilometrima daleko i nitko u zavičaju ne zna gdje je? Kakve li zabave! Gotovo je iskočio s broda. O, radosti!

NESTAO HAMM SPARKS I JOŠ ČETIRI OSOBE – SUMNJA SE NA PRLJAVU IGRU

U utorak ujutro svi su novinski naslovi te radio i televizijske postaje u Americi izvikivali istu stvar.

U utorak poslijepodne deseci novinara i televizijskih kamera skupili su se na travnjaku ispred guvernerove palače, a još su ih stotine bile na putu prema tamo. Uvod Davida Brinkleya u večernje novosti *NBC*-a sastojao se od jedne rečenice: – Čini se da je kontroverzni predsjednički kandidat Hamm Sparks, zajedno s još četiri muškarca, uključujući državnoga tužitelja Missourija, tijekom vikenda doslovno nestao. Pitanje je: Kamo su otišli?

Bila je to prava zagonetka. Pozvana je državna policija, ured javnog tužitelja, *FBI*, no uskoro su svi bili zbunjeni. Do tog su trenutka uspjeli otkriti samo da su muškarci posljednji put viđeni u petak navečer i da se u ponedjeljak ujutro nijedan od njih nije pojavio tamo gdje je trebao biti.

Hamm je imao zakazan govor u dvorani ispred šest tisuća članova Američke federacije radnika i Kongresa industrijskih organizacija u Grand Rapidsu, a Cecil je toga jutro trebao odvesti majku k očnom liječniku. Situacija je očito bila ozbiljna. *FBI*-jevci su danima ispitivali ljude. Seymourova i Wendellova supruga čule su potpuno istu priču – muževi su im otišli u lov. Rodneyeva bivša žena nije ništa znala, jer oni više ne žive zajedno, ali je ipak spomenula novinarima da joj Rodney duguje nekoliko rata alimentacije. Čudno je bilo jedino što je Cecil ostavio majci, gospođi Ursi Figgs, poruku da je na službenom putu i da će se vratiti kako bi je odveo k očnom liječniku. On jedini nije spomenuo lov. Kako nije bio lovački tip, nisu mogli bit potpuno sigurni je li bio s ostalima ili nije, no budući da su svi istodobno nestali, to se moglo pretpostaviti. U međuvremenu je Betty Raye omamljeno koračala po kući, iz sve se snage trudeći umiriti sinove i držati ih podalje od novinara.

Kad je Minnie čula novosti, ostavila je Oatmanove u Charlotteu u Sjevernoj Carolini i pohrlila kako bi bila uz kćer. Do ulaza u kuću dopratio ju je čopor novinara, a ušavši unutra u suzama je potrčala prema Betty Raye, zgrabila je i rekla: – O, dušo, ovo je isto ko onda kad su zdirpili malog Chestera. Sad je ne'ko doš'o i drpio malog Hamma!

Minnie je odmah počela organizirati molitvene kružoke, unutar i izvan palače. Novinari, većina iz New Yorka, iznenada su se našli na koljenima na travnjaku, držeći se za ruke s

debelom ženom i moleći se za Hammov povratak. Nacionalna garda Missourija pozvana je kako bi izvršila temeljit pretres šuma u kojima su Hamm i njegovo osoblje obično lovili, pa čak i onih u koje su možda mogli otići. Dan za danom uznemirena i sve prestravljenija Betty Raye čekala je novosti o suprugu. Dorothy je nazvala i upitala može li kako pomoći, ali nije bilo pomoći osim da joj pronađu supruga.

Nitko, uključujući Betty Raye, nije znao što učiniti. Činilo se neshvatljivim da su petorica odraslih muškaraca mogla tek tako nestati bestraga. Iz Washingtona su pozvali Jakea Spurlinga, *FBI*-evog glavnog stručnjaka za izgubljene osobe, koji je postavljen na slučaj. Odmah su ispitani svi Hammovi poznati neprijatelji, kojih je bilo mnogo, ali još uvijek nijednog nisu mogli povezati s njegovim nestankom. Vlada je ponudila nagradu od petsto tisuća dolara za bilo kakvu obavijest. U međuvremenu su stotine ljudi nazivale radio i televizijske postaje, tvrdeći kako su tijekom dotičnog vikenda uočili leteći tanjur. Jedna žena iz Holt's Summita rekla je da ih je vidjela kako gledaju kroz prozor letećeg tanjura koji je uzletio s njezina pašnjaka. Sa svih su se strana javljali vidovnjaci. Jedna je vidovnjakinja iz Londona tvrdila da su nestali muškarci ukrali novac i da sad žive u Novoj Gvineji s plemenom Pigmejaca. Druga je tvrdila da su izgubljeni u Bermudskom trokutu. Cijela je zemlja bila u stanju čistog šoka, zabrinuta i preplašena zbog činjenice da predsjednički kandidat može tek tako nestati s lica zemlje, bez ikakvog traga i ključa za rješenje zagonetke.

Alberta Peets, koja je tvrdila da ima predosjećaje, onoga je vikenda kad su nestali bila kod kuće na dopustu, u posjetu majci. Poslije je rekla Betty Raye da ju je te nedjelje u noći spopala drhtavica. – Trebaju ih potražiti na Aljasci – predložila je.

Nekoliko dana nakon objavljivanja naslova, gospodin Anthony Leo, iznimno uzrujan, iz telefonske je govornice nazvao prijatelja u New Orleans. Prijatelj je tvrdio da ne zna što se dogodilo muškarcima nakon sastanka i zauzvrat je upitao gospodina Lea zna li on što. Gospodin Leo je zanijekao. Spustivši slušalicu, obojica su se upitali je li onaj drugi slagao, ali nisu to rekli na glas. U tim je krugovima bilo najbolje ne govoriti takve stvari.

Građani Missourija naročito nisu znali što činiti i kako se ponašati u takvom slučaju. Nikad prije nije se dogodilo takvo što. Nisu imali pojma trebaju li izvjesiti zastave spuštene na pola koplja ili ih samo malo spustiti, jer nitko nije znao jesu li mrtvi ili nisu. Jedini koji bi znao što treba učiniti bio je Cecil Figgs, ali i on je bio među nestalima.

Jedine dvije osobe koje se nisu činile potpuno iznenađenima što su Hamm i ostali nestali bili su Earl Finley i Jimmy Head. Nekoliko minuta nakon što je Earl obavio službeni telefonski poziv Betty Raye u ime Demokratske stranke Missourija, rekavši joj kako mu je žao što čuje loše vijesti, zaključao se u stražnjoj sobi jeftinog hotela s nekoliko prijatelja, iz sve se snage trudeći da se ne smijulji dok je planirao sljedeći potez. Jimmy Head bio je u Kansas Cityju na sprovodu prijatelja kad je saznao vijest, a vrativši se u Elmwood Springs rekao je tek: – Samo me čudi što se to nije prije dogodilo. Žao mi je Betty Raye, ali puno joj je bolje bez njega. Nakon nekog vremena nastupila je bolna spoznaja da se neće vratiti. Betty Raye je zahvalila majci što je došla te je rekla da je dobro i da će se Alberta brinuti za nju, a Minnie neka se vrati na turneju. Zapravo nije bila dobro, ali kad nije bila sa sinovima željela je samo biti sama i razmišljati, pokušati se pomiriti s onim što se događa. Nitko nikad ne sanja da bi onaj posljednji trenutak, onaj posljednji pogled na nekoga uistinu mogao biti posljednji. Nije mogla ni spavati ni jesti. Izjedalo ju je što ne zna je li živ ili mrtav, ali uz žalovanje za suprugom morala se brinuti za dvoje djece i cijelu državu.

Mjesec dana poslije, nakon što je nazočila prilično neobičnoj i neodređenoj komemoraciji za Hamm i ostalu četvoricu, sinulo joj je da se Hamm najvjerojatnije *neće* vratiti. I poželjela je umrijeti. Da nije bilo njezina dva dječaka, možda bi to i učinila. Hamm Mlađi, koji je obožavao oca, naročito je teško primao njegov gubitak i trebao ju je.

Kao udovica tako moćnog čovjeka, Betty Raye je barem primala suosjećanje i podršku nacije, ali Vita Green sve je vrijeme patila sama u tišini, čekajući, kao i Betty Raye, neku vijest. No, za razliku od Betty Raye, ona je znala kako politika može biti opasna i kako se Hamm u posljednje vrijeme nije obazirao na opasnost te je donekle i očekivala da bi se takvo što moglo dogoditi. Očekivala to ili ne, bila je shrvana.

Iz poštovanja prema njegovoj obitelji nije se pojavila na komemoraciji, nego je ostala kod kuće i održala vlastite, intimne karmine. Ljudi koji su znali za njezinu vezu s Hammom pokušavali su joj pomoći, ali, kao što je i Betty Raye shvatila, ništa nije moglo pomoći osim možda vremena.

Vrijeme i strpljivost bile su dvije stvari kojih je Jake Spurling imao na pretek. Bio je neprivačan muškarac crvenkasta, kozičava tena, predan rješavanju slučajeva izgubljenih osoba kao što je većina muškaraca predana svojim obiteljima.

Iako je održana komemoracija, nijedno tijelo nije pronađeno; što se njega ticalo, slučaj je bio daleko od zaključenja. Jake Spurling bio je jedan od najboljih kriminalističkih istražitelja u zemlji i prisegao je da nikad neće odustati od nestanka Hamma Sparksa, sve dok ne prodre do srži slučaja. I onoga tko stoji iza njega. Jake je bio nadaleko poznat kao čovjek koji je, kad jednom zagriže, poput psa koji ima kost. Rovat će i kopati za informacijama koliko god to trajalo i kamo god morao ići kako bi ih pronašao. Za Jakea je to bio slučaj života.

Teti Elner je prekipjelo

Luther Griggs, siledžija koji je nekad mlatio Bobbyja Smitha, stanovao je u naselju kamp kućica iza poštanske zgrade i imao sina koji je bio jednako tako zao kao on u njegovoj dobi. Tijekom godina teta Elner imala je niz narančastih mačaka i svakog je nazvala Sonny. Toga je jutro Luther Griggs Mlađi bacio kamen na njezina sadašnjeg mačka Sonnyja i pogodio ga u glavu.

U petnaest minuta do dvanaest te noći teta Elner nazvala je svoju nećakinju želeći joj priopćiti novosti.

– Norma, ubila sam malog Griggsa.

– Što?

– Ubila sam malog Griggsa, hladnokrvno sam ga usmrtila. Nisam htjela, ali eto, dogodilo se. Reci Mackyju da ode pozvati policiju.

– Teta Elner, o čemu to pobogu govoriš?

– Ubila sam ga, otrovala sam ga, vjerojatno sad leži mrtav, a oni će prije ili poslije otkriti da nugat potječe od mene pa mi je bolje da odustanem od skrivanja i svršim s tim. Svih ovih godina pokušavala sam voditi pošten život, a evo sad ću skončat' ko hladnokrvni ubojica.

– Teta Elner, slušaj me. Ostani tamo gdje si i ništa ne poduzimaj, čuješ li me?

Norma ode u spavaću sobu i protrese Mackyja. – Macky, probudi se. – On se malo promeškolji... – Macky, probudi se. Moramo ići k teti Elner.

– Što se dogodilo? Je li bolesna?

– Obuci se... Kaže da je ubila malog Griggsa.

– Što?

– Ne znam, Macky. Histerična je. Kaže da ga je otrovala. Samo se obuci prije no što pozove policiju.

Macky navuče hlače preko pidžame, a Norma zgrabi kaput. Kad su stigli do njezine kuće, Elner ih je čekala vani na trijemu kršeći ruke.

– Znam da sam osramotila obitelj – reče ona. – Ne znam što me navelo da to učinim.

Macky je odvede natrag u kuću. – Teta Elner, sjednite samo i ispričajte nam što se događa. Elner je bila izbezumljena. – Bit će u svim novinama; misliš da će mi staviti lisice? Jadni stari Sonny ima rupu u glavi, a sad će njegova vlasnica završiti u zatvoru ili možda na električnoj stolici.

– Teta Elner, samo se smirite – reče Macky. – Što se dogodilo?

– Sigurno sam poludjela. Možda ću se moći pozvati na neuračunljivost, što mislite?

– Što si učinila?

– Ma htjela sam mu se osvetiti što je pogodio Sonnyja. Znala sam da ga ne mogu uhvatiti pa sam pokušala smisliti način da ga namamim na trijem i dobro ga odalamim. Umiješala sam nugat kako bih ga privukla. – Izgledala je shrvano. – O, jednostavno sam se trebala zaustaviti na tome. Ali imala sam puno stare čokolade *Ex-Lax** (*vrsta čokolade s laksativnim djelovanjem) pa sam je otopila i ubacila unutra.

– Je li to sve?

– I komadić dezodoransa za pazuhu *Mennen*.

– Samo to?

– Ne.

– Što još?

– Pola šalice sredstva za čišćenje pećnice. I prašak za zube *Polident*... Malo sam ga posula po vrhu... izgledao je baš nekako ko šećer.

Norma se nije mogla suzdržati. – O, Bože moj.

– Pričekaj, Norma – reče Macky. Zatim upita smirenim glasom: – Je li to sve, teta Elner?

Norma ga pogleda kao da je lud. – Je li to sve?... To je dovoljno da na mjestu ubije cijelu obitelj!

Teta Elner reče: – Nisam ni pomislila na to. Misliš da je možda odnio slatkiš kući? Možda sam ih sve poubijala. Možda sad svi leže mrtvi tamo u naselju kamp kućica. – Ona podigne ruke u zrak. – Sad sam i serijski ubojica.

Macky reče: – Teta Elner, lakše malo. Počnite od početka. Ispričajte mi sve što se dogodilo.

– Napravila sam taj slatkiš... i čekala dok ga nisam opazila kako se šunja po dvorištu. Onda sam ga pozvala i rekla: *Dođi, dječaciću, imam fini slatkiš za tebe*. Mislila sam da će samo uzeti jedan griz, a da ću ga ja onda pokušati dohvatiti, ali prije no što sam uspjela išta učiniti, on je zgrabio većinu slatkiša s tanjura i pobjegao prije no što sam ga mogla uhvatiti.

– Kad se to dogodilo?

– Jutros.

– Zašto si toliko dugo čekala da nam kažeš? – upita Norma.

Teta Elner odmahne glavom. – Valjda u takvim slučajevima um kriminalca prevlada. Mislila sam da bih se mogla izvući. Odmah sam trebala sve priznati. A sad sam ubila cijelu obitelj Griggs.

– O, Bože moj – reče Norma. – Zar ne bismo trebali pozvati dobrog odvjetnika, Macky? Ljudi to rade u ovakvim situacijama, zar ne?

– Nikoga nećemo pozvati. Siguran sam da je dobro.

– Macky, ne možemo nagađati o nečemu takvom. Suočeni smo s optužbom za ubojstvo. Idi odmah tamo i provjeri kako je dječak. Možda ćemo svi morati bježati.

– Za ime Božje, u redu, ali to je glupo.

– Macky... Obećaj mi da se nećeš vratiti dok se ne uvjeriš da dječak hoda i govori.

– U redu, u redu.

Vrata se otvore, a Luther Griggs prvo proviri, a onda ih šire otvori, držeći sačmaricu u ruci. – Što ti u vražju mater hoćeš u ovo doba noći?

– Jesi li dobro?

– Jesam, do vraga... Jesi ti?

– Mogu li ući? Moram razgovarati s tobom.

Stupivši u prikolicu, koja je vonjala na pivo i cigarete, Macky izbliza pogleda Luthera kako bi vidio izgleda li bolesno, ali Luther Griggs nikad nije bio slika i prilika zdravlja pa je bilo teško reći.

– Žao mi je što dolazim ovako kasno, ali možda imamo problem. Je li ti sin kod kuće?

– Što je to sad navodno napravio?

– Ništa. Radi se samo o tome da su mu možda dali pokvareni slatkiš i da bi ga možda trebao pogledati liječnik.

Do tada je u prostoriju već ušla i gospođa Griggs, odjevena u neuredan ružičasti ogrtač s resama i smeđim cvjetovima, mršteći se. – Što je sad napravio?

– Ništa, gospođo Griggs, trebao bih ga samo na trenutak vidjeti. Ako nemate ništa protiv.

– Zašto?

– To je duga priča. Ali moja teta mu je jutros možda dala pokvareni nugat i samo se trebamo uvjeriti da je dobro.

Ona se ne pomakne, nego zaurla: – Odmah dolazi ovamo, čuješ li me... odmah! – Nakon nekoliko sekundi gospođa Griggs se naglo okrene i uleti u spavaću sobu. – Rekla sam, ustaj! Odmah!

Uskoro se gospođa Griggs ponovno pojavi, povlačeći dječaka za uši, dok ju je on sve vrijeme udarao.

Macky reče: – Moja teta kaže da si uzeo nekoliko šaka slatkiša koji ti je ponudila... Je li to istina?

– Ona je prokleta lažljivica... Nisam uzeo nikakav nugat – reče dječak.

– Ne optužuje te za krađu. Ona...

– Ma ona je prokleta, blesava baba. Nisam uzeo nikakav slatkiš.

Luther Griggs se cijeli zapuhao. – Čuo si mog malog, nije uzeo nikakav prokleti slatkiš.

Nazivaš mog sina lažljivcem?

– Ne, ne nazivam. Samo sam se želio uvjeriti da nije bolestan. Slatkiš možda nije bio... uh, nisu stavljeni pravi sastojci. – Macky detaljno promotri dječaka. – Jesi li siguran da se dobro osjećaš, sinko? Nije ti bilo zlo od tog slatkiša?

– Nisam uzeo nikakav slatkiš.

– U redu onda, glavno da si dobro. Ali ako ti pozli, nazovi me... Evo mog broja. – On im ga napiše.

Istina je bila da je Luther Mlađi zgrabio slatkiš, ali kad ga je zagrizao, bio je tako odvratna ukusa da ga je ispljunuo, a ostatak bacio preko ograde Whatleyevih.

Macky uđe u kuću tete Elner i namigne Normi.

– Ah, teta Elner, imam loše vijesti za vas. Još uvijek su živi. Baš šteta. Možda biste dobili medalju od grada da ste ih sve likvidirali.

Norma reče: – Drago mi je što se možeš šaliti na taj račun. Teta Elner je zamalo završila u državnoj kaznionici. Ne bi li to bilo baš krasno za Lindu, da joj prateta čuči u bloku osuđenika na smrt?

Macky se nasmije.

Norma ga pogleda. – Smij se kol'ko hoćeš, Macky, al' nikad ne bi uspjela ući u pristojno sestrinstvo!

Susret

Neko vrijeme nakon komemoracije Betty Raye je konačno uspjela skupiti hrabrost i učiniti nešto što je odavno željela. Zamolila je gardistu Ralpa Childressa da je ostavi pola ulice

dalje, a kad je stigla do pročelja zgrade u Kansas Cityju, vratar u odori dotakne šešir i upita je:
– Mogu li vam pomoći, gospođo?

Ona počne petljati po torbici. – Hm, došla sam vidjeti gospođu Vitu Green.

– Da, gospođo. Što da kažem, tko joj dolazi u posjet?

Betty Raye, koja je na glavi imala rubac i sunčane naočale, uhvati panika. Nije znala da će biti najavljena. Gotovo se okrene i ode, ali onda zaključi: kad je već došla tako daleko, može onda biti otvorena. Reče gotovo nečujno: – Kažite joj da je tu gospođa Sparks.

– Da, gospođo. – On pritisne tipku. – Gospođo Green, ovdje je gospođa Sparks, želi vas vidjeti.

Nastane stanka.

On ponovi ime: – Gospođa Sparks. – Uslijedi još jedna stanka. Srce je Betty Raye toliko snažno lupalo da je željela pobjeći. Nakon nekoliko trenutaka vratar spusti slušalicu i reče: – Uđite odmah. Idite dizalom do četrnaestog kata, izađite, a zatim skrenite lijevo i popnite se stubama. Kad skrenete desno, vidjet ćete 15A.

– Hvala – reče ona, uđe u dizalo i gotovo povrati.

Vitu je taj neočekivani posjet pomalo zatekao. Prvo je pomislila kako bi mogla reći da nije kod kuće. Ali ionako će to morati kad-tad obaviti, pomisli zatim, pa zašto ne bi danas? Nije imala pojma zašto je ta žena došla, ali pretpostavljala je da razlog, koji god bio, neće biti ugodan. – Bridget, otvori vrata i reci gospođi da ću odmah izaći. – Ona ode u spavaću sobu kako bi nabacila nešto odjeće na sebe. Nakon svog tog vremena još uvijek joj je bilo teško ustati iz kreveta i odjenuti se.

Izašavši iz dizala, Betty Raye se uspane stubama. Stigavši do vrata, pritisne zvono stana i poskoči od njegove glasnoće. Nakon nekoliko sekundi vrata se otvore. Bridget je, kao i stotinu puta dotad, bila spremna reći: *Molim vas, uđite i sjednite. Gospođa Green će vam se uskoro pridružiti.* No, prepoznavši Betty Raye sa slika koje je vidjela u novinama, samo razjapi usta i zapilji se u nju. I Betty Raye je bila iznenađena; psihički se pripremila da će na vratima ugledati Vitu Green. Konačno upita: – Je li ovo stan gospođe Green?

Bridget uspije progovoriti: – Da, gospođo.

– Je li kod kuće?

– Provjerit ću.

Sluškinja potrči i širom otvori vrata spavaće sobe, blijeda poput duha, očiju razrogačenih od straha. – Došla je nadbiskupova žena. Baš je sad na vratima. Što želite da učinim? Jeste li kod kuće?

Vita je sjedila za toaletnim stolićem i mirno nanosila ruž na usne. – U redu je, sredit ću to.

– Mogu reći da ste upravo otišli iz grada.

– Ne, ali ako začuješ pucanj, pozovi policiju.

– O, Isuse, Marijo i Josipe – reče Bridget.

Vita se nasmiješi i potapša je po ruci. – Samo se šalim – reče, ali pomisli: *Nadam se.* Zatim izađe pozdraviti Betty Raye, koja je još uvijek stajala na vratima.

Vita je bila ugodna i slatka te se ponašala kao da pozdravlja bilo koju drugu poznanicu, a ne suprugu čovjeka koji je bio ljubav njezina života. – Guvernerko Sparks, žao mi je što ste morali čekati, ali nisam bila odjevena. Izvolite ući.

Betty Raye su klecala koljena dok je ulazila u dnevni boravak. Stan je jedva primjetno mirisao na parfem *Shalimar*, miris koji je dobro poznavala. Hamm je uvijek blago mirisao po njemu.

– Sjednite, guvernerko. Mogu li vam ponuditi kavu ili čaj?

– O ne, hvala. Samo čašu vode, ako nije problem.

– Svakako. Bridget, molim te, donesi guvernerki Sparks čašu vode.

Kad su sjele, Vita reče: – Sigurna sam da znate koliko mi je žao, kao i svima u umjetničkom savjetu, zbog vašega gubitka.

Betty Raye kimne glavom. – O da, i hvala vam na poruci i cvijeću.

Nastane tišina puna nelagode.

Betty se osvrne oko sebe. – Imate prekrasan stan.

– Hvala. – Bilo je to prvi put da se njih dvije vide, ne računajući onaj kratki susret prije nekoliko godina, i Betty Raye shvati da se u Vitinu društvu još uvijek osjeća poput nespretne školarke. Vita, koja je sad sjedila preko puta nje, nosila je naušnice izrađene od dva velika komada kristalnog kamena boje limete, koja je savršeno odgovarala boji njezinih očiju, i još uvijek je bila jedna od najglamuroznijih žena koje je Betty Raye ikad vidjela.

I Vita je promatrala nju. Vidjela je, dakako, mnoštvo Bettynih slika, a vidjela ju je i na onih nekoliko brzih sekundi na Wheelerovoj zabavi, ali sad kad ju je mogla promotriti izbliza, dobila je sasvim drukčiji dojam. Pred njom se nalazila žena prilično ljepuškastih crta lica, iako ne natprosječnih, ali bilo je nečega u njezinim očima što prije nije uočila. Sjedila je pitajući se o čemu se radi. Ruke su joj bile duge i elegantne, a usne pune, tako da su spašavale suviše mršavo lice, ali ipak su njezine oči ponovno zatekle Vitu. Takvo što nije očekivala.

Kad joj je Bridget donijela čašu vode, Betty Raye je uzme, nasmiješi se i reče: – Hvala.

Vita iznenada spozna što je zapazila u njezinim očima i gdje je to već prije vidjela. Oči Betty Raye imale su isti onaj bezazleni pogled kao oči kujice koju je jednom davno imala. U njima je bilo umilnosti pomiješane s tugaljivošću i još nečim, a Vita iznenada shvati da ta žena neće nikoga ustrijeliti. Ona je bila ta koja je preplašena. Vita reče Bridget da je slobodna, a da će je ona pozvati ako je bude još radi čega trebala. Sluškinja joj neprimjetno uputi pogled, kao da želi upitati: *Jeste li sigurni?* Vita kimne glavom kako bi je umirila.

Sjedile su gledajući jedna drugu. Betty Raye konačno progovori. – Gospođo Green, mislila sam da imam razlog za dolazak ovamo, ali sad se više ne mogu sjetiti što je on bio. Osjećam se kao budala, bojim se da sam se samo osramotila. Mislila sam da možda imate potrebu razgovarati s nekim, s nekim tko, hm... valjda sam se pitala jeste li dobro i trebate li što.

Znam koliko vam je moj muž bio drag i koliko ste vi bili dragi njemu... koliko se uzdao u vas... kad se radilo o savjetima i drugim stvarima. Niste bili na komemoraciji i mislim da znam zašto. – U tom trenutku Betty Raye štuca. – Oh, oprostite. Mislila sam da vam je sigurno jako teško što niste... – Ona opet štuca. – Ah, prekrasno. Uхватила me štucavica.

Vita ustane i uzme njezinu čašu. – Evo, donijet ću vam još vode – reče i ode u kuhinju, dok je Betty Raye sjedila na njezinu kauču i štucala. Kad joj je Vita pružila vodu, Betty Raye pokajnički reče: – Hvala. – Zatim otpije velik gutljaj i prosipa vodu po prednjem dijelu haljine. – O, Bože, ovo nisam ovako planirala. Htjela sam... – Ona opet štuca. – Oprostite. Samo sam željela učiniti ono što bi Hamm možda želio da netko učini.

Vita je sjedila i promatrala kako se ta žena potpuno slama pred njezinim očima, ali nije znala što bi rekla. *Još uvijek* nije bila sigurna koliko točno zna. Betty Raye pokuša nastaviti. –

Mislila sam da će to biti plemenit čin ili tako nešto, ali sad kad sam tu shvaćam da sam došla jer sam željela da mi kažete neke stvari. – Zatim brizne u plač. – Mislim da trebam prijatelja, a ne znam kome bih se obratila. Ma bolje da odem. – Ona ustane. – Ni u kom slučaju nisam htjela ovo učiniti. – Došavši do vrata, ona ponovno štuca i reče: – Oprostite. – Zatim izađe i zatvori vrata za sobom.

Vita je na trenutak sjedila na mjestu, slušajući kako Betty Raye štuca odlazeći hodnikom, a zatim ustane i reče u sebi: *Vjerojatno ću požaliti zbog ovoga.* Stigne do vrata dizala točno u trenutku kad su se otvorila te uhvati Betty Raye za ruku. – Vratite se.

Betty Raye reče: – Ne... Trebala bih jednostavno otići i ostaviti vas na miru.

– Ne želim da odete. – Vita se okrene prema zbunjenom *liftboju* koji je stajao i čekao te reče:

– Gospođa ne odlazi.

– Ne? – reče Betty Raye.

– Ne, ne odlazite, dođite sa mnom.

Dok ju je Vita vodila natrag stubama prema svome stanu, Betty Raye reče: – Kunem vam se, nisam zapravo tako glupava kao što izgledam. – Zatim ponovno štucne. Kad ju je uvela u stan, Vita je posjedne i pruži joj čašu vinjaka. – Popijte ovo.

Betty Raye otpije gutljaj i s užasom pogleda Vitu. – Što je to?

– Vinjak.

– Dobro dakle, željela sam danas doći ovamo kako bih vas upitala mogu li što učiniti za vas i kako bih vam dala do znanja da možete slobodno doći u bilo koje vrijeme posjetiti dječake; shvaćam da vam on sigurno užasno nedostaje. – Ona na trenutak zastane, a onda nastavi. – Ali imala sam i pitanje. Gospođo Green, mrsko mi je pitati vas ovo, ali zanima me: Imate li i najmanjeg pojma što mu se moglo dogoditi?

– Ne, nemam, gospođo Sparks. Voljela bih da imam. Vjerujte mi.

– Ah. Mislila sam, ako itko zna, to ćete biti vi...

Vita je pomno promotri. – Jeste li znali za vašega muža i mene?

– O, da.

– Koliko dugo?

– Od početka, čini mi se. Hamm nije bio baš naročito suptilan.

– I nikad niste ništa rekli?

– Ne. Ali molim vas, nemojte misliti da sam svetica, jer nisam. To me je skoro ubilo. Plakala sam, molila se, ali ne možete natjerati osobu da prestane voljeti drugu osobu tako što ćete joj reći da prestane. Da sam to učinila, prezirao bi me do kraja života. Bio je to problem bez rješenja, ili se barem ja nisam mogla sjetiti nijednog. Ah, jedno sam vrijeme razmišljala o tome da ga ostavim i pretpostavljam da sam to i trebala učiniti. Ali znala sam da bi mu razvod uništio karijeru pa sam odlučila ostati i prilagoditi se. – Ona pogleda čašu s vinjakom. – Mislim da je ovo izliječilo moju štucavicu. I dakako, zaluđivala sam se da će možda morati ovisiti o meni budem li se kandidirala za guvernera. I nadala sam se da će vas možda jednog dana preboljeti. Ali mislim da se prava istina krije u činjenici da nisam imala hrabrosti otići. Nisam naročito hrabra osoba, gospođo Green, a pomisao da bih morala nastaviti sama i sama odgajati djecu...

Betty Raye otpije još jedan gutljaj vinjaka i ponovno složi grimasu. – Ali s vremena na vrijeme *ipak* sam se pitala što mislite o meni, pomislite li *ikad* na mene i pokušavate li ga nagovoriti da me ostavi. Dakako, kad sam vas upoznala i vidjela koliko ste lijepi i elegantni, shvatila sam zašto se zaljubio u vas. Nisam ga zapravo mogla kriviti. Mislim, vi ste bili sve što ja nisam. Čak sam se pitala mrzite li me zato što ga nisam ostavila... Jeste li?

Vita ustane, prijeđe preko sobe i priđe bifeu, napravi si žestoko piće i nakon nekoliko trenutaka reče: – Ne, nisam vas mrzila. Istina je da nikad nisam razmišljala o vama.

– Shvaćam – reče Betty Raye.

– Sad kad pomislim na to, nije se toliko radilo o tome da me nije bilo briga, nego si jednostavno nisam mogla *priuštit* razmišljati o vama. Pretpostavljam da nijedna žena koja ima vezu s oženjenim čovjekom ne bi bila u stanju i dalje biti s njim kad bi u jednom trenutku uistinu zastala i razmislila o suprugi toga čovjeka i što joj radi. Ja čak nisam imala izgovor koji većina žena ima: da je supruga užasna. Znala sam da niste užasni, ali nisam znala koliko ste ga dobro razumjeli.

Vita se vrati i sjedne. – Mislim da postoje neke stvari koje bih vam trebala reći. Kao prvo, nikad se nisam željela udati za njega. Nisam tip supruge i vjerujte mi, nikad nisam željela djecu. *Vi* biste trebali mrziti mene. Ja sam kradljivica. Ukrala sam ono što je trebalo biti vaše. Uzela sam najbolje od njega, a vama dala samo ostatke.

Betty Raye se lagano nasmiješi. – Ah, ja na neki način imam osjećaj da sam ja dobila najbolje od njega. Imam naše dječake. Ali istina je... koliko god volio vas i mene... čak i djecu... nitko od nas nije ga *doista* imao. Njegova prava ljubav bila je politika. Ona je dolazila ispred svih nas.

Vita se nevoljko složi s njom. – Možda ste u pravu.

Betty Raye je znala da bi trebala krenuti. Uistinu više nisu imale što reći jedna drugoj. No, iz nekog je razloga samo sjedila tamo, ne mogavši se pomaknuti. I dalje je gledala Vitu, kao da joj želi još nešto reći, ali ne zna što.

Vita se pitala što joj je kad samo tako sjedi zabrinuta izraza lica. A onda joj nešto padne na um. Ona se nagne prema Betty Raye, uhvati je za ruku i pogleda je u oči. – Gospođo Sparks, trebate li vi pomoć?

Betty Raye s olakšanjem zgrabi njezinu ruku i izlance: – O, Bože, da, da, trebam... Pola vremena uopće ne znam što radim i koga da pitam, a bez Hamma umirem od straha. Znam koliko ste pametni i koliko se uzdao u vas. O, gospođo Green, biste li razmislili o tome da budete moja savjetnica?

– Kao prvo, zovite me Vita, a rado ću vam pomoći kako god budem mogla, gospođo Sparks.

– O, hvala vam, Vita... I zovite me Betty Raye, molim vas.

Obje ustanu, a Vita je otprati do vrata. – Dakle, kad biste željeli da se ponovno nađemo? Sutra za ručak, recimo oko jedan?

– Iskreno rečeno, Vita, mislim da ne mogu toliko dugo čekati – reče Betty Raye. – Što kažete na doručak, oko osam?

Vita se nasmije. – Doći ću. – Vita inače nije naročito voljela žene, ali ova joj se svidjela. Ta je ptičica imala više petlje i srčanosti nego što bi itko mogao pomisliti. Dok su koračale hodnikom, Vita stavi ruku u Bettynu i reče: – Znaš, Betty Raye, mislim da bi ovo mogao biti početak prekrasnog prijateljstva.

Kako ste upoznali svoju najbolju prijateljicu ili prijatelja?

Susjeda Dorothy sjuri se hodnikom vičući Mami Smith: – Našla sam ga! – Zatim utrči u dnevni boravak i sjedne za stol točno u trenutku kad se upalilo crveno svjetlo. – Dobro jutro svima, danas imam toliko toga za vas. Imamo pobjednicu natječaja *Kako ste upoznali svoju najbolju prijateljicu ili prijatelja?*... Ali prvo ću vam reći ono što sam jučer zaboravila spomenuti. Malo indijanske glazbe, molim, Mama Smith. Dobili smo pismo od sestara Goodnight čak iz Oklahome... a poslale su nam i fotografiju. Žao mi je što je ne možete vidjeti, obje na glavi imaju perjanice i stoje pokraj pravog Indijanca. Napisale su: *Pozdrav iz zemlje crvenokožaca... Usvojio nas je poglavica... Hm, ne mogu pročitati ime... i sad smo članice indijanskog plemena Miami... Upravo idemo na vjerski obred. Voljele bismo da ste tu. Ada i Bess Goodnight... po novome zvane... Princeza Nasmijana ptica i Mali grom.* Kažem vam, te su djevojke neustrašive... Tko zna što će sljedeće smisliti... Ali mogu vam reći što ćemo mi sljedeće čuti.

– Gospođica Virginia Mae Schmitt, naša specijalna gošća čak iz Dalea u Indijani, došla je otpjevati neobičnu, zgođušnu pjesmu za sve vas samce, a zove se *Živim sama i to mi se sviđa*. Ali prije no što prijedemo na pjesmu, želim da svi muškarci koji nas slušaju izađu iz prostorije, jer imam posebnu najavu samo za dame. Djevojke, pobrinite se da ne slušaju... A ti, Doc, znam da ti je radio u drogeriji upaljen. Ugasi ga na dvije minute... ozbiljno to mislim. Bertha Ann, idi iza pulta i provjeri je li ga ugasio. – U drogeriji *Rexall* Bertha Ann ode pogledati gdje je Doc te dohvati radio iza svojih leđa i stiša ga. – Dakle... opet nam stiže Dan očeva... a ako ste imalo nalik meni... Svake godine razbijam glavu pokušavajući se sjetiti što da poklonim Docu. Muškarci... nisu li najteža stvorenja na svijetu kad treba kupiti dar? Ali mislim da sam se ove godine sjetila nečega dobrog pa biste možda i vi mogli razmisliti o tome. Znaate koliko Doc voli svoj alat. Ove ću mu godine pokloniti darovni bon za *Warrenovu*

željezariju... i tako će moći otići onamo i izabrati točno što mu se sviđa. Samo nazovite Mackyja; rekao je da će vam rado izdati bon na bilo koji iznos.

Nakon što je gošća otpjevala pjesmu, Dorothy se vrati u eter. – Hvala, Virginia Mae. Sigurna sam da su sve same cure koje nas slušaju uživale u ovom broju. A sad bez daljnjeg odugovlačenja, idemo na naše pobjedničko pismo. Gospođa Joni Hartman iz Bible Grovea u Missouriju piše:

Draga Susjedo Dorothy,

ovdje u Bible Groveu imamo mnogo vjeverica koje uvijek bacaju žirove sa stabala. Jednoga dana sam gledala kako nepoznata žena prolazi pokraj moje kuće, kad je vjeverica bacila veliki žir sa stabla i pogodila je u glavu. Žena je pala na zemlju misleći da ju je netko ustrijelio. Izašla sam iz kuće i rekla joj da ju je žir pogodio u glavu. Pozvala sam je unutra i dala joj aspirin te sam saznala da radi za Poreznu upravu; zbog toga je mislila da ju je netko ustrijelio. Odmah nakon toga dala je otkaz, a sad ima dobar posao: radi u poštanskom odjelu za neuručena pisma u Washingtonu i redovito se dopisujemo.

– Čestitamo, gospođo Hartman. Kad čujete takvo što... jednostavno vam srce zaigra. Jednoga dana vjeverica baci žir sa stabla, a već sljedećeg trenutka dobijete novog prijatelja, da ni ne spominjem besplatnu vreću od dva i pol kilograma brašna *Zlatne pahuljice*.

– Nikad ne znamo što nas sutra čeka, zar ne?

Neočekivano

Betty Raye to nije znala, ali baš se u pravi tren sprijateljila s Vitom Green. Za ono što ju je čekalo doista je trebala dobru prijateljicu te svu moguću snagu i hrabrost.

Earl Finley tiho je obavio prljav posao iza zatvorenih vrata, sklopio prave dogovore i dao obećanja pravim ljudima u obje stranke. Čekao je, uvijajući se poput zmije, dok nije prošlo po njegovoj procjeni pristojno vremensko razdoblje, a onda je brzo napao. Gotovo preko noći, kako se činilo, zastupničkom domu i senatu Missourija postavljen je prijedlog za opoziv, u kojem se tvrdilo da je Betty Raye izabrana jer se očekivalo i podrazumijevalo da će državu voditi njezin suprug te da to očekivanje više ne postoji. U roku od dvadeset četiri sata prijedlog je prihvaćen; Betty Rayino guvernerstvo proglašeno je nevažećim, a određeno je da će se održati novi izbori kako bi se izabrala osoba koja će umjesto nje služiti posljednje dvije godine mandata.

Carnie Boofer, koji je dotad čekao red, bio je spreman krenuti. Sve je učinjeno s najboljim namjerama, barem su svi, ili gotovo svi, tako govorili. Prijedlog je prihvaćen kako bi se finu damu izvuklo iz nemoguće situacije, kako bi dostojanstveno i otmjeno napustila službu i povukla se. Betty Raye je primila ljubazno pismo predsjednika zastupničkoga doma, koji joj je zahvalio na hrabroj službi u posljednje dvije godine te izjavio da će, iako pravno više nije guvernerka, iz pažnje prema njoj dopustiti da ona i dječaci ostanu živjeti u palači do kraja izbora. Čak su izglasali da će joj dodijeliti doživotnu rentu od deset tisuća dolara godišnje. Vita je smatrala da su izveli prljavi trik, ali se je složila da je na duge staze tako vjerojatno najbolje. Nije to rekla Betty Raye, ali dobro poznavajući Earla Finleya i znajući koliko opasan može biti, i predobro je shvaćala njegove metode. Ako želi nekoga maknuti s mjesta, neće prezati ni od čega da to ostvari. Vita je još uvijek sumnjala da je na neki način umiješan u Hammov nestanak, ali Jake Spurling i njegovi ljudi do tog su trenutka zaključili samo da Finley i njegovi pajdaši imaju čvrst alibi za taj vikend; no oni su ga uvijek imali.

Nikad nikome nije palo na um, čak ni samoj Betty Raye, da se ona neće povući.

U početku, nakon što je minulo iznenađenje, djelomično je zapravo osjetila olakšanje. Sad može otići prije no što učini neku užasnu pogrešku, osramoti se i poništi sav Hammov dobar posao. Sad će se konačno moći useliti u vlastitu kuću; bila je kompletno namještena. Gotovo je počela osjećati zahvalnost prema njima.

No, nekoliko dana nakon što su ona i Alberta Peets počele pakirati stvari i pripremati se za selidbu, počela je nešto uvidati. U biti, usprkos svim ljubaznostima, uistinu se dogodilo to da su državni političari, predvođeni Earlom Finleyem, rekli: *Tu ti je šešir, čemu žurba i pazi da te vrata ne udare na izlasku.* Ona nazove Vitu u Kansas City.

– Vita, razmišljala sam. Ne znamo sa sigurnošću tko se otarasio Hamma, ali ako je za to odgovoran ijedan od onih ljudi koji se pokušavaju otarasiti mene, mislim da se ne bi trebali samo tako izvući. Što ti misliš? Ne bez borbe, ako ništa drugo, barem zbog Hamma.

Vita uspravno sjedne i načuli uši. – Što možeš učiniti?

– Pa, ako kažu da su prošli izbori nevažeci, ponovno ću se kandidirati, kao neovisni kandidat.

– Znaš li u što ulaziš?

– Ne, ne znam.

– Ali ja znam. Poznajem te ljude, igraju grubo.

– Vita, najgore što mi mogu učiniti jest da me ubiju. Znam da vjerojatno neću pobijediti. Ali mislim da Hammu dugujem barem *pokušaj*, što kažeš?

Vita se osmijehne. – Bit će zabavno. Vidjeti Earlovu facu.

– Možeš li ponovno doći ovamo sutra, Vita, kako bismo još malo porazgovarale o tome?

– Mislim da mogu. Ali samo na razgovor. Doći ću na ručak.

S druge strane linije nastane stanka.

– Ah, *dobro*... radije na doručak.

Kažu da su i dvije ulice dalje čuli Earla Finleya kako urla kad je čuo novost.

Vita Green nazvala je svog dobrog prijatelja Petera Wheelera, čija je žena nedavno preminula, i nagovorila ga je da se preseli u Jefferson City kako bi joj pomogao voditi Betty Rayinu kampanju. Bio je to zanimljiv izbor, uzimajući u obzir da je Peter Wheeler bio Hammov protukandidat na njegovim prvim guvernerskim izborima te da su se na zabavi u njegovoj kući Betty Raye i Vita upoznale.

Earl Finley zavjetovao se da to neće samo tako dopustiti. Pokušao se otarasiti Betty Raye na fin, okolišan način, ali sad je odlučio skinuti rukavice i beskompromisno napasti. Kao vođa Demokratske stranke Missourija proglasio je njezinu kandidaturu nevažecom i odbio je podržati. To ju je prisililo da nastupi kao neovisan kandidat.

Le Roy Oatman i *Seoski klipani iz Missourija* još jednom su se spremili za put. Njezini su postotci u anketama u početku bili tako niski da su postavili državni rekord. Koliko god se trudila, i dalje je bila tako stidljiva da su svi mogli vidjeti kako joj se koljena tresu kad bi ustala održati govor. Čak i kad su je sakrili iza većeg pulta, govori su joj često padali na pod. Ako je bilo muškaraca koji nisu htjeli glasovati za ženu čak ni kad je Hamm stajao iza nje, gotovo *nijedan* muškarac nije htio glasovati za ženu iza koje ne stoji nijedan muškarac. U uvodnoj riječi jednih novina stajalo je: *Čini se da je gospođa Sparks, za razliku od ostatka države, zaboravila da su je ljudi uvijek smatrali guvernerkom samo na papiru. Čovjek jednostavno mora posumnjati da je netko ponovo koristi kao pijuna, ali nije poznato s kojim ciljem. Kako god bilo, ako želi spriječiti daljnje sramoćenje sebe same, svoje djece i uspomene na svoga pokojnog supruga, gospođa Sparks trebala bi se povući i nastaviti sa svojim pravim poslom – onim majke i kućanice.*

Carnie Boofer i ostali kandidati u početku se nisu obazirali na nju, ali kako je vrijeme prolazilo, Carnie nije mogao odoljeti pa ju je napao. Prvo plaćeno televizijsko obraćanje javnosti završio je riječima: – A što se tiče damice koja se kandidirala, kao prvo, dopustite da kažem kako većina nas poštuje naše žene i ne dovodi u pitanje njihove sposobnosti, ali tko bi se od nas ovdje dobro osjećao kad bi dopustio da naše supruge ili kćeri budu izložene

nemilosrdnom svijetu politike? Ovo je svijet u kojem se svakog dana moraju donositi teške odluke. Siguran sam da je gospođa Sparks prekrasna dama, ali kad sam to rekao, moram istaći činjenicu da je bivša pjevačica *gospela* i nekadašnja radnica u kafeteriji koja je jedva završila srednju školu te da je više nego slabo osposobljena za vođenje države. Gospođa Sparks treba ostati kod kuće, kamo i pripada, treba se brinuti za djecu, a politička pitanja prepustiti muškarcima. Konačno, muškarci su se borili za neovisnost naše države. Ne postoje majke utemeljiteljice, nego samo očevi utemeljitelji naše zemlje. Tijekom revolucije nije bilo dobrovoljki, nego samo dobrovoljaca. Betsy Ross* (**žena koja je navodno sašila prvu zastavu SAD-a, živjela je od 1752-1836.*) ostala je kod kuće i šivala zastavu. Predlažem da se gospođa Sparks uhvati pletenja umjesto politike, a ja ću sklopiti sporazum s njom: ako se ona ne kandidira, ja neću plesti.

Booferove su riječi izazvale smijeh mnogih ljudi. Ali ne i žena.

Susjedu je Dorothy usitinu razbjesnio. Nikad nije bila tako bijesna, ili bolje rečeno, iznimno razdražena. Nakon njegova govora okrenula se prema Mami Smith i rekla: – Taj me čovjek umara.

Mama Smith je odgovorila: – Mene i više od toga. Da imam pušku, ustrijelila bih ga.

Za Dorothy, koja je pročitala mnoge neljubazne riječi koje su drugi kandidati rekli o Betty Raye, govor Carnieja Boofera predstavljao je posljednju kap koja je prelila čašu. Sljedećeg je jutro, nakon reklame *Devedeset posto filmskih zvijezda koristi sapun Lux*, prekršila običaj i javno iznijela svoj stav.

– Znete da u našoj emisiji nikad ne ulazimo u polemike, ali kvragu sa svim tim i molim vas da mi oprostite na rječniku koji koristim preko radija, ali ovoga jutro jednostavno moram nešto reći. Ja sam, na primjer, sita nekih muškaraca, a znate o kome se radi, koji stalno naklapaju o tome kako žena ne bi trebala raditi ništa drugo do ostati kod kuće i brinuti se za obitelj.

Mislim, znate da ja nisam protiv toga. I sama sam domaćica. Ali ti muškarci moraju shvatiti da su se vremena promijenila. – Mama Smith vatreno odsvira kompoziciju *Kako ćeš ih zadržati na farmi nakon što su vidjeli Pari*. – Tako je, Mama Smith, a isto vrijedi i za žene. Muškarci moraju shvatiti da nisu sasvim sami pobijedili u ratu, za ime Božje. Tijekom rata sve smo mi radile u tvornicama, vozile vlakove i autobuse, išle u vojsku i radile sve što i muškarci. Naša Ada Goodnight vozila je zrakoplov. Ali kad je rat završio, muškarci su se vratili kući želeći da sve ponovno bude kao prije. Razumjele smo to, no kad čovjek jednom spozna da je u stanju nešto raditi i da voli raditi razne stvari, nije u redu reći da ne smije. Mene se to čini nepoštenim, a bit ove zemlje trebala bi biti u poštenoj igri. I ako se slažete, mislim da bismo im trebali dati do znanja što osjećamo, je l' tako? No, dosta sad mog bješnjenja i bombastičnog govora, ali, kao što kaže Mama Smith, žene su se suviše dugo i suviše teško borile za pravo glasa, a da bi nam sad netko rekao kako ne bismo trebale glasovati za jednu od nas. Ne vjerujemo, doduše, u bacanje kamenja na onoga drugog kandidata, ali ako mene pitate, na izborni dan možemo mu se oduprijeti. Mislim da nije u redu napadati nekoga samo zato što je žena. Kao što svi vjerojatno znate, imali smo tu sreću da je Betty Raye stanovala kod nas i reći ću vam nešto: onaj tko je uspio navesti Bobbyja Smitha da pročita trideset četiri knjige u jednom ljetu definitivno može upravljati državom! I to je sve što ću reći o toj temi. Ništa drugo nije ni *morala* reći. Većina žena zapravo nije bila zainteresirana za politiku sve dok Susjeda Dorothy nije pozvala pod oružje, no dan nakon njezine emisije pisma s pritužbama na Carnieja Boofera počela su se slijevati u sjedište Demokratske stranke. Taj su se put političari zamjerali krivom društvancu. Kamenom su pogodili veliko, ljutito osinje gnijezdo te su ubrzo i demokrati i republikanci bježali glavom bez obzira.

Budući da se emisija *Susjeda Dorothy* čula širom države, svi ostali kandidati, uključujući pristaše Carnieja Boofera, odmah su organizirali prosvjedno obraćanje sjedištu tvrtke *Brašno Zlatne pahuljice*, tražeći od njih da je skinu s programa. Ali Jack Mann, direktor tvrtke, učinio je ono što mu je naložila osamdesetdvoгодиšnja majka, gospođa Suzanne Mann, vlasnica i

predsjednica uprave: ništa. Bila je dražesno razborita. – Skinut ćeš Dorothy s programa samo preko mene mrtve – rekla je.

Kad je Normina majka, Ida Jenkins, uz tisuće drugih slušateljica čula Dorothyinu emisiju, nadula se poput goluba gušana i rekla: – O, jao tebi, gospodine Carnie Boofer. Ovaj si put stao na put krivoj ženi. – Kao predsjednica Federacije ženskih klubova Missourija, bivša predsjednica tri vrtna kluba i uzorna prezbiterijanka, Ida je bila veoma utjecajna i znala je to iskoristiti. Pokrenula je sve članice ženskih i vrtnih klubova da pišu pisma, a one su je poslušale i slale su tone pisama.

No, možda je najsnažnija poruka bio brzojav koji je sjedištu Demokratske stranke poslao jedan muškarac, čija su majka i supruga Bess bile vjerne slušateljice emisije *Susjeda Dorothy*. Muškarac koji je, može se reći, imao velik utjecaj na Demokratsku stranku u državi... kao i izvan nje. U brzojavu je jednostavno stajalo:

PUSTITE DAMICU DA SE KANDIDIRA!

HARRY S. TRUMAN

Earla Finleya gotovo je udarila kap. Nije samo Truman bio na njezinoj strani, nego je i raspoloženje javnosti sve više bilo protiv njih. Koračajući prostorijom iz sveg je glasa urlao na ljude za stolom, koji su nepomično sjedili. – U vražju mater, stisnuli su nam guzice u škrip! Zašto? Reći ću vam zašto. Ne smijete vrijeđati udovicu s dvoje djece preko televizije, eto zašto. Ne smijete dirati u nju. Ako joj ne dopustite da se kandidira kao i drugi muškarci, bijedni ste kurvini sinovi, a ako je tretirate kao druge muškarce, bijedni ste kurvini sinovi. To je prokleta emocionalna ucjena – rekao je, zaustavivši se kako bi šakom udario o stol. Na koncu nisu imali izbora, nego najuriti Carnieja Boofera i pustiti damicu da se kandidira.

Pijevac možda kukuriče, ali kokoš nese jaja

Iako je Betty Raye sad ponovno bila na listi Demokratske stranke, stručnjaci za ispitivanje javnoga mnijenja mislili su da još uvijek nema nade za pobjedu.

Vita im je vjerovala. Ali kad je vidjela na kakav je odaziv naišla Dorothyina emisija, dobila je ideju učiniti nešto što nikad nitko nije učinio u povijesti države ili čak cijele zemlje, kad se već radi o tome. Odlučila je da više neće pokušavati uvjeriti i namoliti muškarce da ozbiljno shvate njezinu kandidaturu, nego da će krenuti po ženske glasove. Vjerojatnost je bila mala, ali jedina koju su imale. Taj je pristup bio stari Hammov trik. Vita je namjeravala temeljiti kampanju na Betty Raye kao žrtvi društvene nepravde. Što je više budu napadali zbog činjenice da je žena, to bolje.

Krenule su u napad, a novine i drugi kandidati su ga uzvratili, učinivši istu pogrešku kao i Carnie Boofer. Neki su govorili da je nekvalificirana.

Jedan je muškarac rekao: – Ona može državi ponuditi samo *Kuhinjski kabinet*. – Kad je to prenio nacionalni tisak, kao što se Vita nadala, sa svih su strana počele stizati hrpe brzojava za Betty Raye.

SRETNNO. NAVIJAM ZA VAS. – MAMIE EISENHOWER* (*Supruga Dwighta Eisenhowera, predsjednika SAD-a od 1953.-1961.)

PUNO SREĆE. – PATTY, MAXENE I LAVERNE ANDREWS* (*Članice ženske pop skupine *The Andrews Sisters*)

ŽELIM VAM SVE NAJBOLJE. – GOSPOĐA LURLEEN WALLACE* (*Prva žena guverner Alabame)

NA SVAKI VAS NAČIN PODRŽAVAM. – LADY BIRD JOHNSON* (*Supruga Lyndona Baines Johnsona, 36. predsjednika SAD-a, koji je naslijedio J. F. Kennedyja i bio predsjednik od 1963-1969. godine.)

Ali brzjav koji je potpuno oborio Betty Raye s nogu stigao je od jedne žene iz Missourija, prve filmske dive koju je gledala na velikom platnu kad ju je Anna Lee odvela u Elmwoodsko kino na film *Kitty Foyle*:

RASTURI IH, MALA... – GINGER ROGERS

Žene su počele slušati i čitati Betty Rayine riječi da, ako je izaberu, ona neće samo nastaviti politiku svoga pokojnog supruga, nego će uvesti i novine u njihovom interesu. Obećala je donijeti zakone kojima će se nalagati da državni novac morati biti uloženi u ustanove za žene i djevojke, jednako kao i za muškarce. Govorila je o nejednakosti muških i ženskih plaća, o temama o kojima nijedan kandidat nikad nije govorio, i svidjelo im se ono što čuju. Kad su Ada Goodnight i njezina sestra Bess, koje su putovale Arizonom u kamp-kućici *Airstream*, pročitale da se sasvim sama kandidirala i da je napadaju, okrenule su se i pošle kući kako bi joj pomogle. Ada je iz vlastita iskustva znala za nepovoljan položaj žena u svijetu kojim dominiraju muškarci. Tisuću devetsto četrdeset pete, kad su se vojnici počeli vraćati kući iz Europe, njoj i svim ostalim ženskim pilotima koje su tijekom rata služile u sklopu *WASP*-a bezobzirno je rečeno neka idu kući i nikad nisu primile ni novčića pa čak ni zahvalu vlade. Kad je njezina prijateljica iz *WASP*-a poginula na letačkom zadatku, vojska je odbila platiti povrat njezina tijela obitelji. Ada je bila i više nego spremna za borbu. Vrativši se, organizirala je kolegice i sve su se vinule u zrak u svojim okruzima širom države te bacale tisuće letaka, potičući žene da glasuju za Betty Raye. Bess je organizirala sve momčadi kuglačica iz državne lige da izađu i zaigraju za Betty Raye. Uskoro su je podržale ženske podružnice klubova *Elks*, *Moose* i *Lions* te članice reda *Istočna zvijezda*. Supruge radnika u tvornici traktora *Allis-Chalmers* dale su oglas preko cijele stranice poljoprivrednog tjednika koji se distribuirao diljem države.

Žene iz Elmwood Springsa dale su svoj doprinos. Teta Elner darovala je petnaest tegli pekmeza od smokava za tombolu u Udruzi veterana inozemnih ratova. Norma je lobirala sve supruge muškaraca učlanjenih u Udrugu željezara Missourija, a Ruby Robinson, koja je bila velika zvjerka u organizaciji Medicinskih sestara Missourija, pokrenula je njezine članice. Nije joj bilo teško; svaki su im dan komandirali liječnici pa su znale kakav je osjećaj kad te muškarci teroriziraju. Dixie Cahill postavila je predstavu na otvorenome u središtu grada, pod nazivom *Step za dolar*, kojom se prikupilo dosta novca. Ljudi su im ga uglavnom davali kako bi prestali stepati, kako je tvrdio brijač Ed. Čak je i Sirota Tot, koja si to nije mogla priuštiti, kao prilog dala dnevni utržak frizerskoga salona. Mama Smith pozvala je staru prijateljicu s koledža, Juliette Low, osnivačicu Organizacije izviđačica, a ona je priredila marš. Verbena nije imala mnogo novca, ali zaprijetila je da će zaključati svoga muža Merlea izvan kuće bude li još koji put spomenuo kako žene nemaju što tražiti u politici. Barem je to mogla učiniti, a on je uistinu umukao.

Udovice muškaraca koji su nestali zajedno s Hammom, Seymoura Gravela i Wendella Hewitta, pa čak i bivša supruga Rodneya Tillmana, pošle su na turneju s Betty Raye kako bi joj pomogle, a gospođa Ursa Figgs, majka pokojnoga Cecila Figgsa, usprkos činjenici da je cijeloga života bila republikanka, darovala je velik iznos u tu svrhu. Novac je dolazio sa stotine večera na kojima su se prodavale palačinke te s organiziranih prodaja kolača, a mnoge su siromašne seljanke poslale samo novac od jaja, no i on je pribrojen ukupnoj svoti. Počele su ugrožavati muškarce, a oni su počeli ozbiljno napadati Betty Raye dotad najpodlijim sredstvima.

Minnie Oatman končano je prekipjelo. Otišla je do javnog telefona na zidu ispred garderobe u Columbusu u Missisippiju i okrenula broj.

– Elvise – rekla je, – ovdje Minnie Oatman.

– O da, gospođo – rekao je on, radostan što je čuje. – Kako ste?

– Dušo, moja curica Betty Raye kandidira se za guvernerku države Missouri i dosta gadno mlata po njoj. Volila bi' da se osobno pojaviš na jednom od njenih skupova. Je l' bi mog'o to napraviti' za mene, ha?

– Da, gospođo. Bit će mi drago, samo mi recite kamo i kada želite da dođem. Bit ću tamo. Elvis je obožavao *gospel*. Iako je novac zaradio na *rock and rollu*, *gospel* mu je i dalje bio pri srcu. Gospođa Gladys Presley, Elvisova majka, bila je Minnina vatrena obožavateljica, a on je odrastao slušajući *Obitelj Oatman* i kao dječak je posjetio mnoga njihova cjelonoćna pjevanja u Memphisu. Minnie je uvijek bila ljubazna prema njegovoj majci i tati Vernonu. A Elvisu je to puno značilo. Rekao je da će doći, makar morao otkazati nešto drugo kako bi to učinio. Za ljude od *gospela* moglo se, ako ništa drugo, svakako reći da su odani ili, kako se Minnie izrazila: – U kritičnom trenu ljudi od *gospela* će te podržati'. – Pojavili su se Elvis, Jerry Lee Lewis, Johnny Cash i Sestre Carter, ali ne samo to: sve druge skupine u zemlji došle su u ovoj ili onoj prigodi u Missouri kako bi joj priskočile u pomoć. A glasačima je to puno značilo. Baš kao i stotine kartonskih kutija s pohanim pilićima na svakome skupu, koje je u ime pomoći prijateljici donirao Bobby Smith, koji je sad vodio cijelu tvrtku *Fowlerova perad*. Konačno, da nije bilo Betty Raye, nikad ne bi završio osnovnu školu.

Kad su joj postotci u anketama počeli rasti, Vita se počela malo više brinuti za njezinu sigurnost. Imala je, dakako, tjelohranitelje, ali i Hamm je imao tjelohranitelja, a to mu nije pomoglo. No, Vita se nije morala brinuti. Betty Raye je imala nešto što Hamm nije: Albertu Peets. Alberta se ni na trenutak nije odvajala od nje. Na svijetu nije postojao muškarac ili skupina muškaraca koji bi se mimo nje prikrali Betty Raye i to preživjeli.

Što se ticalo same Betty Raye, vremenom je stekla više samopouzdanja i sigurnosti u sebe.

Konačno je bila u stanju govoriti pred gomilom ljudi, a da se ne trese i ne ispušta papire.

Dogodilo se to na jednoj postaji njezine kampanje. Vita je znala da je Betty Raye prebrodila krizu kad je govoreći u okrugu Clark dobacila masi: – Znaate, slaba sam na okrug Clark. Moj pokojni suprug i ja proveli smo medeni mjesec tu u blizini, malo dalje niz ovu cestu. Tako da se može reći da je Hamm Mlađi napravljen u okrugu Clark.

Hamm Mlađi, koji je u tom trenutku sjedio iza nje, pocrvenjeo je poput paprike, ali je ona u okrugu Clark dobila sedamdeset osam posto glasova.

Ujutro nakon posebnih izbora Susjeda Dorothy je, kao i obično, vodila emisiju, a na kraju, prije odjave, bez tuša je rekla: – Dakle, čestitamo našoj novoj guvernerki. Uvijek nam je žao onoga tko izgubi, ali, kao što se kaže, nek' pobijedi bolji. Samo što bismo ubuduće tu staru izreku trebali promijeniti u *Nek' pobijedi bolji ili bolja*. Susjeda Dorothy i Mama Smith na harmoniju žele vam ugodan dan. I zapamtite... uljepšavate nam dane i zato nas ponovno posjetite, može?

SEDAMDESETE GODINE

Novo desetljeće

Tisuću devetsto sedamdesete, nakon duge bolesti, obitelj Smith izgubila je Mamu Smith. Iste su godine Bobby i Lois dobili još jednog sina. Svijet se općenito veoma malo promijenio, osim što je čovjek kročio na mjesec, a svi su u Elmwood Springsu bili su ushićeni što su Amerikanci to prvi učinili. Teta Elner je bila jedina tužna osoba te večeri na Mjesečevoj zabavi u Mackyjevoj i Norminoj kući. Kad ju je Linda upitala zašto nije uzbuđena kao svi ostali, ona je odgovorila: – Ma jesam. Samo jednostavno moram žaliti tog jadnog Neila Armstronga.

– Zašto ga žališ, teta Elner?

– Zato, dušo – odgovorila je, – jer nakon što si bio na Mjeseću, kamo još uopće možeš poći? Bilo je istine u tome.

Linda Warren, Mackyjeva i Normina kćer, bila je lijepa djevojčica svijetlo crvenkaste kose, a iako se Norma trudila biti drukčija, na kraju bi ispalo da uvijek gnjavi Lindu riječima i postupcima, kao što je njezina majka gnjavila nju dok je bila tinejdžerica. Njezina omiljena pritužba, kad Linda ne bi učinila ono što ona želi, bila je: – Ista si ko tvoj tata. – U toj je izjavi, međutim, bilo istine. Linda, prava tatina kći, po sklonostima i temperamentu više je nalikovala ocu. Obožavala je bejzbol i pecanje te bila pravi sportski tip.

I usprkos svom Norminom prigovaranju i preklinjanju odbila je pohađati domaćinstvo u školi te je umjesto njega, na majčin užas, odabrala tehnički odgoj. Linda je rekla majci da bi mnogo radije naučila napraviti kućicu za ptice nego ispeći kolač, a Macky se, kao i obično, složio s njom. – Ne znam kako misliš odgajati dijete i brinuti se za muža kad ne znaš ni skuhat' jaje ni napraviti krevet! – rekla je Norma.

Kad je Betty Raye izabrana za guvernerku u drugom mandatu, prvo što je učinila bilo je postaviti Vitu Green za podguvernerku. Ona je bila prva ženska osoba na toj funkciji u državi. I tako je na kraju ispalo, a većina ljudi to nije znala, da državu manje-više vode Hammova supruga i ljubavnica. Pomagao im je Peter Wheeler i drugi pametni ljudi postavljeni u upravu. Betty Raye je također imenovala svoga starog prijatelja i nekadašnjeg kuhara brze hrane na položaj koji je sama uvela: guvernerskog savjetnika za pitanja ratnih vojnih invalida. Nakon što je zalogajnica *Tramvaj* zatvorena, Jimmy se preselio u Jefferson City i izvrsno obavljao posao pomažući joj u mnogim stvarima. Albertu Peets, zbog činjenice da je ubojica i svega ostalog, nije mogla službeno zaposliti, ali je ona dobila prijevremeno pomilovanje i ostala uz Betty Raye kao njezina osobna tajnica. Earl Finley rekao je da neće doživjeti kraj ere Hamma Sparksa i bio je u pravu. Tisuću devetsto šezdeset devete imao je moždani udar.

Ali Betty Raye nije bila jedina iz obitelji Oatman kojoj je dobro išlo. Tisuću devetsto sedamdesete Ministarstvo vanjskih poslova organiziralo je turneju dobre volje koja je predstavljala priznanje američkoj glazbi, a *Obitelj Oatman*, *pjevači gospela* izabrani su kao predstavnici južnjačkog *gospela*. Proputovali su šesnaest zemalja i fantastično se proveli, naročito one večeri kad su nastupali u *Royal Albert Hallu* u Londonu.

Minnie je bila toliko uzbuđena što će upoznati Kraljicu majku da je nakon naklona uz sagibanje koljena koji je naučila, a koji je s obzirom na njezinih sto trideset pet kilograma više nalikovao uronu, oduševljeno zapljeskala rukama od samog pogleda na nju. – Ma vi ste najslađe stvorenjce na svijetu s tom preslatkom krunicom. Znam da vas ne bi' trebala dirat', al' mogla bi' vas zagrlit' okovrata. – Kraljica majka, fascinirana krupnom Amerikankom u crvenoj haljini s naočalama ukrašenima lažnim dijamantima i kose podignute u punđu od gotovo trideset centimetara, slušala ju je kako blebeće. – Znate, možda ne znate, al' vi i ja imamo puno zajedničkog. Vaša curica je ispala kraljica, a moja je guvernerka države Missouri. To znači da smo sigurno nešto dobro napravile, je l' tako, dušo?

– Uistinu jesmo, gospođo Oatman – rekla je Kraljica majka, smiješeći se i krećući dalje kako bi pozdravila Rosemary Clooney* (*popularna američka pjevačica i glumica, 1928-2002.).

* * *

Što se ticalo neriješene zagonetke o sudbini Hamma Sparksa, Jake Spurling nije ni pomišljao odustati. Tri je godine dugo i mukotrpno radio, a u siječnju tisuću devetsto sedamdesete konačno je došlo do prekretnice u slučaju.

Kad je Jake primio poziv da su u Louisiani pronađena napuštena mrtvačka kola, naredio je da se ona i cijelo područje opašu. Pronašli su ih neki klinici koji su se igrali na rijeci. Bila su zahrđala, a tapacirung se raspadao od starosti. Naložio je svojim ljudima da ih detaljno pregledaju. Otkrili su da kola, stariji model, potječu iz dvorišta *Mrtvačnica Cecila Figgsa* u Kansas Cityju, gdje se drže svi stariji modeli. Pregled dokumenata pokazao je da su nestala nedugo nakon nestanka Hamma i ostalih muškaraca. Pronašli su čovjeka koji je u to doba bio zadužen za to dvorište i upitali ga zašto nije prijavio nestanak. Rekao je da klinici stalno krađu ta stara kola kako bi se vozali njima iz zabave pa je pretpostavljao da je to bio slučaj i s tim kolima. Jake je odletio u Loisanu i propješačio cijelo područje, ali tamo nije bilo ničega osim starog, oronulog brodskog doka.

Zanimalo ga je kome pripada pa je naložio istragu. Uši su mu se načulile kad je otkriveno ime. Registrirani vlasnik zemljišta i brodskog doka tisuću devetsto šezdeset sedme godine bio je gospodin Buddy Leo, stric gospodina Anthonyja Lea iz Kansas Cityja u Missouriju, čovjek koji je zasigurno bio povezan s organiziranim kriminalom. Možda to nije ama baš ništa značilo, ali po Jakeovu je mišljenju bilo suviše slučajnosti. Brodski dok nalazio se nedaleko od Hammova posljednjeg poznatog prebivališta u Jacksonu. Možda se odvezao brodom. Nakon duge potrage otkriveno je da je u svibnju tisuću devetsto pedeset devete u Kansas Cityju na ime gospođe Jeannie Micelli, sestre gospodina Anthonyja Lea, kupljena nova motorna jahta *Chris-Craft* od jedanaest metara. To je možda bila veza koju je Jake tražio. I napuštena mrtvačka kola i brodski dok i nestali muškarci bili su povezani s Kansas Cityjem. Nažalost, nijedan gospodin Leo nije bio dostupan za ispitivanje. Stric je umro od starosti a, kao što je često slučaj, ni gospodin Anthony Leo, iako mlađi, više nije bio živ i zdrav. Tisuću devetsto šezdeset osme slučajno je nabasao na pet brzozurećih metaka, koji su se pokazali smrtonosnima. Kad su ispitivali njegovu sestru, gospođu Micelli, ona je rekla da nikad nije imala brod. To je vjerojatno bila istina. Ti su ljudi bili poznati po tome da na ime drugih ljudi kupuju stvari čijeg vlasnika žele prikriti.

Kad je Jake upitao Betty Raye o tome, rekla mu je da se sjeća kako je Hamm nekoliko puta spomenuo da Rodney ima prijatelja koji ima brod, a oni ga ponekad posude.

– Doista? – reče Jake.

– Da. Mislim da je nekoliko puta vodio dječake sa sobom.

Hamm Mlađi sasvim ga se dobro sjećao.

Jake je bio zadovoljan. Ovo je već neki uspjeh, pomislio je.

Sljedeći je zadatak bio otkriti što se dogodilo s brodom.

Totin godišnji odmor

Dvadeset prvoga travnja teta Elner započela je telefonski razgovor kao što je često činila: ni ne pozdravivši na početku.

– Jesi čula što se dogodilo Sirotoj Tot?

Norma je znala: Što god da je, sigurno nije dobro. – Nemoj mi ni reći.

Teta Elner se nije osvrtna na njezine riječi.

– Znaš, bila je očajna što je slomila prst i tako ju je, dok nije mogla praviti frizure, Dwayne Mlađi uspio nagovoriti da ide s njim na Floridu, a onda joj je ta riba skoro odgrizla desnu

nogu. Sad je u bolnici, jadnica, a u tom trenutku čak nije ni pecala. Bila je dolje u kuhinji broda i gledala svoja posla, nikoga ne gnjaveći, samo si pokušavajući napraviti topli sendvič sa sirom, kad ju je dohvatila riba.

Norma sjedne. – Kakva riba?

– Ne znam, ali bila je bijesna što je izvučena iz vode, to je sigurno.

– Tko ti je to rekao?

– Verbena, baš je prije sekundu prekinula razgovor s Tot.

– Teta Elner, odmah ću te nazvati – reče Norma i okrene Verbenin broj u kemijskoj čistionici, kako bi iz prve ruke čula priču. Verbena podigne slušalicu: – *Plava vrpca.*

– Norma je.

– Upravo sam te zvala, ali linija ti je bila zauzeta.

– Jesi li ti rekla teti Elner da je Tot ugrizla riba?

– Ne, rekla sam joj da ju je ubola riba dok je pravila topli sendvič sa sirom. Nisam uopće rekla da ju je ugrizla.

– Zašto bi je ubola riba ako je bila dolje i pravila jelo?

– Valjda zato što je riba sišla stubama tražeći je.

– Ali zašto?

– Zato što je ona najveća pehistica koju sam u životu upoznala, eto zašto.

– Kako se to dogodilo?

– Bila je na Floridi na tom ribarskom brodu koji su unajmili Dwayne Mlađi i njegov prijatelj kako bi je razveselili. Bar je on tako rekao, ali ako mene pitaš, zapravo je sam htio ići onamo. U svakom slučaju, nakon tri sata sjedenja na palubi na vrelom suncu, ništa ne upecaвши, rekla je: *Gladna sam, idem dolje, napraviti ću si topli sendvič sa sirom. Hoće li još tko?* Oni su odbili, a već sljedećeg trenutka, dok se spremala okrenuti sendvič, ta je velika riba sletjela niz stube. Dwayne ju je suviše snažno potegao iz vode, a ona je preletjela preko njegove glave, udarila o palubu, poskočila i otplovila niz stube, a onda nosom ubola Sirota Tot u bedro.

– O, Bože moj, sigurno je umrla od straha.

– Rekla je da se itekako iznenadila kad je pogledala prema dolje i vidjela kako joj neka čudna riba strši iz noge. Kapetan joj je omotao nogu ledom i odveo je čak u Pensacolu da joj odstrane to čudo. Kaže da se osjećala ko budala prijavljujući se u bolnicu s ribom koja joj je stršala iz noge, ali kapetan je rekao da se nisu usudili sami je vaditi. To ju je moglo previše oštetiti.

– Oštetiti koga?

– Valjda ribu... Dwayne Mlađi ju je dao uokviriti kao suvenir s putovanja.

– Kakva je to riba bila?

Norma je čula kako Verbena premeće po papirima. – Zapisala sam. Evo ga. Ustanovili su da se radilo o iglanu. Slikali su je za novine.

– Je l' dobro?

– Ma je. Osim što ima šest šavova i mora primati injekcije.

– Zar ne može nekoga tužiti?

– Koga će tužiti, Norma? Kaže da vlasnici ribarskog broda ne žele pokriti troškove. Rekli su da je to djelo Božje... Dakle, koga može tužiti, Meksički zaljev? Ili ribu? Ne, na više je načina pretrpjela štetu, tako da sutra dolazi kući. Imala je samo jedan dan godišnjeg odmora. Bila je nesretna kad je odlazila, a možeš samo zamisliti kako se sad osjeća.

– Sirota Tot.

Sljedećeg su dana građani Pensacole u novinama ugledali sliku izvjesne gospođe Whooten koju u invalidskim kolicima uvoze u hitnu pomoć, a iznad slike nalazio se naslov: ŽENU PROBOLA LETEĆA RIBA. Ljudi u Elmwood Springsu trudili su se ne načinjati tu temu, ali kad bi to učinili, Tot bi samo rekla: – Mogu vam samo reći da sam izgubila tek za tunjevinu.

Čitateljstvu općenito:

Iz nedavnog sam iskustva izvukla skupu pouku i prenosim vam je kao upozorenje. Nikad ne pozivajte kola hitne pomoći ako baš ne morate. Vjerujte mi, mogla sam dvaput oputovati u Europu za novce koje sam platila što su me vozili tek nekih šest ulica (morali smo još i upasti u prometnu špicu), ali oni to nisu uzeli u obzir. Bili su savršeno ljubazni, a i ja sam bila, ali u to doba nisam znala da će mi zaračunati pravo malo bogatstvo, koje još uvijek otplaćujem, a sad mi je još i osiguranje naraslo na astronomski iznos. Ozlijedila sam samo nogu, ali oni su me natjerali da nosim ovratnik, a na putu u bolnicu na nos su mi davali kisik (koji nisam trebala) i svake su mi dvije minute mjerili krvni pritisak i temperaturu. Štoviše, učili su mladića koji mi ih je mjerio kako se to radi, a nisam čak dobila ni popust. No, to nije bilo najgore. Čuvajte se kad vas dovedu na hitnu. Ti su liječnici s hitne skupi i naplaćuju po sekundi. Snimali su me od glave do pete rendgenom i CT-om i povlačili me od nemila do nedraga, a ja sam sve vrijeme umirala od zime. Unutra je hladno kao u zamrzivaču. Mene su s obzirom na moj slučaj poslali na kirurgiju da mi odstrane ribu (ne želite znati koliko me je to koštalo) i dali su mi lokalnu anesteziju, tako da nisam mogla izaći pa su me morali zadržati preko noći. Kad bih vam rekla koliko su mi zaračunali samo korištenje kreveta, dva aspirina i sredstvo za umirenje, nasmrtno bih vas preplašila. Ne zavaravajte se misleći da vaše osiguranje sve pokriva. Ne pokriva. Moj vam je savjet: ako ikako možete otići pješice ili autom, pozvati taksi ili se odvesti autobusom na hitnu pomoć, učinite to. Ne zovite 911 ako ste pri svijesti.

*Zabrinuta građanka
gospođa Tot Whooten*

P.S. Čuvajte se letećih riba.

Majčin dan

U proljeće tisuću devetsto sedamdesete godine, među radio emisijama koje su uglavnom puštale glazbu za tinejdžere, emisija *Susjeda Dorothy* i dalje se mogla čuti na postaji *WDOT*, odmah nakon glazbene emisije *Tops in Pops*.

Osim činjenice da Mame Smith više nije bilo i da je Dorothy gotovo potpuno posijedila, emisija je ostala ista. Njezin je glas još uvijek bio topao i ljubazan te je predstavljao dobrodošao predah od treštanja *rock and rolla* koji je svirao ostatak dana i noći.

– Dobro jutro svima – reče Susjeda Dorothy. – Ne znam što se događa u vašim mjestima, ali ovdje se čini da su svi oboljeli od teškog oblika staromodne proljetne groznice. Ne mogu ih kriviti; travanj nam je doista lijep i topao, a nadam se da je i kod vas tako. Nikad nisam vidjela toliko zelenkادا; niču na sve strane. Uskoro nam stiže Majčin dan, a ako se pitate što pokloniti majci ove godine, razmislite o poklonu koji pjeva. O njezinu vlastitom kanarincu za dnevni boravak ili kuhinju, kako bi joj dan započeo veselim cvrkutanjem. Preporučujem to iz vlastitog iskustva. Ne mogu vam reći koliko su mi radosti moje predrage ptičice, Knedlica i Moe, priredile tijekom godina. Ili ako već ima kanarinca, možda biste mogli razmisliti o kupovini zvona za vrata *Rittenhouse*. I zapamtite, zvona za vrata *Rittenhouse* uvijek su ugodna uhu i na dražestan vam način daju do znanja da vam je društvo pred vratima. I da vidimo što još... primili smo još jednu razglednicu od naših turistkinja u limenci... sestara

Goodnight... Žao mi je što je ne možete vidjeti. Obje sjede na nojevima. Stigla je s farme nojeva *Corn Blough* u Kalamazoo. Kažem vam, te djevojke ne znaju za strah.

– Ako tko od vas bude putovao u ili u blizinu Lebanona u Missouriju i bude trebao negdje odsjesti, ne zaboravite motel *Nelsonovo selo iz snova*... Zaustavite se te pogledajte i poslušajte električno-glazbeni vodoskok. Provedite super večer u planinama Ozark na američkoj autocesti broj 66... na vratima Juga i Zapada... *Nelsonovo selo iz snova*: izrazito moderno namješteni, zasebni bungalovi otporni na vatru, u kojima se djeci ne naplaćuje boravak.

– A kad smo već kod djece, dobila sam preslatko pismo od Bobbyja i Lois i sretna sam što vas mogu izvijestiti da je moj unuk Michael posato izviđač reda Orla. Dala bih sve na svijetu da mogu biti tamo i vidjeti ga. Jako mi je teško shvatiti da mi oboje djece žive tako daleko; koliko god stari bili, oni su i dalje naše bebice, zar ne? Kad sad pogledam Bobbyja, gotovo ne vjerujem da vodi tako veliku tvrtku. Znam da je odrastao muškarac s vlastitom djecom, ali za mene je još uvijek moj mali Bobby, a ona je još uvijek moja djevojčica Anna Lee, koja me je sinoć nazvala i – bolje vam je da sjednete – rekla da bi uskoro i ona mogla postati baka, što bi mene i Doca učinilo prabakom i pradjedom. – Dorothy se nasmije. – Rekla sam Docu kako se nadam da će se to dogoditi, jer ćemo možda dobiti na cijeni kao *prastare* stvari.

– Nešto poslije Gertrude Hazelette će nam održati govor pod nazivom *Fantastičan način drobljenja američkih oraha*. Ali prvo ću vam postaviti pitanje: Ima li gdje još koji bolesnik poput mene, koji ne može ništa baciti? Svake godine kad obavljam proljetno čišćenje odem na tavan s odlukom da ga počistim i izbacim svu starudiju koja ničemu ne služi, nego samo leži tamo i skuplja prašinu; no svaki put se dogodi... da na kraju ništa ne bacim... Sjedim tamo, a glavom mi prolazi toliko ugodnih uspomena vezanih za ama baš svaki predmet koji podignem. Znam da bih ih sve trebala razdijeliti, ali jednostavno nemam srca... Ah, dobro... možda iduće godine.

Prazno gnijezdo

Norma Warren se pripremala za prvi kćerin odlazak od kuće i nije bila nimalo sretna. Kad je Linda maturirala, odmah se zaposlila u tvrtci *AT&T*. Na dan odabira karijere predstavnici tvrtke došli su u školu pokušavajući vrbovati učenike, a naročito učenice, za obuku za rukovoditelje. Trebali su određenu kvotu žena, budući da su sad i savezna i državna vlada pazile na to. Nećakinja teta Elnerinog muža, Mary Grace, imala je dobar posao u telekomunikacijskoj tvrtci u St. Loisu i preporučila je Lindu. Kad su je izabrali, Norma je bila razočarana. – Žao mi je što nisi razmislila o fakultetu, barem o dvogodišnjem studiju, ako ništa drugo. Da se ja bar nisam udala tako mlada. Žao mi je što nisam išla na fakultet.

– Znam, majko, ali pomisli samo kakva je to izvrsna prilika. Obučit će me za vrhunski posao. Zašto bih gubila četiri godine na fakultetu kad već sad mogu raditi i dobro zarađivati?

– Ali, dušo, pomisli samo koliko ćeš zabavnih stvari propustiti: sestrinstva, izlaske s momcima, život u domu sa svim drugim djevojkama.

– Ljudi više ne rade sve to, a ja se mogu jednako tako zabavljati i zarađujući novac. Ako izvažeš sve mogućnosti, majko, to je doista najlogičniji i najpraktičniji potez.

– Premlada si da bi bila logična i praktična. Sigurno si to naslijedila od tate. Ja nikad nisam bila ni praktična ni logična. Možda sam trebala biti više nalik tebi. A ja sam se samo udala i ništa nisam naučila. Ako se nešto dogodi tvome tati, vjerojatno ću završiti kao nečija sluškinja ili kuharica; samo to znam raditi. Nemam nikakvih vještina, znam samo kuhati i čistiti.

– O, majko, nije istina. Pravo kuhanje je vještina.

– Ne, nije – reče Norma. – Svi znaju kuhati.

– Ja ne znam – reče Linda.

- Nikad nisi zapravo ni pokušala. Znaš da će tata biti *veoma* uzrujan ne budeš li išla na fakultet.
- Ne, neće. On misli da je to sjajna zamisao.
- Kako *ti* to znaš?
- Jer sam bila u trgovini i pokazala mu pismo.
- Kad?
- Jutros.
- Prije no što si ga pokazala meni?
- Pa, htjela sam znati što on misli o tome. A on je rekao da bih trebala prihvatiti.
- Aha, shvaćam. Dakle, kao i obično, ti i on ste odlučili.. mene ste isključili, ja se ne računam.
- Ma daj, majko...
- Istina je. Ne znam zašto se uopće zamaraš govoreći mi bilo što. Koliko je vama stalo, mogla bih biti i kvaka na vratima. Zašto si se uopće trudila pitati me? Napraviti ćeš ono što kaže tvoj tata, uvijek to činiš.
- Majko, znaš da to nije istina. A ako si toliko čvrsto protiv, onda neću ići.
- Naravno, a ne budeš li išla, vječno ćeš mi to nabijati na nos. Samo sam se nadala da ćeš biti malo bliže kući, to je sve, a ne tako užasno daleko.
- Znači, to te zapravo zabrinjava – reče Linda.
- A zašto ne bi? Normalna sam majka.
- Ali ne moraš brinuti. Bit će mi dobro.
- Zar misliš da ću te pustiti u neki veliki grad pun bandi i trgovaca bijelim robljem, a pri tom ne brinuti?
- Daj, majko, u San Franciscu nema trgovaca bijelim robljem.
- Ti to ne znaš. Gledam ja televiziju i vidim što se događa. Barbara Walters je baš nedavno imala priču o nekim Ruskinjama koje su se spetljale s trgovcima bijelim robljem. To i dalje traje, nemoj se zavaravati. – Oči joj se ispune suzama. – A ja sam mislila da ćeš četiri godine biti u nekom sigurnom sveučilišnom *kampusu*.
- Majko.
- Nadam se da nosiš pištolj u torbici, to je sve što mogu reći. Ljude na sve strane lupaju po glavi. Nadam se da znaš da sljedeće četiri godine neću ni oka sklopiti!
- Sat vremena nakon toga Linda nazove Mackyja.
- Tata, morat ćeš razgovarati s majkom; spopala ju je fiks-ideja da će me netko lupiti po glavi ili da će me oteti trgovci bijelim robljem.
- Macky reče: – To sam i pretpostavio. Je li rekla što o potresima?
- Ne, još nije, ali sigurna sam da je to sljedeće, čim bude imala vremena razmisliti.
- Kao što se i očekivalo, kasnije te večeri Norma je sjedila u kuhinji s Mackyjem. – Jednostavno ne znam što je tim ljudima u telekomunikacijskoj tvrtci. Očekuju da će mlada djevojka sama otići čak u San Francisco.
- Bit će s *mnoštvom* mladih njezine dobi koji će zajedno s njom pohađati obuku.
- Normine se oči iznenada razrogače. – *San Francisco!* O, Bože, a što je s potresima?
- Macky ustane i ulije si još kave u šalicu. Čekala ga je duga noć.
- Zbog ovoga ću dobiti cijeli niz laganih moždanih udara, znam to.
- Norma, volio bih kad bi se prestala brinuti zbog svake proklete sitnice. Poludjet ćeš.
- Ne mogu si pomoći, po prirodi sam takva, oduvijek brinem. Moja majka je bila takva, a i ja sam. Bila sam slabih živaca kao dijete. Bila sam slabih živaca kao tinejdžerica. Oduvijek sam slabih živaca. Znao si da sam slabih živaca kad smo se vjenčali. Rekla sam ti da sam slabih živaca.
- Da, ali mislio sam da će te to proći nakon prvih dvadeset godina.
- Ti nikad u životu nisi bio nervozan, nijednu minutu, i ne znaš kako je to pa mi onda nemoj govoriti da me je trebalo samo tako proći. Ponašaj se kao da je to nešto što ja želim.

Pretpostavljam da misliš kako se svako jutro probudim i kažem: *O, čovječe, ne mogu dočekati da cijeloga dana budem živčana ko pas i umirem od brige za sve oko sebe i iskočim iz kože svaki put kad zazvoni telefon; to je baš zabavno*. Iskreno rečeno, Macky, žao mi je što me ni ne pokušáš razumjeti. Ti i teta Elner ste isti; nemate nijednog jedinog živca u tijelu. Kad bih barem mogla biti takva, ali ne mogu. Valjda je to dio čovjekove naravi. Neke su životinje živčane, a druge nisu. Ne znam zašto je to tako, ali sigurna sam da dobri Bog ima svoje razloge. Ne možeš promijeniti narav ljudi. Ne možeš reći ptici: *Budi više nalik kravi*.

– U redu, Norma, shvatio sam što želiš reći.

– Ili lavu da bude više nalik majmunu.

– *Dobro, Norma, ali ja sam samo izrazio mišljenje da bi se možda više bavljala kad bi se mogla malo opustiti.*

– Zar misliš da ja to ne znam? Misliš da mi govoriš nešto što ne znam? Žao mi je što ne mogu jednostavno pustiti da kuća ode do đavla i da ti, teta Elner i Linda radite što želite. Pa što ako Linda želi otići u veliki grad i živjeti okružena ubojicama i silovateljima, pa što onda? Teta Elner želi po noći ostaviti kuću širom otvorenu, tako da se bilo tko može ušuljati i išuljati iz nje i ubiti je u krevetu, pa što onda?

– Znam, ali ti si ko ono pile, Norma, koje trči uokolo i uvijek misli da će nebo pasti na zemlju. Misliš da tvoja neprekidna briga može spriječiti da se nešto dogodi? Dogodit će se ono što je suđeno da se dogodi, a što nije suđeno, to se neće dogoditi.

Norma ga pogleda kao da bi ga mogla ubiti. – Ma baš ti hvala, Macky, stvarno si mi pomogao. Sjetit ću se pa ću ti to reći kad sljedeći put budeš zabrinut zbog nečega.

Nakon što je Linda otišla u San Francisco, teta Elner nazove Normu i reče: – Norma, znaš li što je tvoj problem? Prazno ti je gnijezdo.

– Što?

– Čitala sam to u *Reader's Digestu* i mislim da imaš sindrom praznog gnijezda. Mislim da si zato tako deprimirana i mrzovoljna. Tamo piše da su simptomi osjećaj da ti je život završio i da si beskoristan. Vidim znakove, jasno ko dan.

– Kakve znakove?

– Ne možeš me prevariti. Svaki put kad dođeš ovamo, znam da čezneš za tim da mi očistiš kuću. Ti zapravo trebaš neki hobi. Slušaj što kaže *Reader's Digest*, citirat ću, slušaš li?

– Da.

– *Lijek protiv sindroma praznog gnijezda je sljedeće, ili kombinacija u nastavku navedenoga... Izadite iz kuće i sklopite nova prijateljstva, nađite novi hobi, posvetite vrijeme nekom građanskom pitanju, idite s mužem na drugi medeni mjesec.*

– Na drugi medeni mjesec? Nikad nismo išli ni na prvi. Sad trebam odraditi dva. Nastavi, što još?

– Izadi u restoran bar jednom tjedno ili se upiši na tečaj plesa.

Norma je morala priznati da je teta Elner rekla istinu. Osjećala se beskorisno i žarko je željela očistiti tetinu kuću, od podruma do krova. Ali nije se željela upisati na tečaj plesa niti jednom tjedno jesti u restoranu. Sad kad se kafeterija zatvorila, više se nije imalo kamo ići osim u *Howard Johnson*, a koliko to često čovjek može jesti pohane školjke? A znala je da Macky nikad ne bi zatvorio željezariju kako bi otišli na drugi medeni mjesec. Pretpostavljala je da joj je jedino rješenje angažirati se u rješavanju nekog gradskog problema, ali pronaći takvo što u Elmwood Springsu nije bilo lako. Činilo se da svi imaju što žele.

Turistkinje u limenci, 1974.

Teta Elner je bila na dvorištu, obračunavajući se s psom koji je jurio za njezinim mačkom, te je propustila veći dio emisije Susjede Dorothy, no utrčala je u kuću i upalila radio, kako bi uhvatila barem kraj. Bio je to posljednji tjedan Susjede Dorothy u eteru i nije željela propustiti ni sekundu.

– Primili smo još jednu razglednicu od naših turistkinja u limenci, Ade i Bess Goodnight. Bess kaže da je njihovo putovanje završeno; skrasile su se i zauvijek planiraju ostati tamo. Njihov novi dom je naselje za prikolice *Ollie Trout*, smješteno na križanju Bulevara Biscayne i 107. ulice, neka dva i pol kilometra sjeverno od užeg gradskog područja Miamijsa. Na razglednici se nalazi prekrasna fotografija, a Ollijevo je naselje za turističke prikolice opisano kao jedno od najboljih u zemlji. Nudi tristo pedeset pojedinačnih parcela, s palmama na svakom uglu. Zvuči božanstveno. Razglednicu su potpisale riječima: *Ju-huu, dođite nas posjetiti! Ada i Bess Goodnight.*

– Čini mi se kao da su jučer otišle, a nema ih već devet godina. Eto, izvijestila sam vas o svim novostima pa mislim da ću ostatak vremena posvetiti nečemu što mi je već neko vrijeme na umu. Sinoć smo Doc i ja sjedili u dvorištu i promatrali zalazak sunca i pojavljivanje zvijezda... predivan prizor... vidjeti prvu zvijezdicu kako počinje treperiti... Noć je bila topla i ugodna pa smo sjedili tamo dok sve zvijezde nisu izašle, a meni je nešto palo na um. Upitala sam se kako bismo se osjećali da nikad nije bilo ni zvijezda ni Mjeseca, nego samo tamno nebo, a da su se onda jedne noći oni iznenada pojavili. Sigurna sam da bismo svi bili očarani i rekli: *Kakav čudesan prizor.* No, ponekad sam toliko zauzeta da zaboravim gledati Mjesec i zvijezde i prestanem biti svjesna da smo sretni što ih imamo. Nikad ne cijenimo Mjesec dok se ne sakrije iza tamnog oblaka, zar ne? Bog nam je dao toliko lijepih prizora u kojima možemo uživati, a sad kad mi je oboje djece odraslo i otišlo, Doc i ja mnogo više vremena provodimo razmišljajući koliko smo blagoslovljeni i mislimo da smo uistinu imali više no dovoljno blagoslova u životu. Znam da smo imali sreću što je tolike godine s nama bila Mama Smith. Djeca su nam sretna i zdrava, a Bog me blagoslovio i tolikim predivnim susjedima, pravim susjedima i onima preko radija koji su sa mnom svih ovih godina. Često se pitam čime sam zaslužila takav prekrasan život. Bit će mi teško kad više ne budem svako jutro sjedala pred mikrofona kako bih vas posjetila, ali i vi i ja znamo da vrijeme, nažalost, grabi naprijed i nikoga ne čeka, kao što se kaže, ni muškarca ni ženu. Sigurna sam da će vam novi ljudi koji dolaze iza mene ponuditi mnogo toga uzbudljivog. Prevalili smo dug put... trideset osam godina emitiranja više je no što sam se ikad mogla nadati.

– Kao što većina vas zna, Doc ovaj mjesec ide u mirovinu pa se radujemo što ćemo malo putovati i ići u mnogo posjeta. Na kraju života nemamo mnogo novca i nismo bogati u materijalnom smislu, ali dok sjedim i ponovno čitam pisma koja ste mi poslali svih ovih godina, osjećam se bogatom poput milijunašice i nadam se da ćete mi tu i tamo i dalje pisati. Zamolili su me da s vremena na vrijeme dođem do studija u Poplar Bluffu i malo probrbljam s vama, tako da me se nećete baš sasvim riješiti. No, pred nama je još uvijek cijeli tjedan i neću još reći zbogom. Reći ću samo: Vidimo se sutra, pozdravlja vas Susjeda Dorothy iz sjevernog dijela Prve avenije broj 5348 u Elmwood Springsu u Missouriju. Ovdje ste uvijek dobro došli i želim vam ugodan dan.

Elner ustane od stola uzdahnuvši i pitajući se kakav će joj život, pobogu, biti bez *Susjede Dorothy*. Nije bila jedina koja se to pitala. U kuhinji tridesetak kilometara od grada jedna je seljanka otvorila lijevu ladicu pokraj sudopera, izvukla blok za pisanje te je, iskušavši nekih šest kemijskih olovaka, napokon pronašla jednu u kojoj još uvijek ima tinte. Zatim je sjela i započela pismo.

Draga Susjedo Dorothy,

želim vam samo napisati nekoliko redaka o tome koliko ćete mi nedostajati kad vas ne budem svaki dan čula preko radija. Slušanje vaše emisije uvijek mi je predstavljalo veliku utjehu i

nisam se osjećala tako osamljenom ovdje daleko od grada. Moj bi život bio osamljen i dosadan da nije bilo vas i vaše obitelji. Ponekad imam osjećaj da su Bobby i Anna Lee i moja djeca. O, Bože, sve smo zajedno prošli, zar ne? Uistinu ste nam bili dobra susjeda.
Vaša prijateljica,
gospođa Vernon Boshell
Route 3

Kraj ere

Doc je bio u drogeriji i obučavao mladog ljekarnika koji je trebao preuzeti njegovo mjesto, kad je stigao recept. Istog trenutka kad je vidio kome je lijek za srce namijenjen otišao je kući. Nisu otišli na putovanje. Te je godine jesen bila topla pa su mnoge dane proveli sjedeći u ljuljački za zaljubljene u dvorištu i gledajući zalazak sunca.

Dvadeset drugoga listopada visoki, mršavi radijski najavljivač ušao je u kabinu, pogledao na sat i čekao. Točno u devet i trideset, umjesto emisije *Tops in Pops*, koja se inače emitirala odmah nakon novosti, iznenađeni su slušatelji začuli njegove riječi: – Dame i gospodo, postaja *WDOT* sa žalošću vas izvješćuje da nam je umrla prijateljica. Susjeda Dorothy sinoć je tiho preminula u svome domu u Elmwood Springsu. Iza sebe je ostavila kćer Annu Lee i sina Roberta. Njima i stotinama slušatelja koji su je tijekom svih ovih godina upoznali i zavoljeli želimo uputiti izraze naše najdublje sućuti.

– Obitelj je zamolila da, ako je se želite sjetiti, umjesto cvijeća pošaljete donaciju Zakladi Princeze Mary Margaret, za koju se brine *Humano društvo Elmwood Springsa*. U spomen na nju postaja *WDOT* na sat će vremena prekinuti emitiranje i odati tihi počast ženi koja će svima nedostajati.

– Također bismo željeli završiti ovaj oproštaj mislju: Što je život? Najbolji i najplemenitiji život je život osobe za koju se, dok odlazi na drugi svijet, može reći da je svima koje je svojim životom dotakla donijela ljubav, radost i utjehu. Takvim je životom živjela žena koju smo svi jednostavno poznavali kao Susjedu Dorothy. Iako je njezin glas ovdje na zemlji utihnuo, bilo bi nam drago pomisliti da negdje, na nekom drugom mjestu, ljudi upravo u ovome trenutku pale radio prijarnike i po prvi je put slušaju. Zbogom, draga prijateljice.

OSAMDESETE GODINE

Strah

Nakon svih godina i sati koje je Norma provela brinući se oko svake sitnice, onoga trenutka kad se doista dogodilo nešto strašno ona je bila jedina mirna i sabrana. Nije rekla ni riječ Mackyju ni teti Elner. Znali su samo da je otišla k liječniku na godišnji pregled. Tek je nakon dva tjedna to spomenula. Te večeri, odmah nakon objeda, kad je stavila posuđe u perilicu i ugasila svjetlo u kuhinji, ušla je u dnevni boravak i sjela pokraj Mackyja.

– Macky, sigurna sam da nije ništa, ali na mom su mamogramu vidjeli nešto sitno što im se nije svidjelo pa doktor Halling želi napraviti biopsiju. Macky osjeti kako mu se krv ledi u žilama. Ona nastavi.

– I zato u srijedu idem u bolnicu. Trebala bih ostati samo dan-dva, ali ipak ću napraviti nekoliko jela i staviti ih u zamrzivač, tako da ih možeš pojesti dok me nema.

Mackyju se napokon vrati moć govora. – Isuse Kriste, kad se to dogodilo?

– Prije nekoliko dana.

– Prije nekoliko dana... Zašto mi nisi rekla?

– Zato što nema smisla da se zabrinjavaš. Sad ti to govorim samo zato što bi me mogli zadržati preko noći, ovisno o onome što će pronaći, pa nisam htjela da dođeš kući i pitaš se gdje sam.

– Jesi li rekla teti Elner i Lindi? Je li ona dolazi kući?

– Nisam. Kao što sam ti rekla, nema smisla ikome išta govoriti, sve dok ne budemo znali o čemu se radi, a vjerojatno i nije ništa.

– Zašto si tajila od mene takvo što? Što ti je?

– Ništa mi nije, dušo. Jednostavno sam mislila da nema potrebe da se brineš, to je sve.

– Ja sam tvoj muž, za ime Božje, i meni ne možeš reći tek: *O, usput, možda imam rak.*

Onoga trenutka kad je to izgovorio požalio je. Norma, međutim, ustane i pride mu, makne mu kosu sa čela i potapša ga po ramenu. – O, dušo, nemam rak.

– Ali mogla bi ga imati.

– Vjerojatnost je mala, a čak i da ga imam, to nije kraj svijeta. Doktor kaže da je rano uočen.

– On misli da je rak?

– Ne, htio je reći, ako se ispostavi, a vjerojatnost je slaba, da postoji nešto, na vrijeme je uočeno.

Kad su otišli u krevet, on nije mogao zaspati, nego je oko tri sata ujutro ustao i izišao na dvorište, dok su mu se suze slijevale niz obraze. Ne toliko zbog toga što je bio nasmrt preplašen, nego zato što ga je njezina hrabrost uvijek pogađala više no što je mogao riječima izraziti.

Sljedećih je nekoliko dana proživljavao pravi pakao. Shvatio je da si nikad neće oprostiti bude li je izgubio. Želio je još godina s njom, kako bi svako jutro mogao ustati, pogledati je i cijeniti ono što i tko ona jest. Ona je njegova supruga, njegova ljubavnica, majka njegova djeteta, ali prije svega – njegova najbolja prijateljica. Bez nje bi bio još izgubljeniji nego što jest.

Dok su Normi radili biopsiju, sjedio je u bolničkoj čekaonici i razmišljao o *vremenu*, jedinoj stvari koja se ne može zaustaviti. Kad je bio dijete vrijeme mu se činilo poput igračke na navijanje. Dok je sjedio u školi i čekao da zazvoni zvono činilo mu se da ono prolazi strašno polagano, a kad se zabavljao, prolazilo je strašno brzo. Toliko je dugo trajalo od Badnjaka do Božićnog jutra. A sad će im, za samo nekoliko trenutaka, liječnik objaviti rezultate. Za tih nekoliko trenutaka njegov život više neće biti isti... ili će dobiti još jednu priliku.

Znaju li ljudi u bijelim kutama u laboratoriju što gledaju? Hoće li otići na ručak ne znajući da će ono što su pronašli pod mikroskopom, što god to bilo, zauvijek promijeniti nečiji život? On dobije želju da se izdere na cijelu bolnicu: *Gledate moju ženu, cijeli moj život, cijelu našu budućnost.* Macky je bio čovjek koji nije mogao podnijeti da ga netko drugi vozi i koji je mrzio letjeti jer se nije osjećao ugodno ako se sam ne bi nalazio za komandama. A sad je bio bespomoćan. Potpuno je ovisio o bolničkom osoblju, a svi su mu oni izgledali tek nešto malo stariji od tinejdžera. Što se dogodilo sa starijim, sjedokosim sestrama i liječnicima kojih se sjećao iz vremena kad je ona posljednji put bila u bolnici – kad je prije trideset jednu godinu rodila njihovu kćer – i zašto su, do vraga, tako veseli? Za ime svijeta, zar ne znaju koliko su život i smrt ozbiljni? Njegova mila sirotica mogla bi se probuditi bez jedne dojke i mogli bi joj reći da se proširilo posvuda i da umire. Zašto, kvragu, još uvijek nije pronađen lijek za to? Što to radimo, šaljemo novac na sve strane svijeta, trošimo milijarde na vojni proračun i snimanje glupih filmova i televizijskih emisija? Ljudi svaki dan umiru, a mi samo bacamo novac. Zašto ga ne daju znanstvenicima da pronađu lijek? Nešto nije u redu... Rak već

predugo postoji; netko sigurno ima lijek, samo ne želi nikome reći. Kad mu se liječnik približio hodnikom, Macky se već doveo u stanje krvoločnog bijesa.

– Gospodine Warren, upravo smo dobili laboratorijsko izvješće koje kaže da je potpuno dobroćudno te ćemo je sad neko vrijeme motriti. Za nekoliko bi sati trebala izaći iz šok-sobe.

– Zatim preko ramena dobaci drugom liječniku, koji je upravo prošao pokraj njega hodnikom:

– Hej, Duke, možeš mi nabaviti još dvije ulaznice za sutrašnju utakmicu?

Macky nije čuo Dukeov odgovor. Ustao je i otišao prošetati ispred bolnice. Unutra je sve bilo hladno i sterilno, a sad se opet vratio na toplo sunce i imao je osjećaj da može ponovno disati. Zatekao se kako se smiješi ljudima u prolazu i u tom je trenutku sklopio pakt sa samim sobom: ta će žena odsada dobiti sve što poželi.

Poslije je morao podsjetiti sam sebe na sporazum koji je sklopio sa sobom toga dana ispred bolnice. Kad ju je sljedeće godine upitao kamo želi ići na godišnji odmor, ona je rekla: – Pa, postoji jedno mjesto, umirem od želje da odem onamo, ali ne znam hoćeš li ti to htjeti.

– Norma, rekao sam ti da ćemo ići kamo god poželiš.

– Uvijek sam željela ići u Las Vegas na koncert Waynea Newtona.

Išao bi i na Mjesec da je poželjela.

Ponovno oživljavanje središta grada Elmwood Springsa

Šest mjeseci nakon povratka iz Las Vegasa Norma je napokon pronašla gradski problem oko kojeg se mogla angažirati. Nekako se činilo da nakon smrti Susjede Dorothy više nitko ne dolazi u grad. Dok je ona vodila radio emisiju, iz kilometrima udaljenih mjesta dolazili su puni autobusi ljudi, ali otkad je sagrađena nova savezna cesta, središte grada polako je odumiralo. Na sljedećem sastanku gospodarske komore osnovan je novi odbor zadužen za pronalaženje rješenja za ponovno oživljavanje središta Elmwood Springsa, a Norma je izabrana za njegovu predsjednicu. Nakon što je prošetala središtem grada s blokom u ruci, istražujući činjenično stanje, Norma je na sljedećem sastanku iznijela svoj zaključak.

– Predosadni smo... trebamo nekakvu temu.

– Temu? Kakvu temu? – upita Leona.

– Temu, nešto po čemu ćemo biti drukčiji, isticati se, razlikovati se od drugih gradova, tako da ljudi požele doći ovamo. Jednostavno nemamo karakter; naše zgrade nit' smrde nit' mirišu. Trebamo ostaviti dojam. Kad čovjek uđe autom u grad, što vidi? Vidi natpis *Dobrodošli u Elmwood Springs*, ali trebamo više od toga. Trebamo natpis koji sadržava neku ideju, nešto tvrdi, pruža nešto jedinstveno. *Dom najveće patate na svijetu* ili slično. Trebamo dati ljudima nešto neobično, neku atrakciju radi koje će poželjeti skrenuti sa savezne ceste i zaustaviti se. Svi progovoriše u isti glas.

– Ne možemo li smisliti nešto slično, što će nas dovesti u *Guinnessovu knjigu rekorda*?

– Kao na primjer najveću tortu na svijetu. Ili pitu, ili čak palačinku.

– A što kažete na vafl, najveći vafl na svijetu?

– Ali kad ga napravimo, neće potrajati... Trebamo ponuditi nešto što mogu vidjeti, što je još uvijek tu.

– Trebamo nešto izvorno.

– Što kažete na najveću uzgojenu buću? Sjećate se kad je Doc Smith uzgojio onu buću i poslao je na državni sajam?

– Kako znaš da je to bila najveća buća na svijetu? Bila je najveća u državi, ali ne znamo sa sigurnošću da je bila najveća i na svijetu.

– U redu, možemo reći: najveća buća u državi. Uostalom, tko će znati? I koga će biti briga?

– Mislim da su je uslikali. Mogli bismo pronaći sliku i izložiti je.

- Reći ću vam nešto. Ja sigurno ne bih skrenula sa savezne ceste da bih gledala buću, a još manje sliku buće – reče Tot.
- Čega imamo puno?
- Kukuruz?
- Ne, Iowa ima kukuruz. Idaho ima krumpir.
- Rabarbaru? Ima li tko drugi rabarbaru? – upita Verbena zagrizavši krafnu. – Mogli bismo nabaviti gomilu rabarbare i brzo je posaditi.
- Zašto mora biti neko povrće? Zašto ne može biti meso, ili tijesto, ili piće?
- Norma reče: – I dalje mislim da bi tema bila bolja i postojanija, kao na primjer da nekako promijenimo izgled Glavne ulice. Možda da je napravimo poput ulice iz neke druge zemlje, znate, kao što u Kaliforniji postoji Danski grad?
- A što kažete na ovo: tema bi se mogla odnositi na cijeli grad. Trebali bismo samo sve promijeniti u alpske kućice i staviti zvonca kravama oko vrata i tako to. Mogli bismo se nazvati *Mala Švicarska* ili slično.
- Kakvim kravama? U gradu nemamo krave.
- Dobro, onda ti smisli nešto.
- Možda havajski stil, to obožavam; svi bi mogli nositi havajke, a budući da Dixie podučava plesanje *hule*, možda bi mogla podučiti sve stanovnike našega grada; a svima koji uđu u grad mogli bismo dijeliti vijence od cvijeća. Nešto u tom smislu.

* * *

Sljedećeg jutra Norma se vozila po gradu pokušavajući zamisliti temu koja bi se, kao što je odbor na kraju predložio, *lakše uklopila u postojeću topografiju*. U blizini nije bilo veće vodene površine, ako se isključi jezero i potočići, pa je havajska ideja odbačena. A u krugu od petsto kilometara nije bilo ni planina. Elmwood Springs bio je plosnat kao najveća palačinka na svijetu i smješten usred države.

Usred. Iznenada joj sine ideja. Zašto ne bi iskoristili baš to, činjenicu da se Elmwood Springs nalazi u sredini Sjedinjenih Država? Naposljetku, nisu bili ni previše na sjeveru, ni previše na jugu, ni na istoku ni na zapadu. A ako se izbace Novi Meksiko i Nevada, što je moguće učiniti jer se oni uglavnom sastoje od pustinje, Elmwood Springs uistinu je bio smješten točno u sredini zemlje. Svi su govorili da čovjek, ako se popne dovoljno visoko, može vidjeti Kentucky, Illinois, Indianu, Tennessee, Mississippi, Arkansas i sve do Iowe.

I tako su glasovali. George Crawford izradio je znak, a dvadeset drugoga svibnja odbor ga je otkrio i zapljeskao. Postavljen je kako bi ga sav svijet vidio kad prolazi saveznom cestom.

SLJEDEĆI IZLAZ ELMWOOD SPRINGS, MISSOURI, IZGLASAN ZA NAJSREDIŠNJIJI GRAD U AMERICI

Nijedan jedini automobil nije zbog toga skrenuo s ceste, ali građani su se osjećali bolje.

Svijet gospela

Jednog poslijepodneva gospođa Pike iz Spartanburga u Južnoj Carolini primila je nenadan posjet stare prijateljice Minnie Oatman, koja je prolazila otuda na putu prema Dadevilleu, gdje se trebala pridružiti svojoj skupini i nastupiti na festivalu sakralne glazbe. Minnie se nalazila u dnevnom boravku i izlagala o svome zdravstvenom stanju i stanju u svijetu *gospel* glazbe. – Znate, nedavno sam čet'ri mjeseca ležala bolesna.

– Da, čula sam – zabrinuto reče gospođa Pike.

– Al' čim sam prebolila infarkt, sjela sam na avion i o'šla u Detroit pridružiti se porodici i, dušo moja, vratila sam se u zadnji tren. Dok sam ležala, moji dečki i ona budala Emmett o'šli su i našli si menadžera. Gledam ja, a oni dolaze u onim uskim 'lačicama i tankim kravaticama, s dugačkim zulufima i crnim brkovima tankim ko konac, a kosa im sva počešljana prema gore i navrh glave im strše nalickane kokotice. A najgore vam je bilo to što su *sami za sebe* mislili da dobro izgledaju. Kažem ja njima: *Vi ste dečki samo jedan korak od šou biznisa, da vas vidi vaš ćaća, prevrnuo bi se u grobu*. O, bila sam vam bijesna ko ris, a ne mogu kriviti Beatrice, ona ne vidi što imaju na sebi. U svakom slučaju, otjerala sam tog menadžera. Al' znate, umirem od brige zato što je *gospel* tol'ko iskomercijaliziran. Mislim da je sve to počelo kad su *Oak Ridge Boys* pustili dugačku kosu i počeli izvoditi *country*. A sad se puno momaka okrenulo na *country* i pokušavaju zaraditi lovu nabrzinu. Bojim se da će Vernon otići zauvijek u Nashville i početi ubacivati u sebe one energetske tablete ko i ostali. Bervin si je naš'o novu ženu i prijete da će pobjeći i postati trgovački putnik za *Amway*; ako to napravi, nećemo imati nikoga da nam pjeva tenor. – Ona otpije gutljaj ledenog čaja. – Nadala sam se da ću jednog dana uključiti Betty Rayine sinove u obiteljsku grupu, al' to neće ići. Nijedan ne zna pjevati. – Ona duboko uzdahne i skrene pogled, izgledajući zbunjeno. – Nikako to ne razumijem. Nijedan nema sluha, a ja i Ferris smo im baba i dida.

Nakon završetka drugoga mandata Betty Raye se potpuno povukla iz politike i većinu vremena provodila onako kako je oduvijek željela: boraveći kod kuće i radeći u vrtu. Osim toga i povremenog posjećivanja sinova još je jedino bila članica uprave dvanaest škola za gluhoonijeme i slijepu *Hamm Sparks*, koje je osnovala i nazvala u spomen na pokojnoga supruga. Nakon smrti supruge Petera Wheelera, on i Vita su se vjenčali i putovali svijetom u luksuznim putničkim brodovima. Jimmy Head uselio se u Bettyinu dvorišnu gostinjsku kuću i bio je veoma sretan.

Tisuću devetsto osamdeset četvrte *Hamm Sparks* Mlađi kandidirao se za guvernera i pobijedio. Govorilo se da su ljudi čuli kako se Earl Finley okreće u grobu.

Što se tiče slučaja *Hamm Sparks*, nakon što je otkrio da brod potječe od gospodina Anthonyja Lea, Jake Spurling ponovno se našao pred zidom. Nije mogao pronaći brod. On i njegovi ljudi temeljito su pretražili zapise o svim pronađenim nestalim brodovima i svakom komadu broda otkrivenom između St. Louisa i granice Missisipija te i dalje, do Meksičkog zaljeva, ali nisu ništa pronašli. A Jake još uvijek nije bio siguran imaju li izgubljena mrtvačka kola i brod ikakve veze s nestankom muškaraca. Znao je samo da je *Hamm* bio u Jacksonu u Missisipiju navečer i da je sljedećeg jutra iščezao.

Pročešljali su svaki centimetar svakog lovačkog i ribičkog kampa u okolici i pretražili sve uz pomoć čopora pasa tragača. Ništa. Pretraženo je svako vlakno, kost, zub i uvojak kose otkriven u proteklih sedamnaest godina, ali ništa nije pripadalo nijednome od njih. Njihov se nestanak pretvarao u najzagonetniji slučaj na koji je Jake Spurling ikad naišao. Da nije bio praktičan čovjek i forenzičar koji je vjerovao samo u ono što se može vidjeti mikroskopom, možda bi se počeo pitati nisu li se zaista tek tako rasplinuli u zrak, kao što su ljudi govorili.

Monroe

Bobby je odletio u New York na niz poslovnih sastanaka. *Fowlerova perad* nalazila se u postupku spajanja s drugom, većom tvrtkom. Treće noći, kad se vratio u hotel, na recepciji je preuzeo poruku koju mu je ostavila Lois.

UMRO JE TVOJ PRIJATELJ MONROE NEWBERRY. POGREB JE U SRIJEDU
U DVA SATA. NAZOVI ME ČIM DOBIJEŠ OVU PORUKU.

Popeo se u sobu, sjeo i nazvao je. Hvala Bogu što ima Lois. Sve je dogovorila s njihovom putničkom agencijom i rezervirala mu izravni let iz New Yorka za Kansas City, gdje mu je unajmljen automobil, kako bi se mogao odvesti u Elmwood Springs. Nakon smrti Bobbyjeve majke Doc se preselio u Seattle i živio s Annom Lee, a Bobby je posljednji put bio u Elmwood Springsu za majčin sprovod i godinama nije vidio Monroea. Bio je veoma zauzet. No, on i Monroe redovito su nazivali jedan drugoga za rođendan i Božić, tek da bi ostali u kontaktu. Uvijek su planirali kako će se sastati i nešto zajedno poduzeti, ali to nikad nisu ostvarili. Obojica su uvijek pretpostavljali da još ima dovoljno vremena za to. A sad je bilo kasno.

U Kansas Cityju čekao ga je unajmljeni automobil, a stigavši na novu autocestu počeo je razmišljati o svemu što su on i Monroe zajedno radili. O penjanju na vodotoranj, o plivanju u Plavom vrugu, o putovanju vlakom na Međunarodni izviđački zbor, o stotinama prigoda u kojima je Monroe proveo noć u njegovoj kući. O obećanju koje su dali one noći dok su promatrali zvijezde s Bobbyjevom bakom: da će nazvati jedan drugoga dvije tisućite godine. Kumovali su jedan drugome na vjenčanju.

No, vrijeme i udaljenost uzeli su danak. Bobby je napredovao na društvenoj ljestvici. Imao je nove prijatelje. On i Lois kupili su kuću u *Shaker Hights* u Clevelandu, gdje su sad bili smješteni uredi tvrtke, a Bobby se učlanio u ladanjski klub. Monroe je ostao kod kuće i vodio trgovinu gumama ženina oca.

Bobby uđe u crkvu u jedan i četrdeset te uputi primjerene riječi Monroevoj supruzi Peggy i nekolicini drugih prijatelja iz razreda. A zatim ode do lijesa. Ispruži ruku i potapša tijelo koje je tamo ležalo, tijelo koje je trebalo biti Monroe, ali je bilo samo neka hladna, tvrda stvar nedavno izvađena iz hladnjaka. Zašto je tako hladan, zar su ga držali u zamrzivaču? Ono što je ležalo tamo u smeđem odijelu od poliestera s kravatom oko vrata izgledalo je kao da je netko od Monroea iz vica napravio lošu lutku za izlog. Što je uostalom smrt, neki okrutni mađioničarski trik koji izvodi svemir? U jednom trenutku ljudi su ovdje, a onda netko prebaci krpu preko njih i u djeliću sekunde nestanu.

Ono što je nekad bio Monroe, nestalo je. Kamo je otišao? Baš kao u djetinjstvu, Bobby se upita što se dogodi sa zecom kojeg mađioničar izvuče iz šešira i učini da nestane; je li Monroe skriven u nekom tajnom pretincu, čekajući povratak?

Znao je da bi trebao osjećati nešto više, ali osjećao se nekako umrtvljeno, gotovo odsutno. Sjedeći u klupi i slušajući monotoni govor svećenika, shvatio je da je počeo mumljati pjesmicu koja mu se iz nekog nepoznatog razloga neprekidno vrtjela u glavi. Taj napjev godinama nije pjevao. *Uživaj, jer brzo dolazi sudnji čas. / Uživaj dok možeš, dok si još uvijek mlad.* Znao je da bi trebao obratiti pozornost na službu, ali nije se mogao usredotočiti. Kad je završila, žene su – kao i obično – sve dobro obavile; činilo se da znaju i kad treba plakati. I kako treba plakati, i koji složenac treba napraviti i kamo ga odnijeti. Muškarci su se samo pojavili i poredali kao nosioci lijesa, a čak im je i u toj prigodi trebalo reći što učiniti. Noseći lijes, i dalje nije mogao shvatiti da u sanduku koju podiže doista leži Monroe. To je bilo nemoguće. Imao je samo četrdeset devet godina. Još je mnogo godina trebalo biti pred njim. Monroe je u jednom trenutku koračao među policama vrtnog centra *Wal-Mart* i tražio dobar otrov za svračicu, a već je u sljedećem trenutku ležao mrtav na podu; imao je snažan srčani udar. Kažu da nije znao što ga je snašlo.

Ali Bobby se zapita nije li Monroe možda ipak osjetio dolazak udara, nije li se možda na nekoliko sekundi pitao o čemu se radi. Umire li to on? Je li sve gotovo? Je li se šokirao

shvativši da je to to, da će tako završiti? Je li imao sekundu da razmisli o posljednjim riječima koje je uputio ženi i djeci? Je li razmišljao o onome što nije učinio? Je li bio bijesan, je li ga bilo strah? Je li mu život prošao ispred očiju, kao što kažu da se događa? Ili mu se samo zacrnjelo? Je li to poput spavanja? Sanja li čovjek? Gleda li ga možda Monroe upravo sad s nekog mjesta, zadovoljan što se pojavio nakon svih tih godina; i je li išta što je Bobby danas učinio uopće bitno?

Da je Monroe znao kako će mu život biti kratak, bi li što učinio drukčije? Bi li protratio toliko dana samo se povlačeći po radionici i gledajući utakmice bejzbola? Što bi učinio da je zaista znao kako život brzo prolazi, poput vlaka koji prohuji pokraj drugog vlaka: zaglušujuća buka, vibracija, a onda ga više nema, nestane brzo kao što se i pojavio?

Nakon službe uz grob vratili su se u kuću. Peggy je uredila stolicu sa svijećom na koji je poslagala nekoliko fotografija. Bobby mu priđe i uoči jednu na kojoj Monroe sjedi na poniju, istome onom poniju na kojem je i Bobby jednom sjedio; zatim fotografije iz škole, Monroeova vjenčana fotografija, okviri s obiteljskim fotografijama: kako drži nanizane ribe, kako postaje sve teži s godinama, ali i dalje ostaje onaj isti umilni, dobrodušni Monroe, koji je pristajao na svaku ludost koju je Bobby smislio. Nakon nekog vremena svi muškarci konačno izađu na stražnji trijem, gdje su stajali razgovarajući, pokušavajući se sjetiti svih smiješnih dogodovština tijekom proteklih godina. One zgrade kad si je Monroe ustrijelio mali prst na nozi spotaknuvši se o svoga lovačkog psa, i kad je uhvaćen u pokušaju krađe kolica Starog Hendersona, i svih luckastih događaja iz djetinjstva. Jedan je od njih proslijedio bocu viskija *Jim Beam* i svaki je otpio po gutljaj. Većina ih je, poput Bobbyja, izgubila jednog roditelja, ali takvo što čovjek očekuje. Ovo je bilo drukčije. Monroe je bio prvi prijatelj iz njihove generacije koji je umro. Ovo je bilo suviše blizu.

Smrt nije plašila Bobbyja; suviše ju je često viđao u Koreji. Bobbyja je plašio onaj trenutak, možda tek nekoliko sekundi, kad čovjek možda zna da umire i da je svemu kraj. Jednom se gotovo utopio i u djeliću je sekunde pomislio da je to možda njegov posljednji trenutak na zemlji. Ali u to je doba je bio veoma mlad i nakon što je premro od straha, ubrzo je zaboravio na to i nastavio glupo iskušavati sreću. Mladi lako zaboravljaju. Kako stariš, sve teže zaboravljaš vlastitu smrtnost. Stalno nailaziš na podsjetnike. Svuda oko tebe počinju se događati mali, osobni krajevi svijeta. Kad ti umru bake i djedovi, roditelji su još ispred tebe, ali kad i oni odu, osvrneš se oko sebe i shvatiš da si sljedeći na redu. A onda jednoga dana uistinu počneš razgovarati o parcelama na groblju i osiguranju.

Bilo je otprilike pet sati kad je okupljanje završilo. Prije no što se uputio natrag u zračnu luku, Bobby odluči prošetati gradom. Nije bio kod kuće od majčina sprovoda, prije mnogo godina. Koračajući ulicama u kojima je nekad poznao svako lice pokraj kojeg bi prošao, sad ugleda strance koji nisu imali pojma tko je. Mislili su da je to njihov grad. Ulice i kuće koje je nekad poznao kao svoj džep promijenile su se. Prođe rutom kojom je nekad raznosio novine, ali u staroj Whatleyevoj kući nalazili su se stranci, a stranci su sjedili i na trijemu kuće u kojoj su nekad živjeli Nordstromovi. Presječe nekoliko uličica, koje su mu prije mnogo godina izgledale široke barem šest metara, i iznenadi se vidjevši da su zapravo tek uski putići uz čije se rubove protežu kante za smeće. Ne sjeća se da je nekad bilo toliko smeća. Prođe i pokraj svoje stare kuće. On i Anna Lee prodali su je prije nekoliko godina i bilo mu je drago vidjeti da izgleda otprilike isto, samo što je mnogo manja nego što je pamtio. Sve je mnogo manje. Središte grada čini samo jedna ulica. Nekad je izgledalo mnogo veće, poput cijeloga grada, koliko se sjeća. Zaustavi se ispred izloga robne kuće *Morgan Brothers* i upita kako su uspjeli ugurati zimsku zemlju čudesa u taj izlogić. Nema više reklamnoga stupa ispred brijačnice. Gotovo sve trgovine u ulici zauvijek su zatvorene, osim željezarije i stare drogerije njegova oca. Staklena vrata starog Elmwoodskog kina opasana su lancima, a plakat posljednjeg prikazanog filma, još tisuću devetsto šezdeset osme godine, stoji prašnjav u staklenom okviru.

Bobby zastane na pločniku ispred kina i zapilji se u zgradu. Bože, pomisli, kolike sam samo sate proveo unutra, u dvorani punoj djece koja vrište i sjedala koja škripe kad ih se sklapa i otklapa. Tanki zeleni fenjeri po zidovima, takav mrak da bi nekoliko minuta bio potpuno slijep, sve dok ti se oči ne bi prilagodile, sve dok ne bi uspio razaznati sitna bijela svjetla na podu uz svaki red sjedala, a onda bi krenuo prolazom, dok bi ti stopala uranjala u mekani, raznobojni tepih od nekog prekrasnog smeđeg, ružičastog i zelenog materijala, koji bi te vodio dublje u dvoranu, sve bliže velikom platnu, gdje je život uzbudljiv i vrvi milijunima mogućnosti i snova. Bobby priđe kinu i poviri u predvorje, ali nije mnogo vidio. Nije znao je li to zbog *Jim Beama*, ali stojeći tamo gotovo začuje kako veliki stakleni stroj pravi kokice. Osjeti okus slanih kokica s maslacem u zamašćenim vrećicama s crvenim i bijelim prugama. A iako je zalognica već godinama zatvorena, još uvijek se sjećao osebujnog okusa senfa i čilija na *hot dogovima*, koje je ispirao bocama ledeno hladnog soka od svježih iscijeđenih naranči. Prolazeći pokraj drogerije osjeti okus svih onih gaziranih sokova od korijenja, limuna i jagode, svih onih *banana splitova* i sladoleda s vrućim preljevom koje je tijekom godina pojeo.

Toliko zvukova i mirisa. Sigurno sam pijan, pomisli. Ođeće natrag do automobila i uđe u njega. Sjedio je u njemu potpuno sam. Bila je jesen, lišće je počelo mijenjati boju, a tisuće uspomena preplavilo mu je misli.

To vrijeme. To mjesto. Ti osjećaji. Što bi dao da ih opet može imati, da ih opet može pronaći, samo na dan, makar samo na sat; no znao je da je to nemoguće, isto kao i zarobiti dim u šaku. Kako bi čovjek dok nešto proživljava mogao znati da će se jednog dana toga prisjetiti sa čežnjom, da će to biti dobra stara vremena? Nitko nam ne kaže: *Ovo je najsretnije doba tvoga života*. Zašto je toliko toga vremena proveo sanjareći o odlasku na druga mjesta? Po prvi put u životu Bobby shvati da je ono što mu najviše nedostaje zauvijek nestalo. Sjedio je u automobilu i plakao kao malo dijete. Želio je ponovno biti dječak. Želio je otići kući, proći hodnikom, popeti se u svoj stari krevet i probuditi se s osjećajem da je pred njim blistava budućnost. Želio se vratiti u doba kad mu se dan činio dug poput vječnosti i kad je polje iza kuće bilo ogromno prostranstvo koje je vodilo do čarobnih mjesta, a bazen dugačak i širok poput jezera. U doba kad mu je najbolji prijatelj bio brat po krvi, a svim je djevojčicama bio sladak. Upita se što se dogodilo Kralju žvakaćih guma iz tisuću devetsto četrdeset devete, tom dječaku koji je namjeravao voziti zrakoplov, uskočiti u teretni brod koji plovi prema Orijentu, postati kauboj i učiniti još mnogo predivnih stvari.

Ništa strašno. Samo je odrastao.

Sirota Tot

Nesretno djetinjstvo iza kojeg slijedi sretno zrelo doba je jedno, a sretno djetinjstvo koje se pretvori u nesretnu zrelo doba nešto je sasvim drugo. No, Tot je njezino jedno djetinjstvo pratilo poput crnog psa u jednako tako jedno zrelo doba. Bila je toliko zauzeta da to nije ni primijetila, ali jednog se dana osvrnula oko sebe i postalo joj je jasno da se život drugih ljudi ne sastoji samo od neprekidne borbe. Činilo se da drugi ljudi zapravo uživaju u životu i raduju se svakom novom danu.

Iznenada joj je postalo očito da nešto nije u redu ako se osoba svakog jutra probudi i gotovo se sat vremena mora nagovarati samo da bi ustala iz kreveta. Svakog jutra posljednjih dvadeset i nešto godina sama je sebe mentalno bodrila, radila okret unatrag i skandirala: *Budi sretna što si živa, život je super, je, je, je... bum, bum, tras! Uskoro ćeš bit mrtva, ne trati vrijeme, ustani, ustani, sunce sja, ptičice pjevaju, novi je dan...* i tako dalje. No toga je jutra navijačica u njoj jednostavno sjela na pod sa svojim pomponima, a onda se skljkala na

krevet pokraj nje i rekla: – Iscrpljena sam... predajem se, ne mogu više. – Bila je poput onog lika iz pjesme *Old Man River** (* pjesma O. Hammersteina II i Jeromea Kerna, pjevao ju je Rod Stewart), umornog od života, ali u strahu od smrti, a tog je jutra zaključila da više ne može dalje.

Nakon što je cijeloga života iz dana u dan ustajala i brinula prvo o braći i sestrama, a zatim o vlastitoj djeci, o pijanom suprugu, o roditeljima, osjećala se poput slona koji je toliko iscrpljen od nošenja teškog tereta da jednostavno padne na zemlju i više ne može ustati. Sirota je Tot znala: ne samo što ne može dalje, nego ni ne *želi* dalje. Oba su joj djeteta predstavljala veliko razočaranje i nije imala nijedan lijep praznik ili godišnji odmor u životu. Svaki je Božić bio ista priča. James bi do deset ujutro već bio pijan ko zemlja, a do podneva bi se onesvijestio, a Darlene i Dwayne Mlađi stalno su se oko nečega svađali. Darlene je bila u četvrtom braku, a činilo se da se *njezina* kćer Tammie Louise uvrгла na nju: sa samo deset godina već je bila luda za momcima s motociklima. Posljednji put kad je Tot vidjela Dwaynea Mlađeg došao joj je u posjet i odnio njezine kvalitetne srebrne svijećnjake, kako bi kupio drogu – pretpostavljala je – ili ih predao onoj svojoj štrkljavoj djevojci s iscertanim crnim obrvama, koja je pušila jednu cigaretu za drugom. Pitanje gdje ju je pronašao bilo je zagonetka koju se bojala rješavati.

Nijedno od njezine djece nije je htjelo slušati. Oboje bi joj odbrusilo: – Gledaj za kog' si se ti udala. – Ne može se reći da se nije trudila s Darlene. Poslala ju je u *Školu stepa i pirueta Dixie Cahill*, ali Dixie ju je poslala kući s porukom:

Draga Tot,

Darlene ima dvije lijeve noge i bojim se da od nje nikad neće biti plesačica. Suviše naporno radiš da bi rasipala novac na daljnju obuku.

S poštovanjem,

Dixie

A onda, nakon što je godinama trpjela Jamesa i njegovo pijančevanje te ga je molila i preklinjala da prekine, jednog su ga dana pronašli onesviještenoga u stražnjem dijelu garaže, bolesnog ko psa od jedne u nizu pijanki. Liječnik mu je konačno rekao: – Popiješ li još jednu čašu, umrijet ćeš. – Nakon svih godina Totinih prijetnji i plakanja, ta je rečenica imala učinka. Otrijeznio se i uskoro je dobio dobar posao koji je uspio zadržati, a nedugo zatim sjeo je u dnevni boravak i rekao joj kako je u Klubu liječenih alkoholičara susreo neku ženu. Pogledao ju je ravno u oči i priopćio: – Tot, po prvi put u životu stvarno sam zaljubljen. – Sjedila je tamo uz njega, nakon što mu je na svijet donijela dvoje djece i više od trideset dvije godine trpjela njegovo pijanstvo, a on joj je imao obraza reći da je po prvi put u životu zaljubljen. U tom joj je trenutku postalo jasno kako ljudi dobiju poriv da nekoga ubiju te je rekla sama sebi da ubuduće ne treba podržavati smrtnu kaznu.

Da je imala snage, ubila bi ga, ali nije se mogla ni pomaknuti. I stoga je samo sjedila i zurila dok je on blebetao kako ljudi ponekad u životu imaju sreću pronaći pravu srodnu dušu, kako se po prvi put od djetinjstva ponovno može smijati, kako svijet ponovno izgleda sjajan i nov, kako veoma voli djecu te nove ženske i kako ima osjećaj da je sad dobio šansu biti bolji otac nego prošli put, sad kad je trijezan.

Zatim je zaključio svoju disertaciju o ljubavi i drugoj šansi: – Ne mogu ti reći koliko se bolje osjećam sad kad sam bio iskren prema tebi.

– O, baš dobro. Drago mi je što se bolje osjećaš.

– Moj savjetnik iz Kluba rekao je da će obojima biti bolje što prije ti to kažem.

– Drago mi je što tako misli – reče ona.

– I sad kad znaš, što želiš učiniti po tom pitanju?

– Što ja želim učiniti?

– Da – reče on i pogleda na sat, kao da kasni na sastanak.

– Želim da ustaneš, nazoveš tu žensku i kažeš joj da si već oženjen.

– Ma daj, Tot, budi razumna. Jackie Sue me treba, a ti me ne trebaš.

Tot nije vjerovala svojim ušima. – *Jackie Sue Potts?* Koja je bila sa svakim muškarcem u gradu?

– Tot, nemoj reći nešto zbog čega ćeš poslije požaliti. Ne znaš kakav je težak život imala.

– *Ona* je imala težak život?

– Tot, prošlost je prošlost. Svi moramo živjeti u sadašnjosti, dan po dan.

– Reći ću ti nešto, gospodine Dan po dan. Dat ću ti razvod, ali pod jednim uvjetom. Idi s tom ženom i odvedi je što dalje od nas, jer ne želim živjeti u istom gradu s vama pa da moram viđati i nju i tebe, čuješ li me?

Tot se osjećala kao potpuna budala. Ne samo što je ta djevojka bila mlađa od njezine kćeri, nego joj je Tot sve vrijeme pravila frizuru. Uređivala ju je kako bi Jackie Sue izgledala dobro za spoj s Totinim vlastitim mužem!

James, naravno, nije odselio i uskoro je počela viđati njega i Jackie Sue kako lepršaju po gradu hvaleći se svojom novom bebom. Toga se jutro upitala zašto je konačno na kraju snaga. Možda zato što je toliko umorna. I duša joj je umorna te više uistinu ne može izdržati. Nešto prije sedam zazvoni telefon. Znala je da je to Darlene; želi znati može li ostaviti djecu kod nje, kako bi ona i onaj njezin novi muž mogli ići na utrku serijskih automobila. No, Tot po prvi put u životu ne podigne slušalicu. Telefon je do podneva zazvonio još nekoliko puta i još se nekoliko ljudi koji su nešto željeli ljutilo jer se nije javljala. Čula je telefon, ali njezova zvonjava nije u njoj probudila ni najmanju, ni najneznatniju želju ili potrebu da odgovori. Tot se upita što se dogodilo. Što je to u njoj konačno puklo? Što ju je to napokon oslobodilo svih spona pa može mirno i tiho ležati, poput iznenada iskopčanog radija? To je to, pomisli, iskopčana sam. Napokon sam mrtva iznutra. Kroz mene više ne teče struja, ne prisiljava me da nastavim, da se upalim, da bilo što osjećam.

Je li to nešto trajno ili je samo odmor koji nikad u životu nije imala? Upita se koliko će dugo biti isključena i ponada se da će trajati vječno. Tako je umirujuće, ublažavajuće, bezbolno biti živ, a ne osjećati. Činilo joj se da je iskoračila iz vlastita tijela i izašla iz kuće, iako žena koja je nekad bila i dalje leži tamo, prazna, šuplja.

Oko tri sata odluči pokušati ustati iz kreveta. Pomalo se bojala da bi, pomakne li se, njezino staro ja moglo ponovno uskočiti u nju, ali kad je lagano ustala i prošetala po kući, osjeti olakšanje. Kreće se, a nijedan dio njezina starog ja nije se vratio. Bila je duh u vlastitoj kući, lebdjela je uokolo i promatrala život koji je se ni na koji način ne dotiče. Kakvo ugodno stanje! Kakav spokojan način provođenja vremena! O čemu se radi?, pomisli ona lutajući po kući, navlačeći zastore, skidajući slušalicu s telefona i stavljajući je u ormar. *Kakvo* je to novo stanje? Nakon nekog vremena ustanovi o čemu se radi. Jednostavno je prestala mariti. Nakon što se cijeloga života brinula, pokušavala, borila, tražila odgovore, danas je jedan odgovor došao. Danas je dan kad je jednostavno više nije briga ni za što.

Neka se njezina djeca uzrujavaju. *Neka* radnja ode do vraga. *Neka* se crkveni odbori pitaju zašto se nije pojavila. *Neka* svijet ode kvragu, ona više ne mari.

Tot si napravi juhu od rajčice iz limenke, popije *Coca-Colu*, pojede nekoliko krepera i komad sira te se vrati u krevet. Suđe je ostavila na stolu. Nije je bilo briga. Sanjala je o jednome danu, o jednome poslijepodnevu kad joj je bilo sedam godina. Dan je bio topao, a školska ju je prijateljica pozvala na rođendansku zabavu i ona je dobila dozvolu da ide. Toga poslijepodnevna tisuću devetsto dvadeset osme godine iznimno je smjela ići sama na zabavu. Nije morala voditi ni brata ni sestru, nije morala ništa raditi, samo je išla na zabavu. Igrali su se i jeli sladoled, a poslije je smjela trčati po velikoj livadi iza djevojčičine kuće, smjela je trčati, a da majka ne urla na nju da bude oprezna, a da ne mora paziti na braću i sestre. Kratko je vrijeme bila sretna, toga jednog poslijepodnevna kad joj je bilo sedam godina.

Upitala se kakav bi joj život bio da nije imala taj jedan sat toga jednog dana.

Tot je šiznula

Svi su u gradu bili zabrinuti za Tot Whooten. Norma je telefonski razgovarala o tome s tetom Elner. – Već sam bolesna od brige. Provezla sam se pokraj kuće jadne Tot i vidjela je kako sama tumara po poljima iza kuće, kao da nema ama baš nikakvog posla u životu. Znaš, prestala je ići u crkvu i rekla je Darlene nek' joj više ne ostavlja djecu. Potpuno je prestala ići na tombolu. Dvorište joj je u neredu, a to je znak da nešto ne štima. Nikad prije nije dopustila da joj dvorište izmakne nadzoru. Uvijek je šišala travnjak i uredno podrezivala živicu. Održavala ju je tako urednom i lijepom da je čovjek mogao staviti servis za jelo na nju i poslužiti objed.

– Zašto bi netko htio jesti sa živice? – upita teta Elner.

– Ne radi se o tome; bojim se da je šiznula. Uvijek sam mislila da ću ja prva u gradu pošiziti, ali ispalo je da je to Sirota Tot. Sirota Tot, skrenula je. Baš kao i njezina majka.

Teta Elner reče: – Nisam baš sigurna u to, Norma, neki dan sam je posjetila i činila mi se savršeno razumna. Umorna je, Norma, samo je u tome problem, i oporavit će se ili se neće oporaviti.

– Baš utješno, teta Elner. Što ćemo reći Darleni i Dwayneu Mladem: Vaša majka će ponovno biti ona stara ili neće?

– To je istina, Norma. Što drugo možeš reći?

Norma razmisli. – Pretpostavljam da si u pravu. Ne možemo to učiniti umjesto nje, morat će se sama izvući. Možemo joj samo biti pri ruci kad i ako nas zatreba, je l' tako?

– Meni se čini da ništa drugo ne možemo učiniti – odgovori teta Elner.

Drugi ljudi u gradu, međutim, nisu bili istoga mišljenja. Gospođa Mildred Noblitt, mršava žena s tikom desnoga oka, odmarširala je do Totine kuće i toliko dugo lupala po vratima dok ih Tot konačno nije otvorila i pustila je unutra. Tot je bila odjevena u modrozeleni kućni ogrtač s baršunastim resama i ružičastim plamencem na leđima, a kad je gospođa Noblitt umarširala u kuću i sjela u dnevni boravak, rekla je: – Tot, jesi li svjesna da je već deset sati, a da si ti još uvijek u kućnom ogrtaču?

– Jesam – reče Tot.

– Tot, svi su zabrinuti za tebe. Morat ćeš se sama izvući iz toga i vratiti se u život i ukopčati telefon. Ne možeš samo tako po cijeli dan sjediti u kući s navučenim roletama, dok ti dvorište propada. Što će ljudi misliti?

– Baš me briga.

– Pa mora te biti briga što ljudi misle. Tvoje je dvorište uvijek bilo tako krasno... Ne želiš valjda da sad sve podivlja?

– Nek' podivlja ako hoće – reče Tot.

– O, Tot, čuj, to ne sličiti tebi, znaš da nisi takva.

– Ne, ne znam. Nemam pojma kakva sam.

– Ja ću ti reći, ti si uredna osoba. I zato smo svi tako zabrinuti za tebe; nisi pri sebi.

– Kako znaš? – upita Tot.

– Zato što si ti primjer osobe koja zadržava dostojanstvo u teškoj situaciji, osoba kojoj smo se uvijek divili. Ne želiš valjda da se svi razočaramo. Svi pomislimo na tebe kad se dogodi nešto loše i uvijek kažemo: *Da, ali pogledaj što sve Sirota Tot mora trpjeti*. I onda nam bude lakše... bude nam bolje. Ako se ti raspadneš, u koga ćemo se ugledati?

Tot slegne ramenima.

– U redu, reći ću ti nešto što ne znaš. Znaš li kako te ljudi zovu? Zovu te kršćanskom mučenicom. Ako to nisam tisuću puta čula, nisam nijednom: *Sirota Tot, prava je kršćanska mučenica*. Eto dakle, ne osjećaš li se bolje znajući koliko te ljudi cijene?

Tot na trenutak razmisli. – Zapravo i ne – reče zatim.

– Ma, radi se o tome... Uh, ne znam o čemu se radi, osim o činjenici da život nema smisla ako ne uživaš u njemu.

Tot je pogleda. – Pogodak!

– Slušaj, Tot, jednostavno mi se ne sviđa kako zvučiš, a pustila si i da ti uvene sva paprat.

Ako se ne iščupaš iz toga, još ćeš početi ubijati na sve strane.

Desni kut Totinih usana počne se razvlačiti u jedva primjetan osmijeh, što izazove tik gospođe Noblitt.

Ona ustane. – Reći ću samo jedno, a onda idem. – Nekoliko se trenutaka pokušavajući sjetiti nečega što bi moglo ostaviti dojam, gospođa Noblitt na koncu reče: – Čovjeka se cijeni prema njegovim djelima. – Zatim izmaršira iz kuće.

Verbena je sljedeća pokušala pomoći. – Znaš, Tot – kazala je, – kad god počnem žaliti sama sebe, uvijek se sjetim one jadne male Friede Pushnik.

– Koga?

– Friede Pushnik, koja je rođena bez ruku i nogu. Vidjela sam je trideset treće na Svjetskoj izložbi u Chicagu. Iznijeli su je na velikom crvenom plišanom jastuku, imala je samo trup i noge, ali bila je strašno vesela i ugodna. Stalno je brbljala, ko svrakica. Rekla nam je da može uvući konac u iglu i ispričala kako je osvojila nacionalnu nagradu iz krasopisa. Kupila sam njezinu potpisanu fotografiju koju i dan-danas čuvam, a ona ju je potpisala pred mojim očima. Držala je olovku između brade i ramena i napisala: *Sretno, Frieda Pushnik*. Još uvijek je imam. Kad god počnem žaliti sama sebe, izvadim tu fotografiju i pogledam je pa se postidim što sam se uopće uzrujavala. Kažem ti ja, iako joj je nedostajalo toliko dijelova tijela, mala Frieda Pushnik nikad nije osjećala samosažaljenje. Nikad se nije tužila ni na što, a ako je itko na svijetu imao razloga za to, to je sigurno bila ona. Zamisli samo, Tot, kako bi se osjećala da te moraju dan i noć nositi na jastuku?

Tot iskreno odgovori: – Ne zvuči loše.

Verbena nije uspjela. Budući da je Tot bila njezina najbliža susjeda, osjećala je da upravo ona ima građansku dužnost samostalno je izvući iz te klonulosti ili o čemu se već radilo, a dva dana poslije, nakon mnogo preispitivanja savjesti, podnijela je vrhunsku žrtvu i gurnula dragocjenu, osobno potpisanu fotografiju Friede Pushnik ispod Totinih kuhinjskih vrata. No, čak ni nasmiješeno lice Friede Pushnik s trakom u kosi, koja se nalazila na plišanom jastuku, nije pomoglo Sirotoj Tot. Okrenula je sliku licem prema dolje i stavila je pod svoj jedini kvalitetan srebrni jedaći pribor u dnevnome boravku te zaboravila na nju.

A onda se, kao što to ponekad biva, jednog ponedjeljka ujutro Tot probudila i pogledala kroz prozor. Promatrala je kako Verbena vješa rublje u dvorištu i vidjela kako joj je iznenada nešto nalik bumbaru uletjelo ispod haljine. Verbena u istom trenu ispusti košaru iz ruku i počne vrištati i visoko dizati noge skačući po dvorištu, držeći haljinu u zraku kao da pleše neki živahni ples i sve vrijeme vičući: – Hooo! Hooo!

Nakon nekoliko trenutaka, kad je insekt konačno pronašao put iz njezine suknje i odletio na sigurno, Verbena se smiri, pribere i pogleda oko sebe provjeravajući je li tko svjedočio tom događaju. Zadovoljna što je nitko nije vidio kako usred bijela dana juri po dvorištu s haljinom prebačenom preko glave, priđe užetu i završi posao. No, Tot se u susjednoj kući toliko smijala da su joj suze tekle niz obraze i morala je staviti jastuk preko lica kako je Verbena ne bi čula. Nikad se u životu nije tako grohotom smijala i nije se mogla zaustaviti. Ležala je sama u krevetu, a onog trenutka kad bi se počela smirivati, Verbenina bi joj se slika ponovno pojavila pred očima te bi ponovno počela vrištati od smijeha. Toliko se jako i toliko dugo smijala da

nije mogla ustati iz kreveta, nego je konačno opet zaspala, ali čim je otvorila oči, pomislila je na Verbenu kako izvodi ples i ponovno ju je spopao smijeh.

Poslije je morala ustati kako bi otišla u kupaonicu, a kad se pogledala u zrcalo, još jednom se počela smijati. Cijeloga se tog dana toliko smijala da joj je olabavjela gornja zubna proteza, a čak ju je i to natjeralo u smijeh. Kad se sljedećeg dana probudila, sve ju je boljelo, ali osjećala se mirno i odmorno te je po prvi put u nekoliko mjeseci osjetila da bi mogla ustati za stalno. Nakon svih usrdnih pokušaja da je potakne, Verbena nije ni znala da je bumbar u njezinoj haljini napokon polučio uspjeh. Od toga je dana Verbena bila uvjerena da je mala Frieda Pushnik zaslužna za to, a Tot je nikad nije razuvjerila.

Uskoro su svi u gradu znali da će se Tot oporaviti od te teške kušnje. Po prvi put u tko zna koliko tjedana podigla je rolete u dnevnoj sobi, a iz tjedna u tjedan postepeno ih je podizala i u drugim prostorijama, sve dok se jednog dana nije odjenula i vratila na posao s novim pogledom na život. – Norma – rekla je, – cijelog sam života bila na rubu živčanog sloma, a sad kad sam ga preboljela, osjećam se mnogo bolje.

Kćeri

Mackyjeva i Normina kćer Linda se udala, ali je i dalje radila kako bi pomogla suprugu da završi pravni fakultet. To je beskrajno uzrujavalo Mackyja. – Ako ne može uzdržavati ženu od svoje plaće, onda se nije trebao ni ženiti – rekao je. Norma je, međutim u to doba mislila da je dobro što Linda nije napustila posao. – Žao mi je što i sama ne radim – sjetno je rekla. Nekoliko mjeseci nakon toga, kad se otvorila *Kuća palačinki*, Norma se prijavila za posao konobarice i na svoje ga iznenađenje dobila. No njezina majka Ida, sad već prilično golema matrona od sedamdeset pet godina, koja je na bujnim prsima nosila šest niski bisera i hodala uz pomoć crnog štapa, odvratila ju je od te zamisli. – Za ime Božje, Norma, što će ljudi reći? Kćer predsjednice Nacionalne federacije ženskih klubova Missourija radi kao konobarica u kući palačinki. Ako ne misliš na svoj društveni položaj, misli na moj! – I tako je Norma i dalje bila, kao što je sama rekla, samo kućanica. Njezine nade da će postati baka raspršene su kad je Linda imala spontani pobačaj u trećem mjesecu trudnoće. Nakon toga počeli su problemi između nje i supruga. Linda je željela ponovno pokušati, ali on nije želio dijete dok ne završi studij. Macky je rekao da razlog leži u tome što ne želi izgubiti siguran izvor prihoda, ali, kao što je Norma na glasila, on ionako nikad nije volio njezina muža.

Jednoga poslijepodneva nakon godinu dana Norma je dočekala Mackyja u dnevnome boravku kad je došao kući s posla. – Linda je nazvala i rekla da će nas ponovno nazvati u šest, jer želi razgovarati s oboje. – Razrogačenih očiju pogledaju jedno u drugo. – Što misliš?

Macky reče: – Nadam se da je ono što mislimo da jest.

– Misliš da bi moglo biti? – upita Norma.

– Nadam se da jest.

– Želiš li sad nešto pojesti ili bi radije pričekao?

Macky pogleda na sat. – Imamo samo četrdeset pet minuta. Haj'mo pričekati.

– U redu, ali što ćemo raditi tih četrdeset pet minuta?

– Hoćemo je nazvati?

– Ne, na putu je, rekla je da ima sastanak i da će nas nazvati kad završi.

– Nadam se da je ono što mislimo da jest – reče Macky.

– Znam da se nadaš, ali nikad ne znaš, a ako jest ono što mislimo, nemoj joj davati nikakve savjete. Samo reci: *To je tvoja odluka i što god budeš željela učiniti, mi ćemo te podržati.*

– Norma, znam razgovarati s vlastitom kćeri. Ona zna što mislim.

– Znam da zna što misliš. Naročito o njezinu mužu... Jasno si to dao do znanja, nitko te ne može optužiti da si bio suptilan. – Norma odmahne glavom. – Napravio si pravi cirkus od sebe. Nikad u životu nije mi bilo tako neugodno.

– U redu, Norma – reče Macky.

– Mogao si joj barem reći nešto nasamo, a ne čekati do vjenčanja i onda izvoditi egzibicije. Macky ustane i ode u radnu sobu, ali Norma nastavi. – Zamisli samo. Pa to je dio obreda. Svi znaju, kad se pita *Tko predaje ovu ženu?*, trebaš reći *Ja*. A zatim odstupiti. – Norma ustane i počne popravljati jastuke na sofi. – Ali ne, ti si morao iz sveg glasa reći: *Ja je ne predajem, ja je samo posuđujem*.

– Dobro, Norma – dovikne on iz radne sobe.

– I tako zuriti u mladoženju... nije ni čudo što imaju problema. Jedva sam mogla pogledati u oči njegovim roditeljima. Mislili su da si pijan, ili se barem nadam da su to mislili. Ne želim da misle kako bi takvo što mogao učiniti trijezan. A onda si tako jako nasmijavao tetu Elner... pravo je čudo što naša kćer još uopće razgovara s nama.

Macky se vrati u dnevni boravak. – Linda zna što sam htio reći. Nemam namjeru ustati ni u crkvi ni na bilo kojem drugom mjestu i reći da predajem kćer... kao da je ona neki predmet. I što god ti i Linda mislile, i dalje tvrdim da je njezina odluka bila brzopleta.

– Macky, hodali su s prekidima šest godina, kako to može biti brzopleto? Znao si da će se jednog dana udati, nisi se trebao onako ponašati, svi su te čuli. Ja sam mladenkina majka, ja sam trebala plakati, a ne ti.

– Norma, zašto si sad iščeprkala tu prastaru temu?

– Ma ne znam, valjda sam samo nervozna. Želiš krekeru ili nešto slično? Imam sir s pimentom.

– Ne, čekat ću dok ne prođe razgovor.

– Ali čuj, Macky, nemoj previše gajiti nade, i prije je bilo lažnih uzbuna.

– Neću. Samo se nadam dobrim vijestima, to je sve.

Sjeli su jedno nasuprot drugome i čekali ne rekavši ni riječ sve dok telefon nije zazvonio, a onda se on javio na aparat u radnoj sobi, a ona je podigla slušalicu u kuhinji. Kad su završili razgovor, Macky ušeće u kuhinju smiješeći se od uha do uha, ali Norma se nije smiješila. – Eto, nadam se da si sad zadovoljan.

– Jesam – reče on, tražeći sir s pimentom u hladnjaku.

Norma otvori ormarić u kojem je držala krekeru. – Iskreno rečeno, nikad nisam vidjela muškarca koji je tako sretan što mu se kćer razvodi.

Doktor Robert Smith kreće na turneju

Nakon Monroeva sprovoda s Bobbyjem se nešto dogodilo. Ponovni odlazak kući probudio je mnoge uspomene. Boraveći tamo sjetio se ne samo tko je bio, nego i svega što je želio biti. Da, zaradio je mnogo novca, imao je dovoljno u banci, posjedovao je dobre dionice, nije se mogao žaliti. Imali su dvije kuće, jednu u Clevelandu, a drugu na Floridi. Djeca su mu pohađala najbolje škole, on je naporno radio, dobro je skrbio za obitelj; ali one stare, skrivene čežnje počele su ga progoniti. Činilo se da se u njemu budi onaj dječak koji je volio promatrati sjene plamena kako plešu po stropu stare barake i usnuti sanjareći. Otkrio je da mrzi stavljati kravatu i sjediti u uštogljenim uredima tvrtke u svakom uštogljenom gradu gdje tvrtka posluje. Sve bi se češće uhvatio kako zuri kroz prozor.

Nakon tri mjeseca razmišljanja Bobby jedne večeri uđe u sobu i reče: – Lois, što bi rekla kad bih ti rekao da želim ponovno ići u školu? – Bez imalo oklijevanja Lois odgovori: – Rekla bih, učini to!

I tako je gospodin Robert Smith otišao u prijevremenu mirovinu i vratio se na fakultet te obranio doktorat iz povijesti. Njegova je disertacija pod nazivom *Američki zapad: San i stvarnost* objavljena, a doktor Robert Smith sa suprugom krenuo je na turneju kao predavač. I kao što je Lois rekla djeci: – Vaš se otac provodi kao nikad u životu.

Draga, starimo

Macky je bio nemiran. Ušao je u kuhinju i sjeo za stol preko puta Norme. – Norma, kako izgledam?

Norma podigne pogled s popisa *Što sve danas trebam učiniti*. – Što želiš time reći, kako izgledaš? Izgledaš kao ti.

– Ne, ozbiljno mislim... Kako izgledam?

– Macky, nemam vremena za budalaste igre. Pokušavam izračunati koliko sendviča trebam naručiti.

– Dovoljna ti je sekunda... Pogledaj me... i reci što vidiš.

Norma spusti olovku i počne ga proučavati. – Izgledaš baš kao i uvijek, Macky, samo starije.

– Koliko starije?

– Izgledaš... ma ne znam. Macky, izgledaš mi isto kao što si uvijek izgledao. Ne znam kako izgledaš. Idi se pogledati u zrcalo.

– Želim objektivn stav. Sam sebe vidim svaki dan.

– Pa i ja te vidim svaki dan. Kako bih trebala znati kako izgledaš?

– Zamisli da idem ulicom i da me ugledaš dok ti se približavam, što bi rekla?

– Rekla bih, evo moga muža Mackyja Warrena. Što misliš da bih rekla? Evo potpunog stranca?

– Norma.

– Ah, dobro. Da te ne poznam i da te vidim kako dolaziš ulicom rekla bih... Ma ne znam, Macky, ne znam ja igrati te glupe igrice, zvučiš ko teta Elner. Idi pogledaj svoju sliku ako želiš vidjeti kako izgledaš, pogledaj godišnjak u kojem smo izabrani za Najsladi par. Tako sad izgledaš; stariji si, ali si i dalje sladak.

Nije to bio odgovor koji je tražio.

– Što nije u redu? Misliš da osoba ne može i dalje biti slatka, iako je starija?

– Koliko star izgledam?

– Pa... izgledaš onoliko star koliko jesi. Izgledaš onako kako bi trebao izgledati, Macky. Ne znam što još želiš da kažem. Idi pitaj nekoga drugog, Macky. Ja moram odlučiti hoćemo li čips ili voćnu salatu. Čim se odlučim za čips, svi će reći da žele voćnu salatu. – Ona se vrati popisu, ali kad je ustao i počeo odlaziti, dobaci mu: – Nikad u životu nisam čula nešto tako luckasto.

Kad je Macky otišao, ona razmisli o njegovim riječima. Očito ga brine što postaje sve stariji, ali je li doista tako? A što je s njom?

Nije joj bilo lako razlučiti, budući da je svaki dan, iz godine u godinu, bila s njim. Nikad se zapravo nisu razdvojili, osim one noći koju je provela u bolnici kad je rodila Lindu i tri dana koja su ona i teta Elner provele u St. Loisu u posjetu Mary Grace, nećakinji tete Elner. Ipak, počele su se događati sitne promjene. Znala je čvrsto zaspati sjedeći navečer uspravno u stolcu i gledajući televiziju. Macky ju je većinu večeri morao buditi kako bi otišla u krevet. Vid joj se pokvario; gotovo sve vrijeme morala je nositi naočale ako je željela čitati ili raditi neki precizan posao. Macky je trebao naočale za čitanje, ali je bio suviše tvrdoglav da bi ih nabavio pa je uzimao njezine dok je čitao novine. Rastegao joj je sve okvire.

Možda je u pravu, možda uistinu stare. Kad je došao kući, ona je stajala u spavaćoj sobi u gaćicama i grudnjaku te se ogledala u velikom zrcalu. – Macky – rekla je, – čini li me moje tijelo debelom?

Ni za što na svijetu ne bi odgovorio na to pitanje.

DEVEDESETE GODINE

Ledenko

Kad je Macky ušao u kuću, Norma ga je dočekala u dnevnom boravku rekavši: – Macky, sjedni. – Prema izrazu njezina lica pretpostavljao je da će mu reći ili nešto strašno ili nešto prekrasno, nikad nije znao koje od to dvoje. Ali ipak je sjeo.

– O čemu se radi?

– Razgovarala sam s Lindom – reče ona.

– Da, i?

– I... rekla je da želi imati bebu, kaže da joj biološki sat otkucava.

– Hm, hm. Je l' srela kakvog muškarca?

Norma ustane i počne popravljati jastuke na sofi, kao što je uvijek činila kad bi bila uzrujana.

– Ne, nije nikoga srela, ali je zvala razne agencije.

Macky se uplaši. – Agencije? Zašto to radi, do vraga? Tamo gdje ona radi ima brdo muškaraca.

Norma pročisti grlo. – O tome se i radi, ne želi muškarca; hm... barem ne osobno. Želi dijete, ali ne želi muža... Tako je rekla.

– Što?

– Čuj, prije no što požižiš na mene, znaj da joj nisam rekla da je to dobra ideja, ali ona je odlučila otići na... – Norma veoma oprezno izvaže svaku riječ. – ... mjesto koje je specijalizirano za takve stvari. Ići će u jednu od onih... znaš... banaka.

– Banaka?

Norma počne gubiti strpljenje. – Ma daj, Macky, nemoj me tjerati da ti crtam. Želi ostati trudna, ali ne želi se ponovno udati. Ići će na jedno od onih mjesta koja prodaju... smrznutu...

– Norma se trudila, ali koliko god uporno pokušavala, nije se mogla navesti da izgovori tu riječ. Pogledala je kroz prozor na ulicu kako bi provjerila je li tko možda dovoljno blizu da je čuje i sricala slovo po slovo: S – P – E – R – M – U.

– Što?

– Macky, zar nikad nisi čuo za umjetnu oplodnju? Ona je želi i htjela nas je samo izvijestiti.

– Blagi Bože.

– Uvijek govoriš kako nam može sve reći... E, pa sad je to učinila. Jednostavno ne znam što bih mislila i što bih rekla. Ona je tvoja kćer. Da se onda nisi ponašao kao da tako strašno želiš unuča, ovo se možda ne bi dogodilo.

– Norma, bila je trudna... Što sam trebao reći?

– Ponašao si se kao da nikad u životu nisi želio ništa drugo osim unučeta, a onda kad je imala spontani, bilo joj je još gore zbog toga. – Norma iznenada brizne u plač i zacvili: – Nadam se da si zadovoljan. Imat ćeš unuča čiji će otac bit Ledenko!

No, nakon mjeseci pokušavanja i mnogih razočaranja, Lindina želja da ostane trudna nije se ostvarila pa je konačno odustala. Macky i Norma su pretpostavili da će to biti kraj priče, ali

kad se Macky vratio s pecanja, Norma ga je dočekala na stražnjim vratima i objavila: – Eto, nadam se da voliš *chop suey** (*vrsta kineskog jela, sastoji se od komadića povrća i mesa s rižom).

– Što?

– Tvoja kćer je zvala dok si bio odsutan. Upravo je na putu u Kinu, ide po bebu.

– Što?

– Kaže da se prije godinu dana prijavila za djevojčicu. Kaže da nam nije prije rekla jer je mislila da joj se više nikad neće javiti, ali prije tri dana su je nazvali i rekli joj neka dođe po nju.

Macky je stajao razjapljenih usta, držeći u ruci nanizane ribe. Bila je to posljednja stvar na svijetu koju je očekivao čuti.

– Čestitam, Macky, postao si djed komunistkinje koja će nas vjerojatno sve poubijati u krevetu kad odraste. – S tim riječima ostavila ga je da stoji u kuhinji i u suzama se vratila u krevet.

Iako su oboje bili uzrujani i zabrinuti, istog trenutka kad su ugledali prekrasnu djevojčicu očiju poput pupoljaka, koju je Linda nazvala Apple, zaljubili su se u nju. Dvije godine nakon toga Norma je, šecući po trgovačkom centru, ponosno nosila majicu sa slikom male Kineskinje. Ispod slike bila je otisnuta poruka: NETKO POSEBAN ZOVE ME BAKOM.

Cecil Figgs, *alias* Ramón Navarro

Kad je tijelo krupne, zdepaste žene s crvenom perikom pokupljeno s ulice i doneseno u pogrebno poduzeće Cecila Figgsa na kratkotrajno balzamiranje, otkriveno je da dama na stolu uopće nije dama. Zamislite njihovo neizmerno iznenađenje kad im je priopćeno da taj muškarac u jarkozelenoj haljini nije nitko drugi nego gospodin Cecil Figgs!

Kakvog li skandala! Hvala nebesima, Cecilova ga majka nije doživjela. Jake Spurling smjesta je odletio u New Orleans. Ali čak ni on, sa svim sposobnostima logičnog zaključivanja i svim sredstvima *FBI*-ja na svojoj strani, nije uspio otkriti kako je Figgs završio u New Orleansu, gdje je posljednjih dvadeset i nešto godina živio kao gospođica Anita «Bum Bum» De Thomas.

Koliko god se trudio, Jake nije ništa otkrio. Jedino ljudsko biće koje je doista znalo što se dogodilo Hammu i ostalim muškarcima sad je bilo mrtvo, a čak ni Cecil nije znao sve. Jake je možda mogao riješiti dio zagonetke, ali prije mnogo godina promakao mu je veoma značajan trag.

Voda je tada izbacila komad drveta na kojem je pisalo *AYE*. Riječna služba za spašavanje provjerila je radne dnevnik i otkrila da je prije osamnaest godina izgubljen brod pod imenom *Aye, aye, Skipper** (*eng. *Hej, hej, kapetane*), registriran na izvjesnog gospodina J. C. Pattersona. Pretpostavili su da taj komad potječe s Pattersonova broda. No, bili su u krivu. Potjecao je od jedinog sačuvanog dijela broda *Betty Raye*.

* * *

Kad je *Betty Raye* pristala u New Orleansu, Cecil je imao ime kontakt-osobe iz Louisiane koja je rekla da će mu uz popust prodati bačve od četrdeset litara formaldehida. Kad je već tamo, zaključio je, naložit će tom čovjeku da na *Betty Raye* natovari tristo dvadeset litara, koje će prenijeti u Missouri.

Nije znao da taj čovjek prodaje formaldehid po tako povoljnoj cijeni jer je ukraden iz jednog od Cecilovih vlastitih skladišta. Dok su Hamm i ostali bili na sastanku, Cecil se nalazio u

Francuskoj četvrti, a u brod nije natovaren samo formaldehid, nego i pedeset sanduka jeftinog, neocarinenog, prokrijumčarenog ruma s Kube, čiji je prijevoz u Missouri dogovorio Rodney Tillman.

Nakon sastanka te večeri *Betty Raye*, dupkom puna jeftine cuge i formaldehida po povoljnoj cijeni, isplovila je natrag prema spremištu brodova. Muškarci su putem kartali, a Seymour Gravel žvakao je smrdljivu cigaru. – Odustajem – rekao je i bacio karte na stol, žaleći se na lošu sreću, te počeo tražiti šibicu. Noć je bila vruća, a ostali su bili usred prilično napete partije pokera. Hamm je rekao Seymouru: – Ako imaš namjeru zapaliti to čudo, idi na krmu. Seymour se odgegao, sjeo na sanduk i nastavio pretraživati džepove, pokušavajući pronaći šibicu. – Hej, Wendelle... dobači mi na sekundu svoj upaljač.

Zaokupljen razmišljanjem treba li povećati ulog Hammu ili ne, Wendell je posegnuo u džep košulje i bacio teški, srebrni *Zippo* s mornaričkim oznakama prema Seymouru. Seymour je ispružio ruku, ali je promašio, a upaljač je proletio pokraj njega. Okrećući se u zraku, poklopac se upaljača otvorio, a kad je udario o stranicu jednog od naslaganih sanduka, sletio je točno na kotačić. Kao što ljudi često kažu kad se dogodi nešto tako nevjerojatno: *Da si to namjerno htio učiniti, sigurno ne bi uspio*. Iskra iz upaljača zapalila je suhu slamu u koju su bile zapakirane boce ruma, a požar se proširio munjevitom brzinom.

Nitko od njih nije znao da je nekoliko mjeseci prije pravi vlasnik broda, gospodin Anthony Leo, kupio ukradeni dinamit koji je planirao upotrijebiti u budućnosti, kako bi riješio neki poslovni spor. Taj je dinamit pohranio u tajni pretinac u dnu *Betty Raye*.

Litre zapaljivog formaldehida, sanduci devedesetpostotnog alkohola i dinamit u potpalublju nisu bili samo nezakonita, nego i smrtonosna kombinacija. Dvojica muškaraca koji su te noći pecali iz čamca na vesla na rijeci ušli su u kuću i rekli da su upravo vidjeli ogroman komet koji se sručio s neba. Također su rekli da je projurio horizontom i sletio nekih kilometar i pol uzvodno. No, nisu bili u pravu. Te noći nisu vidjeli pad kometa. Bili su to Hamm, njegovi pajdaši i brod, koji su odletjeli u zrak!

Loša vijest: taj spektakularan događaj svakako je označio kraj izvanredne političke karijere. Dobra vijest: Hamm Sparks oduvijek je želio dosegnuti visine, a to mu je konačno i uspjelo. Ostali su mu muškarci, kao i obično, samo pravili društvo na putu.

Ispostavilo se, međutim, da *jedan* muškarac te noći nije bio s njima.

Cecil Figgs nije se uspio pojaviti u dogovoreno vrijeme za polazak i oni su otišli bez njega, što mu je savršeno odgovaralo. Previše se dobro zabavljao. Ključeve automobila ostavio je kod Rodneya, ali zaključio je da se kući uvijek može vratiti zrakoplovom.

Probudio se dva dana poslije u otrcanom hotelu u Francuskoj četvrti New Orleansa, a glava mu je pucala od mamurluka. Njegov je mladi prijatelj otišao, ali je ostavio poruku.

Dragi Ramón,

hvala na lijepo provedenom vremenu. Nazovi me kad sljedeći put budeš u gradu.

S ljubavlju,

Todd.

Kad bi bio u nekom drugom gradu, Cecil se uvijek služio imenom Ramón Navarro. Iznenada shvativši da je utorak i da je prethodnoga dana propustio odvesti majku k očnom liječniku, razbolio se od griznje savjesti. Znao je da je mora odmah nazvati, ali prvo je odlučio popiti šalicu kave. Odjenuo se i otišao u susjedni lokal doručkovati i smisliti što će reći majci, koja se sigurno uzrujala. Nekoliko sekundi prije no što je otpio prvi gutljaj kave uzeo je novine *Times-Picayune* koje je netko ostavio na šanku. Vidjevši naslovnu stranicu gotovo se onesvijestio.

HAMM SPARKS I ČETVORICA PRATIOCA SMATRAJU SE MRTVIMA

U članku ispod fotografija petorice muškaraca, uključujući njega, pisalo je kako policija misli da su nestali muškarci najvjerojatnije ubijeni, a koliko mogu reći, izgleda da se radilo o profesionalno obavljenom poslu. U tom su trenutku ispitivali nekolicinu ljudi u St. Loisu povezanih sa čikaškom mafijom.

Cecilu se nakostriješilo ono malo kose na glavi. Nije imao pojma što se dogodilo. Oporavivši se od početnog šoka zbog cijele situacije, prvi mu je nagon bio otrčati i nazvati majku, ali onda mu je palo na um: Ako ih je netko želio ubiti i ako ta osoba sazna da je on još uvijek živ, mogla bi ponovno pokušati. Očajnički je pokušavao smisliti što učiniti. Dok je sjedio ispred hladne kave dvoumeći se, mozgajući o budućnosti i činjenici da bi ga netko uskoro mogao ubiti, jedna mu je misao bljesnula poput munje. Čekaj malo, pomislio je. Iznenada je uvidio još jednu stranu te prividne tragedije. Bio je praktički mrtav, ili su barem svi tako mislili. Po prvi put u životu bio je slobodan. Slobodan biti tko i što zapravo jest. Neće više morati voditi dvostruki život, osvrtni se preko ramena bojeći se da će ga netko uhvatiti, uvijek u strahu da će uzrujati majku ili osramotiti obitelj. Morao je umrijeti da bi to ostvario. Cijena će biti visoka, ali zaključio je da će se isplatiti.

Čovjek koji je održao sastanak u New Orleansu s Hammom i ostalima nije na koncu ništa rekao. Nije si mogao priuštiti da mu ime bude upleteno u skandal. Gospodin Anthony Leo iz St. Louisa pitao se, doduše, što se dogodilo s brodom i nestalim dinamitom, ali ni u kom slučaju nije bio u položaju bilo što reći te nije ni zucnuo, iako si je godinama postavljao isto pitanje. Čovjek koji je Rodneyu prodao ilegalni kubanski rum nije ništa rekao, kao ni čovjek koji je Cecilu prodao ukradeni formaldehid. A ni Cecil nije ništa rekao.

Nije zapravo više bilo Cecila. Od toga dana nitko osim njega nije znao da je gospođica Anita «Bum Bum» De Thomas iz New Orleansa u Louisiani jedina nasljednica pokojnog gospodina Cecila Figgsa iz Missourija. Cecil je dobio priliku koju malo ljudi na svijetu dobije. Pokazana su mu otvorena vrata koja vode u novi život, a on je prošao kroz njih i našao se na drugoj strani, odakle nije bilo povratka. Mami Figgs i cijelom klanu Figgsovih ostalo je malo bogatstvo i topla uspomena na dobrog sina, a on se ostatak života mogao ludo zabavljati. Samo mu je iz jednog razloga bilo strašno žao i bolno što ostavlja Cecila za sobom. Skoro je umro od muke što ne može organizirati guvernerov sprovod. Bio bi to trijumf njegove karijere. No, što se može.

Vrijeme za oproštaj

Macky je vidio zloguke predznake. Mnogo prije no što je išta rekao Normi, znao je da se njegova mala željezarija jednostavno više ne može natjecati na tržištu. U blizini su niknula tri različita trgovačka centra, a otkad je u jednom otvoren novi novcati *Centar za oplemenjivanje doma*, a u drugom *Wal-Mart* i željezarija *Ace*, izgubio je posao. Većina mu je starih mušterija pokušala ostati vjerna, ali s obzirom na mnoštvo novih ljudi u gradu te na niske cijene konkurencije, gubio je jednu mušteriju za drugom. Kao što je rekao prijatelju Merleu: – K vragu, ne mogu ih kriviti, i ja bih kupovao tamo. – U pozadini misli motala mu se ideja o prodaji imovine i umirovljenju, ali tek je nedavno počeo ozbiljnije razmišljati o njoj. No, slijed događaja naveo ga je da u jednom trenutku ipak sjedne i popriča s Normom o mogućnosti prodaje kuće.

Nedugo zatim njih su dvoje počeli naručivati brošure umirovljeničkih zajednica. Sudeći po slikama zgodnih sjedokosih muškaraca i žena koji stoje s koktelima u ruci, igraju golf, tenis i plivaju, izgledalo je zabavno. *Vaš dom daleko od doma, ali bolji*, govorili su.

Ispalo je da su odluku donijeli za manje od četrdeset osam sati, a ona nije imala nikakve veze ni s čim što su planirali. Verbena i Merle uzbuđeno su ih nazvali. Njihov je nećak živio u

ograđenom naselju u Vero Beachu i upravo je saznao da će se za nekoliko dana na tržištu naći jedna kuća te je želio znati jesu li zainteresirani. Rekao je da je to jedan od tamošnjih najboljih umirovljeničkih kompleksa i da će je osoba, ako brzo reagira, prije no što za nju saznaju trgovci nekretninama, moći kupiti od vlasnika, njegovog prijatelja, ne plaćajući agencijsku proviziju.

Spustivši slušalicu, Macky sve ispriča Normi. – Ali loša je vijest – reče, – što moramo odmah odlučiti. Merle kaže da ljudi čekaju u redu kako bi je kupili, ako mi ne budemo htjeli.

Normu uhvati panika. – O, Bože... imamo li vremena nazvati Lindu?

– Imamo, dušo, hajde samo.

Nakon deset minuta Norma preda slušalicu Mackyju.

– Tata, što misliš?

– Nek' odluči tvoja majka, kako god ona želi.

Norma podigne ruke u zrak. – Uvijek mi to radiš.

– Čuj, tata, meni to zvuči kao dobra prilika. Ako odete tamo i zaključite da vam se ne sviđa, uvijek se možete okrenuti i prodati je, ali čini se da imate priliku dobiti lijepu kuću po dobroj cijeni. Mislim da biste zauvijek žalili kad ne biste iskoristili tu priliku. Poznajete li još koga, osim Verbeininog nećaka, tko živi u Vero Beachu? Nekoga koga biste mogli pitati?

– Ne.

– Ja ću se malo raspitati i pokušati nešto otkriti. – Dvadeset minuta poslije Linda ponovno nazove. – Slušaj ovo, tata: Vero Beach, Florida, okrug Indian River, sjedište poznatog Dodgertowna.

– Što je to?

– Tata, to je mjesto na kojem *L.A. Dodgers** (*slavna američka bejzbolska momčad iz Los Angelesa) imaju proljetni trening. Ti i mama ćete moći ići gledati *Dodgerse* kako igraju. Sljedećeg poslijepodneva Norma nazove Lindu. – Čuj, dušo, učinili smo to. Tvoj tata i ja upravo smo kupili mačka u vreći. Dogovorio se s čovjekom. Samo se, pobogu, nadam da nećemo doći tamo i otkriti da smo usred močvare.

– Super! Zar nisi uzbuđena?

– Ne znam što bih mislila, sve se tako brzo odvijalo. Samo se nadam da je tvoj tata donio ispravnu odluku.

Kad su se spakirali i sve prodali, došao je trenutak – kao što je Merle govorio – da stresu prašinu sa sebe i promijene okolinu. Kad su se Merle i Verbena selili na Floridu, putovali su zrakoplovom, ali Macky je odlučio kupiti auto kućicu *Minnie Winnie* i usput razgledati zemlju. Kupio je kapetansku kapu, na stražnji dio vozila objesio natpis SMJEŠULJCI, a sljedećeg je dana utrpao Normu, tetu Elner i Sonnyja broj četiri unutra te krenuo. Bio je uzbuđen. Sjećao se svih onih dražesnih restorančića i kafića u blizini ceste u koje je njegova obitelj svratila posljednji put kad je išao na Floridu, tisuću devetsto trideset devete. Ali ubrzo je uvidio da su se stvari promijenile. Danima su vidali samo *Burger King*, *Taco Bell*, *McDonald's*, *Jack in the Box* i *Cracker Barrel** (*nazivi lanaca restorana brze hrane). Norma reče: – Macky, više nema malih restorana, a teta Elner i ja ne želimo dobiti bakterijsko trovanje hranom samo kako bi se ti mogao vratiti u prošlost. – Kad su konačno pronašli jedan restorančić, Norma je odbila ući u njega. – Ma idemo u *Cracker Barrell*, barem znamo da je čisto i da je hrana dobra. – Ni cesta nije bila onakva kakvu je pamtio. Posvuda samo obrisi ogromnih kamiona. Više gotovo nije bilo automobila. Činilo se da u cijeloj zemlji postoje samo kamioni koji slijede druge kamione. Svaki je grad izgledao potpuno isto kao prethodni. Na svakoj se benzinskoj postaji nalazio isti mini-market. Bilo je teško razlikovati jednu saveznu državu od druge.

Čovjek s kojim su se dogovarali rekao je da u Vero Beachu potraže trgovački centar s velikom drogerijom *Publix*, ali u svakom trgovačkom centru pokraj kojeg su prošli nalazila se

velika drogerija *Publix* pa je Macky konačno morao stati i upitati za smjer. Jedan je čovjek ugurao glavu kroz prozor njihova vozila i rekao: – Jasno, idite samo ravno dalje nekih osam kilometara, proći ćete pokraj *Winn-Dixieja*, a onda oštro skrenite ulijevo i doći ćete ravno u *Leisureville** (*eng. Grad dokolice).

Pronašli su natpis s velikom strelicom na kojem je pisalo DOBRO DOŠLI U LEISUREVILLE CENTRAL, NAJBOLJE OGRAĐENO NASELJE NA FLORIDI, ali ušavši u mjesto vidjeli su samo nepregledne redove ožbukanih kućica boje pepermint, ružičastog oleandra ili lavande, a teta Elner je primijetila da su iste boje kao pepermint bomboni koje je gospođica Alma nekad držala u okrugloj staklenoj posudi pokraj blagajne.

Ulazeći u mjesto nisu vidjeli vitalne, sjedokose, naočite parove kako stoje oko bazena s koktelom u ruci te se smiju i čavrljaju s ljudima svoje dobi, izraza lica koji govori: *Cijeli je svijet moj*, kao što je bilo prikazano u brošuri. Vidjeli su samo hrpu ljudi koji su njima izgledali stari, a teti Elner mladi.

Uskoro su otkrili da je ono što je reklamirano kao *Kuće s terasom okružene agrumima* zapravo značilo da se preko puta ulice nalazi voćnjak naranči, a da je dvorište veličine poštanske marke prekriveno betonskim pločama. Kad su ušli u novi dom, Norma je šutjela. Špricani stropovi bili su niži no što je očekivala, a čupavi sag zlatnozelenkaste boje bio je pun mrlja, što nije nimalo popravljalo dojam koji su ostavljali maslinastozeleni štednjak i hladnjak. Činjenica da je kuća tri mjeseca bila zatvorena i vonjala na plijesan nije ublažila početni šok. Zidovi, čija je boja opisana kao *šampanj-bež*, omiljena pedesetih godina, bili su musavi, a ista su takva bila i jeftina aluminijska klizna vrata i prozori po cijeloj kući. Macky se već pitao bi li bilo teško prodati je kad ga je Norma iznenadila, što je još uvijek bila u stanju učiniti, rekavši: – O, Macky, nije tako loše. Za tren oka je mogu dovesti u red. – Sonny nije bio nimalo sumnjičav prema čupavom sagu i veselo je grebao po njemu nakon što je istovario svoj dar dobrodošlice u novi dom. Odsjeli su u motelu, a za to je vrijeme Macky dao maknuti sag i prebojati zidove. Norma je otišla u *Sears* i kupila novi bijeli hladnjak i štednjak te je pozvala tvrtku za odvoz starudije da dođe po one stare, zelene. Macky je postavio novi bijeli linoleum na pod u kuhinji i kupaonicama. Poslije tjedan dana, kad je iz Missourija stigao furgon s njihovim pokuštvom i kad su sve stavili na mjesto pa je ožbukana kuća izgledala barem malo prisnije, Macky je sjeo u svoj stari naslonjač, podigao naslon za noge i pomislio: Što sad?

Sljedećeg su tjedna primili novi časopis, a on je zurio u njega i upitao Normu: – Što je, kvragu, *AUU*? Zvuči kao zavijanje vuka.

Norma reče: – To je časopis Američke udruge umirovljenika. Dobivaju ga sve osobe starije od pedeset godina. Tu su sve informacije o popustima za osobe treće dobi.

Macky promrmlja nešto i izađe van u šetnju. Što se to događa? On još nije spreman postati osoba treće dobi; činilo mu se da postoji neka urota na nacionalnoj razini da se svakoj osobi starijoj od pedeset godina prišije etiketa «treća dob» i izbaci je se iz glavnog toka zbivanja. Koliko se sjećao, u njegovoj mladosti nije bilo tako; čovjek u to doba nije bio star sve dok nije napunio barem sedamdeset pet ili osamdeset godina, a čak je i Stari Henderson, za ime Božje, s devedeset tri godine i dalje uređivao vlastito dvorište. Macky je još uvijek bio mlad; treba proći još mnogo godina prije no što ostari. Zašto bi se odmarao, pitao se, zar zato da se pripremi za smrt? Da se kratko odmori prije dugog odmora? Norma je uplovljavala u zaljev treće dobi s vjetrom u leđa i osmijehom na licu. Ali ne i on.

Macky je tumarao po kompleksu. Nije to bila samo druga država, bio je to drugi svijet i on se osjećao izgubljenim. Izgubljenim u gradu dokolice.

Kao u stara vremena

Nakon nekoliko mjeseci Norma je već stekla mnogo novih prijatelja, a teta Elner je bila sretna ko malo prase zbog svih tombola koje su organizirali. Mačak Sonny bio je oduševljen što živi na mjestu gdje ima toliko pijeska po kojem može kopati, ali Norma je bila zabrinuta za Mackyja. Kao što je baš toga jutra telefonski rekla Lindi: – Tvoj se tata ne može prilagoditi na mirovinu.

Norma je čitala Mackyju obavijest o radnim mjestima za seniore-volontere, kao što je činila svaki drugi dan, a on se, kao i obično, odupirao njezinim prijedlozima.

– Rekao sam ti, Norma, nemam namjeru stajati tamo ko neki stari, senilni prdonja i željeti ljudima dobrodošlicu u *Wal-Mart*. Za ime Božje!

– Nisam rekla *Wal-Mart*. Ima mnoštvo drugih mjesta gdje mogu raditi umirovljenici... u *McDonald'su*... u *Burger Kingu*. Gledaj, tu piše da možeš volontirati čak i u srednjoškolskoj kafeteriji ili knjižnici. Žele da stariji ljudi daju primjer mladima. Što je tu loše? Kod kuće si radio sve i svašta za zajednicu.

– To je bilo drukčije.

– Kako može biti drukčije?

– Ono je bila moja zajednica, a ovo nije.

– Sad jest. Mladi su posvuda isti... zar ne želiš biti uzor... vršiti dobar utjecaj na nekoga?

Macky izađe iz kuće i prošeće po kompleksu. Bio je tek konac studenog, ali neki su ljudi na vrata već objesili Božićne vijence koje su donijeli iz drugih dijelova zemlje. Ogromni ukrasi, koji bi možda dobro izgledali na vratima kuće u New Hampshireu ili Maineu, djelovali su bizarno na blještavom suncu Floride, kao da je cijela zajednica poludjela i postavila Božićne ukrase usred ljeta. Stanari jedne svijetlonarančaste kuće smjestili su lažnog snjegovića na prednji trijem, ali su propustili maknuti ružičastog plastičnog plamenca s travnjaka. Macky je po kalendaru i reklamama koje su se već počele vrtjeti na televiziji znao da uskoro stiže Božić, ali inače je svaki dan bio isti kao prethodni. Svi znakovi godišnjih doba po kojima se ravnao posljednjih šezdeset dvije godine sad su nestali.

Kod kuće je znao kad bi došla jesen. Namirisao bi je. Grabljao bi je po dvorištu. On i Norma imali su ustaljeni postupak. Krajem rujna ona bi skupila svu ljetnu garderobu i spremila je u donje ladice, a džempere premjestila na vrh. Izvadila bi sve zimske kapute iz ormara u stražnjoj spavaćoj sobi i stavila ih u ormar za kapute. Zimske cipele zamijenile bi ljetne. Bilo je sigurno da će nekih mjesec dana sve blago mirisati po kuglicama naftalina. A kad bi ponovno došao svibanj, sve je išlo natrag. No, ove se godine odjeća nije promijenila. Sve je bilo od lagane tkanine i kratkih rukava. Imali su samo nekoliko džempera, no i to je bilo uglavnom zbog klimatizacijskih uređaja, a ne zbog vremenskih prilika. Macky je negdje pročitao da je sposobnost prilagođavanja znak inteligencije. Zasad loše prolazi na ispitu. Nije se radilo o tome da nije pokušao. U početku je zapravo imao više entuzijazma od Norme. Ali nakon početnoga uzbuđenja, nakon što je završio sa svim poslovima u novoj kući, upoznao susjedstvo i razgledao sve znamenitosti, lagano je počeo shvaćati: Život kakav je nekad poznao sad je završen. Završen je život u gradu u kojem je njegova obitelj živjela više od stotinu godina i gdje su svi poznavali ne samo njega, nego i cijelu njegovu obitelj. Ovdje je bio samo još jedan stranac. Samo još jedan prolazni putnik. Nitko poseban. Kod kuće je imao identitet. Bio je Macky Warren, sin Olle i Glenna Warrena. Njegov je otac pedeset godina posjedovao i vodio željezariju, a onda ju je on preuzeo. Većinu života, kad god bi bio negdje gdje ga ljudi ne poznaju i kad bi ga upitali, kao što muškarci čine, *Čime se bavite?*, on je bio u mogućnosti odgovoriti: *Kod kuće imam malu željezariju*. Sad ga više nitko ne pita čime se bavi ili što je po zanimanju. Da mu i postave to pitanje, morao bi im reći čime se *nekad* bavio. Što je *nekad* bio. A što je sad? Tko je sad? Samo još jedan iseljeni stranac koji se pokušava pretvarati da se na okupljanju u umirovljeničkom klubu osjeća kao kod kuće, ali bolje.

Teta Elner je stjecala toliko novih prijatelja svoje dobi da je obožavala Floridu, ali Norma je imala poteškoća s Mackyjem. Jednog je dana došla kući s tečaja aranžiranja cvijeća i rekla: – Macky, razgovarala sam sa svojom prijateljicom Ethel i ona kaže da je Arve prošao kroz istu fazu i da je njegov liječnik ustanovio da se radi o problemu muškog identiteta. Ono što trebaš učiniti je povezati se sa svojim unutrašnjim muškarcem.

– O, mili Bože, Norma, što si joj rekla?

– Ništa loše, samo sam rekla da si depresivan i da se teško navikavaš na mirovinu. Ne trebaš se stidjeti, očito mnogi muškarci prolaze kroz to. U svakom slučaju, ona je o tome razgovarala s Arveom i on je potražio pomoć, a ona kaže da mu je doista pomoglo.

– Norma, Arve je idiot. Zar stvarno misliš da je nošenje zlatnih lanaca oko vrata i kovrčave crne perike na glavi sa sedamdeset pet godina znak prilagodbe? On je blesav.

– Dobro, možda je malo budalast, ali je sretan, a nije li u tome smisao, biti sretan? U svakom slučaju, nemam se namjeru prepirati oko Arvea; radi se o tome da mi je ona dala ovu brošuru pa je pogledaj. – Macky je uzme i pročita na kojem se mjestu jednom tjedno sastaju skupine muškaraca predvođene doktorom znanosti Jonom Avnetom, *kako bi se ponovno povezali s borcem u sebi, kako bi udarali u bubanj, razgovarali, plakali i pričali svoje priče na sigurnom mjestu.*

On pogleda Normu i ništa ne reče.

Mrav

Macky odšee do parka Ocean, sjedne na betonsku klupu i zagleda se u plavo more. Svijet koji je poznao nestao je. Ne radi se samo o tome da živi na stranom mjestu, nego je netko, dok je on svih tih godina naporno radio kako bi zaradio za kruh, promijenio sva pravila.

Osjećao se kao da je otišao spavati i probudio se na Mjesecu...

Kad je odrastao, svi su se manje više držali određenog načina života. Određenih standarda. Čovjek ne laže, ne vara i ne krade. Poštuje roditelje, drži danu riječ. Ne pokušava se izvrdati. Oženi se djevojkom. Plaća račune. Vodi brigu o djeci. Ne psuje u društvu djevojaka. Ne tuče žene. Igra po pravilima i od njega se očekuje da bude fer ako izgubi. Uredno održava kuću, dvorište i sebe samoga.

Norma je govorila da treba ići u korak s promjenama i ne dopustiti da te toliko muče. Volio bi da to može učiniti, ali nekako se činilo da se žene lakše prilagođavaju i prihvaćaju taj novi svijet. Ono što je mučilo njega i druge muškarce njegove dobi i starije od njega bila je činjenica da se stvari za koje su bili spremni umrijeti više ne cijene. Sve u što je nekad vjerovao sad ismijava hrpa uobraženih televizijskih takozvanih komičara u kasnovječernjim terminima, od čije bi se plaće mogla uzdržavati omanja država. Sve što čuje su ljudi koji govore kako smo zli, koliko smo bili pokvareni i kako su bijelci užasni. On nije imao osjećaj da je loša osoba. Ali samo zbog činjenice što je bijelac određene dobi, mnogi ljudi koje uopće ne poznaje gaje mržnju prema njemu. Nikad u životu nije namjerno bio zao ili nepošten prema drugom ljudskom biću. A sad ispada da je *ugnjetavač*, da je odgovoran za sve loše što se dogodilo u svjetskoj povijesti. Rat, ropstvo, rasizam, seksizam – on je neprijatelj, a uvijek je samo pokušavao voditi dobar i pošten život. Povijest se iz minute u minutu ponovno ispisuje. Na sve njegove junake iz djetinjstva sad se gleda kao na negativce, o njihovim se životima sudi iz perspektive trenutačog modnog hira političke korektnosti. Ma kvragu, čak i *Huckleberryja Finna* izbacuju iz knjižnica. Za ime Božje! Sve je to toliko zbunjujuće.

Čovjek više uopće ne može vidjeti druge ljude, posvuda samoposluživanje, posvuda ljudi iza staklenih pregrada. A ni telefonski više ne možeš razgovarati sa živom osobom. Ma koji broj

da nazoveš, snimljena poruka spoji te s drugom snimljenom porukom, a zatim ti spuste slušalicu. I svi su bijesni i vrište zbog nečega. Nije znao što je gore, radikalna desnica ili radikalna ljevica. Činilo se da više nitko nije u sredini. Nekad smo bili na pravom putu, ali onda smo negdje krivo skrenuli, a Macky nije znao gdje. Je li kriva droga, ili televizija? Ili to što ljudi previše toga imaju? Pokušavao je pročitati što misle stručnjaci, ali ni oni nisu znali više od njega. Jedino je sa sigurnošću znao da se od četrdesetih i pedesetih godina, kad je on odrastao, svijet preokrenuo poput ogromne palačinke i da sad sve ide unatrag. Kad je bio klinac, svi su željeli biti Tarzan; sad svi žele biti domoroci. Ljudi stavljaju prstenje u nos, čak i lijepe djevojčice hodaju po ulici zelene kose i tijela probušenog na svim mogućim i nemogućim mjestima.

I nitko više ne odgovara na izravno pitanje jednostavnim *da* ili *ne*. Na sve se odgovara nekom vrstom retorike. I zna mnogo više nego što želi o potpunim strancima. Ljudi koji govore o stvarima o kojima je nekad bilo sramota govoriti sad prodaju knjige i pojavljuju se na televiziji. Ubojice dijele autograme i pretvaraju ih u zvijezde. Nogometaši, košarkaši i bejzbolaši tuku žene, drogiraju se, idu u zatvor, ali i dalje ostaju u momčadi i zarađuju milijune. Nije više bitno kakva si osoba. Sjećao se doba kad je profesionalni sportaš predstavljao uzor; danas sportska stranica više podsjeća na dnevni zapisnik policijske postaje. I nikad, ni u ludilu, ne bi mogao pomisliti da će jednoga dana igrači bejzbola nositi naušnice. Ili da će djevojke pjevati na televiziji u grudnjaku. Život se potpuno promijenio; jedno dijete ima dvije mame, a drugo dva tate.

Nije više znao što bi mislio. Kako mu se činilo, svijet ne postaje sve bolji, nego sve gori. Sjedio je tamo otprilike sat vremena zagledan u more, pitajući se gdje i kad će sve to završiti. Nagnuo se prema naprijed i oslonio laktove na koljena zureći u tlo, kao da traži odgovor. Nakon nekoliko minuta primijeti sićušnog mrava kako se kreće ispod njega, s teškom mukom noseći nešto što je izgledalo kao velik komad prženog krumpirića. Bio je prevelik da bi ga pojeo, ali svejedno se nekamo uputio noseći ga. Promatrao je mrava kako ide dalje, udara u još jednu betonsku klupu, zaobilazi je, puže preko kamenja i drugih prepreka, odlučan da svoje blago donese kući. Bilo je preveliko za nošenje, ali činilo se da on to ne zna. Macky je sjedio i gledao kako se mrav i dalje muči, sve dok nije nestao iz vida. A zatim se nasmiješio, po prvi put u tko zna koliko tjedana. – Tko zna? – pomisli. – Ako nastavi, taj mali nitkov možda će i uspjeti.

Hej, dragi prijatelju

Sljedećega dana Norma je umarširala u kuću i rekla: – Donijela sam odluku. Budući da se ti ne želiš uključiti ni u kakvu skupinu, odlučila sam sama nešto poduzeti. Dođi sa mnom do auta i pomoz mi ga unijeti.

Kad su stigli do auta, ugledao je kutiju koja je podsjećala na leđa crno-bijele krave. Norma mu je kupila računalo.

– Norma, ne znam se koristiti tim čudom.

– Ni ja, ali ćemo naučiti. Upisala sam nas na tečaj u *Comp Worldu*. Ne može biti tako teško, kažu da to danas znaju i prvoškolci. Osim toga, Linda je rekla da bismo se mogli dopisivati putem *e-maila* kad bismo imali računalo.

– Pomoći ću ti pri montaži, Norma, al' nemam namjeru ići ni na kakav tečaj u *Comp World*. Ti idi ako hoćeš.

Pet mjeseci poslije, nakon mnogo psovanja, dopustio je Normi da mu pokaže kako se priključuje na Internet.

Jednoga dana kad ona nije bila kod kuće, Macky se ugodno iznenadio kad je nakon nekoliko pokušaja uspio ući u *chat sobu*.

– Hej, sjeća li se tko od vas stare Braće Hardy* (**glavni likovi detektivskih priča američkog pisca Franklina W. Dicksona*)? – Nakon dvije minute dobio je odgovor od Marvina iz Beaver Fallsa u Pennsylvaniji.

– Hej, dobri prijatelju, odgovor je potvrđan. Nedavno sam pronašao tri stara primjerka: *Kula s blagom*, *Nestanak pajdaša*, *Zagonetka slomljene oštrice*. Imam dva primjerka *Nestanka pajdaša* i rado ću ti poslati jedan.

Ubrzo ga Norma više nije mogla odvojiti od Interneta. Bilo ga je po cijeloj zemlji. Čak je uspio pronaći stručnjake za pećanje muhom. Ona nikako nije mogla shvatiti što to raspravljaju o vodencvjetovima, ali on je satima čavrljao s nekim u Wyomingu. I činilo se da razumiju jedan drugoga. A Macky je, nakon što se zakvačio za Internet, objavio Normi: – Ovo je kao radio-amaterstvo, ali bolje.

Norma je, kao i obično, rekla: – Vidiš? Rekla sam ti ja.

Macky je malo živnuo. Unučica Apple počela ih je posjećivati, a on ju je naučio svim finesama bejzbola. Jedne sunčane nedjelje njih su dvoje otišli u Dodgertown na utakmicu *Dodgersa* i predivno se proveli. Djevojčica u tom trenutku još nije znala da će se jednom, za mnogo godina, prisjetiti toga dana, topline sunca i mirisa trave, i svih *hot dogova* i kikirikija koje joj je djed kupio, i kako je stiskao njezinu ruku u svojoj dok su šetali prema kući... i da će se nasmiješiti.

Sve je dobro što se dobro svrši

Pogledajte, na primjer, što se dogodilo Betty Raye. Iako joj je u početku loše išlo i uskraćeno joj je mjesto u društvu koje joj je pripadalo, svemir ponekad na određeni način ispravi stvari. Njezini su sinovi imali sreće u poslu i zgrnuli su veliko bogatstvo trgujući nekretninama. Osjećaj krivnje njezina strica Le Roya Oatmana što je napustio *gospel* skupinu i pridružio se *hillbilly bandu* na koncu se dobrano isplatilo. Tisuću devetsto osamdeset devete, tijekom trodnevnog tulumarenja u Del Riju u Teksasu, napisao je pjesmu o tome kako bogatstvo i slava ništa ne znače jer, kao što naslov kaže, *Nisam rekao zbogom majci*. Clint Black, zvijezda *country* i *western* glazbe, snimio ju je, a ona je preko noći postala hit; odrasli su muškarci godinama lijevali suze nad pivom slušajući je. Kad je Le Roy preminuo, ostavio je Betty Raye, jedinoj u obitelji koja je bila ljubazna prema njemu, milijune dolara od tantijema, a novac i dalje pristiže.

Osim toga, dobila je novac i od Hammovog osiguranja, a Vita joj je pomogla da ga uloži u nekoliko dionica. Jedna je pripadala farmaceutskoj tvrtci koja je poslije proizvela kontracepcijske pilule. Kad je sedamdesetih godina nastupila seksualna revolucija, samo je na toj jednoj dionici zaradila pet milijuna dolara. No iako je bila toliko bogata, Betty Raye je i dalje sretno živjela u kući od crvene cigle.

Le Roy, međutim, nije bio *jedini* Oatman koji je postigao uspjeh u glazbenom svijetu.

Nakon dugog sušnog razdoblja, kad je južnjački *gospel* poklekao pod naletom glazbenog smjera nazvanog *suvremena kršćanska glazba*, tisuću devetsto devedeset druge godine obitelj Oatman uvrštena je u Kuću slavni *gospel* glazbe te su, zahvaljujući televizijskoj emisiji o *gospel* glazbi Billa i Glorije Gaither, postali omiljeniji no ikad. Minnie je imala dijabetes, kostobolju, emfizem i dvije zamjene koljena te je bila na pragu petog srčanog udara, ali očito je ništa ne može ubiti. Žena koja jedva čeka da na nebo dođe morat će još malo pričekati.

Trenutačno nastupa četiri puta tjedno.

Što se tiče Beatrice Woods, stara izreka koja kaže da je ljubav slijepa samo je metafora, ali u njezinu slučaju ljubav je uistinu bila slijepa, doslovno, i to je bilo dobro. Floyd Oatman nije bio baš najzgodniji muškarac, ali je u duši bio romantičan kao i svatko drugi. Njegov je problem bio što nije imao hrabrosti te se užasavao razgovora sa ženama, ali Chester je bio ženskar i po tom pitanju neustrašiv. Chester, Lutak koji citira Sveto pismo, govorio je umjesto Floyda ono što se on stidio reći ženama. Okretao se, zviždao i očijukao sa svakom zgodnom ženom koju bi vidio. No, tisuću devetsto šezdeset devete, uz malu Beatricinu pomoć, Floyd je napokon uspio pronaći vlastiti glas i progovoriti u vlastito ime te je osobno zaprosio Beatrice, a ne preko Chestera.

Beatrice, naravno, nije imala pojma da on nije baš najzgodniji muškarac u Americi. Rekao joj je da je isti Clark Gable, ali kako je bila slijepa od rođenja, nije znala ni kako izgleda Clark Gable. A poslije je Floyd, uz Beatricinu ljubav i bodrenje, u nevjerojatnom uzmahu vjere, bacio lutka Chestera s mosta u rijeku Pea u blizini Elbe u Alabami. Konačno se oslobodio Chestera i napokon je postao samostalan.

Chester je, međutim, a da Floyd to nije znao, održao još jedan posljednji solo nastup. Tijekom velike poplave rijeke Pea, voda je na površinu izbacila lutka Chestera, koji je plovio gradom na leđima i gotovo nasmrt preplasio ljude. Tri vatrogasca, koji su ugrozili vlastiti život skočivši u rijeku kako bi izvukli tijelo jadnog utopljenog dječaka, iznenadili su izvadivši ga, a ostali su ih itekako zadirkivali zbog toga. Chester je ostatak života proveo viseći na zidu vatrogasnog doma, sve dok ovaj nije izgorio. Budući da je bio od drveta, jadni lutka Chester konačno je zauvijek otegao papke.

Beatrice i Floyd imali su jednog sina. Nisu ga nazvali Chester.

Širokoj javnosti:

Opet se javlja Tot, s najnovijim vijestima. Vjerovali ili ne, ponovno sam se udala. Znam da ste iznenađeni, i ja sam bila. On se povukao iz posla s peradi, koji mu je donio velike prihode, i udovac je, što znači: nema živuću ženu ni bivše žene, ni djece, ni psa ni mačke. Jupi! Vlasnik je (potpuno otplaćene) crno-smeđe auto kućice i ne pije. Provezao se ovuda i zastao na groblju posjetiti grobove prijatelja, Doca i Dorothy Smith. Ja sam također bila tamo, čupala sam korov s mamina groba, i upitala sam ga koga traži. Ostalo je povijest. Prodala sam kuću, a frizerski salon kompletno predala Darleni. Dwayne Mlađi je opet u čuzi zbog preprodaje droge. Nek' se vlada gnjavi s njim. Ja nikad nisam uspjela ništa postići. Moja unuka Tammy Louise je trudna, kao što se i očekivalo, a to je jedan od razloga zašto smo pobjegli. Nemam namjeru plaćati podizanje još jednog djeteta. Dok ovo pišem, Charlie i ja upravo smo u blizini Nashvilea, na putu u Minnesotu, u Mall of America* (*najposjećeniji trgovački centar u Americi), gdje namjeravam kupovati do iznemoglosti, a zatim ćemo se uputiti u Vero Beach na Floridu, gdje ćemo posjetiti Mackyja, Normu i tetu Elner, a možda i zauvijek ostati tamo. Sestre Goodnight, Verbena i Merle također su se odselili onamo, a kažu da Bobby Smith i njegova žena Lois te Anna Lee i njezin suprug stalno dolaze u posjet. Dakle, bit će kao kod kuće, ali bolje. Neće biti Whootenovih. Zdravlje me prilično služi, s obzirom na sve što sam morala pretrpjeti, a kažu da je zahvaljujući napretku moderne medicine dob od šezdeset godina danas kao nekadašnjih četrdeset, što znači da opet imam pedeset jednu!

*Svako dobro,
gospođa Tot Whooten Fowler*

P.S. Po prvi put u životu sam sretna.

Epilog

S obzirom na činjenicu da je proputovao cijeli svijet predavajući o Starome Zapadu, Roberta Smitha zamolili su da napiše članak za omiljeni časopis tete Elner, *Reader's Digest*. Danima je koračao po kući i razmišljao o kraljevima i kraljicama, afričkim poglavcima, premijerima i predsjednicima država koje je upoznao; nevjerojatno koliko je ljudi još uvijek očarano kaubojima i Indijancima. Upoznao je toliko zanimljivih osoba da je bilo teško odabrati samo jednu. A onda je jednoga dana odabrao temu. Sjeo je i započeo:

Najnezaboravnija osoba koju sam ikad upoznao

dr. Robert Smith

Njezino je ime bilo Dorothy, a bila je moja majka. Mislim da ne bi bilo loše započeti godine tisuću devetsto četrdeset šeste u mom rodnom gradu, Elmwood Springsu u Missouriju, mjestu za koje vjerojatno nikad niste čuli...

Zahvala

Autorica želi zahvaliti sljedećim ljudima na neprocjenjivoj pomoći koju su joj pružili dok je pisala ovu knjigu: Samu Vaughanu i obitelji, Wendy Weil, Bruceu Hunteru, Dennisu Ambroseu, Judy Sternlight, Carol Schneider, Toddu Doughtyju, Sherry Huber, Lauren Krenzel, Trebbeu Johnsonu, Bonnie Thompson, Susie Glickman, Joy Terryj, Lois Scott, Cathy Calvert i Sue Grafton za sve njezine korisne savjete. Posebna zahvalnosti obitelji Warren iz Birminghama u Alabami i Jonni Hartman Rogers, mojoj agentici i dobroj prijateljici tijekom više godina no što obje želimo priznati.

SA STRAŽNJE KORICE:

Vrijeme zbivanja je 1946-2000. godina. Mjesto zbivanja je Elmwood Springs u Missouriju. Drugi svjetski rat je završio. Susjeda Dorothy svakodnevno vodi emisiju iz dnevnoga boravka – za slušateljstvo širom države – i prepričava dogodovštine vragolastog sina Bobbyja i kćeri adolescentice, Anne Lee. U zajednici kao što je njihova teško je sačuvati tajne, ali život nije savršen pa čak i Susjeda Dorothy ima duboko skrivenu tragediju.

U njihove živote dolaze članovi obitelji Oatman, izvođači bjelačkog južnjačkog *gospela*, koji stižu na konvenciju farmaceuta i zapanje sve nazočne. A tu je i Hamm Sparks, fantastičan trgovac kojeg svi vole i svi mu vjeruju; zatim Charlie Fowler, kralj peradi, koji vidi budućnost

u kartonskim kutijama, kao i obilje drugih, nezaboravnih likova. Da se ni ne spominje nova novcata kafeterija *Tri prašćića*, čije ružičasto neonsko prase baca sjaj na glavnu ulicu i pokazuje prema budućnosti...